

HIRVIRUNOT

Hirvipeijaisten Maailma

Marita Råman

Hirvirunot

Hirvipeijaisten maailma

Marita Råman

HIRVIRUNOT

Hirvipeijaisten maailma

Lokakuu 2009

Espoo

Kannen valokuvat © Asko Hämäläinen
Kannen ja tekstin taitto : Marita Råman

Painopaikka: Kopio Niini Oy, Helsinki

ISBN 978-952-92-6055-3

Sisältö

ESIPUHE

Kumoukselliset teot

> Tiede oli Rabelais´n aikakaudella suurin ponnistuksin saavuttanut oikeuden puhua ja kirjoittaa kansankielellä, eikä tämä oikeus ollut vielä läheskään varma, sillä kirkot, yliopistot tai koulut eivät vielä tunnustaneet tätä kieltä. (Mihail Bahtin)

Tämän päivän roska voi olla huomispäivän kalleus. Hirvipeijaisrunous herättää ristiriitaisia tunteita. Kyläyhteisöt pitävät peijaisrunoista, mutta tutkijoita laji närästää, koska peijaisrunous ei ole puhdasta kansanperinnettä tai korkea-kirjallisuutta, ja siksi sitä on vaikea luokitella mihinkään lajiin tai ryhmään kuuluvaksi kulttuurituotteeksi. Lisäksi peijaisrunot ovat arkaistista ja vaihtelevaa kieleltään tyylin vaihdellessa suorasanaisista kertomuksista filmeihin ja loppuriimirunoista loistavaan kalevalamittaan. Sanalla sanoen hirvipeijaisrunojen maailma on vaikea tutkittava ja vielä vaikeampi tulkittava. Tämä kirja on ensiyritys sillä saralla, ja tekstit perustuvat ensisijaisesti opinnäytteeni aineistoon.

Hirvikronikat kertovat hirvenmetsästysseurueiden retkistä, jäsenistä, jahdissa sattuneista kommelluksista sekä hirven kaadosta. Kronikka esitetään julkisesti hirvipeijaisissa. Kronikat ovat lähinnä tilapäärunoutta, jonka aihe pysyy vakiona, mutta muoto vaihtelee. Peijaisrunot ovat aina yhtä ainutkertaisia kuin vihkiparille esitetty runo häätilaisuudessa, vaikka teema on sama, häissä rakkaus ja peijaisissa kuolema. Ilman hirven kaatoa eivät peijaiset ole aitoja tunnelmaltaan ja pahimmillaan ei ehkä kronikoitsijaakaan huvita ryhtyä kertomaan tapahtunutta tai pikemminkin tapahtumattomuutta, jos mehtuu on päättynyt tuloksettomana.

Hirvestäjien ja kyläyhteisöjen piirissä runot ja niiden kirjoittajat on huomattu ja kronikoita on aikain saatossa myös kommentoitu alan tietoteoksissa. Yleisen mielipiteen mukaan peijaiset vahvistavat kyläyhteisön sosiaalista rakennetta. Suurien kyläpeijaisten kulta-aika sijoittui 1970- ja 1980-luvuille, mutta pohjimmiltaan, hirvenkaatoyhteisö lienee ikiaikainen tunnoiltaan. Höyryävä lihakeitto tai nuotiossa kypsyvä paistos on nostattanut veden ja puheen kielelle.

Hirvipeijaiset ovat suomalaisten ja Suomen kansan karnevaalikulttuuria siten kuin keskiajan naurukulttuuria Rabelais´n tuotannossa tutkinut venäläinen Mihail Bahtin sen on tulkinnut. Bahtinille karnevaali oli vielä 1800-luvulla elävänä vuosisatojen takaa säilynyt juhlamuoto, jolla ei ollut mitään tekemistä huvittavuuden kanssa. Hänen tulkinnassaan karnevaali-ilo menoissaan ilmentää elämää uudistavaa kuolemaa, jonka merkitys esitetään nauruna ja jota kuvataan nauravan, juhlivan ja peijaavan kansan omaperäisellä ja vaikealla kielellä, johon kuuluvat niin manailu, sanailu kuin murre ja parodiatkin. Bahtinin selkeä, joskin alustava analyysi valottaa myös muiden aikojen kansan naurukulttuuria, joka on oleellisilta osiltaan ruokakulttuuria. Metsästäjän maailma symboloituu ja kiertyy käsitteeseen liha, jossa onnea ja päämerkitystä, peruskäsitettä edustaa saalis paloitteluineen.

Karnevaali on kulttuurihistoriassa yleisesti tunnettu kirkollinen paastonajan alkamisjuhla. Metsästys-kulttuurissa paastonaikaa vastaa eläinten rauhoitusaika. Lihaa ei saa silloin jahdata, ja tällä oikeudellisesti säädellyllä rituaalilla on syvät luonnon tasapainoa kunnioittavat juuret kansan kulttuurissa. Joskin on niinkin, että kaikki eivät kielloista, säännöistä, tavoista tai rituaaleista piittaa. Paasto jää pitämättä, eläimet ammu-taan pesimäpuuhistaan ja talviuniltaan. Bahtinin tulkinnassa Rabelais´n ikuistama naurukulttuuri oli perintöä monituhatvuotisesta kansan naurusta, jonka kirjailija kehitti huippuunsa, samalla kun se on avain johonkin kulttuurisesti voimakkaaseen, syvälliseen, alkuperäiseen.

Hirvirunot eivät ole suoraan verrattavissa karhunpeijaisrunojen maailmaan, vaikka molemmat edustavat ikiaikaista suomalaista erärunoutta. Osa hirvipeijaisten maailmaa on ikuistettuna Suomen kallioperään, siitä voi päätellä että meillä on mahdollisuus päästä oikeilla tulkinnoilla käsiksi vanhempaan erärunousaineistoon kuin mitä karhurunot edustavat. Hirvirunot voivat olla avain kalliokuvien maailmaan, mikäli ne oikein tulkitaan.

Hirvirunot on toinen osa kolmiosaisessa erämytologiasarjassa, jonka ensimmäinen osa käsitteli suomalaista kalamytologiaa ja myteemeitä. Tämä toinen osa on avain supisuomalaiseen mytologiaan, jonka perusta lepää erärunoudessa käsitteineen. Erärunoudella tarkoitan sekä eräkirjallisuutta, luontokuvausta että kansanrunojen erämaailmaa kuin myös kulttuurisia tuotteita kuten Helge-sarjakuva tai Hirvenhiihtäjät.

Vaikka karhunpeijaisrunot eivät sellaisenaan anna avaimia hirvimyytin tulkintaan, niin hirvipeijasrunot toimivat kuin toimivatkin avaimena kalevalaiseen erämytologiaan, koska se on verenperintönä elävää mielenmaisemaa sekä testattavissa. Mutta jotta tähän tietovarantoon pääsee kiinni, on osattava sekä nykyinen että mennyt eräkäsitteistö hyvin. Osin tieto on jo manalle mennyttä, mutta jäljellä on yksi keino. Kertomusten rakenne, struktuuri, joka on luurankomainen jäänne siitä, mitä ehkä on ollut ja siten saadun muotorakenteen ns. struktuurin kaavan avulla on sisältökin tiedolla, taidolla ja mielikuvin jäljitettävissä. Tätä mielikuvituksen lentoa on kuvattu erämytologiasarjan kolmannessa ja viimeisessä osassa, joka koskee pikkulintujen kertomaa kalevalaista maailmaa.

Supisuomalaisen mytologian ”muoto” minua kiinnosti, kymmenen vuotta sitä tutkin, vaikkakaan kansanrunojen puhtaaseen alkumuotoon en usko. Oikeaoppisuus ei kuulu kansanhuumorin eikä kansanomaisen kulttuurin piiriin, jossa sana on yhtä vapaa kuin mielikin. Koska hirvirunojen kerronta-aiheet ovat muodostettavissa satukaavapohjaiseksi elämän kaavaksi, niin myös Kalevala on mahdollista koostaa saman kaavan mukaan mikäli juoni unohdetaan ja pysyttäydytään sisällössä. Eikähän Kalevalassa kovin tolkullista kokonaisjuonta olekaan, on vain joukko episodeja, jotka Lönnrot koosti kokonaisuudeksi miten kuten. Samaan tapaan kuin runonlaulajat, hirvikronikoitsija kokoaa metsällä näkemästään ja kuulemastaan parhaat ja yhteisöä puhuttelevimmat kohdat ja tunnelmat.

Karhunpeijaisrunot ovat päässeet kalevalaisen mytologian osaksi, samoin hirvenhiihto. Edellinen painottuu rituaaliseen metsästykseen, jälkimmäinen myyttiseen ja realistiseen metsästyskuvailuun. Osoittautui, että hirvikronikoitsijat ovat säilyttäneet tiedon menneestä hirviaiheissa, runot itsessään ovat palasia, joiden vastinkappaleita on lukematon määrä toisaalta. Hirviruno on painotuksestaan riippumatta jahtikertomus tai vähintään metsällä kävijöiden elämysmaailmasta kertovaa runoutta. Sierain on osa hirveä, oleellinen osa, koska hirvellä on hyvä hajuaisti. Koko hirvi ei silti suostu kuvautumaan pelkästään sieraimensa tai hajuaistinsa kannalta, vaikka sieraimen muoto tai sokeutuneen hirven silmä viittaavatkin elävästi hiiden hinkkiin, sillä Hiidenhän hirvi on. Hirvi on syvä arvoitus, hirvirunot ovat mysteereitä arki-ilmaisun takana. Peijaisrunojen maailma avautuu sille, joka on sen teoillaan lunastanut. Ulkopuolisten on sitä vaikeaa ymmärtää.

Kalliomaalauksien keskeisin aihe on hirvi ja hirvivene. Kuvat vaikenevat ”veneen” laadusta, lieneekö kyseessä kopukka, sininen hirvi vai aivan muuta, kiikanen kahden metsätyypin raja. Kuvien ikä vaihtelee vuosituhansia, kuvissa on päällekkäisyyksiä ja muuntumia, mutta silti aihe on säilyttänyt kiinnostavuutensa. Koska emme voi kysyä esi-isiltä noiden kuvien tarkoitusta, voimme saman perimän omaavina lähestyä ongelmaa itsetutkiskelun ja kielikuvien kautta. Luonto on sama kuin ennenkin, monelle suomalaiselle yhtä rakaskin kuin esi-isille ennen – levon ja leivän antaja, viljan ja virkistyksen tuottaja.

Suomen metsien kätköissä ja vesireittien varsilla on säilynyt elävänä muisto tuosta voimakkaasta, syvästä ja alkuperäisestä. Hirvipeijaiset ja kronikat edustavat suomalaista naurukulttuuria, mutta samalla myös syvimpiä tuntoja. Erämiesten toritapahtumat on pidetty nuotioaukeilla, kodassa tai tuvissa ja yhä pidetään. Sen minkä peijaistekstit maailmankirjallisuuden tasossa häviävät ne aitoudessa voittavat. Hirvikronikat ovat aitoa eläväistä ja väkevää karnevaalinaurua eikä vähääkään tuppisuista, joskin hieman kaksimielistä, joskus monimielistäkin.

Kumous voi olla vallankumouksellista, mutta pienempään kumoukseen riittää vähempikin verenvuodatus. Keskiajan kulttuurissa valtaa pitävien valta kyseenalaistettiin naurulla, jonka avulla tehtiin symbolinen vallankumous. Kun hirvi on kaadettu ja kuppi kumottu kurkkuun, niin siinä on ollut kumouksellisuutta riittävästi vapauden, veljeyden ja tasa-arvon tunteen saavuttamiseen. Kansankulttuuria Bahtin nimittää termillä ”suuri kokemus”, jossa tunne lujittaa yhteishenkeä ja ilmaisee itseään vapaasti kielen mahdollisuuksilla leikitellen, kun taas virallinen kulttuuri puhuu ”pienestä kokemuksestaan” järjen äänellä,

sovinnaisella ja asiallisella kielellä käytännön tasolla. Metsällä ei liikuta rambomaisella tappamisen meininki mentaliteetilla, syynä on tunne, kellä mikin. Puhuvat erätunnoista.

Peijaiskieli on jahtipuhetta, jossa murre, manailut ja muut karnevaalikielen kuviot toistuvat. Hirvikronikka on kielellinen ilotulitus syksyn harmaudessa ja kaunis päätös raskaan, mutta antoisan jahtikauden juhlistamiseksi. Tämä työ on kymmenvuotisen sanallisen hirvimehtuun tulos. Runohirvi on nyt selätetty, suolistettu ja paloiteltu osiin. Saattoi puukko tottumattomalta lipsahtaa muuannekin kuin syitä myöten, mutta parhaat palat peijaisriehan olemuksesta ja kronikkasaaliistani olen tarjolle laittanut siten kuin olen parhaani yrittäen kyennyt. Hirvikronikat kertovat sukupolvien takaa periytyvästä atavistisesta maailmankuvasta. Vertailun vuoksi tekstissä on esitetty myös pienen tunteen korkeakulttuurisia versiopätkiä hirvijahdista kautta aikain.

Lopuksi esitän kauneimmat kiitokseni **LVI-Insinööritoimisto Vahvacon Oy:lle** ja puolisolleni Ilkka Råmanille, jonka sallivuuden ja tuen ansiosta olen voinut käyttää osan työajastani tähän eräprojektiin. Erityiskiitokset esitän riistapäällikkö Jouni Tanskaselle ja sekä Metsästäjäin keskusjärjestölle, joita ilman hirvipeijaisrunojen maailma ei olisi nyt ulottuvillani. Samoin kiitos eräkirjailija Erkki Lahdelle, joka ystävällisesti kiireistään huolimatta esiluki teokseni ja kommenteillaan rohkaisi julkaisemaan tekstin. Suurimmat kiitokset kaikille hirvikronikoitsijoille ja muille erästäjille, jotka mahdollistivat enemmän kuin osasivat arvatakaan. Kiitoksen ansaitsevat myös työtoverini, jotka ovat kestäneet kipuiluani ja poissaoloani luomisen tuskan parissa.

Kirjan rakenteesta

Kirjan tekemisessä oli kaksi ongelmaa. Toisen mielipiteen mukaan aineistosta saisi korkeintaan huvittavan yleistajuisen tekstin, toisten mukaan ajatuksissani oli ainesta väitöskirjaksi. Viime mainittuun vaihtoehtoon minulta vietiin sekä mahdollisuus että into, joten väitöskirjan aineistosta tehköön joku toinen. Peijais-aineiston loppusijoituspaikka tulee olemaan Metsästysmuseo Riihimäellä.

En silti halunnut jättää kymmenen vuoden työtä sikseen tai vesittää oivalluksiani, koska niissä voi piillä totisen oivalluksen siemen itse kullekin. Päädyin ratkaisuun, minkä kirjoitin sen kirjoitin, joten tekstissä on kaksi osaa, menetelmää kuvaava ja tulkinnallinen, merkityksillä leikittelevä. Rajankäynti kahden näkemys-tavan välillä ei silti ole tiukka. Metodi vaikuttaa merkitykseen ja päinvastoin. Lukija voi suoraan hypätä siihen puoleen, joka häntä eniten kiinnostaa ja jättää muun sikseen. Kirja on luonteeltaan vapaamuotoinen tutkielma hirvipeijaisten maailmasta ja siinä piilevästä kansanhuumorista.

Ensimmäisessä metodiluvussa kerrotaan erähuumorista yleisellä tasolla ja sen kytköksistä opinnäytteessäni Hirvikronikkain semiopoetiikka esitettyihin tarpeita kartoittavaan funktiointiin, jotka on rinnastettu semioottisiin modaliteetteihin. Toisessa metodiluvussa selvitetään, miksi tulkintaa on tehty karnevaalisuuden pohjalta. Kolmanneksi esitetään Vladimir Proppin satukaavasta A.J. Greimasin kehittämän yleiskaavan perusteella kehittämäni hirvifunktiosovelluksen sovelluksia. Neljännessä luvussa on pohdittu hirven toisintonimien ja kalliokuvien maailmojen yhteyksiä ja yhtäläisyyksiä vapaasti tulkiten.

Vaikka funktioiden motiiveja ei ole erikseen listattu, niin itse kukin pääsee jaon perusteista selville omatoimisesti vertaamalla liitteissä olevaa kronikkakohtaista motiivijakaumataulukkoa ja graduaineiston motiivilistausta, joissa on koodina A1-166. Verrokeiksi motiivivertailussa on lisätty Helge-sarjakuvan (koodi VH) motiivit sekä Runebergin Hirvenhiihtäjien aiheet (koodi VHH), ja lisäksi vielä Kalevalan Hiiden hirven hiidäntä –runon kerronta-aiheet motiiveittain koodilla VHHH.

Toisessa kirjan osassa tulkitaan hirvikronikka-aineiston merkityksiä. Hirvipeijaisrunojen anti on tulkittu funktioittain, sikäli kuin aineistoa kohtiin on ollut. Teoreettisuutta tosin on lipsahtanut näihinkin kohtiin, tarkoitus ei ole ollut tehdä hupiteosta. Jaottelu perustuu asiasanoitusperiaatteelle, ja niihin aiheisiin, motiiveihin, joita kronikoissa esiintyy.

Kaikki alkaa porukasta, funktio yhdestä. Jahtiporukan on hankittava lupa, kyseessä on funktio 4:n toiminto. Aineisto puuttui funktioista 2,3, joten niistä ei erikseen ole tulkintaa. Tämä aiheuttaa sen, ettei funktiojärjestys ole enää sama kuin lukujen järjestys, jolloin esim. funktio 9, Ohjeet on esitetty luvussa 7, joka kertoo jahdinjohtajan antamista ohjeista. Seuratoiminta on sijoitettu funktioon 10. Nykymuotoisessa seka- ja seuruemetsästyksessä hirvikoiralla on erityisasema jahdissa. Hirvikoirasta on puhetta luvussa 14 Penin pesti. Hirvikronikoiden pääaihe on kohde, hirvi, jota esitellään luvussa (F12) Pallopää pakenee ja hipsii. Pallopää on hirven hellittelynimi.

Liitteissä on hirven toisintonimien lista, pitkä ja runsas. Nimet on poimittu kansanrunoista, eräkirjallisuudesta ja ennen kaikkea hirvikronikoista. Ihan muuten vain ja huvin vuoksi aineiston tutkimisen ohessa syntyi karhun kiertonimien kokoomalista. Se on liitetty bonuksena ja kuriositeettina liitteiden joukkoon, onhan karhusta vastusta niin hirvelle kuin hirvestäjillekin. Toisintonimiä vertaamalla voi tarkata eräkansan mielleyhtymiä metsän kahden suurimman riistaeläimen hirven ja karhun suhteen.

Hirvestysfunktiot on tunnussanoitettu seuraavasti:

Perusfunktio	Hirvestysfunktio	Tunnussana
1. Poissaolo	Porukka/metsästysoikeus	PORUKKA
2. Kielto	Ampuma/metsästyskielto	-
3. Kiellon rikkominen	Hätäisyys/salakaato	-
4. Tiedustelu	Tiedustelu	LUPA
5. Tiedon luovutus	Organisaatio	VIESTIT
6. Petos	Luotettavuus	HUKKAREISSU/POISSAOLO
7. Konnuus	Laittomuudet	SALAKAATO
8. Puute	Virkistystauot	JUTUT
9. Kehotus	Ohjaus	OHJEET
10. Päätös vastatoimista	Seuratoiminta	SEURA
11. Lähtö	Kokoontuminen	LÄHTÖ
12. Kokeen määrääminen	Hirvikoe	HIRVI
13. Kokeen kohtaaminen	Tositilanne	HAAVAKKO
14. Taikaesineen saanti	Ase, koira	HAUKKU
15. Siirtyminen määräp.	Passi	PASSI
16. Taistelu	Ajo	OSUMA
17. Tuntomerkillä varust.	Merkit	VARUSTEET
18. Voitto	Kaato	KAATO
19. Puutteen poisto	Menetys	AJO
20. Paluu	Saaliin kuljetus	KULKU
21. Takaa-ajo	Jahdinkulku	SAALIS
22. Pelastuminen	Vahingot	METSÄ
23. Tuntematon saapuu	Jahtivieraat	VIERAS
24. Valesankari vaatii	Lehdistödiskurssi -	(myyttisyys?)
25. Vaikea tehtävä	Saaliin käsittely	PALOITTELU
26. Tehtävästä suoriut.	Erityisosaajat	JOHTO
27. Tunnistaminen	Merkkikompetenssi	ONNI
28. Paljastus	Kronikat, kaskut	KIITOS
29. Sankarin muodonm.	Metsästäjäprofiili	METSÄSTÄJÄ
30. Rangaistus	Sanktiot	PALJASTUS
31. Häät	Hirvipeijaiset	PEIJAINEN

Hyviä lukuhetkiä ja oivaltamisen iloa.

Espoon Puolarmaarissa 5.10.2009
Marita Råman

OSA I

MENETELMÄ

SILOSORKKA

1. ERÄPUHEET OVAT HUVIA JA MIELIKUVIA

Viime kädessä rakenne on ainoa, joka säilyy muuttumattomana aikojen kuluessa. (Eero Tarasti)

1.1 Yleistä katsantokannasta

Hirvestyksen saloja on tässä kirjassa ratkottu semioottisesti, mutta olletikaan ei aivan oikeaoppisesti. Sovellan Pariisin koulukunnan oppeja ja semiotiikan historian alkuaikojen strukturaalis-semioottista näkökulmaa omalla jatkokehittelemälläni tavalla. Yllä mainitussa motossa ilmenee semiotiikan keskeinen tutkimuskohde, ymmärrettävä merkki tai meemi ilmenee, merkityksellistyy rakenteellisena kokonaisuutena.

Kalamytologiassa Mulurautunen Ruutanalliset säkeet on rakenteellisuutta tutkailtu 17-jakoisen myteemisysteemin kautta. Nyt kantavana ideana on opinnäytteessäni 1999 esitetty funktiotarkastelutapa, jonka lähtökohtana on toimintojen ryhmittely 31 osioon, merkitysyksikköön, joita nimitän funktioiksi ja jotka voidaan ymmärtää myös ideakeskiöksi, vaikka ne eivät aivan tarkkaan ottaen suoraan toimintaan liittyviä tekijöitä olisikaan. Jako on mutu-tuntumalla tuulesta temmattu tai oikeammin omasta päästä otettu ja perustuvat kronikka-aineksen intuitiiviseen jäsentelyyn. Koska tapanani on edetä lopusta alkuun, selvitän heti alkuun tutkimukseni päätuloksen, jota teksti tulee selventämään.

Edellä mainitussa kalamytologian selvittelyssä paljastui vanhoissa murresanoissa ja toisintonimissä oleva myyttinen koodi, joka jossain määrin on sanoissa jäljellä. Kun sanat väistämättä katoavat ja muuttavat merkitystään kullttuuristen muutosten myötä, häviää samalla ymmärrys käsitteiden merkityksestä ja vastaavasti väärinymmärrysten mahdollisuus lisääntyy joko tahallisesti tai tahattomasti; joskus molemmista syistä kuten Kalevalan selityksissä usein on laita. Funktionaalinen lingvistiikka on etsinyt syvämerkityksiä teonsanojen, verbien avulla määrittämällä ns. syvärakenneverbejä. Tässä syvärakennetta on haettu asiasanojen avulla. En kiistele asiasta, jota en hallitse. Kieli- ja perinnetieteelliset todistelut eivät ole väitteitäni tukemassa, vaan ainoastaan kansan suusta poimittu nykykansanrunous, jonka tekijät ovat itse kirjoittaneet muistiin. Näiden erärunojen pohjalta syntyi näkemys hirvestyksen kulttuurisesta luonteesta. Hirvikronikoissa on esillä osin aidompi kansanrunous kuin ns. vanhat kansanrunot, jotka ovat toisen käden tietoa, eri elämänpiiristä tulleiden oppineiden muistiin kirjaamia kaikkine väärinkäsityksineen.

Tahdon myös kokeilla ajattelutapani rakentumista merkitysten tulkitsijana. Viime vuosituhannen lopulla valmistuneessa opinnäytteessäni sovelsin funktioajattelua alan klassikon Malinowskin funktioajatteluun. Haluan nyt yrittää vastata itse itselleni asettamaan tutkimusongelmaan: Mitä merkitsee hirvestää? Tavoitteena on selvittää, missä määrin nykyhirvestäjien kertomukset voivat valaista muinaista mielenmaisemaa.

1.2 Kerronnan tasot hirvestyksessä

Semioottisesti narratiivien eli kertomusten pintatasoa voidaan tutkia ja lähestyä hyvin monista eri lähtökohdista. Pitäydyn pintamerkitystasolla selkeyden vuoksi yhteen ainoaan jakoon funktioinnin lisäksi. Väitöskirjassaan Myytti ja musiikki Eero Tarasti hahmotteli R. Wagnerin Nibelungen-tetralogian pohjalta pintamerkitykset jaksoihin, joita olivat: **1) kertomukset, 2) kokeet, 3) sopimukset, 4) siirtymiset, 5) ennustukset, 6) arvoitukset ja 7) luontokuvaukset.**

Kun tämä myyttinen jäsennys suhteutetaan hirvimetsän tapahtumiin saadaan vastaavuuksia. Hirvimetsän kertomukset nähdään metsästyspäiväkirjoissa, kuullaan ja kirjataan kaskuina ja kronikkoina sekä seuran vuosikertomuksina. Koska lukijan on totuttava näkemään semioottisen jäsennyksen muoto yhä uudelleen ja uudelleen tässä työssä, jäsennän em. jaon ykköskohdan eli kertomuksen osatekijät hirvestyksessä, jotka karnevaaliteoreetikko F. Rabelais´n kielellä voidaan nimetä kahdella eri tasolla olevaksi kieleksi tai puheeksi,

suureksi ja pieneksi kokemukseksi, edellisen kuvatessa ihmiskunnan kansanperinteen arkkikuviin perustuvaa maailmanmallia ja jälkimmäinen kuvaa sen valjuuntunutta muunnelmaa, jota virallinen sivistynyt kieli edustaa. Kaskut ja kronikat kerrotaan huvin vuoksi, mutta ne kumpuavat syvistä tunteista. Ne ovat suuren tunteen kertomuksia. Virallisempi muoto eräkerrontaa laaditaan metsästyspäiväkirjoissa ja metsästysseurojen vuosikertomuksissa.

-> huviksi	KRONIKKA		KASKU
		KERTOMUS	
-> hyödyksi	PÄIVÄKIRJA		VUOSIKERTOMUS

Mihail Bahtinin mukaan "kansanperinteen symboleista on tuhansien vuosien aikana hioutunut järjestelmä, jossa symbolit kuvaavat perimmäisen kokonaisuuden mallia. Niissä on ihmiskunnan suuri kokemus". (Bahtin 1995:427) Edelleen Bahtinin tulkinnan mukaan pieni kokemus esineistää, suuri kokemus elävöittää. Pieni kokemus pyrkii järkeilemään ja järkeistämään kaiken, kun taas suuressa kokemuksessa piilevät arkaaiset luovuuden geysirit. Hirvikronikat ja kaskut on funktioitu erillisiksi toiminnoiksi, vaikka toden puhuen jahtikertomuksia kerrotaan kaskuinakin ja kaskuja peijaisviihteenä. Tämäkin viittaa suureen kokemukseen, jota käytänne ei rajoita, vaan tarinointia sovelletaan luovasti tilanteen mukaan juhlatunnelman kohottamiseksi. Karnevaaliteoreetikolle aito juhla on suurta ja kaiken pikkusieluisuuden, käytännöllisen ja pragmaattisen vastakohta. Vannoutuneelle hirvimiehelle syksyinen hirvenmetsästys on vuoden kohokohta ja "yhtä juhlaa", vaikka rankkaakin olisi.

Hirvestyskerronnan fokuksena on mainittu toteamus kertomuksista ”sanana” kuvaa kaiken tyyppistä eräkerrontaa, jonka hirvimies kohtaa. Millä perusteella hirvestyksestä voidaan puhua juhlana? Mestariluokan kronikoitsijoiden tarkalta silmältä syksyisen jahdin juhlaluonne ei ole jäänyt kommentoimatta, joskaan kaikki eivät kerro juhlinnan kuvia suoraan juhla -sanaan viitaten. Sen sijaan riemutunnelman kuvat heijastuvat lähes kaikkien kertojien tekstistä mukaan lukien korkeakirjalliset ja myyttiset tuotteet. Jämsä on vanha Erä-Hämeeseen kuuluva paikkakunta, joka sijaitsee eri heimokuntien: savolaisten, hämäläisten ja pohjalaisten vaikutusten risteyskohdassa. Aineiston jämsäläisen mestarikronikoitsijan tuotannossa kronikat sisältävät seuraavat juhlamaininnat.

a) "tämänvuotisen jahdin tietenkin **juhlisti** se, että vouti itse ampui sen viimeisen
vasan." (A82)

b) "Onpa **juhlaa** elukkaisen kotiin saatto." (A81)

c) " Jotkut siinä **juhlanaukun** ottaa koki,
toiset huutaa: älkää piiloon menkö toki.
Meillekin nyt suokaa kaatoryyppy
onhan yhdenmoista ollut hirvenhyppy.
Mutta kaverit vain nauraa: Pitäkää jo suunne,
liian hienot on nää aineet, ette merkkiä te tunne." (A79)

d) "Mutta tää on **juhlaa**
ei Pauli, Ahti aikaa tuhlaa
kohta kelteisillään ovat
pakaroilla
paljahilla killuvilla" (A77)

e) "nyt on aika **juhlamielen**, virrata siman saloisen.
Käykämme antihin käsiksi pöydän noinkin notkuvaisen
joukon **juhlivan** ratoksi iloksi ehtoisen emännän.”(A75).

Otos todistaa, että juhlinnan kuvat ovat selvät ja moninaiset, asiayhteyksistään irti reväistynä jopa arvoitukselliset kuten kohdan d) runonäyte, jossa kaksi miestä ryntää puolialastomana rantaveteen. **Kyseessä** on tyyppitilanne, sanoisin. Hirvi on kaatunut tai raahautunut veteen, josta se on noudettava maalle ja miehet toimittavat tapahtumassa muiden mielestä hauskasti kyllä koiran virkaa. Ensimmäisessä esimerkissä juhlatunnelma kohoaa jahtipäällikön onnekkuudesta. Päällikön huono osumaonni yleensä latistaa koko porukan juhlatunnelmaa. Muiksi juhlatunnelman kohottajiksi luonnehditaan saaliin saattaminen kotiin,

kaatoryyppy vitsailuineen ja sanailuineen sekä tietysti peijaisateria. Satunnaiset mestarikronikoitsijan kronikkatuotannosta poimitut esimerkit toteavat jahdissa juhlavaksi hetkeksi kaadon, saattokulkueen, viinan, kommellukset sekä peijaisaterian. Hirvestäjän juhlinnan kuvat muodostavat täten nekin perusviisiön.

KAATO VIINA
PEIJAINEN
KULKUE KOMPAPUHE.

Peijaisjuhlinta saa lisäsävyjä metsällä tapahtuneesta, lähtökohtana on hirvenkaato ja kotiin kuljetus riemusaatossa.

Kertomukset yleisenä käsitteenä hirvikorpuksessa vastaavat Malinowskin tarveluokituksessa terveyden ja onnen tarvetta, kuten nykykäsityksenkin mukaan asia on. Nauru pidentää ikää! Onnen tarpeen kultuurisen vastaavuuden Malinowski jakaa hygieniaan ja uskomusjärjestelmään. Lystinpidolla ja uskonnollisilla riiteillä uskotaan olevan mielenterveyttä edistävä vaikutus. Mielenterveyttä aiemmin kutsuttiin menttaalihygienaksi. Myös toinen puoli kultuurivastaavuutta eli uskomusjärjestelmä on uskottava väite, koska kaskut ja kronikat sisältävät näennäisen hilpeyden alla paljon myyttistä kerrontaa sekä ovat osa rituaalista käyttäytymistä.

Eero Tarasti luokittelee tekstin kertomusjaksot myyttisessä kerronnassa pinnalliseksi merkityksiksi. Tulkintani mukaan kertomukset edustavat malinowskilaisessa tarvejaottelussa onneen ja uskomuksiin liittyvää tasoa. Malinowski oli kulttuuristen merkitysten yhtenäisteorian kannattaja. Häntä arvosteltiin tulkinnan mahdollisuuksien ympäripyöreydestä, koska sama tarve voi liittyä samanaikaisesti useampaan vastaavuuskategoriaan. Sama ilmiö ja myöskin sama kritiikki on esitetty proppilaisesta funktioinnista sekä semioottisesta neliöstä. Vaikuttaa siltä, että hampaattoman kritiikin ylin ja käytetyin aste on toteamus joko "toimimattomuudesta" tai "ympäripyöreydestä”. Pienen kulttuurin pienet kokijat unohtavat yltiö-teoretisoinnissaan, että luonnollisesti sama toiminto voi liittyä eri tilanteisiin ja tekijöihin yhtä lailla kuin sama toimija voi joutua eri tilanteisiin ja toimiin. Ihmismielen pilttuissa voi vilahtaa niin mara kuin nirppanärppä.

Sekä karnevaaliteoriassa että hirviperinteessä keskeinen juhlinnan kuvasto liittyy ruokaan, metsällä syödään eväitä ja peijaisissa hirvisoppaa, mikä ei jää kenellekään hirvestykseen osalliselle epäselväksi. Jos eväät unohtuvat metsäretkellä, kurniva vatsa antaa kuulua itsestään. Ruoka eväiden muodossa on arkista välttämätöntä toimintaa, jota ryydittävät jutut tauolla. Eväät on myös peitenimi juomalle, jonka "merkkiä ei tunne toiset". Ulkopuolisen ei ole tarvis tietää tarkkaan, onko sukassa piimää, pontikkaa vai peräti kusta tai muuta vastaavaa kellertävää juomaa. Peijaisissa syöminen on yhtä juhlaa. Malinowskille kaikki kulttuurissa tapahtuva toiminta on palautettavissa seitsemään tarpeeseen ja niitä vastaaviin kulttuurimuotoihin. Aineenvaihduntaan liittyvä toiminta, jota karnvevalismissa edustaa torikulttuurin mässäilyt ja ruokaparodiat, ovat ruokavaroihin liittyvä kulttuurinen tapahtuma.

Toinen malinowskilainen perustarve on lisääntyminen, joka kuuluu sukulaisuuden merkityskenttään. Kolmanneksi sijoittuvat fyysiset mukavuustarpeet, jotka saavutetaan erilaisten suojatoimien, rakennusten yms. avulla. Suoja antaa turvaa luonnon voimia vastaan, mutta sotaisana ja toisaalta turvattomana lajina ihmisen turvallisuus on tuon tuosta uhattuna lajitovereiden tai muiden lajien taholta. Turvallisuuden perustarvetta varten ihmislaji on kehitellyt aseita ja työvälineitä. Tässä yhteydessä huomattakoon bahtinilainen tulkinta, jossa nautiskelijain, gastrolatrien esikuva liittyy Gasterin, ihmiskunnan teknologisen kulttuurin keksijän ja luojan mahtavaan hahmoon.(Bahtin:1996, 267) Aseet ovat perusosa turvallisuus-strategisissa toiminnoissa. Gaster on karnevalistinen kulttuuriheeros, joka keksi maanviljelyksen ja aseet viljavarastojen säilyttämiseksi. Näin syntyneestä perusturvasta vuorostaan sikisivät tieteiden äidit, matematiikka, tähtitiede jne. Toisin sanoen Gaster on organisoituneen ihmiskunnan materiaalisten tarpeiden ruumiillistuma. Näillä perusteilla metsästäjien jumallaina-ainekseen Eustachiuksen, Hubertuksen, Dianan, Artemiin ym. rinnalle voisi lisätä myös Gasterin. Viides perustarve, liikunta esiintyy kulttuurissa leikin, pelien, urheilun ja liikuntaharrastusten muodossa. Aiemmin metsästystä nimitettiin urheilu-metsästykseksi, metsästyksen leikkiluonne tulee selvästi esiin englantilaisten ”game” –sanassa. Metsästäjä joutuu kasvun paikan eteen ja koulutuksellinen tarve konkretisoituu viimeistään metsästystutkinnossa.

Luokitellaanpa kertomusten kulttuurinen merkitys miten tahansa niin hirvestäjien tarinointi syntyy sekä huviksi että hyödyksi. Sikäli kuin kyse on älyllisestä aivovoimistelusta kuten kaskuissa ja kronikoissa voi hyvin olla, toiminto on luokiteltavissa myös leikkitoiminnoksi. Huvin perimmäinen tarkoitus on silti metsästysonnen eli onnen tunteen edistäminen, kun taas muun virallisemman tarinoinnin on määrä valistaa, ohjata, dokumentoida ja ennen kaikkea olla hyödyksi jälkipolville ja siirtää perinnetieto tuleville sukupolville. Jahtikertomukset ovat liikuntaan liittyvä kasvun ja hurman paikka, olotila, jossa viihdytään.

1.3 Tarvefunktiot Malinowskin tapaan

Tarastiaanisessa jaossa myytin osaelementit koostuvat kerronnan lisäksi kokeista, sopimuksista, siirtymisistä, erilaisista ennustuksista, arvoituksista sekä luontokuvauksista. Näistä elementeistä koostuvat myös hirvikronikoiden kerronta. Keskeinen hirvestykseen liittyvä koe on hirvenammuntakoe hirvikelloineen, siirtymiset määräpaikkaan, kiihkeän odotuksen luomat ja tuomat unikuvat, hirven arvoitukselliseen käyttäytymiseen saa hirvimies tottua, luonto on metsämiehen sydäntä lähellä tulipa saalista tai ei. Hirvestäjien kokeet olen A.J. Greimasia mukaillen luokitellut testaaviin ja kunniakkaisiin. Kokeista suoriutuminen on oppimis- ja harjaantumiskysymys, toiminnolle löytyy vastaavuus malinowskilaisesta hierarkiasta ihmisen kasvun tarpeesta. Hirvikoe on edellytys metsälle pääsyyn, mutta eriasteinen taitamattomuus aseen käsittelyssä ja siitä seuraava suunsoitto on monen mielestä kova paikka. Metsällä aseen kanssa liikuttaessa on noudatettava tehtyjä sopimuksia. Nibelungen-tetralogian sopimusjaksoihin kuuluvat mm. suunnitelmiin, reitteihin ja ohjeisiin liittyvät aiheet. Sopimuksista ja sovituista reiteistä kiinni pitäminen jahdin aikana on ennen kaikkea turvallisuuskysymys.

Myyteissä lähdöt ja paluut toimivat kerronnan tukirakenteena, toiminta etenee siirtymänä vaiheesta toiseen. Hirvijahdissa lähdöt ja paluut liittyvät erilaisiin kokoontumistilanteisiin metsälle lähdettäessä, siellä oltaessa ja sieltä palattaessa. Siirtymät ovat liikunnan tarpeen tekoja, vaikka joskus touhusta onkin leikki kaukana porukan ollessa kovin tohkeissaan. Passissa ollaan hiljaa paikallaan, joten hirven ilmaantumista odotellessa on aikaa miettiä. Useimmat luontohavainnot tuumaillaan passissa ja hirvihavaintoja ja jäljitystä tehtäessä. Herkästi mietteet pyörähtävät passissa aineenvaihdunnan ja ruokavarojen puolelle, riu´ulla taiteilun katastrofaalisiin piirteisiin. Aineenvaihdunnan tarve on luontokuvausta, johon kuuluvat syömisajatusten lisäksi ulostamisen ja virtsaamisen vaikeuden ylistykset.

Myyttisen hirvimetsäkerronnan vaikeimmin hahmotettavat ja hirvikronikoissa vaietuimmat kohdat ovat ennustukset ja arvoitukset. Arvoituksissa vastaus on tiedettävä, sitä ei voi loogisesti mistään päätellä. Arvoitus edellyttää sekä arvottamista että ongelmanratkaisukykyä eli keksimistä. Nibelungen-kertomusjaksojen arvoitukset sisältävät selityksiä. Hirvimetsällä arvoitukselliset, selittämättömät tapahtumat liittyvät katoamisiin. Joskus katoaa hirvet ilman näkyvää syytä, joskus taas hirvestäjät kulkeutuvat mystisesti käsittämättömän kauas tarkoitetulta alueelta, ja mikä hämmästyttävää nämä metsältä tietymättömiin kadonneet saatetaan tavata etsittäessä kotikulmilta. Kyseessä ilmeisesti on äkillisesti yllättänyt suojantarve ja fyysisen mukavuuden vetovoima. Mieli tekee kesken jahdin oman Pulcinella-hahmon luo.

Seitsemänteen myytin kertomusjaksotukseen kuuluvat ennustukset ja unet, jotka Malinowskin tarve-hierarkiassa ovat kuta kuinkin rinnasteisia lisääntymisvietin ja sukulaisuuden kanssa. Uskomusperinnettä yhteisössään vaalivat erityisesti naiset ja myös hirvestäjäperheissä sääntö pätee. Enneunen saaliista näkee useimmiten nainen tai ainakin näin vain tohditaan kertoa asiasta toisille miehille, sillä varsinkin nykyajan eräkerronnassa miehen enneuniin uskomiseen suhtaudutaan hieman naureskellen. Enteilyä edustaa uuden metsästäjäsukupolven kehityksen sekä lupaavien seurustelusuhteiden tarkkailu, jolloin nuoren metsämiehen kykyä ja pystyvyyttä arvioidaan ja tutkaillaan tarkasti. Kertomusjaksojen vastaavuudet voidaan sijoittaa taulukkoon vastaavien hirvifunktioiden kanssa.

tarve/kulttuuritoiminto/kertomusjaksotus

1. Aineenvaihdunta / Ruokavarat / Luontokuvaukset / F16 Passaaminen
2. Lisääntyminen / Sukulaisuusjärj. / Ennustukset (unet) / F27 Sensitiivisyys
3. Fyysinen mukavuus /Suojavar. / Arvoitukset (selitykset) / F21 Jahtitapahtuma
4. Turvallisuus / Puolustujärjestelmä / Sopimukset (reitit, ohjeet) / F9 Ohjeet
5. Liikunta / Toimintamuodot (leikki jne.)/ Siirtymät (lähtö, paluu) F11 Lähtö
6. Kasvu / Opetusjärjestelmä (koulutus) / Kokeet / F10 Hirvikokeet, tutkinnot
7. Terveys, onni / Hygienia, uskomusjärj. / Kertomukset / F8 Eväät, jutut

Kuvio 1. Tarpeiden, kulttuuritoimintojen sekä kertomusjaksojen vastaavuus hirvimyyttifunktioihin.

Tarvehierarkialle löytyy vastaavuus hirvijahtikertomuksista, mutta tämä ei vielä riitä syvämerkitysten tulkinnan avaukseksi. Nibelungen-tetralogian pintamerkitysten kuvaajaksi jako on ehkä riittävä, mutta ei suomalaisen metsästäjän myyttisen mielenmaiseman syvyyden kuvaajaksi. Saadut hirvestystoiminnot voidaan silti alustavasti testata jo tässä vaiheessa. Myöhemmin selittyy, mihin tämä selostus tähtää. Malinowskin väitteen mukaan kaikki kulttuurinen on palautettavissa muutamaan perustarpeeseen ja niitä vastaavaan toimintamuotoon. Koska näille tarveryhmille löytyy melko helposti vastaavuudet myyttisestä kerronnasta ja hirvijahtikertomuksista, voidaan olettaa hirvikronikoiden kuvaamien toimintojen sisältävän runsaasti myyttistä kerrontaa jo aivan pintatasolla saati sitten syvemmälle merkityksissä mentäessä.

1.4 Syvät eli täydet merkitykset

Syvemmät merkitykset ovat sidoksissa Levi-Straussilaisen dikotomian mukaan perusoppositioissa eli kaksi toisilleen vastakkaista käsitettä kuvaa asian ydinolemusta, mikä toisaalta on ajateltavissa myös Peirceläisenä kolmiona, mihin palataan myöhemmin. Tarasti puhuu syvemmän merkityksen rakenteesta kolmena pääisotopiana eli merkityskenttänä, jotka hän jakaa luonnon eli myytin isotopiaan, yhteisön eli tarun isotopiaan sekä sadun eli mielikuvituksellisten tai luokittelemattomien olentojen isotopiaksi.

Tarastiaaninen isotopiajako on eksistentiaalinen syntagma, syvyyssuuntainen merkityskenttä, jolla on tarkastelussani isomorfinen vastaavuussuhde kahden eri Propp-sovelluksen kanssa, kun lähtökohtana on modifioitu alkuperäinen Propp-satukaava. Satukaava edustaa nimensä mukaisesti sadun tasoa ja mielikuvituksellista, traaginen syntyy yhteisön tasossa, jota kuvaa Ari Hiltusen luoma menestystarinan emotionaalinen menestystarinan kaava, sekä lopuksi oma hirvestystoimintoihin ja erilaisiin järjestelmiin soveltamani Propp-sovellus, joka edustaa bahtinilaista universaalia, ihmiskunnan suurta kokemusta ja on siten arkkimyytin tasolla toimiva luontomyyttisyyden kaava. Täten isotopioiden vastaavuudet ovat: satukaavassa ilmenevät sadunomaiset merkitykset, emootiokaavasovelluksessa painottuvat yhteisön tunnot ja hirvestyskaavassa ilmenevät luontoarvot arkaaisimmillaan ja myyttisimmillään.

Tarvehierarkinen jako on 7-jaksoinen, semiotiikan käyttämiä modaliteetteja on myös seitsemän: oleminen, tekeminen, täytyminen, voiminen, tahtominen, tietäminen ja uskominen. Myyttikerronnan rakenteisiin suhteutetut hirvifunktiot voidaan modalisoida arkaaiseksi perusrakenteeksi, jota opinnäytteessäni hahmottelin mielevyyden majaksi ja joka näin saa alustavan lujuuslaskelman. Modalisoimalla myyttisen kerronnan mukaiset funktiot voimme selvittää ne kerronnan tasot, jotka muodostavat keskeiset aiheet hirvikronikoissa. Saatu tulos on kuitenkin vain yksi mahdollinen monien muiden joukossa, sillä muilla ryhmittelytavoilla saadaan eri painotuksia esiin.

Modaliteetit liittyvät lähinnä tunteiden ja arvojen maailmaan, joten esiin nousseet toiminnot sisältävät oletettavasti ne kuumimmat mielenkuohut ja ikimuistoisimmat tapahtumat, joista hirvikronikat kertovat. Toden totta, hirvestäjien kielessä puhutaan passijännityksestä, jopa riistahorkasta. Jännitetään onnistuuko ajo tai mikä on hirvikokeen tuloksen pistemäärä. Lähtö on aina kiihkeän odotuksen hetki. Metsältä paluu on joko riemun tai kurjuuden saatto. Evästysten laatu juhlistaa taukohetket, kotijoukoille hehkutetaan jahdin kohokohdat moneenkin kertaan, eivätkä jahtivoudin määräykset jätä ketään kylmäksi. Mainittuihin toimiin voidaan kiteyttää koko jahdin menestys. Niin ytimekästä kronikkaa ei kuitenkaan aineistooni ole sattunut, että se sisältäisi ainoastaan ja vain nämä nyt modalisoidut toimet eikä mitään muuta. Sääntönä on, että puhe rönsyilee ja niin mukautuvat myös modaliteettien määreet tulkinnan ja aiheen mukaan. Jonkinlaisena suuntaviittana voisi pitää eräkerronnassa seuraavia modaliteettien luonnehdintoja.

Oleminen
Erästyksestä tai hirvestyksestä ei tulisi mitään ilman luontoa ja sen komeinta antia, hirvikantaa. Erästäjän luontoon kuuluvat metsät, kalavedet, rantapuskat ja taivaalle avartuvat ilmanalat säineen, mutta tämä on vain lähtökohta erästykselle.Tarvitaan muutakin. Metsästäjällä, linnustajalla ja kalastajalla on oltava välineet harrastusta varten ja myöten. Kosolti mietteitä on tuotettu eri välineiden laadusta ja käyttötarkoituksesta. Hyvät välineetkään eivät auta, ellei riistaa ole tai kalavedet ovat kuolleet. Erästäjissä on paljon kaunosieluja ja luontohavainnoitsijoita. Ongella tai passissa ollaan hiljaa paikallaan, mietiskellään, mikä kuvaa suomalaista luontosuhdetta aidoimmillaan. Kun on niin hiljaista, on hyvä olla!

Tekeminen
Jotta metsällä voisi olla, on sinne lähdettävä. Erämies tavoittelee saalista. Jahtia tai kalaretkeä hän odottaa innokkaasti, ja valmistuu retkeen huolellisesti aivan kuten Lemminkäinen aikoinaan, joka valmistautui hirvenhiihtoon välineitä hankkien. Tekojen tielle voi syntyä vastuksia ja erimielisyyksiä, mutta kun saalista saadaan, sitä juhlitaan ja murheet unohtuvat. Erällä tehdään tietenkin myös havaintoja ja siitä laaditaan kuvauksia kynällä ja koneella ja hirviseurueella riittää puuhaa riistanhoito- ja talkootöissä jahtikausien välilläkin. Kun metsältä palataan on siitä tehtävä tili ja selonteko luvanhaltijoille.

Voiminen
Mitä kaikkea voikaan metsällä tapahtua? Joskus tapahtumat menevät omaa tahtiaan ilman että jahtiseurue tai kalastaja sille mitään voi. Ja vaikka voisikin, aina ei kannata. Yleensä aika kuluu kuin siivillä, mutta voi aika käydä pitkäksikin. Joskus asioihin ei vain voi olla puuttumatta. Tai matkasta voi puuttua jotain oleellisen tärkeää. Pääsääntöisesti kaikki tekevät mitä voivat. Metsässä samoilu on rankkaa, joten kuntoa tarvitaan, mutta siitä huolimatta aika ajoin jahtimies saattaa voida huonosti, varsinkin aamuisin. Aina metsälle ei voi lähteä erilaisten työ- tai muiden esteiden vuoksi. Voi voi!

Täytyminen
Ihmisen täytyy hyvinvointinsa turvatakseen välillä virkistäytyä. Perustarpeet on säännöllisesti tyydytettävä, mutta paljon on kuitenkin sellaista täytymistä, mikä määräytyy tavoista. Lait, tavat ja käytänteet ohjaavat mitä pitää tehdä tai jättää tekemättä. Hirvijahdissa on monia pakollisia määräyksiä, aseen on oltava hirven kaatavaa luokkaa ja aseen käsittelytaito tulee olla asianmukaisesti testattu. Välillä täytyy saada sanoa sanottava siitä edellisvuoden pummin irvailusta tai haavakon ampujan täytyy saada kuulla kunniansa.

Tahtominen
Tahtoja on monenlaisia: viimeisiä, voimakkaita, heikkoja. Saalis tahtoo elämän vietin kannustamana paeta ja säilyttää henkensä. Erästäjä tahtoo toisin, joten erästyksessä tahtojen taisto on arkipäivää, jossa ovelampi voittaa. Niin kuin tahdotte toisten tekevän teille niin tehkää myös te heille. Jotta sen voisi tehdä, on tiedettävä, mitä toinen tahtoo mitä ei. Hirvimetsällä tämä on erityisen tärkeää, koska johtajan tahtoa on toteltava. Vaikka tahtoisi ikävissään passissa laulut luikauttaa, tai päästää ilmoille kriisisanaston raikuvan sarjan, on mielitekoa hillittävä taukoon tai metsästyksen päättymiseen.

Tietäminen
Tietämisen autuuden osa on tunnistus. Tietämisessä osataan jotain tai tiedetään jonkun toisen tietävän ja osaavan. Erämiehelle tietäjä vailla vertaa on nelijalkainen erätoveri, joka pettämättömän hajuaistinsa vuoksi on oiva apu hirvimetsällä. Hyvän hirvikoiran valinta pentueesta onnistuu parhaiten, kun tietää niksit. Paljon on tiedettävä ennen kuin saalis syö hyvin ja käy pyydykseen. Tiedonvälityksen keskeisiä tekijöitä ovat sanat, nimet ja käsitteet. Tarvitaan eräsivistystä ja kieltä sen tulkitsemiseen, asiantuntijoiden tietämyksen mukaan erästäjät ovat kehittäneet oman jahtikielen, jota ulkopuolisten on vaikea ymmärtää.

Uskominen
Keskeisintä jahdissa on uskoako silmiään. Onko niin kuin näyttää? Tumma vilahdus pensaikossa! Onko hirvi vai mikä on? Näkemys määrittää totuuden eri asteet, joita ovat tosi, erehdys, salaisuus ja ei-tosi. Kun kohde on sitä, miksi havainto sen määrittää, kyseessä on tosi, voimme uskoa silmiämme, mutta jos kohde näyttää olevan olematta sitä, kyseessä on harha tai erehdys. Jos taas vaikuttaa siltä, ettei asia ole niin, vaan on aivan toisin kyseessä on selvä valhe tai kenties salaisuus. Kun taas tuonpuoleisesta emme voi tietää, se kaikki on ei-totta, tarua, satua, eräjutelmia, kaskuja, tarinoita ja joskus jopa myyttejäkin kaikkine uskomuksineen. Näyttöä emme saa emmekä kaipaa, uskomme huviksemme.

Uskoon kuuluu myöskin luottamus. Hyvässä uskossa, bona fide tehdyt teot voivat hyvistä pyrkimyksistä huolimatta kostautua ja pilata paljon. Tietyt hirvijahtitoiminnot voidaan osoittaa nimikkotoiminnoiksi kullekin modaliteetille.

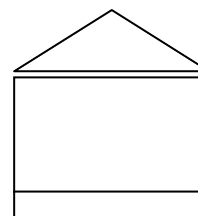
Modaliteetti	**Hirvifunktio**
Oleminen	F16 Passissa olo
Tekeminen	F21 Jahtitapahtuma
Täytyminen	F10 Hirvikoe oltava
Voiminen	F11 Lähtö ja paluu
Tahtominen	F8 Eväät
Tietäminen	F27 Kotiväki tietää
Uskominen	F9 Ohjeet.

Saatu jako on hypoteesi, lähtöoletus siitä, mikä voisi myyttisen kerrontajaon perusteella olla hirvestyksen syvämerkitys. Yllä modalisoidut funktiot ovat yhteisiä hirvikronikoiden verrokkiaineistona olevassa Lemminkäisen hirvijahtia kuvaavassa Kalevalan Hiiden hirven hiihtäjissä sekä kansallisrunoilija Runebergin Hirvenhiihtäjissä että aineiston kahdessa hirviseuran 25-vuotishistoriikissa, jotka ajoittuvat 1900-luvulle. Samat on metkut.

Modaliteetit ovat ryhmiteltävissä kolmeksi merkityskentäksi jolloin jäljelle jää yksi tekijä, joka on tapahtumien kulussa eli hirvijahtikokemuksen muodostumisessa ratkaisevan keskeinen. Ohjeet muodostavat emotionaalisen kaavan fokuksen. Jo Runeberg totesi Matin suulla: "Kas herrahan ottaa koko vastuun!" Proppin satukaavan funktioilla on tiettävästi taipumus esiintyä parimerkityksinä, jossa kaksi toimintoa kuuluvat yhteen. Samoin perusmodaliteetit oleminen ja tekeminen ovat erottamaton pari, sillä teorian luojan A.J. Greimasin mukaan tekeminen aikaan saa olemisen. On niinkin, että ihmisen perusolemus heijastuu siinä, mitä hän tekee.

”Passaaminen” on aina ja varmasti osa hirvijahtia ja siten jahtitapahtuma kuten muutkin toiminnot. Ennen kaikkea passissa oleminen on olennainen jahtitekeminen. Hirvijahti on lakisääteistä toimintaa, jossa määräyksiä on noudatettava. Hirvestäjän täytyy suorittaa metsästystutkinto, hänellä on oltava aseenkantolupa ja todistus suoritetusta hirvikokeesta ennen kuin metsälle aseen kanssa voidaan lähteä. Täytyminen ja voiminen ovat toiminnallisesti yhteydessä toisiinsa. Johdon on vastuu, vaikka aina ei annettuja määräyksiä uskota. Varmaa kuitenkin on, että kotijoukot tahtovat tietää, mitä metsällä tapahtuu. Jahtitapahtumat kiinnostivat myös hehkeää Hennaa Runebergin hirvenhiihtäjissä, joka tivasi Matilta selontekoa hirvestyksen kulusta. Myyttisen ylätason muodostavat herkulliset jutut ja höystetyt jahtiselostukset.

FOKUS		**OHJEET(F9)**
YLÄTASO (yläkerta)	**KRONIKAT (F27)**	**TARINAT (F8)**
ALKUTASO (tilaratkaisut)	**HIRVIKOE (F10)**	**LÄHTÖ (F11)**
PERUSTASO (kivijalka)	**PASSI (F16)**	**JAHTI (F21)**

Kuvio 2. Hirvestystoiminnot mielevyyden majana

Saatu tulos on pystyttävä suhteuttamaan luontevasti merkityksen kolmijaoksi, jos isotopian syvämerkitysrakenne on olemassa ja toimii. Fokus, ohjeet vastaa tarkasteltavaa aihetta, otsikkoa, joka on hirvenmetsästys. Suluissa on esitetty mielevyyden majan tasot vertailun helpottamiseksi, sillä syvämerkitys rakentuu alitajunnasta kohti tietoisuutta talon tavalla. Suotta ei kielemme kutsu ylintä ymmärrystä, tietoisuutta kotoisin termein. Voimme kysyä onko kaikki kotona, tai vintti pimeänä, kun vihjaamme ettei toinen ole täysin tolkuissaan. Ehkä tätäkin vertausta myyttisempi ja primitiivisempi on ullakko -sana, joka viittaa suomalaisen maiseman peruselementtiin, tulvivaan veteen. Ulla merkitsee Oulun seudun murteessa tulvaa, ja suomalaisen mieleen tulvii muistoja, tietoja, mieli virtaa, mitta täyttyy yli äyräiden. Tietokin vuotaa.

Fokus (tuuliviiri, ullakko)		OHJEET
YLÄTASO (yläkerta)	TARINAT	KOTIJOUKOT
ALKUTASO (tilaratkaisut)	HIRVIKOE	LÄHTÖ
PERUSTASO (kivijalka)	PASSI	JAHTI.

Kuvio 3. Hirvestystoiminnot asiasanoitettuna.

Kaiken kaikkiaan hirvestyksessä on kolme tasoa. Peijaiset ovat juhlaa, irtautumista arkitodellisuudesta ja siten sadunomainen tapahtuma. Tätä nimitän rajaisotopiaksi. Peijaisten keskeinen anti on jahtitapahtumien kerronta ja kertaus hirvikeiton äärellä. Erällä on vanhastaan ollut matkassa tarinan ja sadunkertojia metsästysonnen turvaajana. Seuratoiminta on yhteisöllistä, ja riistanhoitotoimenpiteiden lisäksi jokaisen hirviseuran toimintaan kuuluu ampumataidon yllä pitäminen sekä jahtiretkien valmistelu ja toteutus, joka väistämättä luo lähikosketuksen luonnon ehtoihin ja myyttiseen aikaan, menneeseen. Mies metsällä on mielikuvissaan kuin isät ennen ja siten hirvimetsällä olo on nykymuunnelma vainajain eli esi-isien työn kunnioituksesta, jolle uhrattiin jokasyksyisessä kekrikestityksessä ateria.

1. Luontoisotopia/ylätaso -> myytti
F16 PASSI ja F21 AJOJAHTI -> jahtitoiminta

2. Yhteisöisotopia/alkutaso -> taru
F10 HIRVIKOE ja F11 LÄHTÖ & PALUU -> seuratoiminta

3. Rajaisotopia/perustaso -> satu (ei-luonto/ei-yhteisö)
F21 JAHTI ja F8 HÖYSTEET -> peijaistoiminta.

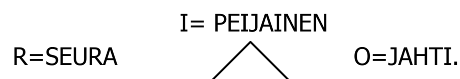
(Fokus: F9 OHJEET)

Vaikka kuvio ensi silmäyksellä vaikuttaa väkisin kokoon puserretulta, se ei ole aivan mahdoton tulkita johdonmukaisesti. Jahdin johto joutuu aina haistelemaan tuulta ja ihmisten mielialoja. Johdon toimet vaikuttavat myös jahdin onnistumiseen. Luontoa kuvataan kronikoissa ja eräkirjallisuudessa sekä ajamisen että passaamisen toimissa monin eri tavoin. Myyttisimmät kertomukset liittyvät ajoon ja passipaikan tapahtumiin, toisin sanoen metsästyssignaaleihin (puhelinohjeisiin, merkkilaukauksiin, metsästystorveen) sekä kaatotapahtumaan tyyliin mistä-se-tuli-ja-minne-se-meni-senhän-tietää-viisikymmentä-viisasta-hirvi-miestä. Tarunomaista eli yhteisöllistä kerronta-ainesta sijoittuu hirvenmetsästyslainsäädännön ja naapuri-avun tuntumiin, molemmat kulminoituvat seuratoiminnassa.

Viimeisenä, ulkopuolisen tarkkailijan merkityksellistämänä tapahtumana jahtia tarkastellaan satuna, joka peijaisissa ja illanistujaisissa kerrotaan omin sanoin tai kronikoitsijan suulla kylän väelle ja kotijoukoille. Jahtitapahtumat edustavat myyttistä alkuaikaa, sen toteutus nykyaikana on yhteisöllistä seuruemetsästystä ja onnistunutta jahtia juhlitaan yhdessä toisten metsästäjien, kotiväen sekä ulkopuolisten vieraiden tai sidosryhmien edustajien kuten maanomistajien tai kyläläisten kanssa. Peijaisia on luonnehdittu kyläyhteisöä lujittavaksi ja tunnelmaa kohottavaksi tapahtumaksi.

Merkityskentät, isotopiat ovat tulkittavissa myös kuuluisan semiootikon C.S. Peircen merkkiteorian kolmiajatteluna. Semioottisen neliön ja siitä muodostuvan viisiön lisäksi tämä johdattelu hirvestyksen saloihin totuttaa myös triadiseen ajatteluun, sillä hirvenmetsästyksen myyttikolmioksi saamme jotain muuta kuin suomalaisia tienvarsia koristavan hirvivaaramerkin ja värit keltainen, punainen ja musta.

Edellä luonnosteltu hirvenmetsästyksen myyttisyys kohdentuu peirceläisittäin tulkiten seuraavasti.

Kuviossa lukee täten: Hirvenmetsästysseuran keskeinen toiminnan tarkoitus ja toiminnan kohde on hirvijahti, jonka päätteeksi seura juhlii pitämällä peijaiset, jossa tulkitaan jahdin kulku. (I=tulkitsin eli interpretantti, R=perustekijä eli representamen, O = objekt eli teon tai toiminnan aihe ja kohde.)

2. SUOMALAINEN KARNEVAALISUUS

2.1 Riehaantuminen suomalaisittain

Eurooppalaisittain kevät on varsinainen karnevaalien ja riehakkuuden aika, Suomen hyisessä ilmastossa karnevaali on osa lahtirituaalia, joka on kansanperinteessä säilynyt mm. hirvipeijaisina ja kekrin viettona. Yleiskielessä käsitteet karnevaali, karnevalismi ja karnevalistisuus sekoittuvat usein keskenään. Lähes mitä tahansa kesä-, talvi-, performanssi- tai avajaistapahtumaa voidaan nimittää karnevaaliksi. Yliopisto viettää avajaiskarnevaaleja, joka on siisteydessään ja sovinnaisuudessaan lähes antikarnevaali ilman aitoa riehaa ja auktoriteettien kyseenalaistamista. Karnevalistisia markkinatapahtumia ovat myös mm. leijonien viettämät Espoon ja Olarin lystit, nekin etelämaalaiseen ja eurooppalaiseen esikuvaan verraten melko aneemisia tapahtumia. Maaseudulla on omat riehansa. Yksi tunnetuimmista on Suonenojan mansikkakarnevaalit, joissa on jäljellä jotain alkuperäistä karnevaaliajatuksesta, koska juhlinnan kohteena on intohimonpunainen mansikkaherkku, ja juhlat vietetään ulkona.

Näillä suometetuilla karnevaaleilla ei kuitenkaan ole enää nimeksikään yhteyttä alkuperäiseen esikuvaansa, katolisten maiden laskiaisriehaan syöminkeineen ja naamiohuveineen. Aidossa karnevaalissa on olennaista naamioituminen ja pukeutuminen joukkoriehan ohella. Karnevalismi on vesitettyä karnevaalia, kontrolloitua joukkokohtaamista huvitusten parissa. Nyky-Suomen lystit ja karnevaalit ovat lähinnä karnevalismia. Lisäksi karnevalistisuutta ilmenee eri tavoin kissanpippaloissa, lysteissä, polttareissa, vappuriehoissa ja iloitteluissa, joiden yleisnimenä käytetään sanaa rieha. Hauskuusaste näissä menoissa epäilemättä vaihtelee, teekkareiden vappurieha on vuosittain toistuva irtiotto arjesta aitokarnevalistiseen tapaan, mutta joskus nämä riehatapahtumat ovat totisuudessaan ja aidon jäljittelyssään lähellä folklorismia, kansanomaistettua kulttuuria.

Suhteellisen harvoin riehat sisältävät ylevän, virallisen tai juhlavan parodiaa, mutta seksiä ja pieruhuumoria kyllä sivutaan. Lisäksi teekkarit ovat saattaneet tietämättään säilöä aitoakin karnevaaliperinnettä eikä vain rallissa: "perustettiin metsästysseura, piti ampua hirvi, saatiin peura. " Jämeräpartaisten miesten hirvipolku kulkee pitkin Jämerääntaivalta ja voi hyvinkin olla, että alun perin jämeräparralla on tarkoitettu suurihelloista uroshirveä. Ja hellon täydestä merkityksestä ja tarkoituksesta eivät ole perillä edes Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen hirvitutkijat, jotka tyytyvät puhumaan parrasta eli kellosta. Hirvimehtuujien keskuudessa hirvikello ei siti tarkoita partaa, vaan osuma-aluekarttaa. Tiedolla on merkitystä vaikkapa tulkittaessa, mikä vitsi piilee lauseessa että ratahirveä saa ampua vaikka partaan. Ennen kuin uroshirvestä tulee jämeräpartainen kellokas, sillä on pieni pitkulainen, joskus jopa puolimetriseksi kasvava uloke, joka muistuttaa villisian häntää ja putoaa pian pois, minkä jälkeen vasta alkaa todellinen parran kasvu ja uroskausi. Osittain tällä pikku ulokkeella voi olla selittävä vaikutus sille, miksi hellohirven niminä vanhassa myyttisessä sanastossa on vaihdellut epämääräisesti tulkittavat nimitykset iso sika, iso jänis ja iso härkä ja ryönikkä, jota ei edes jumaljättien lahtiyritykset lannistaneet.

Hirveltä lähtee iän myötä liiallinen partauloke, karnevaalissa lähtee liha ruokapöydästä. Karnevaali on ihmisen raadollisuuden läksiäisjuhla. Käytännössä lihapatojen annin niukkenemista juhlittiin runsaan aterioinnin merkeissä. Sana karnevaali muodostuu latinasta, jossa caro tarkoittaa lihaa ja vale hyvästiä, joten

sananmukaisest karnevaali on: Hyvästi liha! Euroopan katolisissa maissa karnevaalia vietettiin paastoa edeltävänä laskiaisaikana, eli Italiassa se merkitsi tammikuun 6:nnen ja Uskon päivän välistä juhlintaa, minkä päätteeksi paastottiin neljäkymmentä päivää. Kurjuutta kesti pääsiäiseen. Paastossa pidättäydyttiin lihansyönnistä, vähintään julkisesti. Lisäksi paastopiinaan varauduttiin perusteellisesti, elettiin kuin viimeistä päivää, sillä totuttu elämänjärjestys tahallisesti ja tilapäisesti sekosi karnevaalin ajaksi. Tavan syntyä on perusteltu ihmisen vaihtelun halulla ja uudistumisen tarpeella.

2.2 Vaivannäkö lihan tähden

Vapaalle vaihto helpottaa elämän hallintaa. Saksankielisellä alueella karnevaaleilla on juurensa sydänkeskiajalla. Juhlintaan kuului tuolloin mm. naamioituneita kulkueita, melua pahojen henkien karkottamiseksi ja yhteinen ateria. Eikö tämä muistutakin hirvestystä, johon kuuluu hirvipipoja, jänisräikkiä ja peijaisateria. Naamioituminen vastaa suojavarusteisiin pukeutumista ja varusteita, jänisräikät, metsästyssignaalit ja muu pauke on kuin henkien karkoitusta ja lopuksi vietetään yhteinen peijaisateria naukkuineen. Karnevalistisen naurun kuvaaja Francois Rabélais on kuvannut hartaudella erityisesti karnevaaleihin erottamattomasti kuuluvaa mässäilyä, aistillisuutta ja ruokarituaaleja. Rabélais´n tuotantoa tutkinut Mihail Bahtin nimitti karnevaalia naurukulttuuriksi ja sitä samaa voi hyvällä syyllä sanoa myös hirvenmetsästyksestäkin.

Suomen ankarassa keskiaikaisessa talvessa ahminnan kurissapitoa ei tarvittu, koska talonpojan ruokavarastot keväisin ammottivat tyhjyyttään ja paastoaika tuli vietetyksi olosuhteiden pakosta. Ruokajuhlat ajoittuivat syksyyn, lahtiaikaan sekä jouluun ja laskiaiseen. Vanha joulu eli juhla vietettiin kekrinä pyhäinmiesten päivän aikaan. Ruualla on varsin vahva karnevalistinen essentia myös nykyajassa. Media hekumoi lihavuuden lisäksi myös antiruokakuvilla, joissa katastrofiseutujen nälkäiset lapset pöhöttynein vatsoin ovat kuin ruumiillistunut Rabelais´n karnevaalihahmo - kauhistava katharsis. Katsoja voi kokea tyydytyksen tunnetta hyvinvoinnistaan ja maksaa kenties huvista ja kuvista muutaman lantin hyväntekeväisyyteen. Ihan muutamaan lanttiin ei sen sijaan tyydy eräs toinen karnevalismin hyödyntäjä, markkinavoimat. Isovatsaisuus on sekä huvitus että pelotus länsimaisessa kulttuurissa. Jos olet pullava, niin sinua ei oteta vakavasti ja sinusta voi tulla suurin pudottaja. Tätä teemaa kampanjoidaan tehokkaasti kuvasarjoilla ennen-nyt. Nämä kuvat ovat vertaansa vailla olevia liha-viha-rakkauskuvauksia.

Lihavuuden kuvat vastapooleineen ovat suosittua elektronisen markkinatorin kansalle suomaa mediaviihdettä, jossa Lihava-Viljamit punnertavat laihdutusranchilla ja kuuntelevat ravintoterapeuttien julkista sättimistä ja nöyryytyksiä kiltisti ja vastaansanomatta kuin karnevaalipuheessa, koska tarkoitus pyhittää keinot, läskilihalle on sanottava hyvästit.
Tämänkaltaisten kuvien rinnalla kalpenevat Rubens-maalarit ja Boterot. Laihdutusohjelmien markkinaidea on karnevalismia alkuperäisimmillään: Liha, hyvästi! - ikipaasto ja lihankuritus voivat alkaa ja syöntitapahtumaa aletaan seurata ja tarkkailla sakraalilla huolellisuudella ja tarkkuudella synnintunnustuksineen ja tilityksineen. Erona on vain se, että paasto päättyy herkutteluun, pääsiäispöydän antimiin, mutta painonvartijalle ei armoa anneta koskaan. Hänen on vietettävä askeesissa loppuikä ja elämä saavuttaa huippunsa syömisen aktissa, jossa ruumis ylittää itsekurin avulla ruumiin ja maailman rajoitukset. Ankara dieetti vie voiton maailman houkutuksista, ja sen "suurimmasta pahasta", läskisestä lihasta. Aikamme karnevalismia on naistenlehtien pyörittämä laihdutuskarnevaalirumba, johon kuuluu ruumiillinen oirehdinta: bulimia, anorexia nervosa, kuntosalit, läskiklinikat jne. Tuskin koskaan aiemmin missään kulttuurissa on ruuan ympärille syntynyt näin valtavaa karnevalistista elinkeinotoimintaa, eikä lihaakaan ole ollut tarjolla vastaavia määriä jatkuvasti. Aikamme gastrolatrien suhde Gasterin tarjoamiin etuisuuksiin on ambivalentti. Liha ei pysy lihana, syötynä se muuttuu läskiksi, ja elämä sen myötä. Olet mitä syöt, niinhän sanotaan, mutta lihassa sääntö ei päde, vaan nurinkuristuu kuten karnevaaliteemoissa on tapana.

Liha voi vaarantaa terveyden monin tavoin. Pekka Puska varoittaa suomalaisia läskistä, hullun lehmän lihasta varoitetaan viran puolesta, kansakoulussa jo opimme lihassa ja kalassa piilevistä loiseliöistä ja kasvissyöjät ovat aivan vakuuttuneita lihan pahuudesta ihmisen hyvinvoinnille. Kirkkoisät ovat käyneet toivotonta kamppailua vuosisadasta toiseen lihanhimoja vastaan. Lihallisuus on erottamattomasti kansankulttuuriin

kuuluvaa dialogia ja hengellisten piirien tehtäväksi on jäänyt korkeampien arvojen puolesta puhuminen. Liha ja lihanhimo ovat hengen kardinaalivihollisia, karnevaalikulttuurissa tätä dikotomiaa pyritään tahallisesti paisuttelemaan.

Irvailun kohteita riittää, kuvitteellista ja todellista lihaa ja eläimellisyyttä näkyy kulttuurissamme kaikkialla. Media on nykytori, jolla ihmisistä ja asioista tehdään torinaurukulttuuria. Avattakoon vain televisio miltä tahansa maailman kanavalta ja edessä on visailuja typerin kysymyksin, tanssia, sketsejä, laulua ja viihdettä ja tietenkin noita em. laihdutusohjelmia. Arkipäivämme täyttää karnevalistinen eläinten sota. Kaduilla

kävelee kinkkuja ja sikoja, televisiossa on kotkia ja kulttuurikoppeloita; naiset ovat kanoja, hanhia, lehmiä ja heillä on vastassaan pukkeja, karjuja ja sonneja. Melkoinen eläinkavalkadi liikkuu kulttuurimaisemassa, mutta myös luonnossa hirven nimissä esiintyy eläinkirjo, jonka mukaan hirvet voivat liikkua kotkina, peuroina, hiirinä, jäniksinä, oinaina, hevosina, lehminä tai lampaina.

2.3 Karnevaalimenot italialaissuomalaisittain

Paikalliskulttuuri leimaa karnevaalin muodon. Suomessa ilmastollisista syistä monet tapahtumat keskittyvät kevät- ja kesäaikaan. Poikkeuksena on syksyinen kekrijuhlan jäännerieha, kuolemantanssiperformanssit syksyisessä hirvimetsässä, pikkujoulu. Yleistyessään kulttuuri-ilmiöistä tulee sovelluksia; karnevaali muuttuu karnevalismiksi ja karnevalistisiksi piirteiksi, folklore folklorismiksi ja kaupallisuudeksi. Aito karnevaali-tapahtuma on aina ainutkertainen ja yksilöllinen kokemus. Karnevalistisuutta aidossa italialaisessa karnevaalissa kuvataan viime vuosisadan maantieteen oppikirjassa seuraavasti:

> "**KARNEVALI**
> Kukas ei olisi kuullut puhuttavan karnevalista, s.o. niistä juhlallisuuksista, joilla Italialaiset huvitteleiwat ankaran paaston edellä. Roomassa karnevaliin osaa ottawaiset kokoutuvat Korson pitkälle ja muhkeiden rakennusten rajoittamalle kadulle. Ulosripustetuilla tapeeteilla, ripistellyillä kukilla ja kiinnitetyillä kankailla, miten Italiassa on kaikissa juhlissa tapana, katu kaunistetaan äärettömän suureksi saliksi.
>
> Molemmille siwuille raketaan isoja parweja eli lehtereitä. Tapeeteilla kaunistetuita ja lawitsoilla warustettuja. Heti kun kellot owat juhlan awauksen ilmoittaneet, täyttyvät kadut naamioilla: naisten pukuisilla miehillä, miesten pukuisilla nuorilla neitosilla ja wanhoilla vaimoilla. Enimmästi kuitenkin tavataan joukossa n.s. Pulsinelli-naamijoita, jotka , paitoihin puettuina valkoinen huiwi päässään ja kaulassaan ja pienet harjat käsissään, kaikenlaisten iwallisten kujeiden kihinässä kokevat harjailla toisistaan pois pölyä ja pilkkuja. Naamijoilla, luontevasti kuin puutarhurit pu´ettuina, on käsissään kummalliset hohtimet, joita woi lyhentää ja sitte mielensä mukaan yht´äkkiä pitentää hywin pitkäksi. Se näyttää hyvin hupaiselta kun he näillä pihdeillään sieppailevat aina kolmannen kerran akkunoista kukkaissuihkoja. Hupaista (heille) on myös kerjäläisnaamioina sauva yhdessä ja hattu toisessa kädessään kumarrellen kuleskella apua, pähkinöitä y.m. anoen. Kauneimpia kuitenkin ovat ne naamiot, jotka kuvailevat talonpoikaistyttöjä, kalastajia, kreikklaisia j.n.e. Tuolla joukossa näkee jonkun kahdella naamalla, eikä suinkaan woi sanoa kumpiko hänellä on etu- tahi takapuoli. Näiden kujeillessa kulkee kaksi yhtäjatkoista waunuriwiä, toinen ylös-, toinen alaspäin, pitkin katua. Koko katu on kihinään asti täynnä riemuitsevia katselijoita, hillitsemättömiä naamijoita ja täyteen tukituita waunuja.
>
> Naamijoiden keskinäinen pieni sota on hywin omituinen. Ne ottawat mukaansa makeisia, pieniä, kaikenmuotoisia kipsipalasia, ja niillä nakkelevat toisiaan. Kukaan ei ole warma semmoisetta raesateetta pääsemisestään. Waimoilla on pienet kullatut ja hopioidut kopat täynnä semmoisia kipsipalasia, ja jos makeissota tulee heille kovin tukalaksi, löytävät he seuraajistaan turwansa. Mustapukuisille ihmisille tämä sota on kuitenkin pahin; sillä kipsipalaset maalaawat heidät aiwan kirjawiksi. Usein Pulsinellien awonaiset waunut, joista he owat ruwenneet palkkongeilta ja akkunoista katsojia kipsittämän, owat ahdinkoon saarretut. Yht´äkkiä alkaa ristituli kaikkialta waunuja ahdistaa ja ennenkuin ne viimeinkin yleisen naurun kaikuessa tästä suoriutuvat, owat ne kuulista lumen walkeiksi tahrautuneet.
>
> Iltasella pamahtaa laukaus kadun kummastakin päästä; se on kilpa-ajon awaus, ja sitä warten on kadun keskus raiwattava. Nyt alkaa peloittava tungos. Se on wiehättävä wilahdus, kun kissankullalla koristellut hewoset esille astuwat. Ne päristelevät, hypähtelevät pystyyn taluttajainsa rinnoilla radalle tullessaan; katsojain riemuhuudot tervehtävät niitä ensin. Sitte ne asetetaan kiinteälle wedetyn nuoran taakse. Merkki annetaan, nuora putoaa ja hewoset satuloitta ja ratsastajitta syöksevät edelleen. Niinkuin myrskytuuli ne kiitävät eteenpäin, ja joka ensin Korson päähän pääsee, sitä ylistetään woittajana.
>
> Kolmannen kerran kanuunat jyrisewät, ja silloin kukin kotiinsa kiiruhtaa. Yht´äkkiä katoaa kaikki järjestys, ja onnellinen se, joka wahingoittumattomana tästä sekamelskasta selwiää. Näin monituisilla waihteluksilla höystettynä wietetään koko karnevaaliaikaa; mutta kaikkein iloisimmillaan kansa on laskiaistiistaina."
> (Maantieteellisiä kuvaelmia erityisistä maista ja kansoista 1882: Kirja kouluille ja kodeille, Karl Kastman´in ja Thor Brunius´en toimittama, E.W.Edlund, Helsinki; Huom. kuvaus muistuttaa melko sanatarkasti Goethen Italian matkakertomusta, vaikka lainalähde ei mainitse alkuteosta)

Kuvauksesta voi päätellä karnevaalin sisältävän hektistä menoa ja elämäniloa, vakavuudesta ei puhettakaan. Karnevaali-ihmisen perusolemus on homo ludens. Kuvaus on keskittynyt ulkokohtaisiin havaintoihin ja toiminnan tarkkailuun, joten karnevalistisesta kielestä emme saa mitään kuvaa edes näin pitkän tekstin avulla. Erilaiset parodiat, ilveilyt, mysteerinäytelmät ja eriasteinen vulgaari ja riehakas kielenkäyttö alapäähuumorilla höystettynä kuuluivat ja kuuluvat karnevaalien vakio-ohjelmistoon. Kansanjuhla oikeuttaa vapautuneeseen nauruun ja sanalliseen iloitteluun.

Aikamme suomalaisiin karnevalismi-ilmiöihin kuuluu myös **hirvenmetsästys**, jossa yhdistyy moni narrien juhlan tunnuspiirre: groteskius, syöpöttely, pukeutuminen, jokamiehen ´hulluus´, joka purkautuu ilmoille kerran vuodessa. Karnevaalinäytelmät olivat usein juoneltaan metsästysnäytelmiä. Keskiajan eurooppalainen rahvas näytteli metsästystapahtumia symbolisesti toreilla ja teki samalla pilaa yläluokkaisesta harrastuksesta, metsästysmaat olivat suurmaaomistajien ja aatelisten mailla. Kansalla oli vain riistanvartijana tai salametsästäjänä mahdollisuus päästä metsälle. Nykysuomalainen metsämies karnevalisoi metsästyksen autenttisessa ympäristössä karnevaalinaurun saattelemana ja happeningin kruunaa peijaisten pöytäpuheet.

Karnevaalinauru, jota ruokaratoksi on kutsuttu, rakentuu vastakohtaisuuksille. Se on ilkeää, iloista, hauskaa tai voitonvarmaa. Sen tasolla käsitellään elämän ja kuoleman kysymyksiä, helvettiä ja kuolemaa. Ihmisellä on naurun lahja. Nauru lääkitsee. Hirvestyksessä karnevaalinauru ilmenee hirvikaskuina. Monelle suomalaismiehelle metsästys on toinen elämä, elämän juhlaa elämyksenä ja elantona. Hirvestys on juhlaa, jossa on selkeä karnevalistinen kriisi/ratkaisu -tilanne. Hirvestys hirvenkaatopyrkimyksineen ja peijaisineen on juhlariitti, jossa irtaudutaan arjesta veljelliseen yhteyteen, tasa-arvoon ja yltäkylläisyyteen samoin kuin vapaudutaan sosiaalisista hierarkisista suhteista ja ajan kahleista. Karnevaali ei ole kunnollinen, elleivät myös narrit ja hullut ole mukana, liian innokkaita metsämiehiä on joka porukassa. Kuten karnevaaleissa ennen, juovuttavat juomat ovat olennainen osa hirvestystä – jossain peijaisvaiheessa. Juopumuksella pyritään korostamaan tilanteen erityisyyttä ja kollektiivista poistumista arkitodellisuudesta, irrottamaan kielenkantoja ja nostattamaan tunnelmaa. Metsästyskielen karnevalistisuus tulee korostetusti esiin peijaiskronikoissa, joissa murre ja hersyvät ilmaisut ja sutkaukset ovat pääasiallisin kommunikaation muoto.

Hirvestyksessä ja näin ollen myös hirvikronikoissa kuvataan elämän ja kuoleman symbolisia käytänteitä, melua, mekastusta ja pyssyjen pauketta. Hirvimetsällä ei olla äänettömästi muuta kuin passissa, jos sielläkään. Metsästys alkoi 1900-luvulla lähtölaukauksella kuten italialainen Korson karnevaali. Pamauksella tosiaankin alkaa suuri koitos tavoitteena kaataa hirvi, ja meno on tässä vaiheessa melkoisen vilkasta.

Ajometsästys tapahtuu räikkiä kalistellen, pilleillä viheltäen, huudahdellen sekä käsiä ja puita paukutellen. Melun avulla toivotaan hirvisaaliin ryntäävän liikkeelle kuin Korson vapaasti laukkaavat hevoset. Italian korsolainen ja suomalainen hirvestäjä sonnustautuvat vuotuiseen kaarnevaalijuhlaan naamioitumalla ´suojaväreihin´ so. mahdollisimman ympäristöstä erottuvaan vaatetukseen vahinkojen välttämiseksi tai sen kohteeksi joutumisen takia. Mustapaitojen on tarkoituskin tulla vitivalkoisiksi, mutta punainen lakki ja liivi suojaavat todelliselta vahingolta. Tarkoitus ei ole punata asuja verellä. Korsolainen sieppailee kepakolla kukkia humutorin ikkunoista, hirvestäjän saaliin sieppausvälineenä toimii pyssy.

Lopulta kun: "kolmannen kerran kanuunat jyrisewät, ja silloin kukin kotiinsa kiiruhtaa", on hirven kaato tapahtunut ja se myös ilmaistaan merkinannolla, ennen laukauksella, nykyisin puhelinsoitolla. Kaatoa tervehditään riehakkain tunnelmin. "Katsojain riemuhuudot tervehtävät niitä (hevosia) ensin. Sitten ne asetetaan kiinteälle wedetyn nuoran taakse", toteaa Korson karnevaalikuvaus. Suomalaismetsästäjä laittaa riemulla tervehdityn hevosen tapahtumien loppuvaiheessa narun jatkoksi ja palaa saalista kiskoen metsäiseltä karnevaalinäyttämöltä iloisin tunnelmin kotiin lahtikojua kohti, jossa välittömästi ryhdytään suunnittelemaan ja viettämään iloista loppuhuipentumaa, hirvipeijaista.

Suotta ei puhuta kaupunkiviidakosta. Esimerkit ovat päältä katsoen täysin erilaisista yhteyksistä, karnevaalikuvaus on kotoisin keskieurooppalaisesta kaupunkikulttuurista, kun taas hirvikronikoiden kuvaama juhlinta on modernin suomalaisen yhteiskunnan maaseutu- ja kyläkulttuuria parhaimmillaan ja pahimmillaan.

2.4 Mitä metsien humussa tapahtuu

Hirvenmetsästyksessä eli hirvestyksessä tai hirven mehtuussa on havaittavissa karnevalistinen pohjavire. Hirvestys on vapauden muunnelma ja pakoa arjen pakkopaidasta. Kun verrataan karnevaalikuvausta ja hirvikronikkatekstiä keskenään, saadaan esiin koko joukko yhtäläisiä kerronnan piirteitä.

ITALIA/KAUPUNKI	SUOMI / METSÄ
1) osaa ottawaiset kokoutuvat	käskynjako, lähtöpaikka
2) Ulosripustetuilla…katu kaunistetaan	ajoreitti- ja passimerkinnät
3) raketaan isoja parweja eli lehtereitä.	hirvitornit, majat, ruokintapaikat
4) kellot owat juhlan awauksen ilmoittaneet	lähtölaukaus, -käsky, lähtöaika
5) paitoihin puettuina valkoinen huiwi päässään…kaulassaan	punainen liivi ja lakki
6) pienet harjat käsissään	räikät, kalistimet
7) iwallisten kujeiden kihinässä	kokkapuheet, huulet, herjat
8) Naamijoilla… on käsissään kummalliset hohtimet, joita woi lyhentää …pitentää hywin pitkäksi …näillä pihdeillään sieppailevat	kiikarikivääri
9) kumarrellen kuleskella apua, pähkinöitä y.m. anoen	hirvihavainnot, jäljet ja jätökset
10) Kauneimpia …naamiot*, jotka kuvailevat talonpoikaistyttöjä, kalastajia, kreikkalaisia j.n.e.	metsästäjäprofiili ja kotiväki, kronikoitsijan näkemys
11) kahdella naamalla…kumpiko hänellä on etu- tahi takapuoli	salakaataja, venkoilu
12) kulkee kaksi yhtäjatkoista waunuriwiä, toinen ylös-, toinen alaspäin, pitkin katua	ajosuunta ja ajot, vitjat, ketjut
13) Koko katu on kihinään asti täynnä riemuitsevia katselijoita, hillitsemättömiä naamijoita ja täyteen tukituita waunuja.	jahtiaamun kokoontuminen
14) Naamijoiden keskinäinen pieni sota on hywin omituinen. Ne ottawat mukaansa makeisia, pieniä, kaikenmuotoisia kipsipalasia, ja niillä nakkelevat toisiaan.	metsästysonnettomuudet
15) kopat täynnä semmoisia kipsipalasia	patruunat, aselipas
16) Mustapukuisille ihmisille tämä sota on kuitenkin pahin;	vahingonlaukaus
17) Pulsinellien awonaiset waunut,	kuljetuslava, peräkärry
18) Yht´äkkiä alkaa ristituli kaikkialta	kaatolaukaus, tulitus, duplee
19) owat ne kuulista	luodit, patruunat
20) lumen walkeiksi tahrautuneet	vereen tahriintuminen
21) Iltasella pamahtaa laukaus kadun kummastakin päästä	jahdin päätös, merkkilaukaus
22) Nyt alkaa peloittava tungos, asetetaan kiinteälle wedetyn nuoran taakse…	saaliin kuljetus vetoliina
23) joka ensin Korson päähän pääsee, sitä ylistetään woittajana.	saalissaattue saapuu kotiin
24) Kolmannen kerran kanuunat jyrisewät,	merkkilaukaukset,
25) silloin kukin kotiinsa kiiruhtaa	nylky ja paloittelu, jahti päättyy
26) Yht´äkkiä katoaa kaikki järjestys, ja onnellinen se, joka wahingoittumattomana tästä sekamelskasta selwiää.	kaataiset, jälkipuinti, sarveiset
27) Näin monituisilla waihteluksilla höystettynä wietetään koko karnevaaliaikaa;	metsästyskausi
28) kaikkein iloisimmillaan kansa on laskiaistiistaina.	peijaiset, sarveiset, kaatajaiset.

Kuvio 4. Hirvenmetsästyksen karnevalistiset piirteet.

Kun kuviossa 4 esitetyt karnevaalikuvauksen kanssa yhtäläiset kohdat sijoitetaan tarkastelun mukaisiin funktioihin, saadaan oleellinen osa metsämiesten naurukulttuurista esiin. Samalla paljastuvat hirvestyksen universaalit piirteet. Suomalainen sanonta, ei niin pientä pilaa ettei totta toinen puoli, viittaa sekin myytin ja kaskun yhteiseen alkulähteeseen. Mutta ensin on syytä tutustua vielä yhteen tulkinnan välineeseen, ymmärtämislajeihin.

Kuva 0. Hirvitornista näkyy kauas, nelijalkaratkaisu. Kuva Marita Råman

3. HIRVESTYSFUNKTIOT PAREITTAIN

3.1 Merkitysparien muodostuminen

Aineiston analyysin tuloksena saadut hirvifunktiot, joita on yhteensä 31, esiintyvät Proppin pääsäännön mukaan pareittain, mikä kielii toiminnan ja ajattelun syvistä juurista ja primitiivisestä alitajunnan tasolle ulottuvista kerronnan rakenteista. Toisiinsa kuuluvia toimintapareja ovat esimerkiksi kielto ja kiellon rikkominen sekä lähtö ja paluu. Eero Tarasti on vuonna 1998 luonnostellut viisitoista tapaa "ymmärtää" asioita. Väitöskirjassaan hän jo aiemmin oli myyttisen siirtymän perustekijöiksi todennut lähdön ja paluun, joten sen voidaan olevan itsestään selvä toisiinsa liittyvä myyttinen funktiopari.

Paluu edellyttää lähtöä, merkityspari on hyvin eksistentiaalinen, sillä arkaaisessa ajattelussa saaliin kuolemaa ei mielletä lopulliseksi lähdöksi, vaan erilaisin rituaalisin toimin paluu uskotaan voitavan turvata. Osin tämä ajatus voi olla kotoisin jumalten suosion hankkimisesta, ettei laji kuolisi sukupuuttoon ja tämän ajattelun nykyversio on luonnonsuojelulliset ja riistanhoitotoimenpiteet. Kummassakin tapauksessa ihminen uskoo voivansa vaikuttaa luonnon kulkuun ja kehitykseen ratkaisevalla tavalla vaalimalla yhteisön omaksumaa tietoa. Tosin joidenkin uskomusjärjestelmien mukaan mahdollinen on myös lopullinen lähtö, kuolema josta ei palata.

Verrattain selkeä hirvestykseen liittyvä toimintamuotojen yhteen kuuluva parivaljakko on myös porukan ja seuratoiminnan kiinteä yhteys. Koska sekä kalliopiirrosten ajan että nykyajan hirvestys on seuruemetsästystä, on ilmiö säilyvyydessään perustavaa laatua ja yleinen. Hirvestysfunkioita on pariton määrä (31), joten yksi funktio jää ymmärryslajeihin luokittelun jälkeen yli. Fokukseksi jää F25, paloittelu, jonka juuret juontavat kahtaalle. Peijaisten syvämerkitysten kantajana, osana peijaisjatkumoa se on keskeinen funktio ja siksi sitä on syytä tarkastella erikseen. Tämän toiminnan, paloittelun alla osa asioista menee syntyihin syviin ja siten osa yli ymmärryksen ulottuen merkityksiltään tuonpuoleisuuteen saakka. Eläinkäyttäytymisen tutkijat olettavat jopa, että ihmiskunnan moraalin synty perustuu yhteiseen saalistukseen ja saadun saaliin jakamiseen osiin. Ihmisälyn on helpompi toimia, kun kokonaisuus palastellaan osiin olipa kyseessä projektiositus tai jokin muu suuri kokonaisuus.

Ymmärtämislajit muodostuvat seuraavista funktiopareista.

F25 Paloittelu -> FOKUS

F1 Porukka	F10 Seura	-> YLEISYYS YL I
F11 Lähtö (Joukko)	F20 Paluu (Kulkue	-> SIIRTYMÄ YL II
F18 Kaato	F21 Saalis	-> MERKKIVERKKO YL III
F9 Ohjeet	F26 Johto	-> LAUSUMAT YL IV
F15 Passi	F19 Ajo	-> TIETOTAITO YL V
F16 Osuma	F13 Haavakko	-> TIETÄMÄTTÖMYYS YL VI
F28 Kiitos	F31 Peijaiset	-> SOOLOILU YL VII
F5 Viestit	F27 Onni	-> ILMIÖINTI YL VIII
F4 Lupa	F7 Salakaato	-> USKOMUKSET YL IX
F24 Myyttisyys	F29 Hirvimies	-> KEHITYS YL X
F14 Koira/Haukku	F12 Hirvi (Juoksu)	-> EREHDYKSET YL XI
F8 Eväät	F17 Varusteet	-> TODELLISUUDENTAJU YL XII
F6 Hukkareissu	F22 Metsänpeitto	-> TIEDOSTAMINEN YL XIII
F2 ei sanottavaa	F3 ei sanottavaa	-> ALITAJUNTA YL XIV
F23 Vieras	F30 Paljastus	-> RAJAT YL XV

Kuvio 5. Hirvifunktioiden jakautuminen ymmärryslajeiksi

3.2 Ymmärtämislajien lyhyt oppimäärä

Seuraavassa on luonnehdittu hirvestysmaailman esimerkeillä sekä parilla asiasanalla kunkin ymmärtämislajin keskeisiä ominaisuuksia. Kuten yleiskaavaksi muokatulla satukaavalla, on tällä ryhmittelyllä mahdollista saada uusia näkökulmia monimutkaisen kokonaisuuden tulkintaan. Viisitoista ymmärtämislajia sisältävät oman ominaisen luonteensa, ja tämä jaottelu toimii myös tulkinnan testerinä ja välivaiheena, jossa funktiomäärästä saadaan kolme päämerkitysaluetta kehitejatkumossa jossa aina vain jaetaan kahdella.

Toisin sanoen 31 toimintafunktiota kahdella jaettuna muodostaa 15 ymmärtämislajia, jää yksi fokusfunktio. Viisitoista ymmärtämislajia tuottaa kahdella jaettuna 7 modaliteettia (vastaavuus tarvefunktioihin), jää yksi ymmärtämislaji eli kaksi funktiota jäljelle. Lopuksi modaliteetit ryhmitellään kolmeksi isotopiaksi eli merkityskentäksi, jaossa jää jäljelle 4 funktiota. Ylimääräisiä funktioita syntyy seitsemän kappaletta, jotka edustavat taustalla vaikuttavaa metamerkitystä.

Kaavana: 31:2 = 15+1; 15:2 = 7+1; 7:2 = 3+1
31 funktiota (F), lähtökohta, joka on syntynyt motiiveista (aiheista) + fokusfunktio
15 ymmärtämislajia (YL), merkitysparit, jotka kuuluvat yhteen, jää kaksi funktiota eli yksi YL.
7 modaliteettia (M), arvoperusta, jota voi tulkita yhdessä tarvehierarkian kanssa, jää 1 M=4 funktiota.
3 isotopiaa (IT), joita kutsun primitiivisen (etnosemioottinen), sosiaalisen (sosiosemioottinen) ja kulttuurisen (teknosemioottinen) merkkiverkoksi.

Seuraavassa esittelyssä asiasanaparit ovat ikään kuin pariin sanaan kiteytettyjä luonnehdintoja, funktion eli toiminnon epiteettejä, luonnehdintoja toiminnan lajille tyypillisistä ominaisuuksista. Voidaan puhua toiminnan ytimestä tai keskeisistä piirteistä, jotka funktiopariin liittyvät. Tulkinnan onnistuneisuutta voi testata mm. mekaanisesti soveltamalla saatuun vastinpariin jotain toista funktiosovellusta.

Tämän teoksen rinnakkaisteoksessa Kielastaja, on Kalevalan runot funktioitu, ja niissä vastaavat funktiot on määritetty seuraavasti:
F10 (vastatoimet) **Kosinta**
Ilmariselle tulee kiire, kun Annikki tiedottaa Väinämöisen lähteneen kosimaan Pohjan neitoa. Ilmarinen saunoo itsensä putipuhtaaksi ja sonnustautuu parhaimpiinsa.
F1 (poissaolo) **Pesänsija**
Luomistaru, jossa lintu etsii lepopaikkaa.

Kansalliseepos alkaa sopivan kodin, pesänsijan etsimisellä, tyhjyys etsii täyttymystä. Puhutaan kotiseuroista, jotka voivat muodostua kotia vastaaviksi tyydytyksen lähteiksi, paikaksi, johon ihminen tuntuu kuuluvansa, ja jossa häntä ymmärretään, mutta kuten on riitaisia koteja, niin on riitaisia seurojakin. Hyviin hirviseuroihin ja porukoihin on tulijoita yllin kyllin, minkä vuoksi kosiskellaan milloin ketäkin ja milläkin keinoin. Pikatesti osoittaisi tulkinnan mahdollisuuden olevan puollettavissa. Joukkoon kuuluminen yleisinhimillinen perustarve.

Otetaan toinen muunnelma prosessien ohjauksesta, eri kohdasta ettei tylsistyttäisi. Metsällä keskeiset puheenaiheet kietoutuvat hirvikoiraan ja hirveen. Yritysmaailmassa muotisanoja ovat prosessi ja projekti. Metsästyskausi vastaa projektia, saatujen kaatolupien mallikas käyttö on pitkä prosessi, joka alkaa jo ennen jahtikautta. Koiran ja hirven funktioiden projektivastaavuudet ovat: F12 Vaatimustaso ja F14 Tietotekniikka. Tietotekniikka on prosessien hoitamisessa nykyään välttämätön apukeino, lähes yhtä välttämätön on hyvä hirvikoira jäljitettäessä. Hirven jäljet auttavat määrittämään hirven laatua, sitä täyttyvätkö lupaehdot ja vaatimukset, vaikka aivan mahologin titteliin ei yltäisikään. Projektinhoidossa tarvitaan muutakin kuin tietokone, kaikkinainen tietotaito on tarpeen. Hirvimetsällä käytetään muitakin apukeinoja ja merkinantovälineitä kuin haukku. Projektifunktioissa vaatimustaso tosin pitäisi ehkä rinnastettavuuden vuoksi korjata sanaksi laitteistovaatimus. Rinnastaminen ja uudelleen yhdisteleminen ja ristiin tulkitseminen auttavat löytämään uusia näkökulmia asiaan. Pääsääntöisesti hirvikoira sitoutuu tehtäväänsä antaumuksella, ja hirviprojektinpäätöksessä karvatupsut lentelevät. Hirvestys ja projektinhallinta ovat merkkipeliä.

I YL Yleisyys - Yleisen näkeminen yksittäisestä
sisältää hirvestysfunktiot: F1 Porukka + F10 Seura

Tämä ymmärryslaji ilmenee heijasteisina merkityksinä, jossa toinen vaikuttaa toiseen. Porukka muodostaa seuran ja seura on sellainen kuin sen porukan yksittäiset jäsenet. Hirvestysfunktioissa seurassa toimiva porukka muodostaa peruslähtökohdan, joka liittyy hirvestyksen alkamisen esi- ja alkujaksoon sekä historiikeissa että jahtikauden alussa. Vaikka seurat ja porukat voivat vaihdella toiminnoiltaan ja kooltaan paljon, niin niillä on silti koko joukko yleisiä yhteisiä piirteitä kuten esimerkiksi riistanhoito ja järjestötyö koeammuntoineen.

Hirvestäjien keskuudessa hyväksi havaittu käytäntö tai laki on muovannut toiminnot vakioksi seuratoiminnassa. Laji ilmenee tyypillisimmillään jonkin asian käsitteellistämisinä, nimen antamisena eli sanoittamisena. Seuralla on oltava yksilöivä ja kuvaava nimi porukan yhteistunnetta lujittamassa. Joskus se on leikillinen, joskus asiallinen, jonka rinnalla käytetään lisä- tai lempinimeä. Naapuriseuralaiset voivat nimittää seuraa erikoisella tavalla. Joskus nimeä on viranomaisten vaatimuksesta siivottava ja nimeä on siistittävä. Esimerkiksi Siberian Pyyntömiehet ry:n nimi ei ollut rekisteriin sovelias, ehkä nimeä pidettiin kansallisen turvallisuuden kannalta arveluttavana ja liian provosoivanan, joten nimikekseliäs hirviporukka otti uudeksi nimeksi Hyypiökivalon Pyyntömiehet ry. Siperia opetti jälleen! Mutta kansantavan mukaan nimen piilokolkkoutta rekisteriviranomaiset eivät huomanneet, sillä kansanperinteessä hyypiö on korpin ja naakan ohella kuoleman enne. Nimi on suomennettavissa Kuolematunturin metsästäjiksi. Seurat määrittelevät toimintansa tarkoitusperät sääntöihinsä, ja vaikka sääntöjen koostumus ja sanamuodot voivat hieman vaihdella, kaikilla hirvenmetsästyksen päätoimekseen valinneilla seuroilla keskeinen toiminta pyörii hirvestyksen ja ammuntaharjoitusten sekä riistanhoidon ympärillä. Keskeistä tässä ymmärtämislajissa on:

-> seuran nimi
-> seuran jäsenet ja säännöt.

II YL Siirtymä - Siirtyminen tietämisestä tuntemiseen
Sisältää funktiot: F11 Lähtö (Joukko) + F20 Paluu (Kulkue)

Kokemuksen myötä tietämys lisääntyy, hirvimetsällä varsinkin. Tämä tietämys ei voi lisääntyä, ellei hirvimetsälle lähdetä ja sieltä palata. Tämän ymmärtämislajin keskeinen tunnuspiirre on muita enemmän karnevalistisuus, koska lähdöt ja varsinkin paluut tehdään iloisena, meluisana muodostelmana räikät raikuen ja huulta heittäen. Tällä tavoin itse kokien tieto metsästyksen ihanuuksista muuntuu omakohtaiseksi, sisäistetyksi. Sisäistä hiljaista tietoa käytetään mm. eräkirjojen tunnelmakuvauksien ymmärtämiseen. Metsästyksen voi oppia ainoastaan käymällä hirvimetsällä. Kirjatieto jättää kylmäksi, vasta aito eräkokemus antaa täyden kuvan hirvijahdin viehättävyydestä. Lähdöt ja paluut voivat paikallisuuden lisäksi olla ajallisia. Myyttisyyden jännite muodostuu jatkumosta ennen ja nyt. Osa eräperinteen tuntemusta siirtyy vanhoilta taitajilta ja alan tietäjiltä pelkästään kokemuksen ja suullisen perinteen kautta.

- > liikkeellelähtö
-> paluukulkue.

III YL Merkkiverkko - Jonkin näkemistä intertekstinä, osana merkkiverkkoa
Sisältää funktiot: F14 Koira (Haukku) + F12 Hirvi(Juoksu)

Keskeistä tässä ymmärtämislajissa ovat väärinymmärrykset sekä erilaiset tulkinnat virhetulkintoineen. Merkitykset muodostavat jatkumon, jossa yksi viesti liittyy toiseen ja jossa merkeillä on keskinäinen sidos, josta merkitys syntyy. Hirvimetsän kaksi perustoimijaa hirvestäjien lisäksi ovat saalis, hirvi sekä hirvikoira, jonka tyypillinen toiminta kuvataan haukunnan avulla. Saalis, hirvi kuvataan liikehdintänsä kautta. Koiran ja hirven keskinäinen suhtautuminen on "parityöskentelyä". Toisaalta koiran toimintaa ohjaa vaiston lisäksi

suhde omistajan antamiin ohjeisiin ja mahdollisuuksiin. Mies, koira ja hirvi muodostavat symbolisen peruskuvion, jossa kolme eri merkityskenttää eli isotopiaa kohtaa. Koira edustaa sidosta villistä vaistomaisesta toiminnasta. Villieläimestä kotieläimeksi jalostuneena koira on välittävä olento luonnon ja yhteisön välillä. Metsästyskoirassa sekä alkukantaiset saalistusvaistot että ihmisten tavoille oppiminen korostuvat hirvijahdissa. Hirvimies on osa yhteisöä, hirvi on luontokappale, jota koira jäljittää ja ahdistelee.

-> merkit

-> merkityt.

IV YL Lausumat - Lausuman yhteys lausumiseen

Sisältää funktiot: F9 Ohjeet + F26 Johto

Tässä on kyse asiaa valaisevista taustatiedoista. Hirvikronikka edustaa kauttaaltaan lausumaa, sillä kronikoitsijan teksti antaa valaistusta tapahtumain kulkuun, metsällä sanottuun ja valottaa erilaisten tulkintojen lähtötietoja. Yhteisö arvioi kronikoiden arvon korkealle ja osin teksti on tahallisesti arvoituksellista, hämärää ja tulkinnanvaraista sekä tietenkin mielikuvitusta kiehtovaa. Myös sokeutta lausuman olosuhteille esiintyy, joiltain asioilta vain on tapana sulkea silmät ja sitoa kielenkannikkeet. Johdon ohjeita ja menettelyä voidaan kahdenkeskisessä puheessa ankarasti arvostella, mutta porukan yhteishengen nimissä peijaisyleisön edessä lausumat ovat ylistäviä ja hyvän tavan mukaisia.

-> taustatiedot

-> kritiikki.

V YL Tietotaito – Performanssin palautus kompetenssiin

Sisältää funktiot: F15 Passi + F19 Ajo

Viidettä ymmärtämislajia voi luonnehtia syy-seurauksen eli kausaliteetin avulla. Tai kuten hirvimies sen sanoisi saaliin karattua: ”Siinä sitä pohdittiin mikä tuli milloin ja mistä.” Semiotiikan kielellä Tarasti on tästä lajista todennut hieman mystisesti: Jotta semantiikka olisi mahdollista, täytyy ensiksi hallita semioottinen taso, jotta voisi puhua, on tiedettävä kielioppi. Etnosemioottisesti tulkittuna tietotaito esiintyy negaationa, taidottomuuden ja epäonnistumisen määritykset merkitsevät kuta kuinkin samaa kuin kootut selitykset. Toisin sanoen tilanteen arviointi edeltää tapahtuneen merkityksen määritystä. Tyypillinen hirvikertomuksissa esiintyvä tähän ymmärryslajiin kuuluva teko on hirven ampumatta jääminen/jättäminen. Vakioselitys on leikillinen "en raaskinut", "meni piikkejä laskiessa"… mutta olisin kyllä osunut. Jonkin käyttäytyminen tai näyttäytyminen nähdään seurauksena jostakin sitä edeltävästä, harvemmin myönnetään syyllisyys suoraan sanoilla omasta syystäni, yksin omasta syystäni. Sen sijaan tekosyyt ovat suosittuja kasvojen pelastusoperaatioita.

-> syyt ja seuraukset

-> osaaminen.

VI YL Tietämättömyys – Väärinymmärryksen poistuma

Sisältää funktiot: F16 Osuma + F13 Haavakko

Metsällä ja elämässä viestit ovat väärin käsitettävissä eivätkä aina tule ymmärretyksi tarkoitetulla tavalla. Jos hirvestäjä kuvittelee olevansa tarkka-ampuja, ja sitten alkaa tuottaa haavakoita, on hänen tarkistettava käsitystään, jolloin itseymmärrys lisääntyy ja samalla myös porukka alkaa ymmärtää asian oikean laidan. Todellisuus kirkastuu ja valottuu aivan uudesta suunnasta. Asia nähdään uudessa tosiasioiden esiin tuomassa valossa. Voi olla, että toistuvasti harhaan ampuja ei pysty tunnustamaan taita-mattomuuttaan, vaan pitää epäonnistumisista huolimatta itseään hyvänä ampujana ja on autuaan tietämätön todellisen

osaamisensa tasosta. Vanhenevalle hirvimiehelle voi käydä niin, jos aiemmin on ollut vakaakätinen ja iän myötä tarkkuus katoaa. Kovin helposti erätoverit eivät asiasta huomauta, vaikka väärinkäsitys ehkä siten voitaisiinkin poistaa.

-> turhat luulot
-> todellisuudentaju

VII YL Sooloilu - Enemmän parolen kuin languen tapahtuma
Sisältää funktiot: F28 Kiitos + F31 Peijaiset

Puhutun ja virallisen kielen välillä on eroja. Kriisisanastoksi kutsuttu voimasanojen varasto on metsästäjille tuttu. Virallinen kieli on mm. kapulakieltä ja tilanteiden vaatimaa muodollista kieltä, languea. Jahtikielessä

yleiskielen mukaisuus vaikuttaisi epäuskottavalta ja siksi jahtikieli on vapaata, leikittelevää parolea. Puhtaasti kirjakieltä haastavan on vaikea päästä tasaveroiseksi metsästyskumppaniksi. Uskonnoliset rituaalit saattavat tuottaa ja edellyttää glossolaliaa, kielillä puhumista, shamaaniparantajat voivat turvautua erityiseen parantajakieleen, joka on muinaista alkuperää. Viime mainituissa esimerkeissä ei kuulijoille puhutulla ole sanallista merkitystä, tilanne ja rituaalinen tunne puhuvat.

-> kriisisanasto eli kiroilu
-> huulenheitto.

VIII YL Ilmiöinti - Siirtymä fenotekstistä genotekstiin
Sisältää funktiot: F5 Viestit + F27 Onni

Kyse on viestien ja tekstien syvällisestä ymmärtämisestä, pintatasolta mennään syntyihin syviin. Tarasti kytkee tämän ymmärryslajin olemisen ja näyttämisen välisiin jännitteisiin, uskottavuuteen. Jos joku pyrkii näyttämään joltain muulta kuin on, hän voi ajan mittaan muovautua esikuvaansa muistuttavaksi olennoksi. Ulkoisesta tulee sisäinen ominaisuus, näyttämisestä olemista. Olisi erehdys pitää kaikkea nähtyä ja kuultua totuudenmukaisena. Tämä ymmärryslaji liittyy myös nykyajan muotitermiin, läpinäkyvyyteen. Kaikki ei ole sitä miltä näyttää. Onni ei ole aina ilmeistä.

-> perusteet
-> läpinäkyvyys (avoimuus).

IX YL Uskomukset – Kentän elementtien uudelleen järjestely
Sisältää funktiot: F4 Lupa + F7 Salakaato

Metsästystä pidetään urheilulajina ja urheilulajit rinnastetaan osaksi leikkiperinnettä, mikä joissakin kielissä esiintyy sanastossa. Englanniksi game merkitsee sekä peliä, leikkiä että saalistusta ja saalista. Suomeksi hieman vastaavanlaista pelijärjestystä edustaa hirvijahdin kutsuminen hirvisodaksi, mikä viittaa sotapeleihin. Peleissä ja leikeissä on tiedettävä sallitut rajat ja ennen kaikkea pelin henki, säännöt tulee tuntea. On osattava ottaa leikki leikkinä tai muutoin on touhusta leikki kaukana. Toisaalta hallittu rajojen ja sääntöjen rikkominen voi olla leikkiä sekin, osa peliä. Luvattomiin kaatoihin liittyy paljon huhupuheita ja uskomuksia, koska pitäviä näyttöjä on vaikea saada. Uskotaan, että riistapoliisi olisi tarpeen ja että etelän ravintolat ja lihatiskit ovat pelkästään salakaatolihoilla lastatut.

-> säännöt ja rajat
-> leikit ja pelit.

X YL Kehitys - Aikaan sidottu morfologia
Sisältää funktiot: F24 Myyttisyys + F29 Hirvimies

Erilaiset miellekartat jäsentävät suunnitelmia. Asiat kytkeytyvät toisiinsa yhdeksi suureksi kokonaisuudeksi ja niillä on historia, oma kehityskaari, minkä mukaan ilmiö on muotoutunut sellaiseksi kuin se on. Elämme kehitysyhteiskunnan ja kasvun aikaa. Vaikka hirvimetsälle mennään rentoutumaan, jahti on tarkkaa ja tehokasta kuten nykyaikakin. Aseet ovat Lemminkäisen ajan keihäistä ja nuolista kehittyneet tuliaseiksi, elämän taistelu taloteknisiksi mukavuuksiksi. Ymmärrys vaatii näkemyksen kehityshistoriasta, mutta myyttisessä ajattelussa kehitys toistaa itseään. Kielastajassa olen konstruoinut Kalevalan tekstin vastaaviksi myyttifunktioiksi:

F24 (valesankari) **Kullervo**
Kullervoa ei kaivata kotona, vain äiti sanoo kaipaavansa.
F29 (sankarin muutos) **Apeutuminen**
Väinämöinen masentuu Ainon kuolemasta, samoin Ilmarinen vaimonsa murhasta ja Ainon äiti tyttärensä hukkumisesta.

Hirvimetsällä vaaditaan taitoa, uhoa ja voimaintuntoa ei tarvita. Kullervolla oli intoa ja kuntoa tarttua töihin, mutta taidot olivat jääneet kehittymättä. Hän tapatti karjan ja tarpoi verkot pilalle. Hyväksi metsästäjäksi kehitytään maltilla ja pikkuhiljaa, ja matkan varrelle kertyy karvaitakin epäonnistumisia. Metsältä ei voi aina palata riemusaatossa, usein sieltä tullaan pois tyhjin käsin ja apein mielin, kun saalista ei ole näkynyt tai se on muutoin menetetty. Aika kultaa muistot, ja tarinat hyvistä menneen ajan metsämiehistä kuuluvat eräperinteeseen.

-> aika ja historia
-> muutokset.

XI YL Erehdykset - Paradigmatapahtuma vaihtoehtoineen
Sisältää funktiot: F18 Kaato + F21 Saalis

Mallintamisesta innostuneiden ymmärryslaji, jossa otetaan huomioon kaikki mahdolliset vaihtoehdot jopa jossittelun hengessä. Osittain ilmiö esiintyy kansan ymmärryksessä päivittelynä siitä, mitä olisi voinut tapahtua mutta onneksi ei käynyt pahemmin. Toisaalta tämän lajin ymmärrys tuottaa vaihtoehtoisia ratkaisuja pulmiin sekä monipuolisen näkemyksen. Virhetulkintoihin suhtautuminen vaihtelee, hirviherralta siihen vaaditaan kypsyyttä ja harkintaa. Kokenut hirvimies on läkdyndä oppinut ja vähemmän erehtyväinen ja saa kantaakseen hirviherran tai muun vastuullisen toiminnan. Hyvällä johtajalla on kokonaisnäkemys vastuullaan olevasta toiminnasta.

-> valinnat
-> vaihtoehdot.

XII YL Todellisuudentaju - Todellisuuden, faktojen, luonnon lain mukaisuus
Sisältää funktiot: F8 Eväät + F17 Varusteet

Johtopäätöksiä voidaan tehdä liian kevein perustein, arkirealiteetteja aliarvioiden. Eliökunnan muotoutuminen ja käyttäytyminen sopeutuu ympäristön mukaan, päinvastaista väitettä pidetään semioottisesti pseudotieteellisenä, harhakäsityksenä. Maisema ei ehkä muokkaa mieltä, mutta ihmisen mieli voi muokata maiseman ja luoda siitä merkityksiä ja tulkintoja. Elävillä organismeilla on kyky aistia lajityypillisesti, muun tyyppinen viesti on sille häiriötä ja hälyttävä merkki. Hirvimetsällä hirven biologian tuntemus auttaa saaliin kaatamisessa, joskin todellisuus voi olla toinen, koska puolin ja toisin saalis ja saalistaja pyrkivät harhauttamaan toisiaan.

-> etologia, käyttäytyminen
-> biologia, ympäristö.

XIII YL Tiedostaminen - Subjektin näkeminen jossain aktanttiroolissa
Sisältää funktiot: F6 Hukkareissu + F22 Metsänpeitto

Asioiden ymmärtäminen tapahtuu toimijoiden/toimintojen kautta, kun jokin nähdään jonakin toiminnan, roolin, aseman tai situaation kautta. Yleinen väittämä tarkentuu. Jos puhumme hirviherrasta, väite tulee ymmärrettäväksi vasta kun saamme tietää kummastako on kyse, jahtipäälliköstä, salakaatajasta, mestarikaatajasta vai uroshirvestä. Kaikki lisämääreet ja tarkemmat tiedot siitä, miten hirviherran nimi on muotoutunut, lisäävät ymmärrystä. Joissain tapauksissa tieto auttaa laajentamaan käsitystä ohi tavanomaisen ja vakiintuneen käsityksen. Nähdään ihminen roolinsa takana, eläinyksilö lihamassan, saaliin takana. Suomalaisten näkemys karhusta karjaa raatelevana petona on vaihtumassa EU-näkemykseen, jossa karhu on hellyttävä karvapallo, jota täytyy suojella. Ei tiedosteta hirven eikä karhun tuho-ominaisuuksia, kun oma henki tai omaisuus eivät ole uhattuna.

-> luonnontarkkailu
-> havaitseminen.

XIV YL Alitajunta - Pohjimmiltaan alitajuinen toiminta
Sisältää funktiot: F2 ei sanottavaa + F3 ei sanottavaa

Alitajunta on mykkä siihen saakka, kunnes piilossa olevat tunteet tulevat ajankohtaiseksi. Tietoisuus syntyy kriisin kautta törmättäessä toisenlaiseen ajatusmaailmaan tai uusiin tarpeisiin. Minätietoisuus ja erillisyyden tunne muodostuvat suhteessa toisiin olentoihin. Sisäistä puhetta voidaan pitää myös keskusteluna, joka on vuoropuhelua itsenä tai minuutena tunnetun toisen sisäisen minän kanssa. Suomen kielessä on kehoite: Mene itseesi! Sillä kannustetaan tutkimaan omia motiiveja ja harjoittamaan itsetutkiskelua. Parhaiten tämän tason puhe tulee ymmärretyksi symboleina. Pohjimmiltaan hirvenmetsästys on atavistista, alitajuista perustarpeen tyydytystä, jolla hankittiin vaurautta taloon ja saatiin naisten suosio. Kansanrunous käyttää hirveä naisen vertauskuvana. Runo on sekä hirvi että laulaja loitsijan merkityksessä.

-> symbolit, vertauskuvat
-> sensitiivisyys, herkkyys.

XV YL Rajat - Siirtymä minästä ei-minään
Sisältää funktiot: F23 Vieras + F30 Paljastus

Tämä ymmärryslaji on kaikkein inhimillisin, sillä se sisältää moraalin ja empatian. Projektisovelluksena voidaan puhua rajapinnoista eli liittymistä. Ilman rajauksia ja rajoja yksittäisyyttä tai yksilöllisyyttä ei olisi. Eräyhteisö on ihmisjoukko, jossa yhteiskunnalliset erottelut ja raja-aidat kaatuvat. Porukka hioo ja seura samankaltaistaa. Yhteistoimintaan tarvitaan toisten tunteiden ja toiveiden huomioimista tai yhteistyö ajautuu vakaviin ristiriitoihin. Riidoitta eivät hirvestysseuratkaan aina selviä, mutta yhteinen pyrkimys ja hyvä tahto auttavat tulemaan toimeen vastakkaistenkin mielipiteitten kanssa samalla kun suuri elämänymmärrys antaa malttia harmin paikoissa. Rajansa silti kaikella, sääntöjen rikkojaa rangaistaan, jos tyrii, voi menettää aseensa ja saada tilalle ritsan. Jotain rajaa! voi onneton tunari ehkä silloin huudahtaa, mutta tahtonsa on taipuva yhteisön tahtoon.

-> itsekeskeisyys
-> yhteisöllisyys.

3.3 Hirvifunktioiden karnevaaliluonne

Hirvestyksen keskeiset kerronta-aiheet ja sanasto saadaan esiin myös karnevaalikuvauksen perusteella. Hirvimotiivisanoitus on palautettavissa yläkäsitteiksi (Tx) esimerkiksi ihminen. Keskeistä menetelmässä on tietää funktio, jonka alle eri motiivit (aiheet) alakäsitteinä määrittyvät ja näin saatuja erittelyjä, merkitysyksikköjä voidaan kutsua myös alakäsitteiksi tai spesifikaatioiksi, erittelyiksi (Ty). Funktiot taipuvat edelleen ymmärryslajeina modaliteeteiksi, ja meemeiksi (T1-5), jos arvotulkintaa tahdotaan tehdä. Ymmärrys-lajejeihin ryhmittely auttaa näkemään uusia näkökulmia, mutta se voi myös testata tulkinnan oikeellisuutta. Ellei ryhmittely ole osunut kohdalleen, tulkinta on väkisinkin yhtä aasinsiltaa. Tätä menettelyä käyttäen saamme esiin meemistä sekä arvot että toiminnallisen kehyksen.

Karnevaalitekstin hirvisovelluksen aiheet ovat aakkosjärjestyksessä seuraavat:

Motiivi/Funktio/Ymmärtämislaji
ajoreitti /21 /YL VI
ajosuunta /6 /YL XI
harhalaukaus /16 /YL V
haukku /14 /YL III
hirvitorni ja -lava /10 /YL IV
jahdin päätös /21 /YL VI
jahtiaamun kokoontuminen /11 /YL IX
jälkipuinti /28 /YL 1
kaatolaukaus /1 /YL XI
koiran apu /14 / YL III
kokkapuheet /8 /YL XV
kronikoitsija /28 /YL I
kyläpeijaiset /31 /YL X
käskynjako /9 /YL IV
lähtölaukaus, -käsky /11 /YL IX
merkkilaukaus /16 /YL V
metsästyskausi /21 /YL VI
metsästysonnettomuudet /19 /YL VIII
nylky ja paloittelu /25 /YL XIV
passi /15 /YL XII
passimiehen ase /15 /YL XII
patruunat, aselipas /17 /YL II
punainen liivi ja lakki /17 /YL II
räikät, kalistimet /17 /YL II
saaliin kuljetus /20 /YL IX
saalissaattue saapuu kotiin /1 /YL XI
salakaato /7 /YL VI
sarveiset /8 /YL XV
tulitus /16 /YL V
vereen tahriintuminen /18 /YL XIV
vetoliina /20/YL IX

Yhteenvedossa merkintä YL tarkoittaa ymmärtämislajia, jonka mukaan hirvestysfunktiot on tulkinnassa mahdollista rinnastaa pareiksi. Ymmärtämislajeja on yhteensä viisitoista ja niistä tarkemmin tuonnempana. Tässä pienessä satunnaisotoksessa viidestätoista mahdollisuudesta on esillä useimmat lajit, vain ymmärrys-lajit 7 ja 13 puuttuvat, ja yllättävää kyllä ne ovat sooloilun ja tiedostamisen lajit. Karnevaalissa halutaan unohtaa yksilöllisyys ja sulautua joukkoon, ryhmäkuriin ja yhteiseen menoon ja samalla pyritään jättämään taakse sosiaaliset luokat ja muut rajoitteet ja vapautumaan normaaleista sosiaalisista rajoista. Tämä esitesti antaa riittävän perusteen hirvifunktioiden tutkimisille karnevalistista taustaa vasten. Karnevaali on menes-tystarina, joka elää ihmisen mielen kurittomissa kerroksissa, mutta saa kulttuurisen muotonsa kurinalaisesti.

Keskeiset karnevalisoidut metsästysaiheet (motiivit) hirvestysfunktiojärjestyksessä ovat:

1 saalissaattue saapuu kotiin
6 ajosuunta
7 salakaato
8 kokkapuheet, sarveiset
9 käskynjako
10 hirvitorni ja-lava
11 jahtiaamun kokoontuminen, lähtökäsky
14 haukku, koiran apu
15 passi, passimihen ase
16 harhalaukaus, merkkilaukaus, tulitus
17 patruunat, punainen liivi, lakki, räikät
18 kaatolaukaus, vereen tahriintuminen
19 metsästysonnettomuudet
20 saaliin kuljetus, vetoliina
21 ajoreitti, jahdin päätös, metsästyskausi
25 nylky ja paloittelu
28 jälkipuinti, kronikoitsija
31 kyläpeijaiset

Hirvikronikat ovat ennen kaikkea pitopöydän puheita. Peijaiset vastaavat kansankertomusten häitä ja ovat samalla voittosaaliin kunniaksi pidettävä muistojuhla. Kun Runebergin Hirvenhiihtäjissä vietettiin yhdistettyä hirvihippaa kihlajaispeijaisten merkeissä, niin morsiamen isä, joka oli juro puheissaan, sai kaljaa riittävästi juotuaan sellaiset kaunopuhujan lahjat, että väki voi vain huokaista: "Joisipa aamust´ iltaan, kuin nyt juo, Sakariias, tarjota järkevä mies, älyn ystävä, vain yhä tahtois."

Hirvipeijaisissa pelkistyvät karnevalistis-eksistentialistiset, toisin sanoen perimyyttiset elämän ja kuoleman teemat. Peijaisiin pätee karnevaalijuhlan merkitys viisaan puheen ja iloisen totuuden olennaisena ympäristönä, mutta kaikkein olennaisin piirre karnevalistisessa käyttäytymisessä on **heittely**. Eri tyyppinen heittely verbaali- ja materiatasolla on tyypillistä karnevalisointia. Karnevaalivulgaarius on hengen ja ruumiin outputia, ulosantia. Karnevaaleissa huudahdellaan erilaisia toivotuksia ja iskulauseita, heitellään sutkauksia, letkauksia, herjoja, uhkauksia, riisiä, paperikukkia, makeisia, tomaatteja, mätiä kananmunia, kipsiä, tomaatteja, appelsiineja tai vaikkapa makeisia kuten Italian korsolaiset karnevaaleissaan tai heidän vantaalaiskaimansa penkin-painajaisajeluissa. Metsällä, kaskuissa, tageissa ja puheissa käydään myös tarpeilla ja anaalisuus on aika ajoin hyvinkin korostunutta, suomalainen heittää vettä olosuhteiden pakosta ja huulta vapaaehtoisesti hirvimetsällä ollessa.

Hirvestys on folkdraama, jota voi tarkastella myös mysteerionäytelmän tai kansankomedian kannalta riippuen siitä, liitetäänkö hirvi-metsästäjä symboliikkaan Kristus-pakana dikotomia vai saalis-metsästäjä aktantit. Viime mainittu asetelma astraalimyyttisenä tarinana ulottuu pitkälle arkaaiseen aikaan samalla kun perusjahtiasetelma sekä jahtitunteet ovat samoja ikimuistoisista ajoista. Joka tapauksessa ihmesadun funktiot toimivat hyvin narraation, kerronnan kuvaajana, sillä narrin touhujen ja narraation juuret ovat samat ja elämä on yhtä suurta metakertomusta, jonka muunnelma hirvestys on samalla kun se on pohjimmiltaan karnevalistinen kansanjuhla, jossa

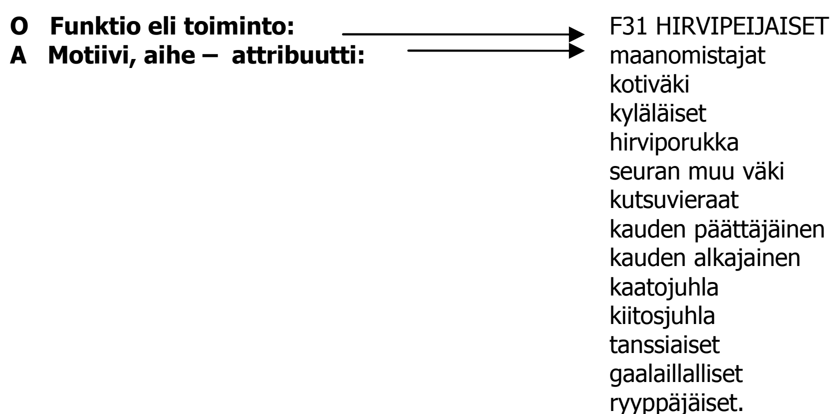
3.4 Hirvifunktiot ja piirteet prosessin mallintajana

Bahtinin määritelmän mukaan karnevaalin ydin on siinä, että juhlinnassa tunnetaan yhteys aikaan ja oman yhteisön tajunta ajan jatkumossa. Onni on pyyntiyhteisössä konkreettista, onni on kiinni kiinni saadusta lihapalasta. Mutta voi esitetyn vesittääkin, mallintaa. Karnevaalipuhe leikittelee kielellä ja systeemeillä. Hirvipeijaiset ovat tärkeitä tapahtumia niihin osallistuville, mutta ennen kuin juhla voi alkaa, on pitänyt varautua moneen asiaan.

Funktioajattelu on systeemistä ajattelua kuten hirvenmetsästyskin. Täysin vailla suunnitelmia ja etukäteissuunnittelua metsältä harvoin mitään seuruemetsästyksellä saadaan. Vaikka hirvipeijaiset hoituvat vuodesta toiseen toteutettuna osin rutiinilla, on se seuralta mittava yhteistyön näyte ja vuosittainen saavutus, joka vaatii ponnisteluja.

Funktio on 0 = perustoiminto, esimerkiksi hirvenmetsästys, A attribuutti, kuvailu, määrittely, ominaisuus, B on määritetyn, tiedostetun tai kuvatun tarpeen yksityiskohtainen määre ja oleellinen osa toteutuksessa.

A) Attribuutti: esim. millaiset juhlat, miksi, määrittelyt
B) Piirre: detaljit, toteutus

B Piirre, osatekijä

- juhlatoimikunta
- emännät
- ruokalista
- ohjelma
- seremoniamestari
- asukoodi
- juhlapaikka
- koristelu
- osallistujamäärä
- ajankohta
- kutsumuoto
- jne.

Tapauskertomus:

Tämä on mallinnus, joka kertoo vaikkapa siitä, että seura päätti pitää tavan mukaiset mahtipeijaiset koko kylälle seuran hulppealla metsästysmajalla, joten luontevin tarjottava on hirvikeitto, emännät entiset, ilmoitus laitetaan lehteen ja paikallinen tanssitrio tulee paikalle soittamaan. Juhlajuomana piimä, maito ja kalja, muutoin omat eväät, todennäköisin nautintapaikka nurkan takana. Hirvikronikka laaditaan ja kerrotaan vanhaan tapaan.

4. KADONNEEN HIRVIMYYTIN RIPPEIDEN JÄLJITYS

4.1 Nimien mystiikka

Kalamytologiassa on toisintonimiaineksesta sopivalla tavalla strukturoiden mahdollista luonnostella myyttisiä rakenteita. Koska hirven toisintonimiä ei juuri kukaan jälkeen Kaarle Krohnin ole vaivautunut tekstikriittisesti tutkimaan, on luotettavan kuvan saaminen nimiaineistosta epävarmaa. Olen siksi hylännyt kokonaan ikäämisen yms. ongelmien pulmat ja koonnut kaiken potentiaalisen hirvennimitoisintoaineksen, mikä silmiin on osunut. Osa aineksesta on vanhoista kansanrunoista, loitsuista ja erärunoista kotoisin, osa eräkirjallisuudesta, osa murrearkistosta ja osa Kaarle Krohnin keräämästä ja julkaisemasta aineksesta. Nimiä on tarkemmin tulkittu funktion kaksitoista (F12) yhteydessä, mutta tässä yhteydessä on syytä esittää alustava luonnehdinta nimien kansanomaisen myyttirakenteen luonteesta edellä esitettyä isotopista jakoa hyväksi käyttäen. Kuviosta näkyy, että tietyntyyppisillä nimillä on tietyntyyppinen tarkoite ja nimet ovat osittain sidoksissa käyttötilanteeseen.

I PEITENIMET		
jänis	rusakko	- > juoksu
pitkäkinttu	pitkäsääri	-> koivet
II UHRIJUHLANIMET		
peijakas	peijooni	-> juhla
sarvipääjänis	metsänen	-> riitti
III MYYTTIHIRVI		
kotka	pohjanhirvi	-> taru
ounas	hirvastapio	-> myytti.

Nämä nimet voidaan edelleen tulkita eläinseremonialismiksi ja kaivaa esiin hirven nimissä piilevä myyttikaava. Kaava selventää nimien asemaa myytin kuvaajana, koska isotopiajaossa luonto edustaa myyttisyyttä ja peitenimet kätkevät myytin sisäänsä. Varsinaiset peitenimet kuuluvat ryhmään yksi ja yllättäin nimet ovat kaikkein konkreettisimpien havaintojen mukaisia. Tullaan lähelle Lévi-Straussin bricolage-käsitystä, konkreettisen logiikkaa, jossa villeydessä asuva ottaa mielikuvansa käytännön havainnoista ja luo niistä myyttiset mielikuvansa uhrimenoineen. Voimme myös ajatella, että nimeäminen on lähtökohta, representamen, jonka objektina on yhteisön riittitoimet. Myytti tulkkiutuu luovasti satuina ja tarinoina.

Hirvifunktiot ja peitenimet ovat luontoisotopiaan kuuluvia, emotiiviset tarinafunktiot kertovat kulttuurisista seremonioista ja niihin liittyvistä uhrijuhlista ja ovat tulkittavissa emotionaalisella menestystarinan kaavalla, kun taas satutasolla kyse on arkaaisista mielikuvista ja luovuuden lähteistä, jotka tuottavat myyttejä ja ovat tulkittavissa Propp-satufunktioiden kautta. Vastaavuus edellä oleviin luokituksiin olisi seuraava.

I	Peitenimet :	MYYTTITASO; luonto, eläinkunta -> vaistot
II	Uhrijuhla:	TARUTASO; ihmisyhteisö, kulttuuri -> seremoniat
III	Myyttihirvi:	SATUTASO; rajatilaisuus, toiseus -> luovuus (artefaktit)

Kuvio 6. Hirven toisintonimet ryhmiteltynä isotopioiksi, merkityskentiksi.

Propp loi ihmesatujen perusteella yleispätevän satujen rakenteen kaavan. Olettaen että runouden, myyttien ja satujen maailmat perustuvat samankaltaiseen semioottiseen rakenteeseen loin hirvikronikoita koskevaan opinnäytteeseeni funktioiden mukaan ryhmitellyt motiivilistat, tai taisi olla toisin päin, motiiviaiheet ryhmittelin satufunktioiksi. Ensin tulkitsin tekstistä kerronnan aihiot, loin sitten hirvestyksen funktioryhmät Proppin kaavaa soveltaen, minkä jälkeen sijoitin ko. motiivit funktioiksi. Tätä tulkintaa varten, seitsemän vuotta myöhemmin tarkistettu motiiviryhmittely edelleen noudattaa pitkälti alkuperäistä.

4.2 Hirvestysmotiivit

Kronikoihin pohjautuvassa jahtikuvauksessa ei kovin paljon kerrota salametsästyksestä tai kesken juhlinnan käsitellä puutteen mielikuvia, juhlissa ei olla köyhiä eikä kipeitä, joten on ymmärrettävää että jotkin aiheet ovat jääneet aineistossa joko hyvin vähille maininnoille tai kokonaan pois. Tämä ei silti merkitse, etteikö jahtipuheet sisältäisi myös näitä aiheita. Kaskuissa ja vanhojen erämiesten muistelmissa ja haastatteluissa aroistakin aiheista kuten salametsästyksestä tai vierasjahtilaisten epämiellyttävyydestä kerrotaan.

Kronikka-aines keskittyy enimmäkseen seuraaviin aiheisiin. Taulukossa keskeinen funktion motiivi on lihavoitu, ja korostettu aihe on samalla hirvestysfunktion luonnetta kuvaileva asiasana. Funktiojako on satufunktioiden mukainen hirvestyssovellus, joka perustuu hirvikronikoiden kertomaan, ja jota on täydennetty nauha-aineistolla, joka on peräisin lähinnä Keski-Suomen riistanhoitopiiristä, Samuli Sillmanin opinnäytemateriaalista sekä Jouni Jäkälän haastatteluista.

F1**porukka**
F2 ---
F3 ---
F4 hirvihavainnot, jäljet, **lupa**, nimet, tiedustelu
F5 haju, jahdinjohto, silmät, ilmoitus, **äänet**
F6 eksyminen, **hirvi karkaa**, poissaolo
F7 **salakaato,**
F8 alkoholi, erästys, **eväät**, humala, kerronta, makkara, sauna, nuotio, ryyppy
F9 käskynjako, **ohjeet,** vaatteet, vitsi
F10 toiminta, luontokuvaus, **metsästysmaja**, riista, perinne, yhteistyö
F11 aamu, into, kokoontuminen, **lähtö**, sää
F12 **hirvi**, koko, käytös, liike, jäljet, uros, sarvet
F13 hirvihavainnot, välimatka, **haavakko**, manaus (kiroilu)
F14 ase, haukku, **koira**
F15 maisema, **passi**, paikka
F16 ammunta, **laukaus**, osuma
F17 eväät, **varusteet**
F18 veri, **kaato**, onnittelut, saalis, tunnistus
F19 **ajomies**, epäonni
F20 auto, **kuljetus**, liha
F21 **saalis**, aika, ajo, jahti, määrä, epäonni
F22 eksyminen, **metsä**?
F23 **jahtivieraat**, lehtimies media
F24 --- (MYYTTISYYS)
F25 arvonta, lahti, nylky, **paloittelu**, ryyppy, suolistus, veri, viina
F26 **jahdinjohto**
F27 elämykset, **haju**, harmi, hiki, muistot
F28 kronikan aloitus, arviointi, henkilöt, kiitos, huumori, jälkipolvi, **kotiväki**
F29 harrastus, **hirvimies**
F30 j**äljitys**, krapula, kritiikki, nuhteet
F31 Kronikka, ateria, emännät, eräkerronta, tanssi, historia, juhlapaikka, keitto, **peijaiset.**

Kuvio 7. Hirvikronikkamotiivien ideakeskiöt

Riistantutkimuksessa keskeinen aihe on hirvikanta, kun taas kronikoissa kerronta keskittyy taukojuttuihin eväineen sekä jahtitapahtumiin ja lähes yhtä tärkeitä keskustelun ja kertomisen aiheita ovat hirvihavainnot sekä kaatoon liittyvät tapahtumat. Peijaismaininnat jäävät kronikoissa vähälle, koska kronikka esitetään peijaistilanteessa menneestä jahdin kulusta ja juhla on esitystilanteessa vielä edessä, joten ei siitä sen enempää kannata kertoa. Peijainen on koettava ja elettävä irtiotto arjesta kuten torien juhla, karnevaali.

Metsästäjien toinen toisilleen esittämissä hirvestyskertomuksissa näkemys painottuu näin:

	KRONIKAT **funktiot**
I Keskeinen aihepiiri	8, 21, 18
II Merkittävä aihepiiri	28, 12, 16
III Tyypillinen aihepiiri	29, 31, 10
IV Vähäinen aihepiiri	7, 22, 30
V Olematon aihepiiri	2, 3, 24.

Kuvio 8. Kronikkaryhmän merkittävyys funktioiden kasaumien kannalta

Hirvipeijaisfunktiossa keskeisimmät funktiot ovat F21 saaliin ajo, F12 hirvi ja F16 kaato. Hirvenkaatajaisia ei kannata viettää ellei hirveä ole saatu kaadettua. Tosin joissain tapauksissa on tyydytty viettämään korvikepeijaisia. Yleinen hirvitietous vaikuttaa hirvikronikoiden sisältöön, alan tietämys ryydittää hirvihuumorin salattuja viestejä. Osa vitseistä ei avaudu, ellei olla selvillä siitä mitä teksteissä parodioidaan. Kun ydinlaskeuman arvellaan vaikuttavan lihan laatuun, tieto siitä saadaan riistantutkimuksesta ja lehdistöstä, tuntoja kommentoidaan kronikassa vaikkapa sanoilla ”syy on noiden kirottujen bekkerellien”.

Kerrontaa ei riitä funktioista F2, F3 ja F24. Saatu jako kielii metsästysasenteista, jossa metsästys nähdään jahtikausien (sota) ja rauhoitusaikojen (rauha) jatkumona. Kuaannollisesti puhuen jahtikauden tapahtumat ovat roistojen ja valtiaiden välinen kiista. Hirvi on kuningas ja jossain syvällä mielessään metsästäjä kokee itsensä roistona, joka kukistaa uljaan kuninkaan joskin pinta-asetelmassa tilanne on lähes toisin päin. Kotiväkeen ja jahtitovereihin nähden kaataja on sankari, joka kukistaa metsien suurtuholaisen ja maanteiden kauhun. Alitajunnasta kumpuavaa syytöstä selitellään ja tekoa hyvitetään mm. järkiperustein ja riistanhoitotoimenpitein. Aiemmin riistanhaltijana toimi metsänhaltija, nyt Tapion virkaa edustaa Metsästäjäin keskusjärjestö riistapiireineen sekä Metsähallitus ja maanomistajat riistamaineen, ja neuvonantajana toimii riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos sekä kenttähavainnot.

KUNINGAS		SOTA
	Metsästys	
ROISTO		RAUHA

4.3 Hirvestysmodaliteetit funktioittain

Kerronnan aihioita ei riitä samassa suhteessa jokaiselle funktiolle, kolme jää kerrontaa vaille. Loput kaksikymmentäkahdeksan funktiota ovat jaollisia modaliteettien seitsenluvulla ja tästä laskutoimituksesta 28:7 = 7 modaliteettia muodostuu semioottinen neliö kutakin modaaliteettia kohden. Modaliteetit edustavat kokemisen tavan kaavaa, jolle on tyypillistä vakiintuneet kerronnan aihiot ja toimintamuodot, vaikkakin kuhunkin modaliteettiin voidaan mielivaltaisesti sijoittaa mikä tahansa muukin funktiotoiminto, jolloin saadaan toinen näkökulma asiaan. Jako edustaa tulkinnallista otetta ja kaava on hieman juhlallinen sana tässä yhteydessä.

Oleminen: operatiivinen kokemus

Hirvi 12	Lupa 4
Saalis 21	Passi 15

KOHDE

Tekeminen: sosiaalinen kokemus

Porukka 1	Ajomies 19
Jahdinjohto 26	Hirvimies 29

HIRVISEURUE

Tahtominen: observatorinen kokemus

Laukaus 16	Hirvikanta 6
Salakaato 7	Haavakko 13

OSUMA

Täytyminen: reaalinen kokemus

Jäljitys 30	Kuljetus 20
Kaato 18	Paloittelu 25

SAALISTUS

Tietäminen: sensitiivinen kokemus

Äänet 5	Haju 27
Metsä 22	Eväät 8

HAVAINNOT

Uskominen: intentionaalinen kokemus

Lähtö 11	Kotiväki 28
Ohjeet 9	Varusteet 17

VALMISTAUTUMINEN

Voiminen: hedonistinen kokemus

Metsästysmaja 10	Koira 14
Peijaiset 31	Jahtivieras 23

YHTEISÖLLISYYS

Modaliteeteista voidaan muodostaa edelleen kolme merkityskenttää eli isotopiaa synteesin avulla. Toiminnan kohteena, objektina on hirvi, jolloin sadunomaisuus muodostuu aistimisen ja vastapoolien kautta, myyttisyys epävarmuustekijöiden ja porukan jäsenten ominaisuuksien mukaan, kun taas kulttuurinen ilmenee saalistus- ja juhlimiskäytänteinä.

Havainnot	Valmistautuminen	-> satu (ulkopuol. maailma/lu+ku)
Osuma	Hirviseurue	-> myytti (yksilö/luonto)
Saalistus	Yhteisöllisyys	-> taru (yhteisö/kulttuuri)

KOHDE=HIRVI

Jokaiselle hirvestysmodaliteetille voidaan lisäksi antaa kuvaava "merkkinimi" jolloin hirvestyksen myyttisyys kulminoituu annetussa asiasanassa. Esimerkiksi aistipohjainen kokemus tulkiutuu funktion F14 Koira kautta, ja koska koiran kehittynein aisti on haju, sensitiivinen modaliteetti on saanut tunnusmerkikseen hajun. Kaato on funktio F18 tapahtuma, ja sitä seuraavat kokemukset ovat varsin raadollisia pistämisineen ja nylkyineen. Toimenpiteet täytyy tehdä, jos lihasta ja/tai taljasta aiotaan saada kelvollista, joten tunnusmerkki on nimetty nylkemiseksi. Hirvi on funktion F12 alla käsitelty hirvestysaktantti, jonka vuoksi metsästysliikekannallepano suoritetaan ja onnistuneesta retkestä jää muistoksi valokuvia tai sarvet.

Metsästystoiminta on sosiaalinen tapahtuma, ja siksi se on saanut tunnuksekseen porukan. Metsästäjän haaveissa on mestarilaukaus suoraan sydämeen, jokainen tahtoo osua tarkasti suunnattuun kohteeseen. Tunnus on siksi osuma. Hirvikronikat ovat tarinointia ja tyydyttävät peijaavan juhlayleisön odotteita. Kronikka esitetään huviksi ja hyödyksi peijaisyleisölle ja on kuulijoilleen iloinen ja hyvä elämys. Jos vain kronikointiin kykenevä seurasta tai kylältä löytyy, hän saa ikuistaa tunnot kronikkaan vuodesta toiseen. Hedonistisen modaliteetin, voimisen tunnus on siksi kronikka. Metsälle meno on tarkoitushakuista, päämääränä on hirven kaato, siksi liha sopii hyvin intentionaalisen kokemuksen tunnukseksi.

Metsästäjä: Sosiaalinen kokemus; Tekeminen -> Merkki ”PORUKKA”
Ase/Laukaus: Observatorinen kokemus; Tahtominen -> Merkki ”OSUMA”
Koira: Sensitiivinen kokemus; -> Tietäminen -> Merkki ”HAJU”
Peijaiset/Tarinointi: Hedonistinen kokemus; Voiminen -> ”KRONIKKA”
Saalis: Intentionaalinen kokemus; Uskominen -> Merkki ”LIHA”
Kaato: Reaalinen kokemus; Täytyminen -> ”NYLKY”
Hirvi: Operatiivinen kokemus; Oleminen -> ”SARVET”

Kuvio 9. Kokemusmodaliteettien tunnusmerkit**.**

4.4 **Hirvifunktioiden frekvenssi-intensiteetti**

Funktioissa F4 (luvat, F8 (jutut), F12 (hirvi), F14 (haukku) , F16 (ase), F18 (kaato), F21 (saalistus, F29 (metsämies), F31 (peijainen) on eniten motiiveja eli kerronnallisia aihelmia. Ryhmät I-III ovat muodostuneet useimmiten toistuvien kerronta-aihelmien mukaan. Funktiot on painotusten mukaan jaettu semanttisiin toinen toisiinsa vaikuttaviin ryhmiin 9-jaolla ja 5-jaolla. Yhdeksänjakoinen ryhmitys edustaa semioottisesti triadista jakoa ja myyttisesti kolmijakoa, joka on tyypillinen niin saduille kuin noitarummuillekin. Kolmiluvun kertautuminen on myös typpillistä taikuudessa, ja itse asiassa lapinkodan rakenne on 3 x 9 eli 27-jakoinen. Sama jako esiintyy myös motiivifrekvensseissä, koska myteemeissä 2, 3 ja 24 ei ole juuri lainkaan kerrottavaa kronikoissa.

I Suurin painoarvo motiivifunktioissa

A) Yhdeksänjakoinen merkitys

12 HIRVI	**29 METSÄMIES**	**21 SAALISTUS**
	4 LUPA ***31 PEIJAINEN*** ***8 JUTUT***	
16 ASE	**14 HAUKKU**	**18KAATO**

Viisijako on opinnäytteeni mukainen jako, jonka mukaista ryhmittelyä olen nimittänyt "eeposfunktioiksi". Toisin sanoen 31 hirvifunktiota ryhmitellään 5x5 = 25 ja sen perusteella muodostuu kuusi metafunktiota. Tässä tulkintajaossa parit muodostavat semanttisia viisiöitä, joiden mukaan pääteksti (sub) muototuttu ja metateksti tulee kuudesta taustafunktiosta. Kun yllä oleva tiivisfrekvenssisin aines ryhmitetään viisiöjaolla, saadaan tulokseksi seuraavaa:

B) Viisijakoinen merkitys

Koira		**Hirvimies**
	Peijainen	
Lupa		**Jutut**
Hirvi & Saalis		Ase & Kaato

Tulkinta viitoittuu siten, että koiranohjaajan ja koiran merkitys hirvimetsän semioosissa on keskivahva merkityksenantaja, mutta peijaisissa tätä työparia erityisellä lämmöllä muistellaan. Hyville jahtikumppaneita muistetaan ja heille voidaan pitää myös puheita. Tämä muodostaa pääasian, eli subkolmion, johon lisävärinsä antava luvanvaraisuus ja juttutuokiot. Lupa-asioista kronikat puhuvat jännäämisenä. Varsinkin aikana ennen hirvibuumia saalismäärät eivät olleet suuria ja luvat tiukassa. Sitä suurempi oli hehkutus, kun saatiin porukan ensimmäinen hirvi ja kaatajan arvo nousi yhteisön silmissä humisten.

II Keskimääräinen painotus motiivifunktioissa

Kakkosryhmän funktiorypäs painottuu funktiohin: 1 porukka; 5 viestit; 10 seura;
11 lähtö; 15 passi; 20 kulku; 22 metsä; 27 onni; 28 kiitos

A) Yhdeksänjakoinen merkitys

27 ONNI	**5 LÄHTÖ**	**15 PASSI**
	20 KULKU **5 VIESTIT** **10 SEURA**	
28 KIITOS	**14 PORUKKA**	**16 OSUMA**

B) Viisijakoinen merkitys

Onni **Metsä**

Viestit

Kiitos **Passi**

Seura Porukka Lähtö Kulku

III Vähäinen painotus motiivifunktioissa

Vähiten hirvipeijaisrunoilijoita kiinnostavat funktiot: 6 poissaolo; 7 salakaato; 9 ohjeet; 13 haavakko; 17 varusteet; 19 ajo; 23 vieras; 26 johto; 30 paljastus.

A) Yhdeksänjakoinen merkitys

19 AJO **9 OHJEET** **26 JOHTO**

17 VARUSTEET
6 HUKKAREISSU
23 VIERAS

28 KIITOS **14 PORUKKA** **16 PASSI**

B) **Viisijakoinen merkitys**

Ajo **Haavakko**

Hukkareissu

Johto **Paljastus**

Ohjeet Varusteet Salakaato Vieras

IV Jäljelle jäävät

Nämä aiheet eivät kronikoitsijaa kiinnosta:
F2 Ampuma-/metsästyskielto (metsästyskielto)
F3 Hätäisyys/salakaato (metsästyskiellon rikkominen)
F24 Lehdistödiskurssi (valesankarin vaatimukset)

Erityisesti kiinnostaa:
F25 Saaliin käsittely (vaikea tehtävä)

Saaliin käsittelyä kuvataan varsin yksityiskohtaisesti ja niihin liittyy erityinen hirvihuumorin kohdistus, jossa puukon ja viinan yhdistelmä toimii varoitustarinana naurun keinoin. Lahtaustoimiin kuuluvat pisto, suolistus, nylky, paloittelu ja lihanjako sekä näihin toimiin kuuluvat kolminkertaiset kaatajaiset, joista ensimmäinen otetaan kaadon ja piston eli verenlaskun kunniaksi, jotkut vanhat metsämiehet ovat tehneet tässä tilanteessa hirvivalan juomalla hirven verta, mutta tapa on korvautunut jalommilla juomilla. Veren sijasta hörpätään viinaryyppy tai pari. Painotus paljastaa lisäksi peijaisten monikerroksisuuden. Virallinen peijainen on 1970-1980 luvuilla suomalaiskylissä ollut kyläjuhlan kaltainen, mutta tapa oli menettänyt uutuuden viehätyksensä ja enimmän hohtonsa jo vuosituhannen vaihteessa, joten hirvipeijaisperinteessä on kyseessä noin 40 vuoden mittainen tähdenlento. Toisen vaiheen kaatajaiset vietetään lahtipaikalla, joka useimmiten on eri paikka kuin kaatopaikka, jossa eläin pistetään ja kaatoryypyt otetaan. Nylkypaikalla pörrätään suu messingillä ja kädet veressä erilaisten kaataissoppien parissa.

Viinakset korostavat touhun juhlallisuutta, karskiutta ja salamyhkäisyyttä, millä todennäköisesti on rituaaliset juuret maagisiin saalisonnen salauksiin. Varsinaisiin peijaisiin laaditaan virallinen raportti eli osin kaunisteltu yhteenveto syksyn hirvijahdin tapahtumain kulusta ja siihen liittyvistä sivutoimista sekä ajankohtaisista yhteyksistä maailman menoon. Hirvipeijaisia vietetään jahtikauden päätyttyä tai hirvenkaatolupien loputtua. Tilaisuuteen laaditaan hirvikronikka, jos vain riittävän pätevä tekijä löytyy. Pätevyys edellyttää joko sukulaisuuden tai muun jahtitoiminnan kautta saavutettua sisäpiiriläisyyttä ja kykyä tulkita tuntoja. Kronikantekijän sukupuolella ei ole väliä, naiset sopivat tehtävään siinä missä miehetkin.

Fokusfunktion F25 sisältämät asiat ovat todellinen hirvikronikkain sydän, josta peijaisperinteen karnevaalisuuden peruja tulee etsiä, sillä sillä on suorimmin yhteys vereen, lihaan ja juhlinnan kuviin. Tämä tulee ymmärrettäväksi hirvijahdin toisen keskeisen motiivin, lihan kautta. Lihasta on laskettava veret, jotta se kelpaisi hirvikeittoon. Voimme aivan hyvin ajatella, että kyseessä on input ja output, liike ulos ja sisään jatkumolla VERI <- LIHA -> KEITTO. Keskeistä tässä merkitysketjussa on lihan laatu, koska vanha uskomus kieltää syömästä lihaa verinensä.

Nylkytoimissa vaatteet ja kädet helposti tahraantuvat joten täysin tahratonta touhua hirven nylkeminen ei ole. Teurasporukka ei voi väittää olevansa puhdas kuin pulmunen. Miesten keskinäistä yhteyttä nylkytoimissa korostetaan, jokainen mahdollisuuksiensa mukaan pyrkii osallistumaan nylkyyn. Kalliokuvilla lienee ollut tämä sama yhteisen ilon ja syyllisyyden purkamismotiivi takanaan ja peijaiset on vietetty kalliokuvien verensekaisten kuvien ääressä syöden, juoden ja juhlien. Hirvipeijaisten vietto edellyttää lainmukaisuutta ja yhteisöllisyyttä, ja erityisen tärkeä peijaisohjelmiston osa on tanssi ja puhe hirvikeiton lisäksi. Ei pelkästään jahdinjohtajan tai kronikoitsijan puhe, vaan myös kaikki muu henkilökohtainen tapausten selostus, jossa hirvet tulevat illan edetessä kierros kierrokselta suuremmiksi.

Peijaiset voidaan luokittaa kolmivaiheiseksi tapatumasarjaksi, jossa on ensin sarveiset, sittenkaataiset ja lopuksi peijaiset.

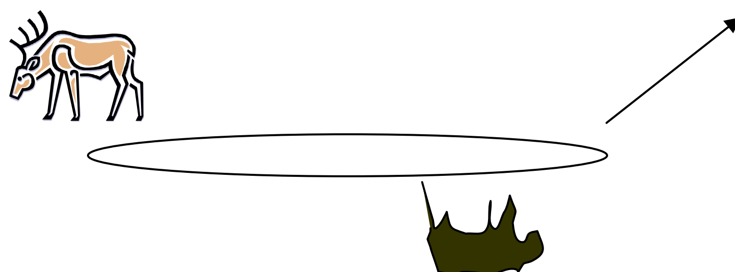
1. asteen peijaiset, kaatoryyppy (sarveiset) hirvi pistetään, kaataja kruunataan (veri lasketaan)
2. asteen peijaiset, kaataissoppa (kaataiset) hirvi paloitellaan, teurastajaa kehutaan (liha paloitellaan)
3. asteen peijaiset, hirvikeitto (peijaiset) hirvi syödään, hirviherraa muistetaan (kronikka esitetään).

Voisi sanoa, että kronikka on veren ja lihan ylistyslaulu, jossa ylpeänä kajahtaa kotiväen edessä: Me sen teimme! Kaikki vaiva on nähty, jotta miehet saisivat kuulla tuon heille niin armaan armaan tunnustuksen "Good job!" Hyvää työtä pojat! Vaikka suomalaisnaisen tunnustus on lakonisempi ja tunnustus joskus niukkaa, niin hyvässä tapauksessa lyhyesti voi ylpeyttä hehkuva jahtimies saada kuulla: On lihaa tullut aikamoiset läjät. Miesten lihan toimitusvelvollisuus on niin itsestään selvä maaseudulla, että vuosikymmeniä hirvikeittoa keitellyt emäntä ei tiedä, mistä kohtaa hirvestä lihat ovat kotoisin, koska miehet aina toimittaa lihat ja hyvää on keitto ollut ja äänessä kuultaa tyytyväisyys siitä, ettei kuulukaan tietää, mitä miehet puuhaavat keskenään, jos vain lopputulos on tyydyttävä. Muinaiskansan ja suomalaisen jahtikansan onni on lihapalasta kiinni.

4.5 Hirvi nurin kalliossa

Yritettäessä arvioida edellä esitettyjen funktioiden käyttöarvoa, voimme yrittää ratkaista sen avulla kalliokuvien maailmaa. Melko tavallista kalliokuvissa on nurinkurisessa asennossa oleva hirvi. Kuvien tulkinta on lähes yksipuolisesti ollut kuoleman kannalla. Välttämättä niin ei ole. Jatkokäsittely lienee pyydystystavasta riippumaton kokemus hirvimetsällä ainakin nylkemisen ja piston osalta. Yksin metsästäneet naakijat paloittelivat lihan jo metsässä, jotta pystyivät kantamaan osan saalista kotiin. Loppu lihoista kätkettiin lähteeseen, purnuun tai maahan. Mitä ansapyyntin tulee, hirvi on ollut arvokas saalis ja liharavinnon lähde, joten sitä tuskin on ehdoin tahdoin jätetty verinensä satimeen. On todennäköistä, että "osuma" on pian havaittu, jonkin merkin avulla. Kalliokuvien tulkinnassa observatorinen modaliteetti lienee ylitse muiden ja se yhdistyy reaaliseen kokemukseen hirven anatomiasta. Hirvi on nylkytilanteessa ketarat pystyssä, mutta ei ole sitä kaatuneena, vaan jalat ovat sivussa. Nurinkurinen maailma on käänteinen.

Ehkä nurinkurisessa hirvessä ei olekaan kyse kuolleesta vaan elävästä hirvestä, koska ajoketjut ja hirvet saattavat metsässä kiertää ympyrää ikään kuin hirvihippaa Tapiolan vainiolla. Miehet ja hirvet eivät liene vuosituhansien saatossa paljoa muuttuneet. Ajossa hirvi usein kiertää ajoketjun taakse ja poistuu vähin äänin ringistä turvallisempiin maisemiin. Muinainen kalliomaalari ei hallinnut perspektiiviä nykyiseen tapaan. Miten hän ratkaisi tällaisen peruskuvion ilmaisun? Hänen logiikassaan hirven liikkeet ovat olleet johdonmukaisia. Ympyrän toisella puolella hirvi on nurin. Mutta ovela karkuri ei ole kuollut, ei edes nuku, on vain kiertänyt metsästäjän edestä hänen taakseen, tuonne puolen saavutettavuuden rajan.

Kuvio 10. Nurinkurisesti kuvattu hirvi

Ylösalaisuus kalliokuvissa viittaa joko kaatoon tai hirven karkaamiseen ajolinjan taa. Hirvimetsällä miehet, koirat ja hirvet pyörivät piiriä. Eksän eli tuntemattoman tekijän metsästyssuunnitelmiin muodostaa mahdollinen ajoketjun aukko, josta hirvi pakenee metsästysalueen ulkopuolelle, jos vain suinkin voi. Nurin kuvattu hirvi ei aina merkitse kuollutta, ylösalainen kuva voi kertoa toiseen paikkaan karanneesta, niin sanotusti ajoketjun taakse kiertäneestä hirvestä.

Palataan arvioon muinaisen peurahaudan tai permin merkkisignaaliominaisuudesta. Viitasaarelta, jossa on pisimpään säilynyt muinaista metsästysperinnettä, mm. vanhin tunnettu julkaistu karhunpeijaisruno on sieltä kotoisin, on myöskin Keski-Suomen riistanhoitopiirin 1960-luvun nauhoitteissa mielenkiintoinen väite. Vanha metsästäjä sanoi kuulleensa eräällä retkellä ensimmäisen kerran ijäisen (iäisen?) hirven ampumisen ja kuvaili hirven ääntä matalaksi. Kyseessä oli vanhan uroshirven matala ääntely. Tämä esimerkki yhdistää ammunnan

ja ampumisen. Myös suomen kielen taivutusmuoto on säilönyt jotain yhteistä näissä kahdessa nykyään merkitykseltään täysin erinneissä sanoissa. ”Minä ammun” voi tarkoittaa sekä ampumista että ammumista.

Ahdinkoon joutuneesta hirvieläimestä voitaisiin todeta: Siellä ammutaan ja merkitys voisi olla sekä ammunta että eläimen lopettaminen. Mainitussa keskisuomalaisessa nauha-aineistossa on myös toinen merkittävä reunahuomautus. Metsästäjä vakuuttaa nuoren toverinsa kanssa kuulleensa ansaan joutuneen hirven päästäneen mahdottoman kimakan hätähuudon. Hirven peitenimi jänis voi sekin olla pohjimmiltaan perua hätä-äänen kuvailusta. Jänis ja kani päästävät äärimmäisessä hädässä tai tuskassa kimeän huudon. Kalliokuvien äänikuvamaailmasta emme tiedä, mutta voimme olettaa, että ääntä on saattanut symboloida jokin samaan tapaan kuin nykyäänkin, jossa kaiutinääni kuvataan aaltona. Käärmeeksi tulkitut aaltoviivat

verkkomuodostelmien rinnalla eivät ehkä ole pelkästään suksen sihinän kuvausta vaan voivat tapauksesta riippuen olla ääniaaltojen symboli.

4.6 Synteesi kokemusmodaliteettien merkkiluonteesta

Seitsemän kokemusmodaliteettia voidaan palauttaa ja testata merkitysmaailmoiksi ja samalla antaa niillekin oma erityinen tunnussana, jolla kuviota voidaan selventää ja muodostaa samanrakenteinen kuvio merkkityyppien kanssa. Saadaan aikaan ryhmittely.

Fokus: ÄÄNI (signaali)
Ase/laukaus: observatorinen kokemus : Osuma -> ampuminen: laukauksen ääni, merkkilaukaukset
Koira: sensitiivinen kokemus: Haju -> ammuminen (hirvi): haukku, vikinä

Fokus: PUHE (situaatio)
Metsästäjä: sosiaalinen kokemus: Porukka -> ohjeet, määräykset, viestit, suunnitelmat
Peijaiset/Tarinat: hedonistinen kokemus: Kronikka -> vitsit, kaskut, muistelmat

Fokus: RIISTA (symptomi)
Saalis: Intentionaalinen kokemus: Liha -> taudit, lihantarkastus, jalostus, käyttö
Hirvi: Operatiivinen kokemus: Sarvet -> koko, ikä, sukupuoli, kunto, laji

Fokus: TALJA (signumi)
Kaato: Reaalinen kokemus: Nylky -> nahka, turkis, luut.

Merkitysmaailmoiksi käännettynä vastaavat mielen kokemusmaisemat muodostavat kerroksellisen maailman, jossa hirvimyytin keskuksena on hirventalja, hirven peittoaminen, sanonta tulee esiin myös Kalevalassa, kun Lemminkäinen silittelee hirven selkää ja iloitsee ennenaikaisesti hyvästä makuutaljasta. Luonnon ja kulttuurin risteymää ja ulkopuolista osallista hirvestyksessä edustaa välineellisyys, koiran ja aseen apu, joiden keskeistoimintoja ovat signaalimerkkien antaminen metsällä. Yhteisöllinen merkityskenttä muodostuu situaatiotilanteessa, jotka liittyvät hirviseuratoimintaan. Sosiaalinen kokemus kulminoituu peijaisissa. Ja varsinkin tanssin alettua, miehet tahtovat olla hyvissä asemissa. Kolmannen, luonnon ja myytin merkityskentän muodostavat aikomus ja käytäntö, jolle luonto sanelee ehdot. Merkit ovat selvät, jos luonnon kirjaa osaa lukea. Mikäli karhuja on ollut hirvihavaintoalueella, hirvet juoksevat karkuun. Pako on symptomi, oire

4.7 Metsästäjän modaliteetit

Modaliteetti on tapa, joilla ihminen vastaan ottaa signaaleja, aistikanva, esim. silmä on ihmisen aisti, sen synnyttämä havainto on näkö ja modaliteetti on visuaalinen. Tämän määrittelyn mukaan modaliteeteille voidaan määrittää havainnon mukaiset aistivastaavuudet.

Modaliteetti	Havainto
Visuaalinen	Näkö
Auditiivinen	Kuulo
Taktiilinen	Kosketus (Signaali välittyy suoraan ihon läpi)
Haptiininen	Välittyminen (Signaali välittyy laitteen välityksellä)
Olfaktorinen	Haju
Gustatorinen	Maku
Vestibulaarinen	Tasapaino

Todellisuudessa harvoin on tilannetta, jossa voisi pärjätä vain yhtä aistia apuna käyttäen. Käytännössä kaikki aistit ovat alinomaa valmisutilassa, samalla kun jokin aisti terävöityy muita enemmän. Erikoistuminen tapahtuu joko lajikohtaisesti tai tilanteen pakottamana. Multimodaalisuudessa useampi kuin yksi modaliteetti on käytössä samanaikaisesti ja ihmisten vuorovaikutus sekä metsällä luonnon kanssa että keskinäinen vuorovaikutus on multimodaalista kommunikaatiota, johon kuuluvat puhe, eleet, jäljittely, äännähdykset. Modaliteetit voidaan sijoittaa kolmeen eri tasoon eli 'isotopiaan', jolloin tulkintakin muuttuu. Koira edustaa välittävää ei-luonto-ei-kulttuuriolentoa satukerronan tasolla. Keskeinen aistimodaliteetti on kyky haistaa. Edettäessä isotopiatasoissa myytin eli luonnon tasolle hajutoimija on hirvi, jonka kehittynein aisti on haju kuten koirallakin ja myyttinen toiminta on kyky aistia vaara ja poistua paikalta. Kolmannessa merkityskentässä, tarun eli yhteisön tasolla olfaktorinen modaliteetti toimii kulttuurisena tuotteena, joka hirvimetsällä kuvataan useimmiten hien hajuna, millä symboloidaan rankkaa urakkaa enemmän kuin epäsiisteyttä.

Ihmisen modaliteetit ovat tapoja, joilla yksilö vastaanottaa signaaleja ja merkkejä. Silmä aistinelin, joka synnyttää näköhavainnon ja tätä toimintaa kuvaavaa modaliteettia kutsutaan visuaaliseksi. LVI-tekninen suunnittelu toimii periaatteessa kahdella tavalla, se käyttää hyväksi laskennallisia ja symbolisia suureita. Sen päämodaliteetit ovat täten näkemiseen perustuva visuaalisuus ja käsitteisiin ja tietojenkäsittelyyn perustuva haptiilisuus eli välineiden avulla ja välineellisesti hallittava ja välittyvä tietous. Selvennyksenä sovellus em. modaliteeteille on seuraava:

Modaliteetti	Aisti	Toiminto	Symboli	Symbolifunktio
Tietäminen	näkö	visuaalinen	silmä	ymmärtäminen
Tahtominen	kuulo	auditiivinen	korva	oppiminen
Voiminen	tunto	taktiilinen	iho	tunteminen
Uskominen	keho	haptiininen	käsi	käsittäminen
Täytyminen	haisti	olfaktorinen	nenä	haistaminen
Oleminen	maisti	gustatorinen	suu	maistaminen
Tekeminen	liike	vestibulaarinen	sisäkorva	liikkuminen

Taulukkoa selventävät suomalaiset sananlaskut, joihin on kiteytetty sukupolvien kokemustieto, bahtinilaisittain sanoen suuri kokemus. Näön syy-seuraussuhteista todetaan: On niin nälkä että näköä haittaa. Sanonnalla todetaan ymmärtämisen vaikeutuvan, jos ravitsemus on puutteellista, mikä totuus monin tavoin on pätevä vielä nykyaikanakin, koska näkeminen on tietämisen ja ymmärtämisen symbolifunktio. Kun aikansa kituuttaa, oppii tahtomaan. Kurjuuteen voidaan olla tyytyväisiä, jos paremmasta ei ole tietoa eikä mistään muusta ole kuultu. Hyvän tahdon ele on, kun kysytään: Mitä kuuluu! (vrt. kansainvälisyys, käytöstavat). Metsällä tahdon eleisiin kuulo liittyy saumattomasti, milloin merkinannon ja milloin hiljaa liikkumisen kautta, kun tavoitteensa on saada hirvi kaadettua. Saatamme voida pahoin, jos joudumme tekemisiin asioiden ja/tai ihmisten kanssa, jotka ahdistavat tai saavat ihon kananlihalle. Ihminen sai kielen, kun nousi pystyasentoon. Suu, kurkunpää ja puhe kuuluvat yhteen, ja metsämies käyttelee ääntä mielellään tarinoimiseen ja metsästysmuistojen kertomiseen ja laulamiseen peijaisilloissa.

4.8 Mistä hirvisodassa on kysymys

Edellä on hirvestäjän kokemusmodaliteettien yhteydessä mainittu sana situaatio, ja se on rinnastettu asiasanaan puhe. On myös mainittu, että metsästäjillä on oma kielensä, jahtikieli. Mutta miten jahtikieli muodostuu? On osoittautunut, että jahtikieli on myyttistä kieltä, jonka keskeinen aines säilyy kiertoilmauksissa sukupolvelta toiselle. Ne opitaan metsällä jahtikertomuksissa, joten on luonnollista että kerronnallinen funktio F8 korostuu kronikka-aineiston aiheistossa.

Kokemusmodaliteettien semiotisointi tuottaa isomorfisen vastaavuusuhteen sanaan situaatio, ja saadun kuvion mukaan voidaan tulkita, mistä mahdollisesti hirvisodassa myyttisessä mielessä on kyse. Vastaus vaikuttaa itsestään selvältä, vaikkakin sitä usein usein kierrellään ja kielletään. Syy hirvimetsälle lähtöön löytyy lihasta. Saaliissa lihakilot merkitsevät eniten, toiseksi tulee maine ja kunnia voitonmerkkeineen, joita ovat talja, sarvet ja muut muistot luontoelämyksineen. Karhunkaataja saattoi ennen tehdä kaatamansa otuksen siitinluusta itselleen voitonmerkin ja taikakalun, mutta hirven luilla vastaavaa taikavoimaa ei katsota olevan edes naisten koruina, joskin hirven hampaista on joku metsänkävijä tiettävästi kauhistuttavan kaunistuksen armaalleen valmistuttanutkin.

Hirvimyytin metamerkkikuvio on seuraava:

Puhe	**Riista**	**Situaatio**	**Symptomi**
Ääni	**Talja/Sarvet**	**Signaali**	**Signumi**
Hirvi		**Sign.**	

Kalliokuvissa hirvi on mystinen merkki ja vaikea tulkittava. Kuvat viittaavat hirvenpääveneeseen ja saaliseläimeen. Tosin veneeksi tulkittu kuvio hahmoineen on tulkittavissa metsätyypin lehti- ja havumetsän raja-alueeksi, jota kansa on nimittänyt kiikaseksi. Taljaan liittyvät syvät peittoamisen ja peijaamisen kuvat, toisin sanoen kyse on jonkinlaisesta pettämisen ja selättämisen yhdistelmästä, jonka uskoisi jollain tavoin heijastuvan myös kalliokuvissa. Hirvi on nuoren naisen vertauskuvastoa kansanrunojen kielikuvissa, kosittavan naisen merkki. Riistan esiintyminen on luonnon oire ja oikku. Jotta kanta pysyisi terveenä, paikalla ja tasaisena on ekologisen tasapainon säilyttävä. Situaatiolla ja symptomilla on symbioottinen hyvinvointiin ja elinmahdollisuuksiin vaikuttava suhde. Puheella ja riistalla on katsottu olevan maagista yhteyttä. Sadunkerronnalla metsällä oltaessa ja rituaalisilla runoilla peijaistilanteissa on uskottu olevan riistakantaa turvaava merkitys.

Ääni on signaali ja trofee on merkki hirven kaatajasta tai muuten kunnostautuneesta tai metsäinnostuneesta ihmisestä. Taljat tai sarvet toimivat signumeina, merkkeinä kunnokkuudesta ja taitavuudesta metsällä, mutta molempia on myös käytetty tarvekalumateriaalina. Taljoilla on maksettu veroa ja sarvet ovat suojelleet pahalta taloa, ihmisen situaatiota hänen territoriansa alueella. Tämä suojelevuus pahalta lienee yksi syy, miksi hirvi on myös Kristus-symbolina ja auringonvalonkantajana käytetty merkki. Kallioihin piirretyissä hirviveneissä tuskin lieneekään kyse reaalisesta matkaamisesta. Pikemminkin kuvat kertovat päivänpoikien myyttisestä matkasta kohti länttä taivaan sinimeressä sauvoen. Melko varmasti kalliokuvien äärellä on puheita pidetty ja tuonelaan taivaan rannassa vaipuneet päivänpojat ovat vastanneet onkaloista syvin huokauksin.

Pohjoisen kaamoksessa päivän valojen lopullinen katoaminen on saattanut olla todellinen pelko, mihin viittaa Kalevalan Louhen valonryöstörunotkin. Louhi kahlitsi päivän kallioon. Kallioon upotettiin sampo. Sampoko oli keinovalo luolan uumenissa, Imatran voima? Ken tietää. Joka tapauksessa taistelu valosta käytiin ja Lemminkäinenkin retkeen osallistui kohtalokkain seurauksin, mies itse putosi retkellä veteen hauenpyyntireissulla ja sitten ääni, Lemminkäisen rallatus kavalsi ryöstöretkeläiset Pohjolan väelle ja kallis kapistus kaikkosi meren syvyyteen, mikä sitten lienee ollutkin. Vain sirpaleita jäi jäljelle ja niistä syntyi kasvu kaikenlainen. Valo on kasveille välttämätöntä ja hirvelle isona kasvissyöjänä samoin. Ihmiselle ja metsästäjälle valo symboloi järjen käyttöä. Vintti pimeänä ei voi toimia järkevästi. Maiseman pimeyttäkin pahempaa on mielen synkkyys ja pimeys. Kalevalan väki ei kauaa sellaista sietänyt, vaan ryhtyi toimenpiteisiin ilon ja valon takaisin saattamiseksi.

Kalevalan myyttiset runot ovat engrammeja, jotka ovat säilöneet aikansa maailmankuvan ja tiedon kirjokallioihin ja runoihin. Mielikuva todelllisuudesta syntyy havaintojen kautta. Tanskalainen fyysikko Nils Bohr on väittänyt, ettei tiede voi yltää objektiiviseen tietoon, vaan ainoastaan kokemuksen havainnoimisen tai mittaamisen kautta saavutetun tiedon mittaustulosten kielelliseen esittämiseen. Tieteen kieli on aina vertauskuvallista, käsitteellistä. Kaikkea inhimillistä toimintaa voidaan kuvata joko arkiajattelun kautta tai abstrahoimalla kokemus käsiteajatteluksi. Todellinen maailma havaitaan aistien välityksellä.

Ihmiskokemukseen vaikuttavat lisäksi engrammit, muistijäljet, jotka ovat perinnöllisyyden ja muistin jälkiä tai leimoja. (Dubont: 1973:107) Nuo muistijäljet ovat kasvuympäristössä, situaatiossa opittua kielellistä ja visuaalista perinnettä.

Erityisesti stimulaatiota aiheuttavissa tilanteissa nämä muistijäljet aktivoituvat, metsällä oltaessa tästä elävä esimerkki on tilapäinen jannitystila, jota riistahorkaksi tai passijännitykseksi kutsutaan, tilanteen mukaan. Ja vaikka ei tällaista

äärijännitystä olisikaan, niin jokaisen metsälle lähtijän mieltä kiihtää ajatus saaliista, saako sitä vai ei. Metsälle lähdön huuma voi olla se kimmoke, miksi kalliokuvia on uudistettu toistuvasti. Teolla on pyritty ehkä aktivoimaan engrammeja ja nostattamaan jahtitunnelmaa jo ennen jahdin alkua samaan tapaan kuin joillain hirviseuroilla on vieläkin tapana, kun he kokoontuvat yhteen seuran majalle ennen ensimmäistä jahtiaamua.

Kokemuksen intensiteettiin vaikuttavat myös toiveemme ja odotuksemme. On tunnustettava, että ihminen ei evoluution saatossa pohjimmaisilta vieteiltään ole muuttunut. Ihmiselämän ja perusviettien ymmärtämistä helpottaa sen tosiseikan myöntäminen, että monet ihmisen viettikäyttäytymisen puolet ovat säilyneet lähes muuttumattomina ajattomassa nykyisyydessä, myyttisenä ikuisena nykyhetkenä. Seksin ja verenhimon ohella tällaista primitiviaa elämismaailmassa edustaa myös kaottisuuden tarve, jonka selvimpiä yhteiskunnallisia muotoja on karnevalisaatio. Karnevaalijuhliin liittyvä aistillisuus syömis-, juomis- ja rivouskäytänteineen sekä nurinkäännettyine maailmoineen on vapautusta kurin-alaisuuden ahdistuksesta, itsekurista, johon ihmispsyyke ei ole kypsä, Karnevaalijuhlat edustavat vapautta kontrollista ja järjestyneestä yhteiskunnasia. Jokasyksyinen hirvenmetsästys on tulkinnassani osa nykykarnevalisaatiota, keskiaikaisen metsästynäytelmän rekonstruktio ja suomalaisuuden vapauden kaipuun ja luontoon paluun manifestaatio.

Äänillä ja rytmeillä on voimakas arkaainen vaikutus ihmisen mieleen. Kaipuuta primitiviaan on nimitetty ruumiin ja rummun lumoukseksi. Hirvenmetsästyksessä nämä kaksi elementtiä yhdistyvät rituaaliseksi liikehdinnäksi metsissä, jossa tarpominen väsyttää ruumiin ja pauke ja erilaiset stimulatiiviset luonnon äänet sekä tekniset signaalit huumaavat mielen.

Ihmisille ja eläimille on yhteistä oman elintilan määrittäminen ja valtaaminen. Lajeilla on voimakas tarve tutkia ympäristöä ja rajata siitä itselle oma liikuma- ja/tai asuinalue; territorio tai reviiri. Lähielinpiiriin tutustuminen on perustavaa laatua oleva osa elollisten olentojen elämismaailmaa. Fenomenologisessa termistössä elinpiirin vaikutus on nimetty situaatioksi. Situaatio on esim. rooli, jossa ihminen todentaa itseään. Ihmisen identiteetti syntyy situaatiosta, ja siten se, mihin ympäristöön ihminen on syntynyt, vaikuttaa ihmisen ajattelu- ja toimintatapaan. Suhteutamme oman persoonamme yhteisöllisiin merkitysjärjestelmiin, opimme toimimaan niiden mukaisesti ja luomme oman persoonamme niissä. Situaatio eli elinpiiri koostuu ihmisen kehollisuuden ja tajunnan vuorovaikutuksellisista suhteista, joissa vaikuttavina tekijöinä voivat olla ihmiset, arvot, normit, kulttuuripiiri, kansallisuus sekä yhteiskunnalliset ja taloushistoriailiset olot. (Satulehto: 1992:82)

Tarkasteltaessa näitä kahta elinpiirin valtaukseen käytettyä ilmaisua reviiri-territoriaalista käyttäytymistä sekä situaatiota, on todettava, että molemmat ovat käyttökelpoisia semioottisia käsitteitä sekä etno-, kulttuuri- että biosemiotiikan kannalta. Toinen edustaa endorgeenstä ja toinen eksogeenistä tasoa. Tässä tapauksessa endo- ja eksogeenisyys on rinnastettavissa antropologiseen kasitteistöön emisistisestä ja etisistisestä asiain lähestymistavasta. Ekspliisiittinen ja implisiittinen voivat myös tietyin edellytyksin olla synonyymiset po. endogoonisyys ja eksogeenisyystermoille.

Termien ero on informaation ja sen vaikutuksen suunnnassa elämismaailmassa tomijan, aktorin kannalta. Situaatiossa toimija omaksuu passiivisen, tiedostamattoman roolin; aktoriin vaikutetaan. Ihmiselle koti on territorio. Pohjimmiltaan vaikutus on silti vuorovaikutusta. Eliö luo territorionsa, joka sitten vaikuttaa luojaansa. Territorion ja reviirin määrittelyssä aktori omaksuu aktiivisen roolin, jossa hän valtaa elinympäristönsä, vaikuttaa elämismaailmaansa toiminnallaan kykyjensä ja edollytystensä vaatimalla tavalla. Toimijan sisäiset vaistot, vietit, ärsykkeet, engrammit ja muut yllykkeet stimuloivat esiin endogeenisen, sisäsyntyisen toiminnan, jolla elinpiiri määritetään. Metsästyksessä luonto on metsästäjälle aktiivisen toiminnan kohde, jonka riistakantaa hän verottaa ja hyödyntää. Metsästäjä tunkeutuu jahdissa hirven

reviirille ja kyseessä on hyökkäys. Suotta ei hirvestystä kutsuta myös hirvisodaksi. Maltillinen hirvisotija ei kuitenkaan pyri tuhoamaan vastapuolta viimeiseen hirveen, vaan kantaa vastuunsa. Toisin sanoen on situaationsa rajoittama, sillä
luonto ja yhteiskunta asettavat omat vaateensa. Hirvestäjän elämismaailma on dualistinen, perustaltaan myyttinen olotila, jossa tekemisen ja olemisen modaliteet toteutuvat kahden ääripoolin, suojelun ja tuhon, elämän ja kuoleman väliä keinuen luonnon ja kulttuurin rajapinnalla.

Kun territoriaalisuus ja situaatio yhdistetään perusmodaliteetteihin oleminen ja tekeminen, saadaan seuraava hirvestyksen elämismaailmaa havainnollistava analogioiden kaavio:

	HIRVI	**METSÄSTÄJÄ**
Modaliteetti	oleminen	tekeminen
Elinpiiri	reviiri	territorio
Situaatio	luonto	kulttuuri
Eksistenssi	endogeeninen (luontoon nähden)	eksogeeninen (luontoon nähden)

Kuvio 11. Hirvestyksen elämismaailma

Arkaainen vastapari muodostuu aktanteista hirvi kontra metsästäjä joissa hirvi on riistaeläin ja edustaa luonnon osana olemisen modaliteettia. Metsästäjä saalistaa riistaa, joten hän on toiminnallinen ja edustaa tekemisen modaliteettia. Hirvi on reviirin valtaajana aktiivinen toimija myös, mutta situaatio, jossa se joutuu kamppailemaan ravinnosta ja elintilasta asettaa toiminnalle limitin, jota iso ei voi ylittää. Metsästäjä voi omalla toiminnallaan ja päätöksillään joko edistää tai hävittää omia metsästysmahdollisuuksiaaan, mutta ei rajattomasti kuten edellä mainittiin. Hänen toimintamahdollisuutensa ovat vallitsevan situaation ja kulttuurin kahlitsemat. Ryöstä valo niin mukana menee kaikki muukin, ilo ilmoilta katoopi eikä tule purnuihin syötäviä, myötäviä, menee siemenviljakin kuin kerjuri-Aarolta Hirvenhiihtäjissä.

4.9 Edistyneempiä myyttihahmotteluja

Tulkinnoissa on yhdistelty ja luotu eritasoisia teorioita ja sovelluksia, joista kärkitulkintoja on Ari Hiltusen menestystarinan kaava ja Kyong L. Kimin myytin semiotisointi. Seuraavassa on tarkoitus selventää sitä ajatusrakennelman hahmottelua, joka on mm. ollut taustalla suomalaisen hirvimyytin rakennetta etsittäessä. Tulkintaosiossa palaan tuon tuosta emotionaaliseen tarinakaavaan, joka on tunnetason tulkintasovellus Proppin satukaavasta siinä missä hirvestysfunktiot on yhteisöllinen ja toiminnallinen sovellus.

Lukuun ottamatta Kalevalassakin esitettyä hirvensyntytarinaa, jossa hiidet hirveä rakensi, ei suoranaisia suomalaisia hirvensyntymyyttejä ole säilynyt. Mutta se mikä on, viittaa selvästi unohtuneeseen kasvimytologiaan. Lemminkäinen hirvenhiihtäjänä on itseoikeutettu myyttinen hirvestäjä, joka urotyönä joutui vaativiin jahtisuorituksiin kolme kertaa. Hirvet kaatuivat leikiten, mutta lintujahdissa kävi huonosti. Herra Kyong L. Kim on klassiseen tapaan käyttänyt merkkitulkinnoissaan merkityn ja merkitsijän välistä kielitieteilijä Ferdinand de Saussuren mallia, ja luonut siitä sukupuun mallisen merkitysten rakentumisketjun.

Merkkien ketjuuntuminen, merkkiverkko on yksi semiotiikan perusajatuksista. Lähtökohtana onkin, että jos merkkiverkko perustuu johonkin aiempaan merkkiin, niin kansanperinteessä lienee säilynyt jokin jälki liittymäkohdista myös myyteissä. Nämä liittymäkohdat ovat piilossa peitenimien, kiertoilmausten, leikkien, lorujen ja uskomusten monimutkaisessa vyyhdessä. Vain harvoin yksi perinteenlaji pystyy vastaamaan myytin alkuperää koskeviin kysymyksiin, koska myytti itsessään on vaihteleva ja alati muuttuva tarina. Yhtä yhtenäistä alkumuotoa ei ole, mutta jokin konsensus, yhteisymmärrys ihmismieleen on rakentunut eksistentiaalisesta välttämättömyydestä, siitä mikä on arvostamisen ja kunnioittamisen arvoista, mikä on pyhää ja tarpeellista.

Myytit kerrotuvat toinen toistensa merkitysten päälle, jossa edeltävän tason merkitty on toisen tason merkitsijä. Kyong. L. Kimin mukaan sovelletuna (1996:169) myytti muodostuu neljästä tasosta tasosta:

Kerrottu myytti	M4	(S4)
Myytti 1	M3	(Sr3 - Sd3)
Myytti 2	M2	(Sr2 - Sd2)
Kieli	M1	(Sr1 - Sd1)

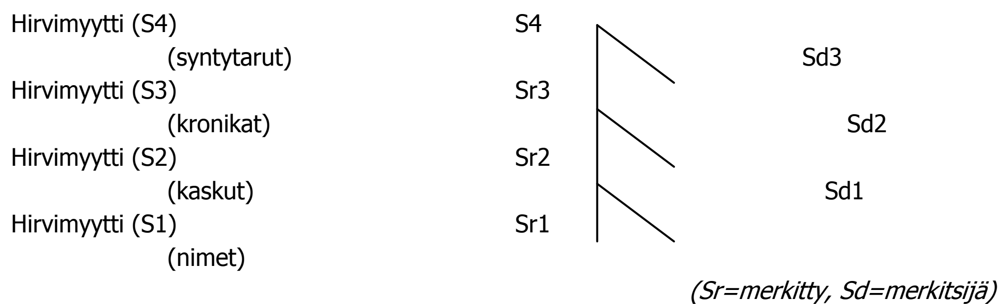
Sr = signifier; Sd = signified.

Yleensä myytin oletetaan säilyneen alkuperäisessä muodossa, ja jostain ihmeen kaupalla olevan kaivettavissa esiin sellaisenaan, vaikka maailma ja puheenparsi ympärillä olisi muuttunut moneen kertaan ja yhteisöt tarpeineen sitä mukaa. Näin ei voi olla, ihminen vaikuttaa ympäristöönsä, mutta myös ympäristö ihmiseen. Suomalaisten kotiympäristöön kuuluvat suot, metsät, vedet ja niiden raja-alueet, jotka ovat olleet metsästäjien mielenmaisemaa lähes muuttumattomina vuosituhansien ajan. Monessa kohtaa hirvikronikoiden maailman tulkintaa olen käyttänyt hyväksi myös semiootikko Eero Tarasti 1970-luvulla luomaa isotopiajakoa kolmeen eri merkitysmaailmaan, jotka hän jakaa sadun, myytin ja tarun maailmoihin myyttisessä mielessä.

Myyttinen hirvipuurakenne on greimaslainen neliösovellus, jossa myytin meta- ja subtekstit tulkkiutuvat. Alussa mainittu hirven syntymyytti ei auta meitä sen enempää, mutta se on olemassa ja se on lähtökohta S4, kerrottu hirvimyytti. Toiseksi meillä on elävänä, joskin suurelta osalta tiedostamattomana myyttinen kieli, jahtikieli, joka on säilönyt tietämättään koko joukon myyttistä ainesta kansan suussa. Tämä taso edustaa puun kohtaa S1, nimet. Kiertoilmaisut ja syntytarut muodostavat merkityskaaren, metatietousjatkumon, jonka sisällä kronikkatekstit ja kaskut elävät ja syntyvät. Subtekstiin kuuluvat kaskut ja kronikat ovat elävää kansanperinnettä, myös perinnelajeiksi luokiteltavissa ja kätkevät juurensa em. jatkumon ääripäihin ja toimivat merkitysketjun keskiössä, tulkitsijana. Puun sijasta kuvion voi ajatella lineaarisesti janaksikin, jos niin mielii. Toisessa päässä on tällöin kaukaisin ja mittavin myyttisyys, syntytarut ja toisessa päässä arkisin ja mitättömimmältä tuntuvat, nimet.

Lineaarinen myyttijatkumo:
S4/Syntytarut -> S3/Kronikat -> S2/Kaskut -> S1/Nimet. Siirtymäkohtina jatkumon välillä on merkkisuhde, jossa edellisen tason merkitty on seuraavan tason merkitsijä. Toisin sanoen ääripäät muodostavat sekä keskenään että sisällään merkityksen, nimet toimivat myytin merkkeinä. (Katso liitteet hirven ja karhun toisintonimistä ja ryhmittelsystä myteemeiksi, LIITTEET). Myyttisen tarun merkitty määrittää kronikoiden merkitsijää. Tieteelliseksi määrittelyongelmaksi jää, mikä voisi olla kronikan merkitty ja merkitsijä ilmitasolla. Jos ajatellaan yhteisöä, niin kronikka kertoo yhteisön suorittamasta jahdista, jonka virallinen tarinankertoja merkitsee muistiin. Kronikkaa voisi tällöin pitää merkkinä hirvijahdin onnistuneesta suorittamisesta, jossa merkittynä eli kuvattuna on hirvijahti ja merkitsijänä kronikoitsija yleisöineen. Kalliokuviin sovellettuna merkitty=hirvi ja merkitsijä=käsi(tys). Kalliopiirroksen tai kronikan teolla teot ovat tulleet kuitatuiksi ja asia on yhteisössä loppuun käsitelty, homma hoidettu ja työstetty loppuun saakka.

Edettäessä tulkinnassa nykytasolle Kyongin kaavassa hirveä käsittelevä merkitsijä (Sr3) on samalla välittäjä yhteisössään, jonka tarinoissa on merkittävän edustavasti kaskuaines ja huumori esillä, itse asiassa huomattavan suuri osuus kronikkateksteistä edustaa humoristista kerrontaa. Tiedetään entisaikain metsästäjien pitäneen mukanaa sadunkertojia metsäonnen takaajana. Tarinoinnilla on syvät juuret ja suuri merkitys vielä nykyäänkin, mikä tulee esiin mm. funktion F8 Jutut -osion aiheiden suurena määränä. Päädymme alusta loppuun, kuten sanottu. Henkilökronikoissa ja muutoinkin nimiväännöksissä erilaiset hellittely- ja haukkuma- ja liikanimet vilahtelevat. Käytänne on pohjimmiltaan karnevalistinen ja samalla myyttinen tiedostamattomalla tasolla. Merkitsijöiden kolmannessa polvessa, perustasolla nimeämisen käytänteessä ilmenee nimien taakse kätkeytyvä merkki ja merkittävä, siis myytin merkittynä kohteena olevan nimien kaskuileva käyttö. Ja näin onkin, erilaiset köllinimet ovat käytänne. Virallista sukunimeä harvoin mainitaan, tapa vaatii, että Jussi Järvinen muuttuu kronikassa vähintään Järvis-Jussiksi ellei hänelle ole muodostunut jonkin ominaisuuden tai teon kautta omaa jahtikutsumanimeä. Yhdeksän pesosta erotetaan toisistaan luonteensa perusteella.

Kuvio 12. Myyttipuun rakenne merkitsijän ja merkityn välisenä merkkivaikutussuhteena**.**

Nimet palautuvat ja ovat palautettavissa alkuperäiseen myyttiseen käsitykseen. Ihmiselle nimi on läheinen, herkkä ja emotionaalisesti koskettava. Nimeä vaihdetaan, jos nimi ei istu, taiteilijat käyttävät mielellään taiteilijanimeä virallisen nimen sijasta, alkukantaisissa kulttuureissa siirtymäriitti sinetöidään nimen vaihdolla jne. Nimi voi myös olla koskematon, lausumaton ja pyhä, jolloin asiasta on puhuttava kautta rantain, verhotusti, hämärästi, myyttisesti. Karhu on milloin kouko, milloin metsän kultainen omena. Oman nimen tiedostaminen on kädellisten ominaisuus, ja läheisesti ihmiskädellisen kanssa työskentelevien älykkäiden eläinten. Koiran, kissan ja hevosen uskotaan ymmärtävän oman kutsumanimensä, mutta muinaissuomalainen laajensi kotinsa piirin metsään, ja uskoi metsän koiran, karhun myös ymmärtävän oman nimensä lausumisen kutsuna. Vastaavaa hirven nimen lausumattomuuskieltoa ei ole säilynyt perimätiedossa, mutta jonkinlainen tabu lienee ollut voimassa, koska hirven "oikea" kantasuomalainen nimi ei ole säilynyt.

Sen sijaan hirven ominaisuus runon, naiseuden ja tarullisen kerronnan symbolina on säilynyt. Koska runoilutaitoa ja sanavarastoa on alun perin tarvittu loitsuissa, joissa myös on silmiin pistävän tärkeää tietää manattavan synty, on loitsuilla merkittävä osuus epiikan synnyssä. Runo tarkoittaa mahoa hirvinaarasta. Sanataide on sanomisen taitoa, pohjimmiltaan tietäjyyttä. Kirjalliset kyvyt kypsyvät yleensä vasta myöhemmin, runoilija moni uskoo olevansa jo syntymästään. Väinämöisen ja Joukahaisen taidot ovat eri maailmoista. Kun Joukahainen haastoi laulu- ja tietokisaan Väinämöisen runoreen karahtaessa vastatusten, Joukahainen pitäytyi subtiedossa, tiesi lajit, luokat, linnuksi tiaisen. Väinämöinen ei metatietäjänä nippelitiedosta, triviasta piitannut, vaan vaati kilpakumppaniaan osoittamaan parempaa ymmärrystä ja sanomaan syntyjä syviä. Joukahainen osasi nimetä asioita kyllä, mutta ei ymmärtänyt niiden yhteyttä myyttisiin merkityksiin. Hänen kohtalonaan oli olla havainnoiva merkitsijä, pahnanpohjimmainen tasolla S1, kun taas Väinämöinen oli merkitystentajun ketjussa tietäjä iän ikuinen tasolla S4.

Kronikoiden ja kaskujen maailmat on jäsennetty Proppin satukaavaan pohjautuvilla hirvestysfunktioilla, jotka perustuvat kronikoiden kerronta-aiheisiin, motiiveihin. Vastaavuudet niihin on etsitty menestys-tarinafunktioista, koska on oletettavissa myytin olleen aikansa best seller samoin kuin keskiajalla karnevaalit olivat kansan ymmärtämää ja kaipaamaa viihdettä. Torinauru oli keskiajan media, nykyajan viihdetorilla on karnevaalimeininki. Tietovisat ovat torin arvoituksia, lottoarvonnat sen onnenpyöriä. Jahtinäytelmät näytellään ja eletään luonnossa kaukana virtuaalitodellisuudesta saattokulkueina metsälle ja metsästä, riemusaatossa tai alla päin kallella kypärin. Hirvestys on jokasyksyinen mysteerinäytelmä tai jännäri, jossa tunteet ovat pinnassa. Siksi emotionaalinen kaava on mukana tulkinnoissa. Ari Hiltusen menestystarinan osatekijöiden perusluonnehdinnat , joihin tekstissä tuon tuosta viitataan ovat liitteessä.

4.10 Hirvestysfunktiot taipuvat moduuleista meemeiksi

Edellä on esitetty hirvifunktioiden ryhmittely kolmeen tasoon viisiöineen motiivi-intensiteetin mukaisesti ryhmitellen. Funktiointi satukaavan pohjalta edellyttää aina korpuksen mukaista hahmotusta, jonka jälkeen kustakin funktiosta sisältöineen ja piirteineen tulee merkityspalikka, moduuli, jota voi siirrellä ja yhdistellä lukuisilla eri tavoilla, mikä antaa tulkinnoille eri näkökulmia ja edistää tulkinnan luovuutta sekä mahdollistaa innovatiivista tarkastelua, koska menettelyllä voi irrottautua totutusta ajattelusta.

Kolmen intensiteettiryhmää edustavat kolmea merkitysmaailmaa nekin. Arkaainen, sosiaalinen ja kulttuurinen ovat hirvestyksen maailmassa tiivis kokonaisuus. Jako vastaa semiotiikan sanastossa käytettyä etnosemioottista, sosiosemioottista ja teknosemioottista tasoa.

Ryhmä I **Primitiivi**	Ryhmä II **Kommuuni**	Ryhmä III **Kulttuuri**
Arkaainen	**Sosiaalinen**	**Kulttuurinen**
merkityksellisin	keskimääräinen	vähäinen merkitys
etnosemioottinen	sosiosemioottinen	teknosemioottinen
atavistisuus, primitivia, vaistot	moraali, tavat, tunteet	oppi, kerronta, eräsivistys
tahto	tunne	tieto
alinen	keskinen	ylinen

Kuvio 13. Tasoryhmäjaon analogisia suhteita

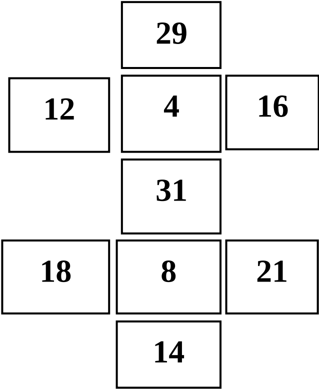
Kolmijakoisuus muodostuu myös moduulien jatkumosta kolmeen tasoon, jotka vastaavat samalla noitarumpujen ja arkaaisen ihmisen kolmijakoista mielenmaisemaa aliseen, keskiseen ja yliseen. Toisin sanoen menneiden aikojen ihmisten suhdetta elämään, kuolemaan ja tuonpuoleiseen.

Meemit ovat kulttuurin muodostamia yhteisöllisiä merkityksiä, jotka elävöittävät ihmisten arkista aherrusta ja elämänymmärrystä. Jatkumo funktioista meemeiksi ja semioottiseksi neliöksi on erilaisia tekstikorpuksia tulkittaessa käyttökelpoinen. Tutkimusaineistossa kronikat ovat sosiaalista kerrontaa, haastattelunauha-aineisto edustaa arkaaista, intiimiä, yksilöllistä kerrontaa, jossa puheen kulku tahtoo tuon tuosta ryöstäytyä omille teilleen. Verrokkeina ja taustatietona käytetyt kulttuurituotteet kuten Kalevala, Hirvenhiihtäjät, Helge-sarjakuva tai riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen hirvitietosanakirja edustavat tiedollista ja kerronnallista puhetta ja kuuluvat kronikoitsijan näkökulmasta katsottuna vähemmän merkityksellisiin aiheisiin. Mutta vaikka Hirvenhiihtäjät ovat pintapuolisesti katsoen puhdas korkeakulttuurinen tuote, ovat runon juuret samat kronikoitsijoiden jahtikertomukset. Kieli on toinen, mutta rakenne on sama, mikä näkyy selvästi rakenteen kolmijakoisuudessa ja sen isomorfisessa samankaltaisuudessa. LIITE

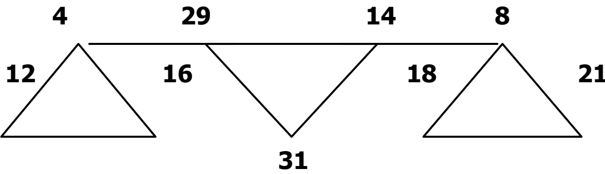
Eri sovelluksissa funktioiden sijoittuminen eri tasoille vaihtelee, mutta hirviperustainen, aiheiden esiintymistiheyteen perustuva rakenne on alla esitetyn kaltainen. Samalla se toimii myös eeppisen kerronnan rinnakkaisrakenteena, Lönnrot tekstualisoi tiedostamattaan Kalevalan hirvikronikan rakenteen tapaan. Samoin Runeberg Hirvenhiihtäjät. Alkujaan Hirvenhiihtäjät oli pelkistetty jahtikertomus, hirvikronikka siis sekin, runomuotoinen.

TASO I PRIMITIIVI

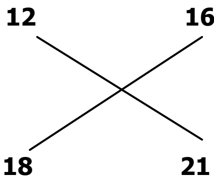
A) MÄÄRITTÄMINEN
MODUULISYSTEEMI: motiivi-intensiteetti

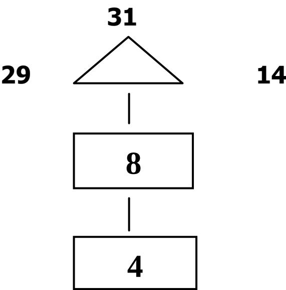

B) NIMEÄMINEN
TRIADINEN SYSTEEMI: 3x3, kolme maailmaa

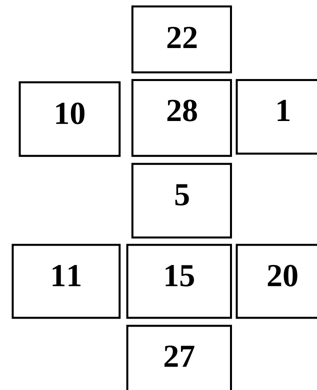

C) TESTAAMINEN JA TULKITSEMINEN
ITEROITUVA SYSTEEMI: semioottinen neliö + meemikaava

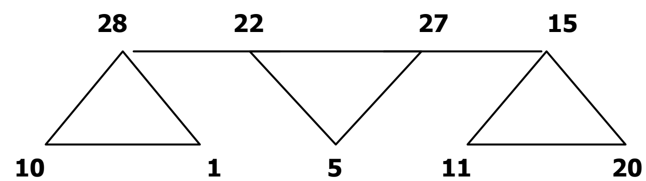

TASO II KOMMUUNI

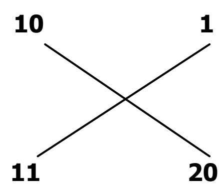
A) MÄÄRITTÄMINEN
MODUULISYSTEEMI: motiivi-intensiteetti

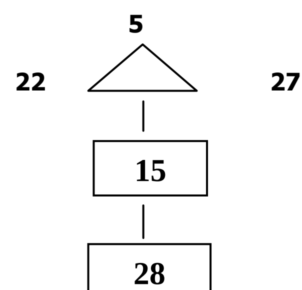

B) NIMEÄMINEN
TRIADINEN SYSTEEMI: 3x3, kolme maailmaa

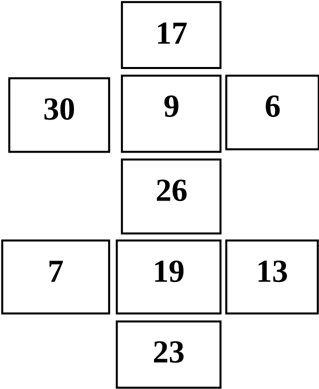

C) TESTAAMINEN JA TULKITSEMINEN
ITEROITUVA SYSTEEMI: semioottinen neliö + meemikaava

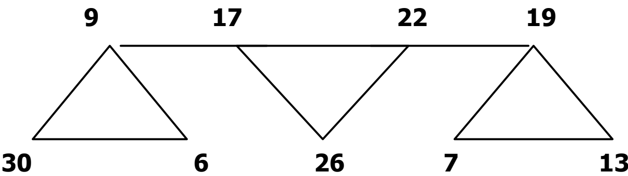

TASO III KULTTUURI

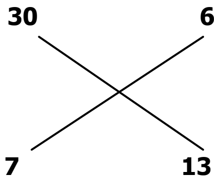
A) MÄÄRITTÄMINEN
MODUULISYSTEEMI: motiivi-intensiteetti

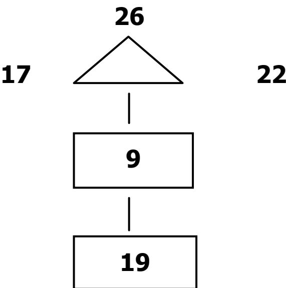

B) NIMEÄMINEN
TRIADINEN SYSTEEMI: 3x3, kolme maailmaa

C) TESTAAMINEN JA TULKITSEMINEN
ITEROITUVA SYSTEEMI: semioottinen neliö + meemikaava

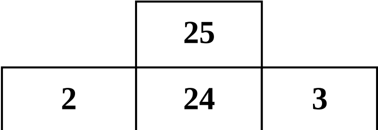

TASO META

Ylimääräiset funktiot (31-27 = 4)
Fokusfunktio

Abjektit

Kolmekymmentäyksi satukaavaan perustuvaa hirvikronikka-aineistoon sovellettua funktiointiaon yleispätevä narratiivinen eli kerronnallinen kaava, jota voi käyttää rinnan tai vaihtoehtoisesti alkuperäisen eeposfunktioinnin (5x5+6) kanssa. Erona on se, että eeposfunktioinnilla päästään viisiöintiin, mutta se ei välttämättä ole muunnettavissa meemikaavaksi, lisäksi metafunktioiksi jää kuusi funktiota. Hirvikerronta-aiheiden mukaan näyttää selvältä, että rakenne on toimivampi kolmijakoisena. Kolmijakoisuus (27+4) on samalla arkaaisempi kerronnan tehostamisen tapa.

Taivaansamppana, keskuksena ja tarinan ytimenä ja napana toimii nk. fokusfunktio, joka saadaan esiin alkuperäisellä eeposfunktioinnilla ja jakamalla saadut funktiot pareiksi, jolloin paritta jäävä on fokusfunktio. Tämä funktio on pariton myös kolmijakosysteemissä ja sen myötä seuraa kolme muuta ylmääräfunktiota, jotka yhdessä muodostavat taustalla vaikuttavat metafunktiot.

Fokuksen on tarinallisesti oltava tekstin sisällön kannalta keskeinen. Hirvikronikoissa on kyse peijaisrunoudesta, osoittautui että peijaiset on kyläpeijaisia laajempi käsite. Paloittelu on välttämätön osa sekä peijaisjatkumoa että saaliin jakoa. Sillmanin haastattelujen mukaan Oulun läänin metsästäjät nimittävät saalisosuutta vaihtelevin nimin. Se on liha-, saalisosuus, jako-osuus, miesosuus, nyssykkä, lihapalat, lihaläjä, jahtilaatikko, pistejako, lihanytykkä. Hirvipeijaiset ovat nimeltään kylän kaatajaiset, päättäjäiset, hengen rikkojaiset, pakin kalistajaiset, selkäkeitto, pikkujoulu. Peijaisrumban päättää varsinaiset hirvipeijaiset, johon yleensä kuuluu keitto+tanssi+sauna+arpa+jutustelu. Peijaiset eivät ole yksi ainut tapahtuma, vaan peijaamisen sarja, joka tehdään jokaiselle eläimelle erikseen ja lopuksi koko kauden saalismäärälle yhteisesti. Siitä monikkomuoto: peijaiset. Hirven peijakkaat, juhlakalut, pirulaiset, miten kukin sen ottaa, on siltä syksyltä kellistetty ketoon ja paloiteltu pakastimiin.

Taustalla vaikuttavista metafunktioista voitaisiin puhua myös tabuaiheina, mutta tässä tarkastelussa ne on ristitty abjekteiksi eli aiheiksi, jotka jäävät vähäiselle huomiolle tai peräti tyystin vaille huomiota. Aiheista ei välitetä kertoa, koska siitä kertominen olisi kiusallista tai noloa kenties jolle kulle tai sitten abjektifunktioon kuuluvilla seikoilla ei ole kertojalle sen suurempaa merkitystä. Ei silti pidä tulkita niin, etteikö esimerkiksi kieltoja ja kieltorikkomuksia lainkaan metsällä esiintyisi. Sanotaan kiellon olevan käänteinen kehotu, joten funktiot F2 ja F3 (kielto ja kiellon rikkominen) ovat tavallaan alisteisia funktiolle F9 jahtipäällikön ohjeet ja määräykset. Tyypillinen kieltorikkomus lienee hätäisyys ammuntatilanteessa, sääntö kuuluu ettei saa ampua ellei ole varma saaliin laadusta, moni aloittelija on innoissaan silti ampunut ja miettinyt vasta sitten, mihin mahtoi osua.

Media on voimakas mahti nykyajassa, joten lehdistöä sananvallan edustajana ei tahdota ärsyttää, eikä ehkä halutakaan, koska julkisuus on hyväksi kyläpeijaisten imagolle. Lehdistön ihanteena on sananvapaus, mikä mahdollistaa myös toisin ajattelevien mielipiteiden esittämisen. Mielipiteet nostattavat tunteita, joihin osa metsästäjistä suhtautuu varsin kiihkeästi. Juhlarunojen pääasiallinen tehtävä on nostattaa tunnelmaa, joten arkoja aiheita vältellään. Myyttisen tilanteesta tekee se, ettei totuutta ehkä tiedä kukaan, vain sen mitä arvaillaan, ja luultujen tietojen mukaan poloinen tuomitaan.

Lähellä abjekteja, hyljeksittyjä aiheita ovat myös ryhmän III aihepiirit. Metsästäjille kulttuuri on kirosana, peijaisrunot eivät varsinkaan ole areena, jolla virallista yläkulttuuria haluttaisiin tuoda esiin. Sen sijaan korostetaan peijaisten kansanomaista luonnetta, sen omuutta, erähenkisyyttä. Eräsivistyksestä sopii puhua, eräkulttuurista ei silloin kun suuri ja pieni kokemus, virallinen ja kansanomainen ovat nokitusten.

OSA II

MERKITYS

HELLOHIRVI

1. PORUKKA KOKOON – F1 Porukka

Jo pienenä loppina miehen sisäkunnassa saattaa elää pohjaton veto kaikenlaiseen metsälliseen ja pyyntitouhuihin. Tottakai semmoiseen on herätteensäkin: elinympäristö ja eräjuhlat. (Alpo Harala)

1.1 Porukasta kaikki alkaa

Hirviporukan muodostuminen on hirvijahdin ensimmäisiä edellytyksiä ja johtaa tavallisesti hirviseuran perustamiseen sekä jahtiporukan vakiintuneeseen kokoonpanoon. Keskeisin porukan tavoite on saada hirvenkaatolupa sekä lupaan tarvittava määrä metsästysmaita. Historiikeissa porukan muodostumista ja seuran ensimmäisiä perustajajäseniä samoin kuin luvan saannin vaikeutta kuvataan seikkaperäisesti.

Satukaavaan pohjautuvissa hirvenmetsästysfunktioissa porukkafunktio F1 sijoittuu aivan alkuun ensimmäiselle sijalle, joten tästä aiheesta on hyvä alkaa hirvestyksen salaisuuksien tutkiminen. Jo alkuvaiheen luonnostelevassa toimintajakaumassa on päätelty poissaolevaksi lähtötilanteeksi hirvenmetsästysmahdollisuuden puuttuminen. Vielä 1960-luvulla hirviä oli niin vähän, ettei hirviporukalle ollut suurta sosiaalista tilausta, mutta 1970-luvulle tultaessa kanta oli kasvanut, ja hirviseuroja perustettiin tiuhaan tahtiin. Eräkasku-77 kilpakirjoitusvastauksen mukaan Maskussa ei vielä 1950-luvulla ollut metsästysseuraa, Maskun korvenkävijät vain. Silti hirviporukka toimi jo vuonna 1950, ja seurueella oli myös hirvikoira käytössä. Mainio koira, koska sen edestä ammuttiin kerran kolmen hirven parvi, joista kaksi yhdellä kuulalla kaksoisosumana ja viimeinen naapuriseuran toimesta. Naapuriporukan metsäkytät tunnistivat koiran ja toimittivat koiran omistajalle kiitokseksi aimo kimpaleen hirven lihaa. Kertomus kuvaa kehitystä, joka Suomessa on vallinnut. Ensin on ollut yksittäisiä metsäkyttiä yleensä ilman koiria. Melkoinen osa yksinmetsästäjistä oli salametsästäjiä tieten tahtoen tai tilaisuuden tekemänä. Joskus salametsästys tapahtui yhteistuumin koko kylän voimalla. Hirvikannan lisääntyessä yksittäiset jahtimiehet ja hirviporukat alkoivat järjestäytyä metsästysseuroiksi, samalla metsästystavat siistiytyivät ja tulivat rehellisemmiksi.

Kun toiminta vakiintui, toimintaa laajennettiin. Monet seurat rakensivat 1980-luvulla oman kokoontumis- ja peijaispaikan, metsästysmajan, jonka koko vaihteli pienestä metsäsaunasta komeaan pytinkiin hirviporukan koon ja innostuksen mukaan. Majoja ei ainoastaan rakennettu, niitä paloi raskaissa hirvijahdin jälkitunnelmissa lukuisia. Erityisesti saunapaloja sattui lähes kansallisromanttiseen Jukolan poikien tyyliin, mutta paloi poroksi humussa jokunen metsästysmajakin. Käytännössä tapahtuma lujitti porukkahenkeä, koska vahinko oli yhteinen ja tilalle pyrittiin saamaan mahdollisimman pian entistä ehompi rakennus.

Hirvibuumin nousun aikaan mies tai pari talosta oli vakiintunut lukumäärä, joka sitten nousi suuremmissa taloissa kolmeen, neljään suuren suvun ollessa kyseessä. Jäsenyys maksaa, mutta jäsenmaksut eivät ole suurin ongelma. Porukoiden vakiintuneen koostumuksen vuoksi ulkopaikkakuntalaisten on vaikeaa löytää hirviseuruetta, joka huolisi maattoman metsämiehen joukkoonsa.

Kotijoukoin kasvaa riittävä rahapino pöydän kulmaan, eikä johtajastakaan synny pulmaa, ja täten menetellen kaikki sujuu vanhaan malliin ja voidaan lähteä Tapiolan talliin hyvillä mielin. Kun hirvimieheksi pyrkivä kelpuutetaan joukkoon, samalla häneltä edellytetään yhteisten mehtuuarvojen omaksumista ennen kuin hän on sopiva henkilö "Tapiolan talliin". Ihanneporukkalaisella on maata, loistava ampumataito ja riistantuntemus, pitkä metsästyskokemus, maltillinen mielenlaatu ja kotiväen nurkumaton tuki toimilleen. Lisäksi hänellä ei ole vihamiehiä, hän tuntee työn tai muiden harrasteiden puolesta seuran napahenkilöt, joten hänet otetaan ilomielin porukkaan mukaan. Toisilla vähemmän ansioita omistavalla voi olla vaikeampaa, koska jäsenyyspäätöksen on yleensä oltava yksimielinen. Joillakin seuroilla on säännöissä kirjattuna ehdot, jotka hakijan on täytettävä. Yleistä on suosittelijan, jonkinlaisen sopivuuden "takaajan" hankkiminen, jollainen voi olla maan tavan mukaan rehti sukulaismieskin kuten Hirvenhiihtäjätkin hirviporukkaan pyrkijän soveltuvuuden määrittelyn kuvaa. Mielevän Matin sanaa uskottiin ja niin sai karhunkaataja Kurun urhea Pekka luvan liittyä yllätysvieraana komisarjuksen hirviporukkaan. Hirvenhiihtäjän aikaan ampuma-ase oli valttia porukkaan pyrittäessä, vuosisata myöhemmin hyvin haukkuva koira oli kova valtti, sillä hyvän pyssyn saa rahalla, mutta hyvää hirvikoiraa ei aina kasvattamallakaan.

Mitä tapahtuu, kun jäseneksi on päästy? Joillakin seuroilla on käytössä juhlallinen tai leikkisä tapa ottaa tulokas mukaan joukkoon. Voidaan suorittaa leikillinen hirvenmetsästäjäksi vihkiminen kymmentä käskyä mukaillen. Karnevaalinauru, jossa pyhä muuttuu hilpeydeksi, ei ole tuntematon eräriehassakaan. Raamatullinen parodiointi kielii karnevaaliajattelusta, jota esiintyy myös eräkirjallisuudessa.

HIRVENMETSÄSTÄJÄKSI VIHKIMINEN

Kaikki tietävän hirviasetuksen ja tämän hirviseurueen läsnäollessa minä kysyn sinulta NN. Tahdotko ottaa aseen käyttöösi ja ampua sillä hirviä niin myötä- kuin vastatuuleenkin?

Ase meidän joka olet kainalossa. Rihlattu olkoon piippusi. Lauetkoon sinun lukkosi niin maan päällä kuin ampumatornissakin. Ja anna meille meidän jokasyksyinen hirvipaistimme ja anna meille meidän salakaatomme anteeksi niinkuin nimismieskin antaa anteeksi niille, jotka ovat hänelle lihaa kantaneet. Äläkä saata hirviretkillämme tipiä pataan vaan päästä hirvenlihat sinne, sillä sinusta on kiinni hirviseurueemme valta, voima ja kunnia. Iankaikkisesti. PUM

Koska nyt olet aseen käyttöösi ottanut ja sen tässä julkisesti hirviasetuksen edessä ja tämän hirviseurueen läsnäollessa tunnustanut ja seuran jäsenmaksu on sen merkiksi maksettu, niin minä (seurue) palvelijana julistan sinut aktiiviseksi hirvenmetsästyksen harrastajaksi: Hirvenmetsästäjäksi.

Emän, vasan ja uroshirven nimeen. PUM

Kätke nyt sydämeesi seuraavat Metsästäjä-lehden sanat:
Metsästäjä-lehti N:o 5 sivu 14 kertoo;
Hirvimies on pitkämielinen passissa.
Hirvimies on lempeä myöskin omalle vaimolleen.
Hirvimies ei kerskaa pitkillä ampumamatkoilla,
ei pöyhkeile uudella aseellaan, ei kadehdi toisen ampumaa hirveä, ei käyttäydy sopimattomasti peijaisissa, ei itke särkyneitä eväitään, ei muistele toisen ampumaa ohilaukausta, vaan iloitsee muitten hirvimiesten kanssa, jos eräpoliisi ei ole sattunut huomaamaan.
Kaikki se peittää salakaadossa. Kaikki se toivoo, ettei kiinni jäisi. Kaikki se kärsii, jos kiinni jää.

Hirvi seuratkoon sinua.
Ase varjelkoon sinua.
Hirvi kääntäköön kylkensä sinuun päin ja antakoon luodin tulla.

Emän, vasan ja uroshirven nimeen. PUM
(Lähde: Keski-Suomen rhp/riistapäällikkö Purhonen)

1.2 Porukan koostumus

Nykyisessä sekamuotoisessa hirvenmetsästyksessä, jossa yhdistetään ajometsästys ja metsästys koiraa apuna käyttäen, on hyvä hirvikoira ohjaajineen tervetullut porukkaan, varsinkin jos koira on hyvä haukkuja. Haukkukoiran arvostuksesta kielii sekin, että se **saadaan** mukaan! Muista jahtivieraista on tilanteen mukaan sekä iloa että mieliharmia, joskus porukalla on vieraastaan paljon iloa. Tietynlaista iloa tai ilkaa tuottaa myös yhteishengen nostatus periaatteella me ja naapuriseurat, joissa voidaan uhota hirvien olevan lupa-alueella kahta suurempia kuin naapureilla, joilla on vain luupusseja tarjolla.

Niin vaikeaa kuin hirviporukkaan pääsy onkin, ei innostus porukan jäsenyydestä vuodesta toiseen aina kaikkien kohdalla kestä. Rivit pyrkivät rakoilemaan, ja tämän kronikoitsija muistaa mainita vaikkapa harmitellen vääryyttä, kun porukka valitsi jahdin sijasta television katselun. Poissaololle voi tosin olla asiallinenkin syy, nuoret miehet ovat saaneet vaihtaa hirvisodan armeijan harmaisiin. Toisaalta vanhat miehet ovat saattaneet saada kutsun autuaammille metsästysmaille. Myös, jos porukkaan on syntynyt uutta verta, pieniä metsästäjän alkuja, poissaolo hyväksytään hymyssä suin. Metsästysvietin vaalimista jopa pyritään edistämään, sillä poikamiesten kohtalo kiinnostaa porukan jäseniä. Hirviporukan poikamiesten edesottamuksia seurataan tavallista tarkemmin. Mikäli mies vain kulkee tytöissä, mutta ei mene naimisiin, niin

asia otetaan puheeksi hirvikämpällä, jolloin joku ukkomiehistä toteaa, ettei se käy elellä paremmin kuin muutkaan, eukko on otettava.

Porukka muodostuu yksilöistä, joilla kullakin on seuraelämän lisäksi oma yksityiselämä omine Pulcinella -hahmoineen, josta tihkuu aineksia myös seuran yhteiseen kaskuvarastoon. Yksityisyyden suoja kyläyhteisössä ei ole aukoton, monella on vähintään hiljaista tietoa porukan jäsenen omaelämäkerrallisista vaiheista. Välillä tunteet kuumenevat ristiriitoihin asti ja jahtipäiväkirjoihin alkaa ilmestyä yhteenottokuvauksia ja jopa kronikkaan saattaa vilahtaa hieman hapan sävy kotivävyyden kautta mukaan seuraan tulleesta, mutta yhteistyökyvyttömänä epäsopivasta jäsenestä, sillä hirvenmetsästyksessä yksilön erillisyys täytyy tukahduttaa ja yhteisön etu pistää etualalle. Ihmisluonnon itsekkyyden tähden käytänne ei ehkä suju kaikilta aivan ristiriidoitta, vaikka hyvää tahtoa olisikin. Elämä on itkua, naurua ja satua, tätä kaikkea. Elämää on myös hirvenmetsästys. Jo Lemminkäinen nimitti saduksi tapahtumaa, jossa henki meni. Emo äiti kantajani! Tuli työ, satu tapahtu! Toisin sanoen Lemminkäinen tappoi Lausin, Pohjolan isännän, hirviherran.

Kronikka-aineistosta löytyy neljä hirviporukan päämäärittäjää, joita ovat koirat, vaimot, jäsenet ja majat. Vaimot saattavat määrittää mm. tehdäänkö majaan laverit vai ei. Myös kontrollimatkoista majalle huhutaan, mutta useimmiten toki vaimot ja tyttöystävät ovat majalle menossa toivottuina vieraina, hirvisopan keittäjäksi tai peijaisvieraaksi. Porukassa on useimmiten joku, jolla on koira. Metsällä tätä koiranomistaja-ohjaajaa saatetaan lyhyyden, sukkeluuden ja käytännön vuoksi kutsua koiramieheksi, tai tarkemminkin määritellen lajin mukaan esim. pystykorvamieheksi. Luonnehdinta viittaa koiran ei omistajan korviin, tai mistäpä sen aina niin varmasti tietää. Isännät ja koirat kun alkavat vuosien myötä muistuttaa aina vain enemmän toisiaan. Mies ja koira ovat porukassa työpari ja tekevät tiimityötä, yhtenäinen tehoyksikkö muodostuu myös parista mies ja ase . Jäsenien määrästä riippuu porukan koko, mutta osin myös kotiväen vastustuksesta tai kannustuksesta tai muista perhevelvoitteista. Harva asia tärkeydessä ohittaa syksyisen jahtiretken, häät, hautajaiset tai kastajaiset ovat lähes ainuita poikkeuksia, joiden takia jahdista voi jättäytyä pois. Kaikissa muissa tapauksissa irvaillaan kohdetta aamu-unisuudesta, vihtoriudesta tai muusta syystä.

Porukan tekemiset ovat seuran toimintaa, ilman jäseniä ei ole seuratoimintaa, joten porukan itseoikeutettu funktiopari on seuratoiminta. Toisin sanoen hirvisatujaottelun funktiot F1 ja F10 ovat toinen toisensa edellytys, aisapari ja johdannossa näkyvän ymmärryslajijaottelun mukaan kuuluu yleisen piiriin. Kokonaisuus on osiensa summa. Hirviporukka muodostuu ykisttäisistä metsästäjistä, joita ohjaavat yleiset ja ytheiset arvot. Jokainen metsästysluvan hankkinut hirvestäjä tietää koko joukon tosiasioita seuruemetsästyksestä ja kaskuja hirviporukoista. Yksittäisen porukan jäsenen on kyettävä toimimaan seuran edun mukaisesti, jos aikoo pysyä jäsenenä, sillä erottamisiakin tapahtuu.

1.3 Kronikkamaininnat

Kronikoiden maininnat koskevat useimmiten porukan laatua, yhteishenkeä, riistatoimia, kaveruutta, luonteenominaisuuksia tai sosiaalista asemaa, avuliaisuutta tai porukan kokoa, joka vaihtelee muutamasta henkilöstä yli sataan jäseneen. Porukan koon paisuessa suureksi ollaan huolissaan yhteishengen rakoilusta ja lihakilojen riittävyydestä jaossa, vaikka lopuksi todetaankin, juhlarunosta kun on kyse, että hyvin meni ja lihaa riitti, kiitti. Lihakilojen riittävyyden painotus vihjaa kuitenkin, ettei pelkkä metsälläolo sittenkään ole kaikki kaikessa, lihatkin kelpaavat ja varsinkin kohottavat porukan yhteishenkeä.

Hirvikronikat ovat osa karnevaalinaurua, laulua liikalihoista. Saatetaan nauraa hulluille hirvivuosille, jolloin hädin tuskin ehdittiin hankitut luvat käyttää ja lihaa tuli sellaiset määrät, ettei tiedetty miten niitä jalostaisi. Käytiin symbolista makkarasotaa. Kronikkamotiiveja tarkasteltaessa porukkafunktion alla on mainintoja koirista, naisista, kokoontumisista ja jäsenmäärästä. Hirviseuran historian alussa usein on ollut vain pieni yksittäinen porukka, joka on sittemmin järjestäytynyt hirviseuraksi, ja jatkossakin metsästysseura on niin suuri kuin sen hirviporukka, joskin jotkut seurat toimivat myös muiden metsästysmuotojen parissa, jolloin seurassa voi olla hirvestäjien lisäksi muitakin jäseniä.

KOIRA (koiramies) PORUKAN KOKO (jäsenyys)
PORUKKA
(hirviporukka)
NAINEN (kotiväki) KOKOONTUMINEN (majat)

Kuviossa on kronikka-ainekseen perustuva porukan merkityksen semanttisena kaavana ja viisiönä. Suluissa on tarkennus.

Naispuoliset kronikoitsijat kertovat mielellään hirviporukan jäsenten ominaisuuksista ja laativat kronikan henkilökronikan muotoon, jossa luonnehditaan hirvestäjän yksilöllisiä piirteitä metsästäjänä. Porukan mukana rahjustaa joskus vieraana monenkirjava joukko, ja vakinaisessa porukassakin on monenlaista persoonaa, on miestä pitkää, pätkää. Neljänkymmenen miehen porukka voi tuntua suurelta ja kirvoittaa peijaisrunoon luonnehdinnan: Miestä kuin meressä mutaa, lihavaa, laihaa, pitkää, pätkää, 40 jätkää.

Tämä pitkänpätkän korostus yhdessä saappaanjälkimainintojen kanssa kertoo kookkauteen liitettävän erityistä huomiota varustuksen ohella. Ulkomuoto on kuitenkin luonteenominaisuuksien arvioinnin rinnalla sivuseikka. Pahansisuinen porukan jäsen aiheuttaa harmia ja laskee jahtitunnelmaa. Äkkiväärät persoonat saadaan porukkaan yleensä maanomistussuhteiden välityksellä. Mikäli sattuu omistamaan maita keskellä jahtialuetta, niin hankalaa porukan jäsentä on pakko sietää mukana, jos hän niin haluaa tai muutoin on tiedossa lupamäärien vähennys ja jahtialueen pienentyminen.

1.4 Paksunahkaisuutta tarvitaan

Vitsailu on keino pitää porukan mielialoja korkealla hankalassa tilanteessa. Eräässä porukassa oli kiusalliseksi koettu jäsen, jolla oli kiukkuisen luonteen lisäksi erikoinen ruumiinrakenne, pitkä selkä ja harvinaisen lyhyet jalat. Porukassa oli ollut erimielisyyttä ja kiukkupussi lähti äkäpäissään viuhtomaan poispäin. Porukka katselee perään jolloin yksi heistä toteaa: On siinä mies tehty harvinaisen väärästä puusta - näkeehän sen siitäkin että se on noin vähän haljennut.

Porukassa ei silti ole mukana vain ilonpilaajia. Hyvässä porukassa on mukana ilopilleri. Henkilö, jolla on kyky tarinoida. Satuilu, erilaisten juttujen kerronta nuotiolla ja majapaikassa on tapa, joka juontaa juurensa vanhasta eräperinnekäytänteestä. Muinoin eräporukka kuljetti metsästysonnen takajaana mukanaan sadunkertojaa. Nykyaikana manttelin on perinyt kronikoitsija ja/tai lehtimies. Jutun julkaisuareena vain poikkeaa menneestä, kronikoitsija kertoo asiat lähipiirin kuullen ja kannalta, toimittaja on ammattinsa vuoksi sidottu yleisempään ja varovaisempaan näkökulmaan ja kieleen.

Joissain tapauksissa yhtä miestä kovasti kaivataan, koska hirviporukka on kuin maustamaton keitto ilman omaa erityisyksilöään. Hirvijahdissa ei päde sanonta: Ei sota yhtä miestä kaipaa. Kaikkia porukasta poissaolijoita kaipaillaan. Kun joihinkin jahtiporukkoihin on kertynyt miehiä lähes sata, joukkoon mahtuu monenlaista persoonaa, ja tarinoita kertyy vähintään yhtä monta kuin on ihmisiä. Tästä joukosta kronikoitsija poimii esiin näkyvimmät. Porukan iso koko ei haittaa lainkaan, kun on kyse ampumakilpailuista. Isoa sakkia ei helpolla ampumakilpailussa piestä, koska seuralla on potentiaalia, mistä valita parhaimmat ampujat kisaan.

Maanomistajilla viran puolesta tai omistajana on kirjoittamaton oikeus osallistua hirviseuran toimintaan niin halutessaan. Kronikoissa talot isot sekä pienet nousee mukaan niin kuin sienet, jopa maattomatkin aivan yhtyy leikkiin hirvivaivan. Viran puolesta jahtiporukkaan osallistuva voi valmistautua ankaraan kritiikkiin. Asema ei häntä pelasta moitteilta, jos tunarointeja sattuu. Rovasti saa kuulla kunniansa, kun on ampunut hirveä edestä pötsiin. Pistopuheilta ei välty hänkään, joka on tunnistanut saaliin väärin ja ampunut luvattoman hirven, vaikka tapahtuma sanonnan mukaan onkin luvattoman hyvin tehty! Riistantuntemusta hirvimetsällä tarvitaan, sillä varsinkin eräharrastuksen alkuaikoina hirviporukka saa harmitella tuon tuosta jäsentensä kokemattomuuttta, saaliskohteita tai määrää.

Hirvisavotan alkuvuosina 1970-luvulla eräällä jokivarrella oli paikkakunnan metsäporukka, jolla oli kolme hirven kaatolupaa. Osa porukasta lähti metsälle, osa parhaista pyssymiehistä meni passiin sovituille passipaikoille. Ajomiehet menivät määrätylle alueelle ja lähtivät ajamaan oletetuista maista hirviä passimiehiä kohti kuten tapa on. Passimiesten eteen sattui tulemaan viisi hirveä. Vanhat kokeneet hirvimiehet ampuivat ne kaikki samalla pienellä rämeellä. Kun ajomiehet tulivat paikalle he huomasivat nuo viisi hirveä kumossa. Kaksi ajomiehistä, jotka kuuluivat hirviporukkaan ensikertalaisena ryhtyivät ihmettelemään mitä tehdä, kun hirviä on kaadettu enemmän kuin mitä lupia on. Porukan tunnolliset ottivat luvalliset kolme hirveä porukalle. Ampujat saivat pitää ylimääräiset kaksi ja vastata teostaan, jos jotain tulee. Kävi niin, ettei nämä kaksi tunnollista ajomiestä sen perästä tohtineet ruveta hirviporukkaan.

Silloinkin kun jäsenyyspäätös on tehty ja uusi tulokas on otettu tervetulleena riveihin, häntä koetellaan monin tavoin eikä vähiten huulenheitolla. Jotkut kestävät sen hymysuin osana jäseneksiottorituaalia, osaa sanottu jää harmittamaan. Ensikertalainen on taipuvaisin mokaamaan, mutta hänen virheistään silti ankarimmin vitsaillaan. Huonompihermoisen itsetunto saattaa kärsiä ja hän sairastuu jännitystautiin, riistahorkkaan, jolloin metsästyksestä ja täysvaltaisesta jäsenyydestä tulee tuskien taival.
VII YL Sooloilu - Enemmän parolen kuin languen tapahtuma
Sisältää funktiot: F28 Kiitos + F31 Peijaiset

1.5 Vaikeita tapauksia

Hirviseurue on läpileikkaus kyläkunnan miehisestä väestöstä. Kylän porukassa on monenlaista jahtimiestä. Jotkut ovat kovia kiroilemaan, mikä saattaa kauhistuttaa sivistyneempiä seuralaisia, vaikka kiroilun puhekäytänne on varsin tavallinen metsällä. Hienommin sanoen metsällä ei kuitenkaan kiroilla, vaan paineet purkautuvat kriisisanastona. Menetelmäosiossa kiroilu on nimetty sooloiluksi, jota luokittelun luoja Eero Tarasti lunnehtii enemään parolen, vapaan puheen kuin languen eli virallisen kielen tapahtumaksi.

Omanlaisensa kriisisanaston muodostavat erilaiset letkaukset ja sättimiset, joilla on yhteishenkeä nakertava taipumus, kun sen sijaan kiroilu on puolihyväksyttyä porukan yhteistä kielenkäytännettä, joka ei kohdistu erityisesti mihinkään tai kehenkään, vaan purkaa harmin tunteita. Hirviporukassa ei purnaajista pidetä. Kerran yhteen hirviporukkaan pääsi mies, joka purnasi kaikesta. Kun ajoketju sekosi, ajo epäonnistui tai hirvet pääsivät karkuun, mies käveli lähimmän passimiehen luo.
- On sitten paska porukka, minä kyllä eroan tällaisesta seurasta.

Tähän vanha ja kokenut hirvimies saattoi vain todeta yksikantaan:
- Se on varmaan tuo hirvivouti helkkarin iloinen jos sen teet.
- Olen kyllä niin pottumainen mies etten piruuttanikaan eroa, uhosi purnaaja.

Hirviporukan koostumus on maanomistussuhteiden vuoksi melko isäntävoittoista. Maaseudun herravihan kaikuja heijastuu vitseistä tuon tuosta. Hämeessä oli hirviporukka, jonka jäsenistö koostui pääasiassa hämäläisistä isäntämiehistä. Mukana porukassa oli myös isäntien tuttava kaupunkilaisjohtaja, joka oli viettänyt hyisen marraskuisen päivän hirvimetsällä. Iltapäivällä kokoonnuttaessa viimeisestä passista kaupunkilaisjohtaja valitteli huulien rohtumista.

> - No, onhan siihen hyvä rohto, lohdutteli eräs isännistä. Sen kun hirventalilla vain sivelet huuliasi.
> - Mistä sitä tähän hätään, kun ei hirveäkään saatu? kyselee johtaja.
> - Aina mulla sitä sen verran mukana on, haluatkos? Isäntä kaivelee samalla sarkapomppansa sivutaskua, vetää sieltä epämääräisen värisen roskaisen talimöykyn ja ojentaa johtajalle.
> Johtaja empii, mutta ei kehtaa kieltäytyä ja salavihkaa talin palasta hieman pyyhkäistyään sivelee sillä huuliaan. Lääkettä takaisin ojentaessaan johtaja kuitenkin kysäisee:
> - Ruukaakos sunkin huules rohtua?
> Isäntä: - Ei kun persereikä.

Roisi puhe on poikkeama sivistyneestä yleiskielestä ja korostaa vitsin aggressiota. Herraskaisiksi porukan jäseniksi luetaan papit, opettajat, tuomarit, nimismiehet yms. Erään hirviporukan jäsenenä oli tuomari, joka

virkansa puolesta opetteli ulkoa kaikki metsästyslain pykälät ja asetukset. Tällä muistitiedolla juristi briljeerasi pitkin syksyä, niin että muuta porukkaa alkoi jo harmittaa. Juristin autoon sattui metsäretkellä tulemaan jokin vika eikä auto lähtenyt käyntiin kämpän pihalla, vaikka juristi kuinka starttasi. Ehkä oli sokeria lorahtanut bensatankkiin ehkä ei. Tuomari nousee viimen pois autosta ja kysyy ympärillä olevalta porukalta:
- Mikähän tähän neuvoksi? - Kokeile kolmannen pykälän toista momenttia, kuuluu porukasta.

Erimielisyyttä hirviporukassa voi syntyä saaliin lajista tai määristä, lihakasojen määrästä. Saatetaan kinata passipaikoista, ajoketjun suunnasta, nopeudesta ja kulkureitistä sekä ammuttavista kohteista. Kovin pienet emot ja vasat eivät ole toivottavia, koska niistä tulisi pienet lihakasat. Toisaalta sivullisten uteliaisuus saattaa haitata jahtia ja olla harmittavaa. Hirvikeitolla on vanhat juuret. Kun lihoja saatiin paljon eikä pakastinta vielä ollut, lihat keitettiin isossa pyykkipadassa ja keittämistä saattoi riittää yhden jahtireissun päätteeksi jopa kolme päivää. Isosta hirvestä tuli 5-6 kovaa isoa kantamusta, ja tarpeen olivat, sillä metsäpirteissä riitti syöviä suita. Hirven liha ei aina ole hyvää, mutta marto kuusivuotias naaras oli painava ja hyvälihainen. Lihasta tehtiin yleensä keittoa, paisti oli harvinainen. Palvattiinkin, mutta palvattu hirvi alkoi kevättalvella maistua puulta.

1.6 Yhteishenkeä olla pitää

Vaikka aina ei suoraan myönnetäkään lihan tärkeyttä metsästysmotiivina, niin uusien tulokkaiden porukkaan pääsemisen hankaluus heijastelee ajatusta, että uusi jäsen on yksi suu lisää liha-arvonnassa, jolloin jaettava osuus henkeä kohden pienenee. Lupia heltyy maiden mukaan, ei jäsenmäärän. Siksi maanomistajat ovat tervetulleempia joukkoon kuin muut. Rabelais´n luomissa karnevaalikuvissa kansanjuhlan määreenä on tuoreus ja rajojen rikkominen, eräänlainen tittelit pois meininki. Renessanssin kaupunkikulttuurin kansanjuhla purkautui karnevaaliksi. Suomalaisten metsien tuore aines kokoontuu lihapadan ympärille - keittopadan.

Kansanjuhlan nauru kuvastui kansankielestä, jota ei oltu vielä virallistettu yleiskieleksi ja joka sisälsi runsaasti monimerkityksellisyyttä ja tulkinnallisuutta. Karnevalistisessa juhlakielessä vanhojen sanojen sanasto on laaja ja paljon arkaismeja sisältävä kuten eräkielessäkin on asian laita, mutta kansankielen voima on sen tuoreudessam, yllättävyydessä ja uutuudessa. Vastateurastettu liha on tuoretta. Rabelais uudisti tuotannossaan ranskankielistä kirjallisuutta ja ranskan kieltä, vaikka hänen verbaalin tyylinsä elementit olivat peräisin suullisesta lähteestä ja kohosivat kansan kielestä.

Ranskan kielen rikkaus lisääntyi Rabelais´n tuotannossa kahdella tavalla, toisaalta hän toi esiin vanhoja sanontoja ja sanoja, mutta loi myös aivan uusia sanoja karnevalistiseen uudistavan sanan henkeen. Samankaltaisessa hengessä syntyy kronikoitsijan kielessäkin uusia lisiä kieleen, mahologeja ja sinisukkia. Renessanssikirjailijan kieli oli luovaa. Seurauksena oli mm. ”arkkitehtuuriterminologian” rikastuttaminen. Rabelais´lta ovat kotoisin termit symmetria, peristyle, portique, architecture, frize.

Karnevaalikielen torikansaa vastaa peijaisperinteen naurussa hirviporukka, jonka edesottamuksista kronikka kertoo. Porukan salattu viisaus ilmenee metsällä solvauksina, kiroiluina, karkeuksina, parodioina jne. loputtomana sanaleikittelynä. Säädyt ja iät ovat sekä metsällä että karnevaalitoreilla kohtelullisesti samanarvoisia tai arvot voivat jopa kääntyä nurin. Poika voi olla etevämpi isäänsä! Arvossa nuoren metsästäjän kaksoisosuma voittaa vanhan konkarin tekemän kaksoispummin.

Porukan sanailuinto kohdistuu ryhmähengen loukkauksiin. Sosiaalisessa arvoasteikossa ylempänä olevat mataloitetaan arvoltaan kaskuilemalla ja sinuttelemalla. Samalla piilevät pinnan alla muhivat agressiot voivat purkautua ja näin vitsin kerronta noudattaa vanhaa tapaa suojata ja edistää metsästysonnea sadunkerronnalla. Toinen sivistyneestä puhekielestä poikkeama jahtikielessä on erilaiset voimasanat, harmin ilmaisut ja huudahtelut sekä sutkaukset kuten jo todettiin. Kolmas kerros jahtikielen karnevalistista maailmaa ja puheen rakennetta muodostuu vierasperäisistä lainasanoista, joista useimmat kohdistuvat metsästykseen. Nimien vääntely ja kansanomaistaminen vaikkapa asemerkkien nimissä on karnevalistista puhetta samoin kuin murteen luova käyttö ja manailu. Voi pertaanin pertaanin pertaani! Tuplee jäi saamatta. Näin puhuu suomalainen metsähumanteri ja tästä rehevyydestä menee osa pois, jos se ilmaistaan yleiskielellä: Kas kun

tämä Perdan-ase ei lauennut. Nyt doublé jäi saamatta. Voi olla, että puhe on hienostunutta, mutta hölmöä on metsällä puhua noin. Hirvipolulla ei puhuta kolmannen pykälän toisesta momentista, metsän kapulakieli on aivan toista, sen tietää hän, joka kulinpaita selässään veren maku suussa on keinotellut tiensä halki metsän.

Eräverisyyttä tarvitaan seurojen jäsenistön ylläpitoon ja uusiutumiseen. Rivijäsenten ja erilaisten persoonien lisäksi seuralla on eri tehtävien mukaan profiloituneita henkilöitä jäsenkunnassa. Järjestön talous- ja puuhamiesten ohella useimmilla seuroilla on vuotuiset kunnostautujansa, taitoniekat eli hirvijahdin erityisosaajat: 1) Hirviherra eli jahtipäällikkö, 2) hirvikoira, 3) kaataja ja 4) kronikoitsija. Myös saaliin paloittelija tai sopankeittäjä voivat olla erityisen taitavaksi tunnustettuja, mutta useimmiten nämä tehtävät suoritetaan yhteistyönä eivätkä siten ole yksilösuorituksia kuten edelliset, joissa ansio on yleensä vain yksilösuoritus.

1.7 Erityistehtävät

Jahdinjohtaja ja kaataja yhdessä vievät metsästyksen lopulliseen onnelliseen päätökseen, kaatoon, peijaisten emäntä ja kronikoitsija luovat juhlatunnelman ja koira ja paloittelija avustavat lihan hankinnassa, koira löytää paikan missä elävä liha liikkuu, paloittelija toimii paikassa missä liha kiikkuu ja jalopeurat on jaksettuna puihin. Saamme kolme ryhmää, joilla kullakin on tietty myyttinen syvämerkityksensä, jos sitä tulkitaan karnevalistista lihan teemaa hyväksikäyttäen. Hirvipeijaisissa on kyse juhlasta, jossa sanotaan hyvästi lihalle, joka juoksi mutta ei juokse enää! Juhlassa iso liha hyvästellään ja katoaa parempiin suihin.

I	Lihankäsittely	kaataja/paloittelija	yksilöllinen
II	Lihajahti	jahtipäällikkö/koira	yhteisöllinen
III	Lihanjalostus	kronikoitsija/emäntä.	yksilö-yhteisöllinen.

Nimityksillä ei sinänsä ole arvoa, mutta merkityksiä voidaan tutkia luokittelemalla erilaisia tekijöitä ryhmiksi. Voidaan ajatella, että nämä kolme ryhmää jakaantuvat Eero Tarastin ehdottamiin merkitysmaailmoihin (isotopioihin). Ensimmäinen ryhmä, johon kuuluvat taitoniekoista kaatajan ja paloittelijan elämysmaailmat kuuluu luontoon eli myytin maailmaan, kun yhteisöllisyyttä ja tarunhohteisuutta hirvimetsällä edustavat jahtipäällikkö ja koira. Molempien rooli on yhteisön ehdoilla toimimista. Jäljelle jäävät jahtikauden loppuun sijoittuvat tehtävät, jotka ovat sekä osa metsästystä ja jahtikautta että siitä riippumattomia toimia. Kronikoitsija voi saada ainekset juttuun välikäden kautta, emäntänä ehkä toimii vuosikymmenien kokemuksella henkilö, joka ei ole kertaakaan ollut hirvimetsällä. Hyvä kaatosopan keittäjä on kuin hyvä haltija, joka loihtii taikaliemen esiin. Myrkyllisen pahan kaatosopan keittäjästä eivät kronikat kerro, joten noitahahmot eivät kuulu peijaisilon kuvastoon. Viinapulloja tiheikköön lennättelevät Pulcinellat tosin kuuluvat ja pilaavat kaatosopan. Iloliemi muuntuu myrkkyliemen kaltaiseksi. Vaikka kronikoitsija kuinka yrittää vakuuttaa kuulijoilleen lennokkaan kerrontansa todenperäisyyttä, ei sanaseppoa uskota tai kerrottuun eläydytään kuin eläinsatuun.

Porukka on hirvenmetsästytoiminnan alku ja loppu. Sen toimista riippuu, onko peijaisiin aihetta ja minkä laista. Toiminta keskittyy lihan hankkimisen ympärille kiertyviin toimiin ja hirvenmetsästyksen myyttisimmät kuvat löytyvät kaatopaikalta, nylkyvajasta, haukusta, ohjeista, keitosta ja tarinoista. Analyyttisemmin ilmaisten kyse on funktioista F1, F18, F21, F14, F25 ja F31.

Myyttinen kerronta	F18 ja F25	Lihankäsittely
Tarullinen kerronta	F21 ja F14	Lihajahti
Satukerronta	F31 ja F1	Lihanjalostus.

Tärkein tekijä on porukan kokoonpano, sillä satutunnelmaan pääsemiseksi porukasta on löydyttävä ainekset niin soppalihoihin kuin sen keittäjäänkin ja vielä on oltava sanaseppo mieluiten omasta takaa. Vaikka teoreettisesti kronikoitsija joutuu tarkastelemaan aihettaan tapahtumista itsensä etäännyttäen, ei hän tosiasiassa ole ulkopuolinen, vaan mitä suurimmassa määrin shamaania vastaava rituaalimenojen ohjaaja. Mutta totta ja sen ymmärtää, ettei kronikoitsijakaan voi kaikkea tietää, rajattomasti hänkään ei voi olla

kaikkialla hirvimetsällä läsnä. Osa tarinasta perustuu kuultuun ja kuviteltuun, osa nähtyyn, vaikka pyrkimys onkin antaa silminnäkijämäinen lausunto tapahtumista ja mahdollisimman yleinen ja yhtäläinen tunnelmakuvaus retkestä.

Peijaisissa kiitos esitetään ja kuuluu koko porukalle. Yksilösuorituskaan ei aina ole kiistaton. Haukkujana voi olla useampi koira, kaato voi tapahtua yhteis- tai sarjalaukauksella, joskus voi olla riesaksi asti liikaa johtajaksi pyrkiviä ja kronikkakin voi syntyä ryhmätyönä, kuten eräs tietämäni tapaus, jossa metsästäjän äiti kronikoi tapahtuneen seurueen kuvausten pohjalta ja peijaisiin vieraaksi saapuva metsästäjän veli sen sitten esitti. Ehkä siinä vaiheessa jo voi epäillä, että "totta kaikki on".

Yleensä kronikoitsija on sanataidoissaan seurueen ylittämätön mestari, joka itse metsällä olleena sekä seurueen jäsenet ja toimet hyvin tuntien toimii tapahtuneen tulkkina. Kaikille taitajille on yhteistä kokonaisuuden osittamisen taito ja kyky tehdä synteesi tapahtuneesta. Hirviherra ja kaataja tarvitsevat taidossaan tarkkaa silmää ja lujaa kättä. Koira ja kronikoitsija antavat äänensä kuulua ja suosio sekö menestys ovat taattuja. Hirviherraa ja kaatajaa ihaillaan, koiraa ja kronikoitsijaa rakastetaan. Hirvestys luo mahdollisuuden metsien miehille ja naisille kokea voimakkaita tunteita, eläytymistä, vihaa, rakkautta, iloa ja surua.

1.8 Paha on tyhjästä nyhjästä.

Porukka-analyysi on hirvestysfunktioiden tietovarannon esittelyn avaus. Mediatutkija Ari Hiltunen on soveltanut Propp-pohjaista funktiointia menestystarinoihin ja luonut sen pohjalta maineikkaan ja myyvän tarinan anatomian. Hirvikronikoiden tekijöiden käsityksen mukaan peijaistarina on kautta aikain ollut yhtä suosittu tarina. Kronikoitsijat vakuuttavat yhdestä suusta, ettei kuulijakunta kyllästy ja joskus käyttää lahjontaa ja jopa pienimuotoista kiristystä, painostusta vähintään, jotta peijaisruno syntyisi. Siinä ei auta vastalauseet, runoiltava on.

Ensimmäinen funktio toimii Hiltusen määritelmän mukaan alkutilanteen ja lähtökohdan esittelynä. Aloitusfunktiossa marssitetaan esiin yksityiskohdat, jotka luovat tarinaan selkeän, joskin saavu-tettavuudessaan epävarman tavoitteen. Suuressa tarinassa on kyse yhdestä, kokonaisesta ja loppuun suoritetusta toiminnasta, jonka alkuvaiheisiin kuuluu niin toivoa, epätoivoa kuin jännitystä, pelkoa sekä huolta hankeen onnistumisesta. Menestystarinan tapaan juhlarunoissa ja historiikeissa on tapana esitellä seuran perustanut porukka, kun seura täyttää tasavuosia; alkuporukka esitellään aivan alkuriveillä. Otan malliksi satunnaisesti ohi opinnäyteaineiston minulle kulkeutuneen 30-vuotisjuhlakronikan, joka on sanoitettu Rosvo-Roopen säveliin. Kronikka alkaa henkilökronikkana, jossa vahtivoudin lisäksi mainitaan noin neljä muuta henkilöä nimeltä identifioiden.

"Kun sodat oli sodittu ja velat maksettu
Ol´ hirviäkin Tapiolan mailla katseltu
Niin viisikymmen luvulla jo käytiin anomaan
Saataisko me niitä käydä myöskin kaatamaan.

Ensimmäinen jahtivouti E…. meillä ol´
Ja lihahommissa tuo mies ol´ vallan verraton
Arkisin hän ammatikseen lihaa markkinoi
Ja sunnuntaisin hirven ruhot teurastamoon toi."

Kronikka vyöryttää eteen vuosien kavalkadin ja kolmikymmenvuositaipaleella on ehtinyt porukassa väki vaihtua, sillä jahtikuvauksiin tultaessa porukassa mainitaan olleen sukupolven vaihdos sekä siinä ohessa hirvikannan valtaisa kasvu. Hirvibuumi kasvatti monin paikoin hirviporukoiden kokoa vuosituhannen loppua kohti edettäessä.

2. LUVASSA MONTA HIRVEÄ – F4 Lupa

Metsä oli kyllä aivan täynnä eläinten jälkiä, mutta itse eläimistä ei näkynyt jälkeäkään. (koululaiskompalause)

Kuva 1. Vainukoira hakee jälkiä. Tussipiirros Juhani Tikkanen.

2.1 Luvallisille teille hakeutuminen

Suomalaisen hirvimetsän lihava maa on lupa-alueen hirvet, ja metsästyskertomukset ovat pohjoinen vastine renessanssin karnevaaliteeman makaronirunoudelle, joka kertoo lihavasta maasta, jossa vuoret tiukuvat hunajaa, meret maitoa. Pohjoisten metsien lihavassa maassa metsät ovat täynnä kinkkuja ja kankkuja. Lihavassa maassa muusat ovat keittäjättäriä, joiden keittämä nektari on rasvaista ja maukasta sianliha-keittoa! Hirviriehassa emännät toimivat lihapatojen vartijoina, jotta suomalaiset gastrolatrit, nautiskelijat saisivat heille kuuluvan osansa makunautinnoista.

Gastor on nautiskelujen lisäksi ihmiskunnan teknologisen kulttuurin keksijän ja luojan perihahmo! Peijais-keitto vaatii matkalla pitopöytään pitkälle mennyttä aseteknologiaa ja hallittua viranomaiskoneistoa! Luvattomista lihoista keitetty keitto voi tosin olla makeaa, suorastaan luvattoman ja laittamattoman hyvää, mutta kunnon gastrolatri laatii kuitenkin lupahakemuksen asianmukaisella tavalla.

Neljännen eli lupafunktion motiiviaiheiden perusteella voidaan hahmotella merkitysmuodostelma, jota kutsun semanttiseksi viisiöksi, joka muodostuu semioottisesta neliöstä ja sen keskeisaiheesta. Tässä tapauksessa luvan ympärillä tapahtuvasta toiminnasta.

LUPAHAKEMUS		KAATOLUPA
	LUPA	
JÄLJITYS		HAAVAKKO

Kuvio 14. Luparuljanssin semioottinen viisiö

Virallisesti kaatoluvassa on kyse kaatokiintiöstä eli siitä saalismäärästä, johon hirvenkaatolupa hakijan oikeuttaa ja samalla riistakannan säätelystä, joka määräytyy riistalaskennan perusteella. Hirviseurue alkaa suunnitella seuraavan kauden jahtia kaatokiintiöhakemuksen suunnittelulla eli sen on päätettävä, kuinka monta kaatolupaa ollaan halukkaita hankkimaan ja maksamaan. Seuran kokouksen päätös saattaa olla

maltillista laatua, jota myöhemmin kadutaan, jos vaikka vain kaksi lupaa on tullut tilattua ja saatua, ja myöhemmin ilmenee, että metsä on täynnä valkosukkia ja pitkäsääriä.

Kun hirvien reitit on selvillä, alkaa ajoketjujen ja passipaikkojen suunnittelu, jotta lupaukset lunastettaisiin ja luvat tulisi käytettyä. Laillisten kaatokiintiöhaltijoiden joukossa liikuskelee myös epämääräistä porukkaa, sillä joskus on käynyt niinkin, että pistohomman alkaessa hämmästys on syvä, kun hirvellä on kaulassaan puukonhaava. Ihmetystä lisää vielä saappaanjäljet, jotka oli lahtipaikkaan tehnyt paikkakunnalla tunnetun metsärosvon saapas.

2.2. Loppu hyvin kaikki hyvin

Hirvilupien saanti alkoi vuonna 1933 ja silloin innostuivat anomaan kaatolupia sellaisetkin seurueet, jotka eivät omanneet edes sunnuntaimetsästäjän taitoja. Eräs seurue oli saanut yhden hirven kaatoluvan läheisen kartanon metsiin. Innolla yritettiin sitä ainoata "sonnia", jonka kaatoon lupa edellytti, mutta huonolla tuloksella, hirveä ei löytynyt, ei näkynyt häntääkään ja lupa-aika alkoi loppua. Jahtiaika oli silloin lyhyempi kuin nykyään, vain kahdeksan kiitävän lyhyttä vuorokautta syyskuun alussa.

Joku joukosta ehdotti, että pyydettäisiin paikkakunnalla tunnettu **s**alametsästäjä apuun ja pelastetaan porukan maine sillä tavalla. Tämä ammattimies pyydettiin sitten mukaan ja lähdettiin viimeiselle yritykselle. Heti aamutuimaan pamahti ja kuului kaatohuuto, jolloin seurue kokoontui kaadetun hirven ympärille onnellisena, kunnes huomattiin sonnilta puuttuvan sarvet. Manailtiin ja ihmeteltiin, mitä tehdään, kun ampuja pyysi odottamaan hetkisen. Pian hän palasi roikottaen mukanaan monipiikkistä hirvenpäätä, joka oli vielä aivan tuore. Niin oli kiusallinen tilanne laukaistu.

Joskus lupia ropisee rajoituksetta ja jahtipäällikön tarvitsee vain ilmoittaa, mikä määrä otetaan vaikkapa tyyliin: Kaadettava on kolme aikuista ja kaksi vasaa tai vieläkin runsaammin. Joskus kaatokiintiö täyttää odotukset, viisi aikuista ja kolme vasaa tietää runsasta jakokasaa. Jahtionni voi suosia ja riistaa juosta vielä verottamattoman näköisenä metsissä jahtikauden päättyessä, eikä auta muu kuin ryhtyä yhdistykseltä vasanlupaa pummaamaan.

Tää puhe nosti hyväksyvän äläkän
ja Rami teki päälle pykälän.
Kaikki pasmat, paragraafit laittoi kuntoon Veli,
niitä sitten nimismieskin syynäeli.
Nyt saattoi hetki koittaa,
antaa tuliluikun soittaa.

Perisuomalaiseen tapaan luparunsauden iloa himmentää, jos naapuriseurat saavat saman suuruisille maille jostain syystä enemmän lupia. Ja vaikka ei kadehditakaan ja naapuria autetaan kaatamattomien hirvien kanssa, niin salaa toivotaan, ettei naapurin outo porukka pikkuruisilla maapalasillaan mitään hirvilupia saa. Joutuisivat vain nuolemaan näppiään. Mutta saavat ne saakurit. Joillakin herrojen kepulikonsteilla tietenkin. Mutta ei kunnon hirvimies kadehdi, ei pahemmin, sillä sanoohan ne vanhatkin, että kateus vie sammakotkin kaivosta, vai miten se menikään. Kunnon porukka pärjää omin voimin. Jos vaikka lupamäärät hieman heittelisivätkin, niin maksut ja määräykset ovat samat kaikille. Vertailun vuoksi sanottakoon, että ajat ovat muuttuneet ja sen mukana valuuttakin. Vuonna 1960 saatu hirvenkaatolupa maksoi tasan 81 markkaa 70 penniä aikuisesta hirvestä. Vounna 2007 lupa maksetaan euroina ja suomen markasta on muisto vain jäljellä.

Aina ei kaikkia kaatolupia pystytä käyttämään, vaikka metsälle toiveikkaina jahtikauden alussa lähdetäänkin. Jos saalista on jo kertynyt aika kasa ja kaatoprosenttikin on lähelle sata, voi käydä niinkin, että muutama vasa ja hieho jätetään luvista huolimatta seuraavalle vuodelle vapaaehtoisesti. Ja vaikka iso otus juoksisi vapaana, tilanne ei haittaa peijaisia laisinkaan.

2.3 Luvat teettävät työtä

Luvat visusti tallessa jahtikauden lähestyessä tutkitaan maastot, josko sieltä löytyisi merkkejä hirvestä. Ensimmäiset ja inokkaimmat lähtevät liikkeelle jo aamuhämärissä, huhkivat pimeässä. Syynätään kilvalla ahot ja niityt, jälkijoukko auttelee, tilannetta pohditaan. Niitylläkö tuolla, vai olisiko suolla?

Vaistomaisesti varovaksi muuttuu miesten askel. Tutkataan ja tuumaillaan, mistä päin on tuulen henki, minne on suurelukka kulkunsa ohjannut. Seurataan jälkiä, joka viimein nousee kankaalle. Siellä on sula makuus. Hirvi on kuullut askelten rohinan, jahtitoverin puheen pulputuksen, noussut ja kuulostellut, työntänyt papanakasankin ennen lähtöään, soikean muotoisia paskoja. Siis naaras. Koiraan tuotokset muistuttavat pyöreydessään mörssärin kuulia. Vaan kohta pettymyksen korvaavat suuret ja tylpät sorkan jäljet, sonnin polkemat. Pakkasen puremaan kuntaan syvään painuneet kaviot antavat hirvimiehelle selvän mielikuvan niitten varassa liikkuvasta lihamäärästä.

Jälkiä voi joutua etsimällä etsimään eivätkä ne silti ota löytyäkseen. Lauantai voi kulua hankittaessa tietoa siitä, missä sorkkaniekat eivät ainakaan ole ja siitä on sunnuntaina helppo jatkaa, kun tiedossa on mitä tehdä. Joskus hirvet jallittavat jälkien seuraajia. Kun laumaa on riittävän kauan jäljitetty, ympäri tullaan yhtehen käydään ja hirvet löytyvät metsästysmajan nurkalta tai jopa hirvitornin läheltä. Jos on hirvi valpas, niin on kokenut hirviporukkakin ja taitavasti hajautettu tiedustelujoukko voi yllättää muun tiedustelujoukon viestillä lauman sijaintipaikasta.

Lumi helpottaa jälkien etsimistä, jotkut seurat siirtävät metsästyskauden alkamisajankohtaa tarkoituksella, ensilumi paljastaisi jäljet. Vasta lumen tultua lähdetään jälkiä etsimään. Hirvenjäljet voivat erehdyttää, kun jahtimiehet syventyvät valtavia hirvenjälkiä tutkimaan, saavat he yllätykseskseen lukea tarkasti merkin, joka on kokenut merkittävän metamorfoosin, muodonmuutoksen luonnon merkeistä kulttuuriseksi viestiksi. Jäljen pohjasta paistaa erämiehen silmiin tieto: NOKIA Made in Finland. Hienoa!

Luvalla ammuttua hirveä ei hevin jätetä. Hirvenkaato ei aina lopu onnistuneeseen sydänlaukaukseen, hirvi voi haavoittuneena raahautua piiloon tai pitkälle. Harvinaista ei ole sekään, että hirvi hakeutuu veteen kaislikkoon piiloon, jolloin porukan on otettava vene apuun. Raskas otus hinataan veneellä vedestä rantaan vaikka niska limassa. Aina ei saalis löydy, vaan katoaa kuin noiduttuna metsän peittoon eli piiloutuu kätköön. Mutta sekään ei liene niin harmillista kuin verijälkien seuraaminen, jonka lopuksi on todettava hirven juosseen naapuriseuran maille.

2.4 Lupahakemuksen laadinta ja luvan saanti

Hirvianomus on sen verran tärkeä rahanarvoinen hakemus, että siitä päätetään seuran kokouksessa koko porukalla. Vallesmannin leimaama lappu tarvitaan ennen kuin porukka voi lähteä jalon riistan jahtiin. Lomakkeiden ja anomusten täyttäminen on taidetta tarkkuudessaan, ja varsinkin lisälupien käytössä on syytä olla tarkkana anomusta sommiteltaessa. Jotkut varmistavat selustansakin, tosin jo valmiiksi hyvissä väleissä nimismiehen kanssa ollessaan. Kaikki viranomaiset kun eivät leikkiä vakavilla asioilla ymmärrä ja hauskat omaperäiset anomukset voidaan tulkita viranomaisen pilkkaamiseksi. Sovittelevasävyinen riskianomus voi kuulostaa tältä.

> ANOMUS NIMISMIEHELLE
> Anon kunnioittavasti, että minulle myönnettäisiin esteetön kulku nimismiespiirinne alueella ajalle 15.10.-15.12.88. Joudun hirvenmetsästystyöni vuoksi viikonloppuisin liikkumaan maastohenkilöautolla ...enimmäkseen hämärän, jopa pimeän aikana. Pyydän, ettei minua puhallutettaisi, koska en juo. En kuljeta autossani humalaisia. En tule aiheuttamaan järjestyshäiriöitä kuntanne huvialueilla, koska en käy huveissa. Mainittakoon, etten ole koskaan käynyt tanssilavoilla. Pyydän, että Nimismies neuvoisi varsinkin nuorempia konstaapeleitaan, ettei minua pidätettäisi tavattaessa ulkomuodon perusteella. En ole näet mikään kaunis mies. (A100)

Aina ei myönnetty kaatokiintiö ole mieltä myöten. Pettyneenä saatetaan todeta luvassa olleen vain muutama kaatolupa, kun byrokraatit ovat vain tuuppineet papereita eestaas ja opettavat tällä tavoin kansaa herranpelkoon.

Minkälaisiin lihamääriin luvilla pääsee käsiksi? Hirvibuumin alkaessa 1970-luvulla keskimäärin 35-26 jäsenen hirviporukka sai 34 lupaa, mikä takasi noin 1200 kg elopainoa jaettavaksi. Suuret lupamäärät vaikuttivat uusien seurojen syntyyn. Tämän seurauksena metsästys lisääntyi paljon ja samalla järjestäytyi, mutta metsästysaate jäi taka-alalle ja jahdista tuli sadonkorjuuta, jossa viljana oli lihankorjuu. Kun hirviurakka muodostui rankaksi, ei lupamäärien suopeaa nostoa aina tervehditty ilolla. Perusteita epäiltiin kuplaksi ja MTK:n sanelemaksi. Varsinkin yhteislupaan porukkaa kerättäessä, tällainen holtittomuus haukututti niin. Moinen lupamäärien holtittomuus tulkittiin "läänin tyhjennyspyrkimykseksi", jossa ei yhtään kuulu hirvimiesten ääni. Toisaalla ei nuristu, vaan käytettiin luvat nurkumatta.

Vekkulan väki lähti torjuntataistoon
lupiakin viisi on toista
isot ne on ainakin kolkattava
eikä vasoillekaan kunnia loista.

Vuosisadan alkupuolella, kun hirviä oli vähän, ammuttiin aikuisia hirviä luvatta, koska ei ymmärretty miksi vasa pitää ampua. Vaikka lupa olisi koskenut vasaa, pyrittiin aina ampumaan aikuinen. Porukoiden määrän lisääntyminen mahdollisti myös vapaamman seuraan pääsyn, seuroihin mahtui entistä paremmin. Myös moraali muuttui. Ennen 1950-lukua erästäjät olivat tottuneita metsästäjiä, jotka yksin tai koiran kanssa kulkivat päiväkausien retkiä metsässä rompsulla yöpyen. Suhde luontoon oli erilainen, mutta ei huonompi nykyaikaan verraten.

Ennen vasat pelastuivat asenteiden vuoksi, nyt vapaus saattaa jatkua yhteisluvan ansiosta. Kaikista luvankäyttöyrityksistä peijaisiin asti jatketun jahdin päätteeksi porukka ei joskus muuta voi kuin todeta tilanteen: Emä sekä vasa yhä juoksee vapaana jälkeen monen jahdin työlään - siis ystävät ja väki kaikki, ei kun syömään.

2.5 Hirven jäljet

Havainnot ja muut merkit vaikuttavat hirvikannan laskentaan ja lupakiintiön suuruuden määrittelyyn. Jäljillä on ollut aina suuri merkitys suomalaisessa eräkulttuurissa. Jälkien etsiminen on oleellinen osa metsästäjän työtä senkin jälkeen kun kaatoluvat on saatu hankituksi. Jäljittäminen on nykyäänkin taitoa vaativaa työtä, mutta ennen jälkien etsijä ei aina liikkunut rehellisellä asialla olipa kyse kaadosta tai muusta turmion tuottamisesta.

Harva enää muistaa, mitä hirmuisia merkityksiä jälkien ja jätösten etsimiseen ennen liittyi. Jätöksillä nostatettiin karhu, susi tai ahma poroelon tai lehmikarjan kimppuun. Tästä taikakeinosta karhu on saanut nyt jo unohtuneen jumalisen nimensä Putkitar, Putkelainen. Karhu tosin juosta putkittaa, pötkii pakoon, mutta Putkittaren nimi tullee ainakin osin taikakeinosta. Kun karhu aiottiin nostattaa toisen karjan hengen menoksi, otettiin karhun sontaa ja tuhoon tuomitun lehmän lantaa. Molemmat ainekset kätkettiin kukkivan karhunputken sisään ja kiikutettiin metsään kusiaispesään, jonne se sijoitettiin pystyasentoon. Myös pelkkä karhun jätös voitiin pistää karhunputken sisään, minkä jälkeen putkea tehostettiin sulkemalla se leppänaulalla, lopuksi koko komeus upotettiin umpilampeen. Eikä kauaa kestänyt, kun karhu oli repimässä naapurin karjaa. Kävi karhunputki myöskin leikkikalusta. Karhunputken toinen pää suljettiin tiiviisti syljen kanssa mähnäksi pureksitulla pallolla, jonka jälkeen toinenkin pää suljettiin. Jonkin ajan kuluttua tämä ammus toimi. Valtava mälli lensi paineella ja sauhuten tähdättyyn kohteeseen.

Kasvien maailmasta karhutaikuuteen liittyy toinenkin kasvi ja vielä lisäksi kuusipuu. Karhu saatiin ärsyyntymään ja nostatettua vihan vimmaan tupakallakin. Tai vielä varmemmin kolmen kuusipuun ja tupakan avulla. Taikaa tehtäessä tuli kaataa kolme kuusta, joista yhden nenään laitettiin lakki, toiseen

tupakkaa ja kolmannen juurelle polvistui noituja. Näin menetellen karhu söi ennen pitkää naapurilta lehmät. Näistä manipuloinneista ja luonnon tasapainon horjuttamisista karhu ei ajan mittaan ilmeisesti pitänyt, viisas kun on, sillä viimeisen suuren karhunkaatajan Väinö Heikkisen tarinastossa karhu ei enää voinut sietää kuusen, tupakan ja miehen hajua. Sillä eräänä kauniina päivänä sattui kummia. Kainuulainen metsänhoitaja käveli rauhallisesti metsässä ilman asetta kunnes pysähtyi näreikköön, pisti tupakaksi ja veti henkoset. Pian hän sai tuta karhun närkästyksen, sillä siinä samassa pusikosta kimposi äkämystynyt karhu, kouraisi turvemättään kämmeneensä ja paiskasi turpeen suoraan tupakoitsijan kasvoille. Siinä sammui paperossi ja isommainen meni puhisten matkoihinsa. Tapa puhisten läksyttää metsässä kulkijaa on yhteinen hirvelle ja karhulle.

Volonaama, ahrinkainen, susi, saatiin nostatettua, kun maasta veistettiin kolme sudenaskelta ja sijoitettiin karjan sorkan painallusten päälle samalla kun hoettiin:

Missä juokset, jouhikuono,
Viron hurtta, viilettelet,
metsän viehka, viehkurehet,
kuin et tieä tietä tänne,
kuin et kulkea osaa
viljaisille viitamaille,
viljavieruille mäille?
Liha on lämmin syyäksesi,
veri on lämmin juoaksesi! (SKVR)

Ahma saatiin liikkeelle porojen kimppuun, kun ahman jälki käännettiin maassa nurin ja ahman vasemman takajalan nimettömän kynteen pistettiin hopeaa. Esimerkeistä ilmenee vanhan kansan käyttäneen monenlaisia keinoja pyrkiessään onneen, ja taioissa on ollut eläinten jäljissa taikavoimaa. Taika alkujaan tarkoittaa apukeinoa, jäljet auttavat hirvimetsällä jahtikoiraa ja hirvimiestä.

Petojen nostatus oli keino säädellä karjaonnea, jota sääteli omistussuhde. Naapurin lehmien ja vahtikoirien kimppuun pedot olivat tervetulleita, petoja saatettiin kateuden tai koston takia suorastaan nostattaa ja toivoa naapurin karjan kimppuun, kun taas omaa karjaa pyrittiin suojelemaan, minkä taidettiin. Asetelma on edelleen voimissaan, keinot vain ovat toiset, silti edelleen sanan mahtiin turvautuvia.

He, joiden intressipiiriin ei metsän viljan omistaminen ja hoitaminen kuulu, ovat valmiita tekemään kaikkensa, että metsän vilja ennen pitkää joutuisi perikatoon, karhun kitaan ja suden suuhun, mutta ei lähimmäisen iloksi ja hyväksi. Monet kiihkeät eurovinkkelistä petosuojelua harrastavat eivät koskaan ole karhua tai sutta nähneetkään, suojeluaatekin voi olla melko falskia. Omilta jylhiltä vuorilta pieni vaaraton karhunpentu on tapettava, jos sitä ei saa kuljetettua lähtömaisemiin, mutta naapurivaltion pitäisi heidän mielestään ehdottomosti antaa petokannan vapaasti kasvaa. Nykyinen susi- ja karhukannan nosta(tta)minen merkitsee väistämättä karjan ja metsänviljan vahinkoa toisen mailla, pihalla ja navetassa. Liiallisella luonnon tasapainoon puuttumisella voi olla yhtä tuhoisat jäljet ja seuraukset kuin vahingollisella taikuudella oli aikanaan yhteisön luottamusilmapiiriin.

2.6 Luvattomilla teillä

Oikeusolot samoin kuin muukin järjestäytynyt yhteiskuntaelämä on vuosisadassa kehittynyt huimasti, mutta oikeuden omiin käsiin ottajia silti riittää. Eräpoliisin epäkiitollinen ammatti oli ja on yrittää rajoittaa vapaana rehottavaa saalistusta. Metsänvartija tai hirvipaimen yritti parhaansa valvonta-alueellaan, mutta keinot ja voimavarat riittävään valvontaan olivat laajoilla metsäalueilla melko vähäiset. Erään pitäjän takalistoilla asusteli kesän ajan kuuden hirven lauma, jota pitäjän ikämiespoliisi vartioi ja kävi silloin tällöin karjaansa tarkkailemassa. Tarkasta partioinnista huolimatta eräänä päivänä lainvartija huomasi laumasta yhden

kruunupään kadonneen. Aikanaan poliisi jäi eläkkeelle ja sai tietää totuuden. Hyvälihainen elukka oli yöllä palvattu hirvipaimenen saunassa. Luvattoman hirven lihojen kätkeminen ja käsittely julkisalaa poliiseilta on yleinen vitsiaihe ikään kuin sankaruus siitä paranisi, mitä suuremman riskin on ottanut. Sydänmailla hirviä kaatui paljon ilman lupaa, mutta aina luvattoman metsästäjän ei onnistunut pitää saalislihoja. Kätkön tai kaadon saattoi ahma, minkki, marjastaja tai metsänvartija syödä suuhun tai korjata talteen.

Sala-ampujalla ei ole lupa-aikaa, hän ottaa oman luvan. Honkalupa on menettely, jossa mennään metsään ja ammutaan hirvi kun eteen sattuu. Härskin menettelyn lisäksi, hirtehishuumoria ja letkautuksia saatettiin viljellä rohkeasti. Taas kerran tulivat viranomaiset taloon salametsästyasioissa ja Kertoivat, että talon aidan takana on tuoreet hirven jäljet, joita seuraa suksen latu. Voitteko sanoa kuka on hirveä jälestänyt: - Oilisiko vasa seurannut emäänsä suksella..." oli lyhyt vastaus.

Omapäisyys ei rajoitu pelkästään hirvenkaatoon, myös ampumaradoilla voi olla itsenäistä yrittäjää viljalti. Eräällä hirvestäjällä on paha tapa löytää melkein joka asiassa oikopolku, niin myös hirvikokeen ampumisessa. Mies saattoi sattua kyselemään ampumarataa muistamatta lainkaan näyttäneensä samoille miehille ampumatodistusta, joka oli ammuttu juuri kyseisellä radalla!

2.7 Laiton luvallisuus

Porukalla saattaa olla hallussaan vain kaksi hirvenkaatolupaa ja sitten sattuu tulemaan hirviä enemmän, vaikka neljä. Tiettömällä taipalella kiusaus on suuri ja joskus hirvet ammuttiin "tupleena" ketoon. Tilanne kehittyi täpäräksi, jos heti kohta hirvien perään ilmestyy paikalle kaadettujen yksilöiden jäljittäjät samasta suunnasta mistä hirvetkin. Pahimmassa tapauksessa paikalle osui metsänhoitaja porukkansa kanssa. Asiasta saattoi selvitä nokkeluudella, jos älysi sovinnolla luovuttaa ylimääräiset hirvet jälkijoukolle, jos tiedettiin, että toisilla oli niihin lupa.

Laittomia kaatoja sattuu myös puutteellisen lajituntemuksen vuoksi. Kuten kronikka-aineistossa kerrotaan, jahdin alussa saattaa ilmetä yllätys: ylemmältä taholta on saatettu antaa määräys, että ensin on ammuttava aikuinen maho naarashirvi. Siinä on mietittimistä, miten tuo määrätty otus saadaan tunnistettua. On vain kaksi vaihtoehtoa, arkipäiväinen menettely eli käsikopelo ja toisena vaihtoehtona ultraäänitähystys joskin molemmissa vaihtoehdoissa on sama vaikeus. Hirvi pitää ensin saada kiinni ja sitten vielä pidetyksi monen miehen voimin paikallaan luotettavien tutkimustulosten saamiseksi. Noin vaikeassa tilanteessa ei auta muu kuin luottaa hirvimiesten terävään huomiokykyyn, vaikka ylimitoitettu määräys vaikuttaa ensi alkuun puolimahdottomalta.

Tarinan anatomiassa luvat edustavat konnuutta, mitä hirvenmetsästyksessä on ns. luvattoman tai laittoman hirven kaato. Tarinoiden salakaataja konna yrittää selvittää tavoittellun kohteen olinpaikan. Joissain tapauksissa hirvikronikoissa luvanhaltijaviranomainen on ”konna”, joka pyrkii saamaan totuuden hirvikannasta esiin, koska myönnetyt luvat perustuvat lajin runsauteen. Saduissa karhu kysyy: "Kuka kertoisi minulle, mitä tsaarin lapsista on tullut? Minne he oikein katosivat?" Sadun prinsessa vuorostaan kysyy: "Kerro minulle, Ivan kauppiaan poika, missä on viisautesi?" tällä tavoin luonnehtii lupafunktiota tarinatutkija Hiltunen. Käänteisessä tiedustelun satumuodossa aiottu uhri tekee kysymyksiä konnalle: "Missä on kuolemasi, Koscej?". Käännettyn hirvimiesten kielelle tämä merkitsee hirvikannan pitävän pilkkanaan kantalaskentaa, hirvet lisääntyvät valtoimenaan, vaikka ei pitäisi, vaeltavat rajan taa, vaikka ei kaikkien laskelmain nimeen niin pitänyt käydä ja ilkkuu: "Missä on nyt otasi metsämies?"

3. TIETO VÄLITTYY – F5 VIESTIT

Pitkäinen oli herra taivaassa, mutta kun Sompion väkevä noita oli oikein vimpauksissaan, hän oli herra maassa. (Samuli Paulaharju)

3.1 Jäljet johtavat sylttytehtaalle

Opinnäytteessä Hirvikronikkain semiopoetiikka viidenteen funktioon on sijoittunut erilaisia kommunikatiivisia taitoja tarvittavia aiheita kuten emäntien tiedotustoiminta, arvioinnit hirvikannasta, opetukset, viestit aistimien välityksellä esim. hajuina ja ääninä, haptiiniset viesti eli neuvonta eksyjille radiopuhelimella, voudin määräykset jne. Tästä muodostuu semanttinen jakauma jo totuttuun neliöviisiömalliin.

Kuviossa keskeisenä on ääni. Koska aineisto perustuu kronikkateksteihin, perusääni hirvimetsällä on kertojan. Seuraavassa muutama malliesimerkki siitä, miten jälkiä on kronikoissa kuvattu.

Totta tuokin kyllä vainen,
näinhän laulaa Hallikainen:
"Turhaa ja aivan turhaa on
jälkiänsä, käydä seuraamaan".
Mutta jos kuitenkin tässä näin,
seurattas jälkiä taaksepäin.

Iloinen mä olla voisin,
jos vähän edes teille toisin.
Jotakin ehkä tietäisin, olinhan
siellä minäkin. Pätkiä tässä nyt
hirvitiestä, matkalla ollut on
monta viisasta hirvimiestä.

Emotionaalisen tarinakaavan mukaan viidettä funktiota koskevissa kohdissa konna saa vastauksen tiedusteluunsa kiertoteitse tai asia paljastuu konnalle jollain kierolla tavalla. Äiti saattaa kutsua poikansa kotiin ja samalla paljastaa konnalle poikansa olinpaikan. Mies saa ihmeellisen laukun ja paljastaa laukun sekä sen sisältämän taikakalun salaisuuden kummitädille, joka juoruaa asiasta tai hevosreen merkitsemä reitti johdattaa salakaatajaveljekset takaisin kotiin lahtivajaan, mutta samalla tuoreet veripisarat kavaltavat poliisille saaliin olinpaikan. Kaikista varautumisyrityksistä huolimatta toimia voi kohdata hamartia, kohtalokas erehdys. Salaisuus paljastuu ja lainrikkoja joutuu vastaamaan teostaan. Paljastavan merkin ei tarvitse olla huomiota herättävä. Hirviporukassa kaverit tuntevat toisensa hyvin ja pieni väkinäinen hymy saattaa johtaa satimeen. Kohtalokas erehdys on lainata kronikoitsijan ase ja yrittää sen jälkeen piilotella ylimääräistä kaadettua ruhoa ojassa. Salaisuus ei jää paljastumatta, sillä aseettakin sanan säilä säilyy.

Pääsääntöisesti tässä funktiossa käsitellään sitä, minkä taakseen jättää sen edestään löytää. Lupiin liittyvä toiminto on vuosittainen hirvikantojen laskenta, joka voi osoittautua joko yli- tai alimitoitetuksi. Parhaassa tapauksessa virheistä opitaan ja laskelmia korjataan ennen kuin kanta hupenee tai suurenee liiaksi. Jäljet on tässä tulkittu laajasti syy-seuraussuhteeksi, kausaliteetiksi samalla kun jälki on tulkittava "viestinä" luonnosta kulttuuriin päin.

3.2 Esimerkillistä toimintaa

Mahalaukaus tuottaa vähemmän siistin tuloksen, ja nylkypuuhissa on hajun vuoksi kestämistä. Sen verran nyreyttä ravoille ammutut lihat aiheuttavat, että räiskinnän suorittaja saa pyyhkeitä olipa sitten arvoasemaltaan ja kuka tahansa siviilissä tai tavoiltaan muuten nuhteeton.

Rovastikin tänävuonna kuulalle
antoi hommia,
hirvi muistutti laukauksen jälkeen
valmista hyh-hyh-pommia.

Joskus taitamaton puukon käsittely tuottaa samaisen hajuhaitan, ja vahinko pyritään estämään etukäteen. Korhonen ja Liimatainen olivat saaneet hirviluvan ja jahtasivat ainoaa hirveään syksyyn. Korhonen oli kaikki tietävä, omasta mielestään, ja johti jahtia. Liimatainen oli hiljaisempi puurtaja joka enimmäkseen teki niinkuin Korhonen sanoi. Kaato onnistui viimein Liimataiselta ja Korhonen ryntää paikalle: "Minä sitten hoidan tämän nylkyhomman, ettei mene paskamahat ja lihat sekaisin." Korhonen avaa mahan ja yrittää suolia ulos, mutta hommasta ei tahdo tulla mitään. Äheltää aikansa ja pimeä pakkaa päälle. Liimatainen hakee autolta lampun ja näyttää valoa, mutta Korhonen ei saa paskamahan siteitä irti ja suolet eivät tule ulos. Liimatainen viimein kyllästyy ja sanoo, että, "jospa minä" ja työntää lampun Korhosen käteen, irroitelee siteet ja peräsuolen ja lopuksi pyöräyttää paskamahan ulos. Korhonen tuikuttaa tyytyväisenä lampullaan hirven sisuksiin ja tokaisee: "Näitkös nyt miten valoa pitää näyttää."

Vaan tapaus tämäkin satoa kantoi,
se vastaisen varalle neuvoa antoi.

3.3 Ymmärrettävästi sanottu

Hirvimetsällä ei tunaroijaa säälitä eikä sanottavaa juuri kaunistella. Viestit laaditaan selkosanaiseen muotoon, joskus peräti ärräpitoiseen. Ymmärryslajeissa viitosfunktio on saanut määrekseen viestit ja aisaparikseen sensitiivisen funktion 27 määreenään onni, mikä merkitsee sekä onnea että epäonnea, sillä molemmissa tapauksissa asiasta puhutaan avoimesti. Jokainen hirvimetsällä olija tuntee itsensä päteväksi arvioimaan tapahtuneen.

Kun virheitä sattuu, niin syy usein on muuttuneissa määräyksissä tai lakiuudistuksissa. Toimitaan totuttuun malliin, mikä ei enää ehkä pädekään uudistuneissa kuvioissa. Selkeäpiirteinen viestinnän muutos on tapahtunut lihan ilojen herra Gasterin suojeluksessa, sillä metsällä ei käytetä enää radioita tai radiopuhelimia, koska ne ovat korvautuneet kännyköillä. Harvoin enää ammutaan merkkilaukauksia onnettomuusriskin vuoksi. Laukauksista luopumiseen on osasyynä viestintäteknologian kehittyminen, laukauksia ei tarvita, koska saman asian voi tiedottaa puhelimitse (jos on akku ladattu tai vara-akku mukana). Vanhaa eräkulttuuria ja ääniteknologiaa edustavat metsästystorvet, joita suomalaismetsissä on melko vähän käytetty.

Ääni on sekä signaali että signum, merkki jostain sovitusta tai tiedotus yllättävästä ennakoimattomasta tapahtumasta kuten eksymisestä. Latinaksi merkki on **SIGNUM**, vulgaarilatinaksi segnom. Sanakirjahuomioita tehden merkillä on monta eri merkitysyhteyttä. Eräperinteen kannalta on ensisijaista merkitseekö signum jälkeä, muistimerkkiä, merkinantoa (Signa canunt=torvet soivat). Se on tuntomerkki, sotamerkki, se on enne, kuva, kuvio, leima ja tarkoittaa kuvaannollisesti myös tähdistöä tai tähteä. Tähtiotsa on lehmä, jolla on ruutukuvio, onnen merkki otsassa.

3.4 Jälkien seuraamisen taito

Ruotsiksi jälki on **Spår**, mutta lisäksi sillä on konnotaatiot ura, raide, rata, uurros, lovi, pykälä, rihla ja vako sekä yhdistyneenä sanaparina skidspår se tarkoittaa latua, jäännöstä ja johtolankaa. Verbi **spåra** on löytää jäljet, päästä jäljille, jäljittää, huomata, keksiä, havaita, olla näkevinään, aavistaa; tehdä hiihtolatu. Runebergin Hirvenhiihtäjissä jahtiin lähdettiin suksilla. Nykyisen lainsäädännön ja käytännön mukaan hirvet ovat talviaikaan rauhoitettuja, joten jäljet lumessa eivät ole enää niin keskeisiä hirven liikkeiden kuvaajia, mutta varsinkin pohjoisemmassa hirvestäjät toivovat hartaasti vastasatanutta ensilunta jahtiaamuksi, koska tuoreessa lumessa jäljet näkyvät hyvin.

Jälijittämisen taitoa tarvitaan, jotta hirvien reitit voitaisiin saada riittävällä tarkkuudella selville. Moni kronikoitsija muistaa mainita, jos joku on onnistunut tai kestotaitava tai innokas jälkien seuraamisessa. Myös muu merkkitulkintakyky saa ihailevia lausahduksia osakseen. Jahtivieras, joilla on hallinnassaan metsästystorvirepertuaari on ilman muuta erityinen taidossaan.

Puhutaan myös kiskon jäljistä. Nils Mustelin on leikitellyt tällä ajatuksella ja luonut parodisen ennusopin sporalogian, jossa Helsingin raitiovaunureitit toimivat ennuskarttana, jossa reitin varrella kohdatut rakennukset toimivat enteinä. Metsämiehen enteinä toimivat erilaiset jätökset ja muut hirven liikkumisen merkit. Jälkien informaatio on jatkuva merkitysten ketju, merkki johtaa toiseen ja siten erilaisten merkkien kokonaisuudesta välittyy luonnon kirjan informaatio, aito tarina, "eläinsatu". Luonnonkansojen metsästäjät ovat laitanaan taitavia jäljittäjiä ja tuntevat riistaeläinten elintavat.

Tavanomaisessa merkityksessä eläimen jäljellä ymmärretään jalan painannetta maassa, hiekassa, lumessa jne. Eläimet jättävät ihmisten lailla runsaasti muitakin jälkiä metsään elostaan ja olostaan. Jalanjälkien lisäksi syntyy jälkiä liikkumisesta ja ravinnon etsinnästä syntyviä merkkejä Painavana sorkkaeläimenä hirvi jättää selvät kulkujäljet kovaankin maaperään, mutta selvimmät maastomerkit muodostuvat kuitenkin ulosteista, joiden perusteella voidaan selvittää mm. se seikka, mitä sukupuolta hirvi mahdollisesti edustaa. Virtsaamisjäljistä voidaan myös päätellä sukupuoli. Hirven virtsalla on myös erikoinen mystinen ominaisuus. Tulenpunainen sienilaji Octospora aggregata on erikoistunut kasvamaan niissä paikoissa, mihin hirvi on virtsannut. Sienilajin liekinkeltaiset itiöpesäkkeet voi havaita keväisillä pälvillä tai heti lumen sulettua. Liekinomaisuutta lisää se seikka, että sienellä ei ole jalkaa, vaan se kasvaa maan pinnassa oranssina sohjomattona.

Hirven jäljet muistuttavat lehmän sorkkien painallusta, joten aikana jolloin lehmät laidunsivat metsässä vapaina jäljet saattoivat hyvinkin johtaa naapurin naudan lopuksi, josta on jäänyt moni vitsi elämään. Metsästyksessä jäljitys ja jäljet muodostavat merkittävän ikonisen merkkilajin, jonka kieltä jokaisen erämiehen on opittava tulkitsemaan, jotta erästys muodostuu menestyksekkääksi.

Tärkeät toimet, kuten sota ja metsästys on muinaiskulttuureissa alettu merkin tiedustelulla, jolla on pyritty selvittämään jumalten tahto ja siitä seuraava toimien menestys. Tarkoituksen saavuttamiseksi jumalille uhrattiin ja etsittiin vastaukseksi merkkejä. Tähän perinteeseen kuuluvat myös monet uskomukset hyvistä ja huonoista metsästysenteistä, joista yksi sitkeimpiä on naisten huonoa onnea tuova merkitys.

Hirvikronikka-aineistossa on metsästystoimien aloitusfunktio kulminoitunut hirvikannan havainnointiin ja jälkien etsintään. Jahtisuunnitelmaa laadittaessa selvitetään hirvien olinpaikat ja kulkureitit ja ajoketjut ja passipaikat suunnitellaan sen mukaisiksi. Ilman koiraa ja hirveä kevyempien riistalajien jäljittäminen voi olla työlästä, joten suomalaisten metsämiesten loitsujen pyytely metsän haltijain suosiollisesta merkinannosta oli tarpeen sanelemaa. Metsästysonni oli riippuvainen riistahavainnosta, ja metsä voi tehokkaasti kätkeä omansa. Niin sekä tiedettiin että uskottiin. Monen nykyajan hirvestäjän alkujahtitoiveet ja tunnot ovat samat kuin juvalaisen merkin tiedustelijan Jäniksenpyytäjän loitsussa.

> "Äsken ukko ukko lienet, kuin sä mulle merkin näytät salon siintävän sisältä,
> kummun kultaisen navalta. Tule, vimpura, vipuuni, pyöräsilmä, pyyvykseeni."
> (Haavio 1959:216)

4. POISSA ON JA PYSYY – F6 Poissaolo/hukkareissu

> Erämaaluonto muodostaa näyttämön, missä pieni ihminen harhailee kohti valoa ja kirkkautta. (A.E. Järvinen)

4.1 Pieleen meneet retket

Suomalaista luonnetta pidetään rehellisenä ja luotettavana, mutta pieniä poikkeamia hirvimiehet ovat vuosien mittaan tästä säännöstä havainneet. Porukan pettureita on, kataliakin kalevaisia, hirvipirut hiippailevat muille maille eivätkä pysy kiltisti makuuksillaan hirvimiesten saapuessa. Kantalaskelmat pettävät. Riistantutkijoita harhautetaan. Jäljet voivat erehdyttää, ison jälki osoittautuu saappaan jäljeksi. Semanttinen viisiö hirvikronikoiden aihevalikoiman mukaan luokiteltuna on seuraava:

EREHTYMINEN KATALUUS
HIRVIKANTA
HIRVIKATO KARKURUUS

Hirvestysfunktio kuusi käsittelee luotettavuutta, ja sen ideakeskiöt kertovat hukkareissuista ja poissaoloista. Satufunktioissa vastaava funktio kertoo petoksista. Emotionaalisen tarinoinnin kannalta Hiltusen määritelmän mukaan ko. funktiotoiminnoissa (F6 Petos) konna yrittää pettää uhrinsa saadakseen uhrin tai hänen taikaesineensä haltuunsa. Tarkoitusta varten konna saattaa pukeutua valeasuun, noita teeskentelee olevansa hurmaava vanha rouva. Saatetaan käyttää suostuttelua tai oveluutta tarkoitusperien toteuttamiseen. Vasta näiden esivaiheiden jälkeen seuraa kerronnallinen fokusfunktio, juttufunktio (F8) keskeisaiheineen, jossa muutetaan ja annetaan vääriä neuvoja, merkkejä ja vihjeitä, johdetaan tahallaan harhaan. Vaaran tai menetyksen uhka on läsnä.

Ihminen on erehtyväinen, metsällä sattuneisiin erehdyksiin on luokiteltu eksyminen, jossa suuntavaiston toimivuudella on suuri merkitys ja vanhan tulkinnan mukaan eksytyksellä, kun liehtari tai joro vie jäljilleen ja metsänpeittoon. Erilaiset virhearviot aiheuttavat vahinkoja, joista tyypillisin lienee harhalaukaus ja toiseksi tyypillinen harhautuminen reitiltä. Pitkiäkin poikkeamia aiotusta on sattunut kokeneillekin hirvisodan kävijöille. Kaikille metsässä tunaroijille lohduksi ja tiedoksi lähes sietämättömyyteen asti epäonninen tarina kuuluu:

> Nylkiessämme elikkoa aloimme toipua tarkistamaan olinpaikkaamme, kaatuiko "omalle maalle", missä kämppä? "Olemme kulkeneet koko päivän vain hirveä ajatellen emmekä ole tarkanneet maisemia kylliksi" toteaa Kalle ja aivan oikein. "Kyllä tämä on Antinlammen kangasta, tämähän on hakattu siemenpuuasentoon ja hakkuuraja häämöttää selvänä rajana" sanon. "Mutta mehän aloitimme Kynkäänojan itäpuolelta, milloin tultiin ojan länsipuolelle? Jatkoin. Siihen emme osanneet vastata. "Olisi edes kompassi, nythän on jo täysin pimeää, jota vielä tuo hernerokkasumukin vahvistaa" puhelin. "Onhan se kompassi" vastaa Kalle ja kaivaa repustaan esille oikean musekappaleen niitä pieniä pyöritä, joissa neula täräjää kuin horkassa. Raavimme tulta ja saimme selville pohjoisen suunnan tutisevan neulan osoittamana. O Key! Kämppä on tuolla ja lähellä." (Ervamaa: Hirvipolku, s. 13-14)

Mutta majuri kavereineen erehtyi raskaimman mukaan, sillä pimeys ja sumu peittivät maisemat eikä kämppää löydetty, mutta päätettiin edetä kohti läheistä rautatietä, mikä löytyikin 3-4 tunnin askeltamisen jälkeen ja miehet huomasivat ilokseen seisovansa ratapihalla. Piha vain oli tarkoitteeseen nähden väärä, sillä väärä oli ollut suunta ja paluumatkaa autolle oli 5-6 kilometriä rataa pitkin. Kun autolle päästiin huomattiin

avainten olevan poissa. Ilta oli myöhäinen, joten parivaljakko yöpyi aseman saunassa ja aamulla lähdettiin takaisin majalle etsimään auton avaimia. Niitä ei löydy, kunnes etusormi tapaa kellotaskua ja avain on siellä, ollut koko ajan reissussa. Hieman oli ivaa jahtitoverin äänessä, kun hän kommentoi tapahtunutta: Sitä se tähkäviina teettää.

Aina ei viinaksilla ole osuutta asiaa, suuntavaisto voi pettää keskellä kirkasta päivää. Kronikoitsijat ovat usein terävästi havainneet ja eksymistapahtumat selostaneet ja seurauksena ei ole ainoastaan porukan tarinavaraston laajentuma, nimistön uusiutuminen uhkaa.

Ei ehditty tietä vielä
kunnolla hakeakkaan,
kun Paavo itse kiirehtii
suuntaa muuttamaan.
On metsä tämä taatusti
Unto Kellolan,
tais mennä nyt maine
suunnistajan.
On aukko missä seisottiin nimeltään
Hälin kaski,
mielessäni, tapauksen muistoksi,
ristin sen
Paavon eksymäksi.
…
Eroa, kun muiden suuntaan
on jo suorakulma,
eteen nousee arvaamatta
aivan toinen pulma.

Selityksen minkälaisen niille
kohta keksin,
sadanmetrin matkalla, kun
eksyin kilometrin.
Samanlainen suunnistaja toki
olen itse,
oikeastaan tähänkohti pitäis
panna piste.
…
Saunasaaren kulmilla suunta
oli tarkka,
Järvenniittyyn päästyäni olin
aivan varma.
Eipä liene virheetön suunta
ollut mulla,
kun Polton pellon kulmilta
tielle aloin tulla.

4.2 Tietymättömille teillä

Hirvikatoa aiheuttaa myös karhun ilmaantuminen metsästysmaille. Vuonna 1990 karhuraja oli levinnyt jämsäläisten hirvenmetsästäjien harmiksi.

Tapiopa tahallansa
pani karhun kierroksehen
näille Vekkulan saloille
tuttaville tanhuville

Siitä kaikki hirvikansa
maille muille jo menevi
palailevat paikallensa
vasta uusille lumille

Sitkeästi jahtijoukko
koki kontuja koluta
teki lenkin työsti toisen
vielä kolmannen kokeili.

Hirvien häipyminen metsästysalueelta aiheuttaa alakuloa porukassa ja turhan monet tyhjiin rauenneet saalistusretket laimentavat osallistumisintoa ja osallistujien määrää, varsinkin jos sää on kalsea ja sumuinen. Moni hirvimies jos voisi poistaisi käsitteistöstään sanan ”poissa” kokonaan. Mutta poissa mikä poissa, milloin panokset, milloin koira, milloin hirvet, milloin miehet tai kaatoryypyt, aseet tai eväät ja erityisistä syistä jopa jahtivouti voi jäädä jahdista pois. Poissaolo merkitsee myös jonkin puuttumista, lupakiintiö ei aina täyty.

Saatu kaatoja on viisi
meitä vaivaa tosi huoli
kumossa vain toinen puoli
karhut täältä vieköön hiisi.

Hirvikatoon ei aina ole ilmeistä selitystä, jolloin epäillään liian runsaiden edellisvuosien verotusten vieneen hirvet. Tällaisissa tilanteissa riistapäällköt saavat selittää asian.

Säälittä heilua annettiin
sanan ruoskan,
teho vähintään sama
kuin koivuvitsan nuoskan.
Vitsalla punoittaa tosin
useimmin alapää,
sananruoskalla teho
nähdään ylempää.
Vari vaihteli kasvoilla kalpeasta
vihertävään,
hirvikadon syitä kun Keijolta
kyseltiin.

Suolistus kuuluu kaatajan tehtäviin, ja vaikka kaatotapahtuma on riemullinen, sitä seuraava velvoite: pisto ja suolistus ei välttämättä houkuta, jolloin kaataja saa suoriutua tehtävästään ilman apua.

Mutta Teuvoa ei naurata, ei naurata:
Saa yksin hirven suolistaa, saa yksin suolistaa,
kun ei paikalle saavu porukkaa, ei ainutkaan tule auttamaan,
ovat laiskoja, nekö kaatopulloon tiiraavat, niinkö tiiraavat
ja Teuvoon luotavat vaan: Hän kyllä suolistaa!

Hirvestäjien keskuudessa vallitsee rehti yhteishenki, mutta sitä ryyditetään erilaisin kepposin ja kommelluksia sekä vastoinkäymisiä tapahtuu tahtomattakin. Toisaalta lupien niukkuus ja erilaiset eturistiriidat voivat kärjistää ristiriitoja ja uhata auvoista toverihenkeä.

Myytti on perusolemukseltaan ajaton ja yleinen, saaliin kulttuuri ja syvät tunteet ovat sekä globaali että universaali ilmiö. Mahdollisuuksien mukaan kaikki haluavat osansa onnesta ja saaliin jaolle. Osille pyrkivät kaikki. Claude Lévi-Straussin mukaan myyttisen kerronnan avainkoodi on sensorinen koodi, aistien välityksellä saadut vaikutelmat koodautuvat emootioiksi, jotka vuorostaan välittyvät viesteiksi. Tunteet ovat myös olotiloja. Muuttumatonta olotilaa ei juuri ole, tunteemme ja

tuntemuksemme ovat jatkuvassa liikkeessä kohti jotain toista olotilaa. Kronikoiden ilmaisemat tunteet ovat monivivahteisia, mutta suurinta iloa tuottaa onnistunut kaato eli onnistumisen tunne, vastaavasti suuirmmat pettymyksen tunteet syntyvät siitä kun saalis karkaa, menetetään valtiolle tai saalistettavaa ei löydy ollenkaan. Menetyksen kirvelyä pyritään lääkitsemään naurun avulla. 1950-luvun hirvijahti oli aivan toista kuin nykyisin. Saman metsästysseuran alueella saattoi metsästää hirviä 5-6 pientä miesporukkaa, jotka saivat hirviä hyvän päivän sattuessa - pääsääntöisesti jahti oli tyhjän pyytämistä. Myös metsästysolot olivat tavattoman kirjavat. Silloin ei ollut suuria yhtenäisalueita ja metsästyskin tapahtui vähän miten sattui.

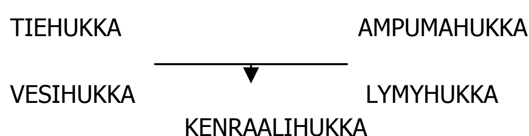
Noina vaikeina aikoina eräälle hirviporukalle koitti vihdoinkin hyvä paivä ja he saivat hirven nurin. Kun hirvi oli pistetty ja kaatokupit tehty, jollekin välähti: vainaja taitaa olla vika maalla. Toisin sanoen heillä ei ollut hirven-metsästysoikeutta tälle alueelle. Koska porukka oli pieni, pitkän vatvonnan jälkeen päätettiin: hirvi vedetään omalle metsästysmaalle. Sen jälkeen turvat tukkoon. Viina ei pienessäkään porukassa sopine kaikille tai sattui jotakin muuta. Oleellista oli että eräänä päivänä nappiherra seisoi metsästyksen nokkamiehen porstuvassa. Kun kaato oli aikanaan käräjillä, selvisi että hirvi oli kaatunut aivan lailliselle metsästysmaalle, mutta se oli vedetty vika alueelle. Sakkoja tuli että ropisi. Hirvenkaatajat olivat yksissä miehin kuulusteluissa ilmoittaneet hirven kaatuneen vedetylle maalle eikä kertomuksia auttanut enää ruveta uudestaan rustailemaan, sillä mahdollisesti olisivat tulleet lisäsakot väärästä valasta ja virkamiehen harhauttamisesta.

4.3 Hukkareissut

Metsästäjän onni on onnistumista lihansaannin suhteen. Siitä riippuu kaikki muu: ystävät, menestys ja vaikutusvalta, onni pettää jos saalista ei tule ja metsästysretki muuttuu hukkareissuksi. Karhun ohella hirven pahimpiin luontaisiin vihollisiin kuuluu susi.

Metsästyssanastossa hukka on susi, mutta hukkareissut syntyvät jälkien kadottamista. Hukkaantumista on viidenlaista. **Lymyhukka** aiheutuu hirven piiloutumisesta niin tarkkaan, ettei koirakaan löydä sitä. Toinen mahdollisuus hirvellä on järjestää koiralle **tiehukka** eteen juoksemalla tielle, missä jäljet sekoittuvat moniin muihin hajuihin eikä koira pysty silloin seuraamaan jälkeä. **Ampumahukka** aiheutuu ampumishämmennyksestä ja ruudinsavusta, paljon pauketta ja melua tyhjästä. Savun hälvettyä hirvestä ei näy jälkeäkään, koska se on juossut tiehensä, ehkä vesirajaan, jolloin syntyy **vesihukka** ja hirvi kahlaa tai ui vedessä karkuun. Lopullinen hukka on nimeltään **kenraalihukka**, silloin jäljet katoavat lopullisesti ja perusteellisesti, ja hukkaan menee koko retki ja kaikki vaivannäkö.

Hukaantuminen esiintyy kronikoissa lähinnä epäonnisessa ajossa tai haavakon löytymättömyydessä (F21 ja F13). Jostain syystä koirat eivät hukkaa jälkiä juuri lainkaan kronikkateksteissä, vaan jolkuttelevat vaivatta kilometrimäärin hirven perässä joskus yötä myöten ja monta päivää. Leikki sijansa saakoon, mutta kyllä tämä ylivarovaisuus koiran suhteen kielii asian arkalauontoisuudesta. Toisen koiraa tai emäntää ei saa arvostella saati haukkua, minkä eräkertojat muistavat mainita.

Kuvio 7. Hukkaantumisen viisinkertainen merkitys, kun susihukkaa ei oteta lukuun.

Vaikka katoaminen ja hukkaantuminen ovat nykykielessä lähes samaa tarkoittavia sanoja, niin niillä on eri perusta. Esineet ja ihmiset katoavat, asiat ja eläimet hukkaantuvat. Joskus voi hyvä ihminenkin mennä hukkaan, ikään kuin joron jäljille tai huonoille teille. Huonolle miehelle mennyt antilas saattoi saada surkuttelua: Siinä meni sukainen (hyvä) naisihminen ihan hukkaan. Lyhyt ja naseva metsästyssanaston luonnehdinta ei kerro läheskään totuutta asiasta eikä se ainakaan pysty luonnehtimaan myyttisiä syvyyksiä, jotka näihin ilmiöihin kätkeytyvät. Meidän on suomennettava kuvio selkokielelle kansanuskomusten ja puheenparren perusteella. Vaikka kuvioteksti saattaa vaikuttaa pelkästään vitsikkäältä maininnalta, on susihukka hirven ja ihmisen kannalta yhteinen hirvisaalista hukkaava tekijä. Joron jäljille voi hirvi joutua, jos se päätyy raihnaisena tai haavakkona suden suuhun. Täten ajatellen kenraalihukka aiheutuu usein karhunkidasta tai susihukasta. Hieman karvoja ja luita vain jää jäljelle, muu osa katoaa petojen, haaskalintujen suihin ja lopulta hiiret ja pieneliöt nakertavat luutkin. Hirvi katoaa jäljettömiin. Loppu on totaalinen ja kertakaikkinen.

Mistä hukkaantumisessa on kyse? Kuten määritelmässä ilmeni, luonto auttaa luotuaan tarjoamalla pakoreitin vesitse tai eksyttämisen mahdollisuuden puskissa ja viidassa. Kuviota voi tarkastella luonto-kulttuuri välisenä keinopalettina, jossa kulttuuri kohtaa luonnon haasteet. Tietokannoissa pystysuoraa saraketta kutsutaan kentäksi ja vaakasuoraa tietueeksi ja niiden leikkauspinnat muodostavat solmukohdan, solun. Tässä semioottisessa kuviossa voimme muodostaa arkaaisien muistijälkien soluja ryhmittelemällä ja nimeämällä asiat uudelleen. Kenttänä tällöin on kulttuurihukkatyypit, joita ovat tiehukka ja ampumahukka, koska sekä auto- ja metsätiet että aseet ovat kulttuuriolioita, toisten mukaan kulttuuriartefakteja. Tietojenkäsittelijät puhuvat kentän syöttötiedoista.

	Kulkureitti		**Kätkeytyminen**
Kulttuurihukkaantuminen	TIEHUKKA		AMPUMAHUKKA
Luontohukkaantuminen	VESIHUKKA	▼	LYMYHUKKA
Petohukkaantuminen		KENRAALIHUKKA	

Tien ja jälkien myyttisyys on kerrottu myös Kalevalan 38. runossa, jossa Ilmarmisen ryöstämä Pohjolan tytär käyttää jälkien tunnistamista loukkaamiskeinona, koska tahtoi kostaa ryöstäjälleen.

Neiti päätänsä kohotti, näki jälkiä lumessa.
Kysytteli, lausutteli: "Mi on tästä poikki juosnut?"
Sanoi seppo Ilmarinen: "Jänö on juosnut siitä poikki."

Neiti parka huokaiseikse, huokaiseikse, henkäiseikse.
Sanan virkkoi, noin nimesi: "Voi minua, kurja raukka!

Parempi minun olisi, aprempi oletteleisi
jänön juoksevan jälillä, koukkupolven polkemilla,
kuin tämän kosijan reessä, viirunaaman viltin alla.
Jänön on karvat kaunihimmat, jänön suumalo somempi." (UK, 38. runo)

Viirunaama on suden määre, mutta nimityksellä on tarkoitus ivata myös Ilmarisen, sepän hiestä ja noesta viiruuntuvia kasvoja. On todennäköistä että puheena ollut jänis on iso jänis, koska jäljistä tulee mieleen poljettu reitti, jotos.

Ampumahukka aiheutuu passimiehen kömpelöstä aseenkäsittelystä tai muusta vastaavasta aseen kanssa taitamattomasta toiminnasta. Kuvion tekijöiksi saamme kätkeytymisen kenttään miehen ja koiran. Ei siis niin, että mies ja koira katoavat metsällä, vaikka sitäkin joskus tapahtuu, vaan näiden metsällä olijoiden ulottuvilta katoaa hirvi ampumahukkana tai lymyhukkana. Mies ei saa kaatoa eikä koira vainua. Ihmetellään, missä jallu luuraa. Itse asiassa tuo sanonta joron jäljistä on mitä todennäköisimmin hirvijahdista kotoisin, koska hirveä voidaan lymyävänä nimittää junnuksi ja ehkä jopopääkin alkujaan tulee siitä kun hirvilehmä olla jopottaa paikoillaan tai hitaasti liikehtii lehvistössä ääntä päästämättä. Jörö ja juro ovat hiljaisen turjakkeen nimityksiä ja ainakin äänteellisesti samaa sukua kuin joro. Kulkureitin kentässä tiehukka ja vesihukka mahdollistavat paon luontoäidin helmaan.

Muutetaan asiasanat edellä olevan mukaiseksi, poistetaan turhat luokittelut ja muut apukeinot ja saamme joron jäljille semanttisen kaavan, joka täyttyy teonsanoissa näkyä ja hävitä/kadota.

Näkyä HIRVI/MAANTIE		ASEISTUS/MIES
	▼	
Hävitä KARHU/VESISTÖ		KASVUSTO/KOIRA.

Näkyvyys on sekä ampumahollista että maantieliikenteestä puhuttaessa hyvin keskeinen termi. Hirvi näkyy ja näyttäytyy joskus hyvin yllättävästi. Aina ei hirvihavainto tule ajoissa eikä onnettomuuksilta voi välttyä. Hirvi maantiellä on erityisen harmillinen näky, koska tieltä ei hirveä saa ampua eikä sitä voi ampua tielle eikä tien yli, vaikka näkyvyys olisi miten hyvä ja holli hyvä. Tällaisissa harmin paikoissa suomalainen herkästi

tuntee olonsa epätodelliseksi ja huokaa niin suuren onnen kuin uskomattoman epäonnenkin edessä: Voiko tämä olla tottakaan.

Totuus semioottisessa neliössä on sekin kahden kauppa, olemisen ja näkymisen suhde. Kun hirvi on ja näkyy tiellä, se totisesti on, mutta saavuttamattomana; todellinen hirvi ja epätodellinen tilanne ampujalle, mutta ei jäljittäjälle. Vaan entäs kun hirvi katoaa tyystin? Vesillä ei autot ajele ja venettäkin hirvi ui ketterästi pakoon, mutta karhulle hirvi ei mahda mitään, jos karhu päättää uida hirven selkään. Tukalassa tilanteessa hirvellä ei ole muuta mahdollisuutta kuin liittoutua joutsenen kanssa, jonka tiedetään nokan iskuilla karkottaneen karhun vedestä. Kalliokuvissa hirven ja joutsenen liitto on toteutunutkin.
Tilanne tosin on kuvitteellinen, mutta mahdollinen sillä jos hirvi veteen häviää niin se on joko kuolettavasti haavoittunut ennen veteen joutumistaan tai joutunut karhun hampaisiin, koska hirvi ei vähällä uppoa edes ammuttuna. Hirvi voi kadota näkymättömiin tiheään kuusikkoon ja pusikkoon, sillä varjoissa pysytellessä sen suojaväri on hyvä ja liikehdintä äänetöntä.

Voimme edetä kuviossa edelleen. Mikä ei kuulu sarjaan, on poistettava omaksi luokakseen. Vanhahtavien älykkyystestien mukaan tietueiden joukossa on aina jotain epäsopivaa, joka ei kuulu joukkoon. Toimijoina kuviossa on kolme eläintä, hirvi, karhu ja koira, lisäksi on yksi miesihminen. Vaikka perusteita olisikin, ei ole mitään syytä laittaa miehen tilalle sika, jotta kuviosta tulisi täydellinen. Tosin kyllä sekin merkityksellinen kuvio olisi, sillä porsasta on käytetty susien ja karhujen houkutussyöttinä, joten karhu-sika pari on antagoninen relaatio ja vihollissuhteessa keskenään, kun taas hirvi ja koira ovat metsällä vastaparit. Ollaan ihmisiksi ja pudotetaan kuviosta mies aseineen pois.

Jäljellä jää kolme eläimellistä tekijää, kuviota on muokattava pyramidiksi, jonka huipulla on hirvimies. Saadaan merkityksen tulkkeuma:

Ensiksi on:		MIES	
Toiseksi jotain:	näkyy		häviää
Kolmanneksi jää:	KARHU	HIRVI	KOIRA.

Seuraavaksi semiotisoidaan neliö, jonka avulla ratkeaa hukkaantumisen lopullinen merkitys.

S1 näkyä	S2 hävitä
NonS2 ei hävitä	NonS1 ei-näkyä

Toden puhuaksemme yhtälö on pirullinen, tyypillinen joron jäljille johtava ongelma, koska perustekijät ovat toisiaan kumoavia tekijöitä: ei voi näkyä ja hävitä yhtä aikaa. Muunnamme tekijät yhteismitallisiksi hirven liikkeiden mukaan.

HIRVI:		MIES:
Näkyy /Häviää	(Pete kyseessä)	=> Hirvi karkaa; tosi huono tilanne
Näkyy/Ei häviä	(Tosi kyseessä)	=> Hirvi hollilla; tosi hyvä tilanne
Häviää/Ei näy	(Salaisuus)	=> Karhuja liikkeellä; hirvi kaikkoaa
Ei näy/ei häviä	(Erehdys)	=> Hirveä ei ole, ei näy; kuollut sukupuuttoon

Metsästäjän kannalta ainut toivottava tilanne on hirvi hollilla ja hyvä tilaisuus kaatoon. Proppin aktantteja soveltaen hirvimetsällä sankarin, miehen auttaja on koira ja jäljet ja hänen vastustajansa on karhu tai susi, joka kilpailee samasta saaliista.

Takkaniemellä totinen ol paikka;
minä eksyinkö nyt? Vastaan voi tulla karhuja vaikka!

5. KONNAT APAJILLA – F7 Salakaato

Hirvenkaato ja pontikankeitto ovat molemmat tekosia, joista Suomen kansa on melko hidas käyttämän termiä rikos. (Pentti Mäensyrjä)

Selkeys ei koske niinkään itse lain sanoja kuin niiden syiden ja perusteiden selittämistä, joita varten laki laaditaan. Toisin sanoen se osoittaa meille lainsäätäjän tarkoituksen, ja kun lainsäätäjän tarkoitus tunnetaan, lain ymmärtää helpommin vähistä kuin monista sanoista. Sillä kaikki sanat ovat alttiita monimielisyydelle, ja siksi sanojen lisääminen lakitekstiin lisää monimielisyyttä. Lisäksi se antaa liialla uutteruudella vaikutelman, että sanat kiertämällä pääsee lain piirin ulkopuolelle. Siksi lainsäätäjän tehtävään kuuluu tehdä selväksi se peruste, jonka vuoksi laki laaditaan, ja tehdä itse lakiteksti mahdollisimman lyhyeksi mutta termeiltään mahdollisimman tarkaksi ja merkitykselliseksi. (Thomas Hobbes)

5.1 Minkä taakseen jättää sen edestään löytää

Kronikoissa ainoastaan sivutaan salakaatotapauksia, ja silloin on useimmiten kyseessä vahingossa tehty rajan ylitys, jotka useimmiten selvitetään sovussa poliisin ja/tai naapuriseuran kanssa sovittelemalla kaatokiintiöitä lainmukaiseksi. Maisteri Samuli Sillman on selvittänyt kainuulaisia salametsästysarvoja kyselyssään 1990-luvulla ja tutkimuksessa toistuvasti etsitään vastausta salametsästyksen motiiviin. Nuori tutkija pitää salakyttätarinoita lähinnä metsästysromantiikkana.

Tätä ajatusta metsästäjät eivät kuitenkaan tue, vaan toistuvasti viittaavat kansan tapaan, suuriin lapsikatraisiin ja todelliseen nälkään ja lisäsärpimen tarpeeseen. Eräkirjailija Pentti Mäensyrjä vuorostaan on selvitellyt eränovelleissaan salakaadon olevan lähes oikeutetuksi katsottu tapahtuma pohjoisissa havumetsissä eikä mikään rikos. Tätä teemaa on edelleen makustellut ja taiteeksi jalostanut salametsästäjä Unto Ek kirjoissaan Metsänmakuri ja Hirventappopaikka. Sanalahjakas pohjoisen mies on runoillut tuomionsa proosaksi, sillä romaani Hirventappopaikka alkaa eriotteella oikeuden päätöksestä, jossa Unto Olavi Ek tuomitaan laista piittamattomana neljäksi kuukaudeksi vankeuteen luvattomasta hirventaposta.

Unton itsetilitykseen sisältyy paljon myyttistä. Jo kirjan alkulehdillä hän kertoo kokemuksen silmätysten joutumisesta kuoleman kanssa. Katon harjalle kamarin kohdalle oli lehahtanut sielun saattajaksi musta metso ja hänen myötään poistui tulevan salametsästäjän elämästä kasvatusisä. Kielentutkijat ovat olleet kiinnostuneita ilmaisuista, joilla kansa kutsuu linnunlaulua. Lähes yhtä mielenkiintoisia ilmaisuja liikkuu kansan suussa hirven liikkumistavoista. Ekin ensikohtaaminen hirven kanssa sattui nuorena, kun hirvi tulla rompsi kohti kaveruksia ohi pihan pyykkipaikan. Rompsi! Sanassa on jotain romiin ja rompsuun viittaavaa, edellinen on hirven peitenimi, joka liittyy kruunuhäihin romiaisiin ja toinen on nuotion nimitys. Kun Unto asettuu hongalle hän rotistaa rakotulet, ja seuraavana yönä vuorossa on juurakkotulet asennossa, jossa sijaitsi entisvanhasen kotus.

Runebergin tekstissä Hirvenhiihtäjät ensimmäinen mesästystarina kuullaan, kun Kurun urhea Matti kertoo karhunkaatonsa komisariuksen jahtiseurueelle. Samoin on Ekin Hirventappopaikassa karhunkaato ensimmäisiä suuria kertomuksia. Luvasta ei puhuta, mutta siinä vaiheessa Unto ei vielä itsekään olisi uskonut tekevänsä uraa salametsästäjänä. Sen vain tiesi, ettei rajavartijan huonosti palkattu työ yksitoikkoisuudessaan houkutellut. Eikä Unto ainoastaan tulia rotistanut, hän rotisti myös kämpän salomaille. Ekin pitkähkö karhujohdanto tapahtumain syövereihin päättyy Karhu-Alpin ylistykseen. Mikä ettei, Vienan Karjalasta kotoisin olevan menestyskirjailija Arto Paasilinnakin alkoi hersyvän kansanhuumorituotantonsa kirjoittamala kirjan Karhu-Alpista.

Pohjoisen miehen asenne hirvenmetsästykseen kuvastuu tavassa, jolla salametsästäjä-kirjailija johdattaa lukijansa hirvenkaatouransa vaiheisiin. Ennen ensimmäistä varsinaista hirvenkaatoreissua hän jo aivan kuin ohimennen oli metsäniityltä käynyt veljensä kanssa kaatamassa hirven, jonka appiukko sieltä korjasi pois. Yhteispeli on tarpeen salakaadoissakin ja naapuriapu kullan kallista. Mutta sitten hirvenkaatokuvailut pääsevät vauhtiin ja Unto heittää kehiin omaperäisen sanan. Hirvi on rojokoipi, hieman myöhemmin metsänmakuri kohtaa milloin märssärin, milloin keskaran tai lahmun ja välistä taas pelkän hirvinuorukaisen tai hirviuroon. Peitenimien käyttö kuuluu salailuun joka syntyy, kun puhutaan jostain kielletystä.

Eräkirjailija Mäensyrjän tuotannossa hirveä kuvataan isoksi poroksi, rytösarviseksi hirveksi, metsänlehmäksi tai valtion karjaksi, kun on kyse salakaadosta. Keskisuomalainen nauha-aineisto kertoo salakaadetuista lihoista mustana lehmänä tai mustana hevosena. Kiertelevät ilmaukset ovat osa salakaatoperinnettä ja peittelyä. Erityisesti sekä karhusta että hirvestä puhuttaessa huomio kiinnittyy kahteen sanaan alio ja kanttura, joilla molmmilla on yhtymäkohtansa puihin, koska alio viittaa aljoon ja haltijapuuta nimitetään aljopuuksi, ja vanhaa lappalaista palvosperinnettä on kantojen kunnioittaminen, varsinkin jos kanto oli käännetty juuret haralleen ylöspäin kantturaksi. Metsänmakuri on rinnasteinen ilmaus mehtäröhnälle, joka sanana kaikessa monivivahteisuudessaan viittaa sekä Tapion tuuleen eli siementä kylvävään kevätmyrskyyn, palokärkeen sekä karhuun että metsärosvoon. Kaikki tiputtelevat ja kiskovat puista jotain, kaarnaa, siemeniä tai muita eläviä suomalaisiin maisemiin sellaisiin kuin Mutsilehto, Hiiripalo ja Murhavaara.

Salakaatajien koirat olivat kuuluisia tekijöitä metsällä, ne hakivat hirven vaikka mistä, ja niillä saattoi metsällä oltaessa olla eri kutsumanimi kuin muutoin. Myös usutukset, hakukehoitukset voivat olla omaperäisiä. Unto kehottaa koiransa riistan jäljille sanonnalla "kissa, kisumi, nenny…" ja koiran haukkua hän kuvailee kauniiksi soitoksi. Soitto on tulkittava muuksi kuin säveliksi ja sillä on vastaavuutensa tapahtumissa, joissa koira tykittää tai tulittaa hirveä.

Mielenkiintoisinta salametsästyskulttuurissa ei silti ole kiertoilmaukset, vaan tarinasto, jossa on myyttisiä sävyjä. Ekin tuotannossa samoin kuin joidenkin tutkimusaineistoa toimittaneiden kertomuksessa esiintyy tarina-aihe hirvestä, joka ammuttuna ei kaadukaan, vaan pysyy niillä jalansijoillaan. Syynä kerrotaan olevan milloin jäihin vajoaminen, milloin suohon uppoaminen. Myös Ekin kerronnassa on kaatumattomia eläimiä vaikka etevä hirvenkaataja onkin. "Sitten keskimmäinen jyvälle ja laukaus. Se ei kaatunut, seisoi täysin liikkumatta ja pysyi siinä…Menin lähemmäs ja hämmästykseni oli suunnaton, kun huomasin sen solahtaneen polviaan myöten jänkään. Turpa nojasi korkeaan mättääseen." Vaikka Ekille ei oman vakuutuksensa mukaan tällaista ole sen koommin sattunut, niin tämäntapaisista sattumuksista kerrotaan muuallakin.

Antero Tuominen hirvikyselyyn lähettämässään vastauksessa kertoo omakohtaisesta ampumakokemuksestaan: Hirvi makasi kanervikossa, mutta se ei ollut kyljellään,vaan mahallaan, pää mättään päällä koholla. Näytti siltä, että se voi minä hetkenä hyvänsä rynnätä pystyyn ja juosta pois. Kuolleen hirven ylösponnahtaminen on salakaatotarinastoa myös. Samoin kuin varmistaminen siitä, ettei pois juokseminen niin vain onnistu. Lähes tuskallisen äärimmilleen Unto Ek vie kerrontaa aiheesta. Salakyttäpari on havainnut hirvenvasan, hirvenkeskaran uponneen mahaansa myöten umpihankeen, jolloin toinen toveruksista hiihtää kahassäärin sen päälle ja istuu selkään sekä vääntää eläimeltä toisen etusen niskanpäälle ja pistää tupakaksi toisen metsämiehen istahtaessa hirven takamuksille. Siinä he istuvat tovin tupakoiden ennen kuin hirvi päätetään ampua.

Tarina lienee kerrottu tyrmistyksen herätystä varten. Keskisuomalaisessa vanhoilta hirvenmetsästäjiltä kootuissa nauhoitteissa salakaadosta puhuttaessa kerrotaan samaan tapaan. Eräällä paikkakunnalla oli suuri salakaataja, joka lähti hirvenhiihtoon. Hankikanto ei kestänyt hirven alla, mutta hirvi pakeni saarekkeeseen ja kyttä ajoi suksilla perässä. Saarekkeesta hirvi ei enää lähtenyt pakoon ja metsästäjä yritti hätistellä sitä sauvoilla pakoon. Silloin hirvi tuli päälle ja kun se nousi kahdelle jalalle potkaistakseen hätistelijäänsä, salakaataja karkasi hirven kaulaan sekä kiepsahti niskaan selkään. Hirvellä oli hyvä harja, mihin tarrata samalla kun mies kaivoi toisella kädellä linkkuveitsen taskusta ja hampailla aukaisi sen ja katkaisi sitten kaulasuonen. Verta suihkusi, kaikki vereentyi: puut, maat, kytän kaikki paikat tulivat likaiseksi.

Salametsästysmotiiveja voidaan tarkastella emootioiden ja karnevalismin kautta, koska salakaato nostattaa erilaisia intohimoja ja ristiriitoja sekä toisaalta kaskutarinoita. Kyseessä tarinallisessa jaossa on petoksen

uhriksi joutuminen ja sen merkitys yhteisölle. Konna onnistuu ja uhri tietämättään auttaa vihollistaan. Saduissa kiellot aina rikotaan ja petollisiin ehdotuksiin suostutaan. Salametsästäjien liikkumiseen kuuluu tunnistamattomuus, ja entisaikojen salametsästäjien kerrotaan kulkeneen tuohinaamioiden taa kätkeytyneenä.

Myös Runebrgin Hirvenhiihtäjissä käsitellään salametsästystä, kun jahtivieras ihmettelee jahdin oikeutusta. Karnevaalinaurututkijan Mhail Bahtinin tulkinnassa karnevaalitapahtumiin kuuluvat oleellisena osana kulkeminen tunnistamattomana, ts. in cognito –vaellus kansan parissa naamioituneena ja tuntemattomana. Tavallaan tutkija Sillman edustaa karnevaalisuutta yrityksessään mitätöidä salametsästyksen todellisuutta, kun tiettävästi totuus seudulla on toinen. Tosin mielelellään syy sysätään vieraspaikkakuntalaisten syyksi ja selitetään business-kulttuuriksi. Salakyttien metsästystaitoja voidaan salaa ihailla luonnehtimalla taitoja hieman ylimitoittaen. Kyttä tarpeen tullen tiesi rahan hankkimiseksi kuusikymmentäkolme eri tapaa, joista kaikkein kunniallisin ja tavallisin oli varkain tehty anastus.

Vaikka kronikkateksteissä ei varsinaisesta salakaadosta puhuta juuri lainkaan, on metsästäjien keskuudessa liikkuvista jutuista ja muistitiedoista konstruoitavissa semanttinen viisiö, jonka ympärillä tapahtumat pyörivät. Keskeisiä tekijöitä ovat pohdinnat teon oikeutuksesta ja motiivista.

	Oikeusjuttu		Motiivit teolle	
	KÄRÄJÄT		LIHA	
SAKKO		SALAKAATO		HYÖTY
	KÄRÄYTYS		RAHA	

Kuvio 8. Salaakaatokertomusten keskeiset aiheet.

Salakaatajan osa ei ollut helppo. Ilmianto oli aina uhkaamassa, virkavallan lisäksi luvaton saalistaja sai varoa osille tulevia petoja ja ihmisiä. Lihat saattoivat hävitä tai ne vietiin poliisilaitokselle, jossa kiihkeimpinä aikoina oli aikamoiset lihamäärät huutokaupattavana. Ison lihan kuljetukseen tarvittiin kuljetusneuvot ja naapurin mies avuksi, mikä lisäsi kiinni joutumisen riskiä. Äkkilähdössä ei ehkä ehtinyt muuta kuin napata turpalihan reppuun. Veneellä saaliin kuljetus kävi yksinkin ja kotirannassa saaliin pystyi kätkemään vaivihkaa perunakuoppaan. Joskus ruho oli pakko jättää metsään, missä haaskaeläimet sen pian söivät ja talja mätäni, mutta riista-aittaankaan kätketyt lihat eivät aina kestäneet. Ilvekset, ahmat tai minkit saattoivat löytää lihat ja söivät ne omiin suihinsa. Voihan vietävä!

Lihaa meni hukkaan monin tavoin, ja joskus kaadosta huolimatta oli palattava tyhjin käsin kotiin ilmitulon pelossa. Hirvijahti on muuttanut luonnettaan, ja muistuttaa nykyään enemmän sadonkorjuuta kuin metsästystä, joten salakaadotkin ovat tehostuneet. Arvot vaikuttavat myös salakaatoon. Syrjäseuduilla ajatellaan lihan kuuluvan seudun asukkaille, koska se on luonnon kasvattamaa eikä kenenkään omaa.

Menetykset=	**Hyötyminen=**
Lihat menetetään -	**Lihat käytetään +**
poliisin toimesta	peijaisiin
osille tulijoiden vuoksi	ruokavaroiksi
villieläimien vuoksi	myyntiin

Lihat jäävät metsään haaskioksi

Kuvio 9. Salakaadon perustekijät

Jotkut katuvat vanhoilla päivillään salakaadettuja hirviä, joitain nimismiehelle tehdyt jekut naurattavat vielä iäkkäänäkin. Tavallinen jekku lainvartijoille oli tuoda terveiset rapulle lihapaketin muodossa. Salametsästys yksin tai kaksin oli rankkaa puuhaa, jossa erätaidot oli pakko oppia ja saalis piti kantaa paloiteltuna repussa metsästä. Asennoituminen salametsästykseen on hyvinvoinnin myötä muuttunut. Vielä 50-luvulla salakaato hiljaisesti hyväksyttiin, kunnes seuratoiminta vähensi luvattomia jahtiretkiä eikä salakaatoja enää hyväksytä

yhtä herkästi kuin ennen, vaikka liha hankittaisiin vain omiin tarpeisiin ja veronkiertomielessä. Osin tosin vieläkin ajatellaan syrjäseuduilla, että luonnon kasvattama liha kuuluu tienoon asukkaille ja siihen riittää pelkkä honkalupa tai kyseessä ei ole muu kuin vähän väljen-tävä metsästys.

Jälkien peittämiseen oli monet niksit ja monet kaskut poliisin pettämisestä on myös kerrottu. Melko tavallista oli, että isä ja poika tai muutoin läheinen sukulainen osallistui salakaatoretkeen, koska lihojen saanti metsältä huomaamatta kotiin joskus pitkienkin matkojen takaa oli kovin hankalaa. Mukana olleelle pojalle saatettiin antaa neuvo astua samoihin askeliin, koska lumessa jäljet olisivat näkyneet ja vetokelkka piti kantaa selässä. Toivesäällä tuli kaadon jälkeen lahjakas lumipyry ja peitti jäljet. Toinen kiinnijoutumisriskin minimointimenetelmä oli signaalien käyttö. Paluustrategiassa yksi mies kulki edellä. Jos joku tuli vastaan, piti viheltää, eli kutsua seitsemän kertaa ”koiraa”. Usein sattui täpäriä tilanteita. Poliisien jahtikoira saattoi haistaa lihat, mutta kun sille veistettiin lihaa, koira jäi syömään herkkua ja porukka sai jatkaa matkaa rauhassa.

Salakaatajat olivat joskus röyhkeitä, roippeet jäivät metsiin, koska ajateltiin korppien ja muiden haaskaeläinten ne sieltä pian korjaavan, vaikka toisaalta jälkiä pyrittiin peittämään. Ikään kuin ivaten saatettiin lyödä hirven pää tolpan nokkaan eikä yritettykään peittää tekosta. Nyttemmin salaillaan, koska rangaistukset ja asenteet ovat koventuneet, joskin myös tulleet asiallisemmaksi puolin ja toisin. Ennen kohtelu saattoi olla raakaa ja tylyä, väkivaltaakaan ei kaihdettu. Poliisi saattoi turhautuneena hakata kuulusteltavan, jonka tiesi lähes ammattimaiseksi salakaatajaksi, toisaalla salakaatajat saattoivat terrorisoida uhkauksin kyläläisiä, niin ettei kukaan uskaltanut ilmiantaa salametsästystä, vaikka sen olisi tiennytkin. Usein poliisi sai etsiä mustaa hevosta tai tammaa turhaan.

Lihat saattoivat näkyä suurissa säkeissä kuusessa ikkunasta eikä poliisi huomannut mitään. Joskus poliisin onnistui yllättää salakaatajat itse teosta, mutta usein tuloksena oli uhkaus kulinpaidasta eli raskaasta paluureissusta keppi pujotettuna hihoihin ja pahimmassa tapauksessa hirvensarvet niskaan sidottuna. Riuku ja virkavalta kohtasivat Tohmajärvellä 1900-luvun alussa, jossa poliisin virkatehtäviin kuului salametsästyksen valvonta ja estäminen, mikä oli hankalaa ja vaarallista työtä aikana jolloin salametsästystä pidettiin asiaan kuuluvana elinkeinona syrjäseudulla. Tohmajärvellä Kakunkylän maastossa salametsästystä harjoittivat häikäilemättömästi naapurikylän miehet, jotka tunnettiin väkivaltaisina ja häikäilemättöminä miehinä.

Poliisi oli saanut tiedon että Kakunkylän Heinäsuolla on kaadettu hirvi, tai hirviä ja lähti ottamaan selvää asiasta. Hän tapasi suon laidassa salakaatajat hirven nylkemispuuhissa ja aikoi pidättää salakaatajat. Nämä kuitenkin panivat vastaan ja kävivät poliisiin käsiksi, riistivät häneltä aseen sekä pahoinpitelivät pieksäen häntä hirven ruhosta irroittamillaan etusorkilla. Lisäksi poliisi pakotettiin hirven nylkytoimiin. Hänen piti pitää hirven koivesta, kun toiset nylkivät. Toimenpiteen tarkoituksena oli saada poliisi osalliseksi salakaatoon. Kun nylky oli tehty, salakaatajat pujottivat parimetrisen riun poliisin virkatakin hihoista, jolloin kädet jäivät levälleen. Kun riuku oli sijoitettu hartioiden puolelle, se esti poliisia hiihtämästä tapahtumapaikalta pois, ja lunta oli maassa runsaasti. Toimenpide oli salakaatajille tarpeen saaliin poiskuljettamisen varmistamiseksi. Aikaa kului aamuyöhön kunnes kulinpaidassa taivaltaja oli neuvotellut itsensä tien varteen ja saanut apua.

Vaikka paikoin tehosalametsästys verotti hirvikannan lähes olemattomiin, kuuluisia salametsästäjiä kansa kutsui hirvisankareiksi ja heitä kutsuttiin lisänimillä Linkki-Kalleksi, Sähkö-Matiksi jne. Salakaato oli paikoin yleinen tapa, ja kuuluisat salakaatajat tappoivat ammatikseen ja tunnettiin hyvin ja väliin tuomittiinkin teoistaan. Aikana jolloin hirven nahat olivat vielä hinnoissaan, liha saattoi jäädä mätänemään metsiin, koska nahan takia ammuttiin. Vaikka poliisia usein petettiin, niin lasten suusta saattoi kuulla totuuden, ainakin vitseissä:

> Salametsästäjän pikkupoika polki koulusta hiki päässä kotiin ja huusi isälleen:
> - Isä, isä arvaappas mitä tehtiin tänään koulussa?
> - No mitä?
> - Piti kirjoittaa aine.
> - Sepä hyvä, mistä kirjoitit?
> - Siellä oli aiheena "Mitä isäni harrastaa", sen vuoksi tulin kiireellä kertomaan, kun opettaja uhkasi lähteä hakemaan poliiseja ja erävalvojaa.
> ...

Peräkylän koulua käyvät veljekset Ville ja Kalle tullivat aamulla kouluun väsyksissä ja nuokkuivat pulpettiensa ääressä. Opettaja katselee aikansa poikia ja kysyy viimein Villeltä, minkä vuoksi pojilta silmät rupsahtelevat kiinni. Isä ampui eilen jäniksen ja jouduttiin koko yö kantamaan lihoja, vastaa Ville.

5.2 Kuolema ratsastaa hirvellä

Myyttisintä salakaadossa on "villi metsästäjä" -teema, jossa kuolema tai joku muu ratsastaa hirvellä. Viime kädessä aihio on ikivanha ja palautuu tautidemonien kulkemiseen, jossa ruta kulkee kulkutauteja ja kuolemaa levittäen tai mara ajaa hevoset ja lehmät hikeen ja vaivaisiksi. Pari arkistotarinaa selventäköön tätä väittämää.

Muuan Matti-niminen mies jäi palaamatta lomalta rintamalle. Elätteli itsensä ja vanhempansa koko sodan loppuajan metsästelemällä kotinsa läheltä alkavissa suurissa metsissä. Paikallisen poliisin toimesta Mattia etsittiin useaan otteeseen, kun oli vähän vihiä, aina tuloksetta. Vanhemmat selittivät etsijöill Matin kuolleen ja siitä poika sai lempinimen Matti-vainaa. Sota päättyi lopulta ja elämä vakiintui. Joskus 50-luvun alussa Matti kuului paikalliseen hirviporukkaan . Eräänä syksynä pääsi Matti ampumaan hirven, ja muut riensivät yleisen tavan mukaan onnittelemaan ampujaa. Poliisi, joka myös kuului seurueeseen, toteaa onnitteluhumun keskellä, että tämä olikin sitten ensimmäinen hirvesi! Kukaan ei uskaltanut edes hymyillä ja onnittelut loppuvati siihen paikkaan, Matti-vainaan hirvistä ei uskallettu hiiskahtaakaan. Tositapauksena kerrottu kuten seuraavakin juttu.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli hirviä runsaasti. Samoin oli ammattimaisia hirven salakaatajia, hyviä juttumiehiä useimmat. Salakaataja Iitissä kehui ampuneensa kerran isoa uroshirveä, joka hyvin kaatuikin, mutta kun kaataja meni pistämään, niin hirvi rupesi nousemaan ylös. Silloin kyttä otti hirveä sarvista kiinni ja hirvi nosti ylös ponkaistessaan hänet selkäänsä. Niin alkoi matkan teko. Mies päätti ettei vähällä luovu arvokkaasta saaliista. Iltahämärissä hirvi meni järveen ja jäi sinne seisomaan. Pää ylettyi juuri veden pinnalle. Mies ei mahtanut sille mitään eikä voinut siihen yöksikään jäädä, joten hänen täytyi kahlata rantaan. Hän ei tuntenut paikkoja, ja viimein kun hän viimein löysi ihmisasunnon, sai hän tietää matkanneensa kahdeksankymmentä kilometriä.

Ja mitä tulee omantunnon herkkyyteen nykyään, se ilmenee kronikoissa, jotka ovat syntyneet 1950-luvun jälkeisen hirvestäjäkunnan keskuudessa, vaikkakaan salametsästyksestä ei juhlarunoissa juuri lainkaan puhuta, mutta joskus todetaan seuran joutuneen käräjille tai jahdin saaneen väljennetyn metsästyksen piirteet.

Epäili tuon olevan kainuulaisten
tuntomerkin,
niillä omatunto, hirvihommissa,
ei ole kuulemma kaikista herkin.

… ja suorasanaiseksi muutettuna: Niin piti Olavin ja Kaken lähteä Horsmaniemestä soittamaan nimismies Asikaiselle. Asikainen kun kuuli asian niin jyrähteli Kakelle: "Minä panen sinut linnaan". Kukahan se olisi sitten sihteerinä, jos Kake olisi linnassa. No pelkkä vahinko se kyllä oli, eikä sakkojakaan tullut. Tuli huutokauppa toisesta hirvestä ja raha siitä valtiolle, seuralle lupamaksu hirvestä sekä kahdeksankymppiä käräjäkuluja ja kokemusta lisää. Mutta toisin päinkin on käynyt, liika innokkuus ilmiannoissa voi päättyä nolon onnekkaasti riippuen siitä kenen kannalta asiaa katsoo. Eräkirjailija Tikkasen tarinassa Koirimäen Eljas, isäntämies oli kaatanut luvallisen hirven ja meni pyytämään kylästä naapurilta hevosta lainaksi, jotta saisi ruhon vedettyä kotiin. Naapuri ei kuitenkaan lainannut hevosta, vaan teki ilmiannon poliisille salakaadosta. Ilmiannon seurauksena hirven nylky oli Eliaksen kuulustelun aikana ehditty suorittaa ja lihat tuotu kylälle myytäväksi. Tarina päättyi onnellisesti, Elias sai valmiiksi paloitellut lihat kotiin kuljetettuna. Pentti Mäensyrjä kertoo vuorostaan tapauksen, jossa salakaataja saa vastustamattoman halun ilmiantaa itsensä palkkion toivossa.

Kuu paistaa, kuollut ajaa hiiden ruunalla kuin Nestori-vainaa. Ruhavaara on taidehistorioitsija Onni Okkosen tulkinnan mukaan suomalainen vastine sumerilaisten maailmanvuoren sisällä olevalle alamaailmalle

(Maan-alan) seudulle, jossa oli aarreluola tai -onkalo. Hiisi on hirven ohella sekä palvosvuori että aarteita vartioiva vuorenpeikko. Salametsästäjälle hirvi edustaa vuorenpeikon, hiiden aarretta.

Vakiomuotoisessa tarinassa kuolema ratsastaa hirvellä. Kerrotaan pienen joukon kylän miehiä lähteneen hirven salametsästykseen ja niin he vihdoin jälkiä seuraten tavoittivat hirven. Porukan edessä hiihtänyt Nestori laukaisi haulikkonsa, joka oli ladattu yhdellä ainoalla kuulalla. Tätä kuulaa sanottiin täyteiseksi, siksi että se oli niin iso kuin haulikon piipun sisähalkaisija. Tämä hirmuinen kuula osui hirven leukaluihin sellaisella voimalla, että hirvi menetti hetkeksi tajuntansa ja kaatui maahan. Nestori syöksyi puukko kädessä hirven niskan päälle istumaan ja aikoi pistää että veret maahan. Silloin hirvi kumminkin nousi pystyyn ja ryntäsi täyteen juoksuun. Nestori puristi itsensä hirven kaulaan kiinni ja seurasi mukana. Mennessään hän huusi kavereilleen. Tuokaa mukananne sukset, hirvi on nyt meidän! Ja Nestori jatkoi matkaansa halki sakean kuusikon, saapui mummon mökin pihaan missä mökin mummo oli kaivolla vettä noutamassa. Mummo säikähti kovasti outoa näkyä, ryntäsi ilman vettä sisälle kertomaan näystään. Hän kertoi hätääntyneenä.

- Minä näin itse kuoleman. Se ratsasti sellaisella hirven näkösellä elukalla ja meni lujaa niin että elukan kavioista lumi pöllähteli.
- Rauhoitu nyt jo ja kerro tarkemmin minkä näköinen se oikein oli, kehoittelivat mökin sisällä olleet. Mummo kertoi ja kuvaili. Se mies, joka istui sen elukan selässä ja kutitti oikealla kädellä elukan leuan alustaa, oli paljon naapurin Nestorin näköinen
- Näytä nyt, mistä se elukka juoksi, kehottivat sisällä olleet. Mummo siirtyi ikkunan luo ja näytti:
- Tuolta. Samassa saapui metsän laitaan jälkiporukka.
- Tuolla on sitä tuonelan väkeä vaikka kuinka paljon sanoi mummo ja painui pitkin lattiaa etteivät hiidet vain näkisi häntä.

Kehoitti toisiakin tekemään samoin. Niin kaikki olivat piilossa lattialla ja metsästäjät menivät menojaan. Tällä välin Nestori sai hirven pistettyä ja saalis kaatui läheiseen metsään. Seuraavana pävänä Nestori tavan mukaisesti toi naapureille keittolihaa ja kertoi miten tämä kaikki tapahtui. Kyllä sitä sitten yhdessä naurettiin.

Jokin yhtymäkohta vainajauskoon on jäänyt hajamainintaan Ruhjattaresta heposten herrasta. Vainajauskon heijastumat ovat selvimmin havaittavissa salakaatotarinoissa, onhan salametsästys usein käytännön pakosta hämärämiesten puuhaa ja tapahtuu öiseen pimeään aikaan, jolloin kansan käsityksen mukaan aaveet, kummitukset ja muut pimeän henget olivat liikkeellä.

6. SATUJA, MUISTELMIA JA MUUTA – F8 Jutut

Ignis exardescit et extinguitur, cineres manent. Haec veritas vitae est.
Tuli syttyy ja sammuu, tuhka jää. Tämä on elämän totuus. (Erkki Timonen)

6.1 Tulistelun olemus hirvijahdissa

Hirvikronikoissa ja eränkäynnissä juttujen kerronta on hirvijahdin olennainen osa. Kerronta jakaantuu moneen eri tasoon, niin suullisesti kuin kirjallisestikin. Eräkirjallisuus lasketaan vain kiikun kaakun korkeakirjallisuudeksi, enimmäkseeneräkirjallisuutta edelleen pidetään ja käytetään viihdekirjallisuutena. Jutut sen sijaan ovat pysyneet aihioiltaan melko samanlaisina. Suurin ero on aihelmassa, jossa "kuollut" ajaa, mikä perustuu nykyajan tarinoissa karannut sotilas -teemaan tai salametsästykseen, mutta vanhoina aikoina kerrottiin uskomustarinoita sairautta ja kuolemaa aiheuttavan rutun tai maran ajosta.

Eräkerronta pyörii nuotiopiirissä tulilla kerrottujen ja kuultujen juttujen varassa, joihin kuuluvat erämuistelot huulineen, kompineen, haukkuineen, kaskuineen, herjoineen ja myyttisine tietämyksineen. Joskus juttu ei luista, joten hiljaisuuskin on osa tulistelua, mutta toki yleisempää seuruemetsästyksessä on, että jutut ja loistojutut sekä kiistat saavat vettä myllyyn ja tarinaa innostuessa höystetään voimasanoilla. Eikä kerronta aina ole ihan tarkalleen ottaen totuuden mukaista, eikä tarvitsekaan, ei pidä olla. Oman muodostelmansa tarinoihin luovat selittelyt ja vitsit sekä vertauskuvallinen kieli kiertoilmaisuineen. Jahtikielen syvällinen ymmärtäminen vasta tekee jahtiretkestä täydellisen eikä tässä suinkaan ole kyse ohjeiden tarkasta tulkinnasta.

Tarinointi tapahtuu kronikoiden kuvauksissa pääsääntöisesti taukotulilla, jota nuotioksikin erheellisesti kutsutaan, vaikka harvoin kyseessä on rakotuli. Tulta tarvitaan vaatteiden kuivatukseen, lämmittelyyn ja makkaran paistoon. Merkityksellistä on, millaiset eväät ovat sattuneet matkaan ja eväsrepussa metsään kantautumaan. Tulen lisäksi kylmissään värjöttävä saattaa kaivata vilustoppia, maljakaljaa, vaikka viinahakki ei olisikaan. Viina on lisäksi vanha perinteinen kielenkantojen irroittaja, joten sen täydellinen puuttuminen miesturinoista olisi jotenkin puutteellinen eräelämys. Viluinen ja nälkäinen taukolainen saattaa muuttua äreäksi ja niin on tunnelma pilalla, varsinkin jos epäonni on puuttuvan miehityksen seurausta.

Eräreissussa ei vain kastu vaan siellä myöskin hikeennytään ja rähjäännytään, asusteet likaantuvat, vereentyvät ja kaipaavat pesua. Kaverit tekevät harmittavia kepposia - jopa viskit viedään. Kaikkea tätä ja paljon muuta kerrotaan tulistelutarinoissa, jotka voidaan kronikka-aineksen perusteella ryhmitellä merkitykseltään viiteen ryhmään.

NUOTIO		JUTUT
	HUOLTO	
TAUKO		EVÄÄT

Rankan ajon tai viluisen passiodottelun lomassa lepotauot ovat tarpeen ja ne edustavat itsestä huolehtimista. Päivän urakka voi olla rankka, joten taukoja on jahtipäivän kuluessa pidettävä ainakin ajovitjojen välissä neuvonpitoa varten. Jutut voitelevat sielun haavoja, eväät vahvistavat ruumista, nuotio suo lämpimän levollisen hetken väsyneelle. Tauko pidetään, että jaksettaisiin metsästää edelleen. Liian rankaksi koetuista reissuista osallistujien määrä alkaa pikku hiljaa vajua ja joidenkin tauko venähtää päivien, viikkojen jopa vuosien mittaiseksi ellei sitten lopu aivan kokonaan. Nuotiotarinat ja evästauko ovat oleellinen osa metsästystä, joidenkin mielestä se paras metsän anti, vaikka metsänneito ei tulille suvaitsisikaan askeltaa.

6.2 Eräkerronnan lumo

Eräkerronnan metatietoutta on eräkirjallisuus, jonka aihepiiri lähes poikkeuksetta liittyy omakohtaisiin erästyskokemuksiin. Sellaisena se on eräs "luontokirjallisuuden" merkittävimmistä lajeista. Luonnontieteilijä ja kirjallisuuden harrastaja Anto Leikolan mukaan vielä 1990-luvulla käsite luontokirjallisuus on ollut tuntematon hakuteoksissa ja alan suomalaista klassikkoa edustaa Reino Kalliolan teos Suomen luonnon kirja. Metsä ja metsästys on ollut läheinen inspiraation lähde ja myöskin harrastuksen kohde kirjallisuushistoriamme monille merkkihenkilöille, kuten Bertel Gripenberg, Juhani Aho, Aleksis Kivi, J. L. Runeberg, K. A. Gottlund.

Luontokirjallisuuden kohde on luonto, sillä on jonkinasteinen tieteellinen pohja ja kolmanneksi sillä on kaunokirjallinen tyyli. Niin erä- kuin luontokirjallisuuskin on totuudellista kerrontaa luonnosta kirjallisin keinoin. Leikola korostaa, että luontokirjailijan kertojan vapaus on täten sidotumpaa kuin puhtaasti fiktiivisissä kertomuksissa. Luontokirjallisuus on eräkerronnan laji, jolle todenmukaisuus ja uskottavuus on tärkeää. Eräkirjailija joutuu pitäytymään omiin kokemuksiinsa ja kertoo ne omakohtaisesti koettuna. Kun vain uskottavuus säilyy, kirjailija voi kuvata hyvinkin merkillisiä asioita - merkillisyyksiähän luonnossa riittää - saamatta itselleen paroni Münchausenin mainetta.

Hirvikronikoitsijat ovat oleellinen osa nykysuomalaista luonto- ja eräkirjallisuutta ja suullista runoutta ihmiselon hurman kuvaajana. Kronikoitsijoilla on koulutustasosta riippumatta (joka voi olla korkeakin) erittäin tarkat tiedot metsästyksen salaisuuksista, lisäksi yhteisökronikaatin laatija tarvitsee psykologista silmää. Hirvirunojen tekijät korostavat kaiken olevan totta. Tämä ei ole vitsi, vaan vakavasti otettava väite, sillä kerronnan hehkukiemuroista huolimatta tarinassa on aito ikiaikojen myyttinen totuus ja aihkimäntyjen humina kuultavissa sille, joka osaa kuulla. Hirvipeijaisyleisö on ottanut runot omikseen, sillä runot kertovat heistä, heidän ja heidän esi-isiensä tunnoista metsällä. Jutut, jotka kaskutaan minimyytteinä taukotulilla tulistellessa, saavat mestarikronikoitsijan tulkitsemana peijaisrunona syvän totuuden ja myyttisen sävyn.

Eräkerronnan ja varsinkin hirvikronikoiden tyylien kirjo on suuri, suorasanaisesta kerronnasta kalevalaiseen runomittaan, mutta mitä totuudellisuuteen tulee, niin kuulijan kompetenssi ratkaisee, ovatko kuullut seikat uskottavia vai ei. Jos tarvittava metatietous kerronnan aiheesta puuttuu, on valheen ja tehosteen erottelu vaikeaa. Värikäs kerronta ei ylipäätään voi olla muuta kuin värittynyttä, koska muutoin se olisi asiallista raportointia, ei kerrontaa. Siten eräkerronnan totuudellisuus on enimmäkseen metatietoutta, jonka asianharrastajat oppivat nopeasti tietämään, mutta joka jättää ulkopuoliset täysin ymmälle kerronnan kiehtovuuden elementeistä. Vaikuttavuus on kuulijan ymmärryksessä. Hirvikronikka toimii kuulijan mielikuvituksen kiihokkeena.

Hirvenmetsästyksen eräkerronnan korpus antaa aiheen olettaa, että jopa veijariparonilla oli huikeissa metsästysjutuissaan pohjalla totuuden hiven. Kirsikkapuu ei tosin voisi viihtyä hedelmää tuottavaksi elävän hirven otsaluussa, mutta tarinan motiivisto voi hyvin olla kotoisin luonnon merkillisyyksistä, kuten hirven pensassarvista ja kasvannaisista sekä ruusumaiseksi hajonneiden luotien koteloitumisesta luuainekseen. Eräkerronnassa pätee usein: Ei niin pientä pilaa, ettei totta toinen puoli. Sekä eräkerronnassa että eräkirjallisuudessa on parhaimmillaan sekä dramatiikkaa että huumoria runsain mitoin. Psykologisoivaa ja filosofoivaa otetta on myös havaittavissa sekä ihmisten ja eläinten keskinäisten suhteiden kuvauksia ja etologisia havaintoja. Esteetikko Yrjö Sepänmaa on nimennyt Reino Kalliolan "luonnonkuvaajaksi" ja rinnastanut heidät etnografisiin klassikoihin I.K. Inha ja J.G. Granö. Kalliolan tyyliä Sepänmaa kutsuu "tieteellis-taiteelliseksi proosaksi". Oppihistorioitsija Anto Leikola toteaa aidolle luonnonelämykselle olevan ominaista moniaistisuus. Luontoa aistitaan ja kuvataan eri aistien antamien yllykkeiden kautta. Hyvin tavallista hirvenmetsästyksen eräkerronnassa on kolmiaistisuus.

Huomio kohdistuu ääniin metsällä, siihen on jopa velvollisuus, koska merkkiäänet viestivät saaliista ja saalistuksen loppumisesta, toisaalta pitkäksi venähtävä odotus passissa viluttaa kun taas railakas ja pitkäksi venyvä ajo hikeennyttää, ja koko ajan on oltava silmä tarkkana tapahtumain kulusta puolin ja toisin, mikä aiheuttaa hirviherralle joskus kusiset paikat kuten Kuseva-Kustaan tapauksessakin oli käynyt. Hirveä oli ammuttu takalistoon epätarkoin seurauksin, hirvi pakeni virtsanpidätyskyvyttömänä. Kuseva-Kustaan jälkiä

oli sen jälkeen helppo seurata, mutta kokemastaan viisastuneena hirvi jätti jahtaajat toistuvasti kauas jälkeensä.

Hirvenmetsästyksen vähimmäiskuvauksiin kuuluvat viittaukset näkö-, kuulo- ja tuntoaistiin sekä ruokailuun ja muihin tunnekuohuihin liittyvät elämykset.

Niinpä notskin kuusen alle viritimme
ja makkaraa kepin nenässä tiristimme,
mukavampi olikin laavulla sumpit keittää
ja eväitä syöden huulta heittää.
Lennokkaana juttu luistaa,
moni tarinan hauskan menneestä muistaa.

Jahtisyksyn tapahtumat
oli värikkäitä,
moni niitä muistellessa miettii
niitä näitä.

Lennelleet on varsin monet
pilapuheet kommat.
huumoria viljellessä hoituneet
on hommat.

Muistot ja tunnelmat
kätketty on
syvälle mielemme
lokeroon.
Taidan pisteen tarinaani
jo pyörittää,
vaikka juttua monta, taas kerran,
kertomatta jää.

6.3 Nuotiotarinat kuoleman selättäjänä

Tuli siinä illan ja yön tunteina kärvistellessä hirvenmaksaa käristellessä kahlatuksi syksyn eräretket moneen kertaan. Naakittiin hanhia verkosteltiin siikoja sekä taimenia hakolintujen pyynnistä puhumattakaan. (Aapo-Matti Salmi)

Mihail Bahtin määrittelee karnevaalinaurun, syömisen ja juomisen symboliseksi tarkoitteeksi kuoleman voittamisen. Naurun olemukseen kuuluvat myös metsästysnäytelmät ja helvetin kuilut, josta pirut hyppivät helvetinverhon (harlekiinin) kidasta ja silmäaukoista maan päälle. Tästä lienee muistumia Suomessakin sanonnassa pirut hyppivät silmissä. Suomalainen helvetti on lasivuori, kallio, johon punavärillä on ikuistettu kuoleman kuvat lasittuneen kiilteen alle. Kuoleman vertauskuva on myös lasittunut katse, mikä tarkoittaa elävälläkin poissa olevaa. Erällä olon huippuhetket koetaan nuotiotulilla tarinoiden. Tuli sinänsä on kuoleman symboli, vaikka tulipallo taivaalla on samalla kaiken elämän antaja. Karnevaalinaurussa oli suosittu aihe Epistemonin kuolleista herääminen, joilla niilläkin on tarinallinen vastine hirviperinteessä. Hirven selässä ratsastaa yleensä "kuollut" mies tai vaihtoehtoisesti elävä mies joutuu ratsastamaan kuolleeksi luullun, mutta siitä äkillisesti vironneen hevosen selässä.

Jännimpiä todenperäisiä juttuja ei kylillä huudella. Turha udellakaan, sillä vastaus on yleensä luokkaa: "Epätavallisia tapauksia on sattunut paljon, jos muistaisi." Intian ihmeet olivat karnevaalinaurussa tavallinen aihe, nykyhirvestäjien ihmeellisyydet koskevat lähinnä luvallisen hirven sukupuolimuutteloita tai mittoja. Hämmästyttää kun on tullut ammutuksi kuollut hirvi. Groteskius liioitteluineen on osa karnevaalisuutta, erityistä merkitystä näissä irvikuvissa on suulla ja nenällä. Monen hirvestäjän albumista löytyy valokuva muistona hirvenkaadosta. Kuva, jossa kaadettu saalis makaa maassa turpa näkyvissä kieli roikkumassa suusta ja avoimeksi jääneissä silmissä lasittunut katse.

Karnevaalikulttuurin gastrolatrit on löydettävissä nuotiolta makkaranpaistosta. Väliaikakatsauksessa jahdin kulkua pohdittaessa toimijoita kutsutaan yleensä omilla nimillä, mutta porukan erityisansioituneet jäsenet saavat tottua nimimuunteluun. Laitisen Ollista tulee Laetis-Olli, Heikki Tarvainen saa muodonTarvaes Heikki ja Taneli Knuutisesta tulee Knuutis Tane sekä tarpeen mukaan henkilöt saavat myös lisä- eli korkonimiä, oikeastaan ylistäviä solvauksia, jotka muodostetaan erisnimestä solvaustyypppisesti kuten

karnevaalinimetkin. Rabelais pohti kolmannessa Gargantua-kirjassaan kasvien nimien problematiikkaa ja toisaalta luvut muodostivat osan vitsikkyyttä, sillä luvut arkistettiin merkitsemällä ne epäuskottavasti.

Nykyhirvestäjä ei leiki luvuilla muualla kuin erätarinoissa mitoilla ja joskus hirvilaskennassa. Saaliit ja niiden painot on edesvastuun edessä syytä merkitä totuudenmukaisesti jahtipäiväkirjaan ja merkitäänkin, tarkkaan, jopa uskomattoman tarkasti. Eräkerronnassa on kaksi kieltä, kaksi tasoa ja maailmankatsomusta. Toinen on moderni ja toinen on arkaainen. Jahtikielessä murre on kielellinen naamio kuten keskiaikaisilla karnevaalitoreilla latina + toripuhe kohtasivat hedelmällisessä vuorovaikutuksesa, kohtaavat nytkin virallinen + kansankieli, semioottisin termein sanottuna langue ja parole, kotimaiset kielet sekoittuvat vierasperäisiin sanoihin. Vieraiden kielten osuus tulee esiin yleensä joko kaksikielisillä seuduilla vitseissä tai kronikkamamininnoissa ulkomaisista jahtivieraista. Viiniä metsälle - molto bene!

Viinaksiin kohdistuu hirvestystarinoissa monen monta muisteloa eivätkä kaikki suinkaan koske humalaa. Erityisen harmittelun ja kaskuilun kohteen muodostaa herrojen tapa syödä omat eväät tarjoamatta ryyppyä ajomiehille. Erottelua esiintyy sekä eräkirjallisuudessa että kaskuissa. Eräkirjailija Pekka Reinikka toteaa kirjansa sivuilla rommiletuista: Pontikka ei ole ihmisen ruokaa, mutta rommi letuilla on! Kansan syvien rivien edustaja vuorostaan kertoo metsästysmuiston, oikein kovan tositarinan hirvimetsältä, jossa pontikka toi lohdun konjakin jäätyä saamatta.

Erään suuren metsäyhtiön metsäneuvokset ja ukkoherrat olivat tulleet metsämaille hirvijahtiin. Pienemmät pomot ja työnjohtajat oli komennettu ajomiehiksi. Ampujien passipaikat sekä mukavat nojatuolit ammuntatukineen oli laitettu ennakkoon kuntoon ettei tarvitse seisoa passissa. Metsästyspäiviksi oli määrätty lauantai ja sunnuntai. Seuraavana päivänä yhtiön johtoportaasta kyseltiin hirviseurueeseen kuuluneen isännän tunnelmia jahdista, johon saatiin kommentti, ettei hän missään herrojen kanssa metsällä ollut, vaan koirana kuten muutkin ajomiehet. Tästä piiriesimies jo arvasikin ajomiesten jääneen ilman konjakkiryyppyä. Syy tosin oli siinä, että "koirat" olivat menneet porukalla kämpälle ja ottaa rojautelleet pontikkaa. Seka-arvoajatusta käytännön syistä myös esiintyi. Upseerimetsästäjät joivat nektaripullosta ei aivan konjakkia mutta tähkäviinaa.

Herroille niitä mokia sattuu, ei kaatoryyppyjä joko ollenkaan tai vain itselle tai mikä vielä pahempaa, viiniä on eksynyt matkaan tai niinkin onnettomasti voi käydä että kaato jää tekemättä ja samalla myös kaatoryyppy saamatta. Bahtin kuvailee kielellistä iloittelua iloiseksi farssiksi, jossa kielten ristikkäisvalottuminen, eri kielten vaihtelevat suhteet ja tutustuminen silloiseen kehittyneeseen kieleen italiaan tuotti ranskalaiseen karnevaalikieleen italianismeja. Suomessa vastaavasti jahtihuumori viljelee svetisismejä. Raumalainen mestarikronikoitsija murjauttaa vitsin korkeakulttuurista tuon tuosta, vaikka ei itsekään sosiaalisesti ole heikossa asemassa ja nauraa ruotsinkielelle koulumuistelman avulla.

> Sehän tiedetään, että hirvimies on vitsikäs, kielitaitoinen ja kulturelli, vaikka harhaluuloja riittää. Hirvenmetsästyksestä ja metsästyksestä ylensäkin on varmasti hyvin monilla sellainen käsitys, ettei siellä metsässä tehdä mitään muuta kuin yritetään vain päästä tappohollille. Tämä ei missään nimessä pidä paikkaansa, kyllä siellä metsässä harrastetaan paljon mutakin asioita ja esimerkiksi aika usein käsitellään hyvin kulttuuripitoisiakin aiheita.
>
> Näin kävi viime syksynäki... Erityisesti minulle jäi mieleen sellainen juttu, kun yksi kavereista kertoi, että opettaja oli kerran kysynyt häneltä, että tietääkö hän, mitä alushousut on ruatsiksi. Kaverilla oli homma hanskassa ja hän vastasi heti lonkalta, että alushousut on ruotsinkiälellä "fartygbyxor". Opettaja ei kuulemma millään suostunut tätä käännöstä hyväksymään ja tulkoon nyt mainituksi, että tuo silloinen koulupoika onkin tässä porukassa paremmin tunnettu oopperalaulajan taipumuksistaan, niin ettei se ny mikään varsinainen ihme ole, että tuollaisia pieniä vinksahduksia pääsikin sattumaan vieraitten kielten puolella. Loogisesta ajattelukyvystä tämä vastaus antaa joka tapauksessa hyvin positiivisen kuvan. (Lauri Itämies)

Oletteko hyvin ymmärtäneet kaiken? Juokaa nyt välillä kunnon kulaus, älkääkä laimentako vedellä. Juttujani ei ole pakko uskoa – "enhän niitä usko itsekään", sanoi entinen eukko. Näillä sanoilla Rabelais kuvaa syömisen ja juomisen muodostamaa ruokarattoa, joksi nuotiotulten makkaranpaistokin on luettava, sanottu sopii kuin nakutettu nuotiolle. Vitsiaihiot pyörivät peruskarnevaalihahmoissa, joihin kuuluivat huorat, pellet, taikurit ja varkaat. Fiksummin sanoen naisseura, vitsiniekat, erityisen taitavat metsästäjät ja salakytät. Ja tosi on: Tämän päivän roska voi olla huomispäivän kalleus, sillä monet myyttiset teemat löytyvät enää vain

salametsästystarinoista. Hirvihuumori on lähellä burleskia, jossa alennetaan ylevä, ja jossa täytyy tietää taustat. Muinaismetsästäjän eroottinen kerronta kohdistui metsän neitoon. Leumaanilla oli kasvot rinnassa, melko luonnoton asetelma. Metsänneidolla taas oli ontto selkäpuoli tai ainakin puiseva, vaikka muutoin vaikuttikin viehättävältä naiselta. Totta oli vain toinen puoli. Karnevaalipuheessa kielen vanhuus korostuu sanaston kautta. Eräkieli on vanhahtavaa kieltä, jossa käytetään vanhoja ja kuolemassa olevia käsitteitä ja sanoja kuten lääpä, joka on näätä ja viittaa sanontaan olla lääpällään so. ihastunut. Metsällä vanhasta tulee naurava narri, joka tarvitsee onneensa vain takkatulen loimun ja paistin sekä hieman miestä väkevämpää vanhaa vettä, jolloin tulen loimussa olo on yhtä juhlaa.

Belgiassa karnevaalijuhlaa vietettiin nälänhädän muistoksi, ja juhlassa kaupunginjättiläinen jakoi ruokaa. Juhlaa varten sepitettiin jättiläisten lauluja, jotka kertoivat kotiliedestä ja ruuanvalmistuksesta. Kalevalainen runous tyytyy kuvailemaan oluen valmistusta, mutta hirvenhiihtäjissä on riipaiseva kertomus nälänhädästä Aaronin kurjistumistarinassa ja Annan eväsvalmistelut kuvataan hartaudella samoin kuin vieraan pitopöydän antimet. Eräkirjallisuus sen sijaan suorastaan hekumoi riistaruokien valmistusohjeilla. Gastolatreilla ja gulinaristeilla on oma kielensä ja mielensä. Karnevaaliruokakulttuurissa termit ovat monimielisiä ja kaksimielisiä, joissa arkinen ja gastronominen merkitys yhtyvät. Ranskalaisten lihamestareiden ja keittokirjojen termi habillé viittaa sekä pukemiseen että teuraseläimen ruhoon, millä sinänsä voi olla käytännöllinen historiansa, koska nahkoja, vuotia ja turkiksia on käytetty vaatteina ja saaliseläimen lihaa ruokana. Kaksimielisyys on tullut myöhemmin metaforisesta käytöstä, jossa hirvi merkitsee naista ja sonni miestä.

Maagisessa ajattelussa saaliin tai vihollisen lihan nauttiminen tekee syöjän osalliseksi syödyn ominaisuuksista. Karhun lihaa nauttinut saa karhun voimat. Karnevaaliajattelussa rajat syövän ja syötävän ruumiin välillä katoavat tuon tuosta tapaan synnyttävä vatsa on yhtä kuin syntyvä olio. Teurastusjuhla on ruokajuhla, jossa läpi käydään tapahtumain synty ja raja eläimen ja ihmisen välillä häipyy. Myyttistä kerrontaa ovat muutkin synnyt. Nuotio on alun perin tarkoittanut rakovalkeaa ja sen kerrotaan syntyneen Laiska-Jaakon keksinnöstä, kun muut metsälläkävijät eivät pitäneet Laiska-Jaakosta, koska tämä valvontavuorollaan ei viitsinyt lisätä puita nuotioon. Laiska-Jaakko ajettiin pois lorvimaan omalle nuotiolle. Aamulla oli joukko katuvaisena etsinyt Jaakkoa. Oltiin varmoja paleltumiskuolemasta, mutta kas, Laiska-Jaakko löydettiin hyvissä voimissa rakovalkean äärestä sikeässä unessa.

Kuva 2. Loimutulen ääressä. Tussipiirros. Juhani Tikkanen

Jutuissa käsitellään metsästysemootioita ja suuria tunteita. Mediatutkija Ari Hiltusen menestystarinakaavassa hirvestyksen nuotiotoiminnot vastaavat kerronnassa emotionaalista tilannetta, jossa konna tuottaa vahinkoa jollekin perheenjäsenelle. Hirvimiesten kielellä konna voi tulistellessa olla hirvi, kun vaanittava vaanija, yllätettävä yllättäjä astuu juttujuhlaa häiritsemään. Hirvimiesten ymmäryksen mukaan hirvi ei pelkää nuotiotulta. Pohjoiskarjalainen runoilija on tarinoinut tilanteen peijaisrunoksi jännitysnäytelmän tapaan, sillä todellisuus hirvestyksessä on sekä arkisempaa että taruakin ihmeellisempää, vaikka metsästyksen jännitys ei

olisikaan eräguru Tauno V. Mäen luokittelemaa tyyliä eli kertomuksia villisioista, jotka nakkelevat metsästäjiä ja hevosten suolia puun oksille.

HIRVIMIEHET
Nuotion luona nyt miehiä viisi,
hirvimiehiä tietenkin.
Tuli metsästä otus, suuri kuin Hiisi,
iso hirvipä tietenkin.

Se latvoja haapain hamuellen,
asteli rauhallisesti.
miekkoset nuotiotulillaan,
ne rallatti riemullisesti.

Katkesi laulu, kaatuvi pannu,
hirvi kun tulille astui.
Kaatuivat pullot ja viinakannu,
jollakin housut jo kastui.

Kuusikon suojahan sukkelasti,
miehet ne kilvan karkas,
kun metsien kuningas uhkeasti,
nuotiotulilla parkas.

Kaulansa kaartuvi Pohjoiseen,
se nuuhkien ilmaa haistaa.
Vain hyppy, ja ryskettä pensaitten
ja iäks´ on hirvi nyt poissa.
Miehet ne hiipivät hiljalleen,
nuotiotulta kohti.
Noloina toisiaan katsellen.
Eipä moittia toisiaan tohdi.

Ottavat ryypyn nyt murheeseen,
ilohon ottavat kaksi.
- Tämä retki, se jääköön unohdukseen,
sitä ei saa uskottavaksi.
(Paavo Tirroniemi)

Proppin satukaavassa kahdeksas satufunktio (F8 Eväät hirvifunktioissa) on hyvin tärkeä funktio, koska sen avulla ihmesadun tai tarinan varsinainen liike ja suunta saadaan aikaan. Hirvestyksessä tähän on sijoitettu motiiviaiheista keskeisimpiin kuuluvat juttuihin ja taukoihin kuuluvat aiheet, joista erityismerkityksiä saavat erityisesti sisäiset ja ulkoiset lämmikkeet. Aiheilla on karnevalistiset ja siten myös eksistentialistiset juuret, koska tuli symboloi kuolemaa ja elämää ja eväät ravintoa. Nuotiolla tyydyttyvät niin yhteisöllisyyden, kuin lämmön ja ravinnon tarpeen perustarpeet. Seitsemän ensimmäistä funktiokaavan osasta ovat toissijaisia, valmistelevia tapahtumia itse päätapahtuman kannalta. Tämä pätee kronikoidenkin kaavaan, koska seitsemästä ensimmäisestä vain viisi on saanut kertojan mielenkiinnon osakseen, ja noista viidestä kaksi ovat hirvestyksen esivalmisteluvaiheeseen kuuluvia eli porukkaan ja seuratoimintaan liittyviä aiheita.

Hiltunen toteaa taukofunktiosta: Pahimman odotus on saanut täyttymyksen, pelko on muuttunut kauhuksi ja suruksi. Ollaan tilanteessa, jossa tarinan hyvä on joutunut onnettomuuteen ja paha puolestaan on noussut onneen. Vallitsee moraalinen epäoikeudenmukaisuus. On luotu kärsimyksen tilanne ja motiivi sankarin toiminnalle. Tirroniemi on nuotiotarinassaan luonut draamallisen tilanteen, jossa hirviporukka kauhistuneena ryntää pakoon, hirven pahalainen juoksee vapaana, mikä jatkossa motivoi porukaa näyttämään tuolle komonokalle närhen munat.

Ihmisen maailmankuva koostuu kertomuksista, myyteistä ja oman ruumiin kuvista, ja niin on myös hirvimetsällä asiat. Aidon erämaan tarinat ovat aina tosia, todistaa myös professori Valter Keltikangas, eräkirjailija. Metsästysjuttujen suosikkiteemoja ovat liioittelevat kaskut saaliin määrästä ja helppoudesta. Erärunoilija Oiva Arvola on leikitellyt teemalla oivalliseen tapaansa ja rinnastaa ihmeellisen saalisryppään Genesaretin järven ihmeellisen suureen kalansaaliiseen, mikä sinänsä ilmoittaa kuulijalle, että kyseessä ei ole muistalus, vaan jotain satuun tai legendaan päin vivahtavampaa kerrontaa. Toisin sanoen kyseessö on keksitty valejuttu ja tarina on pitkä kuin nälkävuosi.

PALON UUNON METTÄREISSU

Mulla oli toelaki tuuri
niin ko Kenessareetin kalastajilla
-paitti etten Jiesusta nähny!

Molin koko päivän tehny työtä ja uurastannu,
mutten ollu mithän saanu,
enkä mithän nähnykhän!!

Soli iltapuoli päivästä,
hämykkä vielä,
sitä vaile ettei kohta pimeä,
ko molin kothin tulossa.

Mie pääsin takahakhan
ja lähin kiikhun aitaa yli.
Kuinka ollakhan!

Mulla oli vanhan mallinen havelikko
ja sesee piru lauksesi!

Oppas perttana senthän!!
mie säikähin,
ett´olin persseele puota…

Sese siihen lenti justhin metto ethen
ja mie näin ko se varisti siihen rantapensikhon
ja mötkähti alas!

No, mie lähin tieten laukhon sitä kohti semmosela hopula,
että saapaski tarttu jonku lievon taka
ja jäi jalasta!

Yhtä vain hälle! Löytyypi siittä!
Nolompi homma, jos metton menetän?
Jos ei kuollukhan vielä, pökerty vain
ja kerkiääpi virota jo ennen ko ennätän paikale?

No,
se mie laukon mehen
sukka toisesa jalasa ja toisesa kenkä!

Mie tulen siihen ranthan,
löyvän metton ja läkähyksissä ko olen,
istahan mäthääle mainohman,
että jopa piti tuuri olla,
ko metton antio!

No, äläpästä huolikhan!
Mie tunnen, että se mätäs alkaa liikahella persseen alla
ja ko mie katton sitä tarkemin, sese mie huomaan,
että o ryökäle senthän!
Molen jäniksen sölässä, korvat pistävät minun
haarainperästä
ja sese tuhistellee vielä, ristihuuli!

Herrajiesus! mie mainon.
Tämmöstä ennen ole sattunu:

Mie läppään innostuksisa käsiä yhthen
ja sese riekkopiru säikähtää sitä minun mekastusta
ja sese lentää ja jääpi kämmenten välhin!

No, mie nitkhautan siltä niskat poikki
ja punhautan jänikseltä päätä,
niin etton nirri poisa
ja sese mullon metto ja jänis ja riekko!
Passaa palata saapasta hakhen!

Mutta ei siinä kaikki!
Lykky ko oli lähteny lykhäämään,
se lykkäs vielä,
se päätti mettän emäntä näyttää,
etton vara panna parasthan!

Ko mie tulen siihen ronttosen tykö,
sese mie havatten,
että saukko on menny saphaassen!

Ja son valehtelematon tosi,
että mie saan vielä senki
niin ku kaupantekijäisiksi,
joo-o, jovain!

Non moittihnet nuita
vanhanmallisia havelikoita,
että niilä mithän tehe
ja vaikka niissä omat viat onki,
niin minun vain häätyy sanoa,
etten ole sen jälkhin
ko pyssyn vaihetin
saanu yhelä ja samala paukula
semmostakhan saalista,
että…ei se minusta vain
yhthän hullumpi peli ollu!

Mutta olihan mulla tietenki
tuuri matkassa, tuuri
niin ko Kenessareetin kalastajilla
- paitti etten Jiesusta nähny!
(Oiva Arvola)

6.4 Hongalla

Ja vielä muistan ensi tapaamiseni tulen kanssa. Se tanssi haloilla. Ja minä katselin sitä. Se ampui kipunoita, mutta minä en kääntänyt katsettani. Kultainen pihka kiehui haloissa ja paloi sihisten. Mutta minä vain katselin tuleen. Se kosketteli kasvojani näkymättömin käsin ja kuumin kämmenin. (Juvan Sestalov)

Jos Suomessa ylipäätään on kronikoitsijoiden lisäksi valtakunnan virallista honkarunoilijaa niin aiheen ylittämätön mestari on runoilija Oiva Arvola pohjanperiltä. Häntä paremmin erämiehen tuntoja ja tarinoita tuskin kukaan pystyy kuvaamaan. Kaksi metsästysjärjestöjen nokkamiestä ovat kirjassaan erärakenteista veistelleet rakotuliohjeistuksesta. Juha K. Kairikon ja Ilkka Ala-ajoksen sekä arvatenkin myös kansantietämän mukaan rakovalkea kannattaa tehdä, jos on joutunut pahasti eksyksiin, koska paikalle yleensä ilmestyy hyvin pian hongan virittämisen erikoisasiantuntija, joka sitten tosi paikan tullen häipyy. Arvolan tarinoissa ei

hongalta niin vain häivytä, kun on rohki niin mukavaa. Ja viritysohjeetkin tulevat tismalleen sanotuksi runokielen ytimekkyydellä.

RAKOTULEN TEKO JA YÖPUULLE ASETTUMINEN
1.
Hakkaa hyvä honka!

Muista palovara:
tuuma ja tunti.

Aseta alinen, pane päälinen,
tuikkaa tulipuolet!
Pönkkää!

Tee tulitulkut,
roitakkeet, vuolekkeet,
perkka ja kynnyspuut!

2.
Leiko haot!
Lao haoista loijo kahta puolta honkaa!
Levitä talja!

Laita loijon taka ruoteet!
Pingota päälle louvve!

3.
Näppää koijunen keitisanko eli vinkka
ja vettä hetheestä tahi juoksevasta virrasta!
Tulistele!

4.
Jos on nälkä, narskuta näkkiä!

Jos hiukaa,
koita nuolasta jotakin suolasta
joko kalasta tahi lihasta
pientä palasta!
Älä hotki!
Älä hättäile!
Nauti!
Riisu kengät jalasta!
Kuivaa sukat ja sättärät!
Ota pienet tärät!
Koita huokasta!

Kallistu ja katsele tähtiä!
Kuuntele korven kohinaa,
metsän hiljaista hengitystä!
Saa savusta tervaksen raikas tuoksu!

Käy kertaalleen,
levollisesti läpi
päättyneen päivän
tuntien juoksu!

Vaivu verkalleen
uneen onnelliseen…

Liian sikeään uneen yöpuulla olijan ei kannata vaipua, koska uneksujalle käy helposti samoin kuin runon sankarille Arvolan runossa, jossa kuolema korjaa sikeään uneen kuolleen. Honkaa eli rakotulta kutsutaan Suomen itäisillä saloilla myös yöpuuksi, ja kun unen aika tuli, ei menty nukkumaan, koskaan, koska sitä saattoi tehdä vain kerran, kuolemaan uneen vaivuttaessa, jolloin nukuttiin pois. Sen sijaan päivällä hyvin kävi päinsä pitää tauko aherruksesta ja ottaa nokkaunet, unen törpyt, tai olla kellettää pitkällään, urvahtaa uneen nurmelle tai minne vain. Säännönmukaisesti illan tullen mentiin yöpuulle. Sanonta viittaa selvästi makoisiin uniin rakotulen loimussa louteella tai laavulla. Mutta laavussakin voi nukahtaa ikiuneen, rauhallisesti ja miellyttävästi kuten Oiva Arvola sen on kauniin hirtehisesti kuvannut.

PERUN KIRIOTUS
Perun kiriotus
Andaras Wuolabba Nillanpoian jälkhen
joka kutsuttin Taiwan ilon
Rykimäkuusa juotuan kalman wettä
ja nukuttuan louthela yli wyön iliman taljaa (Oivav Arvola)

Kuolleiden kunniaksi on tapana pitää valvojaiset eli peijaat ja pohjoisessa peijataankin oikein kunnolla, mitä liemipuoleen tulee, vaikkakaan normaalitauot ja yöpymiset eivät yleensä tapahdu yhtä karnvalistisen makaabereissa tunnelmissa kuin Arvolan kuvaama jahti.

TURKISMETSÄSTÄJÄN SAAGA

Olin Nuortinkairassa ahmanrautoja
kokemassa,
kun kävi erikoinen viuhka; osuin tulisijan jäänteelle.
Vierellä oli kannelline lukittu ahkio ja
-miehen luuranko.

Matkamies oli väsähtänyt
ja vetänyt viimeisensä
joskus keväthouleisilla lumilla.

Ketut, hiiret ja raiskalinnut
olivat löyttäneet herkullisen aterian
ja ottaneet jo omansa.

Jäljellä oli vain vaatteiden riekaleita,
luunmuruja ja jään syömää arvotonta paperisilppua,
jota rahaksi ei olisi tunnustanut enää kukaan.

Hakkasin hongan ja laitoin laavun.

Kun olin einehtinyt ja levähtänyt
ryhdyin tutkimaan,
mitä miehellä oikein oli mukanaan?

Mursin kirveelläni ahkionkannen ja
hämmästyksekseni huomasin,
että pulkka oli pullollaan votkapulloja!

Metso lauloi niinä aamuina komeasti,
teeret kukersivat ja riekot räkättivät.
Kaira eli. Lystikseen sitä kuunteli!

Kun kaikki oli yhden lakin alla,
ei minulla ollut kiirettä minnekään!
Sielunmessu Valkean Meren rannalta kotoisin olevan
vainajan luona kesti alun kolmatta viikkoa…

Nuotiolla on pääsääntöisesti rattoisaa. Kylmälläkin ilmalla honka lämmittää tasaisesti, mutta jos nukkujan uni on kovin sikeää, voi loimotus ryhtyä paahtamaan tuleen päin olevaa jalkopäätä. Varsin tyypillistä on, että metsäretkillä varusteet kastuvat sateessa ja suohon uppoamisesta, hiestä ja kosteikkoihin kaatumisista, joten varusteet kuivatellaan nuotiolla lämmitellessä tai laavulla yöpyessä. Epäilemättä erärunoilija Arvola kuten kronikoitsijatkin tietävät mistä puhuvat.

TOINENKI TAPHAUS
Mie olin mettässä,
pyytöhommissa tai poropaimenessa.

Mie olin ilmala millä hyvänsä,
hiostuin ja kastelin kampheeni.
Mie tehin tulet ja laiton
märät neu´ot kuihvaan nuotion loisheeseen.
Puitinnet kephiin elikkä vinkhan
nakkasin taljan haoile ja vaivuin unhen.

2.
Mie nukuin sikeästi kappalhen aikaa.
Sese mie kuulen, ku se tullee
ja tyrkkää kylkheen ja käskee:
"Sukka pallaa! Nouse kathoon!"

No,
mie tieten tottelin
ja ko mie nousin ja kattoin,
.
sukka oli liiko lähelä valkeaa.
s´oli jo niin ku ruskistumassa
ja höyrys kuiten.

Mie siirsin sen ulomas
ja alitoin taas maata
ja nukahin uu´esthaan.

Ku kaikki oli kunnossa,
sese mie sain nukkua rauhassa.

3.
Ja tämä on sattunu mulle
senki seittemän kertaa.
S´on toelaki niin,
että minun ei tartte olla huolissani misthän.

Mie tiän, että Se valvoo ja vahtaa.
Mie tiän, että mikhän paha ei kohtaa minua...

Runossa Toinenki taphaus Oiva Arvola viittaa kolmannen säkeen lopussa haltijaan, jonka tietää vahtivan tulta. Monen monet näyt ja uskomukset liitetään nuotiotulilla olemiseen. Hiiden suuri hirvi voi astella metsämiesten piiriin, mutta hirveäkin ihmeellisempiä neitoja kangastelee tulistelijan silmiin, kun metsäneito astuu koko alastomassa viehkeydessään metsämiehen eteen. Hetki on kaunis, vaikka yleensä tarina päättyy peräti puisevasti. Kun metsänneito kääntyy, kaunis kuva haihtuu ja olento näyttää pelkältä kaarnaiselta havupuulta. On sattunut niinkin, että villiin unelmiin metsänneitonsa kanssa sammalille heittäytynyt on havahtunut karuun arkeen pölli sylissä. Erämaa luo näkyjä ja näyttää miehelle mitä tahtojaan ja tätäkin on sattunut sen seitsemän kertaa. Eivät vain sukat, vaan sydänkin on palanut tulistellessa karrelle. Mutta ei Tapion naisväki pelkästään kujeile ja ilveile metsämiehen kanssa. Varttuneempi metsänväki voi olla aidosti

avuksi. Jos tulistelija on muistanut honkaansa kaataessa kunnioittaa Tapiota, pyytänyt asianmukaisen luvan yöpymiseen ja jättänyt kohteliaasti kaadettuun puuhun istumakannon, jossa on selkänojana metsänemännän käsivarsi, on nukkuja voinut olla huoleti yöpuullaan, sillä metsänemäntä valvoo ja vahtaa, ettei tuli ryöstäydy irti. Metsänemännän käsivarsi muodostuu tavasta, jolla toivotaan Tapion suojelusta hakkaamalla pilkekanto tietyllä tavalla. Haltijakantoon tuli jättää aina yksi tai kaksi pidempää uloketta eikä kantoa saanut hakata aivan maan tasalle.

Kuva 3. Metsänemännän käsivarsi kuvattu Itä-Suomen metsissä 2006. valokuva Marita Råman, tussipiirros Samuli Paulaharju/SKS/KRA

Taukotulilla käsitellään metsästystapahtumia ynnä muuta ja onnistuneita osumia kerrataan ja ylistellään. Ohessa voi joillain lipsahtaa jotain omakehun tapaista joukkoon. Liioittelu on tarinoissa tehokeino, joka mahdollistaa yhteisöllisen naurun tappaville laukauksille ja synninpäästön syyllisyydelle. Varsin tavallinen on aihe saappaalla hankittu saalis. Yleensä vettä täynnä olevalla saappaalla saadaan kala, mutta yllä mainitussa runossa humoristisen piirteen kerrontaan luo yllättävä saalispoikkeus saukko, vesieläin tosin sekin. Toinen hauskuus kertoo vanhan "havelikon" eli hulikon onnea tuottavasta ominaisuudesta. Metsästysjuttujen vakiota ovat myös erilaiset saapaan katoamiset ja/tai kastumiset. Metsästysjalkineiden vakiota ovat olleet kumisaappaat, ehkä runon ronttonenkin oli kumisaapas, mutta jalkineissakin on tapahtunut kehitystä ja nykymetsästäjän jalasta jalkine ei enää hevin irtoa, varsikenkä pitää nyörien avulla jalan otteessaan ja jos joku suohon jää, se ei enää ole pelkkä kenkä. On keksitty uusversio myyttisistä Pohjolan urostenupottajista.

Rakotulen myyttistä syvyyttä kuvaavat myös uskomukset yösijaan tarvittavasta alasta. Käsitykset ovat suurentuneet käänteisesti pyyvertaukseen nähden. Sanotaan, että jokin pienenee kuin pyy maailmanlopun edellä. Rakotuliyösijan koon laita taitaa olla päinvastoin. Vuosisata sitten nyrkkisääntönä oli kirvesvarren mitta eli noin 60-70 cm. Muutama vuosikymmen eteenpäin kansa oli muuttunut joko lantalaiseksi tai muuten kookkaammaksi ja tulilappalaisten rompssu sai ohjeistukseen lisää senttejä, sillä Oulusta sanastonkerääjät saivat tiedon, jossa yksipuoliseen rakovalkeaan sanottiin tarvittavan tilaa noin 70 cm leveys henkilöä kohti tai enemmän, ja 2000-luvulla tarvittava tilasuositus oli jo alan tietokirjoissa kasvanut metriin. Miten hulppeita honkia palaneekaan kunhan aikaa kuluu! Alkujaan mitaksi sanottiin riittävän kyynäränkin eli noin puoli metriä ja miehet olletikin makoilivat silloin vieri vieressä kuin porsaat arvojärjestyksessä vanhimmasta nuorimpaan ja asetelmassa arvokkain sijoittui rakovalkean tyvipuolelle.

Metsää kunnioitettiin ja yritettiin suojella palolta. Monet niksit oli tiedettävä, ettei tuli ryöstäytyisi irti. Tohmajärvellä uskottiin vielä vielä noin sata vuotta sitten, että uusia honkia ei enää kasva ja hongat loppuu, kun kasvavat puut kaadetaan. Honkaa pidettiin kirottuna puuna, koska Kristuksen risti oli honkapuusta tehty. Lisäksi uskottiin kaikkien honkien aloittaneen kasvunsa ennen Kristuksen kuolemaa, joten nykyiset hongat ovat yli kahdentuhannen vuoden vanhoja. Petäjää pidettiin eri puulajina eikä sitä laskettu hongaksi, joskin sittemmin tulkinta muuttui hieman ja petäjän uskottiin olevan hongan esiaste, josta ajan mittaan tuli honka. Aikaa kasvuun petäjästä hongaksi tarvittiin satoja vuosia. Mänty oli petäjän toisintonimi. Kehitystä siis uskottiin luonnossa tapahtuvan. Kansanevoluutio-oppi uskoi vankasti muuttumisprosessiin. Käestä tuli

vanhetessaan haukka, männystä kasvaessaan honka. Vuosirenkaat puissa silti puhunevat lahjomatonta kieltään puiden iästä.

Rakotulta nimitetään myös asennoksi, ja sen eri versiot lienevät alkuperäisiä tulilappalaisten asumismuotoja, joista kodat ja kömmänät ovat kehittyneet. Metsä oli haltijoiden asentopaikka, joka rajautui ajan mittaan kaski- ja peltoviljelyksiin. Rajanylitykset koettiin maagisessa taikuudessa vaarallisiksi kuin tuli, joten hirven taipumus tulla aterioimaan viljelyksille ja pihapiiriin antoi sille pirullisen hittolaisen eläimen leiman, koska pääsääntöisesti villieläimen ilmestyminen pihapiiriin tiesi jotain onnettomuutta tai sairautta. Lemminkäisen ajaman hirven tihutyö lapinkodassa oli paha enne sille retkelle, ja uhkakuva vain tehostui sankarin uhoamisesta ja ennenaikaisesta riemusta. Opetustarinan tapaan saalista ei runon sankari saanutkaan, vaan hänen kävi varsin kehnosti, kalliitt ja huolella tehdyt kalhut rikkoutuivat.

Kun jokin rikkoutui tai yhteisöllinen tasapaino häiriintyi muinais-metsästäjäyhteisössä, tarvittiin maagiset parannusotteet tilanteen normalisoimiseksi. Loitsuja ja taikatoimia tarvitiin. Lapset vannovat kautta kiven ja kannon nykyään, mutta ennen yhdistelmä oli pyhä, kannot ja kivet olivat haltijoiden asentopaikkoja, joita tuli kunnioittaa loiskaus- ja ruokauhrein.

6.5 Lapinkota ja naara

Naara on tietynlainen ankkuri, jonka painona on kivi. Naara on suomennettavissa myös kiviriipaksi, jonka myöhempi muunnelma lieneekin narun päähän ripustettu kivi ankkurina. Naara tarkoittaa myös naista, monet hiidenvuoret ovat naaravuoria. Kun käännytyksen jälkeinen suomalainen alkoi puhua aviosiipastaan ristinä niin pakanauskoinen kansa puhui rististään naarana, vastarannan kiiskenä, toraisana akkana, jota oli raskas vetää perässä elämän teillä. Raskasta oli tuntea myös ainainen kolotus jäsenissä, luissa ja ytimissä.

Veto vilpoisissa yösijoissa kävi erityisesti ranteisiin ja eränkävijä saattoi saada narin, narrin eli nirrin. Kylmä hönkäili pirtteihin hirsien raoista ja ovista ihmisten liikkuessa. Nuotiotulen, rakohongan ja naritaudin yhteinen nimittäjä on napsahdus uskokaa pois. Puut räiskävät ja napsahtelevat palaessaan, nivelet napsuvat ja narisevat ja ovisaranat sekä lattialaudat narisevat. Mitenkä tämä liittyy hirveen? Kansan muistista on taltioitu mystinen arvoitus hirvestä. Ovi käy lapa liikkuu? Vastaus on hirvi. Eli kun hirvimies ampuu lavoille hän ampuu sananmukaisesti hirven saranoille, niveliin ellei sitten huti satu suolille. Tehokkaassa lapalaukauksessa ovi käy, kuoleman portti aukeaa. Narin parannus suoritetaan iskemällä jalan viereen kirveellä pölkkyyn. Kivistys ja polttelu ovat kumpikin kipumerkkejä, vertaa kipunointi, ja palovammoissa ja sydänsuruissa voi kohdata tulenpalava tuska. Joskaan kolotusvaiva ei välittömästi nirriä ehkä vienytkään, niin henki oli kuitenkin kysymyksessä. Toisissa yhteyksissä ilmenee, että "metsähiiri" on joissain murteissa sama kuin "metsähiisi" ja joissakin tapauksissa tällä nimityksellä myös nykykronikoitsija leikittelee todetessaan juhlakronikassa seuran ajaneen vain luvallisia hirviä ja korkeintaan metsähiiriä. Hiidenvuorella ja kipumäellä on narinkodassa ja lapinkodassa puuttuva lenkki tulkinnan ketjuun, sillä ihmistä kohtaa vaiva ja vastus joko huonon luntion tai pahan ruutanan voimasta - jos käy pirullisen huono mäihä.

Itä-Suomessa naarannäppylää kutsutaan sekä elohiireksi että näärännäppyläksi. Tuusniemellä "nuarannäppylee" parannettiin tekemällä narinkirkko eli lapinkota. Tulitikuista tehtiin kirkko, ensin tulitikut ladottiin ristiin, monta päällekkäin, ja näin saatiin muodostumaan huone, neliseinäinen ja nelinurkkainen. Sitten kirkko pantiin tuleen eli sytytettiin, pidettiin päätä tulen päällä ja sanottiin: "Naarannäppy kirkkosi palaa." Karjala on koivikkoista seutua, ja siellä oksaista puuta, varsinkin koivua kutsutaan naaraiseksi puuksi, tietysti myös haaraiseksi. Toisaalta naaraisella viitataan koivun naiselliseksi miellettyyn olemukseen. Koivu on feminiininen puu. Koivu itkee, koivu mahloo maitoa. Koivu palaa halkona kotiliedessä siinä missä miehinen honka humajaa metsässä.

Rautalampelaisen poppamiehen tietojäämistöstä on kotoisin tieto lapinkodasta. Otettiin ukkosen särkemää puuta, josta revittiin tikkuja lapinkotaa varten. Lapinkotaa valmistettaessa ladottiin kolmikulmamuodostelmaan päälekkäin kolmessa erässä 3 kertaa yhdeksän tikkua eli yhteensä 27 tikkua ja tähän kotaan pantiin voimalliset taika-aineet: suoloja, kusiaispesä, tärpättiä sekä viinaa, ja sitten tuikattiin

rakennelma tuleen ja poltettiin niin kauan kunnes se oli palanut kokonaan ja palojätteet jauhettiin hienoksi. Näin saatiin aikaan ihmelääke, jota käytettiin lääkkeenä niin ihmisille kuin eläimillekin kaikissa vaivoissa.

Lapinkota on saalisonnen ja pyyntiaikaisen asuntapaikan suojelemiseksi tehty taikamerkki, jota on kaiverrettu mm. rantakallioon siinä missä auringon hakaristimäistä helimerkkiäkin. Narinkirkko ja narrinkota ovat vanhempaa perua ja säilyneet parannusperinteessä, mutta todennäköistä on, että reumaattisen kolotuksen jäseniin saa varmimmin kylmistä kalavesistä ja jäätävästä ahavasta. Naria parannettaessa tehtiin tikuista kolmiomainen ristikko samaan tapaan kuin lapinkodassakin. Sekin sytytetään palamaan, poltettiin narinkirkko ja voisi sen niinkin sanoa, että hiillostettiin kolotuksen hönkä pois. Narinkirkosta on säilynyt tieto ainakin Hämeenkyrössä, ja Längelmäellä vastaavasti puhutaan narinkodasta.

Narinkota tehdään paadelle kolmesta kuivasta alta veistetystä mäntytikusta, jotka pannaan ristikkäin ja sytytetään kärjistä palamaan. Se jäsen, joka narisee tai nivelet naksahtelevat, pannaan tulen päälle, pyöritetään siinä ympäri ja hoetaan: nari, nari, kotas palaa! Kun käden ranne narisee, käännetään sen sisäpuoli sanalla, ”Pallaa tuleen päin, sisäpuolellahan on suonisto” – tätä hoetaan niin kauan kunnes kota on hiiltynyt. Tietynlainen roihun ja noitakeinon sekoitus tämä pienimuotoinen puutikuista muodostettu nuotio oli. Kotarakennelmia Orivedelläkin tunnettiin useamman laisia. Oli keittokota, missä ihmisille ja eläimille valmistettiin keittoruaat ym. Sitten oli nuottakota, missä kalastajat kalastusreisulla valmisti kalakeittonsa sekä narrinkota, millä narria parannettiin. Narrinkota oli kolmikanttinen; kolme seinää eikä kattoa ollut ollenkaan.

Narrinkota tehtiin tervaspuusta veistetyistä puukalikoista, mihin sitten sytytettiin valkea ja visasta tehdyn puukon pää kuumennettiin siinä narrrin/kodankolon valkeassa. Kuumennetulla puukon päällä kierrettiin narisevia kipeitä jäseniä. Useimiten narri tuli käden rannejäseneen, ja sitä parannettiin narrinkotavalkealla ja sanottiin: Pakene narri tai poltan sinut. Edellä kerrottu selvittää osaltaan tulilappalaisten salaisuutta. Suurimmat tietäjät olivat tulilappalaisia, ja rakotulen teon taidon uskotaan olleen lappalaisten keksimiä. Tulentekotaito metsässä oli ja on selviytymiskeino ankarissa olo-suhteissa ja konstit on tarvittu myös taudin kohdatessa erämaassa. Tarpeet parannustoimiin otettiin metsästä, tervaksista ja Tapion muista antimista. Yksi tunnetuimpia on ollut metsänvihojen sitominen Tapionlukon avulla, ja voimaa tästä kalusta riitti myös muihin parannustoimiin. Hyvin tehokkaasti hämärtynyt uskomusrypäs muodostuukin ns. naarauskomusten, hiidenväen ja kyöpelivuoren tuntumiin. Tapionlukon toinen nimi on kyöpelinlukko. Kyöpeli (Blåkulla) itse asiassa ei ole sen kummempaa kuin hiisi metsänä tai piruna, sinivuori tai pirunharju, joka vaara- ja salomaisemassa siintää kumpuilevana aaltoviivana kaukaisuudessa. Ja kun tuli pääsee metsässä irti, sanotaan usein, että nyt on piru irti. Metsä- tai tulipalo ei ole helppo sammutettava, siksi uhkaus taudinaiheuttajan kodin polttamisesta oli vakava peloite, niin uskottiin. Toisaalta sitomalla tuhoisat voimat tapion- eli kyöpelinlukolla, voitiin turvata oma onni ja varjeltua tuhoisilta eksytyksiltä ja liehtareilta miehen tiellä. Erämies suhtautuu tuleen vakavasti ja pyrkii noudattamaan nuotiolla varovaisuutta.

Kuva 4. Nykyajan vastineita metsänneidolle ja tapionlukolle eli kyöpelinlukolle.

6.6 Polttopuiden taika on Panun vallassa

Nuotiotulen hehkulla ja tulenloimulla on suomalaisten mielissä syvät juuret, joita esi-isät nimittivät Panuksi, panun väeksi, panuttariksi. Kyse oli tulen haltijoista, mutta samalla myös puiden elämää ja kasvua suojelevista hengistä. Kalevala mainitsee puun kaadosta Panun pakenevan puusta kaadon yhteydessä. Puilla on perustoimeentulon antajana ja hirven ravintolähteenä suuri merkitys luonnon ystävälle. Puilla on

yhteytensä sekä lintu- että astraalimytologiaan, kurottavathan puiden latvat kohti taivasta ja toimivat lintujen pesä- ja laulupuina.

Nuotiopuita tuijotellessa on aikaa ja mielenkerkeyttä katsella taivasta. Ison härän synty kertoo kosmogoniasta ja aurinkohirvimyytistä, isoksi häräksi, häkiksi tai sonniksi kutsutaan myös hirveä. Toisaalla tässä teoksessa käsitellään situaation, territorion ja reviirien välisiä suhteita. Ihmisillä on alkumetsissä ollut asentonsa kotikuusen alla, oma paikka taivaan alla, mihin päänsä kallistaa. Kotomaan alue on kattanut runon mukaan alueen leveyssuunnassa Kainuusta Suomeen eli korpiseuduilta viljavaan Vakka-suomeen ja Hämeen erämaista kalaiseen Tornionjokilaaksoon. Tästä muodostuu semanttinen kenttä, jossa toimeentulo saatiin ensisijaisesti lähteistä metsä, pelto ja vedet ja lisänä taivaan varjelus. Taivaankannella eli ison sonnin selässä viilettivät pääsky ja orava. Päivämme kiitävät ohi, niinhän se on, pääskyläinen on mainesanaltaan päivälintu, päivä on aurinko, joten siinä missä kokko, kotka on ukkosenlintu, on pääsky aurinkolintu. Pääsky on runokielessä päivänkulun kuvaaja taivaan herran härän selässä. Runossa läikehtii alkuaikojen Kristus-kuva. Vaan mitä teki orava, kanssakulkija jos niin voi sanoa, sillä ilmeisesti matka oli toinen, kun kerta oli matkan kestokin. Oravalta kului kuukausi juostessa härän selkää pitkin. Selästä me saamme sinikuvan äärettömyydestä. Laivat kulkevat meren selkää pitkin. Triviaalikysymys: Mikä kulkee kuukauden taivaalla? Vastaus on kuu. Tämä on viite siitä, että eläinratamme on kansainvälisten esi- ja alkukuvien mukaisesti mielletty, näkyvimmät ja merkittävimmät taivaankappaleet on zoomorfioitu eläimiksi, jotka laukkaavat rataansa ympäri kuin porot poroaidassa tai hirvi ajorinkiä eksyttäessään. Karjalaisessa kosmogoniassa pääsky on päivän eli auringon haltija ja orava kuun haltija.

Näin kiisivät aikansa yksinäistä rataansa kosmoksen perustekijät yhdessä Kalevan poikien eli taivaanhaltijoiden kanssa, joilla saattaa olla tai sitten ei oma nimikkoplaneettansa, sillä ennen vaikuttavia tähtiä (planeettoja) uskottiin planeettoja olevan viisi auringon ja kuun lisäksi. Auringosta lukien nuo tähdet olivat Merkurius, Venus, Mars, Jupiter ja Saturnus. Ensimmäinen oli viestinviejä, toinen oli rakkauden jumala, kolmas sodankäynnin, neljäs hedelmällisyyden ja hyvinvoinnin ja viides järjestyksen ja kurin. Periaatteessa nämä taivaankuvat voidaan semiotisoida ymmärrettävämmäksi siten, että kyse on miehen ja naisen, kulttuurin ja luonnon välisestä vuorovaikutuksesta ja tiedosta, jota Merkurius kuvaa. Tämän peruskuvion varassa toimii ihmisen kosmogoninen maailma mitä ikinä se an sich sitten onkin. Samalla siinä paljastuu ihmisen tajunnan perusrakenne, jota tituleeraan mielevyyden majaksi.

Analogioina astrologisten symbolien vastaavuudet ihmisten maailmassa voidaan esittää kuviona:

TIETO (Merkurius)

MIES (Mars) NAINEN (Venus)

KULTTUURI (Saturnus) LUONTO (Jupiter).

Suomalainen "shamanismi" perustuu tietäjyydelle ja kulttuurimme arvostaa muutoinkin tiedon, opin ja koulutuksen korkealle. Tieto on ylintä mitä voidaan ihmisjärjellä saavuttaa, mutta erillisenä muusta elämään kuuluvasta tieto on hyödytöntä. Viime kädessä tieto on uskon asia, jossa luotamme joihinkin perusteisiin ja määritelmiin, joiden mukaan tietoa kertyy. Naista pidetään luontoa lähempänä olevana olentona synnyttämiskykynsä vuoksi. Nainen voi luoda ja tuottaa uutta elämää. Mies vastaavasti luo maailmaansa kulttuuria kehittämällä ja reviirikiistoilla, sotien ja taistellen. Mutta sanonnan mukaan paistaa se päivä pahoillekin, joten pääskynlennosta voi nauttia niin mies kuin nainen yhtäläisesti ja kiistatta. Toisaalta tunteet ne ovat, jotka jylläävät järjestystä sisikunnassa sekaisin eikä ole sanottu, kumpiko sukupuoli on enemmän tunteidensa ja viettiensä vietävänä loppujen lopuksi.

Mielevyyden majassa on kivijalkana perusmodaliteetteihin rinnastuvat olemisen ja tekemisen meininki. Tässä rinnastuksessa oleminen on kuumaista ja tekeminen aurinkomaista olemisen tapaa, loisteen ja kajastuksen vuoroleikkiä. Orava on kansalliskuvastossamme onnellisen kotipesän symboli, naisen valtakuntaan kuuluva. Voimmekin kirjata perustekijäksi kaksi tekijää, jotka ovat ihmisyhteisölle tärkeitä elinpiirin kannalta. Maa ja taivas, joista edellinen edustaa onnea ja toinen vapautta.

LIIKKUMAVAPAUS KODINONNI

	(Aurinko -> aurinkohirvi)	(Kuu -> kuutar).
Merkki:	LIHA	RASVA
	Hevonen	Lehmä.

Nykyerästäjillekin jännite liikkumavapaudessa on merkittävä eräonnen osatekijä, mikä ilmenee kronikoissa ja tarinoissa, joissa kotiväen reaktiot ja huomio kuulijakuntana ja peijastanssipartnerina on erityisasemassa. Vapaus metsällä ilman rajoitteita ei tunnu miltään. Miehistä on hauskaa "valittaa", miten heidän menemisensä on vaimon vallasta kiinni, vaikka tilanne ei tosiasiassa näin olisikaan. Seurueissa, joissa on naismetsästäjiä, sääntö ei päde.

6.7 Ison härän tappo ja haltijapuiden synty

Ison härän eli Ison sian tappo saa rinnalleen kilpailevan tulkinnan, sillä liitteenä olevan sanalistan mukaisesti hirvellä on monta nimitystä, joista varsin yleinen on sonni tai härkä eri muunnelmineen.

ISO HÄRKÄ
Härkä kasvoi Kainuhussa,
Sonni Suomessa lihosi;
Pää häilyvi Hämehen maassa,
Häntä torkkui Torniossa.
Päiväkauden pääsky lensi
Härän sarvien väliä,
Kuukauden orava juoksi
Härän selkäpiitä myöten.
Etsittihin iskijätä,
Tahdottihin tappajata,
Tuotu Ukko iskemähän,
Raunikki repäisemähän,
Virokannas viilemähän,
Palvanen pitelemähän.
Ukko kirvestä heristi,
Härkä päätänsä päristi,
Silmiänsä muljahutti,
Rävähytti korviahan.
Ukko kuusehen pakohon,
Rauni pihlajan nenähän,
Virokannas pajuille pääsi,
Muut jumalat muihin puihin.
Ukko kuusesta toruvi,
Rauni pihlajan nenästä,
Virokannas vaahterasta,
Palvanen pajusta huusi,
Muut jumalat muista puista;
"Kun ma tullen toisen kerran
sata saan saavia liha´a,
kuuta kuusi tynnöriä,
verta seitsemän venettä!
(SKVR)

Kansanrunoissa kaskiviljelyksille käyneelle hirvelle etsitään tappajaa. Samantapainen tilanne on myös sekä Hiiden hirven hiihdossa että Hirvenhiihtäjissä. Hirvi oli tehnyt tihutöitä ja Lemminkäinen lähti ajamaan hirveä takaa, hirvenhiihtäjissä kartanon mailla oli tavattu hirviparttio, jonka jahtaamiseksi torpparien oli komissariuksen käskystä lähdettävä jahtiin. Lemminkäisen hirvi oli varsin nopealiikkeinen, saareen talvisijoille sijoittuneet hirvet eivät sen sijaan aavistaneet pahaa, kun etsittihin iskijätä, tahdottihin tappajata.

Mutta mitä saatiinkaan? Ison härän lahdissa ukon tuli tappaa saalis kirveellä, mutta siitä ei tullut mitään, kun äkeä hirvisonni karkotti hyökkäyseleillä lahtiporukan minkä minnekin, sillä lahtaajat pakenivat lähimpiin puihin. Koska runo on mitä ilmeisimmin kosmogoninen myytti, sen äkillinen käänne kertonee maan kasvillisuuden synnystä, joista puut olivat merkittävimmät tarveaineet, antoivathan ne kylmän pohjoisen asuinseudun asukkaille välttämättömän lämmön, tarvekalut ja hätätilassa leivänkin. Puissa asuva haltija varjeli kotikontua ja soi kodin onnen. Suomalainen ei uskonut tähtiin, realistisempi mielikuva aljopuun haltijasta oli läheisempi. Pihapuuta kutsuttiin myös kuulijapuuksi, ja nimitys lienee perua ajatuksesta pyyntöjen ja valitusten kuuntelijana. Alkuhirven pään puistalluksesta puut saivat haltijansa.

Kuusen haltijaksi tuli ukko, pihlajassa asusti raunin henki. Ukko ja Rauni on suomalaisessa mytologiassa tulkittu jumapuolisoiksi. Runossa on tulkinallisia ontumia, mutta lopputulemaksi jää, että toinen työpari muodostui Virokannaksesta ja Palvanteesta. Nimetkin osoittavat runon kuuluvan vanhimpaan myyttiseen eräkerrontaan. Myyttiset merkitykset muodostuvat tarinoissa pareina, joilla on samanrakenteinen merkitys kautta linjan, tässä tapauksessa kyse on maskuliinisen ja feminiinisen eli positiivisen ja negatiivisen vuorovaikutuksesta ja vain toissijaisesti puiden haltijoiden syntymyytistä.

Saamme vastaavuudet:

Maskuliininen +/muoto	Feminiininen -/sisältö
Ukko/kuusi -> kaarna	Rauni/pihlaja -> mahla
Palvanen/paju -> kuori	Virokannas/vaahtera -> mahla.

Epäonnesta harmistuvat jumalatkin, ja runo päättyy liioittelevaan uhoon. Sisäinen merkitys paljastaa Raunin ja Palvanteen olevan värin tuottajina palvontariiteissä toisiinsa verrannollinen työpari. Pajunkuorta käytetään värjäämiseen ja väristä tulee punaruskeaa, elämän väriä samoin kuin verenpunaa muistuttavasta lepästä. Pihlajan ja pajun väriaineet kävivät sekä parkitsemiseen että vaatteiden ja noitarumpujen kuviointiin. Kuusesta saatiin pihkaa, kitkerää pureskeltavaa ja vaahterasta ja koivusta sitä vastoin voitiin valuttaa "maitoa", makeaa mahlaa juomaksi ja terveydeksi. Simajuomat otetaan vieläkin terveydeksi. Suomalaisessa nykykulttuurissa korostuvat edelleen sekä paju että kuusi. Joulukuusen tuonti sisätiloihin on yleinen juhlaperinne ja pajukorit ovat saaneet uuden tulemisensa pajutöissä. Siten jako on oikein, molempien puiden arvo on säilynyt kulttuurituotteina. Pihlajan ja vaahteran arvo sen sijaan on häipynyt hieman taaemmaksi, mutta molemmilla on edelleen tekemistä ruuan ja juoman kanssa. Menneiden aikojen humalluttava kansan suosima sorbusjuoma tehtiin pihlajanmarjoista ja vaahterasiirappia saa kaupasta, vaikka puu rajallisesti Suomeen levittäytyneenä ei olekaan merkittävä puu kansallisesti. Vaahteran mahlan suomalainen vastine voisikin olla koivu, johon liittyy paljon naisellista symboliikkaa kuulakkaa vaaleutta myöten. Koivun maidolla on kosmisesta alkuperästä jäljellä vain uskomus naisen maidon ihmeitä tekevästä tulta taltuttavasta voimasta.

Virokannas on kansanrunouden tutkimuksessa jäänyt arvoitukselliseksi olennoksi, mutta sen on arveltu liittyvän jollain tavoin eränkäyntiin ja eränkäynnin palvosolentoihin. Palvanne tarkoittaa tietäjää, palvojaa sekä palvottavaa ja sana merkitsee samaa myös unkarin kielessä, joten sana on vanhaa suomalaisugrilaista perua. Myös Tapio metsänhaltijana tunnetaan sekä unkarilaisessa että suomalaisessa mytologiassa. Nykypuustoon sovellettuna ja aluerajaus huomioiden merkittävimmiksi puiksi tulisi runon perusteella kuusi, mänty, pihlaja ja koivu. Havupuut ovat kansan myyttisessä arvioinnissa miehisiä ja lehtipuut naisellisia. Mutta voidaanko arvoituksellisisa jumalolennoista löytää minkään asteisia vastaavuuksia hieman tunnetumpiin olentoihin? Runon antamien toiminnallisten vihjeiden kautta selviää, että ukon piti hirvihärkä iskeä eli kaataa kirveellä, Raunikin piri avustaa repäisemällä kurkku auki, hänen piti pistää eläin eli laskea veret ja tehdä nylkytoimet. Virokannaksen tehtäväksi porukassa jäi viileminen eli paloittelu ja Palvanen sai olla apumies ruhoa käsiteltäessä ja puihin vedettäessä. Sillä nykyisin lahtivajassa tehtävä toimi suoritettiin ennen metsässä puihin vetäen, sillä maassa ruhon käsittely on hankalaa, roskaista ja likaista puuhaa. Palvanne suoritti myös ruokauhrit, palvanteet, joten nykyversiona hänen tehtävänsä vastaisi kokin tehtävää.

Tuotu Ukko iskemähän,	-> KAATO
Raunikki repäisemähän,	-> NYLKY
Virokannas viilemähän,	-> PALOITTELU
Palvanen pitelemähän.	-> PAISTO.

Kronikka-aineiston mukaan myyttinen syväsanoma piilee paloittelutapahtumassa, mikä on osa peijaisprosessia. Ison härän tappo kertoo periaatteessa samasta asiasta, joskin käänteisesti. Kosmosta ei voitu nujertaa, mutta kerran se vielä tullaan tekemään ja jakojäännös on oleva silloin vailla vertaa, uhkaavat myyttiset olennot. Paloittelu viittaa Ison hirven paloitteluun, jossa vain auringon ja kuun hallitsema taivas jaetaan eri osiin eri haltijoiden kesken. Kyseessä on aika ennen ajanlaskumme alkua ja jopa ennen kalevanpoikia, jotka olivat tähtipoikia, jättiläisiä, hallitsijoita yms katsannosta riippuen.

Ison härän tappo kertoo mitä ilmeisimmin jotain puiden ja erilaisten olentojen haltijuudesta. Tulen tekoon tarvitaan luonnossa polttopuuta. Hiiden metsäisyys ja kosmisten olentojen esiintyminen on jäljellä erilaisissa manaussanoissa kuten tuhta tulimmaista, mutta siitä on säilynyt rippeitä myös viisiloppisissa ja toisesssa viiden kerrannaisessa, joka on omaa suuta lähinnä, kädessä ja käden sormissa, sillä lasten sormiluvuissa on säkeinä mainintа etusormesta tuomentottina tai tuonentottina. Etusormi on tuomitseva ja tuomio voi olla kuolemaan johtavakin.

Eri puilla on erilainen lämmitysteho ja palavuus, mikä on vain yksi puiden eroavuuksista. Puiden ottaminen mukaan hirvimyytin mysteerin ratkaisemiseen on tärkeää, koska hirvieläinten tiedetään olleen rituaalisesti

tärkeitä uhrieläimiä uskonnollisissa hedelmällisyysriiteissä. Ehkä siksi, että hirvi on nirso ja valikoiva kasvissyöjä, joka soeputtaa ruokavalionsa vuodenaikojen mukaan. Lappalaiset uhrasivat joouluna owren, jouluporon ja mantsinsaarelaisten oinasuhrin kerrotaan alkujaan olleen peurauhri.

Nykyiset hirvenmetsästäjät uhraavat kultaa ja hopeaa ja paperiksi vuoltuja lastuja Tapion viralliselle edustajalle metsästyslupaa lunastaessaan. Joka hirvellä on hintansa tai verokarhun kostava koura kouraisee ja vie karjankin, tuhkatkin pesästä kuten Hirvenhiihtäjien Aaronille kävi silloisen laman eli hallan vietyä kaiken elämiseen tarvittavan. Tulia on poltettu hallaisilla alueilla sadon pelastamiseksi, ja puun tulta syöksevä ihmeellinen voima on saanut muinaiskansan pitämään kasvikunnan ja hedelmällisyyden ylimpinä edustajana ja haltijana hirveä jo kokonsakin puolesta.

Läpi luomakunnan kansan mielessä on merkittävimpiä eläimiä ollut toimeen tuloon eniten vaikuttavat eläimet tai muutoin myyttistä merkitystä paljon sisältävät. Ison härän tappo -runon perusteella voidaan tehdä hypoteettinen vertailu eri puulajien ja eläinlajien vastaavuuksista ja niiden mahdollisesta hyötyarvosta ihmiselle. Haapa on ristitty hirven ja jäniksen puuksi, koska kansantarinoissa sekä jänis että haapa vapisevat pelosta, sananoarren mukaan pelon vuoksi voi väristä kuin haavanlehti. Haapa on tyypillinen hirvi- ja jäniseläinten talviruoka. Haavalla ja hirvellä on yhteistä legendaarisuus. Haavan lehtien värinän sanotaan syntyneen, koska siitä tehtiin Kristuksen ristinpuu. Eurooppalaisessa traditiossa saksanhirveä pidetään kristssymbolina. Mitään päteviä todisteita jaon paikkansa pitävyydestä ei ole jäljellä, kyseessä on mielekäs oletus ja hyvä intuitiivinen arvaus.

Käyttö ->	**Maskuliininen**	**Feminiininen**	**< - Käyttö**
Kalmistopuut: - juuret	KUUSI - käki	TUOMI - joutsen, kurki	 - kukat
Ristinpuut: - runko	HONKA - karhu	HAAPA - hirvi, jänis	 - lehdet
Yrttipuut: - oksat	KATAJA - hauki	PIHLAJA - käärme	 - marjat
Tarvepuut: - kuori	RAITA - muurahainen	KOIVU - mehiläinen	 - mahla

Fokus: LEPPÄ – leppälintu (kuolemanlintu)

Maskuliinisessa maailmankuvassa puut ovat merkitykseltään pahaenteisiä. Eeppisessä miesten esittämissä runoissa viljellään voimakkaita ja osin uhkaaviakin mielikuvia kuten karsikkokuusi, rutimoraita, katajainen kansa, karhupetäjä. Katajikko on vanhastaan salaisen palvospaikan kasvustoa, jota myös piti palvanteen paikoissa olla. Osin mielikuvat vaihtelivat ja sekoittuvat, joten mitään täysin yhtä ja yhtäläistä käsitystä mytologisesta ajatusmaailmasta ei voi konstruoida, koska sitä tuskin on häräntapporunon määrittelemällä alueellakaan ollut. Uskomuksista on jäljellä vain erilaisia todistuarvoltaan hyvin sekalaisia rippeitä, joita on tässä hyödynnetty. Kielikuvat ja kiteytyneet sanonnat saattavat kantaa arvomaailman viestejä, modalisointeja. Miehisessä maailmassa arvostetaan juurevuutta (juuret), hartevuutta (oksat), kokoa ja ryhtiä (runko) sekä ulkoisia vallanmerkkejä kuten mitaleita ja titteleitä sekä yhteisöllistä näkyvyyttä (kuoret).

Kuva 5. **Hirvi havukossa aterialla, kuva Asko Hämäläinen**

6.8 Sormituntuma on tapa käsittää

Lastenloru tietää, mistä on pienet tytöt tehty, jotain makeaa, suloista ja kaunista siihen liittyy, mutta vanhemmiten suloisuus muuttuu ja kasvaneesta tytöstä tulee lehtikelikko samaa tahtia kuin mahlat kuivuvat ja kukat poskilla haalistuvat. Neito ei vanhettuaan ole enää mesimarja, pääsky, pulmunen kenenkään. Tunnettu kansanlaulun vertaus rakastetun hellittelyistä mainitsee pulmusen. Taulukossa tuonenjoutsen ja tuonenkurki -nimitykset ovat sijoittaneet ko. linnut tuomipuun hallintaan. Pulmunen, tuomenkukka ja joutsen ovat hohtavan valkoisia väriltään. Tulta nimitetään kansankielessä myös valkeaksi. Päivän valkea on aurinko, yön valkea tuli eri muodoissaan revontulena tai rakotulena.
Valkeus liittyy sekä puhtauteen että pyhyyteen. Riistasta puhuttaessa sanonta "putos puhtonen lumelle", tarkoittaa toivotun saaliin saamista olipa tuo toivottu neito tai riistaeläin. Valkoisen jäniksen tai peuran saaminen on tavoitellun neitseellisen ytön vertauskuva. Balladin Elinan surma ensimmäinen filmatisointi alkaa näkymällä, jossa säikky valkoinen jänis nököttää peloissaan keväisessä vihannassa, syystäkin sillä saalis oli helposti havaittavissa ja uhka joutua pedon kynsiin melkoinen. Vahva vertauskuva, sanoisin. Käärme on peräti naisellinen symboli ja suomalaisissa käärmeen loitsuissa pihlajapuulla on tärkeä rooli siinä missä viinallakiin. Koivun pinnan valkeus ja raikkaus tekee siitä naiselliseen kategoriaan kuuluvan puun, josta on saatu sekä tuohta että keväisin mahlaa. Makeaa mahlaa, mettä kantavat myös mehiläiset kesän kukista, joten mehiläinen on koivun kanssa yhteen sopiva elämän sulostuttaja.

Tuli ja metsäpalot eivät yleensä ryöstäydy kosteikoilla ja kankailla kasvavista puista, vaan palo saa alkunsa havupuita kasvavilta kuivilta kankailta salaman iskusta tai huolimattomasti hoidetusta nuotiotulen kipunasta. Tuli on tuhoisuudessaan maskuliininen voima, äidinmaito sen sijaan turvaa kasvun ja elämän alun, joten on vain luonnollista, että kansan mielikuvissa tarpeeksi vahva vastavoima kotona irti päässeelle tulelle oli äidinmaidon lypsäminen liekkeihin ja jopa sammui palo.

Verenpuna on lepän mahlan väri ja leppäpoikaa on pidetty niin voimallisena taikakaluna, että hallussapitäjiä tuomittiin noituudesta kuolemaan. Leppä on siten tietäjän puu ja taikojen aines. Leppälintua sanotaan kalmalinnuksi ja kuolemalinnuksi tai punahännäksi Leppä on toista maata muiden lajien kanssa, noitarummun kuvioväriä. Suomen Kansan Muinaisia Takoja luettelee metsästystaikojen tarveaineiksi useimmat taulukossa mainitut puut, vain tuomi puuttuu ja kuusen rinnalla käytetään närettä, hongan sijasta puhutaan taioissa pelkästä männystä ja petäjästä, mikä viitta hongan nimen rituaalisesti rajattuun käyttöön karhunkallopuuna ja tulistelupuuna. Eräänlainen leppälintu on leppäkerttukin, jota on käytetty ennuseläimenä. Kun neito otti leppäkertun kämmenelleen neito ja kehotti: lennä, lennä leppä terttu, niin terttu lensi kämmeneltä pois kuultuaan kehotuksen ja samalla toive toteutui. Leppää käytettiin sekä vasta- että suojaustaikuudessa. Lepästä veisteltiin taikakeinoksi leppäsiä jousia ja nuolia, koska puu siihen hyvin taipui ja punavärin tehoa höystettiin asettamalla jänteeksi verenpunainen lanka.

Eurooppalaisessa kosmogoniassa astrologia jakaa taivaan planeettahaltijoiden kesken, ja kunkin sektorin alla sama vaikutus läpäisee koko luomakunnan. Jotain tämän tapaista muinaissuomalaistenkin uskomuksissa lienee ollut, vaikkakaan he tuskin puhuivat eläinradasta, heille taivaankansi näyttäytyi suurlahdin jälkeen siivattarattaana, otavana eli kärrinpyöränä, jonka keskiössä taivaantolppana ja perimmäisenä asuntatähtenä oli Pohjantähti, jonka ympärillä elämä pyöri. Joidenkin tulkintojen mukaan Lemminkäinen hirvenhiihdossaan ajoi aurinkoa ja kosioretkellään Pohjolaan kosi kuutarta, kalvaan kuultavaa Pohjan neitoa. Kalevala luonnehtii Lemminkäistä vereväksi ja Pohjan neittä kuulakkaaksi.

Ruumiin kuvat on kosmoksen mikrokosmos. Kalliokuvista päätellen erityistä merkitystä muinaissuomalaiset ovat tunteneet kättä kohtaan. Käden kuvaa on myös käytetty taikamerkkinä. Tähdissä on sakarat, ja kämmenessä pikkurilli on saanut nimekseen sakarisormi. Kallioiden punaväriset kämmenen jäljet eivät kerro mitään puihin tai kasveihin liittyvistä uskomuksista, mutta lasten sormiloruissa on jäljellä joitain Ison härän tappoon liittyviä yhtäläisyyksiä ja merkillistä on myös etusormen säännönmukainen nimittäminen suomen tai tuomentukiksi eri muunelmineen. Luettelossani hirvipuuksi on nimetty haapa, mutta Ritvalan helkavirsissä Tuomen syntyrunossa rinnastetaan tuomi hirven juoksuun hikeen asti. Hirven hikoamiskyky ei ole kaksinen, joten liika jokseminen voi hirven tappaakin nostamalla ruumiin lämpötilaa.

Runon mainінta viittaa ehkä taivaallisen romanssin alkujuurille, ja totemistiseen alkuun kosmisessa jahdissa, jossa muut jumalat kansoittivat muut puut. Tammi tai tuomi osui hirven haltijalle, joka ilmeisesti oli myös suomalaislappalaisten haltija eikä jäljellä ole muuta kuin lastenloru, joka sitkeästi rallatta suomen tuomena ja päinvastoin, peukalopotin jälkeen tulee suomensotti alias tuomentotti, mutta puhutaan myös tuomentukista tai suomentukista. Peukalo on joko peukalopukki tai -potti.

Vesilahdella tämä on toisin, poikkeuksellisesti he ovat nimittäneet etusormea honkasälliksi, ja joissain paikoin etusormi on isotukki tai kaukalo. Kaukalo vuorostaan on merkitykseltään melko lähellä taviokuurnaa, leppärintaista lintua, jonka levinneisyysalue on samoilla havumetsävyöhykkeen alueilla kuin hirvenkin. Ympäri käydään yhteen tullaan metsänherran Tapion valtakunnassa. Entinen lasten hokema nikotukseen oli: Nikko niiteen, toinen tuomeen, kolmas koivuun, neljäs neitoon, viides viitaan, kuudes kuuseen, seitemäs seipääseen, kahdeksas kantoon, yhdeksäs yöpuulle, kymmenes kylälle, nyt on nikon pää poikki. Hoku oli luettava yhteen menoon kertaakaan välillä hengittämättä ja niin herkesi nikottamasta.

Sormiloruissa ja Ison härän (sian) runossa on molemmissa kyse lahtaustoimista, sillä kuhmoniemeläisessä lasten sormilorussa on sanat:

Peukalopotti sai sian hei!
Suomensotti sen kotia vei!
Pitkä mies siltä niskan taitti
Nimetön makkarat laitti.
Pikku tilli ne suuhunsa vei.

Tilli ei ehkä ole pelkkä murremuoto sanasta rilli, vaan sisältää syvemmän merkityksen, sillä tilli on paitsi maustekasvin myös tietäjän nimi, tulilappalaisen. Tilli merkitsee myös tikkaa. Viinaksien katselusta nimitys on siirtynyt tillissä olemiseksi, humalatilan nimitykseksi. Mikäli lorun tilli viittaa tietäjälaitoksesta kerrottuun runoreliktiin, on lorun toistuvalla nimiparilla peukaloputti ja suomensotti/tuomentotti erityinen merkitys.

Lastenlorut, kronikat, sarjakuvat ja karikatyyrit muokkaavat sanottavan iskevään ja olennaiseen muotoon, josta kaikki turha on karsittu pois ja olennaista liioiteltu. Suomen metsästäjäin liiton emeritus hallituksen puheenjohtaja metsänhoitaja Aarne Liuksiala on yhdistänyt taiteellisella etevyydellä olennaisen suomalaisuuden, tuomimytologian, ja kuuttaren salaisuudet pilapiirroksessaan, jossa akateemikko Koskenniemi sommittelee riimejä "aukaistessa luomen nään kukkasia tuomen näin huomen on suomen. Siinä näkijä missä tekijä. Ilvessalo sahaa pölkkyä todeten: Päin mäntyä on tutkimus ohjattava, ja Okkonen sutii väriä maisemaan jumalanviljan hännällä ja Toivonen tunnistaa parlografista selviä suomalaissävyjä monelle hirvestäjälle tutuista suloäänistä klik-klunk-prr s. Nevanlinna funktioi Suomea maailmankartalle ja Aaltonen muovailee versiota kultaneidosta.

Ken nylkee hän piirtää ruhon, joten lopuksi tämän työn ymmärtämislajien myyttiseksi perustaksi esitettäköön vielä harvinainen muistuma piironvetolorusta Laitilasta. Jokaisen uurron kohdalla sanotaan sana.

Teen, teen, mitämä, teen, teen, näitä, puukon, päitä, jollet, usko, tule, kattoma, lyö, viisi, toista, **///////////////.**

Kuva 6. Pilapiirros sarjassa Veli Giovanni 1948, piirtnyt Aarne Liuksiala.

Mystistä. Kun teräaseella hakkaa pölkkyyn tiuhasti vieri viereen viisitoista sanan painotusta, teho on varma. Sopinee napakaksi vastalauseeksi liian innokkaille piirtoneuvojille nykyaikanakin. Tietäjien kieli on toinen ja vasemman käden merkitys on myös toinen. Loruissa tämä ilmenee siten, että suomensotti ja tuomentotti ovat oikean käden sormen tietoa, ensikäden tietoa. Nurinkäännetyn maailman nimet ovat toiset, vasemman käden peukalolla ja etusormella tehtävät toimet ovat olleet kahtalaiset, peukalo on täintappaja ja etusormi voinlappaja tai hivenen arvoituksellisimmin ruotsalaisvoittoisesti lillingen, julvingen tai peu ja toomasse. Selkokielisesti sanottuna vasemman käden peukalo sopi estävään ja suojaavaan taikuuteen ja oikea käsi edistävään ja toimeentulon turvaavaan taikuuteen. Oletan, että sekaannus suomensotin ja tuomentotin säännönmukaisesta sotkemisesta on kotoisin tästä ilmiöstä. Tuometar on tuonetar, vasemman käden etusormi ja suometar oikean käden etusormi, ojentava, neuvova, opastava, joskus tuomitsevakin.

Penttahinen eli viisiloppinen on viisisakarainen taikamerkki, jota on piirretty ovien pieleen ja talousastioiden pohjaan. Oletetaan, että viisiloppinen on saanut nimensä, ja taikavoimansa aurinkokuntaamme kiertävistä planeetoista sekä maan keskustähdestä kiertolaisineen. Saamme seitsemän peruselementtiä, jotka symboloivat kutakin elämänaluetta. Mikäli näin on, ne tulisi olla myös tarvehierarkian perusteella modalisoitavissa. Ja ovat ne.

Uskominen	TIETO (Merkurius)
Tekeminen	MIES (Mars)
Oleminen	NAINEN (Venus)
Tietäminen	KULTTUURI (Saturnus)
Täytyminen	LUONTO (Jupiter).
Tahtominen	LIIKKUMAVAPAUS (Aurinko -> aurinkohirvi)
Voiminen	KODINONNI (Kuu -> kuutar).

Kuten Ilmari Kianto sen sanoo, mies on luotu liikkuvaksi, mies tahtoo toimiinsa liikkumavapautta, nainen on harjaantunut kotatulen vartija, jolle kodinonni on tärkeää. Hyvin monimutkainen ja hienovarainen tietovaranto on jäljellä ja löyhin sitein jäljitettävissä kosmogoniseen aurinkohirvimyyttiin ja hevosuhrien ja uhriporojen rituaaliseen jatkumoon. Runo oli aikansa tiedonhaltija, kulttuurin edustaja, laulaja, mutta runoja liikkui myös luonnossa hirven hahmossa. Tulilappalainen oli tietäjä ja noita etevyydessä ylitse muiden. Hän tiesi Panun tavat, käsitteli kirvestä ja henkiä tarpeen mukaan.

7. HIRVIHERRAN ÄÄNI – F9 Ohjeet

7.1 Menettelytavat

- Entä jos tulee kaato, Mika kysyi.
- Onko merkit entiset?
- Entiset ovat, kaksi nopeaa peräkkäistä, viijentoista sekunnin väli ja sitten kolmas.
  Jos kaatoja tulee, niin radiot auki ja jokainen tulee kaadolle.

Yllä mainittu Pentti H. Tikkasen teksti edustaa tyypillistä tilannetta käskynjaossa. Samalla se kuvastaa aikaa ennen kännykkää ja metsästystorvia. Koska luvat ovat kaatokiintiöitä, joissa on määritelty sallitut lajit, on etäisyyksien päässä toisistaan olevien metsästäjien saatava heti tieto, mikäli kaato on tapahtunut ja lupa käytetty. Kronikka-aineksen perusteella ohjefunktion aiheet jakautuvat kehotuksiin, yhteydenpitotoimiin, ohjeisiin, jahtisuunnitelman selostuksiin ja erilaisiin opastuksiin ja varoituksiin.

Jos jonkun seuran hirviherran ääni kuuluukin jahdissa, niin toisen hirviherran tapoina saattaa kuulua hiljaa ja äänettömästi metsässä naakiminen. Kookas hirvi asettelee askeleensa varoen eikä risahduskaan paljasta metsien valtiaan liikkeitä.

KEHOTUKSET SUUNNITELMAT
OHJEET
YHTEYDENPITO VAROITUKSET

Satukaavaan sovelletussa emotionaalisessa kaavassa käskynjakotoiminnoissa on kyse onnettomuudesta tiedottamisesta. Hirvestyksessä käskynjako ja ohjeiden antaminen tähtäävät jahdin sujuvuuden ja turvallisuuden varmentamiseen. Päämääränä on, että kaikki saavat kuulla tapahtuneesta onnettomuudesta, hirveä ei ole saatu kaadettua tai onnistuneesta kaadosta heti sen tapahduttua. Funktio yhdeksän esittelee sankarit metsällä ja jakaa heidät passiin ja ajomiehiksi, tuo sankarin apukeinoineen tarinaan.

Proppin mukaan sankareita on kahta tyyppiä: jos tyttö (lue hirvi) pelastaa itsensä, hän on uhriksi joutunut sankaritar, jos taas poika (lue metsästäjä), hän on etsijäsankari. Molemmat sankarityypit eivät esiinny samassa sadussa, mutta hirvestystarinoissa yhdistelmä on sääntö. Kuitenkin perusristiriita säilyy, sillä saduissa on vain yksi sankari ja seuratoiminnassa, joka korostaa yhteishenkeä ei ole suotavaa nousta kovin paljon yläppuolelle muiden, koska kyseessä on joukkosuoritus. Hirvestyksessä on silti sankarinsa, mestariampujat, joiden osumat ovat lukuisampia tai tarkempia kuin toisten, sankarin nimissä on suuri määrä kaatoja.

Tässä funktiossa esitellään sankari ja hänen sankarilliset ominaisuutensa, sanoo Hiltunen. Etsijäsankari etsii kadonnutta, hirvimies etsii kaatunutta saalista tai poiskarannutta haavakkoa. Uhrisankari löytää tien kotiin, hirvimetsällä koira saattaa haukun huumassa kulkeutua kauas, ja vasta yön pimetessä se juosta jolkottelee kotiin.

Merkkilaukauksien tai radioviestien lisäksi jahdinjohtaja antaa ohjeet siitä kuka ampuu eläimen, kuka pysyy passissa, mitä tehdään piston jälkeen, milloin ollaan paikoillaan kuin naulittu kunnes ajomiehet tulevat jne. Hirviporukan ohjeiden ymmärtämiskyky saattoi hirvihuuman alkuvuosina olla heiveröinen ja harjaantumaton, joten syystäkin jahdista vastuullinen hirviherra saattoi huolestua ja ryhtyä miettimään hyviä keinoja tilanteen selvittämiseksi.

Vitsi kertoo tarkemmin. Takavuosina hirviporukka kokoontui hieman huonokuntoisena aamun jahtiin ja huolestunut vouti mietti mitä porukalle pitäisi tehdä. Samalla hän muisti kuulemansa testin ja julisti: Nyt tehdään niin kutsuttu virtsakoe. Minä teen edellä ja muut perässä. Joka ei läpäise testiä, joutuu ajomieheksi. Vouti kävi nurkan takana ja toi kupin jossa esitteli olevan pissaa, kastoi siihen sormensa ja laittoi eri sormen suuhunsa. Jokinen oli ensimmäisenä vuorossa ja teki tunnollisesti perässä, kastoi sormensa ja pisti saman

sormen suuhun. Vouti kuulutti: Jokinen on sitten ensimmäinen ajomies, seuraava testiin... Parempi ehkä näin kuin kusiset paikat myöhemmin. Mutta sormet tässäkin on jollain pelissä. Jahtivouti oivalsi oleellisen, kyseessä oli hänen kannaltaan katsoen kuvaannnollisesti sanoen kusipäisyys ja käsityskyvyn vajavuus, joten saakoot tuta mitä se on tai muutoin porukka jää nuolemaan näppejään metsällä joka tapauksessa.

Ikimuistoiset ovat varoituksista piittaamattomuuden jäljet. Lemminkäinen ei kuunnellut neuvoja, ei kunnioittanut perinteitä ja teki oman päänsä mukaan siten kuten halusi ja kuinkas kävi. Hän suistui muinaisessa sorsajahdissa virtaan, josta äiti hänet naarasi ylös muodottomana möykkynä.

Elotukku ei se ollut: olipa lieto Lemminkäinen,
itse kaunis Kaukomieli, puuttunut haravan piihin
sormesta nimettömästä, vasemmasta varpahasta.

Moni maistelija jahtivoudin kultaisen nesteen jälkeen tiesi tulla raittiina jahtiin, vaikka ehkä ajattelikin sanoilla saman minkä Lemminkäinen sanoitta sormiotteella. Lemminkäisen sormiote kuuluu suomennettuna tuttuun suomalaiskansalliseen manaavaan kriisisanastotyyliin - Ja vitut, perkele! Manailevat eleet ja herjat ovat olleet suomalaisen hirviperinteen sanastoa jo kauan.

Sanoi lieto Lemminkäinen, kauahutti Kaukomieli:
"Tuopin tuojat Tuonelahan, kannun kantajat Manalle
ennen kuun ylenemistä, tämän päivän päätymistä!"

Siitä tuon sanoiksi virkki: "Oh sinä olut katala!
Jo nyt jou'uit joutavihin, jou'uit joutavan jälille!
Olut suuhun juotanehe, ruhkat maahan luotanehe
sormella nimettömällä, vasemmalla peukalolla!"

7.2 Tarkat ohjeet

Yleensä käskynjako sujuu rauhallisissa merkeissä. Yleinen ohjeistus koskee sallittavia kaatoja, josta rajataan pois epäsuotavat kohteet. Kehoitus jättää rauhaan traktorit, hevoset ja junat, koska otuksella pitää olla sarvet sekä munat, saattaa kaikua kuuroille korville ja Zetor-miehet ovat vaarassa, vaikka tielle ei saakaan ampua. Syvyys-psykologisesti epäviisasta, koska ihminen on taipuvainen toimimaan juuri siten, mitä ei saanut tehdä. Monelle kielto on käänteinen kehotus. Perusteltu ohje sen sijaan on sen sijaan käyttökelpoinen ohjeistuksen muoto. Hyvä jahtipäällikkö neuvoo seuruettaan olemaan tarkkana.

Ei riitä päässä
yksi piikki
kaksi olla täytyy
kummallakin puolla
ja luodin jälki siisti,

jos haavoittuu
siitä serifit
pitää huolen,
näppiäni minä niinkuin sinä
silloin nuolen.

Vaikka kronikoiden hirvimotiiveissa ei kieltoihin sijoittunut juuri lainkaan motiiviaiheita, tulos ei tarkkaan ottaen pidä paikkaansa. Kyse on pikemminkin verhotusta toiminnasta ja muihin toimintoihin tiiviisti sitoutuvista tiedoista. Motiivittomat funktiot F2 ja F3, jotka satufunktioina kertovat kiellosta ja kiellon rikkomisesta, eivät ole metsälläkään tuntemattomia. Useimmiten kiellon rikkomiset ovat tahattomia. Jahtialue tiedetään, mutta suuntavaiston mentyä alueelta saatetaan kielloista huolimatta joutua pois. Koira saattaa ryhtyä tottelemattomaksi eikä välitä isäntänsä kielloista, käskyistä tai kehotuksista ja livistää omille teilleen suuntana metsä tai koti. Kielto on sinänsä ymmärrettävää kieltä, muotoa "Et saa lähteä passipilttuusta edes hädän hetkellä.". "Älkää ampuko vasoja!" Ja kiellon rikkominen (F3) on tarinan kohta, jossa tarinaan ilmestyy konna. Hänen funktionsa on tuottaa onnettomuus siihen asti onnelliselle seurueelle. Ammuttu yksilö ei ole se mikä piti, vaan juuri se kielletty vasa, hirvi karkaa, kun passaajan huomio on kiinnittynyt muihin tarpeisiin.

Konnan arkkityyppi tuo tarinaan jännitteen ja kärsimyksen, ja myöhemmin lisän seuran tarinavarastoon ja ainekset kronikkaan. Konna hirviseurueen unelmien tiellä on joko piittamattomuudessaan toisten metsästäjien onnen ja hengen vaarantaja tai muuten epäonninen. Kiellon rikkominen tuottaa kohtalokkaan erehdyksen, **hamartian**. Kohtalokkaita erehdyksiä metsällä sattuu ja on sattunut, joten kieltoja, lain tai seuran tai muun kansan tavan asettamia ei hirvimetsällä puutu. Ne vain kronikkapohjaisessa aineistossa on ajateltu kuuluvaksi jahdista vastuullisen johdon tehtäviin, ohjeisiin.
Toiminnan heikot kohdat piiloutuvat johdon toimintaan. Metsästys rinnastuu monin osin sodankäyntiin ja strategiseen johtamiseen. Osaltaan kieltojen ja niiden rikkomusten vähäisyys viittaa kypsään johtamiseen, jossa vältetään liikaa kieltämästä ja sen sijaan suositaan kehotusta, koska ihmisen alitajunta pyrkii noudattamaan kieltoa kehotuksena. Jahtivoudit sen tietävät kokemuksesta. Siksi he mieluummin verhoavat kiellon "ei riitä yksi piikki" so. ei saa ampua mullia, ja käyttävät muotoa "kaksi olla täytyy" so. luvassa on nuori hirvi.

Hirviporukan yhteistoiminta ja yhteishenki on tärkeä kaikille jäsenille. Sitä ei tahallisesti pilata vastustamalla johdon määräyksiä, mutta tahatonta pullikoimista kyllä on. Joskus kohtalokas erehdys syntyy puhtaasta uppiniskaisuudesta ja loukatusta omanarvontunnosta tapaan vielä-minä-näytän. Lemminkäinen ei sanonut "en juo", vaan ryhtyi tarmokkaisiin toimiin juoman saattamiseksi juomakelpoiseksi, kohtalokkain seurauksin. Pakoon piti tilannetta lähteä. Hirviherran huolena ja harmina ei niinkään ole porukan kieltäytyminen tottelemasta määräyksiä, vaan erehdysten peittely-yritys, mikä sekin on kohtalokas erehdys.

Koska kieltoja ei juuri esitetä raavaille miehille, ei niitä myöskään rikota. Sen sijaan esitetään erilaisia toivomuksia ja kehotuksia, jotka voidaan jättää huomiotta. Satu- ja hirvestysfunktiot F2 ja F3 ovat siten läheisesti sidoksissa myös seuratoimintaan porukkoineen eli ymmärämislaji I:een kuuluviin funktioihin F1 ja F10. Seurassa, jossa yhteishenki pelaa ollaan innokkaampia noudattamaan yhteisiä sääntöjä ja määräyksiä.

Osa seuran johdon kehotuksista sanotaan vasta peijaisissa. Saatetaan yllyttää rakennuspuuhiin:

Sillantekoon kaikki miehet
Kesän tullen menkää,
muuten siellä ajomiesten pitää
miltei lentää.

Yleisempi ja ehkä se kaikkein mieluisin kehotus on peijaisatearialle kutsu. Kukapa ei saavutetuista tuloksista nauttisi. Jahtia aletaan suunnitella hyvissä ajoin, pitkä rauhoitusaika antaa siihen hyvät mahdollisuudet ja kun kokemuksesta oppii, niin epäilemättä jahti on puolen vuosisadan harjoittelun myötä saatu huippuvireeseen toiminnoiltaan 2000-luvulle tultaessa. Lisäohjeiden kysyminen on helpottunut kannettavien puhelimien myötä eikä merkkilaukauksia enää käytetä.

KIELTO		KIELLON RIKKOMINEN	-> Hamartia (esim. luvaton hirvi)
	HIRVIHERRA		Vastuunkantaja
SEURA		PORUKKA	-> sanktio (seuraamus teosta)

Kuvio 14. Vastuuttoman teon vastuullisuus

Kuviota voi soveltaa hirviperinteeseen. Kronikoitsija on hirviherran ohella vastuullinen perinteenkantaja. Melko tavallinen kielto on, että tästä ei sitten hiiskuta kenellekään. Seura pitää tapahtuman omana tietonaan. Useimmiten kronikantekijä saa käyttää vapaasti omaa harkintaa, paljastaako tyräykset kyläkunnalle vai ei. Kronikoitsijan kohtalokas erehdys tapahtuu, jos hän paljastaa liian arkaluontoisia asioita. Silloin hän melko varmasti saa vihamielisyyttä osakseen. Sekä hirviherran että kronikoitsijan on tunnettava vastuunsa, edellisen ulkoisiin sidosryhmiin nähden ja toisen sisäsidosryhmiin nähden.

8. SEURALLINEN HOMMA – F10 Seura

8.1 Seuratoiminnan edellytykset

Hirvestysseuratoiminnan esiasteena on hirviporukka, joka toiminnan laajetessa tai vakiintuessa päättää perustaa seuran toimintaansa varten. Hirviporukka 1950-luvulla saattoi alkuun olla kaksimiehinen, jolle herui lupa yhdelle hakijalle. Metsästysseura saattoi syntyä myös ampumaharrastuksen pohjalta. Kuhmossa Metsästys- ja ampumaseuratoiminta alkoi 1960-70 -luvuilla, mutta vasta kun hirviporukka kasvoi, perustettiin metsästysseura. Teko vaikutti porukkaan kiinteyttävästi ja yhteishenkeä lisäävästi. Seurojen pääasialliset tehtävät liittyvät metsästysmaiden saantiin, riistanhoitoon, jahtiin sekä kenneltoimintaan. Toiminnassa maja on tärkeä kiintopiste, joillakin seuroilla on upeita majoja ja muutakin irtainta omaisuutta melko lailla. Voidaan puhua suoranaisesta majakulttuurin synnystä 1960-luvulta lähtien.

Suurissa seuroissa on monenlaista toimintaa kalastuksesta riistanhoitoon, mutta moni seura toimii alkuperäisen hirviporukan suuruisena muutamalla sukulaismiehellä tai -naisella täydennettynä eikä aio ottaa lisää jäseniä. Osin metsästysseuroihin pääsy on koettu uusien tulokkaiden taholta ongelmalliseksi. Halukkaita tulijoita jahtiseuroihin on enemmän kuin halukkaita ottajia, joten jonkinlainen epäsuhta siitä syntyy.

Seurojen vakiotoimintamuotona ovat talkootapahtumat, joissa milloin rakennetaan majaa milloin järjestetään tanssiaisia tai peijaisia tai rakennetaan riistapeltoja rakenteineen. Yhteiset jahtiretket ystävyysseuroihin tai ulkomaille saattavat kuulua ohjelmaan ja tietysti erilaisiin kilpailuihin ja koulutustilaisuuksiin osallistuminen ampumahrjoittelua ja hirvikoejärjestelyjä unohtamatta. Metsästäjät osallistuvat myös hirvikantalaskentaan. Lisäksi tulevat hallinnolliset toimet, joista merkittävin saavutus on vuosittainen lupahakemuksen laadinta. Vilske toiminnassa pitää pienehkön seuran yhteishengen tiiviinä ja hyvänä, mutta suolaisia säkeitäkin joukkoon mahtuu.

Riistanhoidollisista jahtirakennelmista merkittävimpiä ovat erilaiset ampumapaikkojen laadinnat. Jotta riistakanta pysyisi hyvänä tehdään tarvittaessa riisraruokintakaukaloita tai riistapeltoja sekä pystytetään hirvelle suolaisia nuolukiviä lisäravinteeksi. Mitä tulee suhdetoimintaan, kronikoitsijat historiikeissa korostavat hyviä suhteita maanomistajiin, viranomaisiin ja naapuriseuroihin. Suhteet ovatkin useimmiten hyvät, sillä seurojen hajoamisia on suhteellisen vähän, joskin jäsenmaksuissa voi olla pientä epäsuhtaa jäsenmäärään nähden. Historiikit kirjoitetaan metsästypäiväkirjojen, valokuvien ja seuran pöytäkirjojen perusteella, joskus historiikkia voidaan höystää vanhojen jäsenten esittelyjen lisäksi haastattelulla, ja kumma kyllä muutoin tarkoissa saalismäärissä ja -tilastoissa voi olla outoa heittoa, minkä myös metsästysseuratoiminta-aktiivi Anders Borgström on juhlavasti esiin tuonut omassa historiallisessa katsauksessaan. Suomen metsästysseurat ovat porukkahengestä johtuen pääsääntöisesti joko ruotsinkielisiä tai suomenkielisiä. Satunnaiset kaksikieliset joutuvat valitsemaan puolensa. Vaikka kaksikielisiä seuroja ei käytännössä ole, niin kaikkien hirvenmetsästystä harrastavien tulee olla vähintään kaksi- ellei monimielisiä jahtikielen hallitsevia henkilöitä. Silloin on sama sanooko asian ruotsiksi vai suomeksi. Vain jokunen "karlko" saattaa jäädä avautumatta, tai tulkkiutuu toiskielisille mieslehmänä.

> Borgstöm har skrivit på Östersundoms Jaktförenings 20-års jubileumsfest följande:
> Borgström on Itäsalmen Metsästysseuran 20-vuotisjuhlaan kirjoittanut seuraavaa:
>
> Vuosina 1911-1945 Itäsalmen kartanon mailla ammuttiin yhdeksän hirveä, joista yksi 1911, kolme 1913, yksi 1915 ja oikein iso 12-piikkinen uros, painoltaan 240 kg kaatui vuonna 1941 ja seuraavana vuonna 1942 kellistettiin tantereeseen kaksi urosta sekä sitä seuraavana vuonna yksi hirvilehmä. Samalla jaksolla ammuttiin 449 sinisorsaa, 76 kissaa, 311 varista, 60 oravaa etc., mutta tilastolliseksi kuriositeetiksi jää, ettei vuosina 1915-1941 kartanon mailta oltu ammuttu yhtään hirveä.

Juhlapuhuja arveleekin, ettei päiväkirja pidä kutiaan pitkässä juoksussa. Juhlavuosia seurat täyttävät harvakseltaan, toiminta on jokavuotista, ja jakaantuu pääosin talkoisiin, hallintoon, jahtiin liittyviin vapaaehtoisiin ja lakisääteisiin toimiin sekä virkistystoimintaan.

TALKOOT TAPAHTUMAT
TALOUS
SUHDETOIMINTA RAKENNUKSET

Kuvio 15. Seuratoiminnan semanttinen viisiottelu

8.1 Nuolukivien pystytys, suolaa saloille

Riistanhoidollisissa toimenpiteissä nuolukivien pystytys on ensisijaisen tärkeää, lehtikerput, riistakaukalot ja lavarakennelmat saattavat jäädä tekemättä, mutta nuolukivien tärkeys ymmärretään ja niitä pystytetään auliisti hirvielon saataville. Tämä höyliys saattaa selittyä perinteillä. Nuolukivet kiinnostavat hirviä, jotka pyrkivät hakeutumaan myös luonnollisille suolapaikoille. Nuolukiveen voidaan ujuttaa lisäksi hivenaineita, esim. happosadealueella kuparia tai loisia torjuvia lääkeaineita. Suolan antamiseen on kehitelty erilaisia tapoja, haapa on tyypillinen suolapuu, mutta nuolukivet ovat kotiutuneet seuratoimintaan, siinä määrin että jotkut kronikoitsijat ovat epäilleet seuran yrittävän valmistaa suolalihaa uudella menetelmällä.

Nuolukiviä kannettin metsään
lähelle sata,
eiköhän ne aikalailla meidän
alueen kata.
Arvelivat muutamat kiviä olevan
kohtapuolin liikaa,
hirvenlihakin kuulemma jahtiaikaan muistuttaa
suolattua siikaa.

Nuolukivet ovat riistanhoidon välttämätön osa, suomalaismetsissä könöttää pystyssä suolakivi-paaluja, havumetsien lingameja metsän karjan hyvinvoinnin ja lisääntymiskyvyn vaalijana. Suola on vanhastaan karjanhoitotaioissa tärkeä väline. Laidunkarjalle tarjotaan myös suolakiviä ja koska hirvestä on puhuttu sekä hevosena, sonnina, härkänä, lehmänä että metsän karjana, on sekaannus karjataikojen ja metsästystaikojen suolaamistehossa ollut mahdollinen. Jo vuosisatoja sitten keksittiin suolan merkitys nautakarjan hyvinvoinnille, ja tieto heijastui myös karjataikoihin. Katsaus karjataikuuteen on paikallaan nuolukivien syvempään merkitykseen tutustuttaessa. Yleinen oli karjataikakäytänne, jossa astuvaa sonnia kiihotettiin suoloja antamalla. Joissain tapauksissa uskottiin astumishaluttomuuden olevan turmeluksen eli pilauksen aiheuttama, noitakonsteja oli käytetty laimentamaan härillään olijan into. Pilaus saatiin pois suolalla suorasukaisten toimenpiteiden avulla. Sonnin suoroa hierottiin suolalla, minkä jälkeen hierotut suolat syötettiin sonnille. Turmeluksia ja kateutta vastaan oli hyvä tuntea myös oikeita lukuja, lauluja ja sanoja eli loitsuja, joilla kotieläimen terve käyttäytyminen oli manattu pois. Voimalliset karkotussanat olivat hirven nimiin viittaavat:

Mene Hiisi hiihtämään,
Emälempo lentämään,
tuosta oot tullunna,
tuosta saat mennä.

Astutuksen onnistumisen lisäksi suolalla oli muitakin avuja. Se esti painaisen tulon navettaan, karjasuojan lattialle kylvettynä suola lisäsi karjaonnea. Suolan avulla autettiin vasikoimista ja pienen ynisijän ruokahalua. Myöskin karjaonnen poistuminen turvattiin suolalla kuten nuolukivellä pyritään turvaamaan metsänviljan hyvinvointi. Mutta nuolukiveä erikoisempi ja kattavampi taika oli lemminkäisen, "härhilän" eli leppäkertun mahti. Kun sen ompeli hevosen päitsiin, niin hevoslykky oli taattu ja kaikki taudit pysyivät loitolla. Kariettojen jumalanviljaa eivät uhanneet ainoastaan marat, kateet ja noitumiset. Kesäisin metsäväljällä karjan tuhoksi koituivat toisenlaiset vaarat. Metsissä vaani metsänpeitto, metsännenä, näkki sekä tietenkin suurpedot. Karja olipa sitten Tapion tai vähäisemmän pieneläjän omistamaa, saattoi joutua suden kitaan tai karhun kynsiin.

Alitajuisella tasolla suolan suojaavaan ja onnettomuutta estävään kykyyn uskotaan vieläkin. Toki asia ei enää ole pelkän uskon varassa, tutkittua tietoa suolan hyödyistä ja haitoista on, mutta kuka sen tietää millaisiin

kokeellisiin havaintoihin vanhat uskomukset perustivat käsityksensä. Syy saattoi olla sama, vain selitys toinen.

Metsänpeitto tarkoittaa äänettömyyttä ja huomaamattomuutta, toisin sanoen näkymättömyyttä, jolloin etsijät eivät tavoiteltua huomaa, vaikka aivan vierestä menisivät. Hirvimetsällä tuttu tilanne, hirveä ei huomata, tai se havaitaan mättääksi, vaikka ihan vierestä mentäisiin. Metsänpeiton alkukuvat lienevätkin hirven kyvyssä liikkua äänettömästi ja sulautua metsään maahiiden varjoihin, sen väkeä kun on. Hirvi ui mielellään, mutta sitä kuten hevostakin voi uhata hukkumisen vaara virran kurimuksissa. Karjataikuus osoittaa, että metsänpetojen uhkaa on pyritty tarmokkaasti taikakeinoin torjumaan, jotta vapaana riistana metsässä kulkeva riista tai elo ei joutuisi väärille teille ja toisiin suihin. Komppeina, taika-aineina on käytetty toisten eläinlajien tuotteita, erityisesti kalojen ja lintujen rasva ja höyhenet on katsottu hyödylliseksi vastakeinoksi.

Nurmeksesta taltioidussa karjataiassa uskottiin karjan varjeltuvan karhulta kun otti **karhun-, peuran- ja kananlihaa** ja sekoitti ne pirunpaskan kanssa tervaan. Lisäksi sekoitusta varten piti ommella nahkapussi, joka kiinnitettiin kellon kantimeen. Tällä tavoin menetellen karhu pysyi poissa karjasta. Kelloa vailla olevalle lehmälle tehtiin kolme pussia kaulaan. Vanhaa perua lienee myös norjalainen taikatieto, jonka mukaan karhu ei koske karjaan, jos metsään päästettäessä karja pyyhitään koskikaralla ja sanotaan:

Pesen kaunokarjaseni,
pesen ilveksen iholle,
metsän uuhen untuvalle!
...
Pois, karhu, karjastani,
susi, mun sukimistani!"

Toimenpiteiden jälkeen karja oli valmis metsälaitumelle. Koskikara sai olla kuivattu ja se otettiin talteen toiseksi kerraksi. Sekä norjalaisessa että nurmekselaisessa taiassa on ikivanha kaiku. Nautakarja on maahiiden alaista kuten pedot ja hirvet ja puut. Suomalaismetsien kolme suurta maahiisimahtia ovat toinen toisistaan riippuva kolminaisuus, johon kuuluvat omaleimaisina hallitsijoina hirvi, karhu ja metsä. Kaikki nämä on käsitetty tavalla tai toisella jumalsyntyisiksi olennoiksi. Tapio on pääasiallisesti puiden ja kasvien, metsän haltijajumala. Karhu on metsän ruhtinas, mutta hirvi sen kuninkaallinen kruunupää. Peijais- ja häänäytelmät nimittävät karhua metsän sulhoksi ja ihmissulhasta osmoksi, karhuksi. Hirvi on näissä näytelmissä ehtoisa emäntä, mielitty ja tavoiteltu morsian. Tapio vastaa vertauksissa hää- tai peijaistaloa, puista pirttiä.

Eikä epäilystäkään, ettei metsien kesyt sekä villit Sorjat ja Helunat ajan mittaan joutuneet surman tai suden suuhun. Osmo saa kiinni mielityn hirven. Luonnon tragiikka ylevöityy runokuviksi muinaisissa peijaisten häänäytelmissä. Tapio tuottaa ravinnon ja suojan molemmille kanssahaltijoille. Maahiisi saatiin aisoihin veden ja ilmanväen avulla tai väkevillä eritteillä kuten tervalla ja ulosteella. Koskikarassa yhdistyvät sekä ilman että veden elementit, jolloin vedenväki pitää omansa puolta, kun taas samaan liemeen ahdetut erilaisten olentojen lihat toivat sontareisillekin sovinnon pedoilta. Karstulalaisten mielestä karhunsonta oli iso saalis ja arvotavara. Hän ken löysi ensimmäisen karhun pikipaskan, talvisen paskan, karhun tapin, sai olla tyytyväinen. Sen vuoksi karhun jälkiä mentiin etsimään aikaisin keväällä, heti kohta kun karhu oli lähtenyt pesästään ja ensimmäisen ulosteen ulkoilmoille lykännyt. Tätä kevään merkkiä sanottiin pikipaskaksi, jota pantiin karjan kellon kantimen sisään, hihnanahan väliin. Tämän kun teki, ei karhu koskenut eläimiin sen koommin, tuli sontareisille sovinto.

Toinen vanhoihin perinteisiin liittyvä riistanhoitotoimenpide on talviruokinta. Karjan terveys ja tuottoisuus saattoi vaarantua monin tavoin tautien tai puutteellisen ravinnon vuoksi. Myös terveiden jälkeläisten tuottaminen haluttiin turvata. Ellei elo tullut kiimaan, asiaa autettiin syöttämällä kiimaheiniä, joita myös kerkiheinän, kiloheinän ja kirkiheinän nimellä kutsuttiin. Kun lehmille syötettiin voiheinää (melampyrum?), niin lehmä tuotti hyvästi viiliä ja voita. Toiset keräsivät voimaheinät juhannusyönä, jotka sitten Mikon päivän aikaan annettiin lehmille. Vaihtoehtoisesti "voimaheiniä" haettiin syksyllä ladoista. Nykyinen riistanhoito tekee myös voitavansa, että metsien karja voisi hyvin, seurat keräävät talkoovoimin kesällä kerppuja ja heiniä ruokintakaukaloon pantavaksi, jotta hirvieläimet selviytyisivät talven yli, hyvästi poikisivat ja pulskaksi tulisivat. Ei pääse retusilmä, itse paha katsomaan karsaasti.

Monet seurat vaalivat vanhoja metsästysperinteitä ja tapoja, ainakin puhetasolla. Monista taikatavoista on nykyajan myötä tullut leikkimielisiä ohjelmanumeroita ja niin on monen metsästysrituaalinkin laita. Koska hirven jahtikausi vie jahtivuodesta vain vajaan neljänneksen, niin jahdin valmisteluun jää reilusti aikaa. Eniten seuroja jännittää, miten lupien kanssa onnistaa ja miten käy jahdissa. Vinkiksi tässä vanha taika, jolla jännitystä voi lisätä/vähentää. Onnenpuntari. Se valmistetaan Mikkelinä lepästä. Leppäkeihääseen ripustetaan kaksi pussia. Toiseen pussiin laitetaan kiviä ja toisessa päässä roikkuu juurakkopala. Vanhalla kankaalla ripustetaan tasapainoon peräseinän laipion rajaan leppänaulasta roikkumaan. Jos kivipuoli vaipuu talven mittaan alemmaksi niin onni on myötä, jos juurakko tulee, pitää lyylittää maanhaltijaa. Keväällä onnenpuntari haudataan notkoon, syksyllä tehdään uusi. Olisihan sitä puuhaa tuossakin talkooporukalle ja harvassa ne, joiden kivipussukka ei vetäisi voittoa kuivassa sisäilmassa.

8.3 Jäsenyys

Metsäsuomalaisen paratiisi - on riistaa, on kalaa, sen kuin vain ottaa! (Antti O. Paja)

Hirviseurueet syntyvät metsästysporukan ympärille. Perustava porukka muodostaa useimmiten pitkäaikaisen johdon hirvenmetsästysseurassa ja joskus uusien tulokkaiden on vaikeaa päästä mukaan ja saada seuran vanhat jäsenet vakuuttumaan seurakelpoisuudestaan. Tähän pulmaan on keksitty keinot. Eikä niin pientä pilaa, ettei totta toinen puoli. Jäsenyys on helpommin saavutettavissa, jos johtoa voidellaan. Vaikka lähtökohtana tässä tarkastelussa ovat ensisijaisesti hirvikronikoiden maininnat, niin sanomaa täydentää muu eräkirjallisuus ja ennen julkaisematon opinnäytetyön aineisto, jonka joukossa on mm. seuraava iltamatyyppinen peijaisohjelma, joka on esitetty pienoiskuvaelman muodossa. Paljastus lähetettiin kolmen valokuvan kera vahvistettuna. Aineiston lähettäjä totesi näytelmää esitettävän puhtaasti karnevalistisessa hengessä, sillä käsikirjoitusta esitykseen ei ole ja lähettäjä arveli näytöksen tapahtuneen improvisoiden kokemuksen perusteella.

Tapahtumain kulku on seuraava. Nuori metsästäjä pyrkii hirviporukkaan ja tiedustelee johtajalta, voisiko päästä porukkaan. Esittelee siinä varusteitaan muun muassa pyssyä ja paukkuja - ja niin tietenkin hyvin suoritettua ampumakoetta. Siihen johtaja nyökyttelee, mutta valittelee samalla ansioiden olevan vielä riittämättömät. Nuorimies panee parastaan ja esittelee lisätodisteita metsäkelpoisuudesta, varusteissa löytyy. Mukana on kirves, lapio, saha, makuualusta, kahvipannu, tulitikut, puukko ynnä muuta. Luulisi niiden perusteella jo metsälle kelpaavan, mutta ei, ei heru jäsenyys porukkaan. Johtaja epäröi edelleen. Jotain, jotain vielä puuttuu. Sitkeästi nuorukainen yrittää edelleen, esittelee punaiset liivit, pipon. Eikös ne punaisia pitäneetkin olla? Kyllä, kyllä punaisiahan ne, myöntelee seuran johtaja, muttaa… Mitä mutta? hermostuu siihen jo hakija.Ja kun johtaja edelleen tivaa, että varusteista pitäisi löytyä vielä jotakin hyvin tärkeää, nuroen miehen kasvo synkkenevät, koska koiraa ei ole. Sen sijaan hän tarjoutuu hoitamaan omat ja toistenkin kyyditykset ja ääntäkin löytyy (luikauttaa samassa ääninäytteen). Vaan ei, vaikka huuto kuulosti hyvältä, ja into metsälle aidolta, vielä jotain tarvittaisiin ennen kuin metsäkelpoiseksi voitaisiin todeta. Siihen nuori mies ehättää sanomaan: - Kyllä, kyllä minä innolla metsästän! Mitenkäs on, pääsisinkö porukkaan?

Johtaja jo hieman pehmenee, mutta edelleen kaipaa lisävarustusta, täydennystä varusteisiin pitäisi saada. Hakija miettii hetken, melkein jo luovuttaa, mutta viimeisenä keinona vetää pullon repuntaskusta ja sanoo: Tuota, kun minulla ei ole muuta kuin tämmöinen korvenkyynelpullo. Tarjoaa samalla ryypyn, jolloin johtaja suu messingillä kulauttaa maistiaiset, mutta toteaa vieläkin näytön olleen riittämättömän. Niin tulokas kaivaa repun uumenista toisen pullon ja lahjoittaa sen johtajalle. Vasta tässä vaiheessa porukan jäsenyys irtoaa ja varustus alkaa näyttää säälliseltä. Poika otettiin porukaan ehdolla, että varustusta täydennetään tarvittaessa. Tyytyväisyys taattiin ja oli molemminpuolinen.

8.4 Rakennuspuuhat talkoilla

Porukan yhteishenki joutuu koetukselle, kun seura päättää hankkia oman metsästysmajan. Budjetin ja talkoohengen välinen suhde on jumalten keinu, josta ei niin vain livetä. Alkuinnostus on yleensä suurta, porukkaa on riittävästi paikalla eikä rahastakaan tee tiukkaa.

Soramontusta sitten kun lumet suli,
löyty miehiä monta, myös koneita tuli.
Matti ja Eero töitä johtaa,
on ehdittävä moneen kohtaan.
Sähkölaitos meille sähköt antoi,
tavallaan kortensa kekoon kantoi.
Piti tarpeita rahalla paljon ostaa,
no kohtapa joukko vajan harjaa nostaa.
Oli suunniteltu puhua myöhästymisestä
sanoja pahoja,
mutta vaja on ajallaan valmis ja toimii ilman
suuria rahoja.

Majojen lisäksi seurat rakentavat riistarakennelmia, joista tärkeimpiin kuuluu nylkyvaja ja sauna. Nylkyvaja tarvitaan ruhon, nahkojen ja lihojen käsittelyyn. Karnevalistinen piirre nylkypuuhissa liittyy suolan ja janon yhteyteen. Renessanssin torinaurutapahtumissa suola ripotellaan ammottavaan suuhun, jolla on tarkoitus ilmentää elämän suolan ja elämän janon välistä yhteyttä. Missään muualla tämä janojuomien ja suolasäkkien konkreettinen läheisyys ei ole ilmeisempää kuin lahtivajoissa, joissa nylkemisen yhteydessä vietetään kaatajaisia, peijaisvaiheen toista osaa. Nylkykatoksissa yleensä säilytetään myös nuolukiviin tarvittavat ainekset ja heinistä ja orsien raoista saattaa löytyä jotain kirkasta kimmeltävää, jota urakan päätteeksi vetäydytään ihailemaan saunan lauteille. Vuota on hyvästi suolattava, mikäli hirven vuota tahdotaan säilyttää.

Majan yhteyteen rakennetaan aina sauna. Metsältä tultaessa vilun, lian ja hien poistamiseen ei parempaa paikkaa ole. Ja hyvä tarjoilu lämmittää sekin mukavasti mieltä, kieltä ja vatsaa. Suosio on taattu eikä jää maininnoitta kronikoissakaan, kun seuran kesäkokoukset majalla ovat suosittuja.

…osanotto siellä on yleensä vankin.
Kalja vai saunako se sinne vetää,...

Valmistuvat majat ja vajat aikanaan ja niille pitää keksiä nimet. Nimen anto on yhtä juhlaa sekin. Tai sitten se voi olla tuskien taival, kun ehdotettu nimi ei rekisteriin kelpaakaan. Siperia opettaa Hyypiökivalon miehetkin. Tosin kovin runollista aistia ei tarvita, kun nylkyvaja saa nimekseen Hirvelä, on nimi käytännöllinen ja kuvaava, sitä ei voi kieltää. Karnevaalikirjallisuuteen kuuluvat erottamattomana osana juhlinnan kuvat. Yritän seuraavassa konstruoida jäsentymättömän kuvakavalkadin menosta ja meiningistä saunanlöylyssä, vuosijuhlissa ja muissa iltamissa.

Illanviettoa kuvataan:

Hauska oli ilta ja juttua lyötiin,
ja krillatut lihat kaikki ne syötiin.
0n kyllä miehillä ääntä ja kaulaa,
kun miehet äänellä laulaa.
Haikeastipa hanuri soi,
nuoruusmuistot mieleen toi.
Kierrettiin korkkia tarinaa lyötiin
ja joukolla muikkukeitto syötiin.
Ainahan juhlista tulee loppu,
arki-iltoina onkin kiire ja hoppu.
Onpahan niiin kuin pakkopulloo,
jotta vaja valamiiksi syksyyn tulloo.

ja töitähän riitti, vähän totean tähän:
"Paljon seurassa miehiä, mut talkoissa vähän",
Hiljalleen valmista tulikin tuosta.

Vuosijuhlaa kuvataan:

Myös naapuriseurat lahjoja kantaa,
ja hyviä neuvoja matkalle antaa.
Tuli puukkoa, makkaratikkua ynnä muuta.
Näinhän se on kun yhdessä kierretään samaa puuta.
Vahva kasvaa täällä sukupuu, lahjana
heiltä tämä mieskunto luu. Tätä kun järsii,
voi hyvä jysäys. Siitä tulee kyllä semmoinen tauti
ukot kotiin juoksee sepaluksen napit valmiina auki.

8.5 Yhteishenki

Seuratoimintaa kuvaava tarinafunktio sisältää päätöksen epäkohdan korjaamisesta ja vastatoimiin ryhtymisestä. Menestystarinoissa **s**ankari päättää pelastusretken aloittamisen. Seuratoiminnassa tuo sankari on seuran hallitus, joka päätöksellään luo toivon ja valaa uskoa tulevaisuuteen, mutta synnyttää samalla huolen aikatauluista, vastuista ja varojen riittävyydestä. Mikäli rakennusprojektin suunniteltu aikataulu tai budjetti ei pidä, epätoivo muuttuu peloksi ja ahdistukseksi. Vaikka seuralaisten kannalta heihin kohdistuneesta epäoikeudenmukaisen kärsimyksen poistumisesta on ainakin pientä toivoa, niin seuran johto joutuu helposti epäluottamuksen alaiseksi ja vaikuttaa epäpätevältä mahtavan haasteen edessä. Kun aikaa ja rahaa palaa, onnekkaan lopun mahdollisuus näyttää pieneltä.

Majan valmistumisen jälkeen seuratoiminta muuttuu. Tässä seuratoiminnan vaiheessa hallitus aikeineen on samastumiskohde ja saa kannatusta. Seuruemetsästys voi jatkua, ja parhaassa tapauksessa yhteinen hyvin läpiviety talkoourakka on lujittanut porukkahenkeä entisestään, sillä vaikeudet ovat jännityksen edellytys eikä ilman vastuksia synny seikkailua. Menestystarinassa jännitys aikaan saadaan rajallisella ajalla, ja niin on myös hirvimetsällä. Hirvestysseuran päätoimi, syksyinen jahti rajautuu loka-joulukuun väliseksi ajaksi. Kotiväen mielestä metsästyskärpäsen pureman uhri on pelastettava tietyn ajan kuluessa tai muutoin hänen käy huonosti. Tai voihan sen niinkin sanoa, että lisenssille myönnetty aika loppuu.

Tyypillistä poissaolon muotoja ovat lähteminen työhön, metsään, kauppamatkalle tai sotaan, sanoo mediatutkija Hiltunen. Pytinkitarinaan luo lisäksi säännönmukaisesti ryytinsä viivytykset, jotka johtuvat vaikeuksista ja esteistä: ei rahaa, ei tarvikkeita, ei miehiä, ei lupia. Tämä synnyttää tervettä epävarmuutta lopputuloksesta, ja tilanne vuorostaan luo jännitteen tavoitteen ja saavutuksen välille, kun onnistuminen on epävarmaa.

Olipa hankkeessa tuossa kyllä tuulia kaksi,
vaan siinä se tulee aina vähän paremmaksi,
pilvet on poissa, taivas on selkeä,…

9. METSÄLLE LÄHTÖ – F11 Lähtö

Ei osaa mitään tehdä, miehen aatos juokse
ei muuanne kuin merkkipaalun luokse,
jost´alkaa - jos siks elää - eräkausi uus
ja johon taivalta on iankaikkisuus.
(Toivo Lyy)

9.1 Kosteannäväkkä tuuli tarttuu vaatteisiin

Jahtia odotetaan kärsimättömänä. Hyvissä ajoin on katsottu varusteet, kunnostettu aseet, pakattu eväät, tutkailtu ajoreittejä ja tutustuttu passiaukeisiin sekä pohdittu saatavien lupien määrää. Luvat ovat jahtiaamuun mennessä tiedossa ja kunnossa ja samoin kuin aseenkantolupa ja hyväksytty hirvikoe. Sillä tiedossa on että ampujien paperit syynätään lähdössä, jahtipäällikkö, A-johtaja, jahtivouti, hirviherra kuka nyt sitten onkin jahdin vastuullinen vetäjä tarkastaa ampujien paperit, metsästykortin, aseen kantoluvan sekä vielä hirviampumatodistuksen, että ne olivat jokaisella mukana ja kunnossa.

Teuvo joukkonsa kokosi
puhutteli paikan päällä
tuliluikut tarkasteli.

Hirviherra tietää arvonsa, koska yleensä hyväksi havaittu jahdinjohtaja saa toimia tehtävässä useampia kausia peräkkäin. Epäpäteväksi koettu jahdinjohtaja ei tule valituksi tehtävään uudestaan.

Lauantaiaamuna alettiin. Kamu oli tullut
kerrankin tarpeeksi ajoissa naisista, joten
hän oli valmiina astumaan autoon Koskelta lähtiessäni.
Kun sitten kaupan luokse alkoi vähitellen
noita jätkiä kokoontua, saapui siihen jahtivoutikin arvokkaasti
hivenen myöhässä. Hän hymyili ystävällisesti, kuten ennenkin
ja sanoi moron.

Tunnelma on korkealla, lähtijät ovat jännittäneet eniten säätä. Millainen mahtaa olla jahtiaamun sää? Kun Hirvenhiihtäjät lähtivät varhain aamulla matkaan, sää oli luminen ja hieno keväthankikeli. Syksyinen suomalainen metsä ei näyttäydy aivan niin loisteliaana, vaikkakin ruska-aika voi tuoda väriä maisemiin. Heitetään huulta ja sutkauksia: "Ilma on kuin morsian, jos ei tuota purevaa pohjoisviimaa oteta huomioon! Tai ampuja saa kommentin ulkonäön kelpaavuudesta.

Ilma voi toiveista piittaamatta syksyllä olla kostean kylmä, kun kosteannäväkkä tuuli tuulee, tiuhat rättien kuivatushetket laavulla ovat tarpeen vitjojen kerroista tai kaadoista huolimatta. Vilu on vanhasta muistista hyvin luissa ja ytimissä, joten monilla hirviporukoilla on tapana saunoa edellisenä iltana jahtikauden alkamisen kunniaksi. Suomen kielen tuntija Lauri Hakulinen on miettinyt meteorologisten sanojen affektiivisuutta, jossa sääsanasto kuvastaa tunteen ailahduksia ja muita tuntoja luissa ja ytimissä. Vilutus ja vitutus ovat veljeksiä, ei tosin arvon tutkimus tästä mainitse mitään, vaan sen sijaan aloittaa artikkelinsa sanasta soimata.

Kuitenkin huomasin silmän liikkeestä sen sielun ailahtelut.
Se oli näköjään päättänyt, että nyt ette jätkät kyllä möhlää ettekä mekasta, minä pidän ohjat kireällä.

- No, ainahan me on kuuliaisina voutia toteltu, ajattelin mä itsekseni.

Näin etenee miehen aatos lähtötilanteessa, ja muistuu mieleen entisten erheiden moitteet. Soimaus ja uho. Ilmat kylmenevät, mutta säänmuutoksia nopeammin kylmenee jahtivoudin suosiollinen asenne, jos porukka ei pysty urakkaa neuvojen mukaan toimittamaan.

Aurinkosymboli on varmastikin vahva merkki ja se on myös uskonnollinen merkki. Lagergrantzin väittämän mukaan muinoin on käytetty salakieltä, jossa sanan ensimmäiseen ja toiseen tavuun kuuluvia äänteitä on vaihdettu, ja siten on muodostunut **peitenimiä,** joita on vapaasti saanut käyttää lausumakiellon kohteena olevien sanojen asemesta. Tällä perusteella Lagercrantz uskaltaa vihjata, että sammon oikea lähtönimi saattaa olla suksisauvan sompa. Ei tietenkään sauvan sompa, vaan sama merkki kuin sauvan sommassa. Sommeloa enää kukaan tuskin muistaa, mutta sillä on myös ollut taianomaisia käyttöä. Sompaan suoremmin viittaa sanan verbimuunnos sommitella ja sompailla, joilla molemmilla on käsityötaidon ja asettelun merkitykset. Voivat siis liittyä kuvalliseen ilmaisuun, kalliokuviin.

9.2 Entiset kyllä muistetaan

Palataan lähtöruutuun ja sanajahdin johtajan neuvokin ääreen, Hakulisen soimausten luo, säätunnetilojen pariin. Sana johti tutkijan esisemiotiikan pariin, "semologisiin" tutkimuksiin merkityksenkehityksestä, jota nyttemmin sanottaisiin onomasiologiaksi ja semantiikaksi. Soimaamisella on ollut vuosisata takaperin kaksi päämerkitystä, toinen on tarkoittanut kylmyyden, kosteuden ja lämmön uhoamista ja huokumista ja toinen moittimista. Sää vaikuttaa tunteisiin, senhän reumaatikot tuntevat luissaan ja matalapaineelle tai ukkosilmalle herkistyneet eläimet ja ihmiset tietävät mielialassaan, painostaa eikä tee mieli liikkua tai lähteä minnekään. Hirvikin on kesy rämssykelillä. Profesori Hakulinen etsii vastausta soimaukseen mojuta/mojata tensanojen kautta, joilla on murteissa kovaäänisyyden lisämerkitys, mutta aiemmat merkitykset ovat viitanneet matalaan huokuvaan ääneen, jota Renvallin sanakirja on luonnehtinut sanoilla dåna, brumma, mumla, puttra. Olen omakohtaisesti todistanut puolisoni kanssa tämän verbin ilmenemisen sen alkuperäisessä merkityksessä. Vuori, hirvikallio huokui ja äänteli, ihan konkreettisesti, ei ainoastaan vertauskuvallisesti. Repovedellä on kapea jyrkkäkallioisten kallioiden reunustama salmi, josta sattui eräretkemme levähdyshetkellä menemään matalapohjainen leveä paatti, joka nostatti tavallista venettä isommat laineet. Silloin se tapahtui! Syvä tumma huokaus kohosi kallion uumenista, matala huokaus raskaan hengityksen tavoin kumpusi maaemon rinnasta ja laantui vasta kun laineet kävivät pienemmiksi. Mojova ääni tuli vuorenonkaloista, joita vesi oli maaperään vuosituhansien aikana syövyttänyt ja resonoi äänen maan alta tulevaksi.

Voi vain kuvitella maagisen ihmisen mielikuvituksen määrää hänen yrittäessään selittää outoa ääntä, joka juhlavuudessaan oli lähinnä ukkosta tai hirviherran ääntä lajista riippumatta. Syvä matala ääni on kulttuurissamme arvovallan ääni. Mojotus tarkoittaa myös kylmyyden läpitunkeutumista vaatteiden läpi, uuni voi mojottaa kylmää, jos sitä ei ole lämmistetty. Luonnon uunit muodostuvat onkaloista, kallioita on kutsuttu hiiden kallioiksi eli helvetinvuoriksi, tuliseksi pätsiksi, eli lämpöä hohkavaksi. Kallio hohkaa kesällä auringonlämpöä, talvella kylmää. Kiviaines on vaihtolämpöinen kuin käärme tai naisen tunteet. Lönnrotin sompailemat kalevalaiset runot kertovat alkuperäistä soimauksen tarinaa.

"Kun et tuosta kyllin saane, kylmä muita kummempia!
Kylmä kuumia kiviä, palavoita paateroita,
rautaisia kallioita, vuoria teräksisiä,
Vuoksen koskea kovoa, Imatrata ilkeätä,
kurimuksen kulkun suuta, kinahmia kauheata!

"Joko nyt sanon sukusi, kuuluttelen kunniasi?
Tieänpä sinun sukusi, tieän kaiken kasvantasi:
Pakkanen pajuilla syntyi, kova ilma koivikolla
Pohjolan koan perässä, Pimentolan pirtin päässä
ikiturmasta isosta, emosta epattomasta.

"Kukas Pakkasen imetti, kovan ilman kostutteli,
kun oli maammo maiotoinna, emonen utaretoinna?

"Kyyhyt Pakkasen imetti, kyy imetti, käärme syötti
nännillä nenättömillä, utarella uuttomalla;
pohjaistuuli tuuitteli, vilu ilma viihytteli
pahoilla pajupuroilla, here'illä hettehillä.

Lemminkäisen, alkujaan auringonjumalan ja sittemmin kosmisen hirvenhiihtäjän kenkiä paleli, siis mojotti ja siitä hän yltyi lausumaan vastalauseen, pahastuneen sankarin suusta suolsi käskyjä ja lopuksi suurin häpäisy, syntysanojen esittäminen. Edellä viittasin kalliokuvien selityksen voivan olla yhteydessä vuodenaikojen vaihteluun, kuvakielessä kesäpojan ja talvipojan valtakausien mittelöön, jossa kallio on vuoroin suvipojan, Lemminkäisen sukukunnan hallussa ja vuoroin Pakkasen Puhurin pojan, talvipojan ja pakkasherra Hyytämöisen hallinnassa. Tämä osaltaan selittää lukuisat kalliokuvien käärmehahmot. Hirvi on aurinkohirvi, lämmön ja siten viljan sekä elämän jatkuvuuden edustaja, käärme talven, pakkasen ja kuoleman edustaja, joka vie lehdestä puut ja kulottaa kasvit. Käärmeen ja hirven varhainen jonkinasteinen yhteenkuuluvuus tulee selvimmin esiin kulopainaisessa, jota on käytetty kummankin peitenimenä.

Maagisuutta kehityspsykologian perusteella Eliel Lagercrantz esittää kansanrunouden elämysmaailmasta ajatuksen sammosta auringon, onnentuojan ja hedelmällisyyden symbolina, eräänlaisena rikastettuna runsaudensarvena ja loihee heti seuraavaksi työstämään sompa -sanaa. Esittää haasteen tutkijoille, josko sompaa on käytettyt auringon symbolina ja taikamerkkinä. Hirvimiehelle tässä on syntyjen syvien tutkimuksen lähtölaukaus, koska kalliokuvahirvet on usein varustettu ristikuvioisella ympyrällä, tuolla Lagergantzin esittämällä sompa-sampokuviolla, jolla hänen mukaansa on ihmiskunnan alkuhämärissä ollut maaginen merkitys. Magian kieli on osin rinnasteinen unien ja runon kielelle. Hakulisen semologia vierittää tunneilmastosanastoa eteenpäin ja saa mojottamiselle merkityksen kivistää, särkeä. Kylmä kipristää varpaita ja vetää suonta, tuttu ilmiö myös hirvimetsällä. Kansalliskirjailija Alkesis Kiven tuotannossa pakkaseen paenneiden poikien sääret särki ja mojoi kuin kiehuvassa mujussa.

Hiidenvuoret ovat toimineet myös Kipumäen ominaisuudessa, vaikka yhteys on vertauskuvallinen. Kun yhdistetään Hakulisen väite säätermistä mojottaa Legercrantzin väitteeseen tavuvaihtumisista rituaalisessa kielenkäytössä tabu-tilanteissa, saadaan esiin syntyjä syviä asioita ainoisia, syvämerkityksiä. Hakuliselle mojottaa on hyvin tunnettu yleiskielinen ilmaus, mutta minulle se ei ole lainkaan tuttu, koska olen oppinut sanan muodossa jomottaa kuten muutkin itäsuomalaiset. Sama merkitys, selvä tavusiirtymä ensimmäisen ja toisen tavun välillä.

Syvimmät tunteet sanotaan maagisella tai runokielellä. Viime vuosisadan alun lahjakkaimpiin erärunoilijoihin kuulunut Aleksanteri Aava, on kokoelmassaa Musta lintu kertonut eräsaagan kolmen metsäläisen mittelöstä metsän pimennoissa. Runossa hirvi, karhu ja metsästäjä saavat yhteissurman. Se ei kuitenkaan ole tämän asian kannalta ratkaisevaa, vaan Aavan käyttämä sana hirvestä karhun saaliina. Uroshirvi uhkapäinen, hatasarvi haarasorkka, korpinen komea härkä, joka asteli korkeena ruunupäisenä kononenänä polulla, muuttuu **tenavaksi** karhun kynsissä.

Tuossa jo tavoitti
Karhu karkurin komean,
Sorkin teutovan tenavan!
…
karhu kuollehen tenan
päällä seisoi. Söi, imeksi.

Voittoisa karhu muuttuu runossa otsoksi. Sekä hirvi että karhu ovat yleiskielisiä perusnimiä, kun runoilija kuvaa saalistustapahtumaa. Talviunestaan heräävä karhu esitellään alussa ylistävin hellittelynimin: valtaisa väkevä, uninen ukko, jonka kantavien käpäläpohjien, suurien suksien alla lumi helskää ja supsahtaa. Kohtalokkaan lopun saavaa metsästäjän koiraa, pystykorvaa nimitetään runossa korpelaiseksi, ja koiran saalistamana karhun nimi muuttuu otsosta kontioksi. Haukkuva koira on karvahäntä ja pikkuinen itikka.

Hyvä saarna, piskin saarna,

milloin otsolle osuvi,
karhulle sanat sanovi.
Virtana sanat samoopi,
Puhelunsa pulppuavi,
Helää ain komeesti korpi.

9.3 Menneiden tulkinta

Isännän tullessa kuvioihin, runon pystykorva muuttuu piskiksi, karhu kiperäkynneksi, mustan hallavaksi murilaaksi. Metsästäjän silmissä otso oli kamala "metsän ilmeinen isäntä." Raivostuessaan karhu muuttuu kontioksi. Runon kieli kertoo melko selvästi, että ärsytettynä tai nostatettuna taikakeinoin tai karhunkierrokselta talviunilta karhun nimi kontio merkitsee lähinnä vihaista, ärsyyntynyttä, sisuuntunutta karhua. Mies, eränkävijä on toisintonimiltään runossa pyyntimies ja pyssyniekka, joka sylipainissa kontion kanssa haavoittuu kuolettavasti ja kun vihdoin herää tainnoksista, tuntee vihlovan kivun, käsi on turta, pää kipeä eikä jaksa jaloille nousta. Epäonninen pyyntimies jää karhun kylmenevän, mutta vielä lämpöä uhkuvan ruumiin ääreen makaamaan samalla kun kehottaa koiraansa lähtemään avun noutoon.

Tarinan opetus. Hirvestä runoilija Aleksanteri Aava käyttää tenava-nimeä vain kaksi kertaa, mutta varmastiksin sanansa taiten valiten. Hirven vanhoihin nimityksiin kuuluu tewa uroksen nimenä ja tewana naaraan nimenä. Kalliokuvissa on nurinperiin kuvatut hirvet tulkittu kuolleiksi hirviksi, tuonpuoleisuuteen menneiksi. Aavan eräkielen tuntemus kertoo toista ja on yhtenevä nykymetsästäjien kielenkäytön kanssa. Saalistusasteen myötä nimitykset ovat vaihdelleet. Saaliseläimestä puhutaan kunnioittavasti, kaadetusta lähes herjaten ja peijattavasta hirvestä tai karhusta ylistäen ja kunnioittaen.

Kun Aavan uroshivi karhun kaatamana muuttuu tavuvaihdoksen kautta tevanasta tenavaksi, hirvellä ei vaihdu ainoastaan laidunmaat, vaan myöskin sukupuoli. Käärme on sekä kuoleman että naisellisuuden symboli. Jokin syvämerkitys tässä käytänteessä on. Lähdössä Manalan maille olemus muuttuu. Jopa kristillisissä tulkinnoissa uskotaan kuolemassa ylösnousemuksessa ihmisen saavan uuden kirkastetun ruumiin. Kristillisistä symboleista yleinen on kuvaus Mariasta ja Jeesus-lapsesta. Vetoaminen Mariaan tai Jeesukseen on loitsuissa tavallinen fraasi, mutta loitsun maagiset kuvat ulottuvat kauemmaksi menneisyyteen, vuosituhansien taa kalliokuvien tekoaikaan saakka. Aikaan, jolloin hirvet kulkivat jotostaan ja erämiehet jäljet nähtyään lähtivät perään.

Riistanhoitoasenteet ovat nykyisen lyhyen historiansa aikana vaihdelleet. Alkuun vasojen kaatosuositusta ei lainkaan ymmärretty eikä suositusta tahdottu noudattaa. Joskus jopa vasaluvat jätettiin tahallisesti käyttämättä. Selityksen mukaan ei niihin pieniin kannattanut ruutia tuhlata. Kun kalliokuvilla on yleisen tulkinnan mukaan turvattu hirvikannan säilyminen, on hirvijälkeläisillä ratkaiseva merkitys kannan säilymisessä. Kuollessaan hirvestä tuli tenava. Tenava itämurteissa tarkoittaa lasta, jälkeläistä. Emo ja vasa kulkevat hirvimetsällä peräkanaa, vasa seuraa emoaan. Hirviherran paikka asetelmassa vahtelee tilanteen mukaan. Mitä isot edellä sitä pienet jäljessä. Kun tevana poistuu jäävät tenavat jäljelle jotostamaan. Isokin hirvi on jossain vaiheessa ollut pieni, juhla, joulu on ollut aikojen alussa syksyinen uhrijuhla, jossa on uhrattu ounas, owre tai poro. Laulujen ja runojen sanat voivat sisältää jotain menneistä arvoista. Me laulamme joululauluissamme vanhankin nuortuvan jouluna. Vanhojen ihmisten sanotaan tulevan lapseksi jälleen. Ehkä esi-isämme ajattelivat tämän käänteisen kehityksen koskevan myös eläimiä, jotka kuollessaan muuttivat siemenmaahan vasoina ja poikasina tullakseen sieltä ajan saatossa jälleen uutena yksilönä maan päälle.

9.4 Yleinen liikekannallepano

Lähtölaukaus juhlisti ennen lähtöä ja muistutti siten karnevaalikilpa-ajojen lähtölaukausta. Mutta ennen kuin miehet voivat rientää kilpaa metsään, arvotaan passimiesten kesken passipaikat ja annetaan ajomiehille ohjeet ajoreiteistä. Tutkitaan maastokarttoja ja suuntia. Kaverit pitävät jokavuotisen neuvonpitonsa, pulisevat ja pölisevät yhteen ääneen, levittelevät karttojaan ikään kuin niistä jotain valkenisi. Passipaikan arvonta sujuu arvalla hatusta vetäen. Jahtiaamun kiihkossa ei haittaa sumu eikä utu, vaikka lunta olisi maassa ja tunnelma kuin alkavassa mateenkudussa. Jos talkoorakennelmat ovat kunnossa, mikäs on lähtiessä säällä kun säällä.

Ja kyllä nyt passoo, on laavut ja pelit,
haittoo ei ennee ies rönttäset kelit!

Nykyerärunoilijat eivät jälkeen Aavan tematiikasta jää. Metsään lähdetään sankarin elkein.

Mikäpäs siinä, metsään siis
hommista muista veisataan viis!
Tähtäin on vasoissa, häkkipäissä,
männessä nähhään onko sankariainesta veikoissa näissä!

Aiemmin lähtöön ltunnelman kohottajana ja rohkaisuryyppynä otettiin metsälle lähtiessä naukku tai pari. Vanha perinne, josta Runebergin Hirvenhiihtäjätkin puhuu, kun mielevä Pekka tarjoaa jahtitoverilleen urhealle Matille, karhun kaataneelle rohkaisuryypyn aamun avaukseksi ja lähtöryypyksi. Tosin raittiusasenteet ja käytänteet olivat vuosisata sitten toiset kuin nykyään. Asenteet ovat tiukentuneet hulvattomista vuosista ja nykymetsästäjä korkkaa vasta kaadon jälkeen. Humala haittaa sekä osumatarkkuutta että suunnistusta.

Tällä aikoo jahtisika
kärsä maassa möngertää,
miettii, mishäsh nyt on vhika,
kun ei shiinnä määränpää.

Jahtikauden alkuun valmistaudutaan huolella ja kauden ensimmäistä jahtia odotetaan innolla. Aikaiset aamuherätykset eivät silti kaikille aamu-unisille osu, ja jahdinalkua on jouduttu vuosikymmen vuosikymmeneltä hilaamaan myöhemmäksi. Yleinen tapa on kokoontua lähtöpaikalle kahdeksaksi, vaikka näin myöhäiset alkajat voivat vanhojen erämiesten silmissä olla pehmopoikia, jotka tuleva paikalle autolla. Kun lupa-aamun koi nousee, uroita on paikalla innokkaina, vaikka jahtikarkuruuttakin esiintyy. Jahtiin osallistutaan talokohtaisesti erilaisin miesvahvuuksin ja tunnoin.

Oli talosta mies, toisesta kaks',
jopa neljä laskettiin parhaammaks.

Sunnuntaisin rivit harventuvat. Jahtiaamun tunnelma kuin suuren suvun köyhässä perinnönjaossa. Kuin ihmeen kaupalla kaikki kuitenkin yhtäkkiä selviää jokavuotiseen malliin, kun on ensin tunti verran mölisty ja mojotettu. Vouti komensi ajomiehet jonnekin, josta pitää lähteä vetämään ajoketju johonkin sovittuun aikaan ja tapaan. Passimiehet vetäytyvät pilttuisiin, torneihin, kannon nokkaan ja hirvikansan kesärauha on tiessään. Koirat kirmaavat matkaan hirven jäljille. Keskieurooppalaisessa karnevaaliriehassa vietettiin Bon-Temp -aikaa, mikä merkitsi "hyvän ajan" alkua sekä huonojen aikojen loppua. Jahtikausi on hirvikansan Bon-Temp, hyvä aika, onnen aika, kun taas rauhoitusaika on pakollinen seisokki. Karnevalistisia perushahmoja riehan aikana ovat Bon-Temps -hahmo, joka edustaa aviomiestä sekä hänen vaimonsa Mère Folle, joka on edellisen aviovaimo. Molemmat ovat suosittuja eurooppalaisia folklorehahmoja.

Hirvikronikoissa iloisen ajan perhekuviot esitellään jutuissa, joiden keskeisaihe on vaimon mustasukkaisuus tai eväitten tekotaito. Peijaisiin päästyä emäntien keittotaito saa erityistä ylistystä. Sekä hirvijahdissa että karnevaalijuhlassa on teemana rauhanomaisen työn ja yltäkylläisyyden voitto sodasta ja hävityksestä. Riistanhoito on rauhoitusaikojen toimi, joka korjaa hirvisodanaikaiset vahingot ja kulut maksetaan pussista mukisematta ikään kuin sotakorvauksena syksyn iloista. Jakso on kauttaaltaan teurastusjuhlan ja karnevaali-ilmapiirin läpäisemä tematiikaltaan. Kyläpeijaiset edustavat karnevaalisuutta keskiaikaisen viiininkorjuujuhlan tai kotimaisen elojuhlan tapaan. Vilja on korjattu, on aika nauttia tuloksista. On viinin, laulun ja naisten aika. Hirvikronikat kertovat ja elävät vanhaa hirvimyyttiä vuodesta toiseen kansanomaisen konkreettisen ilmapiiriin hengessä. Vakavaa ja vaivalloista jahtia vastaan asetetaan vitsikäs ja iloinen, abstraktius ja ruumiillinen konkretia riukuineen, vastakohtien leikki, jossa elämä ja kuolema, ilojuhla ja surujuhla lyövät sovinnon kättä toisilleen.

Emotionaalisen kaavan mukaan tulkiten lähtöfunktiossa **e**tsijäsankari lähtee retkelle etsimään saalista. Näin roolihahmojen myötä syntyy tarinan juoni. Sankarilla tai sankariporukalla on pyrkimys, tavoite toiminnassaan. Erilaiset vastoinkäymiset ja hankaluudet vastaavat sadun konnaa, joka yrittää estää sankaria suoriutumasta tehtä-västään. Valesankari on konnan alter ego, joka tuo tarinaan moraalista vääryyttä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että metsästäjällä on turhan suuret luulot taidoistaan. Auttaja luo sankarin toimintaan uskottavuutta ja toivoa siitä, että vastukset ovat voitettavissa. Samalla auttaja saattaa asettaa sankarille tiettyjä vaateita, koira odottaa ohjeita, ase putsausta ja panoksia. Varmistamalla apukeinojensa toimivuuden, sankarin vilpittömyys ja aitous todentuu ja siten hän myös selviää eteen tulevista haasteista.

LÄHTÖKÄSKY LÄHTÖTARKASTUS
TUNNELMA
KOKOONTUMISAIKA KOKOONTUMISPAIKKA

Kuvio 16. Lähtötunnelman tärkeimmät osatekijät kronikoissa.

10. HIRVEN TOISINTONIMIEN MYYTTISYYS – F12 Hirvi

> Kieli on kuin lunta, kaupungissa sen peittää tehtaanpiipusta lentänyt noki, vain pelloilla ja metsissä se voi pysyä hyvänä ja raikkaana.
> (Jevgeni Jevtushenko)

Miten muinainen metsästäjä on mieltänyt hirven nimeämiskäytänteestä päätellen? Kansanomainen ajattelu luokittelee ominaisuudet ja nimeää ne erilaisiksi ryhmiksi. Nimet on tässä tarkasteluyssa ryhmitelty 17-jakoisella myyttijaolla, jonka perusteella on hahmoteltu kansanomaisen hirvimyytin perusainesten ryhmät. Aisapariryhmittely testaa ryhmittelyn toimivuutta ja selkeyttää tulkintaa kansanomaista kadonnutta ajattelutapaa tutkittaessa. Merkitykset sinänsä on keksitty omasta päästä, joka luoja paratkoon on melko lailla atavistinen perisuomalaiseen tapaan näin meidän kesken ja Rabelais´n tyyliin sanoen. Sanat on ensisijaisesti kaivettu arkistojen kätköistä ja eräkerronnasta sekä kronikka-aineistosta. Melko varmasti monet sääriin liittyvät ilmaukset ovat alun perin käyneet myös hirven nimityksistä, mutta epäselvinä tapauksina niitä ei ole hirvinimilistassa. Rimppakinttuja liikkuu vain metaforan ihmispuolella.

Kalojen peitenimet eivät anna ominaisuuksien suhteen yhtä hyviä luokittelumahdollisuuksia kuin hirven tai karhun. Erätrilogian esikoistyössä Mulurautunen, ruutanalliset säkeet kalalajit ovat toimineet myyttisen aineksen hahmotuksen perustana. Hirven nimet ovat sen sijaan niin spesifejä ja erottelevia että niiden perusteella voidaan sama jako tehdä yhden eläinlajin, hirven perusteella ja sama jako soveltuu karhuunkin, jolla nimiä on hirveen verraten 3:4 eli kun karhunimiä on löydettävissä noin 400 niin hirvinimiä on noin 300. Karhu on ylivoimainen hirveen nähden tässäkin asiassa.

Nimet on myteemien lisäksi ryhmitelty pareiksi, joita kutsun aisapareiksi. Saadulle merkitysparille on annettu nimimielleyhtymien mukainen yhteinen nimittäjä. Tällä tavoin pääryhmiä muodostuu seitsemän + fokus, joka tässä luokittelussa kuvaa hirvivahinkoja. Kukin ryhmä on myös modalisoitavissa eli arvotettavissa eri tavoin. Koska nimet ovat jahtiväen keskuudessa syntyneitä, luokituskin kuvannee vanhoja eräarvoja jollain tavoin. Merkityksen ymmärtämisessä on turhaa mennä syyttä suotta merta edemmäksi kalaan, tulkintaan käy maalaisjärki aivan yhtä hyvin tai jopa paremminkin kuin sofistikoitu asian ympäri pyörittely. Seikka, minkä moni ns. maalaisjärjellä varustettu hyvin ymmärtää. Unto Ek on kirjassaan Hirventappopaikka ivannut nollatutkimusta, joka suoritettiin hirvikannan elintavoista. Pitkittäis-tutkimuksen tulos oli hänen parodiassaan se, että Sallan alueella asui ainoastaan hirvivasoja ja hirvet söivät katajaa, jos olivat katajapusikossa ja haapaa jos olivat haavikossa. Silti uskon, että näennäisesti itsestään selvyyksissä voi asiaa etäisemmin tarkasteleva nähdä metsän puilta, yksittäisessä yleisen.

Nimet olen ryhmitellyt nimeämällä myteemiluokkiin ja pareiksi seuraavin sanoin:

LIHAKASA

Traagisuusmyteemi 17 **"Lihakkaat"**

Hyväselkä	Kynsi	Mäkilihava
Mäkiliha		Mäkilihanen

Eleellisyysmyteemi 15 **"Ruhokkaat"**

Ruuvihäntä	Netkaselkä	Leveä otsa
Lapiakämmen		Laajapää

JALKAVA

Fantastisuusmyteemi 9 **"Jalkavat"**

Jäsmäjuoksu		Taahkiojalka
Maanmittari	Ritola	Kaviojalka

Eksoottisuusmyteemi 11 **"Kulkevat"**

Kulko		Kulo
Kulokka	Kulopainainen	Kulokas

KIIMA

Sankaruusmyteemi 2 **"Naamanen ja pärstäkerroin"**

Honganpiiskari		Sukkajalaka
Ryttyniska	Mätäspää	Valkosukka

Sakraalisuusmyteemi 7 **"Kankkunen ja kinkkukankku"**

Köndös	Tarvoinporkka	Porkkasilmä
Kanttura		Herasilmä

HIIDENHIRVI

Maagisuusmyteemi 3 **"Hittolaiset "**

Hiiden poika		Huoranhaltija
Juonitar	Kuha	Lapin huaran hantija

Demonisuusmyteemi 8 **"Jorottajat"**

Hiitten hirvi	Karipoika	Poroba petra
Tevana		Pollen poropeura

AIROJALKA

Legendamyteemi 6 **"Etäinen ja kunnioitettu"**

Virri		Kypsis
Romi	Hello	Virpus

Pastoraalisuusmyteemi 14 **"Läheinen ja hyödynnetty"**

Hirvihärkä		Hirvilehmä
Iso härkä	Lippukorva	Hirvivasikka

AIKA SAALIS

Mystisyysmyteemi 10 **"Mahtava"**

Iso	Iso vilja	Iso itikka
Isomus		Iso jänis

Ylevyysmyteemi 16 **"Kruunupää"**

Jalopeura		Villa
Jaloin petra	Jumalan vilja	Koru

ROSVO

Balladimyteemi 5 **"Runoratsu"**

Halliparta		Metsänelävä
Liinaharja	Virunen juoksija	Metsänkarvainen

Primitiivisyysmyteemi 12 **"Rosvoroope"**

Paskapaita	Ulpukkasilmä	Koppaturpa
Karkeaturkki		Jauhokuono

HIRVI

Satumyteemi 4 **"Hellittelynimet"**

Lumikki	Hepenäkaula	Metsävilla
Petra		Kaharasarvi

Luontomyteemi 1 **"Peitenimet"**

Hevonen		Jänis
Poropeura	Jalohirvi	Peura

SÄÄLI ja VAHINKO (fokus ennen ja nyt)
Folkloristisuusmyteemi 13

Peltohirvi		Juoni(go)
Kolarihirvi	Kameeli	Juole

Nimijako perustuu ensisijaisesti Kaarle Krohnin keräämiin peitenimiin ja Suomen Kansan Vanhoissa Runoissa esiintyviin erärunojen peitenimiin, joita kertyi 170 kymmenen kutakin myteemiä kohden, mutta koska monet nimimuodot merkitsevät aivan samaa esimerkiksi riittää puolet saadusta määrästä, sillä kyseessä on joka tapauksessa tulkinta, ei lopullinen totuus. Nimet vaihtelevat ja muuttuvat käyttötarkoituksen mukaan, ovat sitä aina tehneet ja olleet milloin mitäkin, joten eksakti totuus luikahtaa käsistä kulopainaisen vikkelyydellä. Pitävän otteen saamisessa on oltava suurempi harava käytössä, kotkan katse ja lintuperspektiivi.

Asiaa selventää itäsuomalainen sääriluonnehdinta rimppakinttu eli hoikat kurvittomat ja luiset sääret, jotka ovat tyypilliset erittäin laihoilla yksilöillä tai keskenkasvuisella hontelolla tytöllä. Nimitys saattaa olla sovellettavissa ja sitä on sovellettukin myös hirveen, nuoren naimaikäisen naisen vertauskuvaan. Jos hirvi, tuo pitkäsääri olisi nimeltään myös rimppakinttu, niin mihin myteemiin se sijoittuisi? Vastausta luokittelussa tulisi etsiä jalkanimien kohdalta ja kaksi ryhmää asettuisi ehdolle. Nimi kuuluisi joko jalkavien ryhmään tai sitten kiimaryhmään. Taulukon mukaan näissä on edustettuna neljä eri myteemiä, fantastisuuteen, eksoottisuuteen, sankaruuteen ja sakraalisuuteen liittyvät mielteet. Mikäli kansan kieleen mielitekojen kuvaajana on luottamista, sanotaan miesten juoksevan naisten perässä. Rakastunut mies tekee mitä vain, kiipeää vaikka puuhun, jos sillä toivoo saavansa mielitiettynsä huomion. Nimi siis kuuluu parhaiten sankaruusmyteemin alle, joka viittaa soidinkäyttäytymiseen ja sukupuolisen vetovoiman tehoon. Tällä perusteella on oletettavissa, että keinotekoinenkin nimiryhmittely voi auttaa jäljittämään merkityksiä.

10.1 Jaottelun autuus

Suuret merkitysryppäät limittyvät toisiinsa ja siten niistä voi muodostaa lukemattomia eri tapoja ryhmitellä esiin syvämerkityksiä. Tässä esitetyt jaot ovat vain viitteellisiä, mutta antavat riittävät vihjeet tiestä kohti syvämerkityksiä. Saadut ryhmänimet voidaan kulloisenkin tarpeen mukaan ryhmitellä ja nimetä uudelleen. Mitä tällä tavoin saadaan selville vai saadaanko mitään?

Kerrataan alkuun, miten ryhmittelyt ovat muodostuneet. Nimeämisen käytänteestä päätellen kansa on hirvestä huomioinut lihan laadun ja määrän, kiima-ajat, kulkureitit, johon hirven myyttisyys hiidenhirvenä liittyy. Komean eläimen uljautta ja sääriä on ihailtu, hirven sääret ovat aina ikään kuin juhlatamineissa tai lumisukissa. Hirvi on aiemmin harvinaisena ja arkana metsäneläimenä metsästäjien harmiksi kaikonnut nopeasti maisemista tuntiessaan itsensä uhatuksi. Hirvien yleistyessä nimet ovat käyneet harvinaisiksi, arkistuneet ja kutistuneet pelkäksi hirveksi harvoine lisämääreineen.

Entisen monipuolisen kirjon sijasta nykyään puhutaan kolari-, pelto- ja vahinkohirvestä tai vain hirvestä. Kieli on hirvisanastossa köyhtynyt tavattomasti sadassa vuodessa, muttei onneksi aivan kokonaan. Nimien säilyminen on ollut eräkerronnan ansiota. Hirvikronikat ja eräkirjallisuus ovat taltioineet sanoja ja nimiä jopa tehokkaammin kuin yli sadan vuoden arkistointityö. Tämä hämmästyttävä tosiasia sinänsä viittaa hirven "oikean nimen" ehdottomaan lausumattomuuskieltoon ja sitten patrioottiseen palvontakäsitykseen: älä turhaan lausu jumalasi nimeä.

Hirvi -sana on melko tuore lainasana. Oletettavaa on, ettei alkuperäistä suomalaisugrilaista sanaa ole taltioitunut kirjalliseti, mutta kaksi nimeä ylitse muiden on ehdolla hirven alkuperäiseksi nimeksi. Ennen nimi, mies ja eläin olivat yhtä totemistisella tavalla. Lappalaiset, Saamenmaan asukkaat ovat nykytietämyksen mukaan Skandinavian ja Koltan niemimaan vanhimmat asukkaat, alkuperäiskansaa. Samaako vai eri pohjaa kuin suomalaisugrilaiset tai kanta-suomalaiset? Siitä ei ehkä voida olla aivan varmoja, sillä hirvi- ja karhuklaanijaon mukaan vaikuttaisi siltä, että pohjoinen ja itä ovat olleet karhuklaanilaisten vallassa ja

länsilounainen suunta yhdessä pohjoisten rannikkoseutujen kanssa muodostaa hirviklaanilaisten alueen. Kalliokuvien sijoittumisesta päätellen hirviklaanilaisten raja Suomessa on ulottunut järvisuomen ytimeen saakka linjalla Laatokka Pohjanmaa noudatellen Vuoksen virtaa ja sen muunteita.

Yhteisistä oletetuista juurista huolimatta lappalaiset tai saamelaiset eivät puhu Tapiosta juuri lainkaan, vaikka Tapio on selvästi vanhin suomalainen mytologinen olento, joka esiintyy sellaisenaan myös suomalaisugrilaisessa mytologiassa. Tapio ja palvanne ovat sekä unkarilaisen että suomalaisen mytologian samatoimintoiset olennot. Palvanne on tietäjä, jonka tehtävänä on ollut suorittaa uhrit heimon onnen turvaamiseksi. Muinaissuomalaisille onni oli lihapala, elämän edellytys, ja tietäjän tehtävänä oli varmistaa Tapion, metsänhaltijan suosio. Muutoin ei metsänviljaa suotu, niin uskottiin. Myöhemmin nimi sekaantui ja metsän viljaksi tai kuninkaaksi alettiin kutsua myös karhua. Nimi saattoi alunperinkin olla karhun peitenimi, koska Tapio on alkujaan merkinnyt metsää ja metsällinen vuorostaan riistaa yleensä. Karhun ja hirven nimien limittyminen lieneekin sekoittunut peitenimikäytänteessä, samalla kun Tapio on saanut abstraktimman jumalolennon, metsänhaltijan roolin. Tulkinnan kannalta on tärkeää ymmärtää, miten Tapiosta, joka oli ensin metsä ja metsänjumala tuli kiertoilmausten kautta metsänä sekä karhun että hirven peitenimi, minkä jälkeen tieto Tapiosta jäi elämään metsänjumalana. Nyt meillä on kolme metsänkuningasta, mutta vain yksi niistä on kruunupää: Tapio, hirvi ja karhu. Vanha aatelista tarkoittava sana airojalka viittaa sekin hirveen, nimityksellä tarkoitetaan pitkäsääristä.

Jos palataan alkuperäiskansan kielitodistuksiin, niin hirvestä ei puhuta juuri lainkaan. Tapion jäljet saattavat löytyä tevanan ja tavion kautta, mutta vielä selvemmin vanhaa lappalaista hirviperinnettä edustaa erisnimi Sameli, koska Suomessa Pohjanmaalla hirveä nimitetään myös kameeliksi, jänikseksi. Ääntämyserojen vuoksi samelia ja kamelia on voitu käyttää rinnan ja lopulta toinen on väistynyt, toisen jäädessä nimimuotona elämään. Toisaalta myyttinen kalevalainen tevana on tulkittu myös vanhasta kamelisanasta tulleeksi, jolloin juuret ovat jo kaukana Aasian aroilla. Näin synnyissä syvissä on nimien perusteella jäljitettävissä kaksi linjaa, joista toinen johtaa aromaiseen erämaahan ja toinen metsäiseen erämaahan. Sameli ja Tapio ovat nyt ihmisen etunimiä, mutta nuo nimet kilpailevat myös vanhimmasta hirviperusteisen nimen tittelistä.

Uudempia ovat kaikki hirvijohdannaisnimet, kuten esimerkiksi kaikki Hirvoset. Paljon epävarmempaa, mutta myös palkitsevampaa ovat sellaiset viitteet, jotka viittaavat hirveen jollain nyt jo unohtuneella tavalla. Paikannimissä ja sukunimissä ovat säilyneet Joroinen ja Morottaja, jotka mahdollisesti tarkoittavat hirveä. Edellinen viitaa jälkiin ja jälkimmäisen aurinkohirvimyyttiin ja äkilliseen katoamiseen tai lähtemiseen. Se on moro!

Myyttisen metayhtälön muodostavat Sameli, Tapio, Joroinen ja Morottaja. Nimet on tulkittava, jotta merkitys ylipäätään voisi olla mahdollinen. Sameli on kameli kuten sanottu, Tapio on metsä, Joroinen viittaa joron eli hirven jälkiin ja eksyttäviin eräretkiin, kun taas tamperelaisten tervehdykset, se on moro ja moro tarkoittavat suunnilleen samaa kuin päivää ja näkemiin. Vanhaa perua on päivän eli auringon ja jumaluuden yhdistäminen samoin kuin päivänpaisteen yhdistäminen hirveen. Tampereen seudulla Erä-Hämeessä olisi näin ollen säilynyt vanhan Hämeen eräalueen kielikäytänne, jolla on syvät myyttiset juuret Hatanpään valtatiellä eli hirvipolulla. Päivää ja näkemiin vastaavat päivänkiertoa ja itäkarjalaisia tervehdyksiä huomenta ja ehtoota. Vihdoin on kysyttävä, onko semiotisoinnilla todellakaan mitään virkaa? Mitä edellä esitetystä sanavyyhdestä voi semiopoeettisella kehimisellä saada aikaan? Varsinkin kun ensin on puhuttu ummet ja lammet, liirumlaarumit kaikesta taivaan ja maan välillä.

10.2 Hehkukohtaamisia: Se on moro ja soronoo

Tervehdykset ovat osa tapakulttuuria ja vakiintuneina lausahduksina saattavat pysyä melko muuttumattomassa asussa pitkiä aikoja senkin jälkeen kun sanonnan alkuperä on unohtunut. Sanontojen perusteet voivat olla niin kaukaista perua, ettei niiden alkuperäinen syntyaihe ole säilynyt muistissa, vaan on enää ainoastaan pääteltävissä tai arvattavissa. Tällainen eräperinteinen, hieman hirvittävä sanonta on ristiriitaisten ja osin vihamielisten kohtaamisten kuvaajana käytetty "Hyvää päivää, kirvesvartta!" eikä merkitys juuri muutu rinnakkaismuodosta "Hyvä päivä, kirvesvartta!" Tässä on kyse kaadosta, vastapuolen

selätyshaluista, saalistuksen voimankäytöstä, jossa hangille uuvutettu hirvi nuijitaan kirveen hamaralla kuoliaaksi tai kolkataan veteen. Selitys piilee eräsuomalaisuudessa. Hirvenhiihdon osana ja tarinoiden veneestä suoritetussa kolkkametsästyksessä saalista lyötiin päähän airon lavalla tai kirveellä, kunnes saalis taintui ja voitiin pistää puukolla kuoliaaksi. Lausahdus liittynee iloon siitä, että on sattumoisin päästy hirven kanssa kolkkayhteyteen.

Saaliin kohtaaminen on saalistajan kannalta hyvä päivä. Erästykseen kunnioittavasti suhtautuva arvostaa saalista, joten on täysin mahdollista tervehdys ikään kuin anteeksipyyntönä. Hirveä on voitu tervehtiä varoittavalla lisäyksellä, jolla on pyritty saamaan synninpäästö. Teko vastaa kunniakäsityksiä, joissa takaapäin selkään puukottamista pidetään halpamaisena tekona. Uhri on kohdattava silmästä silmään, kasvotusten, jotta taistelu olisi "kunniakas". Tervehdysäännähdys on ollut kuin taisteluhaaste, vaikka eläimellä tosiasiassa ei enää olisikaan todellisia pakomahdollisuuksia kuten julkisessa tapaamistilanteensakin ihminen on sidottu.

Kronikka-aineistossa on Etelä-Karjalasta todistettu tarina hirviklaanilaisen mestariampujasta, jonka merkityksellisyyttä kronikoitsija on kuvannut ampujan etunimien kautta. Nimet ovat miestä myöten, sillä mystisen sydänlaukauksen ja satumaisen osumatuurin ampuja on etunimiltään Heimo Tapio ja suomennettavissa näin ollen yksinkertaisesti sanalla hirviheimolainen. Tarina on koko tutkimusaineiston huikein, todistajanlausunnoin vahvistettu. Kronikka kertoo tositapauksen, jossa osumaonnekas metsästäjä seisoi rantapassissa, jolloin kaislikossa vilahti tumma hirvenhahmoinen jalka. Laukaus kajahti, kätkössä ollut hirvi pelästyi ja kääntyi niiltä sijoiltaan pakoon peräpeili päin ampujaa. Heimo Tapio arveli hätääntyneenä tehneensä karkon ja tarkkoi heti perään ja niin hirvi kellahti nurin. Nylkypaikalla monet nylyt tehnyt hämmästyksekseen totesi pariin kertaan ammutun hirven vuodan olevan virheetön, reiätön ja sisuskalutkin olivat rikkumattomat, vain sydän oli haljennut ja peräpäästä löytyi pari siistiä luodin reikää. Laukaus oli osunut sekä sokkona että hätäpäissä ammuttuna suolitse suoraan naarashirven sydämeen. Sanonta - Tie sydämeen käy vatsan kautta - sai uusia merkityksiä.

Myyttiseksi laukauksen tekee myös tapahtuman ainutlaatuisen sattumuksen lisäksi doublén, ohilaukauksen ja kaksoisosuman synteesi. Tauno V. Mäen termimääritelmän mukaan doublé on vieraskielinen sana, joka viehättää monia. Kaksoislaukaus on aivan toista kuin kaksoisosuma, koska laukaukset saattavat mennä sivukin. Lisäksi Mäki toteaa, että vaikka suomen kieli ei ole köyhää ilmaisuista, sillä on omia käsitteitä, joille on vaikeaa löytää lyhyttä ja selvää vastinetta. Siksi "duplee" elää metsästäjiemme kielessä jatkuvasti, vaikka omastakin takaa olisi hyvä sana: kaksoisosuma. Matti Kinnusen metsästäjäsanastossa ei tätä ehdotusta ole noteerattu. Kyseisessä sanastossa doublé on tulkittu kaksoispudotukseksi ja linnustustermiksi, jossa kaksi lintua saadaan yhdellä sihtauksella laskematta välillä asetta olalta. Kahden osuman sijasta tosin voi tulla kaksoispummikin, joka toistuvana sarjana tehtynä on kansankielessä räiskimistä. Mitään ehdotusta ei sen sijaan ole nimitykseksi Heimo Tapion kaltaiselle laukaukselle, jossa arveltu kaksoispummi osoittautuu tuplanapakympiksi.

Asiantuntijoiden kielessä laukauksilla on eroa, joskin kaksoisosuman ja kahden osuman välinen raja on hieman vaikea määritellä. Nopeilla peräkkäisillä laukauksilla pudotetut kaksi sorsaa parvesta on selvä kaksoisosuma. Mutta jos yksipiippuisella ammutaan otus, ladataan haulikko uudestaan ja ammutaan heti perään, ei se enää oikein olekaan kaksoisosuma, sen sijaan puhutaan kahdesta osumasta, mikä vuorostaan voi tarkoittaa kaksi otusta yhdellä laukauksella tai yksi kahdella laukauksella. Ehkä Heimo Tapion teko on luokiteltava puolidupleeksi, yksi pudotus, kaksi osumaa asetta laskematta, vaikka ensin vaikuttikin siltä että kyseessä on kaksoispummi.

Mikä on totuus? Ken tietää? Varmasti jalat vain vilahti ja tapahtuma oli kronikan, haastattelujen ja nauhoituksen arvoinen. Ikimuistoista tapahtumaa kronikoitiin seuraavalla tavalla:

HEIMO TAPIO

On nimi metsästäjällä myös eräs enteistä.
Sen tiedät historiasta ja sakramenteistä.
Kun Tapio on näitä metsän "johtohenkiä",
muut haltijat on piikoja ja peikot renkiä.

Sai sarvimalli olla "hanko"- taikka "lapio",
niin kaatajaksi ilmoittautui Heimo Tapio!
Mies jahtipäällikkönä Kuivasaaren Erällä
ja jaettavaa riitti nylkysuojan perällä.

Hän asettuipa passiin miltei mihin hyvänsä,
niin eikös hirveen suunnata se saanut jyvänsä.
Jos meiltä joskus puuttuikin jääkylmä harkinta,

niin Heimo skarppaa – osuminen on sen tarkinta.

Sai Heimo passipaikan rantapolun haarasta
ja vaaniskeli lähestyvää hirvinaarasta.

Kun kaislikko on pitkää, otus ehkä vajonnut,
niin ensiluoti sakkasi, vai liekö hajonnut?

No, ainahan on ampumista hirvi pelännyt,
se sukkelasti ampujalle käänsi selän nyt.
Mies toistamiseen sivalsi suurriistaan poistuvaan.
Se kaatui rantavitelikköön märkään, soistuvaan.

- On hirvi nurin, vaikka näyttää, jotten osunut,
näin myönsi Heimo. - Laukastessa lienen hosunut!?
Ja nylkymiehet tehtävissään käytti kirvestä,
vaan suotta etsi luodin reikää naarashirvestä.

On vuota ehjä, suolisto ja maksa - selvä pyy,
vain sydän rikki ammuttu ja se on kuolinsyy.
Vain siisti reikäpari alla hirven saparon,
se johti suoraan sydämeen, **ja totta kaikki on!**

(Jouni Jäkälä)

10.3 Vuosikas ja yksisarvisen salaisuus

Mitä hypoteettiset hirviheimolaishahmot Sameli Morottaja ja Tapio Joroinen voisivat meille paljastaa pohjoisesta ja eteläisestä hirvimyytistä? Haukimyytistä on sampona kaksi päätoisintoa sirpaloituneena kalavesille, ja hirvimyytti lienee tehnyt samanlaisen hajaannuksen, vaikka edes sirpaleita myytistä ei ole enää tallella. Sen sijaan erä- ja ampumataito voi olla verissä kuin Heimo Tapiolla, joka onnekkuudesta kostoksi eräkämpälle jätettynäkin saa hirven kaadettua, kun hirvi kävelee pihaan ja suoraan syliin kuin ahdistettu neito yksisarvisen syliin tai päin vastoin. Eräkämppien metsästyspäiväkirjat tietävät kertoa myös salaisuuden yksisarvisesta. Yksisarvinen on määre siinä missä 15-piikkinenenkin. Hirven sarvet kasvavat eritahtisesti, joten nuorella mullilla voi olla vain yksi sarventappi esillä. Nuori uroshirvi on yksisarvinen, nuorukainen on nuori hirvi, mutta ei mikään vasikka enää. Tämä yksioikoisesti arkirealismiin liittyvä mystifiointi on sinänsä monen kronikoitsijan ja eräkaskujen kertojan lempiaiheita. Tutkimusaineistosta seuloutui yksivuotisen eli potentiaalisen yksisarvisen metsästyksestä seuraava tarina:

> "Juttuhan oli nyt niin, että Ensio ampui ensimmäisen hirvensä, jonka kuolinpäivää edeltäviä elonpäiviä hän ei määrällisesti yksilöinyt totunnaisella tavalla eli hän ei kutsunut otusta aikuiseksi, ei lehmäksi, ei pukiksi, ei sonniksi, ei naaraaksi, ei urokseksi, ei hiehoksi, ei mulliksi ei ylivuotiseksi, ei erauspojaksi.
> Hän antoi lyhyen radiotiedotteen: "Oli vuosikas".
> Eikä siitä sen enempää. Enskan kaatama eläin oli siis vuosikas. Katsoin Nykysuomen sanakirjasta selitystä. Sen mukaan vuosikas on: Ihmisestä tai eläimestä: vuoden ikäinen, vuosikuntainen.
> Voidaan siis sanoa, että Enskan ampuma eläin oli 86 lokakuussa syntynyt vasa, joka viime vuoden puolella rekisteröitynä on siis luettava aikuiseksi." (A 156 Haminalahti/PT/3.12.87)

Potentiaalinen yksisarvinen oli tässä jahdissa "vuosikas". Puheena olevassa kronikassa on mainittu kattava luettelo Savon sydämen hirviasiantuntijoiden hirvinimitietämystä, josta erityisesti korostuu kansallinen erikoisuus kutsua hirveäkin erauspojaksi. Yleensä erauspojalla tarkoitetaan emonsa vieroittamaa karhunpoikaa. Kronikan ironia ja huumori on sisäänlämpiävää jahtikieltä. Jotta vitsi valkenisi, on tiedettävä että hirvi poikii keväällä ei syksyllä ja metsästys tapahtuu syksyllä, joten syksyllä kaadettu vuosikas on joko puolta vuotta nuorempi tai vanhempi ilmoitettua ikää. Ikävä juttu sen mukaan pitikö ampua vasa vai aikuinen. Kaadettu yksilö tulkittiin aikuiseksi, puolitoistavuotiaaksi.

Kaatajan seura pyrkii kunnostautumaan metsästyskulttuurin saralla ja tässä hovirunoilija on tullut ikuistaneeksi uuden perinteen ja vaihtoehtoisen selityksen yksisarvisen probleemaan. Muualla Suomen metsissä juoksentelee valtoimenaan yksisarvisia, Haminalahdessa ne ovat vuosikkaita.

10.4 Nimi miestä myöten, hirvimiehen eritoten

Nimityksiä ja uusia vaihtoehtoisia käytänteitä jahtikieleen syntyy jatkuvasti. Oletetaanpa että meillä on kaksi hirvimiestä, toinen on pohjoisesta Sameli Morottaja ja toinen Hämeestä Tapio Joroinen, jonka rinnalla voi olla nykyaikaista itäsuomalaisuutta kuvaamassa nimi Heimo Hirvonen. Kun nimi on miestä myöten, olettakaamme että he ovat saaneet nimensä erähenkisen suvun kunniaksi ja nimet ovat alkujaan hirven peitenimiä. Vanhoihin tapoihin kuuluu uskomus, jonka mukaan pienokainen saa kumminsa ominaisuuksia,

jos lapsi kastetaan kummin nimiseksi. Tapaustarkastelussa oletetaan, että toisen kummisetä on ollut kuuluisa hirven salakaataja, honkaluvalla toimija ja toisen lapsen kummina vuorostaan on ollut kuuluisa naakija.

Sanonta "Se on päivää ja näkemiin" viittaa nopeaan tapaamiseen. Tällainen tilanne on melko tavallinen varmakätisen hirvenmetsästäjän kohdalla. Hirven ilmestyessä näköpiiriin, sen elonpäivät ovat luetut tarkkakätisen ampujan edessä, kertalaakista. Tästä morottaja tamperelaiseen tapaan. Myyttisen nimen merkitys voidaan nyt suomentaa. Sameli Morottaja tarkoittaa samaa kuin **hirventappaja.** Hämäläinen eräveli Tapio Joroinen on saanut nimensä kummienonsa väijyntä- ja jäljitystaidoista. Hirveä on lähes aina pakko jäljittää metsän suojassa hiipien. Aukiolla pitkäsäären hoksottimet ovat liian hyvät ja metsästäjän mahdollisuudet kovin pienet. Tapio Joroisen myyttinen nimi suomennettuna voisi olla vaikkapa **eränkävijä.**

Myyttisiin syvyyksiin päästyämme muistettakoon Lemminkäistä, joka oli **hirvenhiihtäjä** ja jousimies. Lemminkäisellä oli nimiä enemmältikin, syntyperältään hän oli Ahti Saarelainen, nuorena Kaunis Kaukomieli ja lopulta sankariteot suoritettiin Lieto Lemminkäisenä. Sama järjestys kuin poroilla, jotka nimetään iän ja sukupuolen sekä ominaisuuksien mukaan, kunnes ikää tulee niin, että porosta tulee nimiloppu. Joissain kulttuureissa on tai on ollut tapana antaa eri ikävaiheissa tai vakavasta sairaudesta tai identiteettikriisistä toipumisen jälkeen uusi nimi. Käytänteellä on yhteys myytteihin. Lemminkäinen on Kalevalan sankareista ainut, jolla esiintyy nämä kolme nimeä selvästi. Neljättä ja nykyaikaisinta metsästäjää kuvatkoon täsää oletuksessa tyyppi Heimo Hirvonen, **hirvimies**. Kuvittelun tuloksena saadaan nejä hirvestäjän arkkityyppiä.

Sameli Morottaja	**Tapio Joroinen**	**Lieto Lemminkäinen**	**Heimo Hirvonen**
Hirventappaja	Eränkävijä	Hirvenhiihtäjä	Hirvimies
kyttääjä	naakija	kielastaja	pyytäjä
salametsästäjä	hirvenmetsästäjä	naisenmetsästäjä	jahtiporukkalainen
väijyjä	jäljittäjä	houkuttaja	passaaja/ajaja
sää/yö, kuu	metsä/kasvit	sää/aurinko, päivä	metsä/puut

Kuvio 17. Neljä suomalaista hirvimiestyyppiä kautta aikojen.

Vanhinta myyttistä kerrostumaa kalevalaisessa eräepiikassa edustaa Lemminkäisen hirvenhiihtotaipumukset, joilla viitataan hedelmällisyyteen ja elämään, lihan iloihin, lempeen lämpöön ja kevääseen, joka toi muurarin. Kaikki myyttiset hirvimiestyypit ovat hirvimiehiä, metsästäjiä mutta kuten ym. kuvio kertoo, ajan saatossa tavoissa ja arvoissa tapahtuu kehitystä ja muutoksia. Suurin muutos lienee yksilö- tai parityöskentelyn muuttuminen joukkuetoiminnaksi. Ajan sykli sulkeutuu, ansapyynnin ajoilla hirvenmetsästys lienee tapahtunut ajoketjujen avulla. Hedelmällisyyden perusajatus on jälkikasvun turvaamisessa ja elämän jatkuvuudessa. Luodut tarvitsevat ravintoa voidakseen elää ja jotta uusia suita tulisi, tarvitaan kosiskelua.

Hirvi, "iso liha" on kasvissyöjä. Pohjoisen oloissa kasvisravinto käy niukaksi ja pihkaiseksi talviaikaan. Auringon valo ja lämpö katoavat kaamoksen pimeyteen pitkähköksi aikaa pohjoisessa. Hengenpitimikseen pohjoisen kairan erästäjä saattaa omantunnon tuskitta ampua sopivalle ampumahollille ilmestyneen hirven. Sameli Morottajan arvomaailmassa oma suu on lähinnä. Salametsästys suoritetaan öiseen aikaan ja kuulu pimeisiin puuhiin.

Hämäläisen eräkauden kasvatilla on yhteisöllisyys enemmän veressä ja hän toimii pitkäjänteisemmin, kantaa huolta riistakannasta ja oman kyläkunnan hyvinvoinnista. Hän antaa naapureille ja hirville osansa, hirvet pääsevät osille pellon antimista ja kyläläiset saavat paistinsa. Tällä perusteella voimme sijoittaa nämä kolme nimiryhmää luonnon, yhteisön ja marginaalitilan piireihin. Tapio Joroinen edustaa selvimmin myyttistä linjaa, joka on johtanut ns. valistuneeseen metsästäjään, jolle riistanhoito ja maltillinen hirvikannan verotus on luonnostaan selvä asia. Metsästäjä mallia Tapio Joroinen tuntee ja kantaa vastuunsa ja heitä on aina ollut liikkeellä erämaissa. Luontokunnioituksen ja hirvikannan elintärkeyden vuoksi ennen ehkä enemmän kuin nyt.

Sekä Lieto Lemminkäinen että Sameli Morottaja käyttävät oman käden oikeutta. Sameli Morottaja himoitsee sampoa ja rahaa, kun taas Lieto Lemminkäisille tärkeämpää on itse saalistustapahtuma, verenkiihko ja

elämys, kulkeminen ja erämatkailu. Morottajat hyödyntävät surutta ja seurauksista välittämättä, ahneesti tarjoutuvia tilanteita hyväksi käyttäen luonnon antimia. Jälkimmäinen edustaa himometsästäjää, jolle kaatotapahtuma ja saalis on vietinomaista ja kaikki kaikessa, mutta eräänlainen luonnonlapsi viettiensä vietävä hänkin on.

Annetut nimet eivät viittaa mihinkään seutuun tai sukuun sinänsä, ne ovat tässä vain erottelujen vuoksi. Nimien avulla voidaan muotoilla kolme eri hirvestyksen merkityskenttää á la Tarasti. Salametsästäjän arkkityyppi Sameli ei toimi luonnon eikä kulttuurin ehdoilla, vaikka on riippuvainen molemmista ja osa kumpaakin järjestelmää. Tapio edustaa vastuuntuntoista, hyvää eräetikettiä noudattavaa metsästäjää, esikuvaa nykyisille hirvestäjille, kaikille Heimo Tapioille. Lemminkäinen on myyttinen metsämies, legenda, jonka taidoista kerrotaan metsällä sukupolvesta toiseen. Hän on metsien humanteri ja luonnonlapsi.

Kuvio 18. Kolmen myyttisen hirvestäjäprototyypin keskeiset isotopiarinnastukset.

10.5 Hirvi, viljavuussymboli

Hirvi on hedelmällisyyssymboli, hirvenliha on mahdollistanut elämän ja toimeentulon. Hirvenliha, vilja oli riippuvainen säästä eli ilmoista, lämmöstä ja sen mukaisista kasvuolosuhteista kuten muukin kasvu. Lemminkäinen on kosmisena olentona vaikuttanut auringon kulkuun taivaalla ja sen kautta kasvillisuuteen ja sääoloihin, mikä ilmenee Uuden Kalevalan runossa 30, joka kertoo Lemminkäisen veneretkestä pakkasen kourissa. Eräiden runoversioiden mukaan sekä Paavo Haavikon Kalevala-tulkinnan mukaan sankari pelastui paleltumiskuolemalta tappamalla hirven ja kääriytymällä lämpimän hirven ruhon sisään. Kalevala on tylympi, se tyytyy mainitsemaan Lemminkäisen riipineen sammaleet saappaaseensa kylmän varaksi samalla kun hän hirmuisesti manasi Pakkasen poikaa tekemään sovinnon tai hän hävittää suviseen säähän koko hyytämöisten sukukunnan. Runossa Lemminkäinen puhuu ikään kuin kesäpojan näkökulmasta, kun taas Pakkanen Puhurin poika puhuu talvipojan suulla. Runo sisältää myös viittauksia kasvullisuuden ja puiden syntyyn sekä lehtipuiden vuodenkiertoon, jossa lehdet kylmän ilman ja syksyn tullen putoavat maahan.

Isokokoisena kasvissyöjänä hirvi kuluttaa paljon ravintoa ja sen kesäravintona ovat ensisijaisesti kasvit ja lehdekset, talvella eläin laihtuu pakkasen ja havupuuaterioinnin vuoksi. Pieni hirvipartio saattoi vaivatta tuhota kaskiviljelyn tuoton yhdessä yössä. Tämä kuvastuu myös Kantelettaren runosta, jossa maanomistaja mielellään auttaa hirvitiedustelijaa ja toivoo tämän ryhtyvän tosi toimiin hirven kaatamiseksi. Runo vastaa myös Lieto Lemminkäisen tiedustelua kota-asukkaiden harmin syystä. Hirvi oli ryvetellyt keittopadat kumoon. Tulkintaa ei ole syytä tehdä kirjaimellisesti. Ellei pataan ole mitään pantavissa, ne pysyvät kumossa. Jos hirvi söi vähäiset einekset pellolta, pataan ei ollut muuta pantavaa kuin hyväkäs hirvi, jos sen kiinni saisi. Hengellään sai hirvi maksaa tekonsa, sillä kehotus kuului: Kolkkaa kuoliaaksi, lähetä lämsä, ammu heti jos kohtaat. Runon hittolainen oli vieraillut koko kesän talon pelloilla, kalunnut kaalinpäät ja jopa maannut metsässä marjat lituskoiksi niin ettei marjametsästäkään särvintä keittopataan herunut. Jo vain sopi tappaa moinen otus.

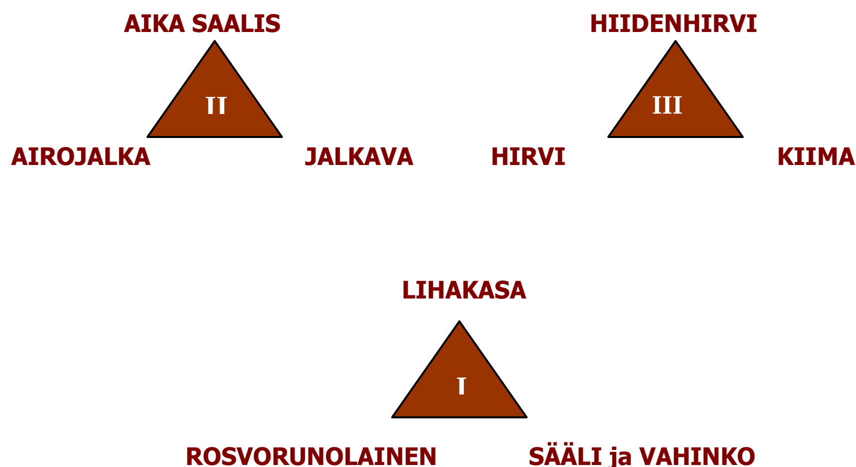
Hirvimyytin ratkaisu liittyy kasvillisuuteen ja hirvimyytin jatkumon nykyversio on riistanhoitotyössä, hirvifunktiossa kymmenen, joka kertoo hirvenmetsästysseurojen toiminnasta. Arkkityyppi Sameli Morottajan, hirventappajan ja Tapio Joroisen, eränkävijän jälkeläiset eivät hyvällä katsele toisiaan. Lieto Lemminkäisen heimoisia naureskellaan ja paheksutaan hieman höynähtäneenä, pikkuisen päästään vialla olevana, vaikka nuoren metsämiehen kohellusta ymmärretäänkin, mutta ukkomiesten ei. Siitä lukuisat kaskut - näissä

erittäin vakavissa merkeissä. Ennen eräpoliisina toimi metsänhaltijan väki, nyt kannasta huolehtivat viranomaiset, mutta luontonsa mukaan kukin toimii naisrintamalla taipumustensa mukaisesti. Lemminkäisen kosioretket ovat hirvenmetsästyksen eräkerronnassa myyttistä kerrontaa. Selonteot riistanhoitotyöstä kertovat yhteisöllistä tarua ja lujittavat yhteisön hyvinvointia, kun taas vitsauksena toimii osin suuresti liioiteltu vastus salametsästyksen haitoista.

10.6 Syvällä on kaiken merkitys

Hirven toisintonimien kolmioryhmittely paljastaa nimien vaikenevan salametsästyksestä. Tällä perusteella vastuksena apajilla eivät ole välistä vetävät.

Ensimmäiseen ryhmään sijoittuvat airojalka, jalkavuus ja aika saalis. Ryhmä vastaa Tapio Joroisen mallikäyttäytymistä. Hyvän eteen on tehtävä töitä ja saalista on kunnioitettava. Toisessa ryhmittymässä ovat myteemit, joita on luonnehdittu sanolla lihakasa, rosvorunolainen sekä sääli ja vahinko. Toisin sanoen kyseessä on prototyyppi Sameli Morottajan maailma. Kolmas ryhmä muodostuu lemmenkipeyden teeman ympärille ja avainsanoina ovat hiidenhirvi ja kiimainen hirvi.

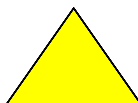

Kuvio 19. Miten nimien myteemit ryhmittyvätkään somasti.

Kolmio I edustaa Morottajaa, liha-ahmaa, joksi voi lukea kaikki luomakunnan lihahakit, jotka ovat hirvenlihan perään. Ryhmään kuuluvat haaskalinnuista korppi ja varis, pedoista karhu, ahma, susi ym. sekä vastuuttomasti huvikseen tai luvatta saalistajat. Saaliin kunnioittajat ovat Joroisten ryhmässä II, kun taas vallan muista seikoista metsästyksessä kiinnostuneet liittyvät arvomaailmassaan Lemminkäisiin, vallanhimoiset ja miehuudellaan pöyhistelevät machot kuuluvat tähän ryhmään. Enemmän heitä tosin on myyttisissä mielikuvissa ja unelmissa kuin todellisuudessa, sillä menestys on taattu kuten Kalevalakin sen todistaa: naiset rakastuvat renttuihin ja kuten tiedetään horsma, se rentunruusu on. Ja rentunruusu merkitsee peurankukkaa. Rentu on peura.

Saatu nimiaines voidaan vielä ryhmittäin metatulkita, jolloin saamme peruskolmion. Hirvimyytissä on pohjimmiltaan kyse arjen ravinnon tarpeesta, elämän edellytysten turvaamisesta, ikäisen onnen saamisesta, ravinnosta ja kasvusta. Kuviossa I on tulkkiutuvuus, R on peruslähtökohta ja O kohdistuneisuus.

I MOROTTAJA/Metsänviljely

R pirttiviljely/LEMMINKÄINEN O JOROINEN/peltoviljely

Kuvio 20. Myyttiset teemat viljelyn kautta tarkastellen.

Nimet paljastavat myyttisen puheen tulkkiutuvan salametsästykseen liitettävien arvojen kautta. Lihaa hankitaan sekä luvallisen seuruemetsästyksen että salametsästyksen avulla perheen ruokapöytään tai muuksi tulon lähteeksi, kun taas joroislaistyyppi kulttuurisidonnaisina maanviljelijänä peltoviljatappioistaan huolimatta huolehtii myös riistan tarpeista rakentamalla mm. riistapeltoja. Olipa kyse mistä viljavuuden ja hedelmällisyyden näkökulmasta tahansa, kaikki hirvenmetsästykseen liittyvä sisältää runsaasti myyttistä puhetta. Ajan mittaan kehitystä on tapahtunut, kytistä on tullut metsänhoitajia, naakijoista maanviljelijöitä, ja kielastajista kansakunnan toivoja ja kynttilöitä. Ei mitään niin pahaa ettei jotain hyväákin!

10.7 Viisiöinnin taito paljastaa

Myteemiasiasanat voidaan vaihtoehtoisesti neliöidä, jolloin kuva muuttuu ja täydentyy.

1) JALAT: jalkava + airojalka (meno ja meininki)
2) LIHAT: lihakasa + aika saalis (massa ja koko)
3) HALUT: kiima - rosvorunolainen (viettelys ja torjunta)
4) NIMET: hiidenhirvi ja hirvi (alces alces ennen ja nyt)
5) FOKUS: Kameli = Jänis (arvoitus, mysteeri)

Sukka(mieli)-> LEMMINKÄINEN
JALAT HALUT
Onni(lihapala)-> HIRVI
NIMET LIHAT

Lemminkäinen oli onnenonkija, jota kutsuttiin Sukkamieleksi. Yllä olevassa kuviossa fokus on sama kuin hirvestä käytetyt eläinnimet, joista yleisimpiä ovat lammas, hevonen, lehmä, peura ja jänis. Puuttuva tekijä tulee ratkaista näiden eläinten symboliikan avulla eikä tyytyä siihen yksinkertaiseen ratkaisuun, että Lemminkäinen oli kielastaja ja kova menemään riistan perään.

juoksevat		märehtivät	
HEVONEN		LEHMÄ	kotieläimiä
	LAMMAS		fokus
PEURA		JÄNIS	metsäneläimiä

Hirvimyytin syvyys liittyy uhrilammasominaisuuteen sekä kuutilosilmäisyyteen. Nämä kaksi yhdistävää tekijää tekevät siitä pyhän ja erityisen, uhriksi otollisen samalla kun eläin, hirvi luokitellaan anomaliaksi, joka on kuin kotieläin ulkomuodoltaan ja elintavoiltaan, mutta sellaisena kuin lehmän ja hevosen risteytys, ja sen lisäksi

sillä on lampaan kuutilosilmät, mikä ominaisuus rinnastaa sen hiidenväkeen ja metsänemännän karjaan. Kyseessä on metsän oinas, päätteli kansa. Tässä yhteydessä tulkoon korjatuksi myös Aleksis Kiven kanta asiaan. Kiven aikana Etelä-Suomen metsissä ei vapaita hirviä metsästettäväksi asti ollut, mutta väärä on luulo, ettei Kivi olisi Seitsemässä Veljeksessään seitsemästä erämiehestä kertoessaan kertaakaan maininnut hirveä. Kansalliskirjailija mainitsee hirven kaksi kertaa, toisen suoraan ja toisen sanontana, jossa hirvi esiintyy nimenomaan lammaseläimenä. Kiven sanoin Jukolan pojat juoksivat kuin jänikset tai villit oinaat. Toisen kerran sanakiista sai yhden veljeksistä toteamaan toisen veljeksen eräsaalishaaveista, että siinähän tuli koko Noan arkki hiirestä hirveen.

Hirvisanoja on (Ks. liite), niistä noin puolet on vanhoja, jo unohtuneita ja toinen osa on jäljellä satunnaisessa nykykäytössä. Hirvi on monipuolisesti hyödynnetty eläin ja kielellisen muuntelun kohde. Viranomaisten kieli on asiakieltä, luvat annetaan vasoille, emille jne., bahtinilaisessa termistössä pienen kokemuksen kieltä, semioottisesti languea, kun taas kansa ilakoi kielellisillä mahdollisuuksilla käyttäen hyväksi suurta kokemusta ja parolea. Kronikka-aineiston informantti totesi osuvasti, että peitenimet johtuvat kunnioituksesta ja verbaalisuudesta. Kunnioituksen sanoja mielsi arvostamiseksi.

Viranomaisten velvollisuus on puhua mahdollisimman yksiselitteisesti määritellen, tulkinnanvaraa jättämättä, mutta metsästäjät jahtaavat silti tappisonneja, pukkeja, mulleja ja muuta. Huiskeessa lehmiä ja hevosia kaatuu naapurinkin puolelta. Kun kaato on tapahtunut, saalistettu eläin muuttuu ruhoksi tai elukaksi. Lahtivajojen kieli on jälleen toinen. Peijaisiin päästyä alkaa juhlatunnelma ja kronikoiden hirvinimitykset ovat ylistäviä, joskin nimikirjo voi tulla esitellyksi laidasta laitaan tapahtumain selonteon mukaan lupavaiheesta keittovaiheeseen, joka joka jahdin huipentumana nautitaan kruunupään kunniaksi kannoilla pyörähdellen täyteissarvisen tapaan.

	Nimi = merkki nyt,	merkki ennen
1) kaadettavia -> luvat ->	vasa, emä, aikuinen, uros etc.	hiidenhirvi
2) saalistettavia -> ajot ->	mulli, tappisonni, hirvilehmä etc.	yksisarvinen
3) lahdattavia -> nylky ->	ruho, elukka, iso liha etc.	isomus
4) peijattavia. -> kronikka ->	kruunupää, metsän karja etc.	mäkilihanen

Kuvio 21. Hirven nimikäytänteiden muuttuminen.

10.8 Lihakasa

Hirvikronikoitsijana on myös naisia, joiden näkökulma on tapahtumiin henkilökohtaisempi ja erilaisia asioita painottava kuin mieskronikoitsijoiden. Ryhmittelyn otsikko on kotoisin naiskronikoitsijan toteamuksesta, jossa hän mainitsee olennaisen syksyn uurastuksesta - on lihaa tullut aikamoiset läjät. Sattumoisin samasta jahtiajasta on miespuolisen kirjoittajan kuvaama selostus metsästyspäiväkirjassa monesta hukkareissusta vastoinkäymisineen iloineen ja suruineen.

Hirvitoisintonimiryväs on muodostettu intuitiivisesti pareittaiseksi ryhmiksi, jota seuraavassa tulkitaan Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen Hirvi -tietosanakirjan pohjalta tehtyihin riistafunktioiden perusteella (Ks. Liite). Metsästys on osittain traagista toimintaa, joudutaanhan siinä silmätysten elämän ja kuoleman kanssa. Mitä paremmin hyvinvoiva hirviyksilö on ja mitä kookkaammat sarvet sillä on, sen halutumpi se on saaliina ja troffeelähteenä. Metsien taistelutantereiden voittaja on hirvimetsällä ykkössaalis.

Riista- ja kalataloustutkimuslaitoksen hirvijulkaisussa sarveen kohdistuvia hakusanoja on toistakymmentä, hirven toisintonimiluettelossa esiintyvistä nimistä vain harvat viittaavat suoranaisesti sarviin. Hyväselkä, mäkiliha, mäkilihava, mäkilihanen sekä netkaselkä viittaavat lihaisaan hyvinvoivaan olemukseen. Hatasarvi ja kruunupää ja 1-n –piikkiset ovat sarvien perusteella muodostuvia nimiä.

Myytti, osin ehkä totuuskin kertoo Aasian maissa apinan aivoja syötävän suurena herkkuna. Tapa johtaa apinakuningastraditioon sekä uskomukseen syödyn eläimen ominaisuuksien siirtymisestä syöjälle, kun tavoitteena on saada esim. apinan oveluus ja vikkelyys. Hirven aivoja ei lainkaan kerrota syötävän, sen

sijaan kerrotaan tarinoita hirven tyhmyydestä ja aivojen pienuudesta, kun metsästäjäkertomukset toisaalla korostavat hirven viisautta tai oveluutta. Ymmärryksen ja olion ilmenemisen yhteys hajuaistiin on suomenkielessä tiivis. Aaveet ovat hajuttomia mitä nyt joskus hieman rikkiä joku on ollut uumoilevinaan. Kielessä on relikti täydestä tietämättömyydestä, kun jollain ei ole hajuakaan asiasta. Hajut ovat perustavanlaatuinen, primitiivinen ajattelun aines, joka elävöittää muistot sukupolvienkin takaa niin ihmisellä kuin eläimelläkin. Hajuaistinsa menettänyt ihminen menettää väistämättä osan elämän merkittävyyttä, elämästä menee maku, mutta hirvelle tai koiralle hajuaistin menetys on kohtalokkaampi, suorastaan hengenvaarallinen.

Nykyhirvitutkijan kannan mukaan hirvi sijoittuu aivotoimintojensa monipuolisuudessa varsin korkealle nisäkkäiden joukossa ja on hirvieläimistä kärkisijoilla. Sadassa vuodessa hirvitutkijoiden kanta on muuttunut sitä mukaa kun hirvikanta on suurentunut ja tutkimustieto karttunut, sillä vuosisata sitten populaarieläintietokirjassa luonnehdittiin hirveä jokseenkin tyhmäksi eläimeksi, vaikeasti käsiteltäväksi, vihaiseksi ja tappelunhaluiseksi, joka on sekä hauska että eriskummallinen eläin, ja jolla on esihistoriallinen ulkomuoto.

Kirkasotsaisena eläintä ei sen sijaan millään voi pitää, sillä aivot sijaitsevat suuren pään takaosassa. Koiran ja hirven ajatteluaistitoiminnot ovat keskittyneet hajuihin, joita kumpikin laji on erikoistunut analysoimaan ja tunnistamaan. Hirvikognitioiden tutkijat ovat havainneet, että hirvi kuten koirakin voi osoittaa yksilöllistä kokemuksista oppimista ja erot eri yksilöiden välillä voivat olla huomattavat. Erityisen kehittyneet hirven ja koiran aivot ovat hajujen tunnistamisessa. Mäkilihava hyväselkä ei ole haluttavuudestaan huolimatta kovin helppo saalistettava. Kovakalloinen hirvi kyllä on, ja aivot kelpaavat lähinnä nahan parkitsemiseen.

Sarvien suuruus määräytyy hirven iän, ravinnon ja sukupuolen mukaan. Mitä kookkaampi ja hyvälihaisempi hirvi, sitä todennäköisemmin se on mahtisonni-iässä, voimakaslihaksinen hyväselkä. Vanhenevasta naaraasta tulee toistuvien tiineysaikojen takia ajan mittaan netkaselkä. Nimitykset vastannevat nykyisiä nimityksiä hirvilehmä ja hirvihärkä. Sarvien suuruus määräytyy maaperän kivennäisainepitoisuuden mukaan ja suurimmat sarvet ovat Suomessa keskittyneet Kainuun ja Pohjanmaan aavoille. Isot jättösarvet osoittavat mäkilihavan olleen liikkeellä.

Mielenkiintoisin nimistä on mäkeen viittaus. Nimi voi muodostua käytännön havainnosta hirven ruokailualueista. Erityisen mieltynyt suuri nisäkäs on kukkiviin horsma-aukeisiin, joissa maasto on yleensä mäkistä. Mäkilihalla on voitu viitata myös hyvään ampumapaikkaan. Metsän siimeksessä väijytys on helpompaa, kun nuolen tai aseen laukaus pysähtyy maastoon.
Mökilihava voi silti viitata vanhempaan aikaan ja myyttisiin kerrostumiin. Kekri liittyy sekä
vainajanpalvontaan että karja/
viljaonnen turvaamiseen. Tapoihin on kuulunut tallitontun ruokkiminen, ettei karja pilaa kesällä viljapeltoa.
Liitteenä ole-
va nimilista osoittaa, on hirveä kutsuttu sekä lehmän että hevosen nimillä ja lisäksi sitä on nimitetty metsän
karjaksi,
mikä suoraan tarkoittaa riistaa eikä kesälaitumella vapaana olevaa karjaa. Perinne on säilynyt sitkeästi, sillä
vielä nyky-
aikanakin samaista kantaa kutsutaan valton karjaksi omistusoikeudenhaltijan mukaan.

Mäkilihava saattaa viitata vainajauskoon suoremminkin. Itämerensuomalaisella alueella tonttulajeihin kuuluu myös mäkitonttu, jonka suomalaisetkin ovat tunteneet mäkehisenä. Suomalainen mäkehinen on menninkäinen, vainajahenki tai maahinen ja uskomus lienee syntynyt pohjoisten kansojen tavasta haudata vainajat joen tai mäen hiekkatöyräisiin. Samaan viitannee myös lappalaisten tarinat maahisten karjasta, jota hoidetaan kuten ihmisten karjaakin. Tuonpuoleinen on käsitetty kahdella tavalla toiseudeksi, tuonpuoleiseksi. Metsän karja on ollut villin tuntemattoman metsän, tai muun voiman kasvattamaksi luultua. Kotikarjan hoidosta tiedettiin, että karja vaatii hoitotoimenpiteitä menestyäkseen. Tästä tehtiin päätelmä, että jokin huolehtii metsän viljasta. Vainajauskon rippeitä lienee myös tapa, joka säilyi 1900-luvulle saakka maatalouyhteisöissä. Isännällä ja emännällä ja joskus lapsillakin oli karjassa oma nimikkolehmä tai -hevonen, joka surmattiin haltijansa kuoleman yhteydessä joko pitoruuaksi tai muuten. Ellei näin raaskittu tehdä, seurauksena oli vainajan rauhattomuus, kun hän kävi vaatimassa itselleen kuuluvaa talosta. Voi olla, että

mäkiliha on alkujaan merkinnyt maahisten syöttilästä, mäkehisen karjaa. Uskomus on sitten siirtynyt karjasta ja hevosista huolehtivaksi kotitontuksi, jota erityisesti vainajainpäivänä, kekrinä eli pyhäinmiesten päivän aattona oli vastavuoroisesti ruokittava ja kiitettävä vuoden palveluksista. Tontuille ja esi-isien suojeleville hengille maksettiin siten palkka samaan aikaan kuin palvelijoillekin.

10.9 Kansakunnan kynttilät

Hirvenmetsästyksen saaliseläin on hirvi eli alces alces. Mistä hirvi on saanut satumaisen nimensä Lumikki? Sananmukaisesti lumivalkoisista sukistaan, lumisukista, jotka tulevat sekä hangessa kaalomisesta että syntymässä saadusta karvapeitteen värityksestä. Pohjoisten hankien hiihtelijät käyttivät ennen villaisia valkoisia polveen tai yli polven ulottuvia villasukkia. Sukupuolesta riippuen hirvenjalkojen vaalea karvapeite ulottuu polveen tai nivusiin saakka. Walt Disney on tehnyt Lumikista ja seitsemästä pienestä kääpiöstä oman satuklassikkoversionsa, mutta suomalaisittain satu olisi karumpi ja myyttisempi.

Jos ja kun Lumikki on hirvi, niin mitä mahtaisivat olla vastaavasti seitsemän pientä kääpiötä? Paikka paikoin peikkoja on nimitetty peipoiksi tai vuoripeipoiksi, joiden esikuvaksi on aika ajoin esitetty huuhkajan poikasia. Ei kuitenkaan ole säilynyt mitään merkittävää aiheesta Hirvi ja seitsemän pientä huuhkajaa, vaikka aihe tarunhohtoiselta kuullostaakin. Tähtitaivaalta voidaan löytää etsimämme, jos oikein yritetään. Pohjantähden tulkitaan toisinaan tarkoittavan hirveä ja Otavan tähtikuviossa on seitsemän tähteä. Vanha kansa näki otavan hännän osoittavan kohti Pohjantähteä. Toiset hahmottivat Otavan kyljellään olevana viitosena, toiset näkivät siinä vinossa olevat neljä jalkaa ja kolmen tähden hännän. Otava on kielemme yksi vanhimmista sanoista, ja se merkitsee myös kärrinpyörää, jossa puolapuut, ns. sääret ovat hiemen vinossa keskiön ja reunan välissä eli rattaan keskiö on ulkoneva reunaan nähden. Tällaista pyörää nimitettiin myös siivattapyöräksi. Kun siivatta on vatjalaisile merkinnyt elukkaa, joka on hirven harvoja vielä nykyäänkin käytettyjä yleisnimiä, on otavaisen olkapäillä syntynyt muutakin kuin karhu, siellä on myös poropetran alkukoti. Tähdet loistavat taivaalla ja kynttilä luo valoa pimeyteen. Hirven yksittäistä sarvea sanotaan kynttiläksi ja koko sarvistoa kynttеliköksi.

Yleinen hirven peitenimi on jänis, mutta jo unohtuneeseen tietouteen kuuluu vatjalaisten jänis, joksi he nimittivät Otavaa taivaalla, joten he puhuivat hirvestä. Pientä puputtajaa ei suomalaisugrilainen perinne sijoita Otavaan, joten kyseessä lienee jalohirvi eli suuri uroshirvi. Poropeura ja peura ovat molemmat lappalais-saamelaisten myyttien taivaalle sijoittamia aurinkohirven muunnelmia. Hevonhierakkaa vatjalaiset ovat kutsuneen hepoisen putkeksi. Kasvi muistuttaa kukinnossaan litistettyjä kauranjyviä. Metsämiehen seuralaisiin metsällä kuuluvat tietyt haaskalinnut. Vatjalaiset ovat yhdistäneet närhen hevoseen nimittämällä lintua hepoisen sitan syöjäksi. Tämä vatjalaisten sittalintu on kuvailtu muodoltaan käen kaltaiseksi, mutta kooltaan hieman sitä suuremmaksi. Kansallisessa vertauskuvastossa elää käsite hevosen naurusta ja hevosen leikistä. Vatjalaisilla tämä hevostelu on hirvistelyä, sillä vatjassa hirvistellä on yhtä kuin irvistellä hampaat irvessä. Kaharasarven nykynimenä käytetty sarvipää tarkoitti ennen pelkästään vihaista, joskin toisin paikoin se on merkinnyt myös pirua.

Juha Pentikäinen on tahtonut tulkita Otavan karhun tähtikuvioksi pelkästään, mutta Kalevalan selitysoppaan tehneen kansanrunuden professori Niemen käsityksen mukaan **Otavatar,** otava on runollisesti personoitunut naisolento. Lisäksi yhdessä mytologisti Gananderin esiintuomassa loitsussa Otavatarta rukoillaan avuksi varkaita vastaan. Tällä viittauksella on yhteyttä hirveen peltohirvenä ja rosvoroopena. Isohan se on, tuo hirven ruutana, joka vie elon ja onnen.

Hepenäkaula viittaa hirven tunnusmerkkiin, kelloon eli helloon. Aurinkokello oli ennen yksi ajanmittareista samoin kuin päivän aika ja auringon liikerata taivaan kannella. Yöllä aikaa mitattiin Otavan liikkeistä. Muinaiselle ihmiselle auringonkierto oli jossain määrin mysteeri. Epäilemättä jonkinlainen käsitys muodostui myös hirven hellosta, jolle ei ennen eikä vielä nytkään ole keksitty erityisempää merkitystä kuin houkuttelun

tehtävä. Siitä nimitys hepenäkaula, hello kiikkuu koristeena kuin koru kaulalla. Koru itse asiassa on yksi hirven kadonneista nimistä, millä epäilemättä on viitattu samaan ominaisuuteen kuin hepenäkaulallakin. Toisaalta agraarisen kulttuurin hyvinvoinnin kuva oli näkyvät kellonperät kiiltävine vitjoineen vyöllä. Vyö on Tornionjokilaaksossa yö, vyölliset ovat emännän avainnippu ja tykötarpeet vyöllä.

10.10 Aika saalis

Klaanijaon mukaan hirvi ja karhu on oletettu suomalaisten pääklaanien heimoeläimiksi. Hirvi on kookkain riistaeläimemme ja tämä heijastuu myös toisintonimissä, joissa viitataan isokokoisuuteen. Mitä hirven ylevyyteen tulee, on joitain rippeitä tästä suhtautumisesta jäljellä. Jalopeura on leijonasta erheellisesti käytetty vanha suomennos, mutta jalo tarkoittaa myös isoa ja mahtavaa, jolloin jalopeura on sananmukaisesti iso peura. Ylevyyttä korostaa viittaus kruunuun, joka ihmisillä muodostuu joko hiuksista tai kruununkalleuksista eli jalokivistä. Sanonnan mukaan ihminen on luomakunnan kruunu. Tarinan mukaan hirvi on luomakunnan kruunu.

Legendamaiset nimet virri, romi, kypsis ja virpus ovat merkitykseltään tuntemattomia, vain hello hirven nimenä on säilynyt. Helloa kutsutaan myös kelloksi vaikkakaan kellokasta ei pidä sotkea hirveen eikä päinvastoin. Romi lienee sukua romuluiselle eli pitkäsääriselle ja kömpelölle eläimelle, joka on komea sarvipää. Nimityksellä voi olla myös syvät peijaisiin liittyvät juurensa, koska maaseudulla kihlajaisia on nimitetty romiaisiksi. Nimien merkitys on vaipunut unhon yöhön, mutta kypsis viittaa paistiin. Vanhassa joululaulussa lauletaan "on äiti pastanut kystä kyllä". Virri ja Virpus viittaavat muotoon vilpas eli vilkas nopea hevonen, joka on kova menemään. Vaikka nämä tulkinnat ovat lähinnä hyviä arvauksia, puoltavat ne paikkaansa paremman tulkinnan puutteessa. Rinnastuksessa toisena tekijänä on pastoraalisuusmyteemi, johon sijoitetut nimet heijastavat hirven merkitystä lihan lähteenä, metsän karjana. Jänis on yleinen riistaeläin, jonka pitkät korvat muistuttavat liikkeiden ja koon puolesta hirven korvia. Leveät ja herkkäliikkeiset korvat ovat antaneet hirvelle kansanomaisen nimen lippukorva. Nimi paljastaa hirven tyypillisen käyttäytymispiirteen. Muut ryhmän nimet viittaavat selvästi nautakarjaan. Hirveä voidaan kutsua sekä hevoseksi että lehmäksi, vasaa varsaksi tai vasikaksi.

Merellä silmät metsällä korvat! Vanha sanonta on tulkittavissa saalistuksen metaforana, vertauskuvana, jossa silmät merellä kuvaavat hyljettä ja korvat metsässä hirveä. Molemmat eläimet ovat olleet merkittävä riistalaji jo tuhansia vuosia sitten. Kronikka-aineistossa lippukorvaa on nimitetty kalevalaiseen tyyliin suppilovahveroiksi. Osuva ilmaus sekä muodon että värin puolesta. Tottumattoman on vaikea havaita suppilovahveroa maastosta. Myös liikkumatonta hirveä on vaikea havaita harmaantummasta näreiköstä. Väri erehdyttää. Tumma möhkäle seisoo pimennossa liikkumattomana kuin hiisikivi, korkeintaan korva värähtää, kun se kuullostelee äänen suuntaan. Mihin tällä nimellä oikeastaan viitataan? Olen rinnastanut nimen samaan ryhmään hirviuroksen ja hirvinaaraan kanssa, jolloin on luontevaa ajatella nimen jollain tavalla liittyvän hirven käyttäytymiseen. Hyökkäävä hirvi asettaa korvansa luimuun, luimistelee ja kyräilee korvat asetettuna selkää pitkin. Siinä vaiheessa kokeneempi hirvimies tietää varoa, koska edessä saattaa olla äkkilähtö karkuun, varsinkin jos uros on kyseessä. Hirven hyökkäysele on tosin tarkoitettu pelotteeksi, mutta ellei uhkailu ja puhina tepsi, voi hirvi survaista tunkeilijan suohon.

10.11 Hirvivimma

Hirvinimien ryhmittelyssä kiima-ajan merkityksiin liittyviä kohtia olivat sankaruuden ja sakraalisuuden eli pyhitetyn mielikuvat. Sankari on hirvinaaraan suosiosta koitoksia käyvä uros ja sakraalisuus tulee ajan erityisluonteesta, joka on tietty suhteellisen lyhyt jakso hirven vuodenkierrossa, jolloin eläin on vielä rauhoitettu. Metsästyskauden alkaessa hirven kiima-aika on jo ohi.

Nimet sakraalisuusmyteemiin on valittu kahdella perusteella. Uroshirven sykähdyttäjänä toimivat hajut, feromonit ja kohteena on naaras, vitseissä mikä tahansa harmaantumma ja liikkuva tai liikkumaton. Kaskuissa kiiman kohteena voi olla lato tai traktori tai vaikkapa hieho. Sekä kiertonimissä että kaskuissa lehmät ja naarashirvet poikasineen rinnastetaan nautaeläimiin. Puhutaan hirvilehmistä ja -vasikoista, mutta

myös kantturoista. Koska kanttura tarkoittaa myös poikkisahattua kantoa juurineen, sana tullee mustasta maassa paikoillaan makaavasta möhkäleestä. Tiineenä oleva lehmä tai hirvinaaras on hidas liikkeissään, köntystelee, joten köndös on kuvaava nimi. Silti silmät voivat olla kirkkaat, joskin metsän hirviherraan eivät raukeat katseet välttämättä tehoa samalla tavoin kuin ihmishirviherraan. Valpas katse saattaa pelastaa hirviemon hengen, joten se on erityisominaisuus. Tässä kohtaa on ymmärrettävä erä -sanaa, joka tarkoittaa erityistä, erotettua ja pyhää. Raskaus on siunattu tila, ahdistettuna hirvilehmäkin saattaa äityä potkimaan. Jonkilaista ahdistelua hirviuros joutuu joka tapauksessa kiimassaan tekemään, sillä tarvoinporkan jäljillä se voi vainuta otollisen ajankohdan koittaneen, jolloin se lähtee seuraamaan kohdetta.

Koska hirviherran hormonit käyvät kiihkeinä, hormonitoiminnon muutokset aiheuttavat muutoksia myös ulkomuotoon. Uroshirven niska ja kaula turpoavat, voimansa tunnossa ja nahkasarvia riisuessa se kalisuttelee ja hankaa puita ja saattaa puskea mitä vain kilpailijaksi luulemaansa. Komea hello heiluen se ravaa levottomana metsissä ja kuopii kiimakuoppia sorkillaan maahan. Kun se on seurannut kiimahajujälkiä, niin laumasta se erottaa naaraat myös peräpeilistä eli sukkajalkojen karvoituksen väristä. Naaraalla valkoiset sukat ylettyvät nivusiin saakka, uroksella pohkeisiin. Hirviherra kuin hirviherra, pitkän naaraskoiven sukitetun säären vilahdus on kiihdyttävä näky. Niin kiihdyttävä että väliin kanttura kuin kanttura käy, jos vain valkosukka vilajaa. Kansa puhuu sitkeästi merkillisistä risteytymistä, jotka ovat hirviuroksen ja lypsylehmän pariutumisen tulosta. Kaskuissa viittaus on varsin yleinen ja kronikkarunoissakin aihetta on käsitelty.

Oman erälevyn tuottaneen, toimittaja Jouni Jäkälän sanoittamassa balladimaisessa hirvikronikassa sanoitus on tehty tunnettuihin sävelmiin Rosvoroope ja vaihtoehtoisesti voi käyttää Isoisän olkihattu -sävelmääkin. Hirvikronikkasanoitusten sävelmäpohjista juuri Rosvo-Roope balladi on suosituin. Syyn ymmärtää, kansainväliset merirosvotarinat ovat sekoittuneet täällä kotoisiin metsärosvotarinoihin, ja katsantokannasta riippuu, kuka on milloinkin rosvo, Tapion pöytiä hamuileva hirvi, vai luvatta viljakuhilaita riipineen tuholaisen luvaton kostaja, vai sotaa tai muuta tihutyötä metsässä piileskelevä metsästä eineensä ottava, vai hengenpitimikseen muitta mutkitta metsällä käyvä pieneläjä, vai salaa kaadetuilla lihoilla mustan pörssin kauppaa tekevä. Rosvo-Roopesta on tullut suosittu laulu.

NIITTYROMANSSI
(Sanoitus soveltuu sävelmiin Rosvoroope/Isoisän olkihattu)

On keskikesä - tuoksuu apila ja timotei
Ja friisiläisen lehmäneidon hyrrää himo; Hei
Nyt saapuu uljas sarvipäinen hirviherra tuo
Ja huomaa hirvikaunottaren, tallustaa sen luo.

Näin tiedustelee tuoksun rohkasiema kruunupää:
Ah, ehdottaisin tuttavuutta hieman lähempää?
Vaan empivästi katsoo nauta alta ripsien
Ja sanoo seksikkäästi sieraimiaan lipsien:

Ei sovi. Varokolmion näin luona valtatien.
Käyt päälle jopa autojen, oon vielä hieho pien.
Vaan uskoi hirven lupauksiin; - vapaus, salomaat
Ne sinun ovat rakas, jos sä onnen kanssain jaat.

Jo puiden varjoon kulkee outo pari polullaan
Ja toinen toistaan rakastavat joka solullaan,
Vaan pimentoihin kruunupään vie metsä kätkien.
Jää friisiläinen hieho puiden väliin sätkien.

***

Niin kului talvi navetassa, koitti huhtikuu
Ja friisiläinen Mona-hieho poiki, kukas muu?
Ei isää kiikkiin saatu sarvistaan tai sanastaan.
Voi lehmä kesää oottaa huolehtien Nanastaan.

Vaan muisto niityn tuoksuinen ei nautaa kirvellä.
Se oottaa laidunkautta, miettii kuinka hirvellä
Lie talvi mennyt - pakkastakin reilut kolmekuus.
On mulla sentään navetta ja Nana - kuuluisuus.
(Jouni Jäkälä)

Hirven kiimakuviossa on esitetty luonnehdinnat naamasesta ja pärstäkertoimesta sekä kaksimielinen sana kankkunen ja kinkkukankku. Naamanen merkitsee pohjoisen murteissa kiimassa olevaa ja hirven kiiman merkkeinä on sarven ja hellon muodon muutokset. Kiimassa olevaa uroshirveä kiinnostaa lähinnä yksi asia. Naaraan sukupuolinen valmius pariutumiseen, jota se tarkkailee perää haistellen. Kaiken kaikkiaan prosessi on kosijalle raskas kaikkine pariutumis-hetkeen valmistautumisineen. Ei riitä että uros voittaa vastustajansa ja saa oikeuden suvunjatkamiseen, sen on vielä osuttava parin kanssa sopivaan aikaan kohdakkain. Vanhojen metsästäjien kertoman mukaan hirviherralla periaatteessa on alueen kaikki naaraat käytössään, mutta silti uros astuu reviirissään vain kaksi naarasta syksyssä. Kiima on humalatilaan verrattava poikkeustila, jonka päättyessä olo on kuitti ja nääntynyt. Kankkunen merkitsee lähinnä krapulaa, mutta sen kantasana on oudosti kankku, joka itämurteissa tarkoittaa pakaraa, ahteria ja Lönnrotin sanakirjassa se merkitsee 1) ontuva, jalkavammainen 2) potka, kinttu sekä 3) huono hevonen, hevoskaakki, hevosluuska.

Kankku on täten hevostermi alkujaan ja verrattavissa suomalaiseen kopukkaan tai raakkiin. Miten hevostermi on jäänyt tunnetuksi viinasanastossa on sinänsä melko mielenkiintoinen kulttuurijäänne?

Vastaus saattaa piillä kaatoryypyissä ja hevosmarkkinoilla. Kaupantekijäisinä ja kaadon kunniaksi on ollut tapana ottaa ryyppy tapahtuneen kunniaksi. Toisaalta hirvestä on kautta maan puhuttu peitellen hevosena. Villihevonen on hirvi ja kyntöhevonen on hevonen. Tutkimusaineistossa vuodelta 1996 on nauha, jossa melkoisessa tuiterissa olevat kaverukset viettävät peijaisia ja puheesta saa selvää lähinnä aloitussanat, kun nauhan lähettäjä havahtuu ja kysyy toveriltaan illan teemasta: Jokos me puhuttiin siitä hevosesta? Aiheena oli nimenomaan hirvenkaato ja hirvi, joten hirveä ei mainittu omalla nimellä missään vaiheessa puhetta, koko ajan puhuttiin hevosesta. Toinen kankkuun liittyvä kielimuisto on erityinen nimipari Kankkulan kaivo, joka radio-ohjelman nimen lisäksi merkitsee hukkaan heittymistä jossain määrin viinaksisin painotuksin. Mikä on Kankkulan kaivon alkuperä? Ettei vain hirvikalliot? Oletetaan, että kaivo tulee sanasta saivo, hiidenvesi elikkä pyhäjärvi.

Hirvenpyyntiä on harjoitettu ajamalla saalis jyrkänteeltä alas veteen, jossa se on ollut helppo kolkata. Pudotessa hirvi katoaa maastosta näköpiiristä. Siitä putoamisen ja katoamisen yhtälö. Ja juhlat tietysti siitä syntyivät aivan Tippavaaran isännän malliin. Tippa ja tipahtaa muodostavat myös nesteen ja kumoutumisen yhtälön. Kalevalainen kansanrunous yhdistää pidot, kemut ja hääjuhlat oluineen hirvenkaatoon symbolisella tasolla. Kaadon ja selätyksen kohteena on tällöin kosittu nainen. Kaato on myös seksuaalista kieltä.

Kaatoryyppy on ilmeisesti ikivanha tapa juhlia. Vanha lienee täten myös tapa sanoa tätä kaatoryyppyä peitellen kaatosopaksi, mikä viittaa juhlinnan kuviin ruuan ja juoman ääressä. Sen lisäksi myyttisiä hirviheimolaisen nimiä voisi olla vaikkapa Remu Kankkunen, joka olisi myyttinimenä suomennettavissa sanalla **Konkkapolvinen**. Emme ole nimikäytänteessä kovin kaukana intiaaniheimojen nimeämistavoista. Yhteistä ajattelutapaa on myyttisessä hirviperinteessä jonkin verran, mikä saattaa olla heijastumaa muinaisesta yhteisestä menneestä ennen Beringin salmen yhteyden katkeamista. Kun yhteys meni poikki sekä miehet että hirvet muuttuivat, toisaalla karibut ja intiaanit toisaalla hirvet ja suomalaiset veressään kummallakin esi-isien tieto ja eräarvot.

10.12 Hirvipaistin ääressä kieli laulaa

Kronikka-aineistossa on muistelma sota-ajan jälkeisestä hirviretkestä Pohjoisiin metsiin, jossa onnistuneen retken päätteeksi vetoporukan jäsen alkoi laulella omatekoista versiota balladista Rosvo-Roope. Laulussa kuutamo paistoi Rosvo-Roopen pyllyyn. Hirven lempinimi on Rosvo-Roope, koska se käy kartanoilla hamuamassa toisten työn hedelmiä. Kilpakosijat ovat aina saaneet kanssakilpailijoilta kitkeriä lisänimiä, kun ovat liikuskelleet samoilla apajilla jonkun toisen katsotun tai mielitietyn luona. Sanallinen kiusanteko on kansankielessä rehevää ja monimuotoista. Maatilojen pelloilla ja omistusmetsissä hamuilevat hirvet ovat kirvoittaneet suorasukaisia huomautuksia ulkomuodosta, joskin eläimen uljaus on kirvoittanut myös runollisia nimiä, joissa osin on myyttis-mystinen vivahde.

Rentunruusuista peltoa pitkin viilettää ja viipyilee liinaharja, puiden siimeksessä luuraa halliparta sulautuen yhteen naavan ja kaarnan kanssa, mutta ennen kaikkea tuo suomalaismetsien vireä vireenimäinen juoksija on karvainen metsänelävä, kulopainainen ja havumetsien ikiaikainen kuva sekä symboli, itse tapiolainen, josta hyvä teppokeitto saatiin joko kuivalihana tai muusta riistasta valmistettuna. Nuotion äärellä jutut luistavat, koska on aikaa kiireettömään jutusteluun ja mutusteluun.

10.13 Koheltaja

Hirviä kuolee Suomen tieverkoston varteen tuhansittain vuodessa. Samoissa äkkikohtaamisen merkeissä muutama ihminen menettää henkensä, kun Hittawainen jänikset pensaasta esiin ajaa illan hämärissä. Kahden kolmentuhannen suuruusluokkaa olevan hirvikuolleisuuden määrä on antanut tapaturmaisesti autoliikenneonnettomuudessa kuolleelle erityisen nimenkin kuolinsyyn mukaan. Liikenteessä yhteentörmäyksessä kuollut tai haavoittunut hirvi on kolarihirvi. Nimitys viittaa hirven haitalliseen vaikutukseen ja kulttuuriseen törmäykseen. Yhteenajossa voi syntyä pahaa jälkeä puolin ja toisin, mutta

pahaa jälkeä hirvi voi aiheuttaa myös viljapelloilla ja kasvimailla tai viljelymetsissä. Peltohirvi on kolarihirven tapaan yksi uudemmista nimityksistä pahantekijälle.

Vanhempia nimityksiä on juoni, juonigo sekä juole. Ensiksi mainittu viittaa hirven "juonikkuuteen" metsällä, kun eläin osaa paeta saalistajiaan sekä pystyy piileskelemään taitavasti niin ettei sitä niin vain saada tilille tekosistaan. Juole viittaa mielijohteesta tehtyyn harkitsemattomaan tekoon. Ihmisellekin voi juolahtaa mieleen mielitekoja, eläin toimii vaistonsa varassa ja joskus piparuutit ja kaurapellot voivat lainehtia vallan vastustamattomasti suomalaismetsien kameelin nenään. Kielitieteilijäiden mukaan vanha emähirveä tarkoittava nimi teva on peräisin kamelin nimestä. Tämä on helppo uskoa, sillä tietystä kulmista kuvattuna hirven turpa muistuttaa kamelin leukaperien liikettä melko paljon. Pohjanmaalla on säilynyt sanonta: Vihainen kameeli voi ajaa miehen puuhun ja kameeli/kaneelilla on ymmärretty erheellisesti jänistä. Jänispä hyvinkin, mutta kyseessä on jäniksistä se suurempi.

10.14 Kulkemisen mysteerit

Ennen järjestelmällistä riistatutkimusta käsitykset hirvestä ja sen elintavoista olivat vaihtelevat. Hirven elintapoihin kuuluva laaja reviiri ja taipumus kulkea pitkiä matkoja ravinnon haussa, ja tapa vaihtaa maisemaa kesälaitumelta talvilaitumelle sekä pain vastoin yhdessä reittiuskollisuuden kanssa ovat saaneet kansan sijoittamaan kulkemiseen erilaisia kerronnallisia aineksia. Nimien myyttisyyteen olen poiminut hirven peitenimiryhmiin erilaisia jalkoihin ja kulkemiseen suoraan viittaavia sanoja, joista myyttisen erityistarkastelun kohteen ansaitsevat sanontamainen ja myönnettäköön, puhtaasti arvailun varassa oleva nimi ritola sekä dokumentoitu mutta merkitykseltään tuntematon kulopainainen.

Urheilusta ja juoksusta kiinnostuneet penkkiurheilijat tietävät kuka ja mikä oli kyvyiltään olympiavoittaja Ville Ritola. Nimi on miestä myöten. Hirvikronikat ovat rinnastaneet mieluusti metsän ja urheilukenttien juoksijasuuruudet toisiinsa. Olipa Ritolan hirvijuoksutyylin laita miten vain, niin toinen legendaarinen juoksija on Lasse Viren, josta mestarikronikoitsija Jussi Kuosa Myrskylästä on todennut, että nuori Lasse ei pyssyä tarvitse, koska hän voi juosta hirven kiinni. Hirven vauhdilla voittoon kompastumisen jälkeenkin kiitänyt Lasse sai erätovereiltaan tunnustuksen runona, mutta jo ennen sitä, pienenä veikkana juoksijan erityiskykyihin kiinnitettiin huomiota kronikassa Kankkilan hirveä hirvijahti 1958. Miehen tie vei hirvipolulta maailmalle aika vauhtia, mutta ennen sitä elonkulku vei pienen miehen jahtitouhun huipulle asti.

...
Viren Nisse, kuopus ja poikamies
ajohalua hehkuu kuin lämmin lies
samaa halua kuin pojilla sadoilla
juosta hiilimurskalla,kilparadoilla
taitais hirvetkin kesyksi kengittää
alkais juosta ja niskaan hengittää.
Vaikka lentäis mun päähäni potti
sanon: Lasse oli onnen maskotti.
Nissen veikka, pieni kuin käki
Mutta hirvet vaan metsässä näki.
(Jussi Kuosa)

Viisi vuotta myöhemmin hän oli asekelpoinen, sillä kronikoitsija Kuosa kertoo jahtikauden tapahtumista seuraavaa. Punaisen myssyn unohdus kielii vielä kokemattomasta metsällä kulkijasta:

Lassekin osti pitkän pyssyn
unohti vain punasen myssyn,
silmä oli kovin tarkka
hyvin putos oksan harkka,
Kuhmussa tuon kumman näki
tippunut ois vaikka käki.

Seitsemän vuotta myöhemmin 1965 poika oli kasvanut jo johtotehtävien tasalle ja muutenkin.

Hirvimiehet ne kesällä muuten
teki Hokista kapteenin uuden,
ja lahjat on hänellä hyvät
jäljet painuu suohon syvät

ja Lasse nyt varapää
vaikk ei mitoissa jälkeen jää.

Hirvimäinen meno ja askellus toivat juoksijalahjakkuudelle mainetta ja kunniaa muuallakin kuin lähipiirissä ja koitti juhlapuheiden aika. Hirviporukan puolesta kronikoitsija Kirvun Jussi alia Jussi Kuosa lupaa paistaa ravurin makkarat ja tässä vaiheessa on edetty jo vuoteen 1969. Lasse Vireenille omistetussa runossa lasketaan leikkiä menijän vauhdista.

...
Alkaa syksyn hirvisota:
Älä poika pyssyy ota,
juoksemalla Sinä varmaan
saat sen suuren sonnin harmaan.
...

Makkarasi siellä paistan
päässä pitkän ajokaistan,
Kuhmuraan kun sonnin ajat,
tiedäthän Sä seuran rajat.

Onnittelut Lasse sulle
ravurille juhlitulle, 1
monta miestä kilpaa koittaa
mutta niistä yksi voittaa. (Kirvun Jussi)

Epäilemättä vanha kansa olisi mielellään antanut Lasselle hirvimäisiä lempinimiä kuten jäsmäjuoksija ja maanmittari. Hirven tyyppiominaisuus, nopea lähtö liittyy myös toiseen juoksijasuuruuteen, sanontaan: Otti Ritolat! Sanonta viittaa hirven kykyyn paeta nopeasti paikalta, pikastarttiin, joka vetää vertoja dragsterajoon. .J. Penttala kuvaa Ritolan tosin mielellään ottaneen - ainakin ilon irti elämästä jos ei muuta. Montparnassella oli erittäin hauskaa, kun Ville Ritola ilmestyi Penttilän seurueeseen. Ritola pöllähti joukkoon iloa säteilevänä ja katujen villi riemu oli lumonnut hänet täydellisesti ja siksi hän oli riemastuttavaa pöytäseuraa, toteaa Penttilä muistelmissaan Ritolasta. Nopeus oli Ritolan valtti ja niinpä hän mainitussa tilaisuudessakin ehti ensiksi tanssiin, kun tempaisi pöytäseurueesta tamperelaisen tanssijattaren käsikynkkäänsä katutanssiin. Oli Ritolalla aihetta iloon, urheilumatka ei ollut lainkaan mennyt hukkaan, sillä hän oli jo voittanut kisassa pari kultamitalia ja hopeamitaleitakin koko joukon. Hirvimäisen menijän Ville Ritolasta teki hänen harjoittelutapansa, jossa hän juoksi pitkiä matkoja verkkaista vauhtia ja kun hän keikoillaan joutui joskus kauas asutusalueilta, poliisi erehtyi luulemaan juosijasuuruutta Pitkäniemen hullujenhuoneesta karanneeksi, mutta Ville selviytyi poliisista leikiten sanomalla vain oh yes, tack tack ja juoksi tiehensä.

Nimikuviossa on jalkavuuden yhteyteen poimittu pari jalkoihin liittyvää peitenimeä. Hirvellä on leveät sorkat, taahkiojalat yms. nimet tulevat siitä, mutta hirvimetsällä voi myös sattua, että otus haavoittuu jalkaan ja ryhtyy ontumaan, tai hirvi voi katkaista jalkansa louhikossa paetessaan, jolloin liikkuminen vaikeutuu ja hirven jalat saavat erityishuomion osakseen. Sorkasta tietysti jää myös jäljet, jotka ovat tärkeä osa hirvijahtia. Hirven jalat kantavat kauas ja niillä tehdään pitkiä lenkkejä. Vaikka metsästäjät sen itse tietävät, muut eivät välttämättä tiedä metsästys- ja kalastusurheilun olevan liikuntaa, jonka tarkoituksena ei ole elinkeinon harjoittaminen vaan irtautuminen arkisesta ja yleiskunnon kohottaminen luonnon stadionin raikkaassa ilmassa. Näin toteaa Penttilä ja esittää varmemmaksi vakuuttavaksi esimerkiksi hiihtäjäsuuruuden Aappo Luomajoen, joka hankki urheilukunnon pelkästään metsästyksellä. Mutta Penttilä lienee oikeassa siinä, että moni urheilija siirtyi liikuntaharrastuksessaan metsästäjäksi tai kalastajaksi. Luomajoen jälkeinen hiihtäjäsuuruus Eero Mäntyranta siirtyi ainakin. Ja kun hirvikärpänen kerran puraisee, se on menoa se.

Kankku viittaa paitsi krapulaan niin myös huonojalkaiseen, vanhaan tai jalkansa loukanneeseen hevoseen tai hirveen. Ontuva hirvi oli helpompi saalis saavuttaa, joten kankun ilmestyminen näköpiiriin saattoi kangastella metsästäjien silmissä varmana kaatona ja juhlinnan aiheena.

10.15 Tie vie - niukahduksen luku

Ihmisten ja paikkojen nimissä on myyttisyyttä pitkin matkaa, jos vain sitä osaamme etsiä. Tielaitoksen 200-vuotisjuhlajukaisussa, osassa 1 on todettu:

> ”Hevosenjalantaittuma -niminen paikka panee kysymään, miten sen hevosen ja kulkijan kävi, joka tälle metsänkohdalle on tarinansa liittänyt. Paikannimi on Iitissä, Lahden ja Kouvolan välissä. Aivan uusikaan nimi ei ole; se on jäänyt raja-asiakirjoihin vuonna 1443. Jotakin poikkeuksellista onnettomuuteen liittyy, sillä jalkansa teloneita hevosia on ollut kaikilla taipaleilla.” (Tielaitos 1999:321)

Hevosmatkailussa oli vaaransa. Matka saattoi katketa onnettomuuteen, nykytermillä ilmaisten käytetyn ajoneuvon rikkoutumiseen, mutta matkalainen saattoi joutua myös ryöstön kohteeksi tai petojen ahdistelemaksi. Kansantarinat kertovat petoahdistelutilanteista, hulluista susista ja karhuista, jotka väen väkisin tahtoivat kyytiin mukaan. Kerrottiin, että kenen hevonen oli likellä toisen kuormaa, taikka päässä oli toinen kuorma, niin silloin susi ei tehnyt mitään, mutta kenen hevonen oli vähän kauempana toisesta kuormasta, sen hevosen turvan susi pureksi ja repi.

Mikä on tuo ”erityinen syy", mikä on saanut iittiläiset nimeämään rajapaikan hevosenjalantaittumaksi? Se ei ole mikään yksittäinen onnettomuus, vaan myyttinen hämärä, jota kuvataan tunnetussa niukahduksen loitsussa. Hevosen jalan taittuminen vastasi toimien edistymisessä suunnilleen samaa kuin nyky-yhteiskunnassa etäpäätteen verkkoyhteyden kaatuminen. Yhteyden saavuttaminen määränpäähän estyy ja viivästyy. Kulkemiseen, kuljetuksiin ja tieliikenteeseen liittyvät suomalaisen mytologian kaksi elementtiä: kyyditys ja niukahdus, joille molemmille löytyy loitsuaineistosta omat sanansa, joten ilmiö on vanha.

Myöhemminkin sanat kyyti ja kyyditys ovat tunnepitoisia ilmaisuja, koska niitä on käytetty sekä neutraalisti matkaamisesta puhuttaessa että erilaisissa kurinpidollisissa merkityksissä. Kun isä antaa lapselle aika kyytiä, niin se on menoa se; tai kun joku sodanaikana ystävällisesti kyyditettiin rajalle tai rajan yli, niin sekin oli menoa se.

Kalevalaan Lönnrot on poiminut Kyydinantosanat, jotka hiidenhevosesta puhuessaan viittaavat helvetin, so. kallion punahehkuiseen hirveen:

Josp´on kyytiä kysynet,
Anonet ajohevoista,
Kyllä mä sulle kyyin laitan,
Ja annan ajohewoisen:
Hiiess on hyvä hewonen,
Punatukka tunturissa,
Jonka turpa tulta tuiski,
Nenä varsin valkeata,
Kaikki on rautaiset kapiot,
Teräksiset temmottimet,
Ne jaksaa mäkehen mennä,
Nousta notkon penkerehen
Hyvällä hypittäjällä,
Ajajalla ankaralla.
(Rothsten toim. UK 17:447-460)

Runo jatkuu hieman ivallisella kehotuksella hankkia hyvät sukset, sivakat, jos ehdotettu kyyti ei ole mieleen. Kyydin kysyjää kehotetaan runossa myös poistumaan, ja vaikka vastaus onkin runollisen kaunopuheinen, niin sisältö on raaka kehotus: Painu hemmettiin! Ota kiinni hirvi, joka on kova menijä[1], jos vain kiinni saat ja selässä pysyt. Tämän kiroustason syvemmistä kerrostumista löytyy kehotus etsiä hiitten hirveä helvetistä, kalliovuorelta tai Rotan eli Ruton valtakunnasta lappalaisten rotaimosta.

---

[1] Käytän sanaa menijä, sillä hirvi ei juokse. Hirvi menee. Menee menojaan, harvoin edes laukkaa, loikkaa vaan. Ja jos laukkaa, niin vain lyhyen matkan. Hyvästä ravihevosestakin sanotaan kunniamainintana ”Se on kova menijä”. Menemisen merkitys on nopeaa päämäärätietoista etenemistä, joka elää mm. sanonnassa ”mennään eikä meinata”. Ihmisen meneminen on saanut hieman negatiivisen sivumerkityksen. Jos nainen on kova menemään, niin hän on kevytkenkäinen ja miehiin menevä, Lemminkäisen Kyllikki kylänkävijä, niin uskotaan. Hirvi on myös naisen hellittelyilmaus ja piikkikorkokengät hyvinkin vastaavat ”teräksisiä

Hevosen jalan taittuminen oli vakava onnettomuus, mikä saattoi johtaa arvokkaan kotieläimen lopettamiseen. Metsän hevosen, hirven jalantaittuma sitä vastoin oli onnekas sattuma, joka mahdollisti pidot, jolloin myös kyytipoika muistettiin ottaa mukaan juhlaan. Niukahdusten eli nyrjähdysten vuoksi hevonen ryhtyi ontumaan. Hyvät neuvot olivat tarpeen. Elias Lönnrot on loitsurunoantologiassaan maininnut päästö- ja parannuslukuina niukahduksen parannusluvusta seitsemän eri versiota, joista seuraavassa on kaksi:

I C-runo
Ukko kirkkohon menevi
Satulassa saarnisessa,
Hevosella hirvisellä,
Hylkehen lihavuuella.
Ajoi siltoa sinistä,
Kitronin joen ylite,
Ratsasti kivistä tietä,
Kohti vuorta korkeata;
Liukasti hevosen jalka,
Taittui tammaksen käpälä,
Kahen kallion koukelohon;
Ukko kirposi selästä
Maahan laukin lautaselta.
Salapoika Vuolervoinen
Sep´on suorihen avuksi
Suonia sitelemähän,
Jäseniä laittamahan;
Mist´oli luu lomaksi mennyt
Luu lomaksi, suonet päiksi,
Siihen luuta lukkoeli,
Siihen suonia siteli,
Pujotti punaisen langan,
Mustan langan laaitteli.
(LR:s.77)

II F-runo
Vene soutavi vähäinen
Pitkän pilven rannan päällä,
Venosess´on kolme miestä
Suonisykkyrät sylissä,
Kalvokääröt kainalossa,
Kuka lankoa lukevi,
Kuka suonta solmeavi,
Ken luita sijottelevi,
Noissa suonten sortumissa,
Jäsenien järkkymissä.
(LR: s. 77)

Runojen syntyaikaan jäsenkorjauksen periaatteet ovat olleet tiedossa, samoin teiden huonous ja maaston haasteellisuus onnettomuuksien aiheuttajana. Niukahduksen kansanomaisesssa parantamisessa tarvittiin loitsulukujen lisäksi rituaalisia toimenpiteitä: Niukahduksen parannuksessa käytettiin lankoja, jotka yleensä olivat punaisia, mustia tai valkoisia yhdessä tai erikseen. Lankoja oli kolme ja niillä oli symbolinen yhteys kolmeen jäsenen osatekijään: luuhun, suoniin ja jänteisiin, joilla kullakin oli oma tärkeä merkityksensä jäsenen toimivuudelle ja terveydelle. Suomalaista mytologiaa nämä loitsut rikastuttavat kolmella taivaallisella pilvissä soutavalla soutumiehellä ja Salapoika Vuolervoisella. Mitä nämä **pilvimiehet** ja Vuolervoinen tarkoittavat? Koska **Vuolervoinen** on salapoika, niin hän on ilmeisesti aviotonta syntyperää ja orpo, koska vanhemmista ei ole mitään tietoa. Salaisuus vihjaa jälleen jo unohtuneeseen myyttiseen syvyyteen, jossa totemistinen yhteys ulottuu kasvikuntaa. Jo kiimanimiötä tulkittaessa tuli nykyrunoilija Jäkälän sepittämissä alkusäkeissä esiin lehtolapsen, epäsäätyisen liiton ja kasvillisuuden kuvien yhteen nivominen, jossa tuoksuu apila ja timotei. Tuoretta ruohoa kasvava alue on äpärikkö tai äpäre eikä tästä sanasta kaukana ole sana äpärä, avioton lapsi. Avio on ihmisyhteisön luonnonjärjestystä, jossa samanlajiset kumppanit voivat yhtyä. Eläinkunnassa epäsuhtainen pariutuminen synnyttää epäsikiön tai risteytymän, ihmiset ovat sosiaalisesta luokasta riippumatta samaa lajia, mutta jälkeläisten synnyttäminen ilman aviota katsotaan tuottavan epätoivottavia yksilöitä, puoliksi eläimellisiä yksilöitä, susilapsia jne.

Hevosenjalantaittuma on ilmeisen vanha nimi, eikä vain asiakirjojen mukaan, joissa se sijoittuu niin varhaiseen vaiheeseen kuin 1400-luvulle. Kyseessä ei ehkä ole konkreettinen taittuma, vaan kuvaava nimitys matkan taittamisesta, jota ei tehdä jalkaisin vaan hevos- tai härkäkyydillä. Koska nimitys Hevosentaittumasta olisi outo ja käsittämätön, niin nimeä monimerkityksellistettiin levähdys- ja juottopaikan, matkan taitepisteen nimeksi. Pitkällä matkalla on levähdettävä, vaikka ajokki ei vaurioituisikaan. Tällaisen välttämättömän levähdyspaikan nimeksi Hevosenjalantaittuma sopii, se on kuin liikennemerkki ”pakollinen pysähdys” tai tankkauspiste valtatiellä. Toisaalta kyse voi olla myös matkan taittumisesta hevoskyydillä eikä jalkapatikassa. Kävellen liikkeellä ollen ihminen liikkuu jalan ja matka taittuu jalkaisin, vaikka matka voisi edetä myös hevospelillä. Hevosenjalantaittumaa voi verrata poronkusemaan. Suomalaisilta matka taittui, kun se eteni.

---

temmottimia”. Polkupyörää nimitettiin sen keksimisen alkuaikoina pirun hevoseksi, joka meni lujaa, oli päätön ja hännätön. Siitä sanonta mielettömyyksiin menosta - Ei oo päätä ei häntää".

Vesireitit olivat osa tieverkostoa ja vesistöjen ylitykseen vuokrattiin vene ja soutaja. Edellä mainittu kyydin kysyminen tunturin eli vuoren punatukkaiseen hirveen viittauksineen voi olla vastarannan vastaus tiedusteluun. Muut mainitut esimerkit puhuvat yksiselitteisesti venekyydistä kun ukko menee kirkkoon saarnipuisella veneellä pitkin vesistöä ja toisessa veneessä on kolme miestä. Tätä runomuunnelmaa kalliokuvia tutkinut professori Juha Pentikäinen pitää mahdollisena kalliokuvien maalausprosessia selittävänä runona. Kronikka- ja kaskuaineisto osoittavat epäsuorasti, että jokin vanha peru tähän kätkeytyy, sillä hirvellä ratsastus -aihe on suosittu nimenomaan salametsästyskertomuksissa. Salamyhkäisyys ja hirvellä ratsastus on jollain tavoin yhteen liitetty tarina-aihe, joka liittyy elämän ja kuoleman merkityksiin. Kaiken elollisen matka aikanaan päättyy. Juoksu loppuu niin hitaan kuin nopeankin. Meno hiljenee.

Jalkavuus kuuluu fantastisen maailmaan, jossa kerrotaan uskomattomista teoista elontaipaleella ja mielikuvituksellisista uskomuksista. Jalkavuusmyytin toinen puoli koostuu kulkuun ja kuloon liittyvästä arvoituksellisuudesta.

10.16 Maran eli ajattajan valmistus

Kun sattui, että mustilaisen tavaroista putosi tielle suolamassi, jossa olisi vähän suoloja sisällä, piti se poimia ylös vaivihkaa ja kuljettaa joko pihaportin tai navetan kynnyksen alle rikkojen sisään kolmeksi kuunkierron ajaksi, jonka jälkeen se piti viedä kirkkomaahan ja lisäksi hautuumaan portin kahden puolen piti veitsellä leikellä heinän tynkiä sekaan massin suupuolelle niin että suolat jäivät heinien alle. Sitten otettiin kirkon kihveli ja sillä kaivettiin pieni potero portin sisäpuolelle kulkutien keskustaan, siihen laskettiin massi suu itää kohden kuten ruumista haudatessa. Seuraavaksi piti kihvelin kärjellä ottaa multaa haudan itäpuolelta ja peittää hauta kuten hautalukujen kera. Massi pidettiin kuopassa kunnes 9 ruumista oli kuljetettu sen päällitse haudattavaksi. Tämän jälkeen massi tuotiin kotiin. Seuraavalla sulakelillä, kun reellä rakennushirsiä ajettiin, piti massi panna semmoisen kiven alle, joka reenjalasten painosta ”kulvetta” kiveen raastaa. Sen kiven yli, jonka alla massi on, pitää 9 huikeata hirsikuormaa kiskottaa, niin että massi on lopulta litteä kuin lude. Sitten pitää avata kylässä, jota kiusata meinaa, massin suu ja loitsia:

Kaikki ristimättömät ja kastamattomat
perkeleet yhdeksän emänän lapsista,
vähimmästä vanhimpaan,
suurimmasta pienimpään
tekemään tihua työtä,
säärtä sorkkaa syömään,
väkeä nurin vääntämään,
syömään lovehtimaan,
armotta ahistamaan,
pitkin poikin painamaan!

Massin sisältä pitää ruppeita kylvää navetan parteen (tai ihmisten sänkyyn). Kyllä pian kulopainainen ajaa sen kylän karjaa (ja ihmisiä). (SKMT-KT2/272§ e)

Paran syntysanoja on muistiin merkitty runsaasti, mutta harvinaisempaa on viittaus maran eli ajattajan valmistusriittiin. Keinojen pitkäjänteisyys viittaa pahanilkisyyden voimaan ja intensiteettiin. Mitäpä ei pahansuopa ihminen tekisi pilatakseen toisen onnea? Onnen pilaukseen on yleisesti uskottu Suomessa ja siihen on myös panostettu aikaa ja vaivaa sekä tarveaineita kuten tämänkin ”kulopainaisen” elinkaariajattelun alkuvaiheet osoittavat. Nimi on ilmeisesti saanut vaikutteita kristillisestä ajattelusta, sillä kulo tuo mieleen irralleen riistäytyneet Panun voimat ja helvetilliset lieskat tai vastaavasti heinää paahtavan ja kulottavan auringonpaisteen ja pakkassään. Toisaalta kulottamalla viljely on vanha maanviljelymuoto metsäseuduilla, joten uskomuksen ikää on varsin vaikeaa päätellä. Tiedonannon luonteen suhteellinen harvinaisuus viittaa siihen, että kyseinen taika ei ollut enää sellaisenaan yleisesti käytössä, ja kulopainaisen nimikin oli muuttunut skandinaavisperäiseksi maraksi ja sitä kautta painajaiseksi.

Sen sijaan maran toisintonimenä käytetty nimitys ajattaja saattaa olla vanhin ja suomalaisin maran muoto, jonka alku voi hyvinkin olla muinaisen eräkauden ajoilta. Suomalaisella erästäjällä ja metsien samoajalla on ollut koira kumppanina jo vuosituhansien ajan. Koiraan liittyy Kalevalassa mainittu mystinen hahmo Ulappalan umpisilmä, mikä ilmaisu on muodostunut koiran pennun sokeudesta. Ehkä ajattaja on syntynyt

kansan käsityksiin koiranunesta. Koiran uneksiessa se on varsin toiminnallinen, jalat liikkuvat ja ääntäkin kuuluu, kun koira kertaa eräretkiään unten mailla. Alkukantaisen ihmisen ympäristön havaintokyky oli aivan eri herkkyysluokkaa kuin nykyihmisellä. Esi-isien tulkinnoissa suhteellisen lovimaisessa tilassa viruva jahtikumppani oli saanut horrokseensa henget ajattajaksi. Päivisin usutti isäntä, ja kun koira jatkoi yöllisillä retkillä, tapahtumalle oli luotava selitys. Koska isäntä ei koiran liikehdinnän aiheuttaja ollut, niin kukapa muu kuin ajattaja. Ajattaja liittyy metsämytologiaan monin tavoin. Ihminen liitti yölliset näyt ja unihahmot henkimaailmaan kuuluvaksi ilmiöksi, mutta erotuksena oli ilmeisesti alkuaan sellainen käsitys, että ihmistä vaivasi painajainen eli viettelevät incubukset maran hahmossa kiusasivat ihmistä seksuaalisilla vaateilla. Eläintä, lehmää tai hevosta sen sijaan vaivasi ajattajamara ja ratsasti uhrillaan hikeen asti sekä aiheutti tauteja ja voimattomuutta. Mara luokittellaan uskomustarinoissa tautidemoniksi.

10.17 Omapäiset runot ja rumat jutut

Komeahan hirvi on ja iso. Hirven pyytämisessä on ollut omat niksinsä aina. Salametsästäjät ovat olleet kaikkein taitavimpia metsästäjiä. Parhaimmillaan oppi eläinten merkkiviestinnästä yhdistää mitä erilaisimpia tietoja eläinkunnasta ja ihmisen ja eläimen välisestä vuorovaikutuksesta.

Keskiajan oppinut luonnontieteilijä Gonrad Gessner esitti vuonna 1551 Ilmestyneessä teoksessa Poikivista nelijalkaisista
nisäkkäistä ohjeet, mitä hyvän luonnontuntijan pitää tietää. Teoksen esipuheessa huomioitiin myös kansanuskomuk-
sellinen aines medisiinaa, maantiedettä tai filologiaa yms. unohtamatta. Eläimestä tietosanakirjatietoja annettaessa oli
Gessnerin ohjeiden mukaan huomioitava kahdeksan kohtaa Tässä tutkielmassa näihin renessanssiajan laatuvaatimuksiin
on vastattu viidellä tavalla, vaikkakaan ei läheskään tyhjentävästi.

Gessnerin esittämiä vaatimuksia ovat:

1) Eläimen ulkonäkö ja anatomia.
2) Eläimen elintavat, fysiologia, lisääntyminen.
3) Eläimen tunteet, tavat, vaistot, suhde ihmisiin.
4) Eläimestä saatavat ravintoaineet, ruuan valmistus.
5) Eläintä koskevat filologiset kysymykset;

- nimien etymologiat
- tarut ja runoteokset
- esiintyminen kuvissa ja muistomerkeissä
- osuus ennustustaidossa ja uskonnoissa,
- nimetyt kivet ja kasvit, paikat ja ihmiset.

Saamme jälleen viisiön, jonka mukaan hirvimyytin problematiikkaa voi aineiston varassa tarkastella. Nimet ovat kotoisin eräkirjallisuudesta ja kronikka-aineistosta, koska virallinen kieli ja kielentutkimus tuntevat vain nimisanan "hirvi", viralliselta latinalaiselta nimeltä "alces alces". Kansa, jolle virallinenkin nimi on muuntunut "alces maclis" eli paskahirvi muotoon, on moniulotteisempi sanonnoissaan. Sanoja tulee ja menee. Mistä? Ken heitä tietää, on periaate, sillä sanat ovat kansankielessä ehtymätön luonnonvara ja suuren kokemuksen, tunteen promoottori. Kansan nimikiertomaailmassa nimien etymologiat ovat melko epämääräisiä. Sinänsä paskahirvi on erittäin kuvaava sanonta, sillä hirven sinimustat papanat ovat saaneet kiertoilmauksen luumusta, ja siksi niitä nimitetään väskynöiksi. Hirven jätökset ovat erityislaatuiset, koska niiden perusteella voi erottaa sukupuolen. Naarashirvi ei tee papanoita, Pyöreät ulosteet ovat uroshirven tuotokia, soikeat luumumaiset jätökset kuuluvat naaraalle. Puhutun kielen merkitys avautuu vasta kun sanoilla leikitään. Tekona kyseessä on paskominen ja teon tuloksena on paska, mutta se ei ole teon kohde. Tämä todistaa jälleen kerran greimaslaisen totuuden, tekeminen aikaan saa olemisen. Paska on ehkä kaikkein selkeimmin karnevalistinen sana, jonka hersyvyys ei voi korvautua yleiskielen sanoilla uloste tai jätös, vielä vähemmän sievistelevällä sanalla kakka.

Yksi sana johdannaisiin voi vastata monenlaisiin kysymyksiin, kuten mitä, mikä, millainen, miten, missä. Karhu-jahtikertomuksissa ainekset valuvat housuihin, hirvimetsällä niin käy harvemmin, mutta riukutarinat ovat silti riipaisevia. Metsällä eivät pasko ainoastaa hirvet, myös hirvestäjän saattaa tarve yllättää. Paska -sanaa käytetään yleisnimen ohella myös voimasanana, jolloin ne ovat sanaparisia huudahduksia, hirvikronikoitsijain kriisisanastoa, johon kuuluvat interjektiot Voi paska! Haista paska! Ja paskat! Kaikissa kolmessa tapauksessa kyseessä on voimakas tunnelataus, mutta meidän on tämän lisäksi tutustuttava semanttiseen komparativismiin. Sanalitania ei nimittäin ole yhteismitalinen.

Paskoa/paskantaa	**paska**	**paskainen**	**paskasti**	**paskassa**
(mitä)	(mikä)	(millainen)	(miten)	(missä).

Teonsanat paskoa ja paskantaa tosin ovat samaa tarkoittavia sillä erolla, että jälkimmäinen liittyy läheisemmin lintujen petteeseen, uskomukseen, jossa lintu paskantaa eli pilaa ihmisen. Paskominen tunnetaan lievempänä ja konkreettisempana pilaamisena, jossa lokki tai muu lentävä ruikkaa valkean merkin kulkijan päälle, jolloin kulkijasta tulee merkitty so. paskottu. Paskottu ja paskainen ovat myöskin lähes synonyymisiä, sillä jos päällesi on paskottu, olet ainakin jonkin aikaa myös paskainen. Huono loppu on paskainen loppu ja jos oikein paskasti käy, niin käy tosi huonosti. Kukin taapertaa elämänsä jotosta tyylillään, mutta harva aivan kokonaan yltä päältä paskassa tai ravassa katuojia rämpien. Likaantuminen on useimmiten tilapäistä, vain osa on tahraantunut, useimmiten raajat ovat vaaravyöhykkeellä, kädet, jalat, kasvot tai vaatteet tahriintuvat. Kun samanlainen parannetaan samanlaisella, on täysin ymmärrettävää, että jos uloste toimii voimallisena pilaamisen keinona niin henkisesti kuin aineellisestikin, on se korjattavissa samantapaisella toiminnalla. Piljottu pyssy sontaan vain ja ase toimii taas. Sanajatkumoilla on assosiatiiviset salansa kansan uumissa eli aatoksissa.

Äidinkielen sisällön ymmärtäminen kohentuu vain kielioppirajat ja häveliäisyys kumoamalla, mutta toisaalta myönnettävä on, että sovinnaiset sanamerkitykset auttavat yhteisymmärryksen ja asiallisuuden saavuttamisessa, mutta kielen leikki siitä puuttuu. Sanaselitykset eivät monia ilahduta, mutta kansa nauttii kielen vatkaamisesta ja sanavaahdon kuohkeudesta, mutta hirvikansalle tarjotaan virallisen äidinkielen opetuksen antina kanonisoituja ja alkuperäisestä rehevyydestään laimennettuja hirvitekstejä, joita ovat suomenruotsalaisten pakkopullan Vänrikki Stoolin tarinoiden kirjoittajan Johan Ludvig Runebergin Hirvenhiihtäjät, Elgskyttarne sekä Kalevalan Hiiden hirven hiihdäntä eli kalevalaisiin Lemminkäisen virsiin kuuluva runo. Nämä hirvirunot ovat kaunokirjallisia myyttejä, joilla on vahva kansallinen perutsa taustalla. Jälkimmäisessä on taustalla myyttinen ulottuvuus vuosituhantiseen tilanteeseen saakka ja edellisessä juuret ulottuvat kansan kieleen ja tapoihin Ruovedellä.

Gessner luki myös eläimen esiintymisen kuvissa ja muistomerkeissä osaksi filologisia kysymyksiä, ja oli ajatuksessaan varsin semioottinen. Hirvikuvia ja hirvipatsaita on tehty lukuisia. Hirvi on suomalaisten itetaiteilijoiden ykkössuosikkiaihe. Metsästysseuratoiminnassa hirviporukkatoiminta on monen seuran ainut tai keskeinen toiminnan muoto, joten erilaisilla hirvipysteillä ja seuramerkeillä on kysyntää. Seuramerkkiin on tällöin kuvattu hirvi tunnuksena toiminnan laadusta.

Muistomerkin ja uskonnon raja hämärtyvät kalliokuvissa, joissa hirvi on vallitseva figuuri. Kaikessa tulkinnan-varaisuudessaan kalliokuvat ovat osa muinaista eräkultturista riittitoimintaa ja siten punamullatuilla hirvikuvilla on osuus ennustustaidossa ja uskonnoissa hedelmällisyysriitin osana, jonka elävä relikti on säilynyt Ritvalan helkavirsien loppurunossa Hirvi ja lähde.

Viimeinen filologisen tarkastelun alue gessneriläisittäin ryhmitellen muodostuu nimetyistä kivistä ja kasveista sekä hirven mukaan nimensä saaneista paikoista ja ihmisistä. Tämä kohta saa vastauksensa hirvikronikoista sekä hirvensynnystä, jossa keskeinen nimitys on hiisi. Hiisi -nimisiä paikkoja sekä vesistöjä on Suomessa runsaasti. Hiisi -nimiset paikat limittyvät pyhän käsitteeseen ja pyhä vuorostaan rinnastuu erään ja erästykseen. Tämä viittaa siihen, että hirvi hiitenä on jotain kunnioitettavaa, suurta ja syvällä metsässä oleilevaa, joka on asia erikseen luomakunnassa. Tunnetuin Hiidenkivi on kansalliskirjailija Aleksis Kiven ikuistama sattumus ja kommellus. Ensin oli kommellus, kun veljekset joutuivat pakenemaan hiidenkivelle ja sitten sattumus "tuli työ satu tapahtu", kun veljekset lahtasivat kokonaisen härkälauman.

Mitä muihin nimitutkimuksiin tulee, sukunimitutkimus tietää kertoa monista Hirvi -suvuista muunnoksineen. Sen sijaan kasvien toisintonimet ovat suurelta osin kadonneet eikä asiaa kohtaan ole tunnettu suurta harrastusta, mutta hirvikasvejakin Suomessa on ollut runsaasti päätellen vielä nykyäänkin löytyvistä tiedoista.

Semanttinen vertailu ei ole helppoa, kun kyseessä on jo väistymässä oleva kulttuurin alue. Paskomisen semantiikka selviää vielä jotenkuten kansanuskomusten ja kansankielen seulonnalla, mutta hirvestä meillä on vanhoilta ajoilta lähinnä kuvat ja nykytieto jäljellä. Hirviuskomuksia ei puhutussa kansantiedossa ole säilynyt liiemmälti, koska vasta 1900-luvulla alettiin säilöä eräperinnettä osana murretutkimusta ja kansan tapakulttuuria. Mutta jos kuitenkin kaikitenkin urheasti yritetään, niin kaksi on faktaa, hirvi on käytössä, vaikkakaan se ei kielitieteilijöiden mukaan ole alkuperäinen suomalaisen hirven nimi. Muodostamalla analogian, voimme isomorfialla eli samanrakenteisuudella selventää käsitteen yleisyyttä kansan mielessä. Toistamme kysymyssarjan mitä, mikä, millainen, miten, missä ja etsimme esitettyyn hirvivastaavuudet:

Paskoa/paskantaa	**paska**	**paskainen**	**paskasti**	**paskassa.**
hirvittää	hirvi 1	hirveä	hirveästi	hiidessä.
hirvestää	hirvi 2	hirvinen	? irvien	hirvimetsällä.

Tästä jo huomaakin, miten venyvää on semantiikka. Mekaanisesti emme pääse pitkälle tulkinnassa. Hirvijatkumoita on otettava kaksi, jotta asia selvenisi, koska sanalla on kaksi semanttista vyöhykettä, joista toinen liittyy metsästykseen ja toinen kauhuun. Karnevaalisuus tosin pomppaa yllättäen esiin irvimisenä, joka kuuluu sarjaan miten hirvestys suoritetaan. Tämän mukaan hirvestys sisältää irvimisen, naurun. Hirven pelottavuus periytynee vainajauskosta ja jonkinlaisesta kosketuksesta tuonpuoleiseen. Hirveä on pelätty, se tästä sanajatkumosta näkyy selvästi. Hirvipaikka on nimeltään hiisi, josta hirvi on saanut yhden toisintonimistään. Lisävalaistusta hirvinimilistaan voidaan saada, kun löydetyille hirven toisintonimille annetaan peruskysymyssarjalla vastaavanlaisia tunnettuja sanamerkityksiä yllä osoitettuun tapaan.

Tieteessä on tapana testata väitteitä, joten analyysi suoraan Paskakirjasta lienee paikallaan. Perustana on väite, että kasku on pieni myytti. Nimimerkki Mies, 31, Espoosta on kertonut kirjaan tarinan hirvimetsältä ja sanaston käyttely on varsin karnevaalityylistä.

> Hirvimettällä kun on kylmä, nii mies käyttää kunnon pilkkihaalareita eikä mitään kore-asuja. Paska tuloo ja riuku metsä reunassa kutsuu, Muflex laulaa sellasta 10w40-viskositeetin kuraa muutaman minuutin ja homma on valmis. Pari pyyhkäisyä ja homma pakettiin. Matka riu´ulta kohti nuotiopaikkaa, kamat kantoon, pyssy selkään ja huppu päähän. Siinä on sitten hetken harras tilanne, kun yhdessä porukalla todetaan, että koko satsi onkin jäänyt hupun syleilyyn papereineen kaikkineen. Koeta nyt siinä sitten arvokkaasti poistua paikalta naamassa sellainen paskamaski, että Mr. Lordikin valahtais vihreeksi kateuden siemenen pukatessa täyteen kukkaan. (Paskakirja)

Lyhykäinen analyysi kaavasta paljastaa kaskuaineistosta seuraavaa. Paskoja on mies, tuote sitä ihteään, paskainen on ensin puvun huppu, joka sitten tahrii miehen eli kyseessä on ketjureaktio ja kierrätystapahtuma alapäästä yläpäähän, välittäjänä puku. Tietysti paskastihan siinä kävi, toverien silmissä tarpeillaan kävijä joutui naurun alaiseksi, kun naama oli paskamaskissa. Tämä tarina, jossa on paskainen loppu, kuuluuko se hirvianalogiaan yksi vai kaksi? Onko kyseessä hirveä vai hirvinen juttu? Ei varmaankaan kovin kauhea, vaikka oletettavasti kaverit nauroivat hirveästi. Kaverit nauravat hirveästi, paskojaa nolottaa kauheasti eikä hän ymmärrä miten hitossa siinä niin kävi. Paska juttu kerrassaan! Eikä tarina todista yhtään mitään tarpeellista.

10.18 Hirven nimet toisin tulkiten

Kirjan lopussa oleva hirvennimiliite voidaan tulkita toisin perustein ja unohtaa keinotekoinen myteemijako. Uuden ja kattavamman jaon perusteet ovat kuvailussa, lajitunnistuksessa, outoudessa, jahtikielen perinteissä sekä kierto-ilmaisuissa. Uuden ryhmittelyn nimeämisen perusteryhmät ovat:

I hirvi, iso, metsän, suuri, sarvi
KUVAILEVA LIITE "epiteetti"

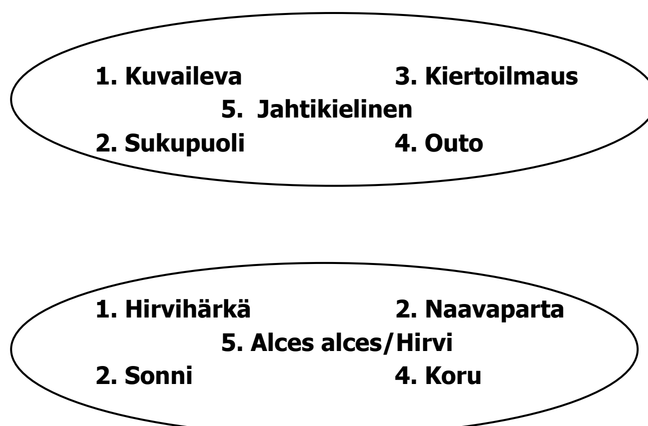
II emo, sonni, härkä, lehmä, vasa
LAJITUNNISTUS "genre"

III romi, koru, kypsis, kameeli, kulo
OUDOT NIMET "kuriositeetti"

IV haavakko, isomus, peltohirvi, kolarihirvi, kopukka
JAHTIKIELI "funktio"

V jauhokuono, luppopää, naavaparta, karipoika, jellona
KIERTOILMAUKSET "tabu"

Jahtikielisyyttä on sekä virallinen että yleiskielinen puheenparsi, sukupuolinen on lajitunniste, jossa määritetään saaliin koko, laatu ja ikä, mikä ei aina ole kovin helppoa eri syistä. Kronikoissa tämä huippusuoritus usein muistetaan mainita, ja onpa erityisen vaikeiden sukupuolimääritysten taitajalle ehdotettu leikkisää arvonimeä mahologi. Nimitys leikittelee mahouden määrittelyn vaikeudella. Ulkomuotoon ja tapoihin liittyvät nimet ovat luontevimpia ja niitä syntyy helposti. Tähän sarjaan on luokiteltavissa myös muilta eläinlajeilta lainatut nimet kuten jänis tai hevonen, koska nimitys liittyy ulkomuotoon ja elintapoihin. Erikseen ovat kiertoilmaukset, jotka voivat olla myös kuvailevia tai sukupuoleen viittaavia. Sana itsessään ei kerro, onko kyse peitenimestä. Tyypillinen kiertoilmaus liittyy lajin häviämiseen teurastuksen yhteydessä, jolloin yleensä jäljellä hirven asemesta on vain ruho. Oudot nimet ovat melko varmasti syntyneet kiertoilmauksista. Ajan mittaan merkitys ja käyttöyhteys ovat tyystin unohtunut ja jäljelle on jäänyt unohduksiin painunut sana ilman merkitystä, jos sitäkään. Kierteleviä ilmauksia käytetään joko tietoisesti salaamaan totuutta tai hämmenyksen peittämiseen, jolloin hätäpäissä ammuttu ylivuotinen muuntuu epämääräisemmäksi vuosikkaaksi.

Kuvio 22. Isomorfinen suhde hirvinimien ja kielen välillä

Viides ryhmä, jahtikielisyys sisältää sekä hyvin omalaatuiset, mutta jahtikielessä tyypilliset ilmiöt, kuten yhdistelmät ja miksaukset eri ryhmiin. Aina ei rajanveto ole millään tavoin helppo. Kun salametsästäjä toteaa lahmun tulevan, hän voi tarkoittaa sekä haavoittamaansa eläintä että vanhuuttaan hitaasti liikkuvaa tai ravintoa hamuilevaa hirveä. Sana on sekä kiertelevä että kuvaileva. Jahtikieli sisältää kaikki mahdolliset hirvestä käytetyt nimet kautta aikain, niin yleisesti käytössä olevat kuin yksilölliset tilapäänimetkin. Virallinen tiedottava kieli on myös jahtikieltä ja sen metsästäjät parhaiten tuntevat. Vanhojen tarinanikkareiden teksteissä käytetään vaihteluna muitakin ilmaisuja ja yhdistelmiä. Koru on vastine metonymialle kruunu, kyseessä on valta- eli mahtisonni. Mutta mihin asteikolla kuuluisi mm. sarvipääsonni? Näkemättä asiaa on vaikea tietää. Nimet antavat mahdollisuuden mielikuvitukselle.

10.19 Hirven nimet ja myteemit ymmärryslajeittain

Alussa on esitetty hirven nimitoisintojen ryhmittely 17-kohtaisella myteemijaolla, jonka perusta on samanrakenteinen karhun nimien kanssa, ja josta edelleen muodostettiin modaliteetteja. Kuten on jo todettu, jakoja voidaan tehdä monella eri tavalla aivan kuten arkkitehti voi samoista aineksista koota eri näköisiä muodosteita eri käyttötarkoituksiin. Käyttämällä hyväksi esitettyä myteemijakoja ja yhdistämällä ne hirvestysfunktioiden ymmärryslajien esiintymiin pareittain, saamme kullekin ymmärryslajille ominaiset tulkintaryhmät, jotka täydentävät alustavaa myteemijakoa. Lainausmerkeissä on esitetty alkuperäisen myteemijaon "nimi" esim. "Rosvoroope", joka on sijoitettu funktioissa aisapariin yhdeksän (9) ja primitiiviseen myyttisyyteen.

Koska ymmärryslajeja muodostuu ainoastaan viisitoista ja myteemejä on seitsemäntoista, jäljelle jää kaksi nimiryhmää, jotka edustavat nimissä metatietoa, perustaa. Tässä tapauksessa tuo perusta on nimeämiskäytänteessä, kierto-, peite- ja hellittelynimissä, ja koska nimivastaavuudet osuvat luonnon ja sadun myyttiselle tasolle, nuo nimet tässä tarkastelussa edustavat luontomyyttisyyttä, sillä sadun ja tarun välinen raja on häilyvä.

YL1 Eksoottisuus F1 + F 31 / HIRVIELÄIN / TOISINTONIMET "Kulkeva"
YL4 Pastoraalisuus F20+F2 / RAUHOITUS / TUTUT NIMET "Läheinen ja hyödynnetty"
YL8 Balladimaisuus F12 + F 3 /HIRVENHIIHTO / RUNOLLISET NIMET "Runoratsu"
YL3 Folkloristisuus F11 + F4 / KULKUREITIT / VAHINGOLLISUUSNIMET "Vahinko"
YL9 Primitiivisyys F5 + F21 / VEROTUS / KUVAAVAT NIMET "Rosvoroope"
YL2 Fantastisuus F6 + F23 / REVIIRI / JALKAVAT NIMET "Jalkava"
YL12 Traagisuus F15 + F7 / LIHAKASA / LIHAISUUSNIMET "Lihakkaat"
YL11 Ylevyys F17 + F8 / JALOSTUS / KUNNIANIMET "Kruunupää"
YL7 Mystisyys F29 + F10 / MYYTTI / MAHTINIMET "Mahtava"
YL13 Maagisuus F13 + F28 / HIRVIKANTA / MAAGISET NIMET "Hittolaiset"
YL6 Elkeellisyys F14 + F22 / KÄYTÖS / RUHOKASNIMET "Ruhokas"
YL10 Sankaruus F16 + F24 / KAMPPAILU / LISÄNIMET "Naamanen & pärstäkerroin"
YL15 Sakraalisuus F18 + F25 / SAALISTUS / NIMEÄMINEN "Kankkunen & kinkkukankku"
YL14 Demonisuus F19 + F27 / TERVEYS / HIISINIMET " Jorottaja"
YL5 Legandamaisuus F26 + F30 / ESIINTYVYYS / OUDOT NIMET "Etäinen ja kunnioitettu"

+ Funktiofokus riistafunktioiden mukaan F9 Metsästystutkinto, yhteensä 31 hirvifunktiota.

Perusmyteemit:
Satumaisuus / HELLITTELYNIMET
Luontomaisuus / PEITENIMET

Kuvio 23. Perusfunktiojakauma aisapareittain, asiasanoittain ja nimiryhmittäin.

10.20 Isomorfiset merkitysmaailmat

Edellä olevasta ryhmittymästä voidaan tehdä lisäluokitteluja tulkinnan avuksi. Kun saatuja asiasanoja vapaasti ryhmitellään seitemään perusmodaliteettiin, saamme kullekin modaaliselle (arvottavalle) toiminnan tavalle oman nimikkoalueensa, johon ko. nimirykelmän sisäinen arvomaailma viittaa. Tietenkään mikään nimi tai asiasan ei voi olla rajatusti yksinomaan jonkin asiayhteyden kanssa tekemisissä, mutta nimilistan merkitysten hahmottamisessa erilaisest assosiatiiviset ryhmitttelyt auttavat.

Modaliteetti	Asiasanat	Situaatio (tilanne)
Oleminen	hirvieläin+hirvikanta	ilmeneminen
Tekeminen	verotus+saalistus	verottaminen
Täytyminen	rauhoitus+esiintyvyys	lisääntyminen
Voiminen	kamppailu+käytös	käyttäytyminen
Tahtominen	jalostus+terveys	vaaliminen
Tietäminen	reviiri+ kulkureitit	liikkuminen
Uskominen	hirvenhiihto+myytti	arvottaminen
Fokus	LIHAKASA (ISO LIHA)	

Kuvio 24. Riistafunktioiden mukaiset modaliteetit situaationa.

Tutkittaessa edelleen tätä jatkumoa, saadaan selville syvämerkitysten jakauma. Luonnon eli myyttisyyden kerronnallista tasoa jaossa edustavat uskomisen ja tekemisen modaliteettiin kuuluvat tarinat, joita hirvikronikat edustavat. Toisin sanoen metsästyskertomukset sisältävät myyttisen kerronnan ainekset ajasta aikaan. Osaltaan tämä heijastuu tyypillisenä vakuutteluna, ettei metsästys ole harrastajalleen lainkaan se tärkein asia, vaan oleellinen osa harrastuksen antamaa tyydytystä on luonnossa liikkuminen. Metsästys on aktiivisti elävää luontomyyttisyyttä.

Tarullinen, kulttuurinen isotopia vuorostaan sisältää kaikki ne yhteisölliset ja lainsäädännölliset toimenpiteet, joilla harrastustoimintaa säädellään ja lajin jatkuvuutta pyritään turvaamaan. Tähän tarvitaan sekä tietoa että tahtoa toteuttaa hyväksi nähdyt teot. Tietämisen modaliteettiin on luokiteltu hirven kulkureitteihin ja liikkumiseen soveltuvat osiot, ja tahtomisen aluetta määrittävät kannan terveyteen ja jalostukseen kohdistuvat toimenpiteet, kuten riistanhoitotyö ja riistantutkimus. Menneinä aikana sääntelyä harrasti aikansa tietäjä, shamaani, nyt manttelin on perinyt valistunut metsästäjäkunta, joka yhdessä riistantutkimuksen kanssa pyrkii turvaamaan hirvikannan säilyvyyden.

Varsinaisten myyttisten merkitysten alueelle mennään, kun ollaan tekemisissä **voimisen** ja **täytymisen** modaliteettien etiologisten tosiasioiden edessä. Monimutkaiset luonnon vuorovaikutussuhteet törmäyskurssilla ihmisen kulttuuristen toimien kanssa ovat herkkiä häiriintymään. Ympäristömyrkyt vaikuttavat mm. lisääntyvyyteen ja ravinnon saantiin. Rauhoitusajat ovat osa ihmisen ja luonnon toiminnan vuorovaikutusta ja rajankäyntiä. Hirvikannan lisääntyminen ei ole pelkästään mahtisonneista kiinni, lajin turvaamiseksi tarvitaan myös kulttuurista tahtoa ja metsästysrajoituksia.

Modaliteetti	Asiasanat	Situaatio (tutkimusala)
Oleminen	Hirvieläin+hirvikanta	Esiintyminen (Ekologia)
Tekeminen	Verotus+saalistus	Metsästäminen (Ekonomia)
Täytyminen	Rauhoitus+esiintyvyys	Lisääntyminen (Biologia)
Tietäminen	Reviiri+kulkureitti	Liikkuminen (Logistiikka)
Voiminen	Kamppailu+käytös	Käyttäytyminen (Etologia)
Tahtominen	Jalostus+terveys	Vaaliminen Eläinlääketiede)
Uskominen	Hirvenhiihto+myytti	Arvottaminen (Narratologia)

Kuvio 25. Hirven nimistöön koodautuneet tutkimusalat modalisoituna.

Modalisoidut nimet selventävät ennestään tuttua tosiasiaa hirven merkittävyydestä Pohjolassa. Hirvi on monen eri tutkimusalan kohde, kun huomioidaan kunkin viitteenomainen situaatio ja tutkimusalaa laajuus ja sidoksisuus naapuritieteisiin. Narratologiaan eli kertomusten tutkintaan voi sisältää lähes mitä vain semioottisesta merkkimaailmasta ite-taiteeseen eli kaikki tulkinnalliset ja sosiaalisesti luovat tavat, joilla ihmiset välittävät käsityksiään hirvestä toinen toisilleen olipa tuo tapa Kalevalan Hirvenhiihto tai Runebergin Hirvenhiihtäjien kulttuurikuvat. Vastaavasti logistiikka sisältää kaikkea mahdollista liikkumiseen liittyvää, hirvien lentolaskennasta maantieliikenteeseen. Hirvieläimen ryhmittäminen ekologian alaan kuuluvaksi ei merkitse sitä, että hirvi ei lainkaan olisi biologinen olento. Kyllä se on! Ryhmittely on vain korostamassa eri alojen merkitystä tässä jaossa, vaikka kaksi tai useampi tieteen ala voi tutkia samoja asioita. Ekologiset ja ekonomiset suhteet ovat monin tavoin sidoksissa toisiinsa. Metsäekologia vaikuttaa metsätalouteen ja samalla myös hirvikantoihin. Etologialla on läheinen suhde psykologian tutkimukseen jne.

10.21 Sorkkimisen salaisuus

Hirvinimisaloja voidaan selventää tekemällä semioottinen operaatio, jossa nimiryhmän kohdalle esim. "kulkeva", on etsitty vastaava hirvifunktio sekä sijoitettu saatu parivaljakko ymmärtämislajiksi. Kukin nimimyteemi sijoittuu vastaavuudeksi johonkin ymmärtämislajiin ja ylijäämäksi 31 funktiosta jää yksi fokukseksi, kun kutakin lajia ja myteemiä vastaa kaksi parifunktiota. Jakoja voidaan tehdä monenlaisia ja tämä on toinen näkökulma ja vastapaino kansanomaiselle jaotukselle, jossa painottuu hirven aiheuttamat vahingot. Samalla kaksi eri systeemiä, nimipohjainen myteemijako ja toimintapohjainen hirvestysfunktiojako voidaan yhteismitallistaa ja niistä asiasanoittamalla saada hirvimyyttisyyden perus esiin.

I Toisintonimet, eksoottisuusmyteemi
F1 + F31 HIRVIELÄIN " Kulkeva"
Yleisyys - Yleisen näkeminen yksittäisestä: nimet ja säännöt.

II Jalkavat nimet, fantastisuusmyteemi
F6 + F23 REVIIRI "Jalkava"
Siirtymä - Siirtyminen tietämisestä tuntemiseen: liikkeellelähtö ja paluukulkue

III Vahingollisuusnimet, folkloristisuusmyteemi
F11 + F4 KULKUREITIT "Vahinko"
Merkkiverkko - Jonkin näkeminen osana merkkiverkkoa: merkit ja merkityt

IV Hyödynnysnimet, pastoraalisuusmyteemi
F20 + F2 RAUHOITUS "Läheinen & hyödynnetty"
Lausumat - Lausuman yhteys lausumiseen: taustatiedot ja kritiikki

V Hiisinimet, demonisuusmyteemi
F19 + F27 TERVEYS "Jorottajat"
Tietotaito – Performanssin palautus kompetenssiin: syyt ja seuraukset, osaaminen

VI Ruhokasnimet, elkeellisyysmyteemi
F14 + F22 KÄYTÖS "Ruhokas"
Tietämättömyys – Väärinymmärryksen poistuma: turhat luulot ja todellisuudentaju

VII Mahtavuusnimet, mystisyysmyteemi
F29 + F10 MYYTTI "Mahtava"
Sooloilu - Enemmän parolen kuin languen tapahtuma: kriisisanasto eli kiroilu sekä huulenheitto

VIII Runolliset nimet, balladimaisuusmyteemi
F12 + F3 HIRVENHIIHTO "Runoratsu"
Ilmiöinti - Siirtymä fenotekstistä genotekstiin: perusteet ja läpinäkyvyys (avoimuus)

IX Kuvaavat nimet, primitiivisyysmyteemi
F5 + F21 VEROTUS "Rosvoroope"
Uskomukset – Kentän elementtien uudelleen järjestely: säännöt ja rajat sekä leikit ja pelit

X Lisänimet, sankaruusmyteemi
F16 + F24 KAMPPAILU "Naamanen & pärstäkerroin"
Kehitys - Aikaan sidottu morfologia: aika ja historia ynnä muutokset

XI Kunnianimet, ylevyysmyteemi
F17 + F8 JALOSTUS "kruunupää"
Erehdykset - Paradigmatapahtuma vaihtoehtoineen: valinnat ja vaihtoehdot

XII Lihaisuusnimet, traagisuusmyteemi
F15 + F 7 LIHAKASA "Lihakkaat"
Todellisuudentaju - Todellisuuden, faktojen, luonnon lain mukaisuus: etologia, käyttäytyminen sekä biologia, ympäristö

XIII Kulkemisnimet, eksoottisuusmyteemi
F1 + F31 VASONTA "kulkeva"
Tiedostaminen - Subjektin näkeminen jossain aktanttiroolissa: luonnontarkkailu, havaitseminen

XIV Oudot nimet, legendamaisuusmyteemi
F26 + F30 ESIINTYVYYS "Etäinen ja kunnioitettu"
Alitajunta - Pohjimmiltaan alitajuinen toiminta: **symbolit, vertauskuvat ja** sensitiivisyys, herkkyys

XV Kiertonimet, sakraalisuusmyteemi
F18 + F25 SAALISTUS "Kankkunen & kinkkukankku"
Rajat - Siirtymä minästä ei-minään: itsekeskeisyys, yhteistyökyky.

FOKUS F9 METSÄSTYSTUTKINTO -> HIRVIMERKKI

Lista on pitkä, joten sen on paras olla joitain merkityksiä avaava. Testaus on paikallaan. Edellä on jo mainittu funktiojaottelun perustuvan Kaarlo Nygrenin laatimaan hirvitietosanakirjaan ja riistantutkimuksen tietoihin. Käytetyt hirvifunktiot on laadittu kauan ennen kuin hirvinimien ryhmitys jaksottui myteemeiksi. Hirvitietosanakirjasta valittu kohta "Sorkat", on funktioitu riistafunktioksi F14 ja myöhemmin sijoittetti yllä olrbssn ymmärtämislajiluokkaan kuusi, jonka luonnehdintana olen käyttänyt nimeä "Ruhokasnimet", joka kuuluu elkeellisyysmyteemiin. Elkeet sisältävät myös rituaalisbiologiset eli etologiset eleet ja tavat, joissa riittää rajanvetoa ja pohdittavaa. Jos hirvi saa pakoreaktion ja ottaa äkkilähdön, hirven pako tuskin on metsästäjää kohtaan torjuva ele, se on vaistotoiminta, vaikka metsästäjä sen v-mäisenä tekona saattaa ottaakin. Jos hirvi symbolisesti tuhahtaa ja survaisee ojassa räpiköivää langennutta sorkallaan hieman syvemmälle, kyseessä voi olla tietonen ele, jolla hirvi osoittaa hetkellistä voitonriemua ja halveksuntaansa.

Mainituista riistafunktioista on otettu tämän nimen alle, kuinka ollakaan F14 eli sorkat. Mutta entäpä vastaparina toimiva F22, joka edustaa riistafunktioissa hirvivahinkoja, ja jonka enemmän voisi kuvitella liittyvän vahingollisuusnimiksi ristimäni ryhmän alaisuuteen. Nyt on muistettava tulkinnassa, että kyse onkin kuudennesta ymmärtämislajista, jossa onkin kyse tietämättömyydestä ja väärinymmärryksestä, tapahtumasta, jossa karsitaan turhat ja todellisuutta vastaamattomat luulot pois. Muistettakoon myös, että testattavana on hypoteesi hirven nimeen koodautuneista toiminnoista, joissa on jäljellä melkoinen määrä myyttisyyttä.

Jää jäljelle kaava:

F14 Sorkat + F22 Hirvivahingot = Ruhokkaat nimet = Myyttinen syvämerkitys = hirvitietosanakirja/hakusana sorkat.

Aiemmin ryhmitellyissä nimissä esiintyvät tässä jaossa seuraavat nimet: ruuvihäntä, kynnet, leveä otsa, lapiakämmen ja laajapää. Suoraan nämä nimet eivät liity sorkkiin millään lailla lukuun ottamatta lapiakämmentä, jolla ilmeisesti viitataan leveään hirven sorkkaan, koska nimen väitetään olleen hirven kiertonimi, mutta tavallisemmin laviakämmen on liitetty karhun etutassujen määreeksi. Sorkat ovat silti oleellinen osa hirven ruumiin muotoa, vaikka nimiotteessa ei tälle ominaisuudelle erityistä painoa annetakaan. Lisäksi on huomattava, että ryhmittely on molemminpuolin keinotekoinen sovellus, jolla alkujaan ei ole eikä voi olla suurempaa yhteneväisyyttä. Kyse on täysin mielivaltaisesta ryhmittelystä.
Alun perin riistafunktioita F22 ja F14 ei ole ajateltu samaan toiminnalliseen yhteyteen kuuluvaksi.

Tietosanakirja, joka on jaottelun taustalla puhuu sorkista koppuina ja koparoina, joissa on neljä kynttä, kaksi suurta edessä ja pinet kyntöset takana. Sorkista voidaan tehdä myös gustatorinen herkku, sorkka- eli koppusoppa, joka maustetaan ohrasuurimoilla, mainitsee Nygren. Lisäksi tunnettu hirvitutkija puhuu kynsianturan kulumisesta asfaltilla juostessa ja sehän jo melkein liippaa läheltä hirvivahinkofunktiota. Hirvitoisintonimissä on mainittu kopukka, ja tässä valossa nimi tullee sanasta koppu, kopara samalla kun se viittaa myös hevosen kanssa yhtenevään ulkomuotoon. Sorkat eivät ole ainut riistafunktio 14:ään tai 22:een ryhmitelty hirvihakusana. Niitä on koko joukko. Sorkkamainintoja on riistafunktiojaottelussa peräti 8 kpl.

Kansa on hirven olemusta luonnehtiessaan puhunut hännästä, selänkorkeudesta, otsan leveydestä, sorkkien laadusta sekä isopäisyydestä tai pitkäkuonoisuudesta. Nykytutkija vuorostaan kartoittaa samaa funktiolajia sanoilla kelominen, keratiini, kinnerpuu, kynnet, radiusulna, sorkat, sääriluut ja varpaat. Viime mainittu sana kehottaa katsomaan kohdasta luusto, jossa on kaavakuva hirven ruhon läpileikkauksesta mukaan lukien äsken mainittu kyynärluut, joiden varassa hirven elopainosta voi levätä jopa kaksi kolmasosaa. Ruhoviittauksia siis näissäkin hakusanoissa on. Keratiini on ainesosa, joka tuottaa hirven kynnet ja karvat, mutta sitä muodostuu tilapäiseen tarpeeseen myös verkkomahan ja lehtimahan sisäpinnoille, mikä on nisäkäsmaailmassa ainutlaatuista. Jäljelle jäävä hakusana kinnerpuu liittyy sekin sekä sorkkiin että ruhonkäsittelyyn.

Täten osoittautuu melko yhdentekeväksi, millä perusteella ryhmittely tehdään, yhteneväisyyttä löytyy eri näkökulmista katsoen, vaikka aivan tarkalleen ei samoista sanoista tai edes samoista asioista olisi kyse. Siinä mielessä omaperäinen luokittelu ruhokasnimistä on paikallaan, vaikka onkin idiolektinen sananvääntely ilman yleispätevyyttä. Toisaalta tämä pikaotos osoittaa eirkoisilmaisuja aina käytetyn. Nykyajan riistantutkija puhuu radiusulnasta ja keratiinista mieluummin kuin kyynärluista tai sarveisaineesta. Samaan tapaan jahtimies mielellään puhuu omaa kieltään kaltaistensa parissa hyvin tietäen, että tulee kyllä ymmärretyksi, jos tarpeen ja kaikkien ei tarvitse ymmärtääkään.

Yhtenevyyttä on toisintonimikuvauksissa, jos niitä verrataan tietosanakirja-antiin. Tutkijan keratiini vastaa nimjaottelussa ruuvihäntää eli karvankasvua. Sorkat ja kynnet lapiakämmentä, varpaat eli luusto sisältää myös laajapäisyyden ja leveän otsan. Kelominen tapahtuu sarvien verinahan pois hankaamisen yhteydessä, sarvista otsa levenee. Vanhat metsästäjät ovat tienneet mistä puhuivat antaessaan hirville kuvaavia nimiä.

11. HIRVESTYKSEN RUNOLLISUUS – F0 Hirvestys

Metsävilla, metsänkarvainen, laajapää, mätäpää, porkkasilmä, silmät kuin tarwoinporkat,ryttyniska, netkaselkä, lapiakämmen, taahkiojalka, kaviojalka, ruuvihäntä, maanmittari, honganpiiskari, Hiiden/Lemmon poika, sukkajalka, liinaharja, hepenäkaula, jauhokuono, lippukorva, ulpukka, silmä, jalopeura, iso jänis, iso itikka, iso härkä, hevonen, hirvihärkä, hirvilehmä, hirvivasikka, valkosukka, hellohirvi. (Kaarle Krohn)

Saanko minä sitä mieslehmän lihaa, sanoi varikon eversti, kun ei oikein suomea osannut. (wellerismi, Ilmajoki)

11.1 Mieslehmän lihaa kaupan

Tämä hirvi- ja hirvestystutkimus perustuu kronikka-aineksen motiivijaotteluun, jota on täydennetty muulla materiaalilla ja erityisenä tutkimuskohteena on hirvi ja hirven nimet, joita ovat mm. iso eläin, roisto, uros, Mielikin karja, purakko, körmikäs kronikoissa ja arkistolähteissä vastaavasti esiintyy yo. ingressissä mainitut nimet. Mielenkiintoinen vertailunäkökohta muodostuu wellerisimien eli sanoi -tyyppisten sananparsien vahingossa säilömästä suomen-ruotsalaisesta peitenimistä. Eversti ei ehkä ollutkaan kielitaidoton, vaan kooditietoinen, kuuluuhan sotilaskoulutuksen viestintätekniikkaan salanimien hallitseminen tyyliin kuuleeko kotka. On voinut olla niin, että ruotsiksi hirveä on kutsuttu peitenimellä "karlko", kaarlen lehmä, koska hirvenmetsästys oli Ruotsin vallan aikana kuninkaan yksinoikeus ja kuninkaina oli Kaarleja, mutta karl merkitsee suomeksi miestä. Noilta ajoilta on oikeudenkäyntipöytäkirjoihin säilynyt uskomattomalta kuuluvia selityksiä.

Historioitsija K.R. Melander on selvityksessään Ahvenanmaan ja Suomen hirvieläimistä 1600- ja 1700-luvuilla todennut ahvenanmaalaisten yrittäneen valheellisilla kertomuksilla selviytyä tapposyytteistä. Metsästyskiellosta välittämättä viljelyksiä vahingoittaneita hirviä silloin tällöin tapaettiin, vaikka hirvenmetsästys virallisesti oli laitonta. Korkeassa asemassa olevat virkamiehet saattoivat kaataa hirviä huvikseen sekä riistanhoidollisessa mielessä kuninkaan käskystä välittämättä. Tuomioissa oli tietynlaista suvaitsevaisuutta ja tuomiot jäivät kohtuullisiksi.

Vuonna 1652 eräs Stömman kylän asukas oli keväällä tappanut hirven, nylkenyt taljan ja upottanut sitten lihat mereen. Oikeudessa mies väitti olleensa pakkotilanteessa ja tapahtumain kulun olleen seuraava. Kun hän metsässä läheni erästä pensasta, sen takaa hyppäsi hätääntyneesti ammuva vasikka, jolloin sen emo hyökkäsi miestä kohti. Pelästyneenä mies heitti kirveensä hirveen ja isku sattui lapaan. Hirvi kaatui kuolleena maahan. Tapaus tutkittiin ja todettiin teko itsepuolustukseksi.

Suomenruotsalaisessa hirvestyksessä tarinoida osattiin, joten peitenimetkin lienevät olleet osa jahtikieltä samalla lailla kuin Suomessakin. Wellerismin käännös "karlkosta" olisi siten aivan oikein, mutta huvittava, koska kansa ei suomeksi tuntenut kyseistä nimitystä ja sen historiallista taustaa kovin hyvin. Metsästyslain tunemus oli kovin hataralla pohjalla ja itse lakikin muotoutumisvaiheessa sata vuotta sitten. Siitä huvittavuus - ei oikein suomea osannut. Vaikuttaa siltä kuin kansanperinteessä kiertoilmausten käyttö olisi se omin, rakkain ja viimeinen linnake, jolla suomalainen on vaalinut omaa kansallista erikoisuuttaan. Siksi kaikki, mikä viittasi siihen, ettei tätä koodikieltä osata esim. tärkeiden saaliseläinten osalta, herätti erityistä riemastusta, josta jo Giuseppe Acerbi totesi Palatamon kalakukosta puhuessaan, ettei ymmärrä mille kansa nauraa.

Koska tavoitteena on etsiä hirven toisintonimissä piilevää myyttisyyttä ja koska hirvifunktiolla F12 on korostunut merkitys hirvikronikkakerronnan aihelmissa, hirvi on keskeinen tulkinnan väline. Kronikoiden motiivit, aiheet voidaan edellä todetun perusteella semantisoida viisiöksi jo totuttuun tapaan. Kuviossa osatekijöinä nimien lisäksi ovat hirvihavainnot, kulkureitit, saalismäärät ja muut ominaisuudet, ja fokukseksi

jää tietenkin hirvi. Semio-, myto- tai etnopoeettisesti painottuvassa tutkimuksessa ei ole mieltä kerrata riistabiologien erinomaista tietämystä. Sen sijaan hirvi tulee tulkituksi nimiensä kautta ja samalla kuvion mukaan hirven toisintonimet edustavat myyttistä merkitystä ja keskeisaihetta.

HIRVIHAVAINNOT		HIRVENKULKU
	HIRVI	
HIRVISAALIS		HIRVIOMINAISUUS

Kuvio 26. Kronikka-aineiston hirven merkityskentät

11.2 Sisäsuomalainen nauha-aines

Lisävalaistuksen saamiseksi aineistoa on täydennetty muun materiaalin ohessa opinnäytteestä poisjätetyllä aineistolla, jossa on mukana mm. 1970-luvulla Keski-Suomen riistanhoitopiirin keräämä vanhojen metsästäjien keskuudessa tehty nauha-aineisto. Nauha-aineiston mukaan hirvestä kerrottiin monen moista mielenkiintoista. Olen koonnut sanotusta potpurin, koska sanottu kuvaa kansanmieltä ja niitä hirvipainotuksia, joita kansan suusta on nauhoille tallentunut.

- osuma hirven selkärankaan herpaannuttaa takapuolen jolloin etujalat nousevat pystyyn
- kun hirven kaulaan ujutettiin köyttä, hirvi päästi karmean kimeän äänen
- hirvi kun makuulta nousee niin se venyttelee
- hirvi on visu, pitää välimatkaa, on totuttava hirven reittiin, joka pitää tietyt reitit
- aniharvoin ennen näkyi jälkiä, sillä salametsästys lopetti tarkkaan hirvet
- hirvi kyöräsi isoisän puuhun; hirvi syö kauroja ja rukiin laihoja
- ei ollut hirviä lapsena ollessa; ei tiedetty mitään, vain salametsästystä
- löydetiin mailla hirven jätteet
- hirven kompura niisti riistaviljelyksen sukupuuttoon; kun oisi ennen vanhaan niin nahkallasi maksaisit
- eläinten viisaus, hirvi on melko tarkka ja viisas
- hirvi saattoi kääntyä jälkiään ajomiestä vasten
- otti sivuaskelia kun väistyi ajomiehiä, jos mies lähtee jälestämään tai näyttäytyy ajomiehenä
- 1900-60 luvulla hirviä ei ollut jatkuvasti
- hirvi on monen painoinen, puhutaan 300-kiloisista, mutta ei ole yhtään sen painoista tavattu
- hyvä hirvi painaa 250 kg
- suurin uros on painanut 225 kg mikä paikkakunnalla on ammuttu
- marto naaras, poikimaton on noin 6 vuotta: lihava ja painava
- uroshirvi vain kahta naarasta makaa
- lapasarviset on isoja hirviä, yleensä hankosarviset ovat kevyempiä
- hirven ääntely opitaan kuunnellen ja imitoiden
- räntäkelillä hirvi on kesy
- vasasta tulee emähirvi, jos on syylä päässä
- hankaa sarvia puuhun kuorettavaksi, puun juuressa tulee kiimapaikka, jonka hirvi tekee jaloillaan
- K: Miten hirvi naaraan astuu? V: Syyskuun aikana.
- 14-haarainen sarviltaan on suuri hirvi
- kirves lohkesi kun sarvia hakattiin
- ennen oli riistaa paljon enemmän, 90% enemmän
- hirven veri vuodatettiin maahan,
- ennen oli hirviä vallan kauheasti
- kuuli hirven ammumisen, kerran kuuli ”**iäisen hirven”** ammumisen samaan tyyliin kuin lehmä, mutta ääni oli matalampi, hyvin matala
- miehet oli toverina, ampuja nylki hirven
- hirvikanta oli äärettömän huono , nyt hirvet ovat tottuneita ihmiseen
- hirvien käytös on muuttunut, ennen juoksi kauas pakoon 10 km vähintään, nyt sopeutunut ihmiseen
- hirven liha ei aina ole hyvää – vanha lehmä, vanha sonni: huono liha
- hyvä hevonen, tievapihvi oli takana
- hirvi oli lihava , iso norsu
- oli hirvet hyvin vähissä
- muutos, erämaan hirvi jos tavattiin, muutaman tunnin kuluttua se jo oli itärajan takana

- hirvillä tarkat reitit – suunta itään, jossa talvehtivat ja vasoivat, kun havaittiin ne lähti
- nyt hirvi on paikallinen ja pysyy alueella, ennen vaelsi
- hirvet meni ennen kesäksi Kainuuseen talveksi itään!
- 1000 km yhden hirven perässä käveltiin, nyt käy kun rasvattu
- erämaahirven metsästys oli aika kyttäystä, hirvikoiria oli vähän
- hirven vasoja ei ole aina metsästetty!
- Muutos suhtautumisessa: Mieluummin aikuisia – tavoitteena mahdollisimman paljon lihaa
- tieto lisääntyi, herkkua vasa
- uskottiin että koira ajaa viimeisetkin hirvet metsästä
- monenlaista oppi, oppi hirven houkuttelun, kun kuuli hirven ääniä, rupesi matkimaan, sai tulemaan.
- Kaksi ääntä; toinen alaisempi, toinen yläisempi öy-öy, harjoitteli yhdessä hirven ääntelyn kanssa.
- röyhtäisyääni, nokka tekee torvimaiseksi
- hirven ääni on röyhtäisy hrhhm-hrhhhm-hrhhm, bassoäänellä törähtää, jumpsahtamalla tömähtää, se tulee karkeasti, törähtää ja kuuluu ainakin puolen kilometrin verran, narskuttelivat kuin sorsat, keskustelevat, oleilevat puskassa vainua vetäen
- hirvi mäkättää, mököttää, volottaa, monenlaista mökötystä, pimeässä ääntelevät, päivän makaavat, kiima-aikana etsii naaraan
- kun koira haukkui, hirvi "jumpsutti" juostessa ihan kuin hrhhm, hrhhm olisi kuulunut joka toisella askelella
- hirvi tekee kuopan, kun korkea takapää naaraalla pitää alentaa, syvyys kuopassa 30 cm, halk. 1 metrin
- hirven haju – joka on hirven avannut tietää, haju tuli kilometrin päähän
- parin kilometrin päässä kiima-aikana hirvi parittelee toisen kerran saman tai toisen kanssa
- 1940-luvulla ei ollut paikkakunnalla ollenkaan hirviä, niitä ollut noin 10 vuotta 1960 alkaen
- on lisääntynyt ja lisääntyvä vaikka ammuttu luvitta
- vaeltaa, ruokamaat paranevat, metsät hakattu aukeaksi, jolloin muodostuu vesakoita
- yksittäinen hirvi on aina arempi, paljon arempi ennen
- hirvi on laumassa rohkeampi
- hirvikanta nostettu nykytasolle, ennen ei voitu kuvitella määrää, säännöstely on hirvikannan hoitoa.

Hirvihaastattelunauhat ilmaisevat melko lailla samanlaisia asioita kuin kronikatkin. Tarinoinnin kohteina ovat hirven ominaisuudet, saalismäärät ja kulkureitit. On aika tutustua tarkemmin kronikoitsijoiden tapaan kertoa samasta asiasta. Nauha-aines paljastaa kuitenkin jotain aivan erityistä. Sellaiset ilmaisut kuin sähkösen näkyminen suon laidassa viittaavat vanhaan ainakin 1600-luvulta jatkuneeseen savolaiseen perinteeseen, sillä sahkoset tunnetaan myös vermlantilaisten Suomesta Rautalammilta muuttaneiden metsäsuomalaisten keskuudessa. Vanhakantaisia ovat myös tievapihvin ja iäisen hirven maininnat. Iäisellä tarkoitettaneen tosin kookasta aikuista hirviyksilöä. Mene ja tiedä - enää.

Jotain voidaan silti arvella. Iäinen tulkkiutuu, kun verrataan sanan merkitystä Kalevalasta tuttuun Väinämöisen epiteettiin vaka vanha, tietäjä iänikuinen. Itä-Suomessa iänikuisella on pitkästyttävä merkitys ja se vastaa merkitykseltään ainaista. Vielä selvemmin iäisyyden ja pitkäveteisyyden suhde tulee esiin maininnassa "se kesti ikuisuuden". Iäinen viittaa siten pohjimmiltaan johonkin pitkään, ikuiseen, korkeaan. Ukkonen on suomalaisessa mytologiassa Ukon vastine, Ukko ylijumala äyskii Rauninsa kanssa ukonilmalla, mutta salamointi on tuottanut Ukkoselle toisenkin nimen. Ukkonen on Pitkänen tai kuvaavammin Reuskopitkänen, salamat ovat ukonjylistimiä. Vanhan metsämiehen kokemustieto kertoo vanhan uroshirven äänen olleen matalan, hyvin matalan. Epäilemättä sellainen ääni on sopivissa olosuhteissa kumiseva ja kantava kuin ukkonen. Toisaalta hirvikuvakallioiden alla olevat veden muovaamat onkalot tuottavat veden lainehdinnan seurauksena samantapaista ääntä. Tämä jylisevä ääni on saattanut sarvikruunun ohella se tekijä, mikä on saanut palvomaan hirveä taivaallista syntyperää olevana olentona. Iäinen hirvi mainitaan myös Kalevalassa Ritvalan helkavirsien loppuvirressä Hirvi ja Lähde. Kalevalaintusiastien suruksi totuus saattaa olla käytännönläheisempi. Kun viljavuusmyytin virressä todetaan lehvän taittajan ottavan iäisen onnen, niin tämä iäinen saattaa olla itse asiassa hirvi, jonka lempilehväherkku näin viedään. Riistanhoito ei ehkä ole nuori käsite suomalaisten keskuudessa, sillä kansa on luonnostaan tuntenut luontorakkautta ja sen myötä kunnioittanut kaikkea elollista.

Nykymetsästäjätkin voivat veistellä hirven pituudesta, joten jokin pohjimmainen juju tarinassa lienee. Pohjalla kuultaa käänteinen nauru, jossa juttu on niin pitkää kuin paksuakin.

Hirvet, kun alkoivat muistuttaa

pituudeltaan lapamatoa,
alettiin Lassilta nappia
pois anoa.
Ei tarkoitus ole kilpailla
hirvien pituudessa,
vaan lihan laadussa ja
mureudessa.

Yhdesä asiassa hirven pituudella on metsästäjällekin merkitystä, vaikka hän ottaa pituusmittansa kotitallista. Laukkaavaan hirveen ammuttaessa on nyrkkisääntönä, että hevosenpituus on oltava ennakkoa.

11.3 Pitkäsääri öhkii ja kiljuu

Pituutta ja pitkäsäärisyyttä on pidetty aateluuden merkkinä ja airojalkainen on Lönnrotin sanakirjassa määritelty suora- ja pitkäsääriseksi sekä kuuluisuuden määreeksi. Airojalan alkuperä ilmeisesti on hirvessä. Pitkäsäärisen eläimen ruumis sijaitsee korkealla, pitkäsäärinen ihminen ei kasva korkeutta, vaan pituutta. Merkityksenannon kannalta tämä on tärkeää. On nimittäin toinenkin pituuteen ja hirven käyttäytymiseen liittyvä nimi. Hongankolistaja tarkoittaa pitkää, mutta hirvikin kolistelee honkaa verinahkaa sarvista pois hangatessaan. Krohnin keräämissä toisintonimissä mainitaan toisintonimi honganpiiskari. Hallitsevista henkilöistä käytetään myös tähän pituuteen, yläiseen liittyvää ilmaisua, joka ilmentää arvoasetelmaa ei ruumiin painopisteen sijaintia. Hänen korkeutensa on viittaus ylhäiseen, korkeaan asemaan ihmisyhteisössä.

Hirvestäkö ovat kunniankuvat siirtyneet ihmisille vai toisinpäin? Hirveä kutsutaan myös ukoksi, joka on hellittelynimi. Mitä ukko? sanotaan yleensä pienelle poikalapselle, josta pidetään ja jota arvostetaan. Ukko on myös ylijumala, taivaallinen ylhäisyys. Pohjantähdessä pohjoiset kansat ovat nähneet milloin hirven ja milloin karhun samoin Otavassa. Tulkintaero on saattanut muodostua klaanihengen mukaisesti. Hirvi- ja karhuklaanilaiset ovat tahtoneet nähdä tähdissä oman heimonsa alkuperän. Kerronnallisten viitteiden mukaan vaikuttaa siltä, että pohjois-itäkaakkosuunnassa karhuklaani on ollut vallalla ja etelämmässä ja lännemmässä on liputettu hirven nimeen.

Paljon ei ole vakuuksia jäljellä, millä asiaa perustella, mutta yksi on. Vatjalaiset, pieni suomensukuinen kansanryhmä on säilönyt kielessään vanhaa muistitietoa, ja he näkivät Otavassa jäniksen, heille jänis oli Otava ja vice versa. Saattaahan olla, että vatjalaiset kokivat itsensä jäniksiksi, mutta todennäköisempää on, että he käyttivät hirvestä nykyaikaan asti yleistä peitenimeä iso jänis. Samoilla seuduilla on säilynyt Mantsinsaaren uhrirituaaleissa maininta sarvipääjäniksistä, ja rituaalissa kerrotaan peuramyyttiä. Vatjalaisille sarvipää on vihainen olento. Sarvipää on myös hirven toisintonimi. Jäniksen vihaisuus ilmenee pohjanmaalaisessa sanonnassa vihainen kaneeli ajaa vaikka miehen puuhun, ja aikanaan merkitys on ollut pohjanmaalaisille niin selvä, että sanonnan kuvittaja on ikuistanut kaneeliksi jäniksen, mutta pienemmän kun sanonta tarkoittaa. Mitä todennäköisemmin sananparressa puhutaan sarvipääjäniksestä.

> "...Tajusin heti, että se tuli suoraan minua kohti! Olisi ollut monta sekuntia aikaa juosta pakoon, turvallisesti sivuun, mutta lamaannuin täysin. Makasin heinikossa maahan liimattuna, puristin marjaämpäriä tiukasti rintaa vasten. Hirvi tuli sieraimet höyryä tupruten. Suoraan kohti! Halusin nousta, mutta en voinut. Halusin rynnätä pakoon, mutta en voinut. Pelko oli jäykistänyt minut, inhimillinen pelko. Vilahti mielessä, että hirvi polkee minut niin pahasti jalkoihinsa, että kuolen siihen paikkaan ....
> Samassa lämmin ilmavirta kohtasi kasvoni. Hirvi rynni puolen metrin päästä ohitseni, pää ylväästi pystyssä. Otuksen jalat vilahtivat silmissä. Olin pelastunut! ...
> Tuon aamun jälkeen, pikkupojasta saakka, olen tuntenut pelonsekaista kunnioitusta hirveä kohtaan ...
> Yhä vieläkin pystyn tuntemaan hirven lämpimän hengityshöyryn kasvoillani." (Ylinen 1974:143-146)

Vanhojen metsästäjien muistelmissa oli nauha-aineistossa maininta: aukea suo tuli vastaan ja sieltä näkyi kirkas valo, säikähtivät josko joku sähkönen katselee. Loiste kuitenkin osoittautui kirkkaaksi tähdeksi metsän laidassa. Tässä on tarinallinen piiloviesti. Kertoja yhdistää hirviretkellä hiisimäisen olennon sähkösen, joka vastaa Ruotsin metsäsuomalaisten sahkosta, hiisimäistä tonttuolentoa. Kun Hiisi on jollain tavoin hirvien herra tai haltija, niin sähköset ovat hänen palvelijoitaan, joita tarvittiin erityisesti kansanparannuksessa antamaan parantajalle hänen kykynsä. Agricolan tuntema Hittawainen ajeli jäniksiä pensaista, ilmeisesti isoja ja pieniä kokoon katsomatta ja olisi siten myöskin hirven herra. Onko tässä ristiriitaa? Ei, sillä hittawaisen

väkeä alettiin myöhemmin kutsua samankaltaisilla nimillä kuin hiittäkin. Hiiden ja Hittawaisen väestä tuli pirulaisia, hittolaisia. Myös Kalevala mainitsee pirujen laatineen poroeläintä ja hiisien hirveä, mikä kalevalaisessa runokielessä merkitsee synonyymiä tai vastaavuutta toisiinsa. Sähkösestä ei juuri puhuttu muualla kuin Värmlannin metsissä 1600-luvun jälkeen ja olennot lienevätkin jääneet elämään virvatulina soiden eli hirvien ja karhujen elinalueen reunaan. Kertomuksessa säikähdetty sähkönen osoittautui tähdeksi. Ehkä tässä detaljissa lymyää jokin ratkaisun avain, miten tähdet, karhut, hirvet ja hiidet ovat yhdistyneet mielikuvissa.

Nauha-aineiston toinen kerronnallinen helmi kuuluu kuta kuinkin: kun hirven kaulaan ujutettiin köyttä, hirvi päästi karmean kimeän äänen. Toisin sanoen isä ja poika metsällä olivat nähneet hirven juuttuneena suohon ja päättivät lassota ja vivuta hirven koivun oksaa apuna käyttäen puuhun. Kertoman mukaan hirvi huusi kuoleman hädässä kuin kani tai jänis. Hirven rinnastaminen jänikseksi ei siten välttämättä liity pitkiin korviin ja puputtavaan huuliliikkeeseen ja pitkiin takajalkoihin, vaan kuolinhuutoon, kun jäniseläin joutuu ansaan, permiin tai jänislankaan. Hirvitutkijat ovat todenneet hirven oppivan kokemustiedosta, ja tämän tiedon on kansa kiteyttänyt runoon Jänis neuvoi poikiansa, jossa jänö kieltää poikastaan menemästä aukeille ahoille, sillä siellä nälkäiset näkevät ja pyssymiehet pyllistää. Jäniksen pitää muistaa, että

joka aholla on ansa, risukossa rita. Neuvo ei ehkä helpolla mennyt ainakaan ison jäniksen järkeen, koska runossa kehoitetaan ottamaan neuvo otsaan ja nenänvarteen eli älyn kohdentumana on käytetty ihmisaivoja.

Suomen Kansan Vanhoissa Runoissa on taltioituneena hirven ansapyynnistä Katoslammelta Mihhei Vasileffin sanelemat jäniksen pyytäjän sanat, joilla pyydys taiotaan onnekkaaksi. Taikavoimaisuus saatiin yleensä jollain tavalla, jonka uskottiin liittyvä saaliseläimen syntyyn tai elintapoihin. Vasiljeffin konstilla jänis saatiin pyydykseen, kun pyydys ensin oli yläkuulla torstai-iltana pujotettu kolmesti myrskyn kaataman kolmen reikäisen juurikkaan läpi, minkä jälkeen pyydykset vielä pestiin suohetteestä otetulla vedellä ja vietiin metsään sanoen:

Metsän kukka, mieli neiti,
Päästä karja karsinasta,
pane juoni juoksemahan.
Minun on pyytö paikoilleni,
Kapeille käytäville.
Seulo seulalla utua,
Hämärällä häilyttele
Etehen silmän kirkkaan,
Ettei kaipo pyytöäni,
Eikä arvaa ansoani.
Jos on laiska juoksemaan,
Sitä vitsoin virkuttele,
Rapon rauta ruoskallasi;
Jos on virkku juoksemaan,
Suitset suoraan pitele.
Juokse, pyyrä, pyytyksehen
Yheksältä pyytäjältä,
Kaheksalta katsojalta,
Kaiken ilman konttaajalta,
Yli yheksän meren,
meri puolen kymmenettä,
Sinisen salon sisästä,
takoa Tapion linnan,
Vuoren alta kulta harjan,
Vaski vaaran liepehiltä.
(SKVR 1188)

Runon jänis voi olla hirvi, koska runossa on mainittu usva, suo, hetteet, kapeat polut, tienhaarat. Kun pyytäjä pyytää metsänemänniltä, että haltijat päästäisivät "juonen juoksemahan", niin nimitys koskee sekä hirvipartiota että yksittäistä hirveä. Runossa on toinenkin kiertonimi, jolla viitataan jänismäiseen ulkomuotoon, silmiin, kun edellinen juoni viittasi lajikäyttäytymiseen. Hirvet olivat ennen harvinaisempia ja pyyntitaitoisia ja -intoisia miehiä oli suhteessa enemmän kuin nykyisin, joten tarvittiin hieman onnea saalistuksessa. Runotekstissä toivotaan hirven/jäniksen kulkevan monen innokkaan metsästäjän ohi huomaamatta ja juoksevan tarvittaessa pitkän matkan vaikkapa osan siitä uiden.

Vastaavasti melko epävarmaa on, mistä loppujen lopuksi on kyse kun puhutaan valkeapääpojasta. Nimityksellä leikittely on saanut muistitiedossa kauhutarinamaisen luonteen. Kerrotaan, että Rautjärvellä Tammjärvessä oli ja on aarre, rahapannu rahaa täynnä, ja ylös sen saa, jos uhraa valkeapääpojan verta. Joku kuului niin tehneenkin, aarre oli jo tullut näkyviin, mutta silloin oli jokin ääni, varmaankin aarteen haltija, joka huusi mäeltä: ”Ei se ole kuin jäniksen verta!” Niin aarre painui takaisin pohjaan, ja on siellä vielä tänäkin päivänä. Eikä ole tullut miestä, joka olisi uhrannut siihen valkeapääpojan verta. (KRA: Rautjärvi. Pennanen O 1625. 1941 < Pärtty Kalpio, 55 v. S. Rautjärven Lankilassa, mukailtu).

Valkeapää tosin merkitsee myös vaahtoavaa lainetta ja niittyvillaa, mutta niihin tuskin on kuviteltu mitään verenvuodatukseen liittyvää. Mutta on mahdollista, että valkeapää onkin lammas tai oinas, jolla jo toisintonimien kautta myöskin on yhteys hirvinimityksiin. Lönnrotin sanakirja antaa niittyvillalle ruotsinkielisiä toisintoja ängdun, ängsull, ullgräs ja sanonta "meri lammastaa” kuvaa vaahtopäälaineita. Niin pitkälle ajassa ei tarvitse mennä. Itä-Suomessa vielä 2000-luvulla kansa puhuu laineista lampaina ja vuohisina. Aarteen nostamiseksi tarvittavan vimpan piti ilmeisesti olla lampaan tai vuohen verta, mutta vimpa oli laadittu tarkoituksella vaikeaselkoiseksi ja pirulliseksi. Nstoehdot usein asetettiin testiksi, jotta nähtäisiin, millaisiin uhrauksiin ja ponnistuksiin kukin olisi valmis rahan tähden. Lopullinen ratkaisu ei vaatinut tosiasiassa ihmisuhreja vaan viisautta. Mutta tuo haltijan huuto, joka paljasti veren olleen vääränlaista valkeapäätä saattoi viitata joko talvipukuiseen valkoiseen jänikseen tai sitten peitenimen perusteella oinaaksi luokiteltuun hirveen, jota kansa myös kutsui jänikseksi. Uhrauksella oli selvä ero. Metsän riistan verta ei arvostettu eikä syöty ja sitä tuli runsaasti, jos hirven sai kaadettua. Villaa tuottavan karjaeläimen uhraaminen sen sijaan saattoi olla kova paikka ja jäädä tekemättä, jos pääomasijoitus oli epävarma.

11.4 Kosmos ja kasvis hirvimyytin hämärässä

Kasvi toimii tietynlaisena jatkumon hämääjänä, jossa valkeapää menee syntyihin syviin. Karhu ja hirvi on sijoitettu Otavan tähdistöön, ja karhun syntymuunnelma kertoo, että peto syntyi meren vaahdosta. Täten on mahdollista, että myös ison jäniksen syntyperä on saatettu käsittää vedestä kotoisin olevaksi, koska kalliokuvissa hirven kuvien yhteydessä on usein kuvattu käärme, joka symbolina kuvaa sekä aaltoja että käärmettä. Lisäksi käärmekin on syntynyt veden vaahdosta ja hirvenhiihtäjä Lemminkäisellä on matoihin nähden jonkinlainen erityissuhde, kun hän voittaa matoiset aidat, juo matoisen oluen, tietää Pakkasen synnyn madoista kotoisin olevaksi. Otavaisen olkapäät ovat oma lukunsa, sillä toisin kuin yleinen tulkinta sen mieltää, otava merkitsee kärrynpyörää, sileäpintaista ja puolilla, siivoilla jaettua siivapyörää jossa ulkoneva keskiö on otava ja otavaisen olkapäät ovat nuo välipuut. Otavaisen olkapäät viittaavat siis tähdistöön, luultavimmin Orioniin, joka myös Nimrodina "suurena metsästäjänä" tunnetaan, ja jonka johdannainen kolmoisveljekset synnyttäneen äidin, Iro-neidin nimi on.

Suomalaisessa mytologiassa ei meren vaahdosta nouse esiin luomakunnan kaunistus Afrodite, vaan metsäisen luomakunnan kauhistukset karhu ja käärme. Valkeapääpoika -sarja voi sisältää totemistisia piirteitä, jossa niittyvilla on samaa sarjaa ja sukua kuin karhu/käärme ja lammas. Edellä on esitetty tiettyjä suunnanvetoja airojalkaisuuden yhteyksistä hirven olemukseen. Lönnrot on esittänyt aateluuden suomennokseksi tähtimiestä eikä todellakaan tarkoita sanalla astrologia tai astronomia tai merkkimiestä yleensä.

Tietyt yrtit on tunnettu kauan, ja niiden vaikutusten vuoksi niitä on pidetty taianomaisina. Tähtiheinän (stellaria graminea) Lönnrot on ruotsintanut sanalla stjernört. Saman lähteen mukaan tähdillä on ollut suojelijana Tähdetär, nymfi joka huolehti tähdistä. Mitä sitten, mitä tämä merkitsee? Vatjalaisille merkitseminen ole tähdelle panemista, merkitä tähdentämistä. Kun tähti lensi taivaalla, uskottiin hengen lähteneen joltain tai jos joku kuoli äkillisesti, nähtiin kirkas tähdenlento. Hirvimyytillä on juuret tuonpuoleisessa ajateltiinpa tämä hirvi irviolento sitten maanpäällisen helvetin eli kallion, hiiden asukiksi tai korkeuksiin taivaan tähtien tasalla tai liitämään veneenä vasten valkeapäitä.

Hirvenmetsästys on pohjoisen leveysvyöhykkeen karnevalismia ja hirvi on peijauksen kohde. Mihail Bahtin on klassikkotutkimuksessa karnevaalista todennut keskiajan naurun sisältävän paljon elämän ja kuoleman kuvia. Rabelais´n tuotannossa Pantagruel-piru muuttuu karnevaaliajan loppua kohden viisaaksi hallitsijaksi ja tämä

tulkinta on folkloreperintöä. Hirvi on muuttunut kansan tulkinnoissa ajan saatossa pirujen laatimasta porosta ja hiiden hirvestä arvostetuksi saaliiksi ja kunnioittavilla nimillä varustetuksi myyttiseksi olennoksi. Näin kehä on kiertynyt umpeen. Hirvi on korkeasti kunnioitettu ylhäisyys, jossa esi-isien henki liikkuu tuonpuoleisessa aikojen alussa ja alusta tämänpuoleisiin valkeapääpoikiin ja mustapäihin.

11.5 Mitä sitten saatiinkaan

Suurella vaivalla hankittuja lihoja ei aina voida edes hyödyntää. Näytteitä otetaan, luovutetaan esim. jokaisesta vasasta vasen osa leukaluusta sekä veri/liha/rasvanäyte tieteellisiin tutkimustarkoituksiin. Saattaa käydä niinkin, että ampujan eteen on väännätellyt jommonen sonni, ja sehän on tietenkin onnekasta, mutta harmi on sitä suurempi, kun nylkyvaiheessa huomataan etteivät lihat täytä laatukriteerejä, koska otuksella on perna tiessään auto-onnettomuuden jäljiltä tai ties mistä syystä. Suuri on helpotus, jos konitohtori, eläinlääkäri voi puuttuvasta osasta huolimatta todeta lihan syönti- ja peijaiskelpoiseksi. Saaliiksi voi tulla aika ajoin eri tavoin runneltuneita, mutta ihmeen kaupalla ampumahetkeen asti elossa säilyneitä hirviyksilöitä. Eteen voi tulla isokokoinen uroshirvi, jonka takajalka on ollut katkenneena. Miten luonto sen oli parantanut, jää arvoitukseksi, sillä jos hevosen jalka vastaavalla tavalla rumasti olisi katkennut, sen elinpäivät olisivat olleet luetut.

Oudoista hirven nimistä kypsis on varsin arvoituksellinen, mutta tutkijat ovat arvelleet sen liittyvän jänikseen jollain tavoin. Siksi nimi on otettu mukaan listaan. Joululaulussa lauletaan äidin laittaneen kystä kyllä, mikä on tulkittavissa riittäväksi määräksi paistia. Liha tuskin on metsäjänistä, koska jouluna pyritään laittamaan tavallista parempaa ja juhlavampaa ruokaa ja jänispaisti tunnetaan pikemminkin sitkaana arkiruokana. Karjalassa uunipaisti haudutettiin leipomisen jälkeen jälkilämmöllä. Pitkään kypsyttämiseen viittaa myös inkeriläinen keitto-ohje, jonka mukaan munia keitettäessä piti etsiä joukosta yhdeksän paljaspäätä ja kun etsittävät oli löydetty, olivat munatkin kypsiä ja ne sai ottaa pois kiehumasta. Saattoi olla että kyseessä oli ns. yhdeksän minuutin muna eli kovaksi keitetty. Keittämiseen kului inkeriläisemännältä tällä keinolla yhdeksän kaljupään henkilön mieleen muistutteluaika.

Paistin asemesta metsästäjä voi saada ylimääräistä jännitystä elämäänsä, sillä aina hirvi ei ole yhteistyötuulella. Sen sijaan hirvi hyökkää. Miehiä on paennut puuhun, kivenkoloihin, siirtolohkareille, lisäksi onmolskahdettu ojaan karkuun hirviuroksen vihaa. Ampumatilanteessakin hirvi voi äityä tulemaan suoraan kohti hyökkääjää ja tulta päin.

11.6 Huoli hirven hyvinvoinnista

Hirven lihan maukkauteen ja runsauteen on ravinnolla suuri merkitys. Vanhoissa karjataioissa hevosen hyvinvointia pyydettiin Ruhjattarelta heposten herralta. Uskottiin, että hevonen lihoo ja menestyy, kun kesän jälkeen ensi kertaa soimelle tuotaessa pannaan soimen pohjalle hopearahasta vuoltuja lastuja tai koko raha ja luetaan:

"Ruhjatar, heposien herra,
Harjan haltia, jumala,
Piteles tämä pirakka,
Tämä harja hallitos,
Juossen juomasta tulis´
Juossen juomah´mänis´,
Piätä pissyssä pitäis´,
Jota ois´ojalla selkä,
Lamp´ois´vettä lautasilla!"

Luettaessa viime säkeitä, lyötiin kämmenellä hevosen lautasille. Luettiin kolmeen kertaan.

Hirvi on paikkauskollinen eläin, ja kun lauman reviiri sijaitsee saaressa, hirvikannan muutosten tarkkailu on helpohkoa. Kuivasensaaren Erän metsästysalue sijaitsee saaressa, jossa lauman koko on noin 20-30 hirveä per lauma. Hirvet muuttavat saareen keväisin, joten kannassa on tarpeeksi vaihtuvuutta. Muuntuvuutta eri

syistä hirvikannassa on havaittu muutoinkin. Viidessäkymmenessä vuodessa hirvet ovat sekä lisääntyneet että kesyyntyneet samalla kun saalisyksilöiden keskimääräinen koko on suurentunut. Muutos vasojen koossa on ollut kymmenen kiloa, ennen keskipaino oli 80 kg, nyt noin 90 kg, todetaan nauha-aineistossa. Tämä on kainuulaisen erästäjän käsitys 1970-luvulla ja syyksi hän arvelee parantuneita laidunmaita ja pakettipeltoja. Hirvet liikkuvat sekä ravinnonhaussa että kesä- talvireiteillä. Keväisin Saimaan saaressa käy vilske, kun hirvet muuttavat kesälaitumelle. Talvipaikoille hirvet lähtevät jäiden tultua, mutta kesäisin hirven kompurat voivat niistää riistaviljelyksen sukupuuttoon. Kaukana ei ole silloin tilusten isännällä ajatus ottaa maksu hirven selkänahasta, jos ajat olisivat kuin ennen ja hirventaljan arvo myös.

Hirve merkitys hyöty- ja haitaeläimenä pohdituttaa moinia. Toistaiseksi hyödyllisyyden puolustajat ovat olleet enemmistönä ja pystyneet pitämään puolensa keskusteluissa. Vahinkoeläimenä hirveä pitävät ovat lähinnä perustelleet kantaansa niillä pienillä vahingoilla, joita hirvet ovat aiheuttaneet metsissä puustojen taimistolle. Männyntaimistot ovat suurimmassa vaarassa joutua hirvien vahingonteon kohteeksi paksulumisina talvina. Onneksi sellaisia talvia on harvoin. Haapataimistot, jopa varttuneemmatkin haavikot ovat alttiita hirvituhoille, mutta haavalla ei ole samaa metsänhoidollista merkitystä kuin männyllä. Kuusi on vain harvoin hirven kuorinnan kohteena ja oksat sekä neulaset ei juuri koskaan. Eipä männynkään kuori monasti kelpaa, oksat ja neulaset kyllä kelpaavat. Sellaisissa männyntaimikoissa, joissa on runsaasti haavantaimistoa joukossa, eivät männyntaimetkaan kelpaa hirville, mutta kyllä haapataimikot ovat parturoituja moneen kertaan. Siksipä olisi syytä syrjäisemmillä seuduilla, missä hirvet viihtyvät hyvin, pidättäytyä hakkaamasta haavanvesakkoja kokonaan männyntaimistojen seasta pois. Keväällä lehden puhjettua kelpaavat kyllä koivunkin taimenet hirville ravinnoksi, jopa muulloinkin, mutta vahingot ovat varsin vähäisiä. Jäniskin tekee saman verran talvisin vahinkoa. Koivujen taimet ovat elinvoimaisempia kuin havupuuntaimet ja vahinkojen jäljet pian katoavat havaittavista. Heinäisillä mailla ruohot ja heinät ovat kesällä hirvien pääasiallisinta ruokaa. Siksipä hirvet tulevat keväisin usein pelloillekin odelmikkoihin, saattavat tulla syksyisinkin varsinkin havupuumetsäisillä maisemilla.

Lehtipuuvaltaisilla metsämaisemilla eivät hirvet pelloille kovin usein tule, kun metsissä on ruohoa runsaasti. Soiden saraikotkin kelpaavat hirville keskikesällä ja rantaluhtien vesikasvistot niiden pehmeinä ollessa. Melkein kaikkien lehtipuiden lehdet ja oksatkin kelpaavat. Kataja on suosittu ravintopuu talvella. Turvaamalla hirvien luontaiset elinmahdollisuudet, emme voi suuremmin puhua vahinkoeläimestä. Maanomistajat ja metsänhoitajat kaipaisivat vain enemmän valistusta hirvien elinmahdollisuuksien turvaamisessa ja erittäinkin juuri metsänhoidollisessa mielessä, ettei tarpeettomasti hävitettäisi hirvien ravinnoksi kelpaavaa kasvillisuutta taimistojen hoidon yhteydessä. Aikanaan niistä hirvet huolehtisivat. Näin purkaa tuntojaan anonyymi vastaaja.

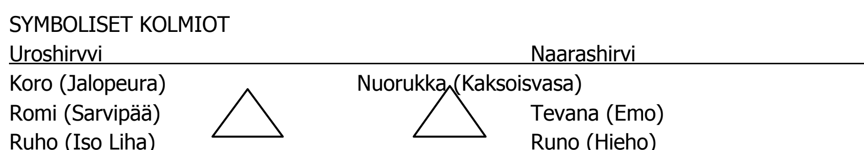
11.7 Semantiikka & onomasiologia

Ihmisen puheen kehitys on alkanut luontoääniä jäljittelemällä. Kuten tutkimusnauha aineistokin todistaa, helpoiten uudenlaisen äänteen oppii matkimalla. Samalla hirven käsite on ilmeisesti assosioitunut yläisihin taivosihin ja alasihin maaemihin. Vaikka hirven äänen imitoijat kuvailevat oppimisprosessiaan ja hirven ääntä hieman eri tavoin, niin yleisesti hirven ääntä kuvaillaan matalaksi ja jollain tavoin huokaavaksi, tömähtäväksi. Ken on kerran kuullut Homman, hirvikallion kumman äänen maanalaisessa veden syleilyssä, ei ihmettele tätä ääntä. Ääni on matala ja kuin maan alta kumpuava. Todistajanlausunnon mukaan hirvellä on kaksi ääntä; toinen alaisempi, toinen yläisempi öy-öy, ja lisäksi ääni muistuttaa bassoäänistä syvältä rinnasta kumpuavaa rytmistä joka toisella askeleella kuuluvaa törähtävää röyhtäisyä hrhhm-hrhhhm-hrhhm, joka jumpsahtamalla tömähtää, ääni tulee karkeasti, töräht ää ja kuuluu ainakin puolen kilometrin verran. Lisäksi hirvi narskuttelee kuin sorsa, keskustelee lajikumppaniensa kanssa, kun oleilee pusikossa. Toisaalta äänirepertuaari voi olla varsin laajakin, joista osa, ainakin lammas ja taivaanvuohi voivat sotkeentua hirven ääneen, jos kansan kuvailuun on luottamista ja miksei olisi. Edellä sanotun äänirepertuaarin lisäksi hirvi mäkättää, mököttää, volottaa monenlaista mökötystä, ja ääntely tapahtuu pimeässä valveaikaan.

Unissapuhuja hirvi ei ole. Päivän hirvieläin makaa hiljaa ääntä päästämättä aloillaan ja liikkuessaan se on visu ja tarkka, naakii. Siitä nimikin, nakku. Visukinttu tulee hirven tavasta liikkua aavemaisen äänettömästi ja nopea äkkiarvaamaton ilmestyminen paikalle on saanut kansan ristimään eläimen piruksi.

Äänteenjäljittelyjen tutkimus on onomasiopoetiikkaa, mutta sitä lähellä on toinen kielitieteen tutkimushaara onomasiologia, joka lähtee asiasta, käsitteestä, tarkoitteesta, entiteetistä jne. ja tutkii, miten kohde on nimetty, millaisia synonyymejä annettu. Semantiikka lähtee sanasta, lekseemistä ja tutkii merkityksiä eli semeemejä ja kun myyttisistä merkityksistä on kyse, voidaan puhua myteemeistä. Synonyymeilläkin on oma semantiikkansa, joten onomasiologian ja semantiikan ero on ennen muuta näkökulmassa. (Sivula: s. 19) Sivulan tarkoittamat myteemit ovat käsitykseni mukaan osaksi jäljitettävissä sanoina ja niihin liittyvinä uskomuksina. Kun majuri kirjoittamassaan historiikissa tunnelmoi öistä hirven ruhon vetoretkeä kuutamossa sanoilla”Kuu nousee metsän takaa verkalleen ja loistaa suoraan Rosvo-Roopen alastomaan pyllyyn!” hän sanoittaa tuntonsa ikivanhaan tapaan viittaamalla Rosvo-Roopella sekä suosittuun lauluun että hirveen. Toinen aineistovastaaja toteaa mielipiteenään: Kun samaa asiaa kuvataan eri synonyymein, syntyy helposti käsitys jopa taikauskoisuudesta, jolloin eläintä jopa pelätään ja siksi ei kutsuta oikealla nimellä. Hyvästä esimerkistä käy karhu. Se on toso, mesikämmen jne. jne. Päätelmä on vieläpä kaikille mieleenjäävä, joten sitä hoetaan, vaikka kysymys asiallisesti ottaen ei olisikaan siitä. Ei ainakaan nykyaikana, sillä nimet johtuvat kunnioituksesta ja verbaalisuudesta! Kunnioittamisen voisi muuttaa arvostamiseksi.

Vanhat jo merkityksensä kadottaneet sanat saadaan eläviksi semiotisoimalla ne uskottviin ryhmiin vaikkapa seuraavaan tapaan.

Tai nimirypästä voidaan tarkastella metatietouden kannalta. Oudot nimet ovat omalla tavallaan erityisen paljastavia. Sääntönä lähes on, nimet tuovat korostetusti esiin sen minkä peittävät.

Hirvastapio	Pitkäkinttu
Kotka	Kommopää
Konikka	Rusakko
Ounas	Pura
Peijakas	Pitkäsääri
Peijooni	Oinas
Pohjanhirvi	Metsänen.

Nimien merkityksellistäminen tapahtuu helpoiten modalisoimalla sanat tunnusmerkistön mukaan.

Modaliteetit	Hirven nimet	Tunnusmerkistö
Oleminen	pura, kommopää	LAJI (sukupuoli, ikä)
Tekeminen	oinas, metsänen	UHRAUS (rituaali, uskomukset)
Voiminen	pitkäkinttu, pitkäsääri	LIIKE (juoksu, kyvyt)
Täytyminen	konikka, rusakko	ELÄIN (laji, ominaisuudet)
Tahtominen	peijakas, peijooni	JUHLA (peijaiset, häät)
Tietäminen	ounas, hirvastapio	TABU (peitenimet, kiertoilmaisut)
Uskominen	kotka, pohjanhirvi	MYYTTI (vertauskuva, valtias)

Kuvio 27. Hirvinimien arvottaminen ja merkityksellistäminen

12. HIRVIFUNKTION SEMANTTINEN VIISIÖ

Kronikka-aines funktiossa F12 Hirvi jakaantuu viiteen pääosaan. Aiheina ovat hirvihavainnot metsällä ja hirven liikkuma-alueiden kartoitus. Jahdin sujumisen kannalta selvitetään hirven kulkureitit, saaliin koosta ja laadusta on mainintoja ja muista ominaisuuksista myös. Lähes kaikki hirven osat tulevat mainituksi.

HIRVIHAVAINNOT		HIRVENKULKU
	HIRVI	
HIRVISAALIS		HIRVIOMINAISUUS

Hirvifunktiot eivät voi olla sama kuin hirvestysfunktiot. Aiemmin on väläytelty tulkinnan apukeinona nk. riistafunktioita, jotka on muodostettu riistantutkimuksen ja hirvitietosanakirjan perusteella. Kaikki riista ei ole suurriista, joukkoon kuuluu myös pienriista. Biologinen näkökulma on rajattu eikä se sisällä suoranaisia arvottavia lausuntoja. Hirvikronikoissa arvostus tulee esiin ampujan ihailuna, mitä kookkaampi otus on saatu saaliiksi sitä kehuttavampi on teko. Nimet ja niin ikään aiemmin jo tekstissä vilahtanut myteemijako on joissain sovelluksissa välttämätön välivaihe, toisissa 17-jakoinen myteemijako voi suoraankin johtaa ymmärtämislajeihin ja modaliteetteihin. Nimi on miestä myöten, karhulla, mieheksi sanotulla on noin 400 eriasteista nimitystä. Hirvellä, naisen vertauskuvalla on eriasteisia hellittely- ja kiertonimiä toisintoineen koko joukko, aineistoon niitä on kertynyt noin 300, joista iso osa on kotoisin eräkirjallisuudesta ja hirvikronikoista. Noin kolmannes on kansanrunojen antia.

Mainittakoon tässä, että hirvikronikat painettuna kirjallisuutena on mielestäni osa luonto- ja eräkirjallisuutta, käsinkirjoitettuna konseptina ja suullisesti esitettynä hirvikronikat ovat suullista eräperinnettä. Raja suullisen ja kirjallisen perinteen välillä on häilyvä, toinen vaikuttaa toiseen ja jos pitäydytään lukutaitoisessa maassa määritelmää, että aitoa suullista perinnettä ovat runot, joissa ei ole kirjallisia vaikutteita, niin tulkinnan mukaan perinne katkeaa kansakoululaitoksen syntyyn. Näinhän ei ole. Uutta kansanperinnettä syntyy jatkuvasti, mutta niistä ennemmin tai myöhemmin tulee kirjallista nettiblogien ja muun tiedottamisen kautta.

Merkityksenannon kannalta hirvihavainnoissa on merkityksellistä määrittää hirven sukupuoli ja kulkureitit. Saaliin laatu on etukäteen tiedettävä ja sen määrittää hirvilupa. Aikuinen uroshirvi voi olla sarviensa ja ikänsä puolesta elopainoltaan luokkaa 200-400 kiloa. Lupa ei kiloja laske. Iso läjä lihaa voi olla sairauden vuoksi pilalla eikä sitä voi hyödyntää.

Hirvi on arvoituksellinen eläin eikä paljasta salaisuuttaan noin vain. Ihminen on hölösuisempi ja paljastaa hirviluonnehdinnoissaan myös hirvestä koko joukon tyypillisyyksiä.

12.1 Hirven kronikkaominaisuudet

Kopioloressa kiertelee paperi, jossa suomalainen peruskoululainen ala-asteelta on kuvannut sattuvasti nisäkkäiden fysiologiaa. Pienen koululaisen mukaan ihmisen ruumis on täydellisempi kauneuden puolesta kuin eläinten ellei mukaan lasketa hirveä, hevosta ja paratiisilintua. Se mikä hirvestä lapsen silmissä teki kauniin, oli epäilemättä hirven komea pitkäjalkainen olemus, jota koristi kaunis kynttiläkruunu. Hirven sarvet jaetaan virallisesti lapa- ja hankosarviin sekä näiden sekamuotoihin. Lapasarvisuus on troffeena, metsästysmuistona tavoitellumpi kuin hankosarvinen pää. Hirvien kiima, aitominen ja astuminen on kiinnostanut monia eräkertojia mm. tähän tyyliin.

> Hirvilehmä oli joutunut korkean hirviaidan väärälle puolelle ja kiima-ajan tultua komea sonni haistoi sen, mutta ei päässyt lähelle. Hirvilehmä mourusi ja houkutteli sulhoa ja niin uros viimein otti riskin ja hyppäsi. Kun uroshirvi tapaili hypyn jälkeen jaloilleen, mourusi lehmä ihastuneena: -Oi uhkea hirvisonni!! -Sano pelkkä hirvi, vastasi uros, aita oli liian korkea. Aituri oli tullut kuohinneeksi itsensä ruunaksi.

Karnevaalisia vastineita hirvenmetsästysperinteessä ei tarvitse hakea kaukaa. Aika ajoin markkinoille putkahtaa moderni versio markkinatorien "universaalilääkkeiden kauppiaasta" onhan hirven- ja poronsarvijauheella uskottu olevan taianomaisia potenssilääkevaikutuksia. Myös jotkut kronikoitsijat

muistavat leikitellä tällä uskomuksella muistutellen mieliin, miten hyödyllistä hirvenmetsästys tässä suhteessa on. Niin tehokasta, että emännät mielellään vaikutukset havaittuaan ajavat miehensä metsään, toteavat kronikat. Mutta mikä vastaisi karnevaalinäytelmien helvetin kuilua, aukkoa, josta pirut hyppivät helvetinverhon (harlekiinin) kidasta ja silmistä "maalle" ja esiin näyttämölle?
Kun hirvi on ollut hiisi tai hiisiläinen, ja kun lukuisissa kalliokuvissa on pääaiheena hirvi, eivätkö kalliokuvat tällöin edusta näitä helvetin kidasta esiin tunkevia piruja? Värikin on kuin suoraan pätsistä, veren ja hehkuvan raudan punainen, kuoleman väri. Karnevaalifolkloressa kansa juhlii sijaisedustajiensa kautta, joina toimivat sankarit ja jättiläiset, toteaa Bahtin. Hiisi on helvetin, kallion ja paholaismerkityksensä lisäksi mainittu yhtenä Kalevan jättipoikien nimenä. Ambivalenssi, ristiriita tulee hiiden pyhyydestä ja pahuudesta. Tämäkin pätee hirveen, sillä vaikka hirvi on hyödyllinen suurriistana, metsän karjana, niin se on myös monin tavoin haitallinen vahinkoeläin. Hirvi on karnevaalien Myronin lehmä ja Pyhä madonna, jotka antavat kansalle maitoa/rintaa. Imettäminen on Goethen määritelmän mukaan jumalan länsäoleva symboli, joka kuvaa ravitsemusperiaatetta niin henkisesti kuin ruumiillisestikin. Myös syvin perimmäinen tieto saadaan jo äidinmaidossa kuten sanonta kuuluu. Luonto olemassaoloineen on vakavaa leikkiä!

Hirvinimilistassa on hevoseen viittaavia hirven nimiä. Keskiajalla Euroopassa koirankuonolaiset, hippopodit olivat karnevalistisia hahmoja, joilla oli hevosen kavio jalkana. Tämä mielikuva on peritytynyt meillekin pirun kaviona tai sorkkana. Mitä sääriin tulee, niistä vasta mainitaankin ja sääriteema oli näkyvästi esillä myös keskiaikaisessa karnevaalissa. Säärtä vilkkui toreilla kuin lumisukkaa syksyisessä metsässä. Bahtin kuvailee: Toisilla taas kasvoivat sääret, ja heidät nähdessään olisi helposti luullut, että siinä menee kurkia tai flamingoja tai puujaloilla kävelijöitä, ja pienet koulupojat nimittävät heitä jambeiksi eli runojaloiksi. Ehkäpä tässä on jokin syvällinen selitys siihen, miksi pitkäsäärinen hirvi on ajateltu myös runoratsuksi. Ehkäpä yhteinen nimittäjä on yhteys iloiseen aikaan.

12.2 Hirvi saaliina ja satuolentona

Hirvenmetsästys ei aina ole onnekasta jahdin hurmaa. Jahtikauteen voi sisältyä monta hukkareissua, jolloin harmi purkautuu sunnuntaijahdista pois jättäytyneisiin kahvinkeittoon jääneisiin, jolloin kronikoitsija voi peijaisrunossa mainita asiasta vaikkapa sanomalla huru-ukkojen keittelevän kahvia sillä välin kun muut raatoivat metsässä.

Joskus hirvistä ei näy jälkeäkään, joskus näkyy, mutta hirvi kääntyy niiltä sijoiltaan eli pyörähtää nopsasti takaisin tulosuuntaansa ja pakenee kangas paukkuen ja pensaat ryskyen pyssynkantaman ulottumattomiin, näyttää passimiehille vain takapuolta tai eksyttää ajomiehet reitiltä. Onko pakolaukka tuolloin "Arbeitkloppotia" vai laukkaa lienee makuasia. Tyypillinen tapa lienee hirven pakolaukka, hiljainen arvokas hirven poistuma ampumahollilta lienee passitilanteessa harvinainen. Varsinkin suuri ja vanha uros tietää livistää karkuun kokemuksesta oppineena. Haikeaa on katsella hyvän tilaisuuden häipyvän horisonttiin, joten keinoja hiljentää hirven vauhti on keksitty. Sitkeässä elää uskomus jäniksen pysäyttämisestä viheltämällä ja samaa taktiikkaa käyttävät metsästäjät myös ison jäniksen juoksun hilitsemiseen. Jänis pysähtyy kun kuulee vihellykseni, sanoo kansanuskomus, joka tosin ei ole pelkkä uskomus, vaan totta.

Ei auta itku markkinoilla, ajomiehet eivät jouda lepäämään, kun hirvi pitää saada takaisin passipaikalle. Eikä ainoastaan hirvi karkaa metsän pimentoon, hirven mukana saattaa hirvihaukulla oleva koirakin kulkeutua kauas yli metsästysalueen rajojen naapuriseuran alueelle. Näin käy tuhka tiheään ja seuroilla on herrasmiessopimus palautettavista koirista. Harmillista on sekin, kun ajo saattaa epäonnistua monta kertaa peräkkäin ja kovin montaa ajoa ei syksyisen päivän lyhyydessä ja viimassa ehdi tai jaksa tehdä.

Kaipa huutosakki tunsi hiukan
tappion tuskaa,
kun kahdesti hukkasivat hirven
Aurinkoiseen puskaan.

Keskiajan karnevaaleissa oli monentasoisia ulottuvuuksia, siellä ilveiltiin, syötiin, naurettiin, pilkattiin, käännetiin maailma nurinkuriseksi, vastahavon kaikki. Saatettiin esittää muutamia tapauksia oudoista syntymistä. Hirvimetsällä outouksia tutkitaan ja niistä kaskutaan. Oudot syntymät koskevat tauteja ja epämuodostumia, jotka ovat karnevaalinaurun kohteena. Paroni Münchausen on kertonut oman tarinansa

peruukkisarvien synnystä, tietokirjat kertovat omaansa. Paloiteltu, silvottu ruumis on karnevaalinaurussa osa ruumiin groteskia, jonka alku ja tematiikka on kuolemassa, uudistumisessa ja hedelmällisyydessä sekä anatomisessa mielikuvituksen leikissä.

Karnevaalissa osa erisnimistä muodostaa ylistäviä solvauksia. Sellaisia tapaa suomalaisesta eräkirjallisuudestakin. Virtsarakko hajalle ammuttu uroshirvi onnistuu naruttamaan takaa-ajajiaan vuosikaudet, ja saa vainoojiltaan nimen Kuseva-Kustaa. Tai sotilaspartio on rauhanaikaisessa harrastuksessaan saanut kaadettua hirven ja hämärissä saalista kotiin raahattaessa, ruho kirvoittaa laulelmia kuun paistamisesta Rosvo-Roopen pyllyyn. Pilkkaamisen hupi siperialaisessa sadussa tapahtuu nimenomaan nimillä härnäämällä. Poro saa ensin lievempänä kiusana kommentteja ulkomuodostaan, mutta siitä tahti yltyy ja toisaalta pilkka kohdistuu toiseuteen, erilaisuuteen, kun pilkkaaja vertaa poroa itseensä. Pilkka sattui omaan nilkkaan, konkkapolvea ja turvenuijaa pilkattu ei enää kestänyt.

> PORO JA SIMPPU
> Kerran poro vaelsi pitkin merenrantaa. Simppu, merihärkä nosti päätään vedestä, näki poron ja alkoi nauraa:
> - On siinä poro, kuvatus kerrassaan! Neljä jalkaa on ja välissä paksu maha! Voi että! pilkkasi simppu.
> Pilkasta pahastuneena poro ruopaisi vettä sarvillaan ja simppu haukkoi henkeään kuivalla maalla.
> - Oi-voi-voi! se huusi - Minä tukehdun! Kuolen!
> Hyväsydäminen poro sääli simppua ja nakkasi sen takaisin veteen. Samassa simppu kohotti päänsä vedestä ja pilaili minkä ehti:
> - Hei kuule, poronmölliskö! Hei köntys! Katso vähän itseäsi: ei pyrstöä lainkaan ja päässä ruotoja!
> - Vai niin, vai haastat vielä riitaa! sanoi poro ja viskasi simpun taas maihin. Simppu alkoi anella armoa, ja jälleen poro leppyi ja toimitti kalan takaisin veteen. Mutta ei simppu siitä lainkaan herennyt herjaamasta. Taas kuului ääni:
> - Hoi konkkapolvi! Sorkat on sinulla terävät, mutta pää on kuin turvemöykky! Siksi siinä kasvaakin tuollaisia pensaita!
> Kolmas kerta oli porolle liikaa. Vimmoissaan se hyökkäsi kalan kimppuun, heitti sen kauas rannalle ja juoksi pois.
> (siperialainen kansansatu)

Pilkkaava kala joutui kuivalle maalle eikä varmaankaan kauaa elänyt maalle joutumisensa jälkeen. Selkeimmin kuoleman ja ruumiin groteskin karnevalistiset kuvat yhdistyvät nykyisin suosituiksi tulleissa kaatokuvissa, jossa kuolleella hirvellä on silmät auki ja kieli työntynyt ulos.

Kala pilkkasi myös kantajansa ylpeyttä, sarvia ruodoiksi tai pensaita kasvavaksi turvemöykyksi päässä. Kronikoissa muistetaan korostaa sarvien laatua tai määrää. Naiskronikoitsija toteaa peijaiskronikassa, ettei sanat riitä kuvaamaan sarvia, mutta kun oikein yrittää, niin nippu niitä oli. Tai kun kaadettu oli jommonen körmikäs, lähes neljännestuhatkiloinen, niin hirviherra sai innokkaan trofeistin edessä taipua ja luovuttaa sarvet. Myös iltoja on vietetty hyvänmielen hyräkässä sarvia poltellen. Niin toivottuja kuin isot sarvet ovatkin, niin elleivät luvat osu kohdalleen, on suuren kruunupään tai sarvipään ilmestyminen lähes harmittava tapaus:

> Tästäkös koituukin jutunjuuret:
> hirvi jo saapuu, vaan sarvet on suuret!
> Menetkös rontti siitä korpia kohti,
> moni passimies äkeissään pohti.

Luvissa on määritelty hirven ikä, mutta sarvet eivät aina välttämättä kerro ikää, mutta pieni yksisarvinen, siis tappisarvinenkin voi olla saajalleen arvokas.

> Joku ehti tappisarvien katkaisuun
> kirvestä tarjota
> varresta,
> Viljonkin piti pikkusta vaille
> Karjasta.
> Jos sarvet katkaiset niin
> takaan sen,
> on tästä lähtien joka elukka
> nupopäinen.

Mutta pulmia ja pohdintaa sarvista riittää, sillä josko pienet sarvet ei hyvä, josko suuret ei hyvä, kun edessä on vaikeita päätöksiä:

Sarvien kohtalo vain
pikkuisen mieltäni
askarruttaa,
naulakkonako vai jauheena
ne sarvet Laksolta
tapaa.
...
Sauli itselleen tänäkin vuonna
sarvipääsaaliin takasi.
Talon laajennus Sauli on
edessä sulla,
seinät täyteen, kun tahtoo
sarvia tulla.

Eräkansa puhuu hanko- ja lapasarvisten sijasta tappisarvista ja monipiikkisistä. Merkittävää ei ole se laatu vaan se määrä. Sarvien kohdalla nurinkäännetyn maailman arvot ovat totisinta totta. Sama pätee lihoihin, seuran mahtavin saalis muistetaan mainita mainittavimpine mittoineen esim. kun hirvi painoi pitkälti kolmattasataa kiloa. Jottei tämä hirvianalyysi muhentuisi pelkäksi sarvijauheeksi, on aika käsitellä muita hirveen liittyviä tarina-aihelmia, jälkiä, havaintoja ynnä muuta.

Satufunktiot emotionaaliseksi kaavaksi tulkittuna sisältävät A. Hiltusen mukaan lahjoittajan antaman haasteen, jossa **s**ankarin on selviydyttävä erilaisista vaativista tehtävistä, jotta hän saa taikaesineen haltuunsa. Vaikeita tehtäviä ovat mm. kun noita antaa tytölle kotiaskareita, metsän ritarit vaativat sankaria palvelemaan heitä kolmen vuoden ajan tai sankarin on kuunneltava guslan soittoa nukahtamatta. Emotionaaliselta kannalta funktio tuottaa jännitystä: Selviääkö sankari kokeesta? Pääseekö hän jatkamaan matkaansa neidon pelastamiseksi? Hänen on päästävä jäljille, mutten ei tule mitään. Saduissa sankari saa pelastamansa prinsessa löydettyään hänet. Metsästyksessä tämäkin on karnevalistista kuolemankuvastoa. Sankari joutuu etsimään asetetun tavoitteen, luvallisen hirven ja toki saattaa saadun ansaitun saaliinsa riemusaatossa kotiin, mutta saduissa neidon henki on vaarassa ja sankari sen pelastaa, kun taas hirvimetsällä etsittävän henki on vaarassa sankarin toimesta.

12.3 Hirven jäljet puhuttavat

Kronikoissa jäljistä puhutaan. Harmittaa jos lunta on satanut ja jäljet muuten näkyisivät hyvin, mutta hirviä ei ole lähitienoilla liikuskellut. Silloin ei auta muu kuin jatkaa etsimistä, vaikka sunnuntaityöksi menisi. Hirvet oppivat myös harhauttamaan metsästäjän jäljiltään. Pari uroshirveä voi kiinnittää passimiehen huomion tiiviisti. Sillä välin ehtii emä perheineen luikkia takaisin omia jälkiään, reippaita kun ovat ja terveitä jaloiltaan. Tässä hippaleikissä aika vierähtää lähelle joulua jahtikauden loppuun. Järvien jäätyessä jahti menee lopullisesti pieleen, kun ei ole älytty panna passia lähelle rantaa. Sorkkaniekat tietävät, milloin jää jo kantaa! Oveluuttakin hirven pääkopasta löytyy, sillä hirviemo osaa vältellä passissa väijyvää miestä. Syyttä ei peijaisrunossa todeta:

On hirvet viisaita.
Asia tunnetaan,
ennen jahtia nekin
joukkoja katsastaa.

Siellä missä hirvi liikkuu, jää muitakin jälkiä kuin sorkanpainallukset. Yksi harmittavimmista ovat peltohirvien ulosteet. Kun ulosteet joutuvat pellolta silppuriin, ei AIV-rehu kelpaa lehmille. Voi olla, että silppuriin ei enää ole mitä laittaa, kun hirvet keväällä syövät odelmalle laihon, syksyisin napsivat kauran ja vehnän oraat. Sen verran hirvikanta on sivilisoitunut ja modernisoitunut, ettei ohra oikein kelpaa. Myös nuoret metsätaimikot ovat herkkua, hirven jäljiltä jää kasvamaan melkoinen määrä Tapion kuusia. Hirven jäljet ja jätökset tutkitaan tarkoin, ja saatetaan ottaa talteen muutoinkin kuin vahingossa. Saattaapa joku kerätä korvesta hirvenpanat paperikääreeseen aivan asutustaajaman koiranulkoiluttajan malliin. Sorkanjälkien ja ulosteiden

lisäksi tavallinen hirvihavainto on vilahdus hirvestä näreikössä, hirven sorkat oksien alla tai pensaikossa heiluvat korvat.

12.4 Hirven hittolaisuus

Agricolan jumalluettelossa Hämeen jumalista hittawainen ajoi jänikset pensaista. Jäniksen koosta ei ollut puhetta, ja kun jänis ja iso jänis ovat aivan yleisesti käytettyjä kiertonimiä hirvestä, on hittawainen laskettava hirven haltijoihin kuuluvaksi. Mantsinsaarelaiset uhrirunot puhuvat sarvipääjäniksistä. Kalevalainen kansanrunous on erärunoihin taltioinut hirven olleen hiiden hirven ja kun kirosanakäytänne on säilyttänyt hiiden elävänä keskuudessamme muodossa hitto, hittolainen eli piru, on hirvi Lemmon eläin, hiiden hevonen on sarvipää(piru).

1600-luvulla kerrottu tarina piispa Terseruksen tarkastusmatkoilta Pohjanmaalta on kotoisin syntytarina Kemissä sijaitsevasta Hiidenojasta, joka syntyi Kopsanvaaran kummituksen lähdetyksestä. Kun kopsaturpa ja komonokka ovat molemmat hirvestä käytettyjä nimiä ja jälkimmäinen liittyy ukkoprofiilisten palvosvuorten nimiin, on seuraavalla tiedonannolla asiaan jotain selvennettävää.

> ”Tämän joen varrella noin yhdeksän peninkulman päässä joen suulta Walajaskosken luona on suuri sileä paasi nimeltä Pispan Pöytä ja alempana joessa Muurolan kylässä saari nimeltä Messusaari, josta kerrotaan, että muudan piispa kuuluu matkustaneen jokea ylöspäin, pitäneen jumalanpalveluksen mainitulla saarella ja saaneen ruokaa mainitulla saarella; matkalla hän kuuluu tulleen suuren vuoren luokse karkottaakseen kummituksen, joka oli siellä näyttäytynyt ja aiheuttanut asukkaissa suurta levottomuutta. Kun piispa sitten kuuluu saaneen kummituksen karkotetuksi vuoresta, joka on nimeltään Kopsan Waara, oli kummitus vaeltanut joen yli länteen ja mennessään raastanut maahan syvän ojan, joka vieläkin on nimeltään Hijdenoja:” (Sarajas 1956:110)

Hirvihahmon diabolisuus ei tule pelkästään mustanpuhuvasta ulkomuodosta. Hirveen suhtauduttiin ristiriitaisesti, sillä vaikkakaan eläin ei ollut ihmisille vaarallinen, niin sen ruokatottumukset haittasivat ihmisen hyvinvointia. Pedon kynsiin tapaturmaisesti kuolemista pidettiin jopa kunniakkaana, mutta ravinnon puutteesta tauteihin kuoleminen sen sijaan oli häpeä, koska miehen kunnia ja arvostus riippuivat siitä, miten hän pystyi perheensä elättämään ja vaatettamaan. Molempiin tarpeisiin hirvi antoi aineksia runsain mitoin. Se oli nimensä mukaisesti iso vilja samalla kun se oli ahmatti, joka hyödynsi luonnon antimia rutkanlaisesti ja turmeli taimikkoa ja esti kukkalatvakuusia kasvamasta, ne kun hirven herkkuna levisivät kitukasvuisiksi tapionpöydiksi. Metsäläisen ruokailtua latvukset havukasvitaimikosta, ei taimesta voinut enää kehittyä uljasvartista puuta. Se työnsi oksaa, joista syntyi korkeintaan taikinan ja jumalanviljan vaivaamiseen tarvittavia härkimiä. Hirven kaksinainen luonne ilmeni juuri tässä. Se oli korvaamatonta ravintoa, mutta toisaalta se oli tuhoisa viljelmille, koska aidatkaan eivät sitä pidelleet.

Aurinkohirvimyytti vähitellen hämärtyi ja sekaantuivat aika ja aian akat, ajakat, ajattarot ja ajattaret selvittämättömäksi vyyhdeksi. Porosta on tulimyyttiin viittaavana sanajäänteenä jäljellä vain tuhka ja auringonpaahde, porot ja porotus. Nykykertomuksissa suuri tummataljainen härkäkin voi loppujen lopuksi osoittautua poroksi. Tuhkana on haaveet isosta lihasta silloin. Sanataivutus ei mene samaan tahtiin merkitykseltään sanoissa ajo, ajoitus. Vai meneekö? Ajatar oli ehkä alkujaan ai(j)atar, aitoja, josta rajaloukkausten tähden tuli helposti ajakka, ajettava. Emme tiedä tarkkaan, ounaasta toki sen verran, että murrearkistossa on säilynyt tieto Pihlajavedeltä: Ounas merkitsee jotain voittamatonta, väkevää olentoa, miestä, hevosta, härkää. Paikoin ounas oli käytössä mahtinimenä jollain kuuluisalla sonnilla ja oriilla. Ounas on jotain samaa kuin lappalaisten käsite zoarve, sarvi.

Arvoituksellisia sanoja suomenkielessä riittää. Yksi niistä on etunimenäkin tunnettu lyyli. Huolellinen entisaikain lypsäjä veti joitakin kertoja lehmän antimista maitoa maahan maan hyviksi ja se oli lyly. Toisin

paikoin lyylikäärmeelle annettiin maitoa hyräillen ”lyylin, lyylin lypsäissäni, lyylin lypsän lyylle, maanittelen maitosella. Lylyn ja lyylin välillä on mystinen yhteys, joka liittyy onneen. Kalevalan sankari Lemminkäinen lähti hirvenhiihtoon lylyä lykkimällä. Lyly on suksi, mutta sen väitetään merkinneen myös henkeä eli eloa, kun jostain lyy tai lyly lähti, hän kuoli. Lisäksi lyly merkitsee kovaa tai lujaa, lyy/lyyly on haltiahenki ja lylysuksi on janhus. Kerimäeltä 1800-luvulla taltioitu murretiedonanto toteaa:

”Onni ounaalla on mukana
Lyyn on lykky kannaksilla”

Lyyn onni voi muuttua kovaksi onneksi, niin uskottiin. Kalastusmytologiassa samaa ilmiötä kutsuttiin ruutanaksi. Kun Lemminkäinen lähti lylyä lykkimään, onnea hakemaan, niin onni, hirvi osoittautui oikukkaaksi. Ei ollut onni myötä, lyylisuksetkin menivät. Elo yhtä ruutanaa!

13. HIRVENKALKKUNOINTIKISAT – F13 Haavakko

Äänistä tunnistamisessa saa varsinkin aloittelija olla hyvin varovainen. (Lasse J. Laine)

13.1 Alkuhankaluudet ja virhearviot

Luvun otsikko on lainaa Pohjan perien metsien kätköistä, jossa Hyypiökivalon avointa tiedostuspolitiikkaa harrastava pieni valikoitunut ja valistunut hirviseurue leikkii sanoilla ja ampumaradoilla ja osoittaa nokkeluutta. Kun kaupasta ei ole saatavissa hirvikuvaa ampumaharjoituksiin, hirvestä saa käydä kalkkunan hirven karvoilla paranneltu muunnos. Risto Jalkasen taiturillisesti sompailemassa historiikissa "Otteita maailmankuulun metsästysseuran Hyypiökivalon Pyyntömiehet ry:n ent. Siberian Pyyntömiehet r:tön y. Maineikkaalta 25-vuotistaipaleelta 1972-1997" jo nimikin on runollinen. Seuran miehet ovat hyypiöitä, mikä tarkoittaa sivumerkityksenä, konnotaationa pöllöä tai hiippailijaa, mutta denotaationa eli julkimerkityksenä reipasta hirvimiestä, joka on seuran jäsen. Ja kun merkitysten sivujotokselle syrjähdettiin, niin ko. seuralla taitaa olla jonkinlainen mieltymys eksoottisiin lintuihin.

Vai olisikohan pohjanperien miehet säilöneet matelijanaivoissaan muistumia permiläisidolikaudelta tai Äänisen kulttuurista, jossa joutsenet ja hirvet, linnut ja metsän kruunupää yhdistetään toisiinsa? Makuasia on, ja luultavasti henkilökohtainen valinta myös, pitävätkö seuralaiset nimikkolintunaan hiiripöllöä, sarvipöllöä vai huhkajaa. Susirajan tuntumassa kun ollaan, niin ehkä heille on tutumpi huhka, mutta vallan outo ei liene pulliaishavukkakaan. Hyypiöt voisivat nimittää itsensä kissapököiksikin tai karvajaloiksi, jos rekisteriviranomaiset jostain toistaiseksi tuntemattomasta syystä, päättävät vielä kerran vaatia nimenvaihdosta, jolloin kehitys villeistä siperialaisista olisi pullikoinnistaan huolimatta kesytetty kotikissoiksi. Kotiväellä ja viranomaisilla vaikuttaisi asiassa olevan samansuuntaiset kesyttämisen piilointressit, mutta metsästäjän jahtikärpänen kätkeytyy kielen villoihin ja jahtikieleen. Siperia opetti Hyypiöt ikiaikaisia kansan perinteitä kunnioittaen entistäkin monimielisemmäksi.

Nimenmuutostarvetta Hyypiöiden historiikki jopa hieman myöhemmin väläyttää, kun posti on kuljettanut vuosikokouksen pitokustannuksista laskun. Toimintakertomuksessa todetaan ryhdytyn miettimään seuralle uutta nimeä ja ehdolla oli Hyypiökivalon Kotamikot ry. Nimen vaihdos jäi kuitenkin ja sen sijaan Hyypiöt alkoivat rakennella hirventappotornia, ja tekivät lopputarkastuksen torni Eihvelille, jolloin jälleen vilahtavat esiin linnut, jotka todettiin rauhoitetuiksi Lapin läänissä. Hyypiöiden toiminnan painopiste kohdistui käytännön pakosta hirven ammuntaan kenttäolosuhteissa, ja hirvipartainen kalkkuna sai jäädä odottamaan. Kun vauhtiin päästiin, niin muiden suomalaisten hirvimiesten tapaan hirviä ei kaatunut eikä kellistynyt. Sen sijaan hyypiöt rappaavat sarvipään kätälleen tappotornista. Ihmekös to, koska ampumataitoa verryteltiin ennen jahtia, sillä rivolien piti olla kunnossa. Hieman myöhemmin toinen hirvi poksautettiin. Normaali tappo sattui Höpöttäjänulkin tien laidassa (vrt. nauha-aineiston jumpsutustodistus hrmmh-hrmhh, onko höpöttäjänulkki hirvi?), mutta väliin hirvenpyynti hatasti ja ohiammuttujen luotien määrästä "piittiset" (mäkehiset?) lankeilivat hyypiöitten ampumiin lyijypäästöihin, kuten historiikin tekijä yltyy arvelemaan.

13.2 Hyypiöt äänessä ja ääneti

Lintuharrastajat määrittelevät laulajat eri lajeiksi. Hyypiöiden erätaipaleen varrella on paikka nimeltä Höpöttäjänulkin tien laita. Onko höpötys rinnastettavissa laverteluun lienee makuasia kuten ääntelyn määritysmoraalikin. Alkuinnostuksessa tiedon ja kokemuksen puute aiheuttaa harmia ja vahinkoja. Iän ja kokemuksen myötä harkinta lisääntyy ja lajitunnistuksen salat aukeavat, vääriä lajeja ammutaan entistä vähemmän ja entistä enemmän saadaan osumia oikeisiin kohtiin. Virheet kuuluvat asiaan, niistä opitaan. Havaintojen pitää olla varmoja, niistä kertovien tarinoiden ei välttämättä, riittää yleensä että ne totena kerrotaan.

Sama se ollaanko kotikissoja, kotamikkoja tai hypiöitä. Kissat, ketut ja pöllöt naukuvat milloin mistäkin syystä tai mouruavat. Niin tekevät hirvetkin. Ei hyypiöt turhia ääntele. Naakiminen tullee kiimaääntelystä naukumisesta samoin kuin hirvikaskuissa muu muodostunee lehmän ääntelystä "am-muu". Ammuminen on toisinnoiltaan sekä ampumista että myykimistä ja kaikille metsässä myykiijöille Parikkalan kunnassa on metsässä säilynyt suuri luontodokumentti Myykinkivissä, joita myös Mykkiinkiviksi kutsutaan. Ääneti ja äänessä olo on oleellista naakimisen jalossa taidossa. Kotiväki on ottanut käytänteen haltuun kontrollikeinona, minkä hyypiötkin ovat saaneet tuta, vaikka korrektissa herraseurassa asiasta vaietaan historiikin tasolla.
Vain nimi paljastaa. Hyypiä on kansankielessä yleensä vain pöllölintu, huuhkajat ja sarvipöllöt mukaan lukien. Erityisesti huuhkajan ja sarvipöllön ääntelyt tekevät seurasta myyttisen. Ornitologi Lasse J. Laine kuvailee sarvipöllön ääntä huuksi, joka naaraalla on kimeämpi uuuh, tai nenäsointinen peääh. **Pesällä,** (huomatkaa korostus) sarvipöllönaaras päästelee haukkuen varoitushuutoja väk-väk-väk, kuten lintutietäjä sen kuvaa. Analogiat interjektioihin ovat selvät. Huudahdukset kuvaavat emotionaalisesti latautunutta suurta kokemusta paremmin kuin pitkät selitykset. Kun ensimmäiset komeat sarvipäät kaatuvat, ihmisnaaras voi todeta pöllömäisesti ääntäen, "Uh, onpa iso!"

Hirvestäjänaarailla on tapana jahdin pitkittyessä ryhtyä vähättelemään harrastuksen arvoa, jolloin he alkavat jurputtaa vaimeasti: Plääh! Jos jahdista humaltunut siippa ei huomaa varoitusmerkkejä, alkaa tiukempi varoitusääntely, nalkutus jäkä-jäkä-jäkä. Ja pikkuisen äänessä on pöllöpoikasen kitinää, jos naista ei oteta mukaan meställe. Mutta varsinaiset huuta huutelevat lintulajit ovat lehtopöllö ja huuhkaja. Nakkilasta on säilynyt perimätieto Huusta kuusen jumalana ja Uusta pakkasen. Myös Hyypiökivalon miehet rämpivät näreiköissä ja hangissa, he ovat huulaisia kuusikon kulkijoita. Mutta huuhkajan tapoihin kuuluu vaeltaa aika ajoin sivilisaation pariin kaupunkien rotta- ja pulujahtiin, jolloin näköalat saattavat vaihtua kerrostalojen kattotasanteillekin.

Toisinaan metsäammattilaisilta hommat kaupunkimatkoilla menevät puihin tai jäihin samaan tapaan kuin Hirvenhiihtäjien Aaronin kaupunkiretkellä, jossa kävi tosi köpelösti, kun köyhtynyt tilallinen joutui kaiken kurjuuden päätteeksi vankilaan syyttä suotta rauhanhäiritsijänä. Hyypiökivalon jäsenlistassa ei ole ollut yhtään naisjäsentä 25-vuotistaipaleella, joten kyseessä on sananmukaisesti herrasesura, joka hyypiöistä puhuessaan kirjoittaa nimen isolla kirjaimella. Nimikkonsa mukaista kuusenjumalaa he kunnioittavat, sillä toimintakertomukseen on kirjattu 11 000 kuusentaimen istuttaminen Kivalonlammen lähelle. Sinne kasvavaan näreikköön on haavakon hyvä kätkeytyä.

Hyypiönaaraat huuhkajamallia ovat luonteeltaan sarvipöllöjen kaltaisia. Eivät nalkuta, mutta mikä ehkä vielä pahempaa, kvä-vää-vää-vääh ääntely epäonnen keskellä saattaa kuullostaa pettyneen miehen korvissa ivanaurulta kieh-kieh-kieh, mutta kun hyypiönaaras päästää karhean matalan yhteysäänen RRÄYH, on Hyypiöidenkin alistuttava jalopeuranaaraan edessä. Kaisa Häkkisen kokoamassa lintujen toisintonimissä hyypiön nimityksenä on ollut myös lepakkoon viittaava yölipakka. Osiossa kämppäelämä, hyypiökivalolaisten mieltymys yöelämään on mainittu - yöjalassa käyneitä seuralaisia odottaa viikonloppujahdissa sunnuntaiaamuna tuore kahvi ja pyynti alkaa, olipa yöllinen reissaaja saanut siipensä, takkiinsa tai haavan sydämeen tai peräti tehnyt hukkareissun.

Hirvestyksen huippua edustaa yksilösuorituksena tehtävä perinteinen naakiminen, jossa lähestytään saalista väijymällä. Naakimistakin arkaaisempi taito on hirven houkuttelu kiimahuudolla. Pohjoisen seudun eräkirjailija P. Tikkanen on kuvannut kiimaretkeä seuraavasti:

> "Kuuntelimme siinä ääneti ja Jussi matki kiimahirveä naukumalla. Vastausta ei kuulunut, hirviä ei siis ollut aivan lähellä. Niinpä me teimme hyvät roihut ja minä hain läheiseltä rimmeltä pannut täyteen kahvivettä. Iloinen tuli loimotti nokisen pannun alla. Sumu alkoi laskeutua maata kohti. Jussi meni muutaman metrin tulilta, pisti kätensä kopperoksi suunsa eteen ja - ööyyh, naukaisi. Ei kestänyt montakaan hetkeä, kun suon takaa tuli vastaus, tosin hieman vienommalla äänellä.
> - Tuolla on naaras...Se vastasi. Tuleekohan tänne, onkohan se vielä kiimassa, Jussi kuiski.
> Pidätin henkeäni ja Jussi naukui kiimanau'untaansa. Ja jälleen tuli vastaus, nyt hieman toisesta kohti."
> (Tikkanen 1996:191)

Seuran historiikin tekijä mainitsee hyypiöiden ampumataidon ylläpidon olevan sääntöihinkin präntättynä ja kilpaakin on ammuttu sekä haulikolla että kiväärillä, mutta kaikkein merkillisin kilpailu oli 1983

hirvenkalkkunointihiihtomestaruuskilpa. Lajissa ammuttiin, "metsätaitoiltiin" sekä hiihdettiin. Viime mainittu selittää osaltaan senkin, että historiikissa luonnehditaan: Lumi on myös ongelma…osa alueista jää helpostikin suksipyynnin varaan. Mutta ei niin pahaa ettei jotain hyvääkin. "Vasta lumen tulo alamaihin nosti hirvet syömään mustikkaa." toteaa Jalkanen. Sinimarjat ovat hirvelle tarpeenkin, sillä hirven näköaisti ei ole kovin hyvä, ei ainakaan kuulon tai vainun veroinen. Mutta runollinen historioitsijasielu ei jätä naismetaforien, marjojen ja lintusten käyttöä. Jälleen vilahtaa tekstissä lintu, sillä selostaessaan maanmainioita hirvenkalkkunointi-hiihtomestaruuskisoja Pahtajalla, kirjoittaja toteaa suksien voitelun olleen oleellinen tekijä kisan voitossa, jossa kylkiäisenä, pohjallisina tulivat matkanmittauslangat mukaan, mutta hiihtäjä näytti silti hiihdossa muille närhenvehkeet. Näyttää närhen munat, katsoa mistä kana kusee. Uskomattomia näkyjä! Lisäksi kuulussa kisassa nähtiin ja kuultiin perkeleitä, siivellisiäkö ken tietää. Hiihtopukukaan ei auttanut voittoon, kun tähtäimessä oli nebraskalainen kalkkuna hirvikarvoilla höystettynä.

Ei ole aivan yhdentekevää missä, millä ja miten ampumataitoa harrastetaan, vaikka hyypiöt ovatkin pistäneet lumen keskellä ranttaliksi kaamosta odotellessa. Hyvä tulos ammunnoissa joko harjoituskentällä tai tosikoitoksessa on palkinnnon arvoinen suoritus.

Pienen lupauksen Lassi antoi
palkinto doopingista,
jos pytyllinen tulee on siinä
ampujilla tuhoomista.

Tai tilanne voi muistuttaa primitiivistä lahja lahjasta periaatetta, kuten hyypiöillä, jotka ilahtuivat luonnonsuojelijan Koskenkorva-huomionosoituksesta, joka oli vastalahja seurueen jäsenen antamasta hirvenlihakimpaleesta.

13.3 Hutilointia ja huonoa tuuria

Kronikkafunktio F13 on emotionaalisen funktiomääreen mukaan funktio, jossa käsitellään sankarin reaktioita. Tämän toiminnon alla saduissa sankari vapauttaa vangin, selvittää tehtävän, osoittaa armeliaisuutta, nokkeluutta ja älykkyyttä. Sankari saattaa turvautua taistelussa oveluuteen ja käyttää samaa taktiikkaa kuin vihollisensa. Osat voivat vaihtua petkutuksen tai muun hajamielisyyden seurauksensa. Sadun sankarittaret vaihtavat osia. Ensikertalaiset naishirvi-metsästäjät saattavat saada sydänosuman komeaan hirveen, mutta ennen kuin tähän on päästy, on hirvisankarittaren ja -sankarin pitänyt harjoitella ampumaradalla osumatarkkuutta. Nykymetsästyksen myyttisimmät teot tehdään ampumaradoilla. Kronikkafunktiot F12 ja F13 puhuvat kokeista ja niiden suorittamisesta.

Hirvikronikka-aihelmien mukaan funktion merkityskenttä sisältää virheisiin, hyvityksiin eli revansseihin, jälkimerkkeihin ja etsintään. Jälkimerkeillä tarkoitan laajempaa käsitettä kuin varsinaiset hirven jäljet, syönnökset tai makuukset tai väskynät.

VIRHEARVIO		JÄLKIMERKIT
	REVANSSI	
ILMOITUS		ETSINTÄ.

Kuvio 28. Haavakkoaiheiden semanttinen viisiö

Keskeistä kilvassa tai muussa koitoksessa on epäonnisen pyrkimys saada hyvitystä itsetunnolle niin pian kuin mahdollista. Huonosti tähdätty laukaus joko karkoittaa saaliin tai haavoittaa. Hirvestäjän velvollisuus on etsiä haavoittunut eläin. Raskas kolaus itsetunnolle on herkkä ja tunnepitoinen asia, joten eräkirjailijat ovat usein palanneet tämän aiheen pariin kuten kronikoijatkin.

"Hugo lähti hirven jälkiä pitkin. Hän tuli vitelikköön, paikkaan missä emo oli ollut silloin kun hän ampui. Jäljistä hän luki, miten hirvi oli lisännyt vauhtiaan laukaksi. Tarkoin hän tutki, josko hangella olisi veritippoja, mutta niitä ei näkynyt...
- Kyllä se oli hutilaukaus. Ei yhtä ainoaa veritippaa ei merkkiäkään, että nakku olisi haavoittunut. On se uskottava, että ammuin ohi. Parasta palata vasan kaadolle ja suolistaa se." (Tikkanen 1996:118)

Vakiotarinana kerrotaan haavakkohirven hakeutuvan naapuriseuran alueelle tai kätkeytyvän tehokkaasti. Tarinoissa hirvi ei ainoastaan piiloudu, haavakko saatetaan myös tietoisesti piilottaa. Usein hirvi juoksee hyvänkin osuman jälkeen pitkänkin matkan. Joskus 40-50 -lukujen vaihteessa hakkuumiehellä kävi onni, lykästi, sillä hän kuuli jostain kauempaa laukauksen ja odottelee merkkilaukauksia, joita ei kuitenkaan kuulunut. Sen sijaan hakkuumies huomasi hirven kompuroivan hakkuualueen reunassa ja viimein kaatuvan tuuhean kuusen lähelle. Enempiä aikailematta mies menee hirven lähelle ja päästää veren ruhosta, kaataa tiheälatvaisen kuusen hirven päälle …ja kohta kuusikosta jo uros löytyy vainajana osuma, se on napakympin laukaus. Mies menee kauempaa seuraamaan tilannetta. Kotvan kuluttua kaatopaikalle tuli hirvimiehiä ja jalorotuisia hirvikoiria, mutta hakijat eivät koirista huolimatta saaneet vihiä hirvestä.

Tavallinen on myös tilanne, että hirvi ei haavoitu, mutta karkaa metsän siimekseen.

Hirvi, pirulainen, ensi paukulla
pakoon loikki.
Pam, mutta voi, kanttura vain laukkaa metsää.

Haavakon jäljitys saattaa kestää pimeään saakka, varsinkin jos osuma on sattunut iltahämärän koitteessa. Pimeitä puuhat ovat juttujen vakioainesta. Tyypillinen erikoinen kertomus pimeään asti metsästyksestä voisi olla seuraavanlainen. Hirveä ammuttiin pimeän hämyssä ja hirvi haavoittui. Lähdettiin jälkiä myöten seuraamaan, lumisessa maassa, jäljet järven rantaan johtavat jäljet näkyivät hyvin. Siellä. hirvi pisti luuppinsa vesille, syöksyi syksyiseen hyiseen veteen. "Meni se raha, joka tervasta tuli" tuumivat miehet. Ilta pimeni pimenemistään, hirvi uida polski järven vastakkaisella rannalla näkyvää taloa kohti, eläimen uinnin ääni kuului selvästi synkkenevässä yössä. Uintia kesti kauan, mutta lopulta hirvi kääntyi takaisin lähtörantaan. Miehet rämpivät rantaa myöten hirveä vastaan pimeässä. Maalle noussut uimari ei ollut märkänä riehakka menijä. Hirvimiehillä oli taskulamppu. Toinen näytti valoa, toinen ampui. Ja niin uimarin elämä pimeni. Todettiin, ettei hirvi ollut haavoittunut, koska se niin pitkän edestakaisen matkan ajoi Toisveden aalloilla.

13.4 Riistahorkka

Virallisesti riistahorkkaa ei ole, mutta käytännössä kyllä. Riistahorkan on jännitystila, joka sinänsä voi olla täysin normaali reaktio onnistumista jännitettäessä, jos ampuja on ensikertalainen tai ampunut haavakon, jota hän ei vielä ole päässyt hyvittämään hyvällä laukauksella. Virallisesti kaikki hirvimiehet ovat tarkkakätisiä ja - silmäisiä lajitunnistuksen eksperttejä, käytännössä silti esiintyy aika ajoin puutteita taidoissa.

Osa jahtijännityksestä kertovasta vapinasta johtuu porukan irvailusta. Haavakon tekemistä pidetään sen verran pahana, so. vaivalloista työtä teettävänä ja harmittavana, että yhteisö pyrkii painostamaan ampujia mahdollisimman hyviin suorituksiin. Kulttuurinen vastine hirvimiesten riistahorkalle on kahvikuppineuroosiksi ristitty käsien vapina. Seuraukset ovat vain eri luokkaa, häpeän tunne sama. Eri asia on, jos kahvia läikkyy kuin jos miesporukka joutuu toverinsa aseen tärinän vuoksi tallustamaan räntäsateessa kymmeniä kilometrejä turhaan. Tapaus muistetaan ja siitä muistutetaan.

Kokeneen viisaan metsästäjän äänellä tulkittuna: Kun sanotaan metsästäjällä olevan riistahorkan, mitä on tapahtunut? "Tauti" ilmenee kahdella eri tavalla. Se voi tarkoittaa ampumiskammoa tai kyvyttömyyttä hyvään riistalaukaukseen. Ampumiskammo tavallisesti tulee, kun hirveä vetää hyvältä paikalta ohi eikä eläin kaadu tai haavoittuu. Jatkossakaan mikäli riistahorkka iskee, henkilöä ei pysty vastaavalta etäisyydeltä ampumaan seuraavillakaan kerroilla hirveä. Horkka pahenee ja voi johtaa jopa koko metsästyksen lopettamiseen, sillä kavereiden suunsoitto voi olla armotonta.

Tavallisin selitys riistahorkkaisella ampujalla on, että oli oksia välissä tai en huomannut eläintä, hirvi tuli niin äkkiä eteen, en raskinut, laskin sarvia jne. Riistahorkkaoireileva metsästäjä välttää ampumista viimeiseen asti erilaisten tekosyiden avulla. Riistahorkan toinen esiintymismuoto näkyy aseen mielettömänä tärinänä ja ampujan epäloogisena käyttäytymisenä. Tauti näkyy ulospäin fyysisesti eikä ole enää helposti selitettävissä, kuten sen ensimmäinen muoto. Kolmanneksi riistahorkkaa voi esiintyä edellisten päätyyppien sekamuotoina. Kysymys perimmiltään on hermojen hallinnasta ja epäonnistumisen kestämisestä.

Hyvälle saamamiehelle on usein ominaista, että hän keskittyy täydellisesti ampumiseen, toiminnosta tulee automaattista. Ampuja ei suorituksensa aikana ajattele erikoisemmin mitään. Aseen poskelle nosto on automaattinen liike, samoin tähtäys ja laukaus ja kaikki muukin. Hän muistaa vain mihin tähtäsi eikä muuta. Hän tietää laukaisuhetkellä alitajuisesti myös osumisen.

Ensimmäisen tyyli riistahorkka tavallisimmin tulee porukan suunsoitosta huonosta laukauksesta. Seuruemetsästyksessä passimiehet ovat usein näköetäisyydellä toisistaan, jolloin silminnäkijöitäkään ei puutu. Totta kai ampuja yrittää selitellä parhain päin asiaa, mutta keskustelukumppanien suunsoitto voi olla liian riisuvaa ja kärkevää pitkän päälle kestää. Kaikki eivät sitä kestä ja tarvittava onnistuminen saattaa odotuttaa, joten seurauksena on pitkäkestoinen riistahorkka. Toisin sanoen ampujan itseluottamus on mennyttä ja epäröinti tullut sijalle.

Toisen tyylin riistahorkka voi syntyä hyvällekin ampujalle, jos unelma saaliista on kovin tärkeä. Sitten kun hänen eteensä vuosikymmenien jälkeen rymistelee 15-piikkinen hirviuros ja ahaa-elämys siitä, että tämä on vihdoinkin hänen hetkensä - jännitys tekee tepposen. Ase ei kestä käsissä mitenkään päin. Menetetty tilanne harmittaa, sillä toista tilaisuutta saa odottaa. Vaikka komeita sarvipäitä aina metsästä löytyy, niitä ei läheskään aina ole lupa ampua. Kaatoluvat ja seurueen säännökset rajoittavat saantia. Homma saa näin ollen onnenpelin luonteen.

Metsästäjälle ensimmäisen saaliin saaminen käydä riistahorkan kautta tiukoille, olipa sitten minkälaisesta metsästyksestä puhe hyvänsä. Ajan mittaan ja kokemuksen myötä touhu sujuu leppoisammin ja jännitys tasaantuu, horkkakin menee ohi. Puhuttiin sitten riistahorkasta tai ei, hyvä rata-ampuja ei ole välttämätta hyvä saaliin ampuja. Metsästyksessä täytyy osata paljon muutakin kuin laukoa asetta täsmällisesti mitatulle matkalle.

Hyvä ampumataito on hyve, mutta ei se ole ainut autuaaksi tekevä ominaisuus. Metsästettävän eläimen elintavat on tunnettava, koska taidosta on apua. Ampujan on osattava arvioida osumamatka, tarvittaessa on kyettävä silmänräpäyksessä arvioimaan ampumamatka. Lentoonammunta on nopeiden reaktioiden harjoitusa. Homma ei sanatarkasti koske hirvenmetsästystä, jossa on matkan arviointiin aina enemmän aikaa kuin silmänräpäys.

Metsästys on luonteeltaan sellaista. ettei kukaan pysty metsästämään paukku ja vainaa -periaatteella. Välillä tulee huteja hyällekin saamamiehelle. Jos epäonnistuu joskus, turha siitä on henkeensä vetää, vaikka metsästysporukka soittaisi suutaan kuinka paljon. Tuumaa vaan poskisolisteille, vuoro se tulee teillekin. Osa isosta jahtiporukasta on iän ikuisia leiritulilla vouhottavia suunpieksäjiä, joiden metsastykselliset ansiot porukan eteen ovat aina jääneet kovin vaatimattomiksi. Minkään sortin arvostelu tämäntyyliseltä väeltä ei sinänsä ole paikallaan. Näin tuumii tuntojaan sisäsuomalainen metsästäjä.

14. PENIN PESTI, PYSSYN ANTI – F14 Haukku

Pile-eläin on eläin, joka ei toista kertaa käy ansaan. (suomalainen eräuskomus)
Antiikin uskonnossa ja mytologiassa koira kuului kuolemaan liittyviin menoihin. (Saara Lilja)

14.1 Pyyntimiehen apu: koira ja ase

Metsästystaioissa on taltioituna taika, jossa pyssymies pystyi vapautumaan pilauksesta, jos hän hankki oravan millä keinolla tahansa, jonka nylki kuusen oksalla. Tämän jälkeen oravannahka lyötiin kirveen hamaralla puun rakoon ja sanottiin: Mene koira kotiin, pöydän alla on luuta purraksesi! Rietoista pääsi yhdellä iskulla ja vaikutus oli mahtava. Jos taikatempun jälkeen pilauksen tekijä tuli metsässä vastaan, kävi köpelösti. Pilaajan piti taian voimasta nousta takaperin honkaan, josta hän joutui haukkumaan kuin koira. Taika ei mielenkiintoisista sivuvaikutuksista huolimatta koskenut lintua haukkuvan pystykorvan pilauksen poistoa, vaan metsämiehen saalisonnen pilausta. Mikäli kyse oli metsästyskoiran pilautumisesta oravaa haukkumattomaksi, piti ottaa Tapiontuulenkoura eli tuulenpesä ja sen päällä syöttää oravan pää ja särpimenä rastaanpesästä maitoa, niin koira parani, mutta pileen eli pilauksen tekijälle siitä ei koitunut sen kummempaa.

Pilausta kutsutaan paikoin pileeksi, joka on alkujaan Lönnrotin sanakirjan mukaan merkinnyt sanaa "påle", kaakki, hevosluuska tai hevospaalu. mutta pile-eläin on varovaiseksi tullut metsän eläin. Tämä viittaa hirven toisintonimien perusteella joidenkin karjataloustaikojen hevosiin liitettyjen taikamuistumien liittyneen alkujaan metsästystaikuuteen ja uhritoimituksiin. Varhaiset hevosuhrit jumalille ja haltijoille saalisonnen saamiseksi suoritettiin sitomalla uhrieläin palvoskiven lähelle paaluun. Jos uhri oli riistanhaltijasta mieluinen, uhraaja sai saalista. Uhraus oli aikanaan pyyntimiehelle välttämätön apu ja varmistuskeino saalisonneen. Tämän toiminnon on suureksi osaksi korvannut nykyinen kenneltoiminta, hirvenhaukkukokeet eli metsästyskoira ja hyvä ase. Koiran kyvyt ja aseen laatu ovat jahdin "taikaesineitä". Taika alkujaan on merkinnytkin vain apukeinoa. Saatettiin sanoa, mitä tästä on taikaa, kun tarkoitettiin mihin jostakin on. Taikuuteen kuuluvat erilaiset taikamerkit. Nekin muuttuivat noin sadaksi vuodeksi aseella suoritettaviksi, mutta ovat jo hiipumassa käytöstä.

Koirien nimet antavat osviittaa millaisia avuja jahtitoverilla käsitetään olevan. Suomalaisissa eläinsaduissa koiran yleinen nimi oli Merkki. Nimi muodostunee koiran haukusta, joka paljasti vieraat kulkijat kotipihalla ja metsissä. Toisaalta se viittasi myös hyvän metsästyskoiran ominaisuuksiin. Hyvällä riistan haukkujalla oli havaittavissa selvät merkit ja taipumus jo pienenä hauvana. Näkemykset tosin erosivat. Yksi piti hyvänä metsäkoiran merkkinä päälaen terävyyttä, toinen kitalaen mustuutta tai pykäliä, kolmas huomioi pennun vilkkauden tai päin vastoin. Jos koiran kitalaki oli musta, ei se kelvannut ollenkaan.

Koiralle voitiin antaa nimi Tarkka. Sana merkitsee tietäjää, erehtynätöntä, sillä koira tiesi enemmän kuin ihminen, vainu opasti riistan jäljille eikä ihminen ymmärtänyt aina, mistä jahtitoveri sai tuon yliluonnollisesta vaikuttavan ymmärryksen. Kyky havaittiin ja myyttinä kerrottiin, että koira on aikanaan pelastanut ihmisen hengen sieppaamalla viljan ihmiselle hengen pitimiksi. Koira on monelle erätaipaleiden takana asuvalle yksineläjälle korvaamaton apu ja sielunveli. Eräkirjailijatar A. Tahvanainen kertoo kirjassaan Kuutamokettu Aaposta:

> "Olin kuullut ja tiesin miesten puheista, että Aapo oli erämies henkeen ja vereen. Aapo perheineen eli metsästyksellä ja kalastuksella, minkä nyt talvisavotat ja lehmän anti antoivat siihen lisänsä. Tiesin myös, että Aapolla oli aina mukanaan pyssy, jota hän nimitti Täystuhoksi, ja koira, jonka nimi oli Apu. Ja tämä sen vuoksi, että "jos hätä tulee, niin Apu on lähellä", niin kuin Aapo itse asian ilmaisi. (A. Tahvanainen)

Merkkien kanssa on oltava tarkkana eikä vain merkkikoirien, joita nykyään kutsutaan rotukoiriksi. Ajat ovat muuttuneet ja ajan myötä arvot. Ennen hyvää vahtikoiraa ja riistanhaukkujaa arvostettiin paljon, nykyajassa koirien arvostus kulkee rotuopissa, vaikka ihmisten luokittelusta onneksi rotujen eroavuuksien paremmuudessa on päästy, niin ihmisen paras ystävä saa vielä odottaa samanarvoisuutta isäntien silmissä. Tosin sekarotuinenkin voi saada armon herransa silmissä, koska oma apu on paras apu. Nykyään koirille annetaan tosin myös melko ihmismäisiä nimiä. Koirissa on Jesseä ja Alluja. Sen lisäksi jotkut hirvestäjät ristivät koiransa vanhoilla nimillä, jolloin koira ristitään Nakuksi tai Peniksi. Naku ei tule sanasta alaston, sillä koskapa tavallinen karvaturri olisi aivan ilman turkkia. Naku viittaa joko nakutukseen eli haukkuun ja/tai nakutettavaan, hirveen eli nakkuun.

Viheltäminen on kuulunut perinteisesti kiellettyjen tekojen joukkoon, sillä vislaus saattoi kutsua pirun paikalle eikä se tiennyt hyvää ihmisen toimille. Hirveä haukkuvaa koiraa ei saa viheltää, joskin syy on käytännöllinen. Koira voi ymmärtää vihellyksen käskyksi lopettaa haukku ja palaa isäntänsä luo ja niin hirvi menetetään eikä aseellakaan sitten enää ole mitään virkaa. Koirien nimet ovat kotoperäisiä, mutta ulkomaalaisten asevalmistajien vierasperäiset nimet usein suomennetaan. Aseesta tulee Huskuvaarna tai Vinsesteri. Koirat ovat pysyneet vuosituhansia melko muuttumattomina, nimet eivät. Nykyinen koiran hieman halveksuvan sävyinen yleisnimi piski on Lönnrotin sanakirjassa muodossa piiski, jonka määritelmänä on: "hund af skild ras i Kuusamo socken, oftast svart till färgen; liknar Samojedhunden och anfaller käckt björnen, samt användes stundom äfven till annan jagt." Toisin sanoen piiski on kuusamolainen koirarotu, useimmiten musta väriltään ja samojedikoiraa muistuttava ulkomuodoltaan. Piiski käy mielellään karhun kimppuun, vaikkakin joitain rodun edustajia käytetään myös muuhun metsästykseen.

Autenttinen kronikka-aines mainitsee jahtikoirat peijaiskronikassa aina nimeltä, usein sekä yleis- että erisnimeä yhdessä käyttäen. Tavallisimmat yleisnimitykset ovat peni, halli, musti. Oikeastaan näillä nimillä viitataan koiran ominaislaatuun, peni on suomen pystykorva, halli on harmaa hirvikoira ja musti karjalan karhukoira. Piskit on erikseen, ne voivat olla sekoituksia tai muita rotuja. Pieni nimikavalkadi sen paljastaa. Sanallisen koiranäyttelyn mukaan hyvää koiraa puhutellaan kuin rakasta eukko astelmalla sukunimi + etunimi. Varma Liimatainen ei ole Liimataisen naispätinäkuntaa, vaan Liimataisten koira. Omalta osaltaan koiran nimet osoittavat tosiseikan, jonka mukaan perheet pitävät eräkoiraa rakkaana ja täysivaltaisen perheen jäsenenä. Hyvällä koiralla on kissan päivät.

1) Lohtuna on sentään hallit
tuossa Kari sekä Jami.

2) Kiitoksia kovasti
Kunnari sulle,
haukuithan hirven
myöskin mulle

3) Repe, ykköskoira
Laukkailee seuranaan.

4) Toki useimmin hirven haukkui joku
koira harmaa,
mutta unohtaa ei millään sovi
Liimataisen Varmaa.

5) Reku hirvikoira oiva ajeli.

6) Läks Tavi-Matti koirineen nyt metsään lykkimään,
Jäi Huisku-Vote, Tähtis-Teve mättäälle kykkimään.

14.2 Koiramyytin antiikkisuus

Argos, nopea on ensimmäinen koiran nimi antiikin kirjallisuuden historiassa. Odysseuksen koiraa Argosta kuvailtiin ihmeteltävän nopeaksi ja kestäväksi, jota ainoakaan eläin ei päässyt pakoon, koska se oli mestari jäljittämään. Kun eläimelle annetaan nimi, sille annetaan sellaista, mitä sillä itsellään ei ole, ja nimenomaan

jotain inhimillistä. Nimi osoittaa, että eläimellä on tietty sija ihmisen harrastuspiirissä, että se on ihmisen myötätunnon ja kiintymyksen kohde, määrittelee Saara Lilja koiran nimimyytin. Argos oli metsästyskoira ja luultavasti ajokoira, koska Homeros kehuu paitsi sen hyvää vainua erityiseesti sen nopeutta, johon nimikin viittaa. Odysseuksen koira oli saanut nimen ominaisuuden mukaan, mutta myyttisin ominaisuus koirassa on sen kyky aistia hajuja. Toisaalta oman mausteensa tarinoihin tuo koiran kyky haista. Koiraa voidaan sanoa haukkumakoneeksi, mutta myös ihmistä voidaan haukkua koiraksi, mikä ilmentää antiikin ajan ja nykyajankin ambivalenttia suhtautumista koiraan: toisaalta koira on uskollisuuden ruumiillistuma, mutta myös karkea haukkumasana, käärmeen, karhun ja ketun toisintonimi. Antiikin uskonnossa ja mytologiassa koira kuului kuolemaan liittyviin menoihin. Tuonen lauttaa vartioi antiikin manalassa Kerberos-koira, suomalaisten vainajien piti kohdata Tuonen koira Manalassa. Tuonen touko sen sijaan tarkoittaa kevätviljaa, ja kuten alussa mainittiin, koira on suomalaisessa syntytarinassa pelastanut tähkäpäät pelloilla ihmiseloksi.

Lönnrotin sanakirja pitää tuonen koiran toisena merkityksenä tuomenkoiraa, jolla tarkoitetaan pirunhevosta. Kun hirven nimenä on käytetty hiittä, joka viittaa tuonelaan helvettinä, niin hirvihaukku ei kajahtele myyteissä pelkästään hirvimetsällä ja hirvikronikoissa, vaan sen kaikuja voi kuulla suoraan maan alta, missä manalan karjan asuinsijoilta. Isännälle oma koira on läheinen ystävä ja työtoveri, joka ei unohdu vielä manalle mentyäänkään. Koiran elinpäivät sisältävät kuolettavia riskejä, hirven sarvet tai sorkat voivat osua kuolettavasti, koira viskautuu puun oksalle kuin märkä riepu tai joutuu juoksulankaan sidottuna tai metsällä hirven jäljissä juostessaan suden suuhun. Susi saattaa hakea pihamaalta koiran ja metsän rajasta, pellon takaa olivat löytyvät talon vahdin 'maalliset jäännökset'. Jäljelle jää vain häntä, karvoja ja veriset jäljet lumella.

Antiikin aikalaisten tavoin koirien isäntiä kiinnostavat hajujen mysteerit. Onhan se maailma, johon koiranhaltija voi päästä vain arvailujen kautta, mutta jahtiystävälle koko maailma. Liljan toteamuksen mukaan nykyrunoilijoita ei kiinnosta niin paljon haju- kuin näköaistimukset ja saman kiinnostusjakauman voi todeta myös hirvikronikoista, joskin koirasta nähdään metsällä usein pelkkä vilaus ennen hirvikoiran katoamista jäljille ja parhaassa tapauksessa seuraavassa vaiheessa kuuluu haukku. Joka tapauksessa seurueen mukana olleet koirat mainitaan siinä missä muutkin sankarit.

Aristoteleen oppilas, "kasvitieteen isä" Theofrastos kirjoitti hajuista tutkielman, epäilemättä hajuelämykset koettiin antiikin aikana voimakkaammin kuin nykyään, mikä tietysti heijastuu antiikin runouteen. Epikurolainen filosofi Lucretius esittää Rerum naturassa (maailmankaikkeus) atomiopissaan teorian hajun synnystä: hajuaistimessa on erikokoisia ja erimuotoisia huokosia, joista hajumolekyylit valikoivat omansa. Yhdysvaltalainen tutkijaryhmä on todistanut Lucretiuksen teorian oikeaksi. Ryhmä on määritellyt myös seitsemän perushajua. Aikaisemminhan tunnettiin neljä perusmakua (makea, karvas, suolainen, hapan) ja kolme pääväriä (punainen, sininen, keltainen). Perushajut ovat: kamferi, myski, kukkaistuoksu, piparminttu, eetteri, pistävä, mätä. Varsinaista hajusanastoa ei ole, vaan sanomme, että jokin muistuttaa kamferin hajua, että jokin haisee pistävältä tai mädältä.

Perushajuihin kuuluu vähemmän sulokkaitakin tuoksuja, joihin koira on erityisen mieltynyt, ainakin mieltyneempi kuin isäntänsä, minkä sekä karnevaalin viettäjät että peijaiskronikoiden laatijat koiramiesten ja - naisten ohella hyvin tietävät. Metsäkämppien ulkorakennusten on oltava tiiviitä, ettei koira pääse pujahtamaan väärään paikkaan ja palaa takaisin haisevana kuin liekkeimen pesä. Kiusauksissa koira ei aina kuuntele isäntäänsä, vaan piehtaroi isännän riu´ulla käynnin tuloksissa nautinnolla. Siksi perussääntönä metsällä on, että paska on peitettävä, jos käy riu´ulla ja koira on mukana metsällä. Ehkä olisi syytä muutenkin. Koira menee piehtaroimaan sontaan, jos sellainen on tarjolla. Koiranleuat arvelevat tarkoituksena olevan koiralle tyypillisen ulon hajun peittäminen paskan lemulla.

Monet eräkirjailijat, kronikoitsijat, seurahistoriikkien kirjoittajat ja koiranomistajat ovat kertoneet tästä koiran eritystaipumuksesta. Haju ei ole jättänyt kylmäksi ketään, joka koiran ulon ja ulosteenkaipuun on joutunut kokemaan. Myös Hyypiöt ovat kokeneet kovia. Annetaan heidän kertoa:

> "…Jämy piti ohjelmapuolesta huolen. Niin kuin kaikki tiedämme, hirvikoira Jämyn alkuperäisväritys on harmaa. Eräänä kauniina lauantai-iltana se tupsahti ovenraosta Mustaojan kämppään ruskean värisenä ja tietenkin paskan hajuisena. Hyypiöt eivät vähästä hätkähdä, mutta nyt jätkät lappoivat köytenä ulos otsaluut paukkuen ovenkamanaan ja kaksinkerroin kaiteelle yökköilemään. Jämy oli rymynnyt

paskahyyssin alustassa ja seassa taisi olla muutakin kuin Suomalaisen ruislimpun sulamistuloksia." (Jalkanen 1997:23)

Sivumennen mainittakoon, että ko. seura on hajujen suhteen kovaonninen, koska outoja hajuja tuottui matkan varrella muidenkin kuin harmaan hirvikoira Jämyn seikkailuista alisessa maailmassa. Puhdistustoimenpiteet olivat seremonialliset ja karnevalistiset yhtä aikaa, sillä historiikin kertoman mukaan koiran pesua kesti pitkään, peräti neljä tuntia, vettä kului 460 litraa, pesuainetta (fairia) litra eikä harjaan jäänyt piikin piikkiä. Tämä oli hätäapu, minkä jälkeen koira lykättiin Shellin pesulinjan läpi myötä- ja vastakarvaan. Pesu oli niin perusteellinen, että pitkät ajat koira tuoksui tuon käsittelyn jälkeen astianpesuaineelle, lähes hyvälle. Mutta yhtä hyvälle eivät haisseet hyypiöläisen erätoverin matkaherkut, jotka vaivalloisen purkinavauksen jälkeen ripustettiin kaidetolpan päähän haisemaan. "…ja kyllä se haisikin. Aina kun yritti ohi niin katku löi jalat alta. Ruotsalaiset ovat eteviä ketunsyöntipuolellakin." todetaan Hyypiöiden historiikissa.

14.3 Sormiharjoituksia

Neljästoista hirvestys- ja satufunktio määritellään Proppin satufunktiossa taikaesineen saamiseksi, ja Hiltunen on määritellyt sen edelleen menestystarinan taustaa vasten kokeesta selviytymiseksi. Saatu auttaa ratkaisevalla tavalla päämäärän saavuttamisessa. Lahjoittajan, myyjän, porukan antaman haasteen voittaminen ja taikaesineen saaminen tekee konnan eli tavoitteen, hirven voittamisen mahdolliseksi.

Vanhimmat ja alkuperäisimmät taikajäänteet säilyvät yleensä huomaamattomassa muodossa, muun muassa lastenloruissa ja leikeissä. Ihmisen sormijako on viisisakarainen, jota myös penttaseksi mainitaan. Penttahiset ovat samalla maanalaisia olentoja, joten merkin mahti tullee vainajilta, tuonelan väeltä, johon tuomenkoiratkin kuuluvat. Kangaslammilta on säilynty murrearkistossa seuraava leikki: Leikki alkaa pikkusormesta peukaloon päin kulkien. Isä tukeva, äiti puuhissa, veli pitkämies, sisko senpä ties (nimi). Jos perheessä oli lapsia, nuorimmaisen nimi sanottiin pikkurillin kohdalla. Sitten toinen pani kätensä sormen päät yhteen haralleen, jolloin toinen leikkijä pisti sormellaan toisen sormien väliin ja kysyi: - Onko koirasi kotona? Toinen leikkijöistä, se jonka sormen päät oli yhdessä, vastasi: - Miesten kanssa metsällä. Sama toistuu toisen sormen välin kanssa. Sormi pistetään toiseen väliin ja kysytään: - Onko koiras kotona ja siihen toinen vastaa: - Akkain kansa aholla. Kolmanteen väliin pistettäessä kysytään vakiokysymys: - Onko koirasi kotona? Vastauksena on: - Piikoin kanssa pihalla. Ja sitten neljänteen väliin eli peukalohankaan sormea sovitettaessa kysyy onko koiras kotona, vaan tämä on tehtävä varovasti ja s toinen leikkijöistä kysyy viimeisen ja neljännen kerran: - Onko koirasi kotona? Kysymys esitetään niin sukkelasti kuin suinkin ja samalla yritetän näpistää sormi kiinni lujaan otteeseen ja samaan aikaan sanotaan hyvin nopeasti: - Penkin alla luita pureskelee.

Tästä leikistä johtunee sormien nimivaihtelut ja unohdus, Peukalopotin lähes kaikki vielä muistavat, vaikkakin ihmisten luuaarre on jäänyt elämään lottoperinteeseen jättipottina. Vasemmalla ja oikealla kädellä on ollut eri nimet ja eri kokoiset luut. Peukalopotti, tupakkanipja, pitkä heikki, nimetön matti, vara piipare. Sitten Täintappaja, voinlappaja, pitkä pietari, nenätön matti, pillipiipari. Osa koiran ja kalman yhdistävistä uskomuksista tullee eläimen luiden kaluamisalttiudesta.

14.4 Haukku kuuluu asiaan

> Nuori koira on myös hyvä viedä iltakävelylle paikkoihin, joissa on hirviä, peuroja tai kauriita. Sano "hyi", jos se kiinnostuu pakenevan hirvieläimen jäljestä. (Christoffersson)

Koiralajista riippumatta hirvimetsällä koiran haukku ilahduttaa. Hyvä hirvikoira on kestävä haukkuja ja palaa isäntänsä luo. Kokemukset eri koirarotujen käyttäytymisestä ja katoamisalttiudesta vaihtelevat. Siinä missä ase ja koira ovat välttämättömiä onnistuneessa hirvijahdissa, on naisen läsnäolo välttämätön kotona. Miehet kaskuilevat itselleen synninpäästöä kaatajaisryypyistä etäännyttämällä suuren kokemuksensa naisten kontrollin alle. Kronikoitsija saattaa kaikkien huviksi kuvata antaumuksella millainen vastaanotto on

kotitamburiinissa, kun vastaanottona peijaistilaisuudesta palaavalle on kunnon seisontahaukku. Tapahtunutta kuvaamaan on otettu termikin, siirtyvä seisontahaukku.

Karnevaalissa rituaalisolvaus kohdistui korkeampiin voimiin, se oli torin kansankomiikan tahto. Suomalaismetsien vastaava rituaalinen solvaus tapahtuu jutuissa haukkujen saamisena. Toinen karnevalistinen piirre komiikassa on aiheen ambivalenssi, ristiriitaisuus. Haukku on hyvä metsällä, mutta paha kotona. Koirankasvattajat, niin kunnianarvoisia ammattilaisia kuin ovatkin, vastaavat karnevaalikulttuurin apinoiden kouluttajia, kotiväki on posetiivareita, jotka järjestävät torinäyttämölle sen tarvitseman taustamusiikin ja parodioivat groteskia ihmistä. Merkityksellistämällä koiraa koskeva kronikka-aineisto, semanttiseen viisiö muodostuu viidestä aihepiiristä.

HIRVIKOIRA JAHTITOVERI
VÄLINE
HAUKKU KAVERI

Haukku ilman koiraa tai vaimoa ei onnistu, jahtitoverit harvemmin haukkuvat. He (h)irvailevat kaverin edesottamuksille. Ja metsästyskaverilla on ase, joten on syytä ottaa matala profiili leikinlaskussa. Ideakeskiö funktiossa muodostuu välineestä. Kyseessä on välineellinen toiminta. Hirvi löydetään koiran avulla, hirvi kaadetaan aseen avulla. Rodusta riippumatta sinnikäs, koko yön jatkuva hirvihaukku kajahtelee kronikkatekstissä:

1)
Ihme että koira jaksaa
yli yön on samaa taksaa
eikä yhtään tule lamaa
uroot passissa jo ravaa
2)
Päivä on jo iltapuolla
kauas eteneepi haukku
3)
Veli-Jaakko yöllä herää
aina kuuluu Jamin haukku
kello kuusi päivä uusi
herää vuorostansa Markku
4)
nopein kaikista oli Reku
tää totta on
en suotta kehu
hirven selässä se seilaa
haukkuu
5)
Reku tarmokkaana
ajaa raukka
kiirii haukku
seisonta
ja jälleen laukka.

Virtsaavat koirakulkueet kuuluvat karnevaalihuumoriin, samoin kuin solvaavat ylistykset ja haukkumiset tyyliin senkin kapinen koira. Keskiajan karnevaalihahmoja oli myös Sinucephalikset, pääkoirat, joiden suomalainen kansanperinne-vastine on koirankuonolaisissa. Ei järin mairitteleva maininta ole sekään. Koirat kuuluivat monin tavoin torinauruun. Metsästäjähuumori ei erityisemmin ole kiinnostunut koiran virtsasta eikä ulosteesta, mutta kuten on jo kerrottu, sitäkin enemmän nauraa hekottaa paskamaiselle alapäähuumorille. Tavallaan keskustelu rotujen paremmuudesta on myös keskustelua siitä, mitä rotu on paras, pääkoiralaji. Toisaalta hirvestys koiraa apuna käyttäen on varsin nuorta, ollut laajamittaisemmin käytössä Suomessa vasta noin kolmekymmentä vuotta. 1970-luvulla koiria ei juuri ollut ja ne olivat kouluttamattomia. Vaikka koirien käytöstä on tullut varsin yleistä 2000-luvulle tultaessa, niin vielä 1990-luvulla karhukoira-alueella Suomussalmella piiskuja eivät kaikki suvainneet metsällä.

Hyvin ovat koirain suhteen
jahtimiesten mallit,
jospa hyvin kehittyisi mustat, sekä
harmaat tallit.
Ehkä vielä Saloisissa koittaa
sellainenkin aika,
et' kaikilla ois' mahdollista kokea
tuo koirapyynnin taika.

Kronikat paljastavat koirakeskustelun käyvän vilkkaana hirviporukoissa ja hirvimetsällä. Eroja haetaan, mielipiteistä kinastellaan, koiria jopa anastetaan tai pilataan koiran suoriutumiskyky hirvikoirakokeessa ja tuhon kohteena mikäpä muu kuin haisti, kun se on koiran tärkein aisti. Kronikoijat yrittävät pysyä puolueettomalla kannalla.

Koiramiehet jakaa koulukuntiin yksi
merkki varma,
minkävärinen mahtaa olla
parhaan koiran karva.
...

Ei eroa mustan ja harmaan välille
tänävuonna tullut,
vaikka kehuja molemmista
olen kyllä kuullut.

Samuli Sillmanin haastattelemat kainuulaiset metsästäjät olivat sitä mieltä, että panun haukusta yritettiin päästä hollille. Panuksi on kutsuttu suomen pystykorvaa, joskin sitä käytetään myös kutsumanimenä. Panu on suomalais-karjalaisessa uskomusmaailmassa tulenhaltija. Rinnastus selittynee samalla tavalla kuin tulen kutsuminen kierrellen tuliseksi kukoksi tai tuliseksi oravaksi tai oravan hännäksi. Punertava karvoitus on antanut aiheen koiran nimeen, mutta ehkä myös haukkuominaisuus, koska koiran haukuntaa sanotaan soittamiseksi, tykitykseksi ja tulitukseksi. Kainuulaisten hirvimiesten keskuudessa vallitsee joistain torjuvista mielipiteistä huolimatta laaja-alainen koiranäkemys. Ainakaan puhtaan rotuopin intohimoinen kannattaja kainuulainen hirvestäjä ei ole, koska tuumii sekarotuisen koiran voivan olla hyvä hirvikoira, mutta toteaa heti perään, että itse kukin kehuu omaansa.

Yleisen käsityksen mukaan hirvikoira on valittava pentuna ja sillä on oltava taipumukset hirvenajoon. Ei kuitenkaan liian hyvät. Yön yli kestävät haukut ja rajoja ylittävät jälkien seuraamiset eivät aina ole suotavia. Tässä ollaan oltu havaitsevinaan eroa. Karhukoira on hyvä ajaja, mutta sinnikäs. Se ei luovuta, haukkukuningas. Jämtlanninn hirvikoira sen siijaan tulee takaisin, jos hirvi pakenee. Sekarotuisen hirvikoiran ylistäjiä metsästäjissä on yllättävän paljon. Suuntaus on terve, koska siten koirat saavat suoniinsa uutta verta. Sekaverisyys ei haitannut sitä Tepua, jonka isä oli ajokoira ja äiti pystykorva, sillä jo puolivuotiaana Tepun edestä ammuttiin neljä hirveä. Ihmekoira! Oikea koiramaailman Mozart! Kaikkiaan Tepun edestä kaadettiin 50 hirveä, vaikka loppuaikoina sitkas haukkuja oli kolmijalkainen, kun reipas metsänkävijä oli jäänyt auton alle. Vamma ei tahtia haitannut, Tepu viiletti metsässä kuten aina ennenkin ja saattoi viipyä ajoretkellä hirven tai riistan perässä päiväkaudet. Ajettavaa myös riitti, sillä se ei ollut kovin nirso, vaan ajoi myös kettua, jänistä, sekä lintuja, myös oravia. Erinomaisen hyvä koira oli kyseessä, jolla oli viisautta monenmoista. Oravaennätys oli päivässä 25 oravaa, mutta Tepu osasi myös priorisoida ja keskittyä, hirvenmetsästyksen aikana Tepu ei vilkaissutkaan oravaan.

Hirvikoira on totutettava metsälle varhain, jo viiden kuukauden iässä otettava metsään mukaan. Samalla on varottava, ettei koira pääse linnun/oravan makuun. Hirvien perään innostuskeinona voi antaa hirven verta, jolloin koira innostuu kaadosta. Sillä aina ei innosta, ei koiraa eikä isäntääkään. Koirat eivät kunnostaudu ja harmi purakutuu kronikassa, jossa alkaa vilahdella uhkakuvia ja arvon kieltäviä ilmaisuja.

a) **Yksi probleema** -noutajamme Tessu - mitä teemme sille?...
b) Vaikka naapurit tuli apuun **monitoimihurtta** mukanaan. (ei hirviä saatu)...
c) Ajo **kutale** elukat naapurin puolelle asti...
d) Sunnuntaina passiin saatiin yksi **alamittanarttu**...

Mutta voi kronikoissa olla myös myötätuntoa kovia kokenutta koiraa kohtaan:

Toki tiesi juutas kenen vuoksi kohta on vainaa
nyt koiraparan sarvillaan puuta vasten painaa!

Hirven pelästyttämä koira voi tulla haukussaan varovaiseksi. Muutos voi olla niin mittava, että koiralle annetaan uusi nimi. Hyypiöt olkoot tuntojen tulkkina tässäkin. Historiikin tekijä toteaa koiran nimihistorian muotoutuvan aivan sen perusteella, miten haukkuja onnistui pyyntimailla. Mustista voi tulla Suru. Sattui kerran niin, että Allu toi sonnin Mustin ulottuville; mutta hirvi äityi ajamaan Mustia joltisenkin matkan, Sen päivän perästä Mustille tuli suru puseroon ja se haukkui hirveä vain ojan pohjalta ja kantojen takaa hyvän, turvallisen matkan päästä.

14. 5 Aseen kanssa kahden

Pyssyn lumousta on, kun kaunis tyttö sanoo, ettei raaskisi ampua sorsia - ja niin pyssy lumoutuu eikä laukea. (Antti O. Paja)

Aseiden käsittelyssä ei liikaa varovaisuudesta puhuta, mutta kaikenlaisia vahinkoja aseelle ja aseenkantajalle sattuu. Kivääri voi joutua upoksiin suon silmäkkeeseen, jahtikaverit saattavat irvistellä täplätähtäimestä ja kuulan keveydestä. Tai metsästäjä on tunaroinut metsällä ja saa ritsan kiertopalkinnoksi ynnä joutuu jalkamieheksi ajoon. Suomen pystykorvat ovat saaneet periä tulenjumalan Panun nimen, mutta aseen juhla muistuttaa karnevaalien Moccoli-tulen juhlaa, jossa huudahdeltiin toivotuksia: Sia ammazzato! ”Kuolema sille, joka ei kynttilänpätkää kanna!” Käänettynä hirvimetsien tapahtumiin tämä merkitsee mahojen lehmien korjaamista metsiltä pois, sillä metsien kruunupäät ovat niitä, jotka kantavat kynttilöitään ylväästi pystyssä.

Lisäksi Moccoli-juhlassa oli soihtukulkue, metsästäjä aseineen on tulisoihdun kantaja. Vaikka aseet ja ruudit ovat parantuneet vuosikymmenien saatossa, jotkut käyttävät edelleen mieluimmin mustaaruutia, huomatkaa virallinen nimilyhenne MR (sattumoisin ovat nimikirjaimeni), jota käytettäessä laukauksesta lähtee komea leiskahdus pyssyn suusta. Hirvestäjät kutsuvat hirvijahtia sotaisin termein, metsällä käydään armottomia tulitaisteluja elämästä ja kuolemasta, karnevalististen sivukatuepisodien tapaan, joihin kuuluivat kiroilu, säädyttömyys ja erotiikka puheissa. Eroottisuus ja vallitsevien säädösten yhdistelmä on ominaista karnevaalipuheille ja hirvivitseille. Vitsi ladatusta aseesta leikittelee vastuun ja kaadon nurinkurisella maailmalla karnevaali-iloittelujen mukaisesti.

Talon renki oli illalla väsyneenä nukkunut lattialle vuoteelleen ja rengin oksa oli noussut pystyyn. Piika oli valveilla ja huomasi tilaisuutensa tulleen, tyydytti halunsa. Renki haastettiin käräjille. Renki kiisti syytteen, jolloin piika selitti asian laidan. Oikeus joutui ymmälle. Millä perusteella renki voitaisiin vaatia maksamaan elatusta? Aikansa kun oli haettu sopivaa lakipykälää, oli lautamies löytänyt metsästyslaista porsaanreiän. Renki tuomittiin sakkoihin ladatun aseen heitteille jättämisestä.

Härskit puheet kantavat valoa syvämerkityksenä, tulta syöksevä ase ja nylkyä suorittava veitsi ovat kuoleman ja elämän, synnytyksen symboleita. Karnevaalikuvaston raskaana oleva vatsa avataan hirvimetsällä suolistuksessa. Peijaiset ovat arktinen karnevaali, juhla jonka kansa itse antaa itselleen! Osallistuminen syksyn jahtitapahtumiin luo yhteistunnetta, jota ulkopuolisen on vaikea ymmärtää. Se on salakielistä tietoa elämän mysteereistä, josta Goethe, kaikkien aikojen neroksi ehdolle pantu on runoillut: ”Lauman pilkalta se salaa, viisahalle yksin virkkain.”

Hirvijahtiin ei syty, ellei oivalla tätä yhteistunnetta, eräviisautta. Ja vaikka miehillä on aseet ja muut komppeet matkassa mukana, hirvi ei niin vain alistu kohtaloonsa, vaan seivästää haukkujan puuhun tai tallaa sorkkiin, juoksuttaa ja eksyttää miehiä, ylittää aitoja, karkaa metsästysalueen rajojen ulkopuolelle. Rikkoo totutun kuvion. Juosta tolvaisee keskelle lehmälaumaa, jos on tarpeen. Osumia saadaan, ja jäljistä päätellään aseen ja panosten laatu. Sattui kerran metsällä, että hirveä oli ammuttu useita kertoja, viimein otus kaatuu kankaalle. Joukko hirvimiehiä kokoontuu ruhon ääreen osumaa tutkimaan ja lopuksi yksi toteaa: - Kyllä se varmaan on ammuttu ysikolmosella, kun on noin suuri reikä. Joukon leuhka astuu silloin esiin rintaansa röyhistäen ja toteaa: - Minulla onkin vissiin porukan ainut suurireikäinen, eikös muilla ole vain kolmenollakaseja? Hirvivoutikin tulee paikalle, katselee hetken aikaa ympärilleen ja toteaa: -Taitaa pojat olla

parisataa metriä naapurin puolella. - Tekee se joskus kolmenollakasikin suuren reijän, kun sattuu, kuuluu heti leuhkijan kommentti.

Karnevaali säilyttää tapakulttuurissa myyttejä ja uskomuksia, samaa voi sanoa myös lasten leikeistä ja loruista. Karnevaalien mielikuvasto on hyvin symbolista ja metaforista. Myytti on itse asiassa kuvaannolliseen asuun puettua todellisuutta. Myytissä on symboliikkaa. Myyttien syntyminen tapahtuu vähitellen asteittain ja vasta monen eri lenkin jälkeen siitä selkiyy kokonaisuus - jos selkiytyy. Hirvikronikoiden kuvaama jahti toistuu vuodesta toiseen samankaltaisena, on jatkunut puoli vuosisataa nyt ja vuosituhansia sitä ennen. Hirvimyytti ei ole yksi ainoa kokonaisuus, vaan elää ja tulkitsee pienen ihmisen suurta kokemusta ja ilmenee tarutoisintoina, joita on lukemattomia. Hirvijahtitarinat syntyvät joko toisistaan riippuen tai riippumatta, samalla paikkakunnalla samana aikana tai eri aikoina, tai eri paikkakunnilla samansisältöisinä. Hirvikronikoissa tämä totuus julkituodaan selkeästi, kansankielisesti, riehakkaasti ja iloiten. Myytin säilymisen tärkeä edelllytys on elämän päättyminen kuolemaan.

Hirvijahti toistaa kuolemantanssinäytelmää vuosi vuodelta näyttämönään syksyinen metsä, näyttelijöinä koira- ja soihtukulkueet ja raikuvat huudot. Sia ammazzo -huuto raikuu haukkuna salolla.

Onpa nyt tiijossa isoja hirviä tuolla,
jossae Koevujoen varressa suolla.
Koerat jo innossa vaenua vettää,
hitto kun piäsis jo tuonne mehtää. (A)

15. EDESSÄ NÄYTÖN PAIKKA – F15 - Passi

15.1 Lokalisoituminen ratkaisee

> Elämässä on paljon aikaa merkillisten ajatusten ja tunteiden keräämiseen. (Claire Weeks)

Hirviporukassa ollaan tasa-arvoisia, mutta kuluneen sanonnan mukaan toiset ovat tasa-arvoisempia kuin toiset. Periaatteessa ajomiehet ja passimiehet ovat yhtä arvokkaita jahdin kannalta, mutta aseettomaksi joutuva, mokauksen takia aseista riisuttu passimies kokee joka tapauksessa sen arvoaan alentavana eikä minään työtehtävien kierrätyksenä. Näinä tasa-arvoisuuden aikoina tosin ei kannata enää puhua passimiehistä lainkaan, koska passissa voi olla yhtä hyvin nainen, joka niittää metsän viljaa siinä missä mieskin. Siirryn täten yleisempään sukupuolineutraaliin nimeen passaaja, vaikka silläkin on tietty sivumerkitys, joka keikauttaa koko jahtinimikkeen arvon ajajaakin alemmaksi eikä homma ole enää miesten. Ei ole ajomiehiä eikä passimiehiä. On vain passaajia ja ajajia. Siirtymä ei siten voi olla kertakaikkinen ja täydellinen. Aineistossa joka tapauksessa puhutaan passimiehistä ja ajomiehistä, vaikka joukossa on nuorukaisiksikin luokiteltavia. Miehinen mies ei mielellään passaa ketään, passituskin on enemmän hänen mieleensä.

Ongelmatonta ei ole sekään, että alettaisiin kutsua passimiestä passittajaksi, koska silläkin on paha kaiku, muilutukseen, kavaluuteen ja vankeuteen viittaava. Vapaa metsien mies ei tahdo olla sellainenkaan, mutta ei ajajakaan täysin sukupuolineutraali nimike ole. Ajajan kansanperinne tuntee painajaisdemonina mara tai metsiin eksyttävänä ajattajana, ajattarona eli hattarana. Jos jo nimitysten kanssa ollaan näin eksyksissä, niin kummakos, jos passipaikkojen sijainnista, nimeämisestä, merkinnästä ja rajaamisesta ollaan montaa mieltä.

Kuka minkäkin passipaikan saa on niin visainen kysymys, että se ratkeaa vain arpomalla. Entisaikain arpominen tapahtui joko rummulta kysymällä, luuta metsään heittämällä tai seulalla tai neulalla/sormuksella arpomalla. Nykyään arvonta tapahtuu kahdella tavalla. Virallinen lottoarvonta tapahtuu pallomyllyllä, maaginen liike muistuttaa noitarummun sammakon pomppuja rumpunahalla ennen paikoilleen pysähtymistä. Toinen, hirvimetsällä passipaikkojen ja lihakassien arvonnassa käytetty tapa on arpaliput. Arvonta suoritetaan arpaa heittämällä numeroiden mukaan, hatusta vetäen ja kuka mitenkin onnipussinsa tai tölkkinsä nylkyvajasta mukaansa tempaa.

Pelien nopat edustivat karnevaalipiloissa kohtalon arpaa, onnea, sattumaa, rouva Fortunaa. Karnevaalipuheen ennusunia ja arvoituksia vastaavat passien nimien arvoituksellisuus ja monitulkintaisuus sekä hiljaisuudessa esiin kumpuavat passimietteet, joissa mietitään maailman ja tulevaisuuden sekä menneisyyden mysteereitä. Enneunien "prognostiikkaa" ovat esi-isien kertomat jahtiunet saaliin saamisesta. Nykyerästäjä harvemmin enää tämän tapaiseen prognostiikkaan uskoo, hän luottaa ballistiikkaan ja kiikarikiväärin tähtäimeen, etäisyyksien arviointiin, omaan onneen jne. Paikka, jossa nämä mietteet suoritetaan sijaitsee paikalla, josta on hyvä näkyvyys ja tuolle paikalle on sommiteltu jahtitorni, passipilttuu, numerointi puun kylkeen tai jotain muuta. Tyylittömistä keltasohvakalusteista ja tienvarsilavarakennelmista on tosin päästy Juha K. Kairikon todistuksen mukaan. Kehitystä on tapahtunut. Passiin kohdistuvassa kerronnassa arvonta on toistuvasti esillä:

> Minä sieppasin Teuvon karvalakista numeron, kun muut hätäisimmät oli ensin ottaneet. En kehdannut ensimmäisenä rynnätä, kun olen ujo ja vaatimaton luonnoltani. Numero oli 11 .(A)

Passifunktion semanttinen viisiö sisältää keskeisaiheena passaajien toimet passipaikalla, joista tärkein on odottelu mietteineen sekä kaatomahdollisuuksien arviointi. Otetaan huomioon etäisyydet, tutustutaan maastoon. Arvonnan mukaan määräytyy mihin kohtaan passiketjussa metsästäjä joutuu ja arpaonnen mukaan määräytyy matkan pituus lähtöpaikalta. Passipaikkojen arvonta on tasapuolinen passien jakotapa. Vanhat konkarit tietävät hirvien liikkeet ja kulkureitit ja osaavat aina varata parhaat kaatopaikat. Toisaalta

ansio- ja inhimillisyyssyistä joillain seuroilla on tapana antaa huomaavaisesti iäkkäälle metsästäjälle helppokulkuisin passipaikka.

tulkitussa karnevaali-ilossa jättiläisen hahmot liittyvät ruumiin ajatukseen ja sitä kautta maastoon ja amisemaan. Maasto on maan ruumis, jonka satyyrihahmona toririeha käyttää pania. Suomalainen satyyrihahmo on, vaikkakaan ei tietoisesti metsätontulta lainattu hirvimiehen pukuvarustus, punalakki ja harmaa sarkapuku. Tapio on myyttinen hahmo. Karnevaalin perusmyytissä jättiläisen ruumiin osista syntyy maa, vuoret ovat kallosta kotoisin jne. Tontun sukulaisia ovat vuoripeikot ja mäkehiset, joita myös hiisiksi ja vaikka miksi myös kutsutaan. Nimistön tutkijat ovat todenneet hirven nimen olevan erilaisina naara- ja hiisiversioina varsin tavallisia korkeiden palvosvuorten ja kalavesien nimiä. Ukonsaaria, Pyhäjärviä, Naaravuoria ja Hiidenvesiä ja Hiidenvuoria on Suomi väärällään.

ARVONTA		PASSIPAIKKA
	PASSIMIEHET	
ODOTUS		MATKA

Kuvio 29. Passipaikkojen arvottamisen perusteet

15.2 Siirtymä jahtiasemiin

Odottelu kuuluu passaajan/passimiehen arkeen, samoin siirtyminen määräpaikkaan passipaikalle. Passiin siirrytään sydän pamppaillen:

> "Hirvihavaintojen ja tuulensuunnan määrityksen jälkeen lähtö jahtiin alkaa, ajomiehet kuljetetaan lähtöpaikoilleen ja passimiehet hakeutuvat omille ampumapaikoilleen. Sovitun klo ajan mukaan ajo lähtee käyntiin. Tässä vaiheessa ampujilla herkistyvät aistit, kuulo ja näkö mistä risahtaa ja hirvi mahdollisesti tulee näkösälle. Hirvihavainto kestää yleensä muutaman sekunnin jonka aikana on tehtävä päätös ampumisesta, sydämmen hakkaessa kiivaana täytyy olla varma mitä ampuu ja osumman on oltava kuollettava." (A63, 29-35)

Funktiojaottelussa passitapahtumat edustavat Siirtymistä määräpaikkaan. Suomalaisen mytologian perusjumaliin, Kalevan poikiin kuului Paltamon seuduilla tallustellut Kihavanskoinen, joka ilmeisesti Itä-Suomeen tehdyistä syrjähypyistään tunnetaan nimellä Vihovauhkonen. Hänellä oli pitkät askeleet ja hän oli nopea kulkemaan, tämä kalevainen oli kaikkien menijöiden esiruumiillistuma. Menestystarinan kaavassa sankari saapuu sinne, missä etsitty kohde on. Kohde voi olla kaukana, vaikkapa merten takana. Niin huonoa tuuria ei hirvialueen rajallisuuden vuoksi arpa pysty langettamaan, mutta vetisiä seutuja passiin rämpijä voi joutua kohtaamaan.

Tarinakaavan konstruoija A. Hiltunen toteaa lohduttavasti: Sankarille avautuu tie ja keinot matkan saavuttamiseksi. Pieni metsäkirves on aina hyvä olla matkassa, sen kokenut metsästäjä tietää. Edelleen tarinoissa siirtymissä matkataan linnun selässä, kettu johdattaa, portaat vievät taivaaseen. Tutulta kuulostaa. Kulku joutuu nopsaan kuin sävelten siivin, erilaiset eläimet, erityisesti linnut kertovat käyttäytymisellään, mitä metsässä liikuskelee, ja tikapuut taivaaseen johtavat kuvitelmissa, jos ei muuten. Tarinoissa sankari lähestyy kohdettaan, mutta konnan aiheuttama uhka suurenee myös. Kuulija täyttyy toivolla ja huolella. Tullaan määränpäähän. Samoin on metsällä. Passimies yleensä löytää oman paikkansa, mutta "konna" hirvi voi osoittautua ovelaksi ja kiertää ajo- ja passilinjan taakse ja karkaa, vaarana on jäädä ilman ammuttavaa. Kuulija, jahtivouti on toivon ja epätoivon ristitulessa seuratessaan tilannetta.

> Juhlat on ohi, metsään taas,
> mutta vasoja ei löydetä ollenkaan.
> Vaan annas olla, kun pimeä saa,
> ne läävän takana laiduntaa! (A)

Siirtymä ei aina käy kivuttomasti, sillä kronikoissa on mainintoja miesten menosta oikeaan paikkaan, mikä paljastaa, ettei aina asia ole niin, joskus on menty väärinkin. Toisaalta oikea paikka on ilon ilmaus kaadosta ja tarkoittaa passin osuneen kohdalleen juuri hirvien kulkureitin varteen. Ampuja on ollut oikeaan aikaan

oikeassa paikassa. Passiin päästyä asemia voidaan vielä vaihtaa joko määräyksestä tai muuten vain, vaihtelun vuoksi, vaikka pääsääntö on ettei jahtipaikalta saa poistua ilman lupaa.

> Jahtivouti ja muut oli nähneet julmetun paljon vaivaa ja vetäneet ainakin neljä passilinjaa, johonka ne oli sitten merkinneet ihan numeroilla jokahisen paikan, jotta tyhmempikin osaa mennä ampumasijalleen, Mä kyllä aina varmuuden vuoksi kysyin vieruskaverilta, että onko tää nyt ihan varmaan se mun paikka. Niille, jotka ei sitä heti arvannu, mää kerron arpomisen olevan sen takia, ettei tu riitaa asemista. (A)

Yllä oleva kronikkakatkelma mainitsee asemapaikasta sanalla ampumasija. Vanha itäsuomalainen elämänviisaus neuvoo tuntemaan ihmisen omalla sijallaan, ennen kuin häneen voi luottaa. Toisin sanoen ihmisen arkiminuus ja tapa elää ja toimia paljastavat hänen luonteensa paremmin kuin julkinen esiintyminen. Hirviporukassa kaikki esiintyminen metsällä on katsottava julkiseksi, vaikka passikuvauksista voisi päätellä monen kuvittelevan olevansa metsällä yksin. Siitäkin huolimatta, että tiedostetaan näkyvyyden naapuripassiin olevan melko hyvä. Sana sija ja sijainti ovat lokaalisia, paikantavia sanoja. Jostain syystä siirtymisestä passipaikalle ei ole montaa mainintaa ajasta. Tosin jämäköitä hirviherroja on, joiden määräys kajahtaa täsmällisesti: Jokainen passiin kello kahdeksan ja ison elukan jo lempo vie**.** Aikamaininnat kuuluvat passissa odotteluun, sillä odottavan aika on pitkä varsinkin viluisena ja nälkäisenä tai unohdettuna. Nykyajan vitsaus, kiire tosin esiintyy siirtymävaiheessa:

> Nyt on kiirus huoneen taulu
> kaikki miehet hirvipassiin
> joka iikka heti sassiin. …
> Passiin saatiin melkein juosta
> ajomiehet alkoi Rajasuosta. (A)

Kauanko kestää kauimpaan passipaikkaan meno verratuna ensimmäiseen passipaikkaan ja missä vaiheessa alkaa ajo? Silloinko, kun kaikki ovat ehtineet passipaikoille, vai heti kun ensimmäinen passi on miehitetty? Entä jos passimies eksyy? Alkaako ajo siitä huolimatta? Tällaisiin kysymyksiin kronikat eivät kajoa. Tapaukset keskustellaan sisäpiirissä, yksityisesti eikä kyläkunnan edessä.

15.3 Passioltavat

> Matkataan linnun selässä, kettu johdattaa, portaat vievät taivaaseen.
> (Ari Hiltunen)

Olipa passiin rantauduttu millä tavoin tahansa, passipaikka ei välttämättä miellytä ja se pyritään vaihtamaan parempaan, mikä hyvällä tuurilla onnistuu, jos viereiseen passiin sattuu herrasmies, joka suostuu vaihtamaan passin. Niin pääsee toinen vähän aukeampaan kohtaan kiikareineen. Alkaa odotus, vuosittainen jännitys, vaikka suuntaisikin ajatukset korkeuksiin toivoen, etteivät hirvet kohdalle tulisi. Passimiehitys voi ketjussa olla riittämätön ja tarvitaan täydennystä. Passipaikoilla korvessa istuvien toiveissa on yksi ylitse muiden, halutaan saada omalle pistetilille vuoden ensimmäinen kaato.

Passissa keskeisin toimi on odottelu, joten passimietteisiin on runsaasti aikaa joskaan ajatuksiin vaipuminen ei ole suotavaa, sillä hirvi voi livistää ohi sen siliän tien. Pitkäksi venynyt ajo voi käydä passimiehelle ikästyttäväksi. Joskus odotus venyy viisi-kuusituntiseksi, joten vilu saattaa yllättää.

> Pitkäpiimäisempää passia en saata muistaa
> se kärsivällisyyttä koitteleepi passivahdin suistaa.
> Viimein Ahdin luoti vasan kuoloon suistaa
> viittätoista näyttää kello jo kuuluessa paukku Ahdin. (A)
> …
> Passissa ihailin hiipuvaista ruskaa Liippamäen,
> aatos kauas liitää, mieli herkistyy ...
> yhtäkkiä jäykistyn, kaikkoo herkkyys, mitä näen?
> Rinnettä alas mua hirvilehmä lähestyy.
> …
> Kuusi tuntia passissa me yhtämittaa seistiin.
> …
> Passimiehet tyhjät jahtikierrot paleli

ennätys puoli viidettä ol tuntia.
...
Antero ryömissä taas on vartiossa.
aikaa lyhennä ei toivon häivä,
että hirvielo esiin tulis varvikosta.
Sitten kaksi tuntia me turhaan seistiin, voi hiisi,
mutta vouti komentaapi vaan - jatketaan.
passissa siinä sitten norkoiltiin tuntia jo viisi.

Hirvijahti suunnitellaan etukäteen tarkkaan ja passipaikat ampumalinjoineen määritetään tarkoin. Mieleenpainuvilla ja toisistaan erottuvilla nimillä on helppo keskustella paikkojen sijainnista. Passipaikoille annetaan mielikuvituksellisia ja kuvaavia nimiä ja/tai ne numeroidaan. Niminä voi olla vaikkapa Lapinvalkama, Tappopisto, Passi no. 22, Sherry-passi, Tappopetäjä jne. Onnekkailla paikoilla on kohtalokkaat nimet. Vääräkoivu, Isokivi, Miljoonalato, Kalmisto, Rauhoitusalue, Virveläsuo, Sovero, Jurkko, Persliukumäki, Pentinmäki, Luukas, Tiro, Tölski, Kalapolku, Iitiänlava, Rännikorpi, Nuorakoski, Tykkitite, Toukkala, Joutlampi, Ruohiala, Kurjenlampi, eivät ole sotakirjasta kertovia taistelupaikkoja vaan passien nimiä, näin on informantin mukaan tilanne metsällä.

Passipaikkojen nimeäminen edustaa hirvestyksen semiopoetiikassa myyttistä kerronnallista elementtiä. Vakiintuneen tavan mukaan numeroidut passipaikat arvotaan lähdössä ampujille. Nimeämällä on maastosta eriytetty paikka myös tunnepitoisesti ei vain maastokoordinaattien mukaan. Onnistuneen kaadon näyttämönä jotkut passit alkavat erottua muista tavallista "onnekkaampina". Kaatajan mieleen passipaikka, jossa kaato tapahtui, jää muistikuviin erityisen muistettavana paikkana. Kokeneimmilla jahtimiehillä voi olla omat nimikkopassit. Passipaikkana voi olla rakennettu ampumatorni, joten jahtirakennelmatkin voivat saada erisnimen rakennustarpeiden lahjoittajan tms. seikan mukaan. Yleensä passipaikan istuimena on kanto, kentäjakkara tai istuinalunen. Passien suunnittelu edustaa hirvisodassa rintamalinjoja, joka edellyttää käytännön valmisteluja.

Eräänlainen YH-tilanne provosoitiin Pangalle ennen jahdin alkua. Siellä käytiin ennakolta läpi karttaharjoituksena, mutta myös maastotiedustelujen avulla eräitä painopistesuuntia. Joukot suorittivat myös kenttälinnoitustöitä, joiden tuloksena Tappokankaan-Panganniemen tasalle on syntymässä tornilinja, jota tullaan ensi vuonna jatkamaan ja täydentämään.
Pentin gryndaus perustui kolmijalkaisuuteen. Eikan taas nelijalkaisuuteen ja molemmat muodostivat virkistävän vaihtoehdon maallikkorakentajien kaksijalkaversiolle. Kaikkien tornien tikkaitten kaltevuuskulman on säätänyt ja oma-laatuisen ristikointituen asentanut eräs maisteri, jolle tässä yhteydessä esitän lämpimät kiitokset." (A151, 48-64)

Passissa olo edellyttää suhteellista hiljaisuutta. Nuotion käyttö passipaikan lämmön lähteenä on yleinen tapa, mikä saattaa aiheuttaa ajon ja hirvien kulkusuunnan kannalta harmillista ääntä ja hajua. Passissa on aikaa metsämiehen miettiä ja tarkastella luontoa. Olla osa luontoa itsekin. Todellisuus passissa ennen H-hetkeä on enimmäkseen vilua ja odotuksen jännitystä. Odottelua ryydittävät erilaiset mietteet ja passikuvitelmat. "Passipaikalla oleskelullekin on luotu kuvitelmia, joissa kivipatsaaksi jähmettynyt jäntevä metsästäjä tuijottaa lähestyvään ajoon päin, kenties vainuakin vetäen. Vain silmänvalkuaiset vähän ja verkalleen muljahtelevat." (A54, 38-42)

Passijännitys poikkeaa riistahorkasta. Passijännitys liittyy kaatotilanteeseen ja odotuksen jännitykseen. Jahdissa odotteet ovat korkealla ja jokaisen passimiehen toiveissa väikkyy kaato. Kaato onnistuessaan palkitsee passissa ikävystymisen vaivat ja selittää sen, miksi passimieheksi on vilusta ja ikävystymisestä huolimatta tarjolla enemmän halukkaita kuin ajomieheksi tarjoutujia.

"Passissa ihailin hiipuvaista ruskaa
Liippamäen,
aatos kauas liitää, mieli herkistyy...
yhtäkkiä jäykistyn, kaikkoo herkkyys, mitä näen?
Rinnettä alas mua hirvilehmä lähestyy.

Suoniini syöksyy ryöppynä adrenaliini ---
hirvi pysähtyy niinkuin sanois mulle,
kun etsin sitä kiikarini ristikkoon,
mä metsän Mielikin on lahjaviini sulle

tarkka laukaus - se kellistyykin varvikkoon. (A69, 15-25)

Lisänsä jännitykseen saattaa tarjota riski nimeltä luonnolliset tarpeet. Passissa tarkkaavaisuus ei saisi hetkeksikään herpaantua, jos mielii varmistaa kaatajan kunnian itselleen. Toisaalta kunnian gloriaan kuuluu, ettei vartiomies hädässäkään jätä paikkaansa. Kronikoissa on tämäkin detalji huomioitu.

"Einar kerran passissa tuumi,
olis housut riisuttava, mutta riski oli liian suuri,
kun tähtäimessä oli iso pää,
silloin housut kyllä jalkaan jää." (A102, 17-20)

Joskus riski silti otetaan harmillisin seurauksin:

...yksi hirvi saatiinkin aika pian liikkeelle ja se paineli ihan yhden passipaikan kohdalta passiketjun läpi, mutta tilanne sattui olemaan sikäli erikoinen, että passipaikan haltija oli juuri joutunut lähtemään pienelle asialle ja kun hän oli näissäkin asioissa hyvin tarkan linjan mies, niin hän hakeutui tiheään pusikkoon, missä tuo toimitus oli mahdollista toteuttaa tyylikkäästi kenenkään näkemättä. Se toimitus sattui sitten vielä kestämään hiukan kauan ja niin siinä sitten kävi, että hirvi sai painella kaikessa rauhassa passiketjun läpi." (A26, 27-34, yk)

Tositilanne verifioi kokeen ja testaa lopullisesti metsästäjän tiedot ja taidot. Laukaustilanteessa huipentuu jännitys kahdella tavalla. On hetkessä osattava arvioida oikein kohteen luvallisuus ja saatava mahdollisimman tehokas ja kuolettava osuma. Haavakon teko koetaan häpeäksi, jota yritetään kaikin keinoin välttää. Tämä saattaa synnyttää riistahorkkatilanteen. Suomalaisessa kansanperinteessä ilmiötä on kutsuttu saamiseksi ja saalistuttamiseksi. Kun ampuja oli varma, että osuu niin usein menikin ohi ja tämä saattoi sanoa, että minua saalistutti. Tai jotain saalistuttaa niin jotta kettu pääsee hyvältä hollilta karkuun, kun metsästäjä ei malta yhtään tähdätä, vaan ampuu vaan summalta kohti. Kolmas todistaa, että metsästystilanteessa saalistuttaa kun himoitsee jotakin aivan käden ulottuvilla olevaa ja epäonnistuu eikä saakaan. Toisaalta osuman tarkkuuteen vaikuttaa myös välimatka eli "ampumaholli" ja liiallisesta innosta johtuva malttamattomuus. Eräperinteessä saalistaminen on ollut paha tunne, jonka ansiosta saalis säilyttää henkensä. Odotteet saavat aikaan riistahorkan, ampuja "saalistaa". Aloitteleva erämies riistan nähdessään varustautuu ampumaan, mutta onkin pelon- ja hyväntoivon hallitsema sikäli, että jopa alkaa vapista ja hengestyä. Siitä tilasta ei tule pian rauhoittumista eikä malta sitä odottaakkaan pelosta, että riista menee karkuun, vaan ampua tohlaa hengästyneenä ja vapisevaisena, sydämen lyödessä rajusti, ja ampuu sivu. Sitä asiantilaa sanotaan **saalistamiseksi**.

Passivilusta kerrotaan ja siitä vitsaillaan. Tosi on, että kostea viimainen syysilma voi tunkea luihin ja ytimiin, eikä vilu lähde ennen saunomista, vaikka passissa olija olisikin pukeutunut lämpimästi. Seuraavassa pari tyyppiesimerkkiä siitä millaisia nämä tarinat ovat. Ville paleli hirvipassissa ja käveli viereisessä passisssa olleen Kallen luo: - Onpa hirmuisen kylmää, tässähän taitaa vilustua aivan perusteellisesti. - Tee niinkuin minä, neuvoi Kalle. Heti kun minua alkaa viluttaa, ota ja keitän kuumaa vettä, teen rommitotin ja kömmin sänkyyn Maijan viereen. - Olisikohan Maija nyt kotona? toteaa siihen Ville. Jälleen suomalaismetsien veijari Ville seisoo hirvipassissa kovassa pakkasessa. Pyssy on puuta vasten ja mies värjöttelee kylmissään. Naapuripassin mies tulee pois omalta paikaltaan ja ohikulkiessaan virkkaa: - Taitaa Villeä kylmätä, kun seisoo noin keskellä vaatteita.

16. OSUMAT KOHDALLEEN – F16 Osuma

16.1 Sattuman satoa

Jos karkea hauli on sattunut otuksen aivoihin, selkäytimeen tai muuhun arkaan paikkaan, kuolee otus, mutta sellaista osumaa on pidettävä sattumana. (Erkki Levanto)

Kaksoislaukaus on aivan toista kuin kaksoisosuma, koska laukaukset saattavat mennä sivukin. (Tauno V. Mäki)

Jokaisen metsästäjän unelma ja napakymppi on sydänosuma, jolla on kansan suussa merkillinen nimi, **kuparinen**. Nimi tuo väistämättä mieleen kalliokuvien kupariset vanhat ristinmuotoiset taikamerkit, joiden esikuvana on ollut aurinko. Ristikko on myös mytologinen hahmo sekä kiikarikiväärin tähtäin. Kuudettatoista hirvestysfunktiota luonnehtii satukaavassa taistelu, jossa sankari ja konna ottavat yhteen. Hirvenmetsästäjä on tarinan sankari ja hänen pyrkimyksiään vastaan on hirvi, joka pyrkii pakenemaan ja siten tekee tyhjäksi ampujan haaveet. Tarinassa taistelutantereena on avoin kenttä, kilpailu tai esimerkiksi korttipeli. Hirvestyksessä osumanäyttämönä voi olla ampumaradat harjoittelu- ja kilpailupaikoilla, mutta varsinainen koitos käydään metsäaukeilla. Aseella käytävä tulitaistelu liikkuvaan kohteeseen on havumetsien vastine keskiajan karnevalistisille soihtukulkueille.

Tuli on kuoleman symboli. Hirvikaskustossa tulitusta kuvaillaan tähän tapaan: Oli lokakuun kuudestoista tai vähän sen jälkeen. Hirviseurueen ampujat olivat siirtymässä uusille passipaikoille, koska ajomiehet olivat antaneet tiedon hirven ottamasta uudesta suunnasta. Passimiesten marssiessa hakkuuaukean halki johtavaa polkua, joka jatkui jyrkkänä myötäleenä edessä olevaan notkoon, ilmestyi hirvi heidän näköpiiriinsä ja juoksi säikähtyneenä rinnettä alas. Alkoi kolmen miehen yhtäaikainen tulitus, joka jatkui kunnes hirvi viimein katosi näkyvistä. Kovasta tulituksesta huolimatta hirvi vaikutti täysin terveeltä kadotessaan näköpiiristä. Yleinen hiljaisuus vallitsi miesten keskuudessa, kunnes seurueen sanavalmiudestaan tunnettu jäsen laukaisi tilanteen kysymällä: Kuka ampui ohi? Tämä on myös karnevalistista suuren kokemuksen ja ison tunteen puhetta, jossa vakavaa ja synkkää vastaa asetetaan vitsikäs ja iloinen, abstraktio ja ruumiillinen. Ammunnasta käytetään tulituksen lisäksi kiertelevämpiä ilmaisuja. Saatetaan suolata lihoja. Hyvä ampuja on ampujahai.

Osumat ovat metsästyksen tunnepitoisimpia tapahtumia. Mieltä hurmaa, jos osuu; harmittaa jos ei osu tai osuu väärään paikkaan ja hirvi pääsee haavakkona karkaamaan. Laukauksia hirvimetsällä on totuttu näkemään ja kuulemaan monenlaisia. On vahingonlaukauksia, yhteislaukauksia, napakymppejä, harhalaukauksia, huteja, leimoja mäntyyn, laukauksiä yläilmoihin sekä päin peettä eli pitkästä. Käytöstä ovat poistuneet merkkilaukaukset, kaatomerkit ja sen myötä paukuttelu ja ruudin poltto. Napakymppi eli sydänosuma on tavoitelluin sattuma, mutta kronikoiden todistamat osumat ovat sattuneet myös niskaan, jalkoihin, kaulaan, ronkkaan sekä peräaukkoon ja suolille. On ammuttu hirven vatsa ravoille.

16.2 Taidot testissä

Hirvestyksessä metsällä tarvitaan ampumataitoa. Ilman asetta tai pyydystä ei ole kaatoa eikä saalista. Ase ilman ampujaa tai panoksia on hyödytön, mutta sekään ei vielä riitä. On oltava taitoa myös, koska osumatarkkuus ratkaisee miten kivuttomasti ja tehokkaasti hirvi hypää aikaulottuvuudesta toiseen, tämänpuoleisilta laidunmailta tuonpuoleisiin.

ASE LAUKAUS
AMMUNTA
AMPUJA OSUMA

Kuvio 30. Ammunnan semanttinen viisiö.

Aseen käsittelytaidon lisäksi aseen on oltava kunnossa ja tarvittavat panokset mukana. Mitä ammuntatuloksiin tulee, varsinkin huonoihin, on osa syistä todellisia osa kuviteltuja. Tuulinen sää vaikuttaa

osumatarkkuuteen ja asettaa haasteen ampujan arviointikyvylle. Luonto voi haitata toisellakin tavalla. Näkyvyyden on oltava hyvä, jotta onnettomuuksilta vältyttäisiin, mutta aina se ei ole sitä. Metsästysseurojen metsästyskauden ulkopuoliseen toimintaan kuuluvat ammuntaharjoitukset ja ampumakilpailut.

Tositilanne verifioi, todentaa kokeen ja testaa lopullisesti metsästäjän tiedot ja taidot. Laukaustilanteessa huipentuu jännitys kahdella tavalla. On hetkessä osattava arvioida oikein kohteen luvallisuus ja saatava mahdollisimman tehokas ja kuolettava osuma. Haavakon teko koetaan häpeäksi, jota yritetään kaikin keinoin välttää. Osuman tarkkuuteen vaikuttaa myös välimatka eli "ampumaholli" ja liiallisesta innosta johtuva malttamattomuus. Eräperinteessä saalistaminen on ollut paha tunne, jännityksestä johtuva käsien vapina tai ammuntakammo, jonka ansiosta saalis säilyttää henkensä.

Hutilaukauksesta haavoittunut hirvi pakenee ja osuman laadusta riippuu, miten pian otus menehtyy ellei sitä löydetä. Nyrkkisääntö on, että mahalaukauksesta hirvi kuolee kuumeeseen ja kipuun muutaman päivän sisällä, mutta leukalaukauksesta nälkään parissa viikossa. Kronikoitsijoiden mielestä vain ratahirveä voi täräyttää huoletta partaan. Metsästäjä pyrkii löytämään haavoittamansa hirven, mutta aina jäljitys ei onnistu. Sankka lumisade peittää jäljet tai hirven onnistuu kätkeytyä.

Hyvät osumat ovat osin harjoittelusta ja osin asenteesta riippuvaisia. Samuli Sillmanin haastattelema vanha metsästäjä oli ampunut jahtiuransa aikana haastatteluhetkeen mennessä 167 hirveä, joista 166 laillista. Haastatellun periaatteena oli: Kun tapetaan eläintä, pitäisi ampua tarkasti. Joillain onnekkailla metsämiehillä kuten Jouni Jäkälän haastattelemalla HeimoTapiolla onnistumisprosentti oli alussa 100% asettuipa mies mihin vain passiin, hirvet tulivat eteen joka tapauksessa ja ohilaukauksia ei juuri sattunut. Näkemisen vaikeus on yleinen selitys ampumatta jättämiselle. Menee vettä silmiin, ei näe ampua!

Laukausten laatua eritellään, joten erityyppiset laukaukset on luokiteltu. Hutilaukauksen vastakohta on mestarilaukaus, jonka kansallisrunoilija kuvasi osuvasti Hirvenhiihtäjissä.

Rantaan myös mä jouduin, näin Pekan ampuvan ynnä
kaukana laukkaavan vapahasti ja vauriotonna
järven jääll´ yli hangen pois pakosalle jo hirven.
Nauruun purskahdin väkisinkin: ´Mielesi miss` on,
järkevä mies, et kai vakavissasi ammu?´jo virkoin.
´Pilveen ennen käy kuin hirveen näin etähältä.´
Vanhan pyssyn multa hän ääneti tempasi äissään,
silmälleen heti nosti ja ampui. Sen pamausta
seurasi huuto ja hämmästys, näet kiitävä hirvi
kaukana pystyyn karkasi, niin verihinsä jo suistui.
Laukaust´ ammutun ei miesmuistiin moist´ ole kuultu.
(Johan Ludvig Runeberg, suom.)

Epäonnekkaista laukauksista käytetään kierteleviä sanontoja. Urosta posautetaan maustepuolelle jne. Varmistuskin voidaan kertoa runokielellä. Ammutaan varmuudeksi fileet poikki, jotta hirvi ei enää loikkisi naapurin puolelle. Heikot tulokset osumissa ovat sen verran tavanomaisia, että niistä kaskutaan ja kirjoitetaan. Esimerkiksi näin: Tehtaan johtaja järjesti hirvijahteja, joissa oli pääasiassa tehtaan omaa väkeä ajomiehinä ja ampujina. Yksi ampujista syyllistyy toisen kerran varomattomaan laukaukseen ja johtaja juoksee ampujan luokse: - Tämä on viimeinen jahtinne, olitte jo toisen kerran ampua minut hengiltä. - Antakaa nyt Herra johtaja vielä yksi tilaisuus, pyytää ampuja. Vitsi viittaa tahalliseen tahattomuuteen ja harmistuneen hirviporukan mietteet saattavat onnettomasta hutilaukauksen tekijästä tuntuakin syytökseltä, että teit sen tahallasi.

Vahingonlaukaus on vakavin hutilaukauksista. Siitäkin kaskutaan. Tyypillinen kasku ilakoi lajin tunnistuksilla, joista hirven sotkeminen traktoriin, latoon tai lehmään on varsin tavallinen yhdistelmä, mutta myös ihmisen ja eläimen välisellä erolla leikitellään. Pekka oli tarmokas jahti-isäntä. Järjesteli ja touhusi innokkaasti saadakseen jahdit onnitumaan. Oli ensimmäinen hirvijahtipäivä ja päätettiin aloittaa kämpän läheltä. Ajo sujui suunnitelmien mukaan, mutta hirviä ei kuulunut ja sovittu ajoaika oli lopuillaan. Passimiehet alkoivat kokoontua kämpän pihaan, kun lähistöltä kuului kaksi laukausta. Pian koko porukka oli koolla ja viimeisenä kiiruhtaa Pekka touhukkaana paikalle naama punoittaen.

- Onko kaikki paikalla?
- Kyllä näyttäisi olevan, toteaa joku.
- No hyvä, tuolla niemen nokassa on varmaan sitten vasa nurin!

Huonoja osumia häpeillään, hyvillä ylvästellään. Sydänlaukauksen huippua lienee, kun sydän oli aivan "kannakkeistaan irronnut". Tai perälaukaus, joka osuu sydämeen vatsan kautta. Ampumaratahuumori on oma lajinsa samoin kuin ns. herrojen jahdit. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli julmettu kalamies, mutta hän kävi myös edustusjahdeissa hirvimetsällä. Harrastus edellytti häneltäkin ampumaharjoituksia, joista on siinnyt sikermä kekkoskaskuja. Vitsi piilee tässä siinä, että Kekkonen oli keskustan miehiä, mutta sanavalmis ja huumorintajuinen.

Kekkonen oli kokeilemassa ampumaradalla hirvikivääriään ennen hirvikauden alkua. Ensin ammuttiin seisovaan tauluun kolme koelaukausta. kaikki menivät eteen, jolloin näyttösuojassa miehet totesivat että kyllä se Kekkosella aina vedättää oikealle. "No huuda siitä", tokaisi toinen. Toinen huutaa vähän kuin kiruuttaan "Vasemmalle"!! Kekkonen kuulee huudon ja toteaa ammunnan johtajalle: - Sitä ne maalaiset nykyisin aina huutaa.

Kronikoitsijoiden runosuoni on pulpunnut erilaisten osumien ja seurauksien kuvailuissa. Saalis heti nurin keikahtaa, oli ilmaisku ollut tappavan tarkka, tarkka laukaus niskanuppiin hirven päivät päättää; jos hirven koipia puolimetriä lyhentää, voi vakavasti uhata sen elämää; itsellensä kovin vihoitteli, kuulia kun kassillisen metsään paukutteli. Miksi kohti taivasta tähtää passiukko tämä? Ei oo lentsikkaan nousseet hirvenkielet, totuuden tään kakistellen varmaan nielet. Männyn tyveen tyvileima tällä konstin saadaan. Totuuden ammunnasta kuulin, se on aivan toinen kuin aikaisemmin luulin. Vasan ulkomuoto ei lie ollut siisti, kun hän pyssyllä siltä niskakarvoja niisti. Miten lie ollut myös kynsien laita, kuulalla piti lyhentää kavio kaita? Osuma on seiskassa, kello kuusi. Pyssy lauloi kerran lauloi kaks laukka muuttui liukkaammaks; kuolon virttä huilu soitti; perään roikkas kun jo kuoma metsään loikkas; kaatui viimein jalkapuoli - osui nuoli. Reikiä ol lihassansa, lapa rikki on rajusti.

Kun hirveen on osunut tai se on kaadettu, niin ennen kännykkäkautta asiasta ilmoitettiin muulle porukalle merkkilaukauksilla, joiden määrä ja viesti vaihteli seuroittain. Yksi hirven kaato saattoi vaatia kahdeksan laukausta ennen kuin viesti meni perille.

Ensimmäinen laukaus hirven
nurin kaatoi,
kolme kuulaa seuraavaa,
kaatomerkin antoi.
Neljä lisää, johtajalta, tapa
meillä vaatii,
että sakki hirven luokse kokoon
näin jo saatiin.

Miehet sihtaa, tähtää, laukaisee ja ovat hyvien neuvojen tarpeessa, sillä laukauksilla on eroa sekä omissa että toisten silmissä. Tauno V. Mäen määritelmän mukaan kaksoisosuman ja kahden osuman välinen raja on hieman vaikea määritellä. Jos pudottaa nopeilla peräkkäisillä laukauksilla kaksi sorsaa parvesta, on se selvä kaksoisosuma. Mutta jos ampuu yksipiippuisella otuksen, lataa haulikon uudestaan ja ampuu heti, ei se oikein enää olekaan kaksoisosuma. Edelleen Mäki toteaa: Vaikka suomen kieli ei ole köyhää ilmaisuista, on jahtikielessä sellaisia käsitteitä, joille on vaikeaa löytää lyhyttä ja selvää vastinetta suomesta. Siksi "duplee" elää metsästäjiemme kielessä jatkuvasti, vaikka omastakin takaa olisi hyvä sana: kaksoisosuma. Etevimmätkin metsästäjät ampuvat joskus ohi väärin arvioidun etäisyyden takia, tai jos hirvikello tai aseen käyttöominaisuudet on heikosti tiedossa. Vastaavasti nuorissa ampujissa voi löytyä potentiaalia. Kun tarkastellaan osumaa:

Luoti hirven lävisti sekä 6 tuumaa kuusipuuta.
Onpa pojassa ja pyssyssä tuota potentiaa!

16.3 Pyssyn pilaus

Kalannissa kerrotaan tarinaa pastorista, joka oli kova metsämies ja linnustaja, taitava metsästäjä. Kun hän ajeli renkeineen luhtaniittyvajalle, tuli jänis aivan reen luo, ja vaikka pastori kaksi kertaa ampui kohti ei jänis kuollut. Silloin seurue ymmärsi, ettei tuo jänis mikään oikea jänis ollut. Saalis, johon ampujan mielestä osuu, mutta joka ei siitä huolimatta kaadu, on jahtitarinoissa tavallinen aihelma, ja vanhaa perua. Kansanuskomuksissa saaliittomuus selitettiin pilaamisuskomuksilla. Joko ase, koira tai metsästäjä oli pilattu tai sitten viety metsäonni kokonaisuudessaan kerta kaikkiaan. Ennen tuliaseiden aikaa jänistä pyydettiin ansoilla. Isoa jänistä permillä ja pientä rihmalla, joten aina ei voi olla varma kummasta langasta on kyse, kun metsästystaioissa puhutaan jänislankojen pilaamisesta.

Pyssynpilaus on selitys huonolle osumalle tai epäonnelle metsällä. Tunnepitoisella ja alitajuisella tasolla tapahtuvana toimintana, selitykset saattavat olla selittäjästä aivan järkeen käypiä. Aika on muuttanut käsityksiä, ja mennen ajan konstit ovat suureksi osaksi unohtuneet ja lähes tyystin hävinneet pois käytöstä. Hyväonnisuuden epäiltiin taikakeinoista johtuvan. Taian tehneen lankoihin uskottiin metsänhaltijan = pirun ajavan riistaa mielin määrin. Erään kerran paikallisen papin epäluulot heräsivät ja kun tietäjän avulla katsottiin, mikä taika langoissa oli, nähtiin pikkuinen mies jäniksen selässä istumassa pitkä ruoska kädessä, suitset jäniksen suussa ja se ajoi jäniksiä. Tutkimusaineiston perusteella salakaatotarinat ovat perua pilaustarinoista. Metsästystaiassa hyvästä onnesta nähtiin "jänis suitset suussa". Mielikuva tuo elävästi mieleen isomman jäniksen, ratsuhevosen kaltaisen olennon. Ruotsissa tästä tarinasta on kuvataiteilija Carl Larsson kehitellyt jouluaiheita, jossa tonttu käsittelee hirveä. Tästä voi päätellä uskomuksella olevan yhteispohjoismaiset juuret.

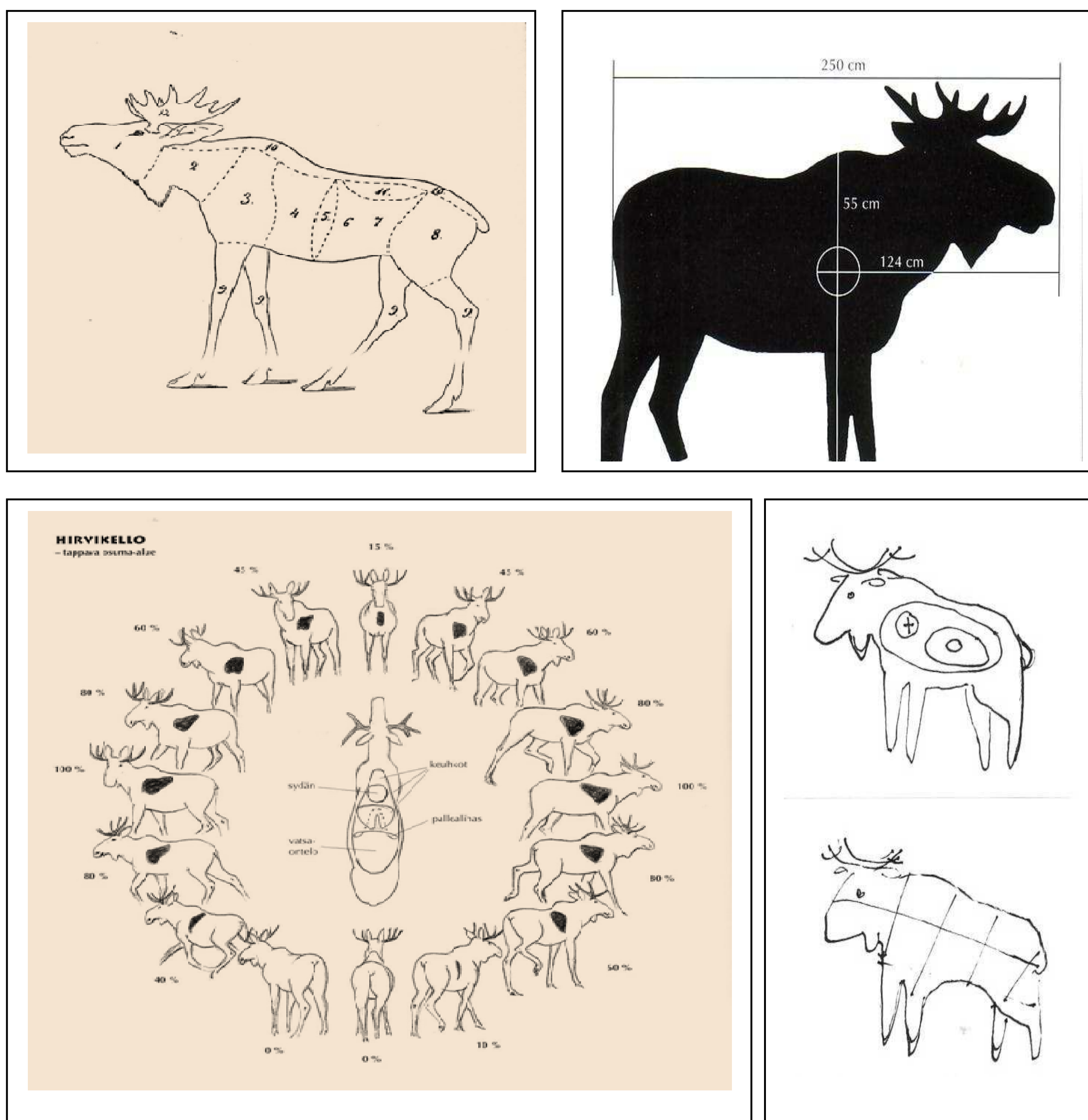
Mielenkiintoinen tämän tutkimustuloksen kannalta on myös metsästysonnitaika, jossa ilmenee 31 osatekijää. Taiassa otetaan kolmelta eri tilalta yhdeksästä eri puulajista kolme oksaa kustakin, minkä jälkeen kolmesta näreestä otetaan kolme havunlehvää, jotka lopuksi vasemmalla kädellä kehrätyllä punaisella langalla sidotaan kiinni oksiin ja pujotetaan rakennelman ympärille solmuun sitomatta ja lopuksi jänismetsälle lähdettäessä pyyhitään taikarakennelmalla jänislangat, niin jäniksiä juoksee ansaan solkenaan. Monimutkaiset taikarakennelmat viittaavat alitajuiseen tietämykseen jonkin toiminnan rakenteista. Kansanomainen konkreettisen logiikka on joskus tyrmistyttävän suoraviivainen kaikessa outoudessaan. Niin tässäkin. Kuten liitteenä oleva hirvestystarinoiden vertailu osoittaa, on hirvitarinoissa samat aiheet ajasta ja kerronnan tyylistä huolimatta. Toisaalla on selvitetty lapinkodan yhteyksiä loitsu- ja metsästysperinteeseen. Jänislykyn taika sisältää rakenteen, joka muistuttaa lapinkotaa/narinkirkkoa ja ehkä Kalevalassakin kodan hävittävä hirvi itse asiassa teki tyhjäksi tällaisten taikojen tehon ja kuvaus on metaforinen. Kronikoiden hirvestysaiheiden kerronnallinen rakenne on sama. Kolme oksaa x yhdeksän puuta on 27 oksaa + kolme kuusenkerkkää (vrt. onnekas kaataja saa vielä nykyäänkin havun hattuun) ja lopuksi punarihma, jolla sidotaan kaikki yhteen. Tämä ole kuin konstruoimani kaava? Rihma on kerronnan fokus, joka vastaa otsikkoa eli kaiken yhteen sitomista. Yhdeksän eri lajista puuta ovat motiiveja kussakin ryhmässä ja ne jakaantuvat kolmeen oksaan, tulkinnallisiksi kolmioiksi.

Kamariherra Naryschkin oli perehtynyt hirven metsästykseen kutsulta, mutta olipa hirven ampumaetäisyydelle saantikeino mikä tahansa tai aselaji mikä tahansa, hirven tainnuttavan iskun on osuttava kohdalleen, sillä edes huomattava verenhukka ei hirveä välttämättä tapa. Syyttä hirvi ei ole saanut olla verensulun eli verenasetussanojen jumalhahmo Homma eli Humma. Verenseisautus sanojen tyypillinen fraasi on: Seiso veri niin kuin seinä. Hirven veri on arktisissa kevätolosuhteissa ollut arvokasta ruokaa ja hirven veren hyytymistaipumus talteen otettaessa on havaittu varhain. Suola ehkäisee tehokkaasti ravistelun tai vispauksen myötä veren hyytymisen, joten suolakin on saanut taianomaisen tehokeinon maineen. Verenseisauttajat hallitsivat hommansa ja kykenivät ja kykenevät pysäyttämään verenvuodon pelkällä sanan tai ajatuksen voimalla. Merkillinen taito, jonka synnyt ovat syvällä kuin sammon juuret kalliossa.

Kallioiden ferro-oksidinen punaväri on pysähtynyt syksyisestä tihkustaan lasikiilteen alle. Arkeologien piirissä on arveltu, että kalliokuvien sydänristikkokuviot ovat olleet rituaalisia ammuntakuvioita. Kuvioista päätellen sydänosuma on ollut tavoitelluin ja osumien luokituksia on aina tehty. Ennen hirvikelloa määritelmät olivat sivusuuntaisia tasokuvia ilman perspektiiviä, sivukuvaosuma-ohje lienee ikivanha tyyli opettaa osumakohtia.

Kolkkapyyntiä harjoittava hirvenhiihtäjä tosin ei tällaista harjoitusta tarvinnut eikä myöskään veneestä uivaa hirveä pyytävä, koska vedessä tai lumessa olevan hirven pystyi tappamaan kolkkaamalla, kun kyseessä oli kolkkapyynti, tainnuttaminen. Aseellisesta pyynnistä puhutaan kaatamisena ja ansapyynnistä pistämisenä.

Kalliokuvien joukossa on lukuisia piirroksia, joissa hirven ruho on ympyröity kehillä tai ruudukoilla. Kyseessä on jonkinlainen jaottelu, joka ilmeisesti osoittaa hirven anatomiaa sekä ison eläimen herkkiä ja herkkukohtia.

Kuva 7. Osumakohtien ja ruhon osien määritystapoja ennen ja nyt

Naryschkinin opas määrittelee osumat kahteentoista ruhoalueeseen, jossa pää on alfa ja omega, ensimmäinen ja vihoviimeinen kohta mihin hirvestäjä voi osua. Kamarineuvos saa vuosisadan takaa sanoa painavan sanansa, joka perustuu ylimetsänhoitaja E. Engelhardtin esitelmään Liiviläisen metsästyksen ystävät yhdistyksen vuosikokous-esitelmään vuonna 1901 aiheesta Hirven ampuminen kutsulta.

16.4 Osumasuositukset

Pari sanaa luodin osumakohdasta.

Päähän ammuttu laukaus (1). Jos laukaus on osunut aivoihin kaatuu hirvi heti jääden paikalle, muussa tapauksessa menee se menojaan. Epävarma laukaus.
Kaulaan ammuttu laukaus (2). Jos laukaus murtaa kaulanikamat tahi katkaisee kaulavaltimot, kaatuu eläin heti, joka toisinaan tapahtuu myöskin kuulan tunkeutuessa henkitorveen. Kuula ei kaulalihaksiin ammuttuna tuota kuolemaa, vaan eläin paranee pian haavoistaan. Tätä laukausta saattaa suositella ainoastaan taitaville ampujille.
Lapaan ammuttu laukaus (3). Tämän laukauksen saattaa eroittaa korkeampaan ja matalampaan lapalaukaukseen. Useimmiten lävistää kuula keuhkot tai sydämme. Hirvi hyppää ylös, ryntää sitten, mikäli se ei heti kaadu, hurjaa vauhtia pakoon pää painuneena maahan, kaatuakseen heti sen jälkeen maahan. Paras laukaus.
Keuhkoihin ammuttu laukaus (4). Ammuttu eläin käyttäytyy kuten edellisessä tapauksessa; se kaatuu tavalliseseti pian. Hyvä laukaus.
Maksaan ammuttu laukaus (5). Tämä laukaus on hyvin tuskallinen hirvelle, joka tehtyään pienen hyppäyksen jatkaa pakoaan, jonka aikana se alituisesti näyttää tupertuvan maahan. Se laskeutuu pian makuulle ja kuolee muutaman tunnin kuluttua. Laukaus ei ole erittäin hyvä. Se on kuten 6, 7, ja 8 selvä todistus siitä, että metsästäjä on ampunut liian taakse.
Vatsaan ammuttu laukaus (6 ja 7). Kuulan sattuessa syntyvä ääni heikko. Seisova eläin peräytyy tavallisesti ja pakenee sitten hitaasti, tuon tuostakin pysähtyen. Hirvi kuolee tavallisesti 6 á 10 tunnin kuluttua, mutta jää harvoin metsästäjän saaliiksi. Huono laukaus.
Lanteisiin ammuttu laukaus (8). Ääni kuulan sattuessa tavallisesti kova. Kun laukaus on osunut korkealle ja murtanut lantioluun, kaatuu hirvi ja koittaa, kykenemättömänä nousemaan, ryömiä pakoon. Hyvin huono laukaus.
Jalkoihin ammuttu laukaus (9). Ääni kuulan sattuessa hyvin kova. Erittäin huono laukaus.
Selkärankaan ammuttu laukaus (10). Hirvi kaatuu ja jää makaamaan paiaklle jos itse selkäranka murskautuu, mutta jos kuula osuu ainoastaan nikamien haarakkeisiin, nousee hirvi uudelleen ja ajtkaa pakoaan. Yleensä huono, liian korkealle ammuttu laukaus.
Munuaisiin ammuttu laukaus (11). Tavallisesti osuu kuula samalla selkärankaan ja hirvi kaatuu. Muussa tapauksessa kuosee se vasta tuntikausien kuluttua. Huono laukaus.
Sarviin ammuttu laukaus (12). Ääni kuulan sattuessa kauvaksi kuuluva ja kova. Jos se on osunut sarvien kiinityskohtaan, kaatuu hirvi toisinaan, tahi seisoo muutaman silmänräpäyksen tainnuksisa, mutta tointuu pian ja kaenee. Hyvin huono laukaus.

Iäkkään metsästysoppaan mukaan paras laukaus on lapalaukaus ja hyvä osuma on keuhko-osumakin, taitureille varattuja osumakohtia ovat kaula- ja päälaukaukset. Kaikki muut kohdat ovat toinen toistaan huonompia. Hirvikannan ja statistiikan eli tilastotieteen kehityksen myötä asiasta on saatu näyttöä. Vuosittain laadituista kaatotilastoista on laskettu osumaprosenttien jakaumia ja verrattu niitä osuman tehokkuuteen. Hirvikello sen kertoo, jos metsästäjä tahtoo onnistua varman päälle hän uskoo eräkirjailija Erkki Timosta, jonka mielipiteen mukaan ratahirveä voi täräyttää vaikka partaan huoletta, mutta vastaavaa ei suositella hirvijahdissa. Metsästäjiä kiinnostaa taidon vertaaminen.

17. ILMETTY HIRVIMIES– F17 Varusteet

17.1 Välineistään mies tunnetaan

> Työkalu on taideluoma, silloin kun se on sitä, mitä sen on oltava: aatteensa mukainen ja tarkoitustaan täysin vastaava. (Juhani Aho)

Hirvestäjän tuntee syksyisessä metsässä varusteista, jotka toimivat muille metsässä liikkujille tunnistimena. Punainen lakki ja liivi kuuluvat pakollisina metsästäjän varusteisiin. Tarinafunktioissa seitsemänteentoista toimintokokonaisuuteen on liitetty tunnistimeksi taistelun melskeessä saatu vamma, joka voi jäädä pysyväksi kuten vaikkapa ontuminen tai arpi. Täten funktio liittyy läheisesti myös tunnistamisen funktioon 27, joka edeltää valesankarin paljastumista tässä funktiossa saadun tuntomerkin perusteella. Sadussa prinsessa saattaa painaa sinettisormuksellaan merkin sankarin otsaan, metsällä lähtemätön jälki metsästäjän mieleen jää muistoihin, varsinkin jos kohtaa metsänneidon tai merkillisyydessä jotain muuta vastaavaa. Sankari saa sormuksen tms. Hirvimies saa pokaalin, mitalin tai ritsan, ansion mukaan joka tapauksessa. Uskottavuuden kannalta tämä funktio on merkittävä, koska sillä on merkitystä sadun/tarinan lopussa, missä se todentuu tekemällä tunnistamisen äkilliseksi, uskottavaksi ja liikuttavaksi, toisin sanoen totisimmaksi todeksi. Kun ritsamies saa vihdoin aseenkäyttölkuvan, tunnistetaan hänet taas metsämieheksi eikä tunariksi.

Metsästäjän varusteista kerrotaan kronikoissa eniten viinasta, mutta tarinaa riittää myös panoksista, eväistä, vaatteista ja muista välineistä. Asusteista tulee puhetta, jos ne katoavat, kastuvat tai likaantuvat. Huippukokemusta ja elämänmokaa edustaa panosten löytymättömyys, kun komea sarvipää on tähtäimessä.

VIINA PANOKSET
VAATTEET
EVÄÄT VÄLINEET

Kuvio 31. Semanttinen viisiö kronikan arvoisista metsästysvarusteista.

Punainen väri on elämänilon ja veren väri, kalliokuvien väri. Keskiajan karnevaalissa ihmisten virta muuttui iloiseksi naurukulkueeksi punaisia naamoja myöten. Myös metsästäjät hankkivat hyötymansikat poskille ja kasvot punoittaen istutaan nuotion loisteessa tai ravataan hirven jäljessä. Kun into on kova, jahtiretkelle lähdettäessä voi pakkaamatta jäädä yhtä ja toista. Viininkorjuujuhlien aikana virastoja suljettiin, elojuhlan aika jätti varjoonsa kaiken muun. Hirvimiehetkin ottavat vapaata toimestaan voidakseen hirvestyksen kiihkeimmän ajan omistautua pelkästään metsästykselle. Karnevalistissa viininkorjuujuhlissa käytiin mm. sotaa ummetuksen (viinirypäleet) ja ripulin (kakut) välillä.

Eväät ovat tärkeä osa metsämiehen varustusta ja eräonnea, joista myös kerrotaan karnevaalityyliin. Puhutaan puheripulista ja viinan virkistävyydestä veteen nähden veden heittoa ja keittoa unohtamatta. Pannu porisee tikun nokassa tuon tuosta. Pari esimerkkiä:

> 1) Ville oli tunnetusti kova puhumaan. Irvileuat olivat ristineet hänet hiljaiseksi Villeksi. Kerran hirvijahdin aikaan Villeen iski hirmuinen vatsatauti. Ville meni vähän väliä puolijuoksua kuusen alle ja kämpälläkin puusee oli jatkuvien vierailujen kohde. Porukka kokoontui kämpälle ja kun Ville puhua pälpätti ja juoksi vähän päästä puuseehen kuului miesjoukosta: -Se taitaa Villellä olla nyt sama tauti molemmissa päissä.
> 2) Hirvikämpän kaivo oli ollut jo monta vuotta käytössä, mutta yksi seuran jäsenistä alkoi epäillä veden laatua ja lähetti näytteen tutkittavaksi. Vesi todettiin heikkolaatuiseksi, mutta seuran jäsenet protestoivat veden juomakieltoa, koska samaa vettä oli juotu jo vuosia eikä kukaan ollut tullut sairaaksi. Terveysviranomainen oli todennut vettä voivan juuri ja juuri käyttää sellainen, joka siihen oli tottunut.
> - Kuinkas sitten vieraiden kanssa, kysyi yksi seuran nuorista jäsenistä?
> - Meillä niin harvoin juo vieraat pelkkää vettä, toteaa siihen yksi seuran veteraaneista.

Liiveistä puhuttaessa miespuolisen metsästäjän assosiaatioketju pyrkii kronikoinnissa soljahtamaan naisseuraan. Voidaan aprikoida josko uskaltaisi naispuoliselta jahtitoverilta kysyä liiveistä, onko ne matkassa mukana vai ei. Vaikka näissä tilanteissa ei kyseessä ole hengenvaaralla leikittely, niin mustan silmän syndrooma on todennäköinen. Kerrotaan kaverista, joka tuli hirvikämpille silmä mustana. Kun mieheltä kysyttiin, mikä silmään on sattunut, niin kaveri myönsi siihen osuneen vaimon nyrkki. Syynä oli seurueen viimekertainen leikki, jossa jokaiselle uskolliselle hirviporukan jäsenelle luvattiin uudet hirviliivit. Mies oli kotipulccinellalleen kertonut voudin tuntevan kaikkien metkut, mutta ei muistanut Lahtista, joka oli juuri mennyt naimisiin ja pystyi todistamaan ettei ollut kerinnyt käymään vielä vieraissa, kun on niin uusi aviomies. Kotiväen kourissa kovia kokenut mies ei ollut muistanut että päälle oli jääneet vanhat liivit eikä repustakaan löytynyt uusia. Valheella on lyhyet jäljet, mustasilmäinen mies oli joutunut liivikierteeseen.

Uskottomuuden lisäksi punalakkisten jahtiretkiä varsinkin hirvibuumin villeinä alkuvuosina pidettiin nestepitoisina karkureissuina kodin ikeen alta. Hirvimiesten viinankäytöstä on koko joukko vitsejä, mutta hyvin selvästi liivimiesten viinasten käyttö tulee esiin seuraavassa vitsissä: Myöhäinen hollantilaisturisti ajeli lokakuun lopulla Suomen läpi ja saapui Helsinkiin. Huoltoasemalle poiketessaan syntyi keskustelu asemanhoitajan kanssa. Kun tämä kysyi mitä vieras oli pitänyt Suomesta, hollantilainen totesi Suomen olevan hyvin kaunis ja siisti maa, kun humalaisetkin on merkitty näin syyspimeällä punaisin liivein.

17.2 Metsästysvarusteiden kirjo

Perinteinen metsästyslisävaruste, lähes välttämättömäksi koettu on taskumatti. Litteä pullo, joka helposti sujahtaa jahtipuvun tai repun sivutaskuun ja on sieltä sukkelasti esiin kaivettavissa, jos tarvitaan. Tujaukset on voitu sekoittaa valmiiksi kahviin, ilman terästystäkin kahvi tekee hyvää metsällä. Pienempien taukojen aikana tai passissa oltaessa ei aina ole aikaa tai suotavaa virittää tulia ja pistää pannua tulelle, jolloin termospullo sai toimittaa valkean viransijaisuutta. Pääsääntöisesti viina nautitaan pullon suusta, mutta joillakin on käytössään taskumatista pikariversio ja termospullossa on kannessa kuppi. Jotkut pitävät tiukasti kiinni omasta kovia kokeneesta kuhmuraisesta pahkakupista, kuksasta. Tätä intohimoa on erämessujen näyteillepanijatkin hyödyntäneet lauseella: Täällä saapi kuksia!

Kahvi on oleellinen osa suomalaista tapakulttuuria. Olivatpa peijaiset tai muut juhlat, kahvia on tarjolla. Kuten tiedämme, peijaisten esivaihe vietetään metsällä kaatajaisina ja taukopaikoilla. Nuotiolla juodaan kahvia ja paistetaan makkaraa. Yhdistelmä on karnevalistinen sekin, anomalia puhdaspiirteisistä ruokaperinteistä, joihin kuuluvat kesäiset saunamakkarat oluineen ja naisten ompeluseurojen ja muiden tapaamisten kahvikekkerit, joissa on tarjolla kahvia ja pullaa. Myös hautajaisissa tarjotaan kahvia ja pullaa, kun taas kesäiltojen grillijuhlissa paistetaan makkaraa ja juodaan olutta. Makkara ja olut kuuluvat yhteen kuten kahvi ja pulla. Metsällä tästä kaavasta poiketaan. Osin käytännöllisistä syistä, mutta osin tiedostamattomasta syystä perinne on muotoutunut rahlaavaksi kahvin ja makkaran sekoitukseksi. Saman nokisen nuotion äärellä kehivät molemmat ja tulos on metsänkävijän mielestä mitä mieluisin. Joskus tehdään poikkeuksia. Jos eräkämppä tai tulistelupaikka on järven rannalla niin leiritulta vahtimaan jäänyt saattaa kalastella einesaineet sillä välin kun muu porukka on metsällä. Tai joku voi kantaa repussaan arvokalaa paistettavaksi.

Lohi oitis loimulla
paistettiin,
huulia nuollen suihin
se pisteltiin.
Hyvää, hyvää se
oli niin.

Latit, panokset ovat tarpeen, mutta jostain oudosta syystä hirvimiehet ovat kronikoiden kertoman mukaan varsin hajamielisiä latauksen suhteen eikä aina tule edes patruunoita mukaan. Liekö panosten kalleus joillain syynä ja asetta kannetaan vain rekvisiittana mukana vai mikä lienee? Syyksi esitetään poikkeuksetta

unohtaminen. Vanhemmat erämuistelot ovat sen sijaan keskittyneet kertomaan omaperäisiä ja kekseliäitä keinoja, joilla ammuksia on tehty. Kun haulikkoon ei saanut hauleja, laitettiin hylsyyn hauleja ja sekaan tervaa, niin 20 metrin päästä pystyi ampumaan pientä riistaa. Eritasoiset huonokuntoiset suustaladattavat ja ruutia polttavat aseet saattoivat olla vaarallisempia ampujalle kuin ammuttavalle. Jokunen peukalo rikkoutui. Sen verran tehokkaita erilaiset rihlat olivat, että vanhojen metsämiesten arvion mukaan lintuja ei enää ole, koska suustaladattavan pyssyn myötä ne hävisivät. Ja pyssyn suuhun tungettiin joskus eläväiset aineet, sillä oli niitäkin, jotka pyrkivät parantamaan osuvuutta tunkemalla käärmeen palavan tuohitorven avulla laittaa piipuun. Taikatemppuilijalta vaikutti varmaan hänkin, joka sota-aikana teki itse hauleja. 30 metrin korkeudelle puuhun rakennetulla lavalla, jonne vei lyijyä ja puhalluslampun, haulit tippua ruikkivat alas laatikkoon.

Hirvimetsällä paukut ovat kovat ja kalliit. Kronikoitsijat toteavat seikan vaikkapa sanaoilla:

…manailee paukun kovaa
hintaa,
siispä kymppigrammaisia mukanaan
hän kantaa.

Vitsinikkari kertoo omalla tavallaan panosten kalleudesta laihialaisvitsinä. Laihialla oli menossa hirvenammuntakokeet ja yksi isä toi poikansa puhdistuspuikon kanssa paikalle tarjoten ilmaisen piipun puhdistuksen jokaiselle ampujalle suorituksen jälkeen. Muut vähän ihmettelivät ilmaista puhdistusta, joten isä selitti: Se on löytänyt jo seitsemän palamatonta ruudinjyvää.

Kuva 8. Miehet kaadolla. Tussipiirros Juhani Tikkanen

18. NURIN KELLISTYNYT HIRVI - F18 Kaato

18.1 Kaadon hurma

Tiede oli Rabelais´n aikakaudella suurin ponnistuksin saavuttanut oikeuden puhua ja kirjoittaa kansankielellä, eikä tämä oikeus ollut vielä läheskään varma, sillä kirkot, yliopistot tai koulut eivät vielä tunnustaneet tätä kieltä. (Mihail Bahtin)

Kronikat kertovat kaadosta viidestä eri näkökulmasta. Kaatokiintiä näyttää merkitykseltään tältä:

KAATO KAATAJA
KAATAJAISET
SAALIS KAATOPAIKKA

Tarinakaavassa toimintaa kuvataan yksinkertaisella luonnehdinnalla. Kyseessä on voittofunktio, jonka päätteeksi **s**ankari kukistaa konnan. Kaataja kellistää hirven. Kaatajan velvollisuuksiin kuuluu aukaista maha, verien laskeminen sekä suolistus. Bahtinin karnevaalitulkinnoissa maha on hyvin keskeinen rituaalinäyttämö. Maha tutkii maailmaa, voittaakseen ja alistaakseen sen valtaansa! Aivot ja vatsa ovat vastavoimat hengen ja ruumiin voimien välillä. Toimitus on hyvin esisemioottinen, sillä Bahtin kuvaa toimitusta oudolla käsitteellä. Suolistuksessa karnevaalipiirteenä merkkitieteen tapaan on syötävän vatsan syövä vatsa. Tosin vatsan roippeet kelpaavat lähinnä hirvikoiralle ja haaskalinnuille, mutta vatsasta kyllä huomaa, mitä elukka on syönyt. Sen huomaa ja sitä tutkitaan. Veri ja vatsan aukaisu ovat nekin karnevaali-kuvastoa, johon kuuluvat puukot, veitset ja kuvaannolliet keisarinleikkauksen omaiset "synnytykset" hedelmällisyyden kuvaajina. Teurastustoimet ovat siirtymäriitti juhlaan, jossa ruumiin ja maailman välinen raja katoaa, aistit turtuvat tai terävöityvät, jossa vallitsee lihan runsaus, hien ja veren lemu. Se on valmistautumista juhlapöydän antimien ahmintaan. Hirvivala on verivala, porukassa vannotaan toverilliset valat ja hyvistä kavereista tulee kuin veriveljiä keskenään.

Rituaali sisältää konkreettis-aistillisia toimia. Kaato on hirvikarnevaaliajan kohokohtia, arjesta poikkeavaa tekemistä, joukkojen kokoontumista. Kaatosaaliin ääreen kokoonnutaan ja kaatajaa juhlitaan kaunistamalla ja krunaamalla hänen hattunsa kuusen havulla, antisankari saa kaunistuksekseen horsman, rentunruusun eli peuranruusun ja saattaa olla että joku luikauttaa hänelle vanhojen teekkareiden rallin

Päätettiin perustaa metsästysseura,
piti ampua hirvi, tulikin peura!

Hieman samaa ilakoinnin sävyä kuin teekkarihuumorissa, on myös hirvikronikassa, jossa pettymys peitetään leppoisaan naureskeluun.

Pohjoisen poijatkin lähteneet oli
tuohon ison lihan saalistukseen,
kituneesti kasvanut vasa sieltä tuli
ja ne veivät sen riemulla ukseen.

Karnevaalikulttuurissa aukot ovat erityisen mielenkiinnon kohteina, ja niistä puhumisessa on seksuaalinen vire käytännön toimien ohella. Erityisen tarina-aarteiston muodostavat ihmekaadot, jotka ovat aiheutuneet peräaukosta menneestä luodista. Monessa hirvimuistokuvassa hirvi on kumollaan maassa suu auki ja kieli pitkällä. Miehet kokoontuvat kaadetun ja kaatajan ympärille muistelemaan ajon vaiheita, ehkä arvuuttelevat saaliin painoa. Kaikki pulisevat tyytyväisinä, vilauttelevat kaatajaisia ja tuntevat alkukantaista erämiehen iloa.

Liha höyryää, veitsi välähtää ja verta roiskuu,
kasvoin ilmeet, valokiilat pimeässä, näytelmä on aavemainen,
esi-isäin, shamaanien uhrimenot toistuu. (A)

Kuva 9. Autenttinen hirvivalan juomistilanne.

18.2 Kumouksellinen teko

Tämän päivän roska voi olla huomispäivän kalleus. Hirvipeijausrunous herättää ristiriitaisia tunteita. Kyläyhteisöt pitävät peijaisrunoista, mutta tutkijoita laji närästää, koska peijausrunous ei ole puhdasta kansanperinnettä tai korkeakirjallisuutta. Hirvikronikoita on vaikea luokitella mihinkään lajiin tai ryhmään kuuluvaksi kulttuurituotteeksi ja se on kieleltään runsaasti arkaismeja sisältävää.

Hirvikronikat kertovat hirvenmetsästysseurueiden retkistä, jäsenistä, jahdissa sattuneista kommelluksista sekä ennen kaikkea hirven kaadosta. Kronikka esitetään julkisesti hirvipeijaisissa, ja ne ovat lähinnä tilapäärunoutta. Yhtä ainutkertaisia kuin vihkiparille esitetty runo häätilaisuudessa tai muistopuhe uskolliselle jahtitoverille, koiralle. Jahtikoirat peijataan ja haudataan hartaudella ja kaivaten. Jos susi syö kumppanin juoksunarulta, ei ole peijattavaa ja surun synkeys kirvoittaa korkeintaan yleisönosastokirjoituksen. Häissä teemana on rakkaus, peijaiset pidetään kuoleman ja elämän säilymisen kunniaksi ja noita peijaisia aletaan pitää välittömästi kaatopaikalla, jossa kurkkuun kumottavat kaatajaiset kuuluvat kuvaan mukaan. Ilman hirven kaatoa eivät peijaiset ole aitoja tunnelmaltaan eikä ehkä kronikoitsijaakaan huvita ryhtyä kertomaan tapahtunutta tai pikemminkin tapahtumattomuutta, jos mehtuu päättyy saaliittomana.

Hirvestäjien ja kyläyhteisöjen piirissä runot ja niiden kirjoittajat on huomattu ja kronikoita on ajan mittaan myös kommentoitu alan tietoteoksissa. Yleisen mielipiteen mukaan peijaiset vahvistavat kyläyhteisön sosiaalista rakennetta. Peijaisten kulta-aika sijoittui 1970- ja 1980-luvuille, mutta pohjimmiltaan hirvenkaatoyhteisö on ikivanha tunnoiltaan, juomiltaan, eineeltään. Mukana on pitänyt olla tuhdit aineet yökausia rakovalkeille yöpyville metsästäjille. Höyryävä liha- tai kalakeitto tai nuotiossa kypsyvä paistos on nostattanut veden ja puheen kielelle.

Kaatajaiset on ennen kaikkea peijasten ensimmäinen ja tärkein rituaalinen osa ja samalla karnevalistinen verineen ja suolenpätkineen. Hirvipeijaiset ovat suomalaisen havumetsien kansan naurukulttuuria siten kuin keskiajan naurukulttuuria Rabelais´n tuotannossa tutkinut Mihail Bahtin sen on tulkinnut. Bahtinille karnevaali oli vielä 1800-luvulla elävänä vuosisatojen takaa säilynyt juhlamuoto, jolla ei ollut mitään tekemistä huvittavuuden kanssa. Karnevaali-ilo kantaa menoissaan kuolemaa, jonka merkitys esitetään nauruna ja jota kuvataan nauravan, juhlivan ja peijaavan kansan omaperäisellä ja vaikealla kielellä, johon kuuluvat niin manailu, sanailu kuin murre ja parodiatkin. Bahtinin selkeä joskin alustava analyysi valottaa myös muiden kansojen menneiden aikojen naurukulttuuria, joka pohjimmiltaan on nimensä mukaisesti ruokakulttuuria ja hyvästit lihapadoille lihapatojen ääressä. Metsästäjän maailma symboloituu keskeisesti käsitteeseen liha, vaikkakaan se ei ole ainut metsästysmotiivi, niin tärkeä se on.

Suomen metsien kätköissä ja vesireittien varsilla on säilynyt elävänä aarre tuosta voimakkaasta, syvästä ja alkuperäisestä karnevaalinaurusta. Hirvipeijaiset ja kronikat edustavat suomalaista torikulttuuria. Metsien miesten toritapahtumat on pidetty nuotioaukeilla tai tuvissa ja yhä pidetään kaatojuttujen ja peijaistarinoiden muodossa. Sen minkä peijaistekstit maailmankirjallisuuden tasossa häviävät ne aitoudessa

voittavat. Hirvikronikat ovat aitoa suomalaista karnevaalinaurua, eläväistä ja väkevää eikä vähääkään tuppisuista, joskin hieman kaksimielistä. Kaatajaiskommat ovat osa jahtihuumoria, jota jatketaan nylkyvajassa samaan tahtiin kuin kirkkaana välkkyviä kaatajaisia, joita nimitän selvyyden vuoksi sarveisiksi. Termi on savolaisperäinen, kotoisin sikäläiseltä mestarikronikoitsijalta. Rajat tosin kaatajaisten ja sarveisten välillä ovat häilyväiset, syystä että ennen vetoliinojen ja lahtivajojen aikaa hirvi pilkottiin metsällä reppuun meneviksi paloiksi.

Kumous voi olla vallankumouksellista, mutta pienempään kumoukseen riittää vähempikin verenvuodatus. Kun hirvi on kaadettu ja kuppi kumottu kurkkuun, niin siinä on ollut kumouksellisuutta riittävästi vapauden, veljeyden ja tasa-arvon tunteen saavuttamiseen. Kansankultuuria Bahtin nimittää termillä ”suuri kokemus”, jossa tunne lujittaa yhteishenkeä ja ilmaisee itseään vapaasti kielen mahdollisuuksilla leikitellen, kun taas virallinen kulttuuri puhuu ”pienestä kokemuksestaan” järjen äänellä, sovinnaisella ja asiallisella kielellä käytännön tasolla. Hirvikronikat murteineen ovat aitoa kansankieltä ja suuren tunteen tulkkeja. Kaadetusta hirvestä otetaan riistantutkimukseen näytepaloja. Riistantutkimuskieli on pienen kokemuksen sovinnaista kieltä, kaatajaispuheet ovat suuren kokemuksen hersyvää huulenheittoa. Monen monet kronikkamaininnat kertovat kaatohetkistä.

uros oiva **sarvipää**
viimeisillä voimillansa
järven syliin laukkaa
siihen jää
…
on Kattaansuola **vasa** kenturallaan!
…
Tuo Harrin ampuma **rontti** ol suuri
ja sarvetkin riittivät juuri ja juuri
….
Vihdoin viimein **metsän kyyttö**
polkunsa pään tapasi**.** (A)

Kaadoista puhutaan näissäkin näytteissä nimen muuntelun kautta. Sarvipää on elossa oleva, mutta kun iso liha oli ammuttu, siitä tuli ammuttuna rontti ja haukkumasanana loitsuissa tunnettu metsän kyyttö on hirven nimi, kun se on saatu ammutuksi. Hirvi tapaa polkunsa pään kuollessaan, vasa ikään kuin telmii toisilla laidunmailla, kun makoilee maassa selällään sorkat sojossa. Ilmaisut ovat ilmiselviä kuolemankuvausten kaunistuksia.

Kaataja ei aina ole kovin kätevä eikä ehkä innokaskaan tarttumaan toimeen, joka häntä pistossa ja suolistuksessa odottaa. Joka tapauksessa tilannetta katsastellaan, tiiraillaan kohti taivaan kattoa ja maan kunttaa: Kovin veikot saaliista huolta kantavat, eiköhän oteta neuvoa-antavat!

18.3 Kaatopaikalla käy vilske

Poseerauskuvista näkee selvästi "kuka kukin on". Ainakin ampujan löytää.
(Tauno V. Mäki)

Hirvijahdin kuvioihin kuuluu kaadon ympärille kokoontuminen. Mikä yhteys jätteiden keräyspisteen nimityksellä kaatopaikka lienee hirvenkaatopaikkaan? Mieli tekisi uskoa, että nimitys ainakin osaksi tulee vanhasta muistista metsiin jätetyistä roippeista kaatopaikalle. Jätökset siistii luonto, joten mahaviillon paljastamat elimet jäävät yleensä tanterelle, josta haaskalinnut ja -eläimet ne korjaavat, kaupunkien kaatopaikoilla parveilevat lokit perinteisten haaskalintujen seassa. Sellainen heitetään pois, mille ei ole käyttöä. Hirven sisäelimiä ei ole hyödynnetty. Muista ruumiin osista turpaa ja kieltä on pidetty herkkuna, jotka kaataja on saanut pitää. Sittemmin kaataja on saanut pitää sarven ja/tai taljan. Hirventaljan arvo on vaihdellut paljon aikojen saatossa. Verorahana maksun ajoista hirvibuumiin tultaessa hirvennahan arvo oli

laskenut lähes olemattomiin. Kaukana ovat ne ajat, jolloin salametsästäjä kätki hartaasti hirvennahkaa jäihin, puihin, hetteikköihin kiinni jäämisen uhallakin.

Sattumaako lie vai mitä mutta hauskuuskin liittyy kaatopaikkatapahtumiin aivan suoranaisesti. Pohjoisessa haaska on hauska. Tämä viittaa osaltaan myös hirvenmetsästystapahtumiin, jossa innosta puhkuva hirviporukka heittelee kompiaan ja viettää kaatajaisia haaskan, ruhon tai "vettyneen mätön" ääressä, paikassa johon nurmensyöjä on kellistetty. Mutta juomat eivät jouda haaskuuseen. Niitä tarvitaan sinetöimään tapahtunut. Kaikista ei ole verisen hirvivalan tekijäksi, osa tyytyy sekamuotoon, viinaan sekoitettuun veritilkkaan, osa ei pysty ottamaan sitäkään, vaan tyytyy kirkastettuihin aineisiin, sillä vanha vesi on verta sakeampaa.

Ennen hirven pistämistä hirvi todetaan kuolleeksi. Eikä vain todeta, asia täytyy myös varmistaa. Niin groteskiin kuvaan eivät hirvitarinat yllä, että hirvi olisi karannut käsistä suolistusvaiheessa. Pistoaikeisten käsistä kylläkin moni ratsastustarina on saanut alkunsa. Kronikoiden tapa puhua hirven kuolemasta on lähes poikkeuksetta kiertelevä. Suorimmillaan puhutaan hirven taposta, mutta hirven kuolemasta puhuminen olisi ylätyylinen moka jahtikansan keskuudessa, kronikoissa hirvet eivät kuole. Otetaan muutama näyte tästä ilmiöstä selvennykseksi.

1)
Se hirvi oli varmasti
kuolleeksi julistettu,
kolmen miehen ampuma ja
varalta vielä hukutettu.
2
Sarvipään myös kenttään sorti
Alatalon kuti.
3)
tämän jahdin takia, kun
ammuttiin ne kaksi.
4)
Toinen vasapartti siellä
erehtyi näyttäytymään,
niiden laukan sai
passit tyrehtymään.
5)
Kolme hirveä panivat
lahtiin
6)
mies pellolle hiipi,
ja kolme hirveä kumoon riipi.
7)
minäkin sain seinälle
sarvilevyn vuolla.
8)
Ennen illan pimeyttä kaadot neljään
nousta taitaa
9)
Hirvi pellon laidalle
Kellistyi
11)
ensihirvensäkin
ketoon saavat kaataa.
12)
heti kättelyssä pisti vasan kentturalleen!
13)
osuma onkin tarkka, otus metsän syliin sammuu.
14)
pyssy paukahtaa se tulta sylkee, se paukahtaa:
Kas perhanaa - hirvi jo maassa rojottaa, se siinä retkottaa.

15) Jeltti pistää vasalta koivet oikoseksi.

Listasta tulee jonkinlainen otos erilaisista tavoista ilmaista kuolema. Vaikka hirvi ei kuole, se toki voidaan julistaa kuolleeksi kuin tietymättömiin kadonnut. Toisaalla hirvijahdin tulkinnoissa on esitetty viisitoista ymmärtämislajia. Yritetäänpä suhteuttaa. Kaatajaistapahtumassa, kaadossa on kyse siirtymästä, siirtymäriitistä rajan toiselle puolen, joten on luonnollista, että kaatajaiset ovat peijaamisen aloittava ensimmäinen vaihe. Voidaanko edes kuvitella, että satunnainen ryväs kuoleman kiertäviä vertauskuvia olisi hahmoteltavissa eri ymmärtämislajeiksi. Miksi pitäisi? Suomalaisten kalliomaalausten ykkösaihe on hirvi, ja kuvat liittyvät metsästykseen. Koska "aurinkohirvien" taikamerkkinen kuva on piirretty monen hirven sydämeen, kupariseen, niin ampumametaforien voi olettaa sisältävän jotain menneiden aikojen uskomuspainotuksista. Tässä yleiskatsauksellisessa selonteossa ei asiaan tyhjentävää vastausta saada, mutta kokeilla kannattaa. Miten kaato on tapahtunut kronikkatekstien todistaman mukaan?

Valikoiman mukaan hirven siirtymät elävästä kuolleeksi ovat muun muassa seuraavia:

1) ammuttu ja hukutettu -> varmasti kuollut	=	Kuolleeksi julistus
2) kuti sorti kenttään -> sarvipää saaliina	=	Uroshirvi
3) ammuttu kaksi -> vasat dupleena	=	Vasa
4) passi tyrehdytti laukan -> vasapartti erehtyi	=	Vasa
5) pantiin lahtiin -> kolme hirveä	=	Hirvimäärä
6) hiipi, kumoon riipi -> kolme hirveä	=	Hirvimäärä
7) sain sarvilevyn vuolla -> saatu sarvipää	=	Uroshirvi
8) päivän kaadot -> neljä kappaletta	=	Hirvimäärä

9) kellistyy pellolle -> hirvi	=	Hirvi
11) kaatuu ketoon -> ensihirvi	=	Ampuja
12) pisti kantturalleen -> vasa	=	Vasa
13) sammuu metsän syliin -> osuma otukseen	=	Nimenmuutos
14) rojottaa ja retkottaa maassa -> hirvi	=	Hirvi
15) pistetään koivet oikoseksi -> vasa.	=	Vasa

Vasan kaadosta kertovat valikoimassa kohdat 15, 12, 4 ja 3. Uroshirven kaatoon viitataan sarvien kautta kohdissa 2 ja 7. Saaliin määrään viittavat kohdat 5, 6 ja 8. Lakonisesti pelkkä hirvi on kyseessä kahdessa tapauksessa, kohdat 9 ja 14, ja kohdissa 1, 13 ja 11 viitataan muihin asioihin, nimenmuutos, kuolleeksi julistamiseen sekä ampujaan. Nominalisoimalla kuviosta erottuu se, mikä on jo aiemminkin tullut esiin. Hirven nimet vaihtelevat jahdin aikana. Neutraalisti nimetty luvan kohde hirvi, vasa, uros tai naaras muuttuu metsällä jahdattaessa hevoseksi, lehmäksi tai vasikaksi. Haavoittuessaan hirvestä tulee haavakko, saaliina vähemmän toivottava vanha yksilö on kopukka tai hirvenkolso ja salametsästyksessä voidaan käyttää vieläkin arvoituksellisempia nimiä. - Minkälainen hirvi? - Semmoinen urakka. Vastauksesta voi vain arvata kyseessä olevan jonkinlainen sarvipää, joko purakko tai iso hirvi. Saaliseläin muuttuu kaadettuna otukseksi, elukaksi tai ruhoksi. Kaatajaisriitissä hirven nimi muuttuu ja muuntelee. Hirvijahti on pääsääntöisesti miesten harrastus, eivätkä miehet miellä tekemisiään olioiden mukaan vaan tekojen. Syvemmät kielikuvat metsällä näin ollen todennäköisesti kätkeytyvät teonsanoihin alias verbeihin. Kun hirvet ammutaan, hukutetaan, sorretaan, tyrehdytetään laukka, lahdataan, kumotaan, hankitaan sarvilevylle tarve, kaadetaan, kellistetään, pistetään kantturalleen, sammutetaan metsän syliin, saadaan saalis rojottamaan ja retkottamaan tai pistetään koivet oikoseksi, niin miksi kaikki tämä runollisuus?

Vertailun vuoksi mainittakoon, että vogulien kohtalolauluissa sekä naiset että miehet metsästävät ja hirvikielikuvia viljellään runsaasti. Artturi Kanniston keräämä ja kääntämä runo paljastaa vogulien tavan kertoa hirven kuolemasta.

Pitkäjalkainen pyhä eläin
hirvi kääntelehtii.
Tulisydämisen väkevän pyssyni nostalsin,
hirveä ammuin:
kaatui ruudinsavuun.

Jääköön hyvästi! Näin matkansa päähän tuo metsien mahtisonni tullut on.

Ei muutenkaa kehattu jahata myöhään,
On nääs sen häkkipiän muistotillaisuus,
ja EIKU SYÖMÄÄN!

18.4 Aineita ja aineiden aiheita

Syömisen ja juomisen kuvaukset kuuluvat hirvimetsälle ja kronikoihin kuin myös karnevaalitunnelmaan. Sekä kaatajaisissa että karnevaalissa lukuisat hyvin olennaiset episodit ja näytökset liittyvät tematiikaltaan juhliin ja juhlintaan. Karnevaalin maljahuuto: eläköön, eläköön saa jahdissa eleellisen muodon. Jahtivouti "kukittaa" kaatajan havulla. Kaatajan kruunaus suoritetaan laittamalla havu hattuun. Hänestä tulee tällöin karnevaalien yhden päivän kuningas. Runsasjuomainen kaatajainen ja yhä uudelleen samankaltaisena toistuvat puheet tekevät kaatajaisista, esipeijaisista metsien "hölmöjen juhlan”. Alkuperäisessä karnevaalien hölmöjen juhlassa valittiin narriapotti ja karnevaalikulkue. Asetelma on rinnastettavissa hirviherran ja jahtiporukan keskinäiseen suhteeseen metsällä. Hirviherralle on jahdin ajaksi luovutettu itsevaltius ja voima maan päällä.

Saimaan maisemissa vaikuttavan Jouni Jäkälän kerronnassa on jotain Rabélais´n tyylistä kuvausta menosta ja meiningistä eteläkarjalaisissa metsissä. Hieman nauhaaineistoa mukaellen selostustekstiä suoltuu aitoon kronikkatyyliin. Kaatotapahtumaa tuoreeltaan kuvataan näin: Hirvi tuli ryskäen! Välillä kuulostin ajomiestä. Tähtäsin ja laukasin, perään tarkkosin, hirven kellistin, varmistus oli vieripassin ja hirvi oli suuri niin, sain jättihirven tainnoksiin. Kun mentiin luo, painoi tuo könsikäs 255 kiloa, oi nuoren metsästäjän onnea ja iloa, kun nurin oli 9-piikkinen, seuran historian suurin hirvi, ei kukaan nyt ensikertalaista irvi.

Tapaus koskee nuoren ensikertalaisen suuren kokemuksen hetkeä. Toinen tapaus samoilta seuduilta samasta nauha-aineistosta kertoo mestariampujan suuresta hetkestä: Oli rantapassi, laakea rantaluhta ja pitkä holli, jolloin emo ja kaksi vasikkaa tulivat kohti. Vasat olivat peräkkäin siinä vaiheessa, kun nostin aseen, mutta laukaushetkellä vasa oli asettunut toisen rinnalle. Tuli nappilaukaus kympin paikalle, kun kaksi vasaa kaatui yhdellä laukauksella. Toisella kerralla rantaluhdalla korkeasta kaislikosta näkyi vastarannalta siihen uineen hirven pää ja kaula. Kun metsämies arveli jatkona olevan hirven ruhon, tähtäsi hän siihen sillä seurauksella että hirvi pyörsi ympäri. Miehelle tuli hätä käteen ja kiiruusti hän ampui hirveä perään. Hirvi kaatui kerrasta. Nylkypaikalla nahka todettiin puhtaaksi, reiättömäksi. Luoti oli mennyt peräaukosta sisään suolia rikkomatta suoraan sydämeen, niin että se repesi kahtia.

Tällaisia tarinoita ja kertomuksia sopii juhlistaa kaatoryypyllä, mutta metsällä tarjolla olevat aineet vaihtelevat laadultaan paljon. Samoin aineiden arvostukset. Joskus saattaa seuran budjetti olla riittämätön tai taloudenhoitaja nuuka:

piti kaatopullo viedä,
kuulosti, ettei sitä, seuran
kun vasoista kiitokseksi
talous siedä.

Joskus aineet on tuotu kaatopaikalle, mutta niitä ei siedä kukaan. Raumalainen mestarikronikoitsija Lauri Itämies on kuvannut tukalaa kaatoryyppytilannetta omakohtaisen kokemuksen kautta. Laurin kertomana tapahtui kerran seuraavaa. Hän oli seurassa reissussa ja iloisen kaatotapahtuman rinnalla hänelle jäi hyvin selvästi mieleen myös tuon tapahtuman kunniaksi tarjottu kaatoryyppy. Sen tarjosi yksi toinen seurueen jäsen, jääköön nimi nyt sanomatta, kun kaatajalla ei itsellään sattunut olemaan tarvittavaa ainetta mukana, mutta ryyppytapahtuma jäi hyvin selvästi mieleen nimenomaan sen tähden, että se ryyppy oli tosi järkyttävän makuinen. Siitä kaatajalle tuli mieleen, sitten kun ylimalkaan jotain pystyi ensikulauksen jälkeen ajattelemaan, että se aine saattoi olla jotain samantapaista, mitä villiminkeillä on tapana käyttää rannoilla, kun ne merkitsevät omaa reviiriään, ei se siitä mausta paljoa poikennut.

Joskus taas kaatajaisjuhla aletaan varman päälle hyvin ainein, lankkuviskillä tai sitä jatketaan ravintolassa, jolloin aineet ovat taatusti laadukkaat ja elintarvikeviranomaisten valvomat.

Aika tullut on Rinssissä juhlat pitää,
mut veikkojen mielissä aatos itää:
ei vaihettas jahtia puuhiin muihin,
on mennyt se meille ytimiin ja luihin! (A)

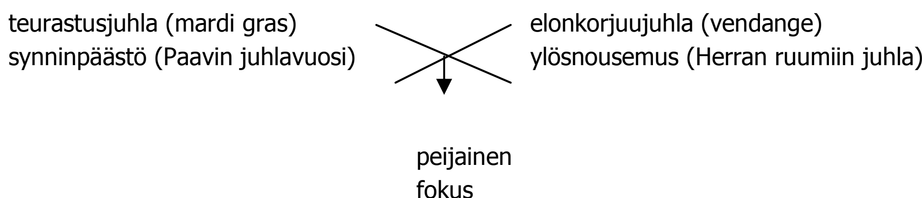
19. EI KUN PERÄÄN! – F19 Ajo

Kronikka-aihelmat, jotka on sijoitettu funktioon F19, ovat luonteeltaan vastoinkäymisiin, harmeihin ja pikku kommelluksiin liittyviä. Aihepiiri ei ole kovin lukuisa, mutta aina jotain pientä metsällä sattuu, varsin tyypillinen harmi on hirven karkaaminen. Tunnefunktioissa Hiltusen mukaan satufunktio "Onnettomuuden poistaminen" sisältää **peripeteian**. Toisin sanoen toiminta saa taistelun tuloksena äkkikäänteen tai eteen tullut ongelma muuttuu ja tapahtumat saavat uuden yllättävän käänteen. Pääongelmana ei enää ole löytää hirvi, vaan miten saada hirvi turvaan ehjänä tai huomaa-matta tai ilman ylettömiä ponnistuksia.

Karnevaalitulkinnoista olen sijoittanut mietelmän karnevaalisesta juhlaneliöstä, sillä karnevaalin universaali tapakulttuurinen luonne on hämärtynyt ja kadonnut, ja vaikeasti kuin viitaan kadonnut hirvi ajan tiheiköistä esiin haettavissa. Bahtinin karnevaalitulkinnassa Rabelais´n tuotannon juhlakuvat on esiin kaivettavissa kahtena eri juhlatyyppinä, joista toinen on syksyinen teurastusjuhla (mardi gras) ja toinen elonkorjuujuhla (vendange). Keräily-metsästyskaudella ennen viljelyn keksimistä lienee ollut niin, että nämä juhlat ovat jossain määrin olleet yksi ja sama, elonkorjuujuhla on vietetty hirvielon korjaamisena ja vasta myöhemmin viljelykulttuurin myötä se on saanut teurastusjuhlan piirteitä sekä eriytynyt elonkorjuujuhlasta. Suomalaisittain nämä kaksi juhlaa on paremmin ymmärrettävissä, jos puhutaan sadan vuoden takaisin tapakulttuuritermein elojuhlasta ja lahtijuhlasta, joista edellinen liittyi viljan puintiin ja jälkimmäinen kekriin ja sianteurastukseen, vainjainpalvontaan, työvuoden vaihtumisjuhlaan.

Saduissa ja myyteissä uskotaan olleen eriytymätön toisiinsa kietoutunut alkumuoto. Tapakulttuurissa tällaista ei ole nähty tai sitä on pidetty liian vaikeana analysoitavana.

Hirvipeijainen on tällainen "einfachen formen" kuten karnevaalijuhlakuvio osoittaa.

Karnevaalijuhlan kansantoriosuudella oli peleillä suuri merkitys. Rabelais´n kirjassa Pantagruel on lueteltu 217 erilaista peliä: korttipelejä, sisä- tai ulkopelejä. Käännöksiin on lisätty tanssikappaleiden nimiä, levytyksiä, kansallisia pelejä. Pelimetaforia käytettiin seksuaalisuuden ja onnen tai epäonnen vertauksina. Hirvimetsällä epäonnistumiset ovat virhetoimintoja, vikatikki, joka antaa tapahtumille uuden käänteen. Jahti on keskeytettävä, alettava uusi ajo tai on painuttava karanneen hirven perään ja toivottava että kyse oli ohilaukauksesta eikä haavakosta. Torinaurussa epä-onnella oli suuri painoarvo juhlapuheissa. Bahtin vilauttaa myös toista karnevaalijakoa. Hänen mukaansa Rabelais´n tuotannon I jakso on teurastusjuhlan ja karnevaali-ilmapiirin läpäisemä tematiikaltaan kun taas II jakso on vendangen ja viininkorjuujuhlan läpäisemä aiheiltaan. Koko renessanssikirjailijan kirjallinen tuotanto on upotettu kansanomaisen konkreettisen ilmapiiriin, jota Lévi-Strauss kutsuu villiksi ajatteluksi tai konkreettisen logiikaksi, birolage´ksi, jonka kansanomainen mieli, bricoleur pukee sanoiksi. Hirvimetsän bricolagea edustavat totutut ilmaisut ja aiheet, jotka hirvimetsän bricoleur, kronikoitsija sanoittaa seuran yhteisiksi tunnoiksi ja yhteiseksi kokemukseksi.

Oleellista sekä karnevaalipuheissa että peijaispuheissa on synninpäästö paljastusten ja tunnustusten kautta. Kronikoija peijasyleisön kanssa toimii synninpäästäjänä. Hyvitystekona tyrimysteon tehneen on kestettävä nimensä julkitulo kaiken kansan edessä.

Mutta eihän onni aina potki,
Veikko jälleen kaiken sotki.
Hirvi juoksee yli Kyykkäläisen pellon,
miten kävi, nyt sen avoimesti kerron.
…
Pyhäinpäivänä suatiin vähän lisuketta juttuun,
ku pomo pöksäytti autonnokan ruttuun.
…
Anska päätti säästää nahkaa
ampui jalan poikki
…
Kävellessä riski mies, kun pierun
tulla antaa,
se rullaa samaan tahtiin tuolla
peräpäässä nahkaa.
Vaik' pierun voima suunnaton näin
kävelyä esti,
hän jahtipäivät loistavasti
peräpäästä kesti.
…
PERKELE. On joutunut kärry
meiltä hukkaan,
tokko pappi muistitkaan
ottaa sitä mukkaan?
…
Kärry löytyi sittemmin
luota jahtimajan,
koukusta on irronnut
jo mäessä nylkyvajan.
…
Laivavaaran harjanteella loppui
yhteiselo,
kärryllä kun ojanpohjaan
tuli kova veto.
…
Pojilla ei traktorit ole
syksyllä jouten tallissa,
jos hirvet on metsässä
pahassa mallissa.

Epäonnisuus on harmin paikka. Suurin epäonni ovat henkilövahingot metsällä. Kuolemantuottamuksia sattuu melko harvoin, mutta sattuu kuitenkin. Kaskuissa harhalaukaukset yleensä on muotoiltu lintumetsällä olijan tekemäksi. Kaskuissa vaimo ammutaan teerenä, mutta teerimetsällä on sattunut kaskuissa myös miesvahinkoja. Tapauksista kerrotaan esim. seuraavaan tapaan. Petteri oli innokas metsämies. Eräänä sunnuntaina hän taas oli naapurinsa kanssa metsällä, mutta silloin sattui vahinko, kun ampui metsässä kyykkinyttä, erästä toista naapuriaan teerenä. Laukaus osui kohtalokkain seurauksin, ammuttu kuoli. Sen jälkeen Petteri ei enää ottanut pyssyä käteen. Hänelle riitti sen jälkeen työ, rukkimestarina.

Kovaonnisuus kohtaa käytännössä usein kovasydämisyyden. Kronikkakäytänne, jossa kohellukset puidaan julkisesti ei sinänsä ole julmaa, koska kohtelu koskee kaikkia samalla tavoin. Vasta eriarvoinen kohtelu katkeroittaa. Kovan onnen karsaasti katsojille kansa on auliisti nauranut. Isäntä ja torppari olivat talvella hirvijahdissa ja torppari valitti isännälle, kuinka tiukalla hän oli ja pyysi lainaksi kauransiementä seuraavan kevään kyntöihin. - Ei sellainen sisälly sopimukseen, sanoi isäntä kylmästi. Putosivat siinä jokea ylittäessään

jäihin. Renki kömpi jäälle ja isäntä huusi että vedä hänetkin ylös, mutta renki lähti juoksemaan kotiinsa ja huusi: - Käynpä tarkistamassa sisältyykö kontrahtiin.

Nykyajan vitsaus, kiire tuottaa metsälläkin pikkuvahinkoja. Kaikessa kiireessä metsästäjä voi juosta vaikka laittomaan hirven permilankaan jänisjahdissa. Oli päivänajo ja alkoi hämärtyä, kun ajomies juoksi karjan tekemää polkua, kun yllättäen alkoi kuulua helinä yläpuusta. Onneksi ei olut vipulenkki, vaan metrinen lenkki katiskan puitelangasta kaksinkerroin kierretty, kertoilee nauha-aineistossa permiin hirvijahdissa juossut hirvimies. Sama hirvimies oli löytänyt onnettoman hirven jäännökset, hirvi oli juossut permiin, mutta saanut sen poikki, mutta kuristunut sitten kuoliaaksi läheiselle pellolle.

Metsästäjän kannalta vitsausta edustavat samoilla apajilla olevat metsän pedot ja pyytöläisiä, noita uskollisia jahtitovereita koiria uhkaavat sudet ja koiravihamieliset ihmiset. Metsästysvalistus neuvoi puoli vuosikymmentä sitten ampumaan irrallaan kulkevat kissat, ja jotkut laajensivat tätä määräystä koskemaan myös metsällä tai jopa pihalla juoksunarussa olevia koiria. Kaskujen ja muisteloiden kertoman mukaan saatettiin ampua kauppiaan koira sillä verukkeella, että ampuja luuli haukkujaa karhuksi - ja koirasta tehtiin keitto. Tottahan tällaisissa tapauksissa koiruutta epäiltiin ellei suorastaan oikeaa koiramoilasta. Susi saattoi viedä ja vie vaikka miten vankan ja äkäisen koiran pihasta. Kronikka-aineistossa on manauksia karhun paluusta Hämeen erämaihin. Karhu karkottaa hirvet alueelta. Ainakin tässä mielessä toisen epäonni on toisen onni. Karhukanta vie hirvet, ja lopuksi katoavat karhut ravinnon puutteesta.

Toistaiseksi ei silti syytä huoleen. Hirvikanta on vankka ja hirvikolareita sattuu. Hirvikolari on suhteellisen tuore onnettomuustyyppi hirvimetsällä, teiden ja autoistumisen myötä tullut vitsaus. Sitä ennen törmäykset hirven kanssa sattuivat metsällä kiima-aikaan, jolloin hirvi oli hyökkäävämpi kuin normaalisti. Niinpä kaskuissa kerrotaan hirvenpotkusta sokaistuneista onnettomista. Eräässä hirviporukassa oli mukana puolisokea mies, jonka näkö oli sotatantereilla luodin raapaisemana vioittunut. Hän oli silti innokas metsämies ja hyvä ampuja, joten hän sai olla porukassa mukana. Vammansa vuoksi häntä kutsuttiin sokeaksi tappajaksi.

Sokea tappaja oli aina ensimmäisenä kaatopaikalla. Niin silloinkin, kun onni onnettomuus tapahtui. Sokea tappaja sai hirvenpotkun otsaansa pistäessään kaatosaalista. Pistoyritys kariutui, kun hirvi ponkaisi pystyyn ja lähtiessään kumautti iskun miesrukan otsaan. Siihen paikkaan mies pökertyi ja oli tajuttomana pari vuorokautta. Kun kaveri viimein virkosi, huomattiin näön palautuneen. Hirven potku oli ollut onni onnettomuudessa. Tämä on tyyppitarina metsien miehen onnenpotkusta.

Erityinen kaskusto on syntynyt siitäkin, miten vihaisen hirven hyökkäykset voi kääntää edukseen. Hirvimetsällä tiedetään hirven voivan kääntyä niiltä sijoitaan täyden ympyrän, joten se voi hetkessä kääntyä tulosuuntaansa. Erityisesti nuoria miehiä opastamaan on luotu varoitustarina. Jos hirvimetsällä näkee hirven korvat luimussa ja se hyökkää kohti, niin pitää juosta pinkoa lähimmän paksurunkoisen puun luo, ja kun hirvi kääntyy potkaistakseen, on nopeasti heittettävä keihäs tai muu torrakko tai lati peräaukosta sisään. Vitsissä raikuvat torinaurun perinteet. Puuteema on esillä myös vitsissä, jossa hirvi joutuu hevonkuuseen. Joukko metsästäjiä oli saunakämpällä, siinä kerrottiin ja kerrattiin kokemuksia, jolloin yksi heistä väitti: Minä olen nähnyt hirven puussa, ja se on tosi? Kun kaverit sitä vahvasti epäilivät niin selvisi, että koirat ajoivat kovaa vauhtia juoksevaa hirveä, joka joutui jyrkkäseinäisen rotkon reunalle. Hirvi putosi reunalta suoraan alas. Siinä kohtaa alhaalla kasvoi iso kuusi, jonka oksille hirvi putosi. Näin se todella lensi elävänä puuhun, vaikka yleensä hirvirukka joutuu puihin vedetyksi hengettömänä.

20. RIEMUSAATOSSA PALATAAN – F20 Kulku

Onpa juhlaa elukkaisen kotiin saatto.
(suomalainen hirvikronikka)

Paluun semanttinen viisiö sisältää mainintoja reiteistä, kuljetuskeinoista ja saattueen reaktioista. Paluussa kotimatka alkaa. Paluuta nimitetään kronikoissa kuljetusjuhlaksi toteamalla: Onpa juhlaa elukkaisen kotiin saatto. Ennen vetoliinojen aikakautta, ruho vedettiin miten kuten taidettiin pitkin varvikkoa lähimmän tientapaisen viereen, josta se voitiin kyyditä moottoriajoneuvolla pois. Paluuseen liittyy karnevalistisena tapahtumana hiki, likaantuminen ja tahraantuminen. Karnevaalin keskeisin hauskuus oli juhlakulke, narriporukka. Hirviseurueessa juhlasaatto on naurava porukka narun jatkona, kun hirvi on saatu narutettua.

REITTI KEINO
PALUU
SAATTUE HARMI

Vetoliinaa edeltävällä ajalla kuljetuskeinona oli jalkapatikka. Hirvi tuotiin kotiin isoina paloina repussa tai haettiin metsästä hevosreellä, ruhon käsittely yhden tai kahden miehen voimin oli iso urakka ja lihat olivat täynnä käpyjä ja soraa. Pimeässä hortoiltiin lihataakka selässä. Perimätiedon mukaan entisillä metsästäjillä oli ammoisina aikoina tapana pitää saaliinsa salassa kunnes saivat saaliin tuotua kotiin. Iso riista ei kulkenut milloinkaan miehen matkassa suoraan kotiin, olipa kyseessä hirvi taikka karhu. Harvoin erämies puhui kotiväelleenkään mitään saaliistaan ennen kuin lähtivät noutamaan sitä kotiin miehissä ja hevosella. Vieras ei saanut saada tietää asiasta liian aikaisin, jotta saalis ei joutuisi etsijäin ja anastajain käsiin. Mitään taikuutta asiaan ei liittynyt. Kun karhu oli kaadettu, metsästäjä otti karhulta jonkin osan, nenärenkaan tai vaikka kynnen omistus-oikeutensa todisteeksi lähtiessään hakemaan vetopeliä. Hirvestä hän otti vaikka palasen kaviosta. Riistaa noudettaessa oli todistuskappaleet yhä mukana. Lisäksi oli mukana yksi taikka kaksi avustajaa, jotka kelpasivat todistajiksikin, jos riistan oli tällä välin joku löytänyt ja alkoi omia saalista. Sanotaan tavan säilyneen syrjäseuduilla nykypäiviin saakka.

Nykyaikana kuljetuskeinona käytetään ski-doota, peräkärryä, traktoria, venekuljetuta sekä auto & perävaunu-yhdistelmää pakuja unohtamatta. Omistusoikeuden merkkinä on luvan sallima kaato luvalliselle metsästysalueelle Harmillisinta paluu on silloin kun saalista ei saada ja kuljetettavaa ei ole.

Pyhänä tähtäiltiin usseempata,
vuan kaikki ne jäivät ampumata.
Peijaispäivänäkkii veikot mehässä ryntäil,
vuan tyhjän ois suanu pyytämättäi.

Raskaaseen vetourakkaan ei liiaksi ole innokkaita. Mielevimmät ymmärtävät häipyä ja toiset väärinymmärtävät.

Kun johtaja huutaa
porukalle "Vetämään"
Sen jotkut ymmärtävät:
"Hävitkää."
Sanassahan täytyy tietysti
vikaa olla,
eihän kukaan voi vetämisestä
tahallaan poissa olla.

Perusasiat eivät muutu, mutta jahtikieli on muuttuvaa kieltä kuten muukin kieli ja ehkä edellä sanotun sanojaa lohduttaa tietää, että kielen tutkijoille ilmiö on tuttu. Sanottua ei aina ymmärretä tarkoitteen mukaisesti. Hans Larsson totesi noin sata vuotta sitten tämän kronikkatotuuden. Hän kirjoittaa opettavasti:

> "Uusia sanoja muodostuu meidän aikanamme miltei joka päivä, ja usein sattuu toiselta puolen, että joku sana joutuu pois käytännöstä ja häviää kielestä. Sana haaraantuu usein kuin puu, ja siitä syntyy kokonainen sanaryhmä. Niin esim. latinalainen sana capio, tarttua, ostaa. Siitä capax, se joka sisältää tahi käsittää jotakin; siitä capasitas, sisältämiskyky, vetävyys, tilavuus, yleiseurooppalaisena kultturisananasuomenkielessäkin käytettynä kapasiteetti kaikkine sananmukaisine ja kuvaannollisine merkityksineen (esim. m.m. kyky, kelpoisuus). Sitten accipio, ottaa vastaan, tunnustaa, akseptoida; edelleen jättämällä latinalaiset alkumuodot mainitsematta: antesipoida, ennaltaa, konsipida ja perspetio - mainitakseni vain muutaman esimerkin. Kun uusia sanoja syntyy moninaistuvat merkityksetkin." (Larsson 1917:141-142)

Saaliin kuljetus moottorikelkalla tai moottoriveneellä on sentään poikaa!

Kuollut hirvi kyytiä saa lemmon lailla
Ski-Doon perässä hankea kun viilettävi.
Meno hurjaa, Teuvo estoja on vailla.
...
kölipainolastina on Jaska
paikallansa.
Kokemus ja aivan uusi oli
tämä homma meille,
vesitietä pitkin tuotiin hirvi
lahtiliiterille.

Joukolla suoritettavat raskaat urakat ovat sujuneet paremmin työlaulujen sävelmin eikä tällä tarkoiteta työväenlauluja, vaan tahtia antavia junttalauluja, joissa on isojen poikien laulun sävyt. Eräkirjoissa vetourakan raskaudesta on kirjoitettu.

> "Ei se pojat auta nyt muu kuin veto. Käydäänhän köysiin, ettei lihat pilaannu tänne metsään, Seppo päätti...
> - Mennään, äijät köysiin ja vetoja, Seppo komensi.
> Hirviporukka lähti hitaasti liikkeelle ja minä aloin hoilottaa:
> - Minä vaivainen oon, mato matkamies maan, monet kuljen mä vaikeat retket...
> - Huilataan, Hugo puuskutti takana. Minun on haukattava happea.
> - On se saatanan raskas vejettävä, Mika kirosi...
> Kun tupakat oli poltettu, taas jatkettiin, Seppo ja minä samassa köydessä. Seppo aloitti nyt laulun:
> - Eikä me olla veljeksiä, vaikka me ollaan kahren.
> Ja minä jatkoin: -Tavallisen reiluja hirvimiehiä. Välierän porukassa.
> Tämän tästä meidän piti pitää taukoja ja pyyhkiä hikeä. Taas tuli pikkuinen myötäle ja Seppo lauloi minun myötäilemänä:
> - Kas Mikki hiiri mättähältä mättähälle käy ja pikku jalka pilkahtaa...
> - Ei se tuo sinun koipesi kyllä kovin pieni ole, tuhahdin Sepon takaa.
> Niin pääsimme talvitien pohjalle." (Tikkanen? : ss. 108-109)

Hirvenhiihtäjissä paluussa Matti ja Sakarias kisaavat hiihtonopeudessa, kumpi ehtii ensin hakea kyytihevoset hirvisaaliin hakuun. Vanha metsästäjä voitti. Myös nykykronikoitsijat kertovat kuljetusvaiheista, vaikka yhteistoiminnallisena tapahtumana vetoa ei lyödä, mutta kompapuheet lentelevät vanhaan malliin. Kiusoittelu edellisvuoden mokista voi saada kimpaantumaan ja antamaan tukkapöllyä sanojalle.

Katsos, ettei peruuttaessa kärry
mene linkkuun,
eikä myöskään tieltä poikkeaisi
isommasti sivuun.
Auton taakse toinen
hetimmiten harppaa,
kiivaasti vain niskatukkaa sormet
kohta rappaa.

Matti ja Sakarias löivät ryypystä vetoa, kumpi ehtii ensiksi. Jotkut eivät tunne lainkaan vetoa hirvikulkueeseen osallistumiseen, jolloin toisten kontolle jää vetäminen halusipa tai ei. Vetoliinat yleistyivät helpottamaan hirviseurojen urakkaa 1980-luvulla ja Hyypiötkin tarttuivat hanakasti tarjottuun apuun. Seuran neljännesvuosisatahistoriikissa Jalkanen toteaa: Vetoliina hankittiin suurten hirvikarjojen aikana vuonna 1986 ja on edelleenkin kunnossa. Koska hirven vetomatkaksi tuli pisimmillään yli 2 km ja koska hirvi haluttiin tavallisesti kokonaisena riippumaan, kaikki sujui hienosti vetoliinalla. Näin turkki säilyi kunnossa.

Niskavilloihin käyneen ärsytyskynnys lienee madaltunut liian usein kuullusta mokasta, sillä urakka ilman vetopelejä voi olla porukalle raskas kokemus muistettavaksi.

On peräkärryt tarpeelliset
porukalle pelit,
tänävuonna parhaimmat ei olleet
vetokelit.

Kiusoittelu voi muuttua kiusanteoksikin. Kaskun mukaan kaksi hirvimiestä ajoi kerran autolla vastakkain kapealla metsätiellä ja koska ohituspaikalle olisi ollut pitkä matka, kumpikaan ei halunnut peruuttaa. Autot tönöttivät vastakkain kuin Väinämöisen ja Joukahaisen reet, jolloin toisen auton kuski otti autonsa ovitaskusta sanomalehden ja alkoi lukea sitä. Toinen katselee hetken, nousee sitten autostaan, kävelee toisen viereen ja kysyy: - Kun olet lukenut, niin voisitko lainata?

21. SAALIS NÄKYVISSÄ – F21 Saalis

Ja missä ne nyt ovat, kysyi Epistemon. Kautta Pyhän Johanneksen, sanoi Panurge, ne ovat jo kaukana, jos ne samaa vauhtia kulkevat. (F. Rabélais)

Suurinta taidetta on kyetä vaikuttamaan päivänsä laatuun. (Henry David Thoreau)

21.1 Metsästyspäiväkirjat

Ajo- ja sekametsästyksessä käytetään apuna ajomiehiä ja jäljittävää koiraa. Päivän tapahtumista pidetään metsästysseuroissa päiväkirjaa, johon merkitään jahdin päätapahtumat kommentteineen ja saalistilastoineen. Metsästyspäiväkirjat ovat sisäiseen seuran käyttöön tarkoitettua aineistoa, jota harvoin ulkopuoliset saavat nähdäkseen, mutta ne toimivat joskus vuosijuhliin tehtävien historiikkien ja juhlakronikoiden aineksena, kuten Itäsalmen kartanon juhlakronikassa Anders Borgström on menetellyt, kun hän metsästyspäiväkirjasta on tilastoinut saalislukuja. Saalismäärien lisäksi metsästyspäiväkirjat paljastavat kirjoittajan tyylistä riippuen seuran piirissä tapahtuneita kohtalon käänteitä. Eripuralta ei aina voida välttyä, ja ne kirvoittavat saaliin ohella metsästys-päiväkirjamainintoja ja samalla paljastavat paikallisia arvoja. Myös metsästysmuodosta riippuu, mitä kerrotaan. Ajo- tai sekamuotoisessa metsästyksessä mainitaan maastot, paikat ja ajokerrat ajankohtineen, koirien liikehdintä maastossa huomioidaan haukun perusteella.

Ajoja suoritetaan sekä viikonloppuisin että viikon varrella, mutta kaikki jahtiretket eikä varsinkaan joka ajo eivät tuota tulosta. Päivän mittaan saatetaan joutua ottamaan useita ajoja eri lähtöpaikoista eikä saalis sittenkään ole varma. Kronikoissa ja jahtipäiväkirjoissa turhat, saaliittomat ajot tulevat toistuvasti esille samoin kuin ajomiesten osuus jahdin onnistumisessa. Ajomiesten taitoihin kuuluu pysyä ajovitjassa. Eksymiset ja poikkeamat suunnitellusta ajoreitistä olivat hirvijahdin alkuvuosina tavallisia, aloittelijan reitti pyrkii maastossa kiemurtelemaan. Suuntavaisto on ajomiehelle tärkeä ominaisuus, mutta niin on perään antamattomuuskin. Hirvestäjä tarvitsee sinnikkyyttä olipa hän jahdinjohtaja, passimies tai ajomies, sillä pettymyksiltä ei aina voi välttyä. Hyvistä yrityksistä ja monista ajoista huolimatta retki voi osoittautua turhaksi.

Viikonloppu menikin retkeilyksi,
kun saatu ei hirviä nitistetyksi.
Me vain sitkeesti jatkamme jahtaamista,
mut hirvetpä sanoi, että hasta la vista!
...
Viikonloppuna koitettiin vasoja ehtiä,
mut ei ryökäleitä löyvetty, ku on nii paljon puissai lehtiä.
...
Nyt mehtään jätkät, saalis on varmaa,
takaisin tullessa on mieli kuin taivas - harmaa.
...
Hikeä säästämättä on kierretty kehää ja ylitetty jokunenkin oja,
saaliina pelkkiä havaintoja.

21.2 Epävarmuus luo jännitystä

Osa metsästyksen ja saalistuksen jännityksestä syntyy aikeen onnistumisesta. Hirven kaatuminen ei ole automaattisesti tapahtuva toiminta. Jahti edellyttää suunnittelua etukäteen, maastoon tutustumista, jälkien etsimistä, hirvien kulkureittien havainnointia. Satukaavassa tämä funktio kertoo takaa-ajosta, ja menestystarinan kaavassa kyse on konnasta, jota ei ole vielä täysin nujerrettu ja joka käynnistää takaa-ajon. Hirvestyksen takaa-ajon käynnistävä "konna" on saalis, hirvi, joka juoksuttaa hikeen miestä kuten hirven syntysanoissa Hiisi sen määräsi. Saduissa ja tarinoissa tässä funktiossa noita lentää perään, lohikäärme seuraa, neito viettelee ja yrittää surmata jne. Menetyksen vaara luo jännitteen kerrontaan. Katoaako prinsessa vai taikasormus? Kaikkea tätä tapahtuu myös hirvimetsällä, joskin menetykset ovat pienehköjä. Yleensä katoaa kello tai avaimet, tai hukkuu saapas tai muuta pientä vastaavaa. Satujen aikasormusta vastaava tehokas väline hirvimetsällä on hirvikoira tai hirvikivääri. Kivääriä useammin katoaa koira metsälle. Monilla seuroilla onkin ystävyys- ja avunantosopimus hirvijahdissa muille maille kadonneiden koirien palautuksesta omistajalleen, jos vain koira tunnetaan.

Tätäkin useammin saalis katoaa näkyvistä tai vaihtoehtoisesti ajomies eksyy ajoketjusta. Karnevaalien toritapahtumissa peleillä oli suuri merkitys ja tietenkin myös pelisilmällä. Hirvet ovat juonikkaita, kuten moni kronikoitsija sen on ilmaissut. Jahti on peliä, takaa-ajoleikin perusmuoto, jossa yhdistyvät maagiset maaäidin kasvojen elämää synnyttävät ja ylläpitävät voimat ja kuten Bahtin sen ilmaisee: Maa on raskaana oleva synnyttävä kuolema! Kun hirvisaalis vihdoin tavoitetaan ja kaadetaan, sen ruho avataan ja paloitellaan. Karnevaalitulkinnoissa ruumiin paloittelu yhdistyy yhteiskunnalliseen jakoon ja ryhmiin! Pala, perustuu jakoon, jossa kukin saa oma osansa saaliista. Onnen peliä on myös saaliin käyttäytyminen ja esiintyminen riistamailla. Hyvästä suunnittelusta huolimatta jahti voi epäonnistua vaikkapa siitä syystä, että karhut ovat tulleet hirvialueille ja hirvet ovat kaikonneet kauemmaksi metsästysmailta.

Kronikoiden mukainen ajosemanttinen viisiö kertoo ajosta ajomiesten käyttäytymisen, ajokertojen, maaston vaikea- tai helppokulkuisuuden muodossa tai hirvien hakuna ja löytymisenä. Jotta hirvi ei juoksuttaisi, on oltava varovainen. "Sää oli tuulinen, vire kävi etelästä, joten jahti piti suunnitella tapahtuvaksi alueemme pohjoislaidasta, jotta olisimme hirviin nähden aina tuulen alapuolella, jotteivät ne kaikkoaisi meidänhajuistamme." toteaa Tikkanen hirvijahdin peruedellytyksistä.

AJOMIEHET ETSINTÄ
MAASTO
AJOKERRAT LÖYDÖS

Kuvio 32. Ajon semanttiset vyöhykkeet kronikkakerronnassa

Satusetä Topelius on ajon hurman oivaltanut libretossa Kaarle kuninkaan metsästys.

ERÄMIESTEN LAULU

Hohoi, eräsaalista etsien,
hohoi, havuntuoksussa metsien
käy laulellen ja riemuiten
kuin kuningas mies urhokas
ja säiky ei vaaraa mitään!

Hohoi, hetekenttien keinuvain
yli, hoi, yli kanervakukkulain
ja notkelmain vie kiiruhtain
tie hirvien, kun paeten
ne kiitävät länteen, itään.

(suom.?)

Topeliuksen runo viittaa ajossa oleelliseen kuten runoilijoilla on tapana. Eräsaaliin etsinnässä on mainittu havumetsien tuoksu, joka vie kuivilta kankailta hetkuviin, kosteisiin notkelmiin aivan kuten hirvijahti todellisuudessakin sujuu. Tie käy ylös alas pitkin maastoa.

Passiin miehet, nyt kierretäänkin pallilaisen vuori.
vasa sekä emä ryntää lammin takaa.

Joskus vauhdin hurman on riitettävä metsäonneksi, sillä saalista ei monista yrityksistä huolimatta saada edes peijaisiin mennessä. Tilanne on karvas, mutta tunnustetaan rehellisesti jahtikansan edessä.

Viikolla ei nähty vasoja yhtään kertoo
lauantaina ei sitäkään vertoo…
Lauantaina ajettiin kuka ojjaan, kuka mäntyyn,
ois voina olla parempi jiähä sänkyyn! …
Kyllä hirven pirut teki meile oharit
taitaa pomokii kohta antoo loparit!…
Mutta huolimatta tarkasta ajosta
ei yritys tuota tulosta.
…
Sunnuntaina passimiehet uotteloo kiväärit ojossa,
mut ajomiehet vutkeltaa, ku siat vatukossa.
Perille vuan taivallettiin kuolemaa uhmaten
Kalle-paran vaikertaissa: "Täältä pois mä jaksa en!"
…
Suunnistus on jahtimiehelle
Taitotärkeä,
Eihän ajomiesten jonossakulussa
Mitään ole järkeä.

Kun viime vuosisadan puolessavälissä hirvenjahti hiljalleen käynnistyi ajojahtina ja seuruemetsästyksenä, se oli monelle uusi ja jännittävä kokemus, 1970-luvulla melkein joka päivä, 1990-luvulla vain viikonloput. Arvi Venäläinen kertoo kehityksen virrasta näin:

Ja se ensmäinen hirvijahti olikin jotain ennen
kokematonta ja uutta. Siihen varustauduttiin
pitkin kesää kaikin tavoin. Luettiin hirven jäläkiä,
tutkittiin paskoja, hiottiin puukot monneen kertaa
ja eväsreppu tarkastettiin, Kaiken mahdollisen
piti olla kunnossa, kun jahtiaamuna kokootu joukko.

22. JORON JÄLJET – F22 Metsä

22.1 Miestä viedään

> Mutta ennen kaikkea, meidän tulee olla kiitollisia siitä, että olemme saaneet palata eräretkiltä uusia kokemuksia rikkaampina ja terveenä. (Hirvikronikka)

Satufunktiossa 22 tarina kertoo sankarin ja kohteen pelastumisesta takaa-ajosta. Näkökulma hirvenmetsästyksessä on hirvestäjän, joten tarinan sankari on kaataja, joka pelastaa hirven ajossa seurueen kasvot ja kunnian. Tämä vaihe varsinaisessa tarinassa, jahdissa on viimeinen koettelemus, josta täytyy selviytyä kunnialla, vaikka valo tai sampo eli toivottu hirvi katoaisi tietymättömiin haavakkona tai haavoittumattomana. Samalla funktio on linkki ulos kertomuksesta, happy end tai tarina saa jatkoa. Menestystarinassa Hiltusen mukaan konna ilmestyy jälleen ja vie sankarilta sen, minkä hän juuri on pelastanut. Metsällä ei ole aivan tavatonta, että kuolleeksi luultu hirvi "konna" on vain pökertynyt ja nousee pystyyn juuri kun kaataja on pistoaikeissa. Tapahtuma on peripeteia eli odottamaton käänne. Ansaittu kadotetaan. Harmittaa. Jahtikertomuksen kulussa alkaa uusi alku, ja kaikki toistuu kuten alussa. Miehet säntäävät hirven perään. Miten sankarin käy uusintaottelussa?

Kronikoiden sisältöön perustuva aihejakauma käsittelee peripeteiaa kommellusten, harminpaikkojen, metsän mielisuosion ja metsästäjän epähuomion kautta. Kokenutkin metsästäjä voi uusiutuvissa ajoympyröissä menettää suuntavaistonsa ja eksyy. Kohtalokkaat oikopolut voivat viedä harhaan. Hyvä onni vuorostaan koetaan ja nimetään metsänhaltijan mielisuosioksi, metsästäjä on Mielikin suosikki hyvin selviytyessään. Sen sijaan erilaiset kommellukset, ojaan kaatumiset yms. ovat porukalle naurun aihe samoin kuin epähuomiossa tehtyjen virheiden selitykset ja muut väärinymmärrykset. Metsällä olo ei aina ole pelkkää auvoa. Harminpaikkojakin riittää, kompastellaan kantoihin, väsyttää, likaannutaan, kastutaan ja mikä pahinta saalis karkaa käsistä.

KOMMELLUKSET		EPÄHUOMIO
	MIELISUOSIO	
HARMINPAIKKA		METSÄNPEITTO

Kuvio 33. Kommellusten kuvio.

Hirviporukka oli rakentanut oman kämpän, johon tehtiin lahtivaja sekä pieni kaminalla lämmitettävä tupa. Jokinen oli mennyt kaverinsa kanssa tupaan ja lämmittänyt kaminan tulikuumaksi, jolloin kämpän seinä roihahti tuleen ja koko komeus paloi. Miehet säikähtivät niin että olivat kolme päivää kateissa. Kun he sitten palasivat ihmisten ilmoille, muut seuruelaiset vaativat selitystä, missä he olivat olleet. Vastaus kuului: - Pelästyttiin niin että ensimmäinen päivä juostiin karkuun - ja pari päivää koetettiin osata takaisin.

22.2 Metsän viettelykset

Eksyminen metsän kätköihin tulkittiin menneinä aikoina metsän pahansuopuudeksi. Metsänhaltija tai joku muu oli silloin asialla, käänsi metsällä liikkujan silmät niin nurin, ettei kulkija voinut löytää tietä kotiin eikä etsijätkään kadonnutta löytäneet. Karnevaalikulttuuriin kuuluu ajatus maanpäällisestä maailmasta, joka rakentuu groteskin ruumiin tavoin. Sekä metsä että karnevalistiset maisemakuvat koostuvat huipuista ja alangoista, harjuista ja notkelmista. Karnevaali-kuvastossa etsittiin toisiin maailmoihin johtavia portteja ja solia, jotka johtivat toisenlaiseen maailmaan. Eksyminen, metsänpeitto johtaa suomalaisen metsien karnevaalin viettäjän toisenlaiseen maailmaan ja eksyttää eroon muista. Ennen metsämiestä eksytti ajakka, ihtiriekko tai liehtari ja houkutteli hänet toiseen nurinkäännettyyn maailmaan, maahisten karjan luo tai muuhun vaikeakulkukuiseen paikkaan vaikkapa kallion kielekkeelle. Karnevaalikulkijan tie kulki manalan ja maanpäällisen paratiisin välistä tietä. Karnevaalihahmojen leumaanit, olennot joilla oli kasvot rinnassa ovat

suomalaismetsässä saaneet kuvakseen metsänneidon "skogsrå:n", joka edestäpäin nähtynä on kuvankaunis nainen, mutta totta on vain toinen puoli, takaa katsottuna olento on kuivan karahkan puun oloinen ja näköinen. Metsästäjä jää metsän sylissä yksinäisellä yöpuullaan haromaan tyhjää tai pöllinpätkää.

Vatsan pyyde eksyttää. Karnevaalissa maaston muodot ja jättiläisten nimet ilmenivät paikkojen nimissä ja symboloivat groteskia ruumista. Suomalaisessa kansanperinteessä tällainen muistuma ei suoraan liity metsään, mutta pirun ja hiiden nimissä, jotka viittaavat sekä kallioon että hirveen on rinnastus jättiläiseen, kalevanpoikaan sillä pääjätti Kalervon yksi pojista oli Hiisi. Kouko on pirun toisintonimi, joka viittaa hyönteisiin, hirvimetsällä joron jäljillä, hirvipirulaisen jotosten varrella vaanivat pienet karvoihin takertuvat hirvikärpäsen alut. Kouko liittyy nimityksenä metsään, jättiläisiin, karhuun, piruun ja täihin. Kouko on metsän mörkö, karhu, mutta se on myös pieni täi tukassa. Lapsia peloteltiin koukojen lisääntyvän niin suuresti, että ne vetävät hänet mukanaan kaivoon, ellei tukkaa kammata. Tiedetään että pikkukoukot hirven turkissa voivat lisääntyä niin, että niiden yhteismäärä painaa kiloittain ja vastustuskyky oleellisesti heikkenee. Koukojen lapsia hiuksissa haittaava ominaisuus voi olla syntyisin tästä. Suomessa tosin hirvikannan vähäisyyden vuoksi tai muusta syystä ei hirvikärpäsiä ollut 1900-luvun alku- ja keskivaiheilla, mutta aiemmin niitä on voinut olla ja sitä myöten hämärä käsitys uskomuksissa säilyä hirveänä vaivana, hirven vaivana. Taisin eksyä aiheesta. Hirvestäjä sen kyllä ymmärtää:

Suomen kielessä joitakin
sanoja on,
joiden merkitys ei kaikille ole
mutkaton.

Kommellukset ovat kronikoissa maininnan arvoisia saavutuksia, vaikka jahti niiden takia hieman vikaan menisikin ja jahtiporukka olisi käärmeissään.

Kanto kavala miehen kuitenkin
kolmannella kanavalla
suulleen suisti,
vaikka laji siihen asti
aivan loistavalla
tavalla luisti.
…
Eksymistä kuuluta ei
hirvimiehet lehtiin,
mutta ehkä tänä vuonna
ennätykset tehtiin.
Piri löysi Ressalassa
ajolinjan suoran,
hikipäässä huomasi sen kylälle
vain tuovan.
…
Turhaan ei tuo Seppokaan
kompassia kanna,
unohtanee varmaan vaan
suunnan siihen panna.
…
Mutt' tää nyt vallan ompi kamalaa
ei tätä uskoakaan enää saa:
Kuinka metsän Mielikki nyt näin
kääntänyt on kaikki hyvin päin?

22.3 Hirvisillä

Jossain joku suurempaakin perään paukkaa,
mutta menojaan se menee, halki korven laukkaa.
…
Harmin laine
tulvii Hannun yli
kolauksen saanut
kuulun kaatajan on maine. (A)

Erävahingot voivat olla monenlaisia. Aleksis Kivi oli metsämies ja hänen tarinansa käänne tapahtui, kun veljekset joutuivat koetukselle hiidenkivellä ja joutuivat härkäelon kaadosta vastuuseen. Mutta kukaan tuskin lienee esittänyt, että härät olivat hirvihärkiä, jotka kuuluivat isännän maille ja omistukseen. Ehkä kyseessä vain oli lukumääräinen liimoittelu tai sitten ei, mutta uskomattomia tarinoita on muillakin kuin paroni Münchausenilla ja suomalaisilla kronikoitsijoilla. Vuosisata sitten kamariherra D. Naryschkin johdatteli metsästäjiä uuden metsästystavan saloihin, houkutuspyyntiin. Opaskirjasessaan hän kertoi merkillisen tapauksen, jonka oli metsällä havainnut. Hän kertoo:

Merkillinen tapaus sattuu vuosittain hoitoalueemme (Liettua?) kiimapaikalla. Jonain iltana, 4 ja 8. päiävn välillä syyskuuta, kokoontuvat härät suhteellisesti pienelle alueelle ja mylvivät silloin harvinaisen yhtämittaisesti ja kiivaasti. Olen useinkin ollut 15 mylvivän härän ympäröimänä, mutta tällöin eivät ne vähääkään välitä kutsusta." Entä jos Aleksis Kivi oli lukenut tai kuullut tällaisia väitteitä ja sijoitti Seitsemään veljekseen tämän tarina lauman määrää hieman muhevammaksi lisäten? Kiven tarinassa härät eivät vähääkään piitanneet veljesten huudoista. Kamariherran härät tarkoittavat hirvihärkiä ja hän puhuu hirvistä lehminä ja härkinä. Edelleen Naryschkin hirvenääntelyspesialistina kuvailee hirven eksoottisia ääntelyitä. Hirven mylviminen on hänen kokemuksensa mukaan riippuvainen uroksen iästä. Nuorella hirvellä on korkea nenä-ääni "o-ä!" Äänenpaino on ensimmäisellä tavulla. Vanhemmiten hirven ääni syvenee kuten suomalaiset hirvenmetsästäjätkin sen ovat huomanneet. Vanhemman uroksen mylvimisen voi ilmasita äänellä "o-ah!" Mitä heikompi äänenpaino on ensi tavulla ja suhteellisesti siihen nähden matala toisella, sitä suurempi on hirviuros väittää kamariherra Naryschkin. Vanhan uroksen mylvintää kuvaa äänne "u-ahhh!", jolloin ensi tavu on lyhyt ja lähes kuulumaton, toinen sen sijaan korollinen ja pitkä. Ääni on aina hyvin syvä ja matala, mutta sen tähden vähemmän kuuluva kuin korkeampi nuoren uroksen ääni. Ja jos hirvi metsästyksestä ja pedoista huolimatta edelleen vanhenee, niin oikein vanhoilla mahtiuroksilla muuttuu ääni vallan omituiseksi ikään kuin äänenmurrosta potevaksi. Vanhan uroon ääntelyssä toisen tavun pitkää, syvää ääntä seuraa nimittäin korkeita metallintapaisia ääniä, ja äänen muodostaa oikeastaan kaksoisääni.”

Kamariherran sanavarat loppuvat kuvaamaan tuota ääntä, mutta hän toteaa kilahtavan äänen helähtävän ja kilisevän kuin pyörivä hopearaha. Tästä kuvauksesta tulee melkein väkisinkin mieleen kalevaiset partasuu-uroot kantelesäesteisine jurjetuksineen. Ehkei ole sattumaa, että runo on sekä hirvi että tietäjä-runonlaulaja. Iso parta on vanhan uroon merkki niin hirviuroilla kuin miesurhoillakin. Ei parta pahoille kasva, turpajouhet joutaville.

Reilut puoli vuosikymmentä sitten tehdyssä kansanrunouden seminaaritutkielmassa Salme Söderlin on tutkinut Suomen Kansan Vanhojen Runojen Hirvisillä -leikin toisintojen sanomaa. Perusajatus leikissä on hirven piiritys ja hirven karkaaminen ja sen takaa-ajo. Leikki on karjalaisvoittoinen kuten Lemminkäisen virsikin ja sen oleellinen osa on leikkiin sisältyvä runo, leikkilaulu. Ylöjärveltä Reinholmin muistiin kirjaama versio leikkikuvaus kertoo. Tehdään rinki ja hirvi on ringin sisällä. Tappaja on piirin ulkopuolella, piiri tanssii ympyrää ja laulaa:

Tässä on yksi kamala eläin
Meidän herran tarhas.
Ollut tässä tämän vuoden
Tehnyt paljon pahaa
Syönyt Kaikki piparuutit paparuutit
Tupakin juuret, kaalin kontit
Kaikki paraat kryydit
Haaskas hyvän hamppumaan
Söi kauniin kauramaan.

Sitten piiri pysähtyy ja tappaja kysyy:

Onko hirvi salossa?
Piiri vastaa:
On hyväkin liinaharja (jos piirin sisällä oleva "hirvi" on tyttö)
On hyväkin seppelekaula (jos piirin sisällä oleva "hirvi" on poika)
Hirventappaja kysyy:
Mitä hirvi maksaa?
Hänelle vastataan:

Tuhat tukaatia
Sata Saksan taalteria
Viis Viipurin rahaa
Kuus kultapenninkiä
Turuun tuomiokirkon
Ja rautalapion.

Johon tappaja vastaa: Minä ammun hänet ilman puolta äyriä, meidän herra tahtoo hyvää rekivilttiä. Samalla hän nakkaa jollain piirin keskellä olevaa ikään kuin ampuisi. Hirvi lähtee ulos ringistä ja tappaja yrittää tavoittaa hänet. Hirvi voi kolme kertaa hakea turvapaikkaa ringin sisältä, mutta ei enempää. Se piirissä olija, jonka kohdalla hirvi saadaan kiinni, joutuu vuorostaan hirveksi ja kiinnisaatu hirvi joutuu tappajaksi.

Tutkielmansa lopussa Salme Söderlin varovasti viittaa leikin olevan ehkä hyvin vanhaa metsästysrituaalista perua. Ottaen huomioon kamariherran maininnan vanhan uroshirven rahan kilinältä kalskahtavasta äänestä, niin runon aiheen muodostuminen voi olla sekä symbolinen että realistinen. Hirvennahka edusti aiempina vuosisatoina sekä verorahaa että muuta tienestiä, rahanarvoista tavaraa, mutta syvempi ja symbolisempi arvo voi liittyä rahan kilinässä tuohon kamariherran väitteeseen ja syntyihin syviin runoissa. Henni Ilomäki on lisensiaattitutkielmassaan eläinten nimistä ja niiden luontosuhteesta viitannut sanallisten ilmausten syvämerkityksellisyyteen. Hän toteaa: "Sanallisten ilmausten valikoituminen noudattaa ilmeisesti syvällisempiä lakeja kuin satunnaista assosiaatiotekniikkaa tai alkusointuisuustendenssiä. Tätä on kuitenkin vaikea todistaa. "(1986:125) Syrjähtelyn tielle lähteneenä, voidaan sitä toki yrittää. Hirvisillä -leikin keskushenkilö on hirvi, jota tappaja tavoittelee käsiinsä. Tässä ei ole mitään ihmeellistä. Sen sijaan leikin osioissa aidan murtaminen ja ajaja on jo myyttistä sävyä, koska ikimysteeri Ajattaresta viittaa sekä aidan akkaan, ajakkaan ja ajajaan. Lemminkäisen, kaikkien hirvenhiihtäjien myyttinen esikuva kohtaa Pohjolassa hirvien herran valtakunnassa käärmevitsaksien aidan. Ajakka joissain tapauksissa rinnastuu sekä hirveen että käärmeeseen, maraan ja painajaiseen kulopainaisena. Myös kalliokuvissa hirven ja käärmeen yhteiskuvaus on melko tavallinen. Riippuu varmaankin näkökulmasta, mikä Hirvisillä -leikissä katsotaan pirulliseksi olennoksi ja mikä hyväksi. Jos hirvi rinnastetaan hiiden hirveksi, pirun hevoseksi, niin hirvi lienee paha ajettava, josta tulee yhteisön hyvän hankkijan, metsästäjäsankarin takaa-ajamana ajakka saalis, joka voi rajatun määrän takertua ringin turvaan ennen kiinni joutumista. Toisin päinkin tietenkin voidaan tulkita. Kristussymbolina hirvi on hyvä, joka joutuu pahan metsästäjän ahdistamaksi ja voi hakea turvaa metsän kätköstä, toisin sanoen suojautuu piirin keskelle.

Leikkiversiot kutsuvat metsästäjää kytäksi, jahtaajaksi, kysyjäksi, ajajaksi, koiraksi jne. ja leikkijä joko seisoo paikallaan tai istuu tuolilla. Tämä muistuttaa nykyistä naakimista tai passaamista. Vaihtoehtoisesti leikkijä kulkee piiriä ympäri kuin jotain etsien keppi tai pallo kädessä. Joskus ajaja ilmoittaa leikin aloittajaisiksi tulleensa hirven hiihdäntään jalopeuran jaksantaan. Hirvi, joka on joko saavussa (puutarhassa), haassa, tarhassa, salossa , kartanossa tai ryytimaalla on nimetty sanoilla outo outs, kamala eläin, elämän kamaus, ja Lönnrot on kirjannut retkillään kummallisen muodon "elämän kala". Yleensä hirvi on oiva otus, ihmisen eläin ja vain Muurlan ja Mäntyharjun leikkiperinteessä keskushenkilön nimityksenä on hirvi. Kuten mallirunossa näkyy, hirveä nykykäytänteen mukaisesti on nimitetty sukupuolen mukaan, Leikillä on yhtymäkohtia Hiiden hirven hiihdäntään ja Kaarle Krohnin keräämiin hirven peitenimiin, sillä leikkiversiossa hirven niminä on edellä mainittujen lisäksi mm. sukkajalka, jauhokuono, hepenähäntä, läsipää. Laatokan ja Aunuksen Karjalasta olevissa versioissa Hirvisillä -leikki sisältää Kalevalassa olevia säkeitä kuten esim. "Tuli suitsi suksistani, savu sauvani nenästä" sekä "Hiihoi sooita, hiihoim maita, hiihoi synkkeä saluva." Metsästäjän loitsuihin suoraan viittava runoversio on sanoissa "Lämpii metsä, kostu korpi. Lämpiä salo sininen minun metsäs käyäkseni." Leikki loppuu lyhyeen ilmoitukseen. Pois hirvi salosta. Ehkä leikki elää myös arkisanonnassa ota pois.

22.4 Sykkö ja häkkipää ajan hämärässä

Vaikka Hirvisillä -leikin runoversioissa ei olekaan mainintoja käärmeisiin, niin kalliokuvien ja kalevalaisten runojen käärmeviittaukset hirvenhiihdon yhteydessä on huomionarvoinen tarkasteltava. Voi olla, että suksilla viitataan sihahtavaan äänimaailmaan, tai vanhaan myyttiin käärmeestä ja tiedonpuusta, mutta raamatullinen kielikuva voi olla universaali, jolloin sille on löydettävissä suomalainen vastine suoraan Suomen luonnosta. Raamatussa on maininta kahdesta eläimestä, jotka saavat äänen ja kyvyn kommunikoida ihmisten kanssa. Aasi ja käärme. Molemmilla oli yhteys kasvimaailmaan. Käärme puhui hyvän ja pahan tiedon puusta Eevalle, alkuäidille. Maaratar on joidenkin suomalaisten loitsujen mukaan käärmeen jumalatar. Mara on tautidemoni, pirullinen kiusanhenki, joka vaivaa ihmisiä ja hevosia painajaisena. Hyökkäävyyttä suomeksi kutsutaan päälle painamiseksi. Hirvihärkä ei ainoastaan mylvi ja möykkää kiima-aikana, se käy kiihkon vallassa lähes minkä tahansa kilpailijaksi katsottavan päälle.

Kielen sanotaan syntyneen äänten jäljittelyistä ja joitakin viitteitä on siihen, että kantelemusiikkikin on saattanut syntyä hirven sarvien kelomisesta, jos kamariherran tiedonantoon on luottaminen. Sarviaan kelova mahtisonni möyrii kilajavin äänenpainoin metsässä. Myös keskisuomalaisten vanhojen metsämiesten todistuksen mukaan hirvi voi hädissään päästää uskomattoman korkean äänen, joten hirvien ääntelyn asteikko lienee laulajamainen virtuoosimaisuus monen oktaavin alalta. Käärmeiden ääntelyyn ei astevaihtelut juurikaan ulotu. Sihinä on tasaista, kiemurtelu äänetöntä. Meno villeimmillään käärmeiden käräjissä, jotka osa kansasta on tiennyt olevan käärmeiden soidinmenoja. Ehkä hirven ja käärmeen yhteyttä ei pidäkään etsiä pelkästään hyvän ja pahan akselilta yleensä, vaan käärme ja hirvi ovat kielen perussymboleita, sillä käärme on valheen ja kaksikielisyyden perikuva kun taas hirvi on kanteleen synnyn ja runouden symboli.

Puhe voi olla kaunista tai rumaa, sanat voivat haavoittaa ja parantaa. Tämä on itse asiassa asiansa osaavan tietäjän perustietoa, mutta ei kerro mitään tietäjän moraalista tai asenteesta elämään. Kieltä voi käyttää hyvään ja pahaan, rumaan ja kauniiseen. Eikä liene osuvuuden kannalta mikään erhe että puhutaan myrkyllisestä kielestä, vaikka käärmeen myrkky ei ole kielessä vaan hampaissa. Toisaalla hirven kieli on voille vertoja vetävä makoisa herkku. Symboliikkaa. Käärmeen kieli on pahuuden symboli, hirven kieli jotakin nautittavaa. Toisaalta myytti hirvestä kykenevänä imemään itseensä käärmeen myrkyn lienee kielellisen taituruuden symboli sekin, jonka antiikinaikainen myyttiversio on se, että hirvi suuttuessaan tulistuu niin, että hirvellä alkaa keittää - hello, leukaparta ja kun hirvi puhaltaa kiehuvan kiukkunsa käärmeen niskaan, menehtyy liero.

Kielikuvia, jotka ovat vaikeasti selitettävissä yhtenäisteoriaksi. Selvempää on siis kaavioida suomalaisten myyttien käärmekuvat merkkiverkoksi. Tarkasti uskomus- ja myyttiaineksen lukemalla voi havaita suomalaisten liittäneen käärmemielikuvia sylkeen, sukseen, aitaan, kierouteen ja kieleen. Lemminkäinen lähti hirvenhiihtoon sukset sihahtaen, joi Pohjolan, hirvi--isännän pirtissä matoisen/käärmeisen oluen ja oli myös koemaistajana kun Osmotar laati arkkikaljansa ensierää, josta tuli tavatonta taaria humaltamisvoimaltaan. Karhun ja käärmeen kiertonimenä käytetään nimitystä sykkö. Käärmeen synty on Syöjättären syljessä ja käärme kasvoi pajuilla. Lyhyen luonnehdinnan mukaan saamme kieleen ja runonlauluun viittaavan merkitysketjun.

Olut ja viina ovat tässäkin kuviossa suomalaista myyttisyyttä keskeisimmillään. Viina on kielenkannakkeiden irrottamista varten, suun kostuke, jonka avulla runonlaulun salat ovat avautuneet eikä tavassa aina ole ollut taustalla viinanhimo, vaan synnyt ovat syvemmällä. Viina on viisasten juoma. Suotta ei suomalaisella sekä sukset että puhe luista. Suksen luisto on hirvenhiihdäntää, jalopeuran jaksantaa, runojalan perässä kulkemista. Jos mies taas suoltaa humalapäissään mitä sylki suuhun tuo hän on liero.

Kaksikielisyydellä viitataan nykyään kahden kielen taitoon, ja tietyssä mielessä tämä tekee ihmisestä kahden kielikuvamaailman edustajan, mutta ei kuitenkaan kaksimielistä perinteellisessä mielessä. Syvimmät tunteet ajatellaan äidinkielellä ja täysin kaksikielisetkin ovat tottuneet priorisoimaan, asettamaan etusijalle jommankumman käyttökielistä tilanteen mukaan vaihdellen. Unessa ja hädässä ihminen puhuu äidinkieltään eli lapsuuden kieltä, mikä se sitten onkin. Unikuvat ovat samaa alkukantaista perua kuin muutkin alitajunnan, tiedostamattoman tuotteet.

Arvellaan Suomen kamaralla aikoinaan astelleen kaksi pääheimoa hirvi- ja karhuklaanilaiset. Kalliokuvista päätellen hirviklaanilaisia on ollut ympäri Skandinavian Kuolaa myöten, karhukuvia on vähemmän, mikä ei merkitse karhun merkityksen vähäisyyttä, vaan viittaa omaleimaisiin rituaaleihin, joista toinen on säilynyt hirvikronikkoina ja kalliomaalauksina ja toinen karhunpeijaisriitteinä. Väitän, että käärmeessä, Maarattaressa sen salaisuus kielen kautta, pettämisen kautta, kautta tarhakäärmeen. Sillä hallitsijakäärmeellä kovin usein kuvataan olevan kirkas rantu kaulassa. Vainajien uskotaan olevan eläviä niin kauan kuin joku heitä muistaa, ja heistä puhutaan. Käärme on manalan valtakunnan eläin. Raamatun alkukuvissa matelija oli kätkeytynyt puuhun ja yllytti Eevaa, alkuäitiä nauttimaan tiedon puusta ja myöhemmin tapahtui kielten sekoittuminen.

Hirvi on suomalaisten runoratsu, josta siivekkäät sanat, puheen juoksu on kotoisin. Hirvijahti -tietokirja vuodelta 1997 kertoo hirven eri osien merkityksestä ja paljastaa erikoisen piirteen hirviseuraperinteissä. Seuroilla on tapana antaa ensikertalaiselle seurueen jäsenelle nylkyvajassa tehtäväksi hirven kielen irrottaminen. Kyseessä on testi, sillä tehtävän antajat tietävät, että noviisi joutuu askaroimaan irrotetun pään kanssa pitkään ja tuloksetta, kielen oikea irrottamistapa kun on asiaa tuntemattoman lähes mahdoton keksiä. Varsinkin kun ammutun eläimen suu pysyy kiinni eikä avaudu edes väkisin vääntämällä, vaikka kieli osin roikkuu ulkona suusta. Myös riistantutkija Kaarlo Nygren toteaa hirvenkielen erityismerkityksen ja nostaa sen ravintona ensimmäisten apuelinten joukkoon. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että vanhoissa kansanuskomuksissa apu tarkoittaa taikaa. Nygren toisin sanoen tietämättään todistaa hirvenkielen olevan suomalainen taikaesine, hyvä apu ruokavalioon. Symbolisesti ei kielen merkitystä vähennä hirven kielen ylivertainen mittavuus muihin nautaeläimiin nähden. Ja hirvellä on hyvä makuaisti. Eläin on nirso ja valikoiva ruokansa suhteen. Kielensä avulla hirvi valikoi, kieli on laatumittari, sillä makuaisti pystyy varsin tarkkaan arvioimaan ravinnon laadun.

Mikä ei maistu hyvältä ei myöskään ole hyvää tai hyväksi. Edelleen Nygreniin väittämän mukaan kieli on arvostettua herkkua kaikkialla, missä metsästetään. Kronikat ovat kieltä, kronikoita arvostetaan eikä tämä väite ole mikään sofismi, sanon minä. Kielen arvoa kuvastaa sekin, että hirven kieltä ja turpaa sai muinaisessa Kiinassa nauttia vain keisari. Nygren paljastaa toisen salaisen peijaiskäytänteen. Se, joka kieltäytyy syömästä kielileikettä vetoamalla kielen olleen jo jonkun toisen suussa, saa syödäkseen kovaksi keitetyn kananmunan. Hirvimiesten luova voima on synnyttänyt vastauksen ikiarvoitukseen munasta ja kanasta. Ensin oli kieli ja sitten muna(us). Niinhän Pyhä Sanakin sen sanoo. Alussa oli sana ja sitten baabelinkielten sekoitus.

Miten kieli kiskotaan kuolleen hirven suusta ruokapöytään? Puukkoa pidetään varsin syvällä silläkin uhalla että roikkuvaan kieleen voi tulla viilto. Kun alaleuan lihakset ja kieliluun vahvat sivulihakset on saatu katkaistua, kieli vedetään ulos ja katkaistaan kiinnipitävät jänteet. Lopuksi kieli katkaistaan ruokatorven ruston tyvestä, toteaa kirjoittajakolmikko parhaasta päästä Kairikko, Takamaa, Aatolainen. He mainitsevat kieliluut, Mitä ikinä ne tosiasiallisesti biologisesti lienevät, ne ovat nimettynä olemassa ja koska muoto on monikossa, luita on enemmän kuin yksi. Luihin on kansan käsitysten mukaan kätkeytynyt elämän ydin ja siten se on ollut elävien sidos vainajien valtakuntaan, kosketus tuonpuoleiseen. Hirvellä ja karhulla on kummallakin astraalimyyttinen alkuperä, peijaisriiteissä ne voivat olla hääpari ja nyt ilmenee, että yhteistä on luissa ja ytimissäkin. Osa karhun maskuliinista taikavoimaa on tuon mörrin, mustan metsänelävän anatomia, joka sisältää siitinluun. Karhun siitinluu on ollut sekä metsästystaikakaluna käytetty tietäjän työkalu että aikansa Viagra, jonka on uskottu kohottavan potenssia. Toisaalta hirven sarvillakin on ajateltu olevan samansuuntaisia vaikutuksia, johon kronikoitsijatkin viittaavat. Käärme on hedelmällisyyssymboli ja siten sen rinnastus karhuun seksuaalisesti merkittynä eläimenä on luonteva. Molemmista käytetään loitsuissa nimeä sykkö. Naisia pidetään kielellisesti lahjakkaampina kuin miehiä, vaikka käsitystä voi toki epäillä. Naisilla on puheen sujuvuus luontevampaa kuin miehillä, koska monet puhuvat huolettomasti harkitsematta mitä sylki suuhun tuo, vaikka rumia sanoja naiset eivät viljele niin paljon kielessä kuin miehet. Metsällä miehet siistivät suutaan aivan vapaaehtoisesti, jos naisia on mukana jahdissa. Kielen puhtauteen on myös hirvivaltio Ruotsin virallinen jahtikuvaaja ottanut kantaa sarjakuvassa Helge. Kieli saippuoidaan. Uffe on machomainen metsästäjä, joka on joutunut siistimään suutaan . Vitsi piilee lastenpelottelussa, jossa rumien puhujan suu uhataan pestä saippualla.

Kuva 10. Helge-sarjakuva, strippi no. 95 (96A). Piirros Lars Mortimer.

Metsästäjien hirvisanastossa nuorta hirveä kutsutaan mulliksi tai mullipojaksi. Kansanperinteessä härkäpäistä kutsutaan härkämieheksi, mullipojaksi, joka on itsepäinen, ajattelematon ja huoleton. Ja jos on mullipojalla ensikertalaisena ihmettelemistä kielen kantojen irtipäästelyssä, niin vanhat tietävät konstit pulmaan kuin pulmaan niin kuin sekin tietäjä, jota pyydettiin parantamaan härän ähkyä. Aikansa tietäjä käveli härän ympäri, sitten otti piipun suusta, nosti härän hännän ylös ja pisti piipun hännän alle. Sanoi: Paha henki lähde tästä. Härkä lähti liikkeelle kuin ohjus ja hirvittävällä mourulla juoksi toisen kylän reunaan. Katsojat ihmettelivät, kuinka tässä näin kävi, johon tietäjä tuumi vain lähdettäneensä pahan hengen matkoihinsa, koska muutoin olisi mennyt koko härkä. Härkä tuotiin kotiin ja oli terve siitä lähtien.

Maasta se pienikin ponnistaa, pikkuväkeä on ajateltu vainajahengiksi tai maahisiksi. Kalevalan merestä nouseva tammen kaatava pikkumies on tulkittu ison härän surmaajaksi. Härän "kuusta" (rasvasta) on saatu voiteet eli ”kahteet”, joilla vihat ja tulen poltot torjuttin. Erään pielisjärveläisen laulannan mukaan ovat Härät talit kasvaneet taivahan navoilla; ytimestä on saatu voiteet ja tehty parantavat "simat". Kalevalamytologi Onni Okkonen kehaiseeGananderin osuneen oikeaan antaessaan tapetulle tai tapettavalle Härälle astraalisen selityksen. Samalla Okkonen lisää selityksiin antiikin lääkinnöllisen jumaluuden. Aesculapiuksen, jonka etuosa perustuu (kaadetun) tammen (aesculus) mielikuvaan, kun taas jälkiosa edustaa (Apis-) härän "parantavia ominaisuuksia. Voidetammi ja voiteitten Härkä ovat kalevalaisissa runoissa sekoittuneet yhtyneet persoonalliseksi jumaluudeksi. Edelleen Okkonen kehittelee härkämytologiaansa ja toteaa härän surmaamisrituaalin yhtyneen myös persialaisiin Mithra-mysteerioihin. Mithra oli tunnetuin tauroktonios, joka surmaamalla härän aikaan sai Auringon, Helioksen nousun. Mithran Härän alle on kuvataiteen symboliikassa sijoitettu pikari, ilmeisesti ”voiteita” keräämään . Mutta kuka tietää, onko veri vettä sakeampaa voiteena. Hirvenkaataja suomalaismetsissä voidellaan hirven verellä tehdyllä merkillä otsaan. Myös iranilaiselta taholta tullut Mithran härän surmaamisen aihe on tunnettu useista hellenistisistä reliefeistä, ja tapahtuma on yhdistetty Otava-tähdistöön, toteaa Okkonen.

Nähtävästi on suuri erehdys ja eksytys tapahtunut, kun härkä suomalaisessa mytologiassa liian helposti, kärkkäästi ja yksipuolisesti tulkitaan aina vain karjaan kuuluvaksi nautaeläimeksi, vaikka karjanhoito on vielä nuorempaa elinkeino-toimintaa kuin maanviljely ja vaikka kansa puhuu uroshirvestä härkänä tai häkkipäänä. Ei tarvitse hakeutua merta edemmäs kalaan, jotta voisi mennä ajassa taakse päin. Matti Waronen on tutkimuksessaan muinaisten suomalaisten vainajanpalveluksesta pohtinut Mantsinsaaren uhrijuhlia, jonka syntytarinat viittaavat juhlassa alkujaan teuraana olleen joko poro, peura tai härkä, siis hirvi. Jos pedot tai taudit uhkasivat karjaa, niin mantsilaiset lupasivat pyhälle Iljalle härän omasta kotikarjastaan. Luvattu eläin pyhitettiin ja sitä nimitettiin Iljan häkiksi. Väitteeni mukaan hirvi esiintyy sellaisissakin nimissä, joissa ei uskoisi. Yksi tällaisia nimiä on Häkkinen, sillä jos uhrihihärän toisintonimi on häkki ja uroshirveä kutsutaan häräksi, niin häkki on sarvipäinen uhrieläin. Nykyisessä eräkirjallisuudessa ja hirvikronikoissa varsinkin Keski-Suomessa nimitetään hirveä myös häkkipääksi mikä tarkoittaa samaa kuin sarvipää tai hatasarvi.

Éva Gerevitch-Kopteffin unkarilaispainotteisen vertauskuvaston mukaan joka vuosi poisputoavien ja uudelleen kasvavien sarviensa kautta hirvi on puihin yhdistetty universaali vertauskuva, jossa ilmenee uudelleen herääminen, uudesti syntyminen. Toisin sanoen hirvi on auringon- Kristuksen vertauskuva. Hirven sarvet putoavat vuosittain kuten lehtipuutkin pudottavat lehtensä. Sarvien piikit versovat kasvin tavoin. Vertauskuvallisesti hirvi kasvattaa sarvina elämänpuun lehvistöä ja tarina-aihe tunnetaan myös Euraasiassa ja Amerikassa. Kaukaasialaiset sadut yhdistävät sarvikruunun ja maailmanpuun toisiinsa. Kalevalassa hiidet rakentavat hirven kasveista.

Ikiaikaisen vastustajansa lailla hirvi luo nahkansa keväisin. Hirvi on pitkän iän ja kuolemattomuuden symboli, käärme vuorostaan kuoleman ja paholaisen symboli. Hirvi on myös yltäkylläisyyden, hedelmällisyyden sekä seksuaalisuuden vertauskuva. Hirven haivenista (karvat ovat sarveisainetta) syntynyt tammi/tuomi antaa hedelmällisyysiässä olevalle onnea rakkaudessa. Hirvensarvijauhe on korvannut väitteen ja kääntänyt esiin miesnäkökulman. Sarveisaine antaa miehelle onnea rakkaudessa.

Unkarilainen hirvikuvasto perustuu ihmehirvitaruun, johon Janóschin Hirvipoika -runokin perustuu. Kyseinen ihmehirvitaru ja sen vastineet maailmalla ovat osittain selitettävissä yhteisön taruna, jossa villieläinten takaa-ajo kuvastaa kansakunnan ja kotimaan perustamista. Tarun varhaisimmissa muodoissa urospedot jahtaavat naarasta, kasveja syövää sorkkaeläintä. Pedot ja hirvi edustavat totemistisia esi-isiä ja esiäitejä, metsästys ja sen tulos vuorostaan nenidonryötöä ja avioliittoa. Hirven naisellisuus esiintyy siinäkin, että joissain versioissa takaa-ajettu muuttuu naiseksi. Unkarilaisen ihmehirvitarinoiden naarasvasa (Eneh) on yksi muinaisuskontojen jumalatarten eläinhahmoista, ja mm. kreikkalaisten Artemis-jumalattaren esimuodoista. Suomalaisugrilaisittain hirvi on Ilona, nimi tulee hirven vanhasta indoeurooppalaisesta nimestä.

Naisellisuus piilee hirvessä myös mystisenä, käärmemäisenä olemuksena muussakin muodossa kuin hedelmällisyydessä. Hirven muuttuminen naiseksi merkitsee ihmetarussa pelastusta. Hirvessä piilevää noituutta ja tuonpuoleista kuolintilaa. Sama symboliikka on myös niissä ihmehirviversioissa, joissa tarinassa on kyseessä hirveksi muuttunut poika. Kuten hirvisillä -leikissä, hirvenä voi olla poika tai tyttö, on ihmehirvenä milloin poika tai tyttö. Ihmehirvi-taruissa kuolemattomuus-kuolema symboliikassa on vedellä tärkeä osansa. Hirviksi muuttuneiden poikien on juotava kotoisen pikarin sijasta vain tuonpuoleisen puhtaasta lähteestä, koska he ovat jo kuolleita. Tässä unkarilaisessa metsästystarussa takaa-ajettu eläin johdattaa aina takaa-ajajansa veden toiselle puolelle. Vesi on elämän ja kuoleman vetttä, joka pulppuaa elämän ja kuoleman puun juurelta. Varhaiskristillisen taiteen suosikkiteemoja oli elämänlähteestä, paratiisin elämänpuun juurelta lähtevästä purosta juova hirvi.

Hirvi edustaa myös kosmista, tähtitaivasta: ihmehirvitarun monissa versioissa esiintyy talvinen taivaankansi tähtikuvioineen. Kosminen hirvi on talvipäivänseisauksen vertauskuva ja siihen liittyvien talvisten riittimenojen osa. Hirvet toimivat Dianan ohella ajan vaunujen vetäjinä. Tässä on yhteys hirven Ajatar-kytköksiin. Hirvi on nopea ja arvaamaton käänteissään kuten suomalaiset hirvestäjät hyvin tietävät. Hirveä pidetään taruissa nopeuden symbolina. Anglosaksien Santa Claus peri hirvivaljakkonsa ajan äijältä. Mikä suhde tällä on uhriporoon, jouluporoon, mantsilaisten peurauhriin ja kekripukkiin ja sitä kautta porolla ajavaan joulupukkiin? Hirvittää ajatellakin, mutta palataan mullipoikien kielenkantojen irroittamiskäytänteeseen.

22.5 Mullipoikia peijataan

Yleisesti hirvenmetsästäjästä puhutaan hirvimiehenä, mutta sillä ei ole suoraa yhteyttä myyttiseen taruun hirvipojasta. Nuoren miehen itsetietoisuus voi tehdä nuorukaisesta härkämiehen. Kokeneemmat reissussa olijat ottivat nuorelta tulokkaalta liiat luulot pois ensimmäisellä yhteisellä retkellä tehtiinpä tuo retki metsään tai kaupunkiin. Tapana oli juoda matkalla ns. mulliviinat, joihin liittyi leikillisiä pilamenoja, mm. sarviryypyt. Nylkyvajan tapahtumat peijaamisineen muistuttavat näitä sarveisia samalla kun sarveisten vietossa on siantappoperinteeseen liittyvää lapsellisen herkkäuskoisuuden testaamisen pilaperinnettä, makkaranmitan hakemista. Peijaisten ensimmäisessä vaiheessa kaatopaikalla ensikertalaista peijataan eli narrataan erilaisilla uskotteluilla. Puhutaan haaskioksi menevästä saalista, koska liha on stressilihana mennyt pilalle tai koska lihasta on tullut ihmisravinnoksi kelpaamatonta liiallisen hormonipitoisuuden takia, koska kaataja ei ole älynnyt piston yhteydessä ottaa kiveksiä pois. Sianteurastuksessa lapsia peijattiin hakemaan makkaramittaa tai muuta olematonta esinettä.

Peijaaminen on testi ja tulikaste, jolla nuori tai ensikertalainen hyväksytään porukkaan. Kun härkämies oli läpäissyt pilat ja testit nöyrästi, nostettiin nuori mies 3 metriä ylös ja hurrattiin, koska itsepäisestä härkämiehestä oli tullut mies. Entisaikain mullipoikain peijaamistekoihin kuului mm. kivien halaus, mikä oli pilaa. Kiven halaus merkitsi naimakelpoisuuden saavuttamista. Vastine kristilliselle perinteelle, jossa naimalupa saadaan rippikoulun käymisellä. Kiven halaus suoritettiin mulliviinojen juomisen jälkeen. Virtsanojalla mulliviinat juotiin Oripään ja Virtsanojan välisellä kankaalla Teinin kiven luona. Mulliviinoja kutsuttiin myös härkökannuiksi.

Tarina on harhaillut aiheesta toiseen, mutta vielä yksi yksityiskohta häämöttää näreikössä. Pieni tölli metsän siimeksessä ei ole sitä mitä luulisi, sillä paikoin Varsinais-Suomessa töllillä on tarkoitettu männyn latvaa, männyn tainta. Tarkemmin sanoen joko katkaistua petäjän latvaa tai kasvavaa havupuun (tavallisesti männyn) taimea. Laitilassa puurhärkimet tehtiin petäjän tölleistä. Sanalla ei ole yhteyttä töllistelyyn, katseluun. Härkin on puuron tai taikinanhämmennysväline. Paikoin töllejä käytettiin tienviittoina. Härkimet ja tapionpöydät ovat hirven aikaan saannosta. Hirven syömä taimikko tuottaa ne. Metsänhaltijan väen tekemänä nämä töllit ovat olleet sekä muotonsa että käyttötarkoitteensa mukaisesti viljan käyttöön sopivia pyhitettyjä apuvälineitä, joissa on ollut taikaa. Sillä pyhityksen tarkoitus on hyödyttää ja taika on ollut apukeino jonkin saavuttamiseksi.

Metsänpeitosta pääsi, jos käänsi nuttunsa nurin. Kiihtelysvaarassa joron jäljillä oltiin huumaantuneena poissa kotoa ja saatettiin joutua yöpymään jossain metsässä eteen ilmestyvässä häkkipään töllissä kirkkaan tähtitaivaan alla. Tilanteesta riippuen kotiväki oli käärmeissään tai hädissään.

23. OUTOA PUHETTA – F23 Vieras

On perin helppoa halventaa mitä tahansa taitoa tai harrastusta, siihen tarvitaan vain hitunen älyä yhtyneenä pahaan tahtoon ja ilkeyteen. (Isaac Walton)

Suomalaisilla metsästysseuroilla on vaihteleva käytänne vierasjahtien suhteen. Joillakin seuroilla on tapana vuosittain vastaan ottaa ulkomaisten ystävyysseurojen jahtivieraat tervetulleina ja kaivattuina joukkoon. Monet seurat pitävät mieluiten metsästysoikeuden itsellään, mutta myöntyvät vierasjahtiin seuran talouden parantamiseksi tai muusta syystä. Tulijoita metsälle olisi enemmän kuin tarjolla on paikkoja. Nuiva suhtautuminen on osin asenteellista ja osin kielikynnys erottaa. Kyläkunnan tasolla hirviporukka on tekemisissä myös muiden kuin seuralaisten kanssa. Varsinkin maanomistajat tai heidän edustajansa ovat tervetulleita porukan juhlintavaiheisiin riippumatta siitä, ovatko he mukana jahdissa vai eivät. Vitsi kertokoon.

Kylän hirviporukka oli saanut kaadon ja sitä alettiin juhlia paikkakunnan suurimman talon salissa. Paikalle sattui Mäkinenkin, joka ei ollut tippaakaan metsämies, mutta otti ryypyn kun tarjottiin. Sana onnistuneesta hirvenkaadosta kulkeutui paikkakunnan kauppiaan korviin ja tämä päätti lähteä tapaamaan hirviporukkaa. Tupaan tultuaan kauppias huomasi Mäkisen ja kysyi: Onkos se Mäkinenkin jahtimiehiä? En minä, vastaa Mäkinen, minäkin oon muuten vaan ryyppymies.

Tietyillä herraseuroilla on tapana järjestää ns. edustusjahteja, joita aineistossa edustavat mm. Hyypiöiksi itseään kutsuvat pohjoiset tahot sekä Savon sydämessä vaikuttava Haminalahden metsästysseura, jonka säännöt määrittävät seuran herraseuraksi, naisia ei hyväksytä jäseneksi. Naiset pääsevät silti osallistumaan seuran toimintaan perinteisellä tyylillä, muonamiehenä, koiran ohjaajana tai muillakin tavoin. Erityisen toivottuja jahtivieraita naiset ovat peijaisissa, jotka usein pidetään hirvihippana, som älgdans, tai tavallisina tanssiaisina.

Semiotiikassa tunnetaan käsite toisen asteen myytti. Hirvihipat metsällä ovat ensimmäisen asteen myytti jahtivieraineen, toisen asteen myyttisyys tapahtuu hirvihippana tanssilattialla tilaisuudessa, johon naiset on varta vasten kutsuttu. Tapaan kuuluu pitää puhe naiselle ja naisille jaetaan myös kunnianosoituksia ja maljoja. Hyypiöt, joissa ei ole yhtään naisjäsentä, mainitsee naiset seuran toiminnassa poissaolon kautta ja jahtikoirien nimissä esiintyy nimi Tytti. Ja vaikka neljännesvuosisatataipaleella Hyypiöiden harjoittama pyyntitoiminta on muuttunut, niin jäsenkoostumus ei. Samainen seura järjesti edustusjahdin kunnia- ja perustajajäsenensä ylennyksen johdosta, televisiokin eksyi paikalle. Seuran jahtivieraat osoittautuvat kerta toisensa jälkeen kunnon miehiksi. He ampuvat kultamitalisarvet ja ensimmäisen hirvensä. Upseerimetsästyskerhoissa ei perinteisesti ole naisia mukana ollut, mutta jutuissa heitä sitäkin enemmän.

Lehdistödiskurssi on jokasyksyinen rituaali hirvenmetsästyskauden alkaessa. Haminalahden virallinen kronikoitsija toteaa kronikassa 20.11.1998: ..hirviherra oli antanut lausuntoja tiedotusvälineille, Ylen Radio-Savolle ja HTT:n emeritus-uutisankkurille. Myös puheenjohtajaa kuulusteltiin radioon. Meitä muita ei, joten meille rivimiehille kävi kuin entiselle tytölle Huovisen mukaan:

> Muita tyttöjä muluketetttan, minua ei milloinkaan;
> Yhden kerran on yritetty, mutta sissään ei suatunna sillonkaan.

Roisista sanoituksesta huolimatta puhe jatkuu asiapitoisena ja päättyy korrektiin tiedotukseen: Hyvät naiset! Meillä juoksee vielä yksi hirvi ja kolme vasaa. Näitten perään me lähdemme juoksemaan heti huomenna ja jos tuuri käy, saamme olla ilonanne tai vastuksinanne seuraavat viikonloput aina hamaan syyskuun viimeiseen lauantaihin vuonna 1999.

Nainen voi lyöttäytyä journalistina tai tutkijana mukaan hirvimetsälle. Pääpirteissään metsästys on samanlaista joka puolella Suomea. Luvat anotaan, reitit suunnitellaan, hirvet kaadetaan, ei tapeta. Hirveä juhlitaan. Sellusta tulee lyijypitoista, kun harhaan osuneet laukaukset juuttuvat puihin.

Kaikesta päätellen suhtautuminen jahtivieraisiin on suopeaa ja joskus tarpeellistakin. Toinen toistaan paremman jahtikulttuurin ja ampumataidon omaavat jahtivieraat omaavat myös lähes maagisen kyvyn osua oikeaan paikkaan oikeaan aikaan, vaikka kyse ei olisikaan kekkoskaskusta, jossa pojan kuullaan lyövän puolikesyä hirveä lautasille kehoituksin menehän siitä. Jahtivieras voi osoittautua todelliseksi sankariksi, kun hänelle tarjoutuu tilaisuus pelastaa isäntäseurueen jäsen aggressiivisen hirven hyökkäykseltä.

Saksalainen jahtivieras Urhon
päästi pälkähästä,
ihmettä me kaksi näemme
tapauksesta tästä. (A)

Tämän funktion tarinallinen teema kertoo sankarin saapumisesta tuntemattomana. Toisin sanoen sankari toimii valeasussa ja vaatimattomassa roolissa. Tyypillistä herraseuroille ja heidän jahtivierailleen on metsittyminen. Eurooppalaiset saattavat jahtikulttuurinsa takia erottua metsästystorven käytöllä ja tyylikkäillä sarkavaatteilla, mutta suomalainen pyytömies pukeutuu metsälle reilun jätkän tyyliin ja varustautuu villapaidalla, kumisaappailla ja flanellipaidalla metsäeleganssiin. On vain ajan kysymys, jolloin sankarin todellinen arvo paljastuu ja hän saa prinsessan (lue: kaataa hirven) ja puoli valtakuntaa.

Vierasjahdit tarjoavat kronikoitsijalle suurenmoiset mahdollisuudet karnevaalikielen käyttöön, jossa vilisevät sivistyssanat, aikamme latinismit, muut vierasperäiset sanat ja kaunopuheisuus ylevän tyylin vuorotellessa alatyylin kanssa, kuten haminalahtelaisten hovikronikoitsijan tekstissä, jossa asiallisen miehen suuhun on sijoitettu radiorepliikki kaadon laadusta: Sehän kävi kuin vitun pesu talon saippualla. Bahtinin määritelmän mukaan karnevaalipuhe on suurenmoinen parodia kaunopuheisuudesta, parodiasta ja latinan kielestä. Pentti Tuovinen tuon taidon osaa.

Jahtivieraista kaskutaan. Hirviporukalla oli neljä saksalaisssta jahtivierasta ja illan ohjelmaa suunniteltaessa mietittiin kuinka istutaan. Hirvikeitto syödään pitkässä pöydässä, mutta kahvit voisi tarjota pienemmässä pyöreässä pöydässä, jossa on tilaa vain jahtivoudille ja neljälle muulle. Jokinen katselee vierestä ja toteaa: Kyllähän minä siihen sovin, niistähän on aina yksi kusella.

24. NÄIN KERROTAAN – F24 Myyttisyys

24.1 Kirjalliset myytit

Hirven ääni on röyhtäisy hrhhm-hrhhhm-hrhhm, bassoäänellä törähtää, jumpsahtamalla tömähtää, se tulee karkeasti, törähtää ja kuuluu ainakin puolen kilometrin verran. Narskuttelevat kuin sorsat, keskustelevat, oleilevat puskassa vainua vetäen, mäkättää, mököttää, volottaa, monenlaista mökötystä. Pimeässä ääntelevät, päivän makaa, kiima-aikana etsii naaraan. (vanhaa metsämiestietoutta, nauha-aineisto)

Kronikka-aines on lähinnä tilapäärunoutta, joka on luokiteltavissa arkkiveisujen ja kronikaattien joukkoon tai niiden välimaastoon. Kaskut ovat puheperinnettä eikä niille ole olemassa varsinaista tekijää, koska perusaihe elää kertojansa mukaan. Kaskut ja kronikat sisältävät "tositapahtumien" lisäksi monia kaskuaiheita. Lukutaidon myötä kaskuihin on rantautunut myös kirjallisia kaskuja. Hirvimiehen kannalta kirjallinen kasku on hieman toista kuin muille. Pari esimerkkiä.

Esimerkki 1
Jokisella oli lukihäiriö ja luettuaan kerran sananlaskun, vahinko ei tule kello kaulassa Jokinen ihmetelli, miksei vahinko tule kallo keulassa. Asia valkeni Jokiselle eräänä kesänä ja hän julisti hirviporukalleen kovalla äänellä: - Kyllä ne saksalaiset ovat taikauskoista väkeä. Eilenkin näin turistin, joka ajeli poron kallo auton nokalla. Äijä varmaan uskoi siihen vanhaan hölmöön sanontaan että vahinko ei tule kallo keulassa.

Esimerkki 2
Metsästäjänä tunnettu helsinkiläinen lääkäri oli sota-aikana rintamalla. Eräänä päivänä hän näki yllättäen sumun seassa kaksi hirveä ja päätti ampua ne muonavahvistukseksi omille joukoille. Lääkäri haki kiväärin ja onnistui kaatamaan molemmat. Kun miesporukalla lähdettiin hakemaan ruhoja, todettiin kaksi rykmenttihevosta ammutuksi. Vahinko mikä vahinko, mutta juttu tuli kuitenkin muidenkin lääkäreiden tietoon. Seuraavana jouluna lääkäri sai kollegoiltaan joululahjaksi Runebergin runoteoksen "Hirvenhiihtäjät"-hevosenkansiin sidottuna.

Kaskuissa kirjallisen ja puhutun vuorovaikutus on tiivis ja erottamaton. Vitsit ja jutut kiertävät suusta suuhun saunakämpillä, taukotulilla ja peijaisissa, mutta niitä kerrotaan myös eräkirjoissa, joista niitä myös opitaan. Erityisesti eräkaskuissa on vaikeaa tietää alkumuotoa. Kumpiko oli ensin, muna vai kana. Sen sijaan kansalliskirjaillisiksi ikoneiksi korotetut tekstit säilyvät muuttumattomina ja koskemattomina. Niistä ei sovi irvailla. En aio vertailla kaiken kattavasti ns. ulkomaalaisia vaikutteita hirvipeijaisperinteeseen, koska pidän kronikoiden heijastamaa hirvenmetsästystarinointia aitosuomalaisena kansanrunoutena ja Johan Ludvig Runeberg lukeutui suomenmielisiin erämiehiin, vaikka hän kirjoittikin ruotsiksi. Kronikka-aineksen ruotsalaistekstit kuvaavat antaumuksella hirvihippoja, tanssiaisia ja niin tekee kansallisrunoilijakin Hirvenhiihtäjissä.

Hirvenhiihtäjien tarinaa ei enää kovin hyvin tunneta kulttuuri- ja kielikynnyksen takia. Suomenruotsalaisille teksti edustaa kouluopetuksen pakkopullaa siinä missä kalevalainen runous on suomalaisten koululaisten riesa. En usko unkarilaiskoululaistenkaan hurmautuvan sikäisestä myyttisestä runosta Hirvipoika, joka perustuu romanialaiseen kolindalauluperinteeseen, joskin suhde on mainitussa taiderunossa yhtä epämääräinen aitoon tapaperinteeseen nähden kuin Hirvenhiihtäjissäkin on ruoveteläiset mesästyskertomukset. Juhászin Hirvipoikarunoelmassa juoni on jossain muodossa sama kuin suomalaisessa Metsälle kadonneessa pojassa, mutta pojasta sukeutunut hirvimies on myyttinen olento, joka ei voi enää palata äidin helmaan. Taivas on ja pysyy kaukana maasta. H. Launosen tulkinnan mukaan hirvipojan kielielementit toimivat kahden jännitteen välillä murteen ja yleiskielen, muinaisen eli arkaaisen kielen ja kirjoitetun ns, kirjakielen välillä. Väite on samankaltainen Mihail Bahtinin näkemyksen kanssa, kun hän yhdistää karnevaalikieleen muinaisen ja murteellisen sanaston, joka vertautuu virallista yleiskieltä vastaan.

1) Kansanrunous (muinainen kieli) Kalevala, Kanteletar, Hirvipoika, Hirvenhiihtäjät
2) Maakylien puhe (paikalliset murteet) Kronikat, erämuistelmat
3) Luonnontieteen kieli (kirjakieli) Tutkimukset, lehtiartikkelit
4) Moderni kaupunkikieli (yleiskieli) Taiderunous, eräkirjat

Kuvio 34. Myyttis-karnevalistisen kielen ja viralliset tekstin esiintymät hirvitarinoissa.

Suomalaisessa kirjallisessa hirvimyyttitraditiossa on kaksi virallista hirvijahtitulkintaa, joissa kummassakaan ei suoraan puhuta peijaisista, mutta sitäkin enemmän kosioimisesta ja hää- ja kihlajaisjuhlista, joita kansa on kutsunut peijaisiksi. Kun hirvi on myös naimaikäisen naisen tai neidon vertauskuva, on reaalinen hirvenhiihto joustava ja kuvaava allegoria kosioretkelle. Seuraavasta kuviosta selviää, miksi kronikat ovat semanttiselta todistusarvoltaan kaiken hirvijahtikirjoittelun ideakeskiössä, suomalaisen hirvijahdin syvin, aidoin ja merkittävin tulkki, jota eivät ole kirjanneet tai puhkitulkinneet muut yhteisön ulkopuolisot. Selvimmin hirvikronikan oma salattu luonne tulee esiin siinä haluttomuudessa, jolla niitä ulkopuolisille luovutetaan. Omakohtaisesti voin todistaa törmänneeni toistuvasti tietoon kronikoiden olemassa olosta, mutta niitä ei kuitenkaan ole haluttu luovuttaa käyttöön. Tämä on suunnaton vahinko! En minä sure itseni tähden, mutta kronikat ovat katoavaa kansanperinnettä ja ne tulisi saada mahdollisimman aitona kansankielenä talteen, joskin luettavuuden vuoksi tässä työssä tuo aines on "kaunokirjallistettu" suurten esikuvien tapaan, jotka siistivät "rumat" ilmaisut pois, ja tekstejä myös sensuroitiin räävittöminä ja ala-arvoisina, kun tekstien alkukantaisuuden ilmaisuvoimaa ei voitu hyväksyä.

Lönnrot hengenheimolaisineen loi ja pelasti meille kansanrunouden, kynäilevät eränkävijät ovat kirjanneet kokemuksena ja tarinansa eräkirjoihin, Runeberg loi tästä tarinastosta kansallisen monumentin ruotsinkielisille ja hirvisodan lisäksi sotaeepoksen Vänrikki Stoolin tarinoissa, mutta bukolista maanviljelyseeposta hän ei pystynyt luomaan, erämies kun oli hengeltään. Tiede ja taide ovat sitkeästi tukkanuottasilla kielen tasolla siitä huolimatta, että molemmat vannovat luovuuden nimiin. Runeberg oli metsästysharrastyksensa vuoksi erämieshengen tulkkina huomattavasti parempi kuin kasvien tutkimukseen ja lintujen suojeluun perehtynyt Lönnrot, joka toisaalta oli kansanluonteen tulkkina parempi, koska oli suomenkielinen ja kansan parissa paljon liikkunut. Runebergin asenne kansaan oli ja pysyi korkeakirjallisena ja hieman etäisenä ja ihannoivana.

(Lönnrot) KANSANRUNOUS ERÄKIRJALLISUUS (Kokemus)
(Runeberg) TAIDERUNOUS TIETOKIRJALLISUUS (Tietämys)
KRONIKAT
(Kiteytys)

Suomalaiset tekstit ovat hyvin todellisia jahtikuvauksia, luonnonmukaisia. Unkarilainen Hirvipoika-versio taiderunona kertoo vanhaa myyttiä, jonka näyttämönä on kosmos ja ihmisen suhde kaikkeuteen.

Myyttisen kerronnan kannalta Hirvipoika on rakenteeltaan kolmijakoinen ja se on jaettavissa totutuun tapaan kolmeen tasoon myytin, sadun ja tarun eli kulttuurin isotopiaksi, sillä kuten tunnettua, maanviljelys mahdollisti kulttuurin ja hengenviljelyn.

I myyttinen (myytin isotopia)	Kosmos + tellus	Äiti(emo) + (hirvi)poika
II tarullinen (sadun isotopia)	Alkukoti - Muodonmuutos	Lähde + hirvi (yhteisö)
III maaginen (kulttuurin/tarun isotopia)	Flora + fauna	Kukka + eläin (luonto)

I taso myyttinen = tämä, tuo välinen perusjännite, metaforat
II taso tarullinen = luontomielikuvat ja symbolit
III taso maaginen = maanittelevat hellittelyt ja peitenimet

Hirvipojassa on viisi perustekijää, joilla on karnevaalikuvaston kanssa yhteistä. Hirvijahdin keskeinen päämäärä on hirvenkaato. Suomeksi kaatoon liittyvä päämerkitykset ovat nesteisiin, eläimiin, puihin, heiniin ja ihmisiin kohdistuva kaato. Miestä voi kaatua niin kuin heinää. Puut kaatuvat ja niitä kaadetaan. Eläimistä isoa riistaa pääaisassa karhua ja hirveä kaadetaan, pienempää pyydetään tai ammutaan.

Eläimet	Kasvit	(Myytti?)
Karhu	Puu (Honkonen, Hongatar on karhun emuu)	
Hirvi	Heinä (Liekkiö, kulopainainen)	

Ihminen

(Sammakon poika)

Vesi-, viina-, maito- ja piimäastiat voivat kaatua, ja kallis neste kaatuu ja menee hukkaan. Hirvipoikarunoelman aineet ovat käyttöarvoltaan positiivisia ja negatiivisia. Suomalaisessa jahtikerronnassa viina on voittopuolisesti juhlatunnelmaa kohottava aine, mutta ulkopuolisten tarkkailijoiden mukaan aine on vahingollinen. Maitopoikia metsällä silti on vähemmän. Hirvipojan positiiviset ainekset maito, vilja, viini ja pikari sekä höyhen kuvaavat ruokaa ja juomaa sekä vaatteita; metsästäjän perusvarusteita. Huonompiarvoiseksi arvioidaan etikka, luu ja veri. Juomat muuttuvat kelvottomaksi etikoituessaan tai liiaksi hapanneina. Riistassa arvokkainta on liha; luut ja veri ovat tämän arvotuotteen ääripäät. Samalla ruhon ainekset ovat myytin eksistentiaaliset perussymbolit, luut kuvaavat kuolemaa, veri elämää. Molemmat kätkevät ytimeensä elämän kierron karnevaalityyliin, jossa eri aineilla on erilainen arvo.

+	-
maito	etikka
vilja	luu
viini	veri
höyhen	
pikari	

Hirvipojan runokuvien arvellaan liittyvän vainajan päivään ja niin liittyy myös hirvenkaadossa sarveiset, nylkyvajan lahtitapahtumat. Suomalainen kekri on sekä lahtijuhla että kestitys vainajille ja sen myyttinen elävä perinne jatkuu syksyisillä nylkypaikoilla, josta osin on voinut saada nimensä Tapion haltijaväkeen kuuluva Nyrky tai Nyrkki, joka on tulkittavissa murremuodoksi sanasta nylky, josta sana on siirtynyt ja arkistunut jokapäiväiseksi. Semminkin kun nylkyyn käytetään puukon lisäksi kättä ja nyrkkiä peukalon, puumerkkisormen menettämisen uhallakin.

Kronikat kiteyttävät kaukaista suomalaisugrilaista myyttiä ja niiden tekijät toimivat perinteenkantajana hamasta muinaisuudesta nykyaikaan. Eri maiden säilömä hirvieläinrunous on erilaista. Tässä tulkinnassa on tyydytty selkeyden vuoksi merkittävimpiin hirvestyskertomuksiin.

Kansanrunous: Hiiden hirven hiihdäntä -motiivit (Suomi)
Taiderunous: Elgskyttarne, Hirvipoika (Ruotsi, Unkari)
Eräkirjallisuus: Sarvet sylissä yms.
Tietokirjallisuus: Hirvijahti
Hirvikronikat: opinnäytekeräelmä on aineiston ja tulkinnan fokus.

Maagis-mystisin kerrostuma on täten kätkössä suomalaisissa hirvikronikoissa ja kätkössä myös pysyy suurelta osalta, sillä kyläyhteisöt, perinteenkantajat ja hirviporukat tahtovat säilyttää kronikoiden kertoman viimeisenä linnakkeena omasta kansallisesta erikoislaadusta. Aiheen repostelu ei ole kaikkia varten siitäkään huolimatta että tekstit on tarkoitettu esitettäväksi yhteisön edessä julkisesti ja koetaan tärkeäksi yhteistunnon kohottajaksi. Edellä esitettyyn myyttisiin isotopioihin voidaan sisällyttää hirvimyytin säilömisessä merkittävimmät maat, jotka ovat Ruotsi, Suomi ja Unkari. Ei ole sattumaa, että hirvi on Ruotsissa lähes kansalliseksi ikoniksi noussut eläin. Unkari on säilönyt kosmisimman myyttiversion, ruotsissa on linneaaninen kasviperintönsä jättiläistarinoineen, ja hirvenhiihtäjä Lemminkäisellä on sekä Hiisien että

kasviston luomisen kanssa ollut paljon vuorovaikutusta. Tarullinen muistuma tästä on jäänyt elämään Ritvalan helkavirsiin, mutta maaginen tietämys kätkeytyy kasvimaailman saloihin, yrtteihin ja kulttuurin taustalla ovat kasvit ja niiden viljely. Kasvissyöjänä kaura maistuu hirville siinä missä ihmisille ja hevosillekin.

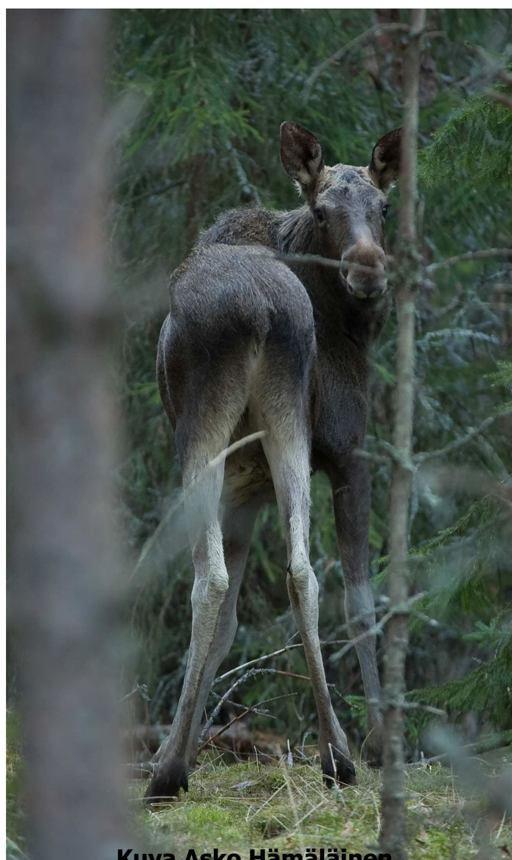
I myyttinen (myytin isot.)	**UNKARI**	Kosmos + tellus	Äiti(emo) + (hirvi)poika
II tarullinen (sadun isot.)	**RUOTSI**	Alkukoti - Muodonmuutos	Lähde + hirvi (yhteisö)
III maaginen (kulttuurin isot.) Fokus	**SUOMI UGRIT.**	Flora + fauna	Kukka + eläin (luonto)

Ritvalan helkavirsien loppuvirsi

HIRVI JA LÄHDE
Hikos hirvi juostuansa,
joi hirvi janottuansa
heranteesta lähtehestä,
sulasta sulantehesta.
Siihen kuolansa valutti,
siihen heitti haivenensa.

Siihen kasvoi tammi kaunis,
tammehen hyvä hedelmä.
Joka siitä oksan otti,
se otti ikäisen onnen,
joka siitä lehvän leikkoi,
se leikkoi ikäisen lemmen.

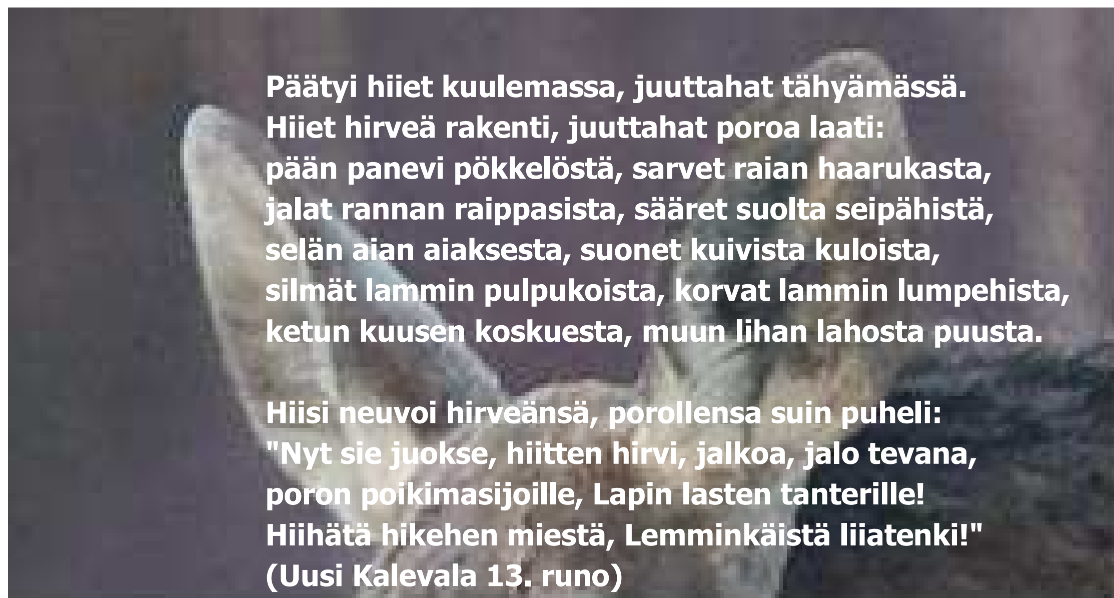
Jeesuksen jätän sijahan,
Maarian tähän majahan.
Hyvä on toiste tullakseni,
parempi palatakseni
ennen tehdyille teloille,
aletuille anturoille.
(Lähde: Haavio 1980:206))

Kuva Asko Hämäläinen

24.2 Hirven myyttisyys

HIRVEN SYNTYRUNO

Suomalaisen hirven mystisyys ja myyttisyys syntyy kolmella tavalla. Ensinnä on isältä pojalle periytynyt eräveri, jossa hirvenmetsästys on koodautuneena johonkin alitajunnan syöveriin. Tämän kokemuksen kuvallinen muisto on ikuistettuna kalliopiirroksiin ja sanallinen eräkertomuksiin ja kalevalaisiin runoihin. Siksi hirvikronikka-aiheiden struktuuri, rakenne on samankaltainen Elias Lönnrotin luoman kalevalaisen epiikan rungon kanssa. Kalevalan arkkikuvat saavat muotonsa metsästä ja sen suurasukkaasta. Hirvi on vanha saaliseläin suomalaismetsissä ja kookkaana riistana se on ollut tärkeä vilja eli ravintoaine aikana, jolloin liikkuvan elämäntavan ja vaillinaisen maanviljelytaidon vuoksi pääravinto otettiin vesistä ja metsästä.

Hiisi on hirven nimitys, joten on perusteltua väittää hirveä ajatellun metsän pyhäksi eläimeksi, koska hiisi tarkoittaa myös metsäistä palvontapaikkaa. Pohjan akka antaa Lemminkäiselle tehtäväksi pyydystää hiiden hirven ja hiiden ruunan. Hirven syntyloitsussa hirven synnyttäjiä ovat hiidet eli juuttaat. Lukuisat hirven peitenimet paljastavat hirvestä käytetyn kaksiosaista nimeä. Vielä nykyäänkin melko tavallinen nimitys hirvelle kronikoissa on mm. jalo riista, iso riista, iso jänis. Koko ratkaisee. Hiisi on tulkittavissa Vuoren isännäksi eli paholaiseksi ja juuttaat, nuo hittolaiset hänen käskyläisikseen, jotka peippona so. pirteänä peikkona ponnahtavat kohti pahantekoa. Ennen kaikkea hiidet ovat olleet metsänväkeä, joten luonnollista on ajatus niiden osallistumisesta hirven syntyyn. Hiisi ja Tapio ovat sekoittuneet ajan saatossa keskenään, hiiden hirvi on kuta kuinkin samaa tarkoittava sana kuin Tapion hirvi. Viime mainittu uskomusolento on vain selvästi vanhempaa perua kuin hiiden nimitys, sillä Tapio on sekä unkarilaisessa että suomalaisessa mytologiassa samaa tarkoittava olento. Juuret tulevat kaukaa, kenties yhtä etäältä kuin kalliokuvammekin.

On etsittävä realistisia näkemyksiä kalliokuvien ja todellisen hirvenmetsästyksen myyttisistä yhteyksistä. Meillä on pari faktaa. On hirven syntyrunot muunnelmineen sekä kalliopiirrokset monella paikkakunnalla. Tunnetusti hirvi ja vene ovat monen kalliopiirrosasetelman keskeinen aihe. Vähemmälle huomiolla on jäänyt kalliopiirroksia paljon löytäneen ja niitä tutkineen arkeologi Timo Miettisen mukaan okrasävyiset alueet, verkkokuviot sekä sangen usein käärmeen hahmo hirven yhteydessä. Lisäksi kestoarvoitus on ns. hirvivene, joka tosiasiassa kiikanen, lehtimetsän ja kuusimetsän välisen maaston kuva.

HIRVEN HIIHANTÄ

”Mie olen hirvenhiihannassa,
jalopeuran jaksannassa,
kaikk´on kenkäni kulunna,
näitä teitä juostessani,
samotessani saloja.
Onko hirviä salossa,
onko nähty näillä mailla?” –
”Onpa nähty näillä mailla
oiva hirvi liinaharja;
täss´on käynyt tään kesosen,
meiän herran heinikossa,
nähty on kanssa kaalimaassa.
Paljo on pahoa tehnyt,
syönyt heinät, maannut marjat,
kaikki kaalinpäät kalunna,
jost´on vaikia valitus
ylitse koko kylämme.
Tapa kohta, kun tavannet,
lyöpä päähän, kun sa löyät,
noua häntä nuolellasi,
jouahuta jousellasi
tahi laske laahingilla,
pyyä pyssysi keralla!”
(Kanteletar)

Edelliseen verraten runossa on muutama hämärtynyt kohta. Vaikka runo alkaa maininnalla hirvenhiihannasta, niin siitä tuskin on kyse, koska kertosäkeet viittaavat kuluneisiin jalkineisiin eli jalkaisin tehtävään samoiluun metsässä. Kovat hiihtoreissut viittaisivat sen sijaan joko suksien tai sauvojen rikkoontumiseen. Yhteistä runoissa on niiden viittaus kovaan hommaan. Olihan Hiisi syntysanoissaan määrännyt, että hirven tehtävä oli väsyttää Lemminkäinen hirvenhiihtäjä perin pohjin. Sekä Kalevalan että Kantelettaren hirvirunoissa on sen lisäksi yhteistä hirven kiertonimien käyttö. Näytteissä vilahtavat sellaiset nimet kuin hiiden hirvi, hiiden poro, jalo tevana, jalopeura, liinaharja sekä silosorkka ja hirvi. Uudemmassa runossa hirvet ovat tehneet paljon pahaa, kun on hamunnut kasvimaan ja viljelysten tuotteet suihinsa ja makuuksien alle jääneet marjat ovat pilalla. Runossa toivotaan hirven saavan ansionsa mukaan metsästäjiltä. Yllytyshenkinen runo sanoo suoraan, jotta vahinkoa tekevä hirvi sietäisi tappaa.

hiiden hirvi
hiiden poro
jalo tevana
jalopeura
liinaharja
silosorkka
hirvi

Kuvio 36. Hirven kalevalaiset nimet.

Kantelettaren hirvenhiihto ei kerro, ottiko hirvenhiihtäjä haasteen vastaan, mutta Kalevalasta saamme lukea Lemminkäisen ryntäävän matkaan heti, kun tieto hirven liikkeistä saavutti hänet. Hän suihkasi liikkeelle kuin kulopainainen.

Siitä veitikkä verevä, tuo on lieto Lemminkäinen,
lykkäsi lylyn lumelle, kuni kyyn kulon-alaisen,
solahutti suopetäjän, kuni käärmehen elävän. (UK)

Kieltämättä sähäkkä äkkilähdön kuvaus. Liikkeen nopeuden lisäksi kuvauksesta voi miltei kuulla, kuinka suksi sihahtaa kuin käärme liukuun hankea pitkin. Tästä voimme saadakin esiin jo syntyjä syviä, mutta emme suoraan, vaan kiertoteitse sanastaen ja luovasti NLP-tekniikkaa ja lehtimiestapaa noudattaen. Kysymme nyt: mitä, mikä, millainen, milloin. Eli pyrimme saamaan vastauksen siihen, millainen olio on tässä liikkeellä ja miten hän toimi. Lähtöoletus on selvä. Kyse on kiistatta hiihtämisestä ja siinä toiminnassa tarvittavista

suksista. Vanhanaikaisissa suksissa oli karvaa alla, näystimet päällä, sauvoissa oli pyöreät porkat, sukset saattoivat olla mittavat latuskat. Lumisessa maassa hankea riittää, ja hiihtäminen ei ole jäänyt muodista. Suomeksi voi monista esineistä johtaa teonsanan tai päinvastoin kuten esim. kukka - kukkia, mutta suksen laita ei ole näin. Emme voi yhdenvertaisesti käyttää sanoja suksia tai hiihtää, sillä edellistä käytetään lähinnä hävyttömässä lausahduksessa: Suksi kuuseen/hiiteen/helvettiin! Haukkumisille, tuiskahduksille ja kirosanoille sekä muulle kriisisanastolle suomalainen tietää mainita lukuisia vaihtoehtoja. Suksi kuuseen -lausahdus voidaan korvat sanonnoilla, häivy, mene tiehesi, ala painu, painu helvettiin, painu hevon vittuun! Huh! Interjektioita pidetään tunteenomaisena kielenkäyttönä myös kirjallisessa tekstissä. Ne edustavat sellaisena bahtinilaista suurta kokemusta, mutta sen lisäksi vielä muutakin.

Kalevalassa Lemminkäistä hiisiläisten pikkujuuttaiden tuli hiihattaa liian kanssa miestä mäessä. Hiihattaminen on vedätystä ja harhaan johtamista ja johdattelua. Kun Lemminkäinen survaisee suksensa ulos, se tapahtuu ilmeisen äkkiä, toisin sanoen hänelle tulee kiire matkaan, suorastaan äkkilähtö kuten niin monelle hänen jälkeensä eräveren perijälle.

Väline/olio	Tekeminen/modaliteetti
Sauva	hiihattaa
Suksi	hiihtää

Kuvio 37. Tapahtumain alku semantisoituna.

Modaliteetti kuviossa siksi, että se luonnehtii teon laatua. Olion voisi ristiä myös artefaktiksi, mutta omakielinen sana on yllä pelkästään huvin vuoksi ja suomen kielen kunniaksi ja siksikin että kielimiehet eivät pidä sekamuodosteista. Pitäisi olla olio ja tekemisen laatu rinnan ja vastaavasti sofistikoituneempi artefakti ja modaliteetti rinnan, mutta koska tämä teksti on laadittu karnevalistisessa hengessä niin sekoituksen passannevat.

Peruskuviosta voimme edetä hienompiin merkitysvivahteisiin, kohota menneestä kohti nykyaikaa tekemällä vastaavan isomorfisen eli samanrakenteisen kuvion. Mitä ihmettä saamme? Merkitysmuuntumat aiheuttavat sen, ettei mekaanisesti ole sijoitettavissa samaa merkitsevää teon sanaa kuvioon. Täytyy johtaa sanoista, mistä on kyse. Uudestaan!

Väline/olio	Tekeminen/modaliteetti
Ase	jäljittää
Ajo	ajaa

Kuvio 38. Eihän nämä muistuta alkuperäistä kaavaa?!

Vaan kuinka ollakaan! Savossa on tapana kertoa tapahtumain kulku kaavalla ensteks on, siks toisekseen on jos kohta kolomanneks on niinnii vaikka jälemmäks kahtoen saattaapi olla niinnii. Ja tuo jälemmäks kahtoen viittaa jälkikäteen ja myöhemmin tunnekuohun laannuttua tapahtuvaan asioiden tarkasteluun. Tällöin voi tapahtumain kulku tai asian laatu vaikuttaa jo varsin toiselta. Tähän kohtaan lienee pieni paljastus paikallaan! Sanoilla voidaan viestittää, mutta niillä voidaan myös leikkiä. Tosileikissä ja tieteessä sääntöjä ei saa rikkoa, mutta luova lapsi ja taitelija kykenee soveltamaan sääntöjä omaperäisesti ja sillä tavoin muuttuu maailma.

Alkuvio x on muunnettava, jotta saisimme alemman kuvion x. Teemme mustalaisen päiväkirjan, jota voi lukea ken tahtoo kuin piru raamattua. Jätämme pois lapsellisen hauskuuden ja emme arvaile, missä tämä kaikki tapahtui.

Mitä	mikä	millainen	miten
Sauvoa	sauva	sauvallinen	sauvoen
Hiihtää	hiihto	hiihtävä	hiihtämällä
Hiihattaa	hiihattaja	hiihatteleva	hiihatellen
Suksia	suksi	sukkela	sukkelasti

Kuvio 39. Lemminkäinen lähti suksillaan sukkelasti liikkeelle!

Ehkä sukkelalla on jotain tekemistä sukkuloinnin tai sukkien kanssa. Kalevalan hirvenhiihtäjä oli Lemminkäinen, joka sukkuloi maitse ja vesitse heilojensa ja sotaretkiensä väliä. Lemminkäisen vanha toisintonimi on Sukkamieli, ja hän jos kuka joutui lähtemään nopeasti karkuun, kun mustasukkaiset kylän miehet vaanivat kostonhimoisena hänen henkeään. Sukkela viittaa myös sukkeluuksiin ja kuten muistamme, arkkihirvenhiihtäjämme oli hyvä puhumaan, sillä naisten nauratus ja narutus ei tuppisuiselta onnistu. Ennen kaikkea Lemminkäinen oli hirvenhiihtäjä ja metsästäjä sanan varsinaisessa merkityksessä eli hän kuului saanto- ja saamamiehiin varsinkin suurriistan hirven ja naisten metsästyksessä. Liukua voi hankia pitkin, mutta muutenkin.

Kalevala toteaa tämän menneiden aikojen sankarin olleen komea ulkomuodoltaan, mutta hieman päästään vialla oleva mehtähöhlä, koska oli niin armottomasti naisten perään. Juoni selvenee, kun laitamme alkuasetelman moderniksi hirvestysasetelmaksi.

Väline/olio	Tekeminen/modaliteetti
Ase	jäljet/jotos
Ajo	hiihto/lähtö.

Kuvio 40. Selvää pässinlihaa. Miehelle tuli ajolähtö hirven perään.

Sanonta, selvää pässinlihaa viittaa hirven salametsästyskieleen, sillä silmiensä tähden hirveä verrataan oinaaseen eli pässiin melko usein suomalaisessa menneen ajan verhotussa metsästyskielessä. Kuvio 36 osoittaa, että vielä olemme alkuperäisen kalevalaisen runon tulkinnassa oikealla tolalla. Hiisi neuvoi alustalaisiaan hiihattamaan Lemminkäistä oikein olan takaa. Se oli helppoa, kun kyseessä oli Lemminkäisen kaltainen tulisieluinen nopeasti innostuva luonne. Tarvittiin vain jokin merkki, jäljet tai muu hirvihavainto, kuten pakokauhuinen ryntäys kotaan, niin tämän metsämiehen veri kuumeni. Eräkirjallisuuskielessä tunnetaan juoni ja juonet jälkinä tai hirvipolkuna, jonona ja jotos tarkoittaa hirvenjälkiä.

Mutta aina voi semiotisoidan neliöimällä ja sijoittamalla tekijät vaikka SWOT-analyysin malliin heikkouksiin, vahvuuksiin ja mahdollisuuksiin, uhkiin. Alkuperäisessä kuviossa on tekijöinä sauvat, sukset, hiihtäminen ja hiihattaminen. Sauvat on heikkous, sen sanoo kalevalainen runouskin. Hirvenajossa ne menivät säpäleiksi, eivät kestäneet vimmastuneen hirven potkuja. Sukset ovat mahdollisuus saada hirvi kiinni. Vahvuutta edustaa fyysinen kestävyys ja heikkoutta ruumiillinen heiveröisyys.

24.3 Hirvi kalliokuvissa

Skandinaavisessa perinteessä joulukuvastoon kuuluvat tonttujen ohella hirvet. Suomalaisesta jouluperinteestä hirvi on lähes kadonnut, jouluporsas on korvannut jouluisen hirvi- ja porouhrin. Suomalaisissa karjataioissa on jäljellä rippeitä joulunajan nautakarjaan kohdistuvista uhreista. Loppiaisen aikaan Kiuruvedellä oli tapana piirtää karjasuojan kaikkien aukkojen kaikille sivuille ristejä, vain oven alapuoli jätettiin ristittä. Jos oli taitava, tämä risti sai vielä ympyräisen kehän samalla kun lapset piirtelivät seiniin kaikenlaisten eläinten ja esineiden kuvia, muun muassa vuohen sarvia. Monet ikivanhat taikatavat ovat viimeksi säilyneet lasten tapa- ja leikkiperinteessä.

Karjaonnen suojaamiseksi tehdyt rituaaliset toimenpiteet muistuttavat kuvioinneiltaan elävästi kalliopiirrosten vakioainesta, johon kuuluvat veneet, sarvet ja eläimet, varsinkin hirvi. Hirveä on kutsuttu Kannaksella myös peitenimellä oinas. Eikä ihme sillä sekä hirveä että lammasta yhdistää silmämunan kuutilo. Mustuainen ei ole pyöreä kuten ihmisillä eikä viirukas kuten käärmeellä, vaan suorakaidetta muistuttava. Ympyriäisellä kehällä piirretty risti symboloi sekä aurinkoa että sydäntä. Hirvi on suomalaisten jalopeura, joka merkitsee sananmukaisesti isokokoista ja ylvästä hirvieläintä "isopeuraa". Raamatun käännösten myötä nimitys sekaantui leijonaan, mutta mitä symboliikkaan tulee niin hirvi ja leijona ovat samankaltaisia eläimiä. Molempia pidetään hallitsijan vertauskuvana, aurinkoon ja sydämeen liittyvinä symbolieläiminä. Suomen metsiin ei rakennettu suureellisia kaupunkipalatseja ja patsaita, hallitsija asui metsissä ja palatsin portteja ja valtakunnan hyvinvointia vartioi vesireittien varrella kalliokuvat.

Kallioiden kuva-aineisto on ehkä analysoitavissa Helge-sarjakuvamotiivien avulla, jotka noudattelevat samaa kaavaa ja painottuvat samoihin aihelmiin kuin hirvikronikatkin. Olipa salaperäiset punamullalla maalatut hirvikuvat mitä tahansa, niin niihin on mitä ilmeisimmin kohdistunut suuri kokemus, suuri tunne. Emotionaalisessa kaavassa tämän aihelma funktiona toimii Valesankarin vaatimukset. Esimerkiksi, sankari saapuu kotiin, veljet voivat olla valesankareita, jotka ovat anastaneet poissaolevan paikan tai hovissa sotilas valheellisesti väittää voittaneensa lohikäärmeen ja vaatii prinsessaa omakseen. Kalliokuvien tutkijat väittävät omistavansa etulyöntiaseman kuvien tulkintaan ja vaativat auktoriteettiasemaa. Sankarin epätoivo lisääntyy, jännitys tihenee. Kilpailu kunniasta kovenee.

Karnevaalisessa tutkimusotteessa on korostettu pelejä universumin toiminnan kuvaajana, jossa pelit, kortit ja nopat toimivat keskeisinä onnen välittäjinä ja välineinä. Siksi peleillä on yhteys taivaaseen ja sen merkkeihin, ja sitä myötä kohtaloon, valtiovaltaan, johtoon, maailmankuvaan, onneen jonka vastapooleina ovat viranomaiset ja kotionni. Arvoitus-ten ratkeaminen on onnenpeliä. Kalliomaalaukset ovat lähempänä piirrostaidetta ja sarjakuvallista ilmaisua kuin maalaustaidetta tai kuvanveistoa. Korkeakirjallisuus madaltaa ihannoimalla. Ylistys alistaa valtaansa kansan villin riemun, jossa kronikka kertoo aitona myyttinä sen, minkä kansalliskirjallisuus kuvaa kulttuurituotteena. Kalliokuvien arvoitus tuskin ratkeaa tukeutumalla kulttuurisiin käsityksiin ja tulkintoihin. Oivallukseen on päästettävä röhönauru, nauru joka tulkkiutuu kronikkatekstien ja sarjakuvien lomasta valaisten muinaisia mysteereitä. Ei auta edes epiikaksi tehty myyttinen kertomus.

24.4 Rumasti sanottu

Maikeilevien tarinoiden sijasta käyttökelpoisempi myyttisyyden lähde ovat kirosanat ja muut manailuun käytetyt kiteytyneet sanonnat kuten suksi kuuseen, painu hiiteen, painu hevonvittuun jne. Rumasti sanottu, eikö totta? Mutta miksi me kiroilemme? Miksi ne ovat voimasanoja? Siksikö, että monilla manauksilla on alkujaan uskottu saatavan nimen kautta suora yhteys johonkin henkivoimaan, haltijaan tai jumalaan, joka saattoi pettää odotteet eikä toimittanutkaan pyydettyä, jota seidalle uhraaja piti sovittuna ja maksettuna asiana. Ääritapauksissa ei vain sopimusta purettu ja maksu jätetty maksamatta, koko seita voitiin poistaa viralta tai lakata uskomasta. Niin lienevät haltijat kadonneet toinen toisensa jälkeen. He eivät tehneet tasaista jälkeä eivätkä laatutyötä.

Nyt julmetusti edellä sanotusta närkästyville tahtoisin esittää arvostetun mietekirjailijan kannan sanojen taikauskoon. Jesuiittapappi Anthony de Mello on kertonut kirjassa Havahtuminen tarinan ja ajatelman sanoista ja niiden merkityksestä. Guru yritti saada oppilaansa ymmärtämään sanojen valtavan voiman, mutta oppilas oli toista mieltä eikä uskonut sanoilla olevan kovinkaan suurta merkitystä ihmisen elämässä. Siihen guru totesi: Istu alas senkin paskiainen! Oppilas raivostui ja paheksui opettajansa käytöstä, johon guru auliisti esitti pahoittelunsa. Oppilas rauhoittui, jolloin guru totesi. Tarvittiin vain pari sanaa saamaan teidät pois tolaltanne ja muutama sana rauhoittamaan teidät. Mello toteaa lopuksi: Sanat, sanat, sanat, miten ne vangitsevatkaan meidät, jos emme käytä niitä oikealla tavalla.

Kronikoitsijat osaavat sanansäilän käytön, kriisisanastoa kaihtamatta, jos suuri tunne niin vaatii, väliin se vaatii. Lauri Itämies Raumalta kertoo omasta kokemuksestaan hirvimetsällä: Menin ihan eläimen viereen ja käänsin korvalehtiäkin siltä varalta, että jos sieltä olisi löytynyt jokin pieni häkkyrä, sellainen seinänkoriste, joka sopii esimerkiksi avainnipulle. Mutta ei sieltä mitään sellaistakaan löytynyt ja sitten rupesi paine purkautumaan sillä ainoalla tavalla, mikä tällaisessa tilanteessa tulee kysymykseen, toisin sanoen kiroiluna.

Siinä vilahteli sen tunnetun lämpökeskuksen nimi tiheään tahtiin, ja kun sitä oli aikansa jatkunut, niin hollantilainen vieras kysyi englanniksi, mikä helvetti oikein on. Selitin hänelle englanniksi, että se on maailmankuulu lämpökeskus tuolla alakerrassa. Vieras kiitteli tiedosta ja tuntui olevan kovin tyytyväinen, kun asia selvitettiin hänelle. Mutta helvetti on myös kallio, samainen johon hirvikalliokuvatkin on piirretty.

24.5 Hirvenhiihtäjien hirvifunktiot

Runebergin runoelmassa Hirvenhiihtäjät on yhdeksän laulua, joissa on yhteensä vajaa kaksituhatta heksametrisäettä yhteen pötköön kirjoitettuna. Laulut on ryhmiteltävissä mielekkäiksi kokoniasuuksiksi hyväksi käyttäen kronikkapohjaista funktiointia. Jaon mielekkyys tosin vaatii joltistakin kokonaisuuksien ja taustarakenteiden tajua.

Jako on silti käyttökelpoinen, koska sen metatoiminnoiksi jäävät funktiot lupaan, kiellon rikkomiseen, rangaistuksiin ja johtoon jäävät funktiot. Hirvenmetsästysoikeus ei ollut kaikkien saatavilla olevahuvi Runebergin aikaan, jos ei ehkä ole vieläkään. Esteenä oli ja voi olla maanomistus. Näiltä ajoilta kerrotaan kaskua Kunngas Kaarle XII ajoilta. Kuningas joutui metsästysmatkalla metsätorppaan ja pyysi emännältä syötävää. Emäntä oli hieman epävarma uskaltaisiko vieraalle kulkijalle antaa hirvenlihaa syötäväksi, sillä talossa ei ollut muuta. Kuningas rohkaisi emäntää pistämään tarjolle, mitä talossa oli, mutta tahtoi tietää mitä ruokaa se olisi. - Ison itikan lihaa vain, vastasi siihen emäntä. - Jaha, hirven sitten vain, päätti kuningas. Emäntä jutteli yllätysvieraalleen kuningasta tuntematta. - Jos se komonoukka saisi tietää, että täällä tarjotaan hirvenlihaa niin kyllä tässä pahus perisi. Emäntä paljasti talon pojan olevan paraillaankin hirvimetsällä ja vannotti vierasta olemaan puhumatta jahdista. Kuningas lupasi ja maksoi ruuasta hyvin sekä lähti talosta. Pian tämän jälkeen torpan emäntä manuutettiin kuninkaan hoviin ja emäntä huomasi tulleensa petetyksi. - Pahuksen komonoukat tunsivat toisensa, johan sitä epäilinkin. Vaimon ei auttanut muu kuin mennä kuninkaan luo, jossa kuningas lupasi antaa hirvenkaadon anteeksi, mutta ulkomuodon solvaamisesta tuli torpan eukolle neljä vuorokautta vankeutta.

Hirvestysfunktioiden yhtenä jäsentäjänä ovat valesankarin vaatimukset**.** Esimerkiksi, jos sankari saapuu kotiin, veljet voivat olla valesankareita tai hovissa sotilas väittää voittaneensa lohikäärmeen ja vaatii prinsessaa omakseen. Tarinassa sankarin epätoivo lisääntyy, jännitys tihenee. Yllä mainitussa kaskussa kuningas kulkee tuntemattomana ilman seuruetta hirvimetsällä. Runeberg johdattelee Hirvenhiihdon alkutilannetta myös saapumisen kautta, mutta sankarit tunnistetaan ja tarina voi alkaa, taitavasuu Annan nurinana hirvijahdin oikeutuksesta, johon Pekka naureskelee komisariuksen ottavan koko vastuun. Eikä Pekan vakaumusta hetkauta Annan veljen, Kurun Matin epäily hirvijahdin laillisuudesta. Hirvenhiihtäjien perusjännite on laittomassa hirvijahdissa, joka kuitenkin oli läpi sormien katsottu maan tapa, josta kiinni joutumisen riski oli pieni ja rangaistuksest lieviä. Siksi Anna saattoi todeta: "Huokea sakko se on, johon ei laki langeta kuunaan; koskahan oikeuteen näit herroja haastetun ennen?" Pekan vastaus tulee esiin keskustelussa, joka käydään matkalla kokoontumispaikalle.

Vaan kysyäkseni suo toki ensin, mielevä Pekka:
Ettekö pelkää hirvestää lain kieltoa vastaan?
Ehk' en herrasi mieleen lie minä, ehkäpä ennen
käyttää torpparejaan, kuin vieraan suo kera tulla."

Pietari rehtipä, torpanmies, näin vastasi naurain:
"Hei, tääll´, ensikö hirvet siis tänä päivänä kaatuu?
Huolt´ ei, vaikkapa sois lakikartanon ympäri luodit.
(Hirvenhiihtäjät, 2. Laulu)

Näin pääsevät tapahtumat vauhtiin. Kalevalan lukuisissa julkaisuissa ja selitysteoksissa on ollut tapana selostaa lyhyesti runoaiheiden sisältöä. Hirvenhiihtäjien kehyskertomus perustuu kronikoiden juoneen, jossa kuvataan lähtövalmistelut, saalistus, paluu sekä peijainen ja kaiken keskellä, sisällä ja ulkona, matkalla ja tuvissa pyörivät yhtenä mylläkkänä jutut, nauru ja tunteet, eikä vain reppurien. Matillakin, kuuluisalla karhunkaatajalla oli metsässä mielessään enemmän Henna kuin kaadettavat hirvet.

1. Laulu = F10 + F28 + F8
2. Laulu = F1 + F11 + F14
3. Laulu = F9 + F21 + F23
4. Laulu = F20 + F27 + F6
5. **Laulu = F12 + F16 + F18 SUB**
6. Laulu = F13 + F19 + F22
7. Laulu = F5 + F7 + F2
8. Laulu = F24 + F25 + F31
9. Laulu = F15 + F17 + F29

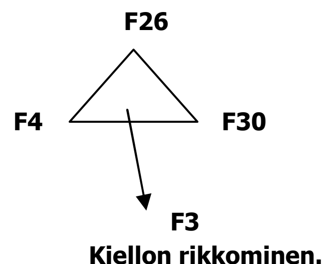
+ 5. laulu = F4 + F26 + F30 META

Ettekö pelkää...lain kieltoa vastaan?

F3 Kiellon rikkominen **F30 Rangaistus, paljastus**
F4 Lupa **F26 Johto**

Herrahan ottaa koko vastuun...!

Metafunktiot voidaan ilmaista myös kolmiona:
R = representamen (ilmiö), I = interpretant (tulkkiuma), O = objekt (kohdentuma)

Kiellon rikkominen.

Kuviot selittävät toisiaan. Se mikä semioottisessa neliössä on lähtökohta ja perusta, F3 Kiellon rikkominen, tulkkiutuu triadissa vastakohtansa kautta funktiona F26 Johdon edesottamukset kuten Kurun Matin ja torppari Pekan keskustelussa käy Hirvenhiihtäjät-runoelmassa ilmi. Kuvio muodostuu metatason funktioista sekä funktiofokuksesta. Hirvenhiihtäjissä on kyseessä lainvastainen tilaisuuden tarjoama hirvijahti ajan tapaan. Yksityiskohtaisempi tapathumain tarkastelu johdattaa kolmeen eritasoiseen merkitysmaailmaan eli isotopiaan, jotka voidaan nimetä hirvijahdiksi, vierasjahdiksi ja peijaamiseksi.

M1 = SATU = Ulkopuolisuus HIRVIJAHTI
M2 = TARU = Yhteisöllisyys VIERASJAHTI
M3 = MYYTTI = Luonto PEIJAAMINEN

Edelleen kolmiot voidaan arvottaa erilaisten negaatio- ja affirmaatiojatkumoiden kautta, jolloin runoelman ja hirvikronikoiden kuvaamat elämänilmiöt saavat syvyyttä.

I Juttutuokio		
Asennoituminen	Eteneminen	Auttaminen
(I) F8	(R) F10	(O) F28
II Lähtöhetket		
Vaikuttaminen	Arvottaminen	Kulkeminen
(I) F14	(R) F1	(O) F11
III Vierasjahti		
Pysyminen	Ohjaaminen	Havaitseminen
(I) F9	(R) F23	(O) F21
IV Eräonni		
Selviytyminen	Vähätteleminen Tuottaminen	
(I) F27	(R) F6	(O) F20
V Hirvijahti		
Suhtautuminen	Tavoitteleminen	Onnistuminen
(I) F16	(R) F12	(O) F18
VI Epäonni		
Pelaaminen	Luominen	Kunnioittaminen
(I) F22	(R) F13	(O) F19
VII Salakyttäys		
Korjaaminen	Etsiminen	Panetteleminen
(I) F5	(R) F7	(O) F2
VIII Peijaaminen		
Oleminen	Suosiminen	Tyytyminen
(I) F31	(R) F24	(O) F25
IX Passimietteet		
Tajuaminen	Tekeminen	Välittäminen
(I) F29	(R) F15	(O) F17
METATASO:		
Selvittäminen	Uudistuminen	Arvioiminen
(I) F26	(R) F4	(O) F30
	Miellyttäminen	
	fokus F3	

Hiess´oli kaikkien päät, rahit ympäri leijui ja tuolit,
sinkosi pihdeistään pärevalkeat, kaatuvat oihki,
tahtia poljettiin, hohoteltiin, pilvinä sauhu
tuprusi mylläkän yllä, ja notkuin lattia ryskyi.
(Hirvenhiihtäjät/ 8. Laulu)

Kirjoittasessaan Castrénille tämän juuri aloitettua uranuurtavat matkansa Lappiin ja Venäjälle ja esittäessään käsityksensä **Hirvenhiihtäjistä** Lönnrot on tavoittanut jotain olennaista: "Se, joka on lukenut Hirvenhiihtäjät eikä ole tuntenut sisimmässään pyhää kunnioitusta aitosuomalaista voimaa kohtaan, hän ei ole suomalainen ja hänen kanssaan meillä ei ole mitään yhteistä." (Karkama 1982:160) Kalevalan luoja rinnasti Hirvenhiihtäjät aitosuomalaisuuden tulkiksi, mielestäni hän oli oikeassa, oikeammassa kuin osasi edes kuvitella. Koska harvat tietävät Kalevalan sisällön ja vielä vähäisempää on Hirvenhiihtäjien sisällön tuntemus, on pieni esittely juonitiivistelmästä paikallaan.

24.6 Hirvenhiihtäjien juonitiivistelmä

Runebergin hirvenhiihtäjien yhdeksän laulun kertoma on lyhyesti luonnehtien tarina onnesta ja epäonnesta sodassa ja rakkaudessa. Suluissa on mainittu satufunktioihin perustuvat hirvestysfunktiot. Hirvenhiihtäjät ovat kuitenkin omaleimainen yhdistelmä eivätkä noudata hirvikronikioiden funktionaalista frekvensseihin perustuvaa ryhmittelyä. Sen sijaan tulkinnasta saa otteen edellisen kappaleen funktioiden arvottamisilla.

1. Laulu (=> F10 + F28 + F8)

Torppaidylli, ilta-askareitten aika. Torpan isäntä Pekka varustautuu metsäretkelle. Anna pakkaa eväsreppua ja samalla käydään "varaukseton kannatus" -keskustelu, jossa Anna epäilee jahdin mielekkyyttä. Annan veli saapuu pitkän matkan takaa vierailulle, vieras kestitään, kysellään kuulumiset sekä houkutellaan mukaan seuraavan päivän jahtiin ja kosimaan kartanon piikaa Annaa.

2. Laulu (=> F1 + F11 + F14)

Torpassa majailevat mierolaiset nujakoivat yöllä ja taistelevat uunin lämmöstä, joten jahtimiesten uni on levotonta. Pekka nousee varhain, herättää Matin, ja miehet lähtevät kauniissa talvisäässä hiihtämään kartanolle. Matkalla Pekka kertoo Matille lainatun aseen tarinan. Miehet saapuvat kokoontumispaikalle, jossa kartanon vahtikoirat Raiku ja Turre ottavat heidät raikuvasti vastaan.

3. Laulu (=>F9 + F21 + F23)

Komisarius kehottaa miehiä menemään sisään toisten joukkoon ja hyväksyy yllätystulokkaan Matin porukkaan. Pekka ja Matti menevät sisään. Mattia kehutaan ja Henna kiinnostuu. Porukka lähtee hiihtäen hirvimetsälle saareen, ja matkalla komisarius tahtoo kuulla seurueeseen liittyneeltä Matilta, urhealta karhunkaatajalta tarinan karhunkierrosta, koska oli juuri ostanut kartanon laukkukauppiailta valtavan karhuntaljan. Ilmenee, että ko. taljan ampuja on Matti.

4. Laulu (=>F20 + F27 + F6)

Jahtiporukka saapuu saareen, ajojahti eli "huikea huutelu" alkaa. Tällä välin kartanossa pidetään lystiä. Laukkukauppiaat juovat, syövät, tanssivat, kosivat, myyvät ja ilakoivat, tuntevat lemmentuskaa ja kosivat, juopuvat. Henna antaa reppuri-Topille rukkaset, joka juo itsensä sammuksiin ja viedään ramman vanhan Rebekan viereen nukkumaan. Topi saa Rebekalta kissan silmilleen.

5. Laulu (=> **F12 + F16 + F18 SUB + F4 + F26 + F30 META)**

Kuvataan edelleen kartanossa tapahtuvaa ilonpitoa. Kurun Matti saapuu ilmoittamaan jahdin tuloksen ja Henna tahtoo tietää tarkemmin jahtitapahtumat, kuka ampui parhaiten ja kaatoi eniten hirviä. Rebekka moittii Hennaa kevytmielisyydestä, Matti suuttuu ja päättää pyytää Hennaa vaimoksi. Pekka saapuu ja ryhtyy puhemieheksi. Henna suostuu leskimies Matille vaimoksi.

6. Laulu (=> F13 + F19 + F22)

On pyhäaamun idylli Metsolan torpassa. Kerjuri-Aaro soittaa suupelirautaa, palkaksi Aaronin paita pestään. Aaro heltyy ja alkaa kertoa elämäntarinaansa. Siitä vuorostaan Anna heltyy ja tarjoaa Aaronille pyhäaterian. Matti saapuu kotiin ja kehottaa kaikkia pukeutumaan pyhävaatteisiin ja lähtemään kanssaan viettämään hirvenpeijaisia ja Matin ja Hennan kihlajaisia.

7. Laulu (=> F5 + F7 + F2)

Pekka väkineen lähtee matkaan ja vanha Aaro kiittelee torpan väen ystävällisyyttä. Palkkioksi hyvästä kohtelusta Aaro kertoo tarinan ja muistelee matkakertomuksena kaupunkimatkaansa, jossa hän joutui ilkivallan kohteeksi ja viedyksi vankilaan. Aaro pakeni vankilasta ja etsintäkuulutettiin. Aarolla ei ole nyt hätää, jahka pysyttelee poissa kaupungista.

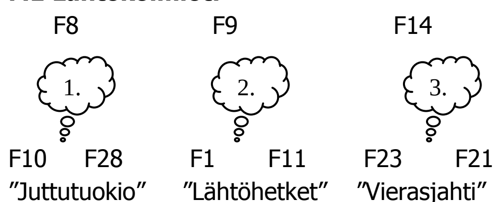
8. Laulu (=> F24 + F25 + F31)
Pekan seurue saapuu juhlapaikalle, jossa matkaajien eteen avautuu tanssimisen meno ja meininki. Hetken sopeuduttuaan Aaro tartuu viuluun ja tanssijat innostuvat niin että vanha Rebekka pyydetään seinustalta turvaan pöydän ääreen. Pekka ei tanssi, vaan juttelee reppuri-Ontrein kanssa ja esittelee juhlijoita. Naukkaillaan punaoltta.

9. Laulu (=> F15 + F17 + F29)
Miehet liikuttuvat ja puheet kiertyvät kotiin, perheeseen, onneen ja kohtalonoikkuihin. Morsiamen isä Pyysalon ukko, Sakarias, joka normaalisti on vähäpuheinen ja juro, intoutuu pitämään kihlaparille puheen, neuvokin, jota kaikki ihailevat. Juhlat jatkuvat sopuisasti aamuyöhön yhdistettynä hirvipeijaisena ja kihlajaisena, romiaisina.

Kun Runebergin Hirvenhiihtäjien yhdeksän laulua ryhmitellään hirvestysfunktioiden mukaan kolmioiksi (triadeiksi), niin peircemäiseen tapaan ryhmitellen tuloksena on laulujen ryhmittyminen, jossa esim. merkillä ”juttutuokio” kuvataan seuran ja sen jäsenten keskinäistä tarinointia ja muuta kommunikaatiota. Puheyhteys ja keskinäinen vuorovaikutus on se perusta, jolle hirviseurueet syntyvät ja jonka varassa porukka pysyy kasassa ja toiminta jatkuu jne. Nämä kolmiot on jaettavissa lapinkotamaiseen taikamuodostelmaan 3x9 = 27 +3 = 31. Saadaan yhteinen linkki hirvikronikoiden, myyttisyyden ja taiderunon välillä, hirvimyytin universaali perusrakenne-ehdotelma.

M1 Lähtökolmiot:

F8 F9 F14

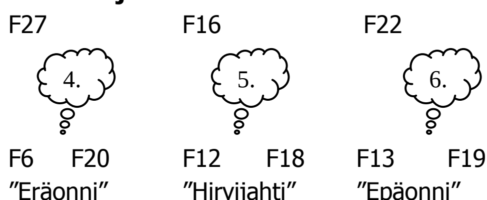

F10 F28 F1 F11 F23 F21

”Juttutuokio” ”Lähtöhetket” ”Vierasjahti”

M2 Hirvijahtikolmiot:

F27 F16 F22

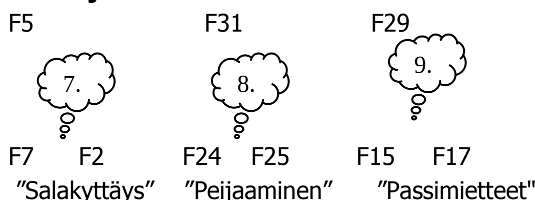

F6 F20 F12 F18 F13 F19

”Eräonni” ”Hirvijahti” ”Epäonni”

M3 Peijaamiskolmiot:

F5 F31 F29

F7 F2 F24 F25 F15 F17

”Salakyttäys” ”Peijaaminen” ”Passimietteet"

Kuviota voidaan lukea ikään kuin nuotti nuotilta, tahti tahdilta, mutta myös kompositiona partituurina, jossa tahdin muodostaa kolmio, nuottimerkinnän funktio, nuottirivin merkitysmaailmat ja koko teoksen partituuri on vaakasuorassa ja pystysuorassa luettavissa. Keskimmäinen pystysuora on jahdin peruskaava, johon kuuluu toiminnan aloituksen eli lähdötilanteen kuvaus, Runeberg on yhdistänyt tähän lähtöasetelmaan hiihtoretken asetarina, kun torpan kahden hengen miesvahvuinen "porukka" lähtee hirvijahtiin. Toisella nuottirivillä merkitysmaailman kentässä kaksi hirvijahtia käsitellään lähemmin selostamalla hirvien olinpaikkaa saaressa, kaatajia sekä osumia, joilla itse kukin jahtiseurueesta kunnostautui. Lopuksi on

kaatajaisiin ja peijaisiin liittyvät tapahtumat nidottu hirvijahdin ikiaikaiseen myyttiin kosioimisesta, ja tavoitellun saaliin, tytön saamisesta.

Ensimmäinen pystysuora partituurissa kertoo juttuja. Hirvenhiihtäjissä kerrotaan monia erilaisia tarinoita, sotatarinoita aseesta, karhunkaatoja, kaupunkiretkitarinoita, syrjäytymistarinoita. Kerrotaan onnesta ja epäonnesta niin elämässä kuin rakkaudessakin. Matti on jäänyt leskeksi, mutta löytää uuden onnen. Topi saa rukkaset, Aaro saa vanhuuden leposijan kartanossa menetettyään ensin kotinsa, vaikka on joutunut välillä rauhahäiritsijänä vankilaan. Mielevyys, joka kronikoissa esiintyy lähinnä vanhempien hirvimiesten neuvoina nuoremmille ja passimietteinä, on Hirvenhiihtäjissä sijoitettu Annan taitavasuun ja mielevän Pekan näkemyksiin. Hiljaa mielessään ja keskenään he arvelevat mitä arvelevat jahdin mielekkyydestä..

Partituurin kolmas pystysuora edustaa vierasmetsästystä. Torpparit ovat kartanon oma, vakituinen hirviporukka, johon on sukulaisuuden kautta saatu toivottu vahvistus, aseella varustettu ja taitavaksi sekä ennen kaikkea luotettavaksi tunnettu Kurun Matti. Vieraan hyväksyy jahdin johtaja komisarius, kartanon herra. Hirvijahdin paluutoimia kuvattaessa kuvataan myös vanhan metsästäjän Sakarias Pyysalon teräksistä eräkuntoa ja paluuta jahdista. Hirvenhiihtäjät kertovat onnesta ja epäonnesta kohtalon oikuissa.

Hirvi kaatuu, kadetaan tai hirvi kellistyy tai kellistetään kronikoissa, mutta jaloa eläintä ei ammuta saati että tapettaisiin. Kaskuissa hirvi juostaan kiinni. Ajojahdissa koirat juoksevat edellä ja miehet perässä. Hirven näköpiiriin ilmestyminen saa veret kuumenemaan erämiehen suonissa. Kalliokuvien koukkupolvet metsästäjät ovat jahdissa, joten todennäköisesti kyse on juoksusta ellei olla suksilla. Suksilla ollaan myös polvet koukussa varsinkin mäkeä laskettaessa. Muinaisaikain taiteilijan perspektiiviratkaisut eivät ehkä olleet samat kuin nykyisin, mutta aiheensa hän epäilemättä tunsi yhtä hyvin kuin nykykronikoitsijakin, jolle on täysin luontevaa runoilla vanhoihin jumalhahmoihin viitaten, sillä aihe on ikivanha ja kaiken jahtikansan hyvin tuntema. Kerronnan ja kuvauksen keinoissa sekä sanoissa on mistä valita.

Suoniini syöksyy ryöppynä adrenaliini ---
hirvi pysähtyy niin kuin sanois mulle,
kun etsin sitä kiikarini ristikkoon,
mä metsän Mielikin on lahjaviini sulle
tarkka laukaus - se kellistyykin varvikkoon.
…
Ruho löytyy, lepää sammalilla.
Hyvä käynyt jahdissa on honeli
riistaseuran kelpo urohilla
tänään kaksi kaatoa jo kinterissä komeili.

25. PALOITTELUN TAITO - F25 Paloittelu

25.1 Kätketty sydän

Satutoisinnossa AT 302 Kätketty sydän kerrotaan eläimiä auttavasta sankarista, joka saa palkkioksi kyvyn muuntautua eri eläinhahmoihin. Satua kerrotaan kautta maan, mutta painopiste sijaitsee karjalaisten erämiesten vesistöreittien suunnassa Laatokan Karjalasta Kainuuseen ja Pohjois-Pohjanmaalle, sinne missä mineraalipitoisemmat maat ja suurimmat hirvensarvitroffeet ovat löydettävissä. Satutyyppiä pidetään hyvin vanhana. Kaikessa lyhyydessään juoni kuvaa pirun sydämen murskaamista.

Kätköketjun aihelma löytyy myös kalevalaisessa haukimyytissä, jossa tulikipuna seikkaili kalasta kalaan. Voi olla, että AT 302 satutyypin nimeämät kätköketjut noudattavat samantapaista toteemista nimeämiskäytännettä kuin kasvien toisintonimetkin. Sydänkätkön peruspaikka on yleensä muna, ja tapausesimerkki I muna-sorsa-koira-leijona-tapahtuma-ketjussa kansa on ehkä nähnyt ekologisen tapahtumaketjun, jossa toinen on toisen leipä ja tässä sarjassa kasvit ja fotosynteesi ajoittuvat alkulähteille. Mainitussa kyseiseen kasviin sijoitetussa tapahtumaketjussa on ehkä nähty, nimetty ja ymmärretty tapahtuma, jossa munasta kuoriutuu sorsa, joka joutuu käärmeen eli "koiran" saaliiksi, ja päälle päätteeksi sen jalopeura, hirvi eli kotka napaa. Käytännössä siis kotka syö, mutta se mikä on ylisten äärien ilmojen kuningas taivaalla on myyteissä hirvi. Siitä ehkä säilynyt muistin ripe hirven kutsumisesta kotkaksi. Tosiasia on, että jotkut petolinnut syövät jyrsijöitä, toisia lintuja ja matelijoita samoin kuin se, että käärme voi popsia kitaansa pikkunisäkkäistä, linnunpoikia ja munia.

Sattumaa ei liene sekään, että satutyyppi on vanha ja itäisellä hirvestysalueella erityisen hyvin säilynyt. Arvoitukselliseksi jää, mitä muna alkujaan on saattanut tarkoittaa. Tiedämme, että munaksi vanha kansa on mieltänyt myös kalan mädin samoin kuin muurahaisten ja hyönteisten munat. Toteemiset eläinsuhteet eivät noudata mitään lajiopillista tai evolutiivista kaavaa, sukuketjuun valitut totemistiset eläinlajit valikoituvat mitä moninaisimmin tavoin. Käärmettä kutsutaan haukkumasanalla koira. Vastataikuudessa on ollut varsin tavallinen äkäisy, "mee koira kotiis", kun on tahdottu palauttaa nostatettu käärme lähettäjälleen. Villakoiran ydin, pirun sydän, pahuus olisi siten ensimmäisenä kätketty sorsan munaan, jonka käärme on niellyt, hyvyys katoaa parempiin suihin, mutta voi olla toisinkin. Kätketty sydän, pahuus uinuu käärmeen munassa, josta siinneen tuotoksen "pahuuden" loppujen lopuksi kotka syö. Hämärä muistuta tästä ajatuksesta on säilynytkin. Vanhojen uskomusten mukaan hirvi kykenee tuhoamaan käärmeen myrkyn vaikutuksen.

Toisaalta myös sammakon kutua on pidetty munina. Kansanperinteessä sammakolla on tarkoitettu pahan palkkalaista ja myrkyllistä olentoa, mm. ihokosketusta tuli myrkyttymisvaaran vuoksi välttää. Sammakot olivat demonisia olento, jotka saattoivat ihmisen puhumaan rumia ja perkeleitä, kadottivat otuksia metsänpeittoon ja palauttivat anastetun ja kadotetun vain kun ankarasti piiskattiin tuota pirun poikaa, sammakkoa. Joidenkin uskomusten mukaan ihmisen esi-isiä, joissa asui esi-isien henki. Vainajien varsinkin hukkuneiden merimiesten henki eleli pikkusammakoissa kirkonmäellä.

Jostain kaukaa kumpuavat legendajäänteet hirven kyvystä niellä käärmeen myrkky. Tässä uskomustarinassa on kaikua kristillisestä perinteestä, jonka myöhäisin ilmentymä Suomessa on Ritvalan helkavirsien loppurunossa Hirvi ja lähde. Koska päteviä kiinnekohtia ei ole, on jälleen tehtävä rohkeita spekulaatioita ja semiotisoitava. Oletetaanpa reippaasti, että sadussa kätketystä sydämestä on kyseessä hämärtynyt muistuma totemistisuudesta, jolla on vastine kansanomaisissa kasvien nimissä. Mitä saadaan analogiaksi vai saammeko mitään? Perusoletus on, että kyseinen satu sisältää koko joukon myyttistä totuutta ja yhteisöllistä tarua merkityksissään.

Jatkumo muna-sorsa-koira-leijona on tulkittavissa eläinlajeiksi sammakko(kala)-sorsa-käärme-hirvi. Sammakko ja sorsa ovat vedessä viihtyviä eläimiä, jotka voivat liikkua myös maalla, käärme ja hirvi ovat maaeläimiä, jotka voivat myös uida. Kaikilla ehdotetuilla eläimillä on anomaalinen outo ominaisuus. Muinaismaallikon silmissä ne ovat olleet sekä vesi- että maaeläimiä. Kasvi tai kasvit, joiden toisintonimissä

on mainintoja eri eläinlajiketjusta ovat todennäköisesti toteemisia tunnuksia, symboleita, joiden vaaliminen ja käyttäminen edisti terveyttä ja menestystä eikä pelkän fyysisen vaikutuksen vuoksi, vaan koska niistä henki esi-isien sukua ylläpitävä voima.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimittamassa antologiassa suomalaisista ihmesaduista on tyypin AT 302 mallina kerrottu satu, jossa pääsankarina on sinisenharmaa mies, suutari nimeltä Juuström. Muita toimijoita olivat hevosenhaaska, leijona, villikoira sekä fookelfalkki eli haukka sekä mikkelmyyrä eli muurahainen. Koko revohka: leijona, villikoira, haukka ja muurahainen himoitsi hevosenhaaskaa itselleen, joten päätettiin pyytää tiellä liikkuvaa sinisenharmaata miestä **paloittelemaan** haaska.

Saaliin paloittelussa leijona sai leijonan osan, sillä sinisenharmaa mies antoi hänelle hevosen molemmat reidet, toisen lavan sekä molemmat kyljet. Villikoiralle jäi osaksi toinen jalka ja puoli niskaa, haukka sai pelkät sieraimet sekä toisen puolen niskaa. Muurahaiselle annettiin silmät. Satu puhuu silmistä, mutta melko varmasti kyseessä oli etninen herkku eli silmämunat, ei pelkkä lasiainen iiriksineen. Ja tässä vaiheessa en lähde -vaikka mieli tekisi- hakoteille, sillä herkullista olisi miettiä, miksikä juuri haukka, jolla on näköä vaikka muille jakaa, sai hajuaistiin liittyvät sieraimet ja miksikä muurahainen, jolla tunto on hyvä, sai näköelimet ja miksikä hirvi, jolla hajunystyrät ovat eri hyvät sai lihat, vaikka on kasvissyöjä ja vain villikoiralle sattui osa kuta kuinkin sopivasti miestä myöten.

Jakoon oltiin silti sekä kumma kyllä tyytyväisiä, jokainen sai mitä oli vailla, mutta innostuksen huumassa porukka unohti maksaa jakajalle palkan. Mies haettiin nopeasti takaisin ja annettiin hänelle kyky muuntautua kunkin osansaajan hahmoon. Miehen piti vain sanoa nimi, kun halusi muuttaa muotoa. Muodonmuutostarina jatkui ja lopulta sinisenharmaalla miehellä oli pelissä paljon, prinsessa ja puoli valtakuntaa, kuinkas muuten. Kiinnostavaa tässä on jatkumo leijona-villikoira-fookelfalkki ja mikkelmyyrä.

Vastaavat väitetyt ominaisuudet, jotka mies muotoa muuttamalla sai olivat vahvuus-juoksunopeus-lentokyky-pienuus. Tarvitaan semanttista mielikuvitusta, jotta totuus selkeytyisi. Villikoira, joka on vikkelä juoksemaan voidaan olettaa mäyräksi tai supikoiraksi, jolla on myös kyky kätkeytyä kivenkoloihin ja kaivautua onkaloihin kuten muurahaisellakin. Yhteinen nimittäjä lajin ominaisuuksissa olisi kätkeytyminen. Jäljelle jäävä pari muodostuu ensi katsannolta hieman epäsuhtaisesti hirvestä(karhusta?) ja (lintu)haukasta. Toisaalta villikoira voi olla rinnasteinen ilmaisu sekä ahmalle että karhulle, josta on käytetty myös peitenimeä villapää tai villalintu. Villakoira sen sijaan on yksinomaan pölypunkin aikaan saannosta, mutta villapäällä on yhteys hirveen liitettyyn kasviin, jonka toisintonimenä on ollut sekä villapää että mustapää ja joka nykynimeltään on niittyvilla. Nimivyyhti on sekava ja suuremman selvityksen aihe. Leijona viittaa kuninkuuteen, joten tarkoitettu eläin voisi olla myös karhu, metsänmöykkö, jolloin vastinpari, kova juoksija tarkoittanee sutta, jonka toisintonimenä on ollut mm. metsänlieho eli ympäri metsiä kuljeskeleva. Tietty kielellinen sanaleikki viittaa samaan sarjaan, kun se on nimennyt muurahaisen aheraiseksi ja suden ahrinkaiseksi. Samankaltaisissa sanoissa on nimen perusta kuitenkin eri, ahera on maa ja ahrinko murremuoto sanasta ahdinko.

Nykysuomeksi nämä kiertonimet olisivat samaa kuin ahertaja ja ahdistaja. Villikoira ja mikkelmyyrä eivät tällä tavalla tarkastellen edusta samaa sarjaa. Kyseessä siis tuskin on susi, mutta mäyrää nimitys saattaa tarkoittaa, sillä mäyrän toisintonimiin kuuluu myös maan tonkimiseen viittaava nimitys metsäsika. Jäljelle jää nykynimityksin arvaus, jossa ketju tulee tulkita eläinsarjaksi karhu-kotka-mäyrä-muurahainen. Karhu sen takia, että kyseessä on voima. Hirvestä kansanperinne ei puhu voimakkaana, vaan nopeana. Sen sijaan karhulla on yhdeksän miehen voimat, kuten sadun leijonallakin on yhdeksänkertaiset voimat. Sadussa haukka söi hedelmiä puutarhasta. Ruokavalio ulottui siten haaskasta hedelmiin. Lönnrot toteaa sanakirjassaan metsänkaloilla tarkoitetun syötäviä sieniä. Sadun nopeasti lentävä lintu: fookelfalkki, lintuhaukka, mahdollisesti kanahaukka sai haaskasta osakseen muinaisen kaatajan osan eli turpavärkin ja hieman lihaa. Sääskeä kutsutaan myös kalahaukaksi tai kalakotkaksi, joten hämäännyttävän nimenkäytön takana piilevä lintu lienee kotka, jota on pidetty sekä kuningaslintuna että hirven toisintonimenä. Kumpi kuninkaista mahdollisesti on sitten kyseessä, ilmojenvaltias vai metsänkuningas? Kun vastinparin, muurahaisen ja mäyrän yhteinen merkitsijä on koloon kaivautuminen, niin leijonan ja fookelfalkin funktio määrittynee vastaavasti yläilmoista käsin. Karhu syntyi taivaan tähtien tasalla, yläilmoissa, joissa kotka on kuin kotonaan.

Mutta miten kerrottu satuversio kuvaa pirun sydämen kätkeytymistä? Vastaus piilee voimankäytössä. Satujen vahvimmat otukset ovat toistuvasti muurahainen ja karhu. Pirun vehkeilyt ihmiskunnassa on kerrottu väkeväksi mahdiksi. Maan kaivaminen jalkojen alta on sanonta, jolla osoitetaan kavaluutta, myyräntyötä. Arvoituksellisin eläin näistä on mäyrä, jolla todennäköisesti on ollut aikojen saatossa nykyistä huomattavasti mystisempi merkitys, sillä joitakin kookkaita ”hiidenkiviä” eli siirtolohkareita kansa nimittää mäyräkiviksi.

Kätketty sydän –sadussa eläimet edustavat tiettyjä ominaisuuksia. Karhu voimaa, mäyrä juoksua, haukka lentoa ja muurahainen kaivamista. Lönnrotin sanakirjassa on mainittu kasvinnimi myyränkorva (Pyrola rotundifolia/mullvadsöra, vintergrön), mikä kasvimaailmassa on lähin viittaus mäyrään. Toisaalta samassa lähteessä on maininta mäyriäisestä, joka ei ole pikkumäyrä, vaan mouriainen eli pieni vesihyönteinen. Lönnrotin kokoamassa kansanomaisissa kasvien toisintonimissä mainitaan pari kasvilajia, jotka ovat saaneet nimensä myyrästä, hiirialkuisia kasveja on melko runsaasti, sikaan ja koiraan viittaavia nimiä on sen sijaan runsaasti.

Totemisimin jälkiä etsittäessä on edettävä sadun mainitsemien lajivihjeiden mukaan. Kahdessa satutyypin esittämässä lajiryppäässä on tyypillisesti mainittu seuraavat rinnastukset:

Kätköketju satutyypissä	I	muna-sorsa-koira-leijona
Mallisadun eläinlajihypoteesi	II	karhu-kotka-mäyrä-muurahainen.
Metamorfoosiominaisuudet	III	vahvuus-lentokyky-juoksunopeus-pienuus.
Saaliin jako-osat	IV	reidet, lapa, kyljet - jalka, puoli niskaa - turpa, silmät
Nykyhirvimiesten sukunimistöä	V	Karhu, Kotka, Myyrä, Mauranen

Kuvio 41. Villakoiran ydin satumaiseen tapaan.

25.2 Sammaloinen hatussa

Eläimiin viittaavissa kasvien toisintonimissä on kaksi kasvia, jotka viittaavat totemismiin sukunimikäytänteen kautta. Vilkka ja Kärnä ovat sukunimiä, joista jälkimmäinen viittaa merkitykseltään kaarnaan, kuusen kuoreen, kaarneeseen, korpin vanha toisintonimeen. Myös vilkka saattaa juontaa juurensa lintuun, toisin sanoen hanheen, sillä sanonta käydä perävilkkaa merkitsee samaa kuin käydä peräkanaa eli hanhenmarssia samalla kun se merkitsee lainehdintaa, värettä sekä venäläisperäisen merkityssiirtymän kautta myös haarukkaa. Vilkka kuvaa laineilun lisäksi myös vilkasta liikehdintää tai luonnetta. Sadussa metsäkoira lähti nopsimpana kiireen vilkkaa hakemaan siniharmaata miestä saaliin osittajaksi.

Sadun metsäkoira oli nopea juoksemaan, vilkka. Karhu ja Hirvi johdannaisineen ovat suomalaisia sukunimiä. Tarkemmin tätä probleemia ei näillä tiedoilla voi vierittää enempää eteenpäin, mutta kasvien nimissä sekä kasveihin liittyvissä uskomuksissa saattaa olla jäljellä totemismin tiedonsiruja, joista heijastuu hirvi- ja karhuklaanilaisuus. Kuusi on suomalaismetsien valtapuuna merkittävä metsän puu. Metsän haltija on Tapio, metsä on karhu ja metsän kruunupää on hirvi. Metsällä on kolme valtiasta. Karhua on nimitetty murteissa sammaloiseksi. Tämä selittyy sillä, että sekä karhunsammalen että kuusentaimenen alun ensimmäiset sirkkalehdet ovat hyvin samankaltaisia. Toisista aluista vain tulee kuusimetsää, ja toisista sinne sammalmatto.

Suuremman mysteerin kuitenkin sisältää nimi latikka, jolla on hyvin paljon toisintonimiä näennäisestä vaatimattomuudestaan huolimatta. Lisäksi latikka viittaa toisintonimenä ja muotonsa puolesta sekä lutikkaan että lahnaan. Lutikka vuorostaan on kullanhuuhdotakieltä kuten isomuskin, mutta nimet viittaavat myös hirveen. Kultahippujen nimissä kuultaa minerologia. Kiven ja veden yhdistelmä hirveen yhdistettynä on yhtä arvoituksellinen kuin Tapion ja karhun nimien yhteys sammaloiseen. Kasvien toisintomien runsaus, viittaus hyönteisiin ja kaloihin ovat melko varmoja merkkejä kasvin kuulumisesta uskomuspohjaltaan merkittäviin kasveihin. Miten tähän salattuun koodiin pääsee käsiksi ei mahdu tämän työn piiriin, mutta arvelen vastauksen löytyvän yrttilääkinnän perinteistä ja kansanparannus-riittien loitsuista.

Satutyyppi AT 302 on vanha ja aihelmaltaan se kuuluu yksityiskohtaisine saaliinjakoselostuksineen ja monine kiertonimineen eräkulttuurisiin satuaarteisiin riippumatta siitä, miten tuo satu on tulkittava tai tulkittavissa. Jos sadun antia verrataan nykyiseen eräkirjallisuuteen, silmät ovat sadussa erikoislaatuinen saaliinjako-osuus. Nykymetsästäjä rinnastaa silmät arvottomiksi romppeiksi, jotka haudataan maahan hyödyntämättä.

Hirvimetsälle lähdettäessä nimenhuudossa käytetään sukunimiä, samoin saaliinjaossa. Kuviossa x on mainittu muutama sadun eläimiin viittaava käytössä oleva sukunimi. Itä-Suomessa on runsaasti eläinnimistöä paikka- ja sukunimissä, mutta vaikuttaa siltä, että niitä on runsaasti myös lännempänä, ja osa nimistä risteytyy kasvien nimissä muihin eläinlajeihin, kuten Kärnä Korppiin. Monet nimet ovat unohtuneet, koska ne ovat jo käytöstä poistuneita sanoja, joten kun merkitystä ei tunneta ja kun nimessä on nen, ei nimeä ehkä tunnisteta siksi kuten esim. yleinen sukunimi Rautiainen tai Turpeinen, jotka ovat kalojen peitenimiä. Nimistä ei suoraan voi päätellä, mitä ne ovat aikanaan merkinneet, edes biologinen suku ei nimistä selviä, koska nimet muuttuvat, niitä lainataan ja yhdistellään, annetaan ja otetaan uusia nimiä tai vaihdetaan entisiä. Virallinen nimitys voi unohtua ja lempinimi tulla yleiseen käyttöön. Ja kaiken lisäksi kiertoilmaisukäytänne vielä tahallisesti on pyrkinyt peittämään kohteen ja vaikeuttamaan tulkintaa. Eikä tietokoneistakaan ole apua, muistitiedon määrä tai prosessoinnin kapasiteetti ei auta, jos koodit ovat hukkuneet ja profilointi hukassa.

25.3 Pistetään lihoiksi

Paloittelun funktioon kuuluu kronikka-aihelmien mukaan ryhmitellen viisi osatekijää, 1) pisto, 2) suolistus, 3) lihanjako sekä 4) nylky ja 5) paloittelu. Tämän kuvion keskeistoiminto ja fokus on lihanjako, kuten sadussa Kätketty sydän on tilanne: siniharmaa mies sai tehtäväksi ratkaista kaverusten pulman, saalis eli haaska oli ositettava oikeudenmukaisesti. Kaikki eivät todellakaan saaneet tässä jaossa samanlaista lihakimpaletta. Sadun esimerkissä pistämistä tai suolistusta ei kuvailla tarkemmin, koska kyseessä oli löytösaalis, haaska, joka oli otettava sellaisenaan verineen. Satu ei mainitse mitään myöskään nylkemisen toimesta, vaan sen sijaan keskittyy olennaiseen eli lihanjaon tematiikkaan. Toisin sanoen siihen mitä kukin sai.

Semanttisen viisiön ymmärtämisessä on kyse juuri tästä. Keskus kokoaa yhteen eri toimintojen päämerkityksen, sen mitä varten tai miksi jotain tehdään tai mitä asia edustaa. Ruhoa käsitellään, jotta saalis voitaisiin hyödyntää, jakaa ja syödä. Hirviporukassa saaliin jako eli lihanjako on merkittävä toimi porukan tyytyväisyyden kannalta jalostettiinpa saalis valmiiksi purkkiin tai kettinkimakkaroiksi tai pakastearkkuun pantaviksi paloiksi. Paloittelun perusviisiöt ovat täten:

PISTO		NYLKY
	LIHANJAKO	
SUOLISTUS		PALOITTELU

Voidaan paloittelua tarkastella toisinkin eikä pelkästään vertaamalla sitä, mitä saaliin osituksessa tapahtuu, sillä kaikki luokittelut ovat vaihdettavissa ja tulkinnallisia. Tulkinta värittyy sen mukaan, mikä on fokus. Perusviisiö lähtee arkaaisesta ajattelusta, liha on tärkeintä, kaikki muu aputoimintoa. Nykyisin ei lihan saanti metsästä ole aivan välttämättömyys, joten voitaisiin ajatella nylkemisen toimet tärkeimmiksi, jolloin edellä esitetty jaottelu vastaa alkukantaista tarvetta ja nykykuvion painotus muuttuu muotoon:

PISTO		LIHANJAKO
	NYLKY	
SUOLISTUS		PALOITTELU.

Osille pääsy saaliista muuttuu jossain määrin sivuseikaksi, mutta hirvestä saatavat muut ainekset tärkeiksi. Nylky tarvitaan taljan irrottamiseksi nahasta. Hirventaljat ovat olleet merkittävä veroartikkeli ja vientituote aikanaan, koska hyvästä taljasta sai hyvän hinnan, mutta hirvikannan ja hirvilupien kasvun myötä

hirviturkista tuli jokseenkin arvoton ja monet taljat jäävät mätänemään metsään. Sarvien arvonmuodostus on toisin päin. Ennen sarvet jätettiin hankalien kantomatkojen vuoksi metsään mätänemään, koska taakka repussa olisi muodostunut liian hankalaksi ja painavaksi kantaa mikäli olkapäillä olisivat kiikkuneet hirvensarvet. Parantuneiden kuljetusvälineiden ja metsäreittien myötä hirvensarvista on tullut haluttu koriste- ja muistoesine, joista pidetään näyttelyjä ja kilpailuja. Hyvät sarvet ovat kauppatavaraa.

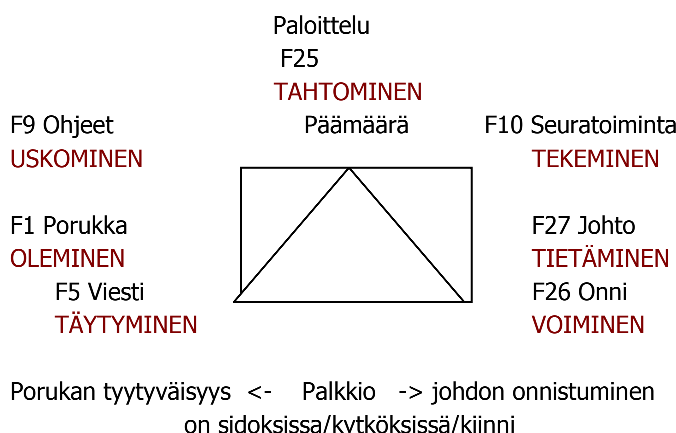
Paloitteluviisiön sanoma tulee tosiasiassa selvemmin esiin, jos jaolle mietitään vastaavuudet. Pisto tehdään, kun veri lasketaan maahan tai otetaan kannuun, suolistus tarvitaan lihojen puhdistamiseksi, molemmat toimet ovat täten lihankäsittelytoimenpiteitä, lahtaustoimintaa, kuten sitä seuraava lihanpaloittelukin, jotta saalis voitaisiin jakaa. Saamme uuskuvion, jossa metsästyksen arvo testautuu, sillä ainahan on maksettava. Eräonnen hinta on siihen uhrattu panos, joka toisilla on suurempi, toisilla pienempi. Suotta tuskin puhutaan nylkyristä, kun tarkoitetaan rahanahnetta ja nylkyhinnasta, kun hinta on kiskurimaisen korkea, ja lisäksi meillä on vielä koronkiskurit. Kuinka ollakaan, nahka nyljetään kiskomalla. Mitä tulee uusasiasanaryhmitykseen, niin oikealla puolella ilmiö on nimeltään arpaonni. Kun arpa on heitetty, päätös on peruuttamaton ja kunkin on osaansa ja onneensa jaossa tyytyminen. Samoin on nurisematta tyydyttävä myös metsästyksen ikäviin, hikisiin ja likaisiin puoliin, saalistus kostautuu, hikisenä paitana jos ei muuten.
Uuskuviossa asiasanat tulkkiutuvat näin:

	VERI (pisto)		OSA (lihanjako)	
LIKA		HINTA		ONNI
	RAVAT (suolistus)		JAKO (paloittelu	

25.4 Lihan arvo toisin tulkiten

Kaadetun saaliin liha jaetaan porukan kesken, tasapuolinen ositus ja saaliin jako ovat joskus työn ja tuskan takana, ja vaikka yleensä osalliset ovat tyytyväisiä saamaansa, niin nurinaakin joskus kuuluu. Paloittelufunktio on hirvestyksen tulkinnan kannalta keskeinen toiminto, joten on oletettavissa, että sen ympärille muodostunut semanttinen viisiö on jollain erityisellä tavalla merkityksellinen. Sanotaan moraalinkin syntyneen oikeudenmukaisesta saaliinjakoperinteestä.

Oikeastaan alla olevan kuvaamiseksi tarvittaisiin animaatio. Mutta koska sellaista ei ole saatavilla, on taas esiin uusi kuvio, joka kertoo metatasolla koko hirvenmetsästyksen pohjimmaisen tarkoituksen erityisesti korostuneiden hirvifunktioiden perusteella. Funktiot ovat valikoituneet käytetyn proseduurin ylijäämänä ja ovat osa sitä sälää, johon uskon syvämerkitysten ja kiertoilmausten sisismmän sanoman kätkeytyvän. Todellisin vastaus ei suinkaan aina ole ilmeisin.

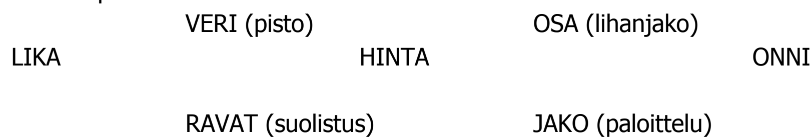

Kuvio 42. Hirvenmetsästyksen metafunktioiden sijoittuminen pohjimmaisen merkityksen kannalta.

Paloittelu on kronikkatoiminnoissa osoittautunut keskeiseksi funktioksi, sillä se on metsäreissun tavoite, huipentuma, jota juhlitaan peijaisina sekä kaatopaikalla että nylkyvajassa ja vielä lisäksi kyläkunnan kesken lihapatojen ääressä.

Joissakin seuroissa suuren hirvibuumin aikana lihaa tuli reippaasti ja hirvisavotta oli melkoinen syksyinen urakka suoritettavaksi. Niinpä paikoin asia ratkaistiin kehittelemällä uusia tasapuolisia lihankäyttömuotoja, tehtiin makkaraa, purkitettiin ja savustettiin lihaa. Lihan hinta jäi keskustelussa sivummalle ja saaliin jaosta ei käyty enää niin tiukkoja keskusteluja ja oltiin tyytyväisiä, koska lihaa riitti. Silti hirvenlihan hinta on jatkuvasti ollut metsästyslehtien sivuilla käyty keskustelun aihe, ja on todettu, että kiloille tulee hintaa.

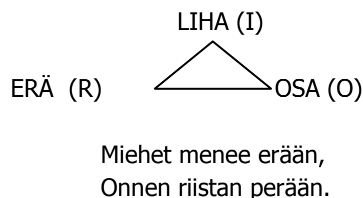
Koska paloittelu on hirvestysfunktioissa keskeistoiminto, johon myös peijaistoiminta pääsääntöisesti kulminoituu, on syytä tarkastella edellä saatua merkitysketjua suhteutettuna hirvitoimintofrekvenssien perusteella saatuun painotettuun kuvioon. Pistämisen keskeinen asiasana on veri, lihanjaossa päästään osille, paloittelu tarvitaan, jotta voitaisiin jakaa saalis porukan kesken. Ennen paloittelua nahka, pää, sorkat, suolet ja muut liiat romppeet otetaan pois. Puuha on likaista, mutta jahtionni hehkuu miesten poskilla.

Suhteutettuna hirvestysfunktioiden painotuksiin vastaavat asiasanat, lihan hinta on näkemyksellinen seikka, mutta toisaalta toissijainen. Mikäli tahdotaan metsälle mennään maksoi mitä maksoi. Eräonnen keskiössä on saaliin jako. Onni on lihapa.

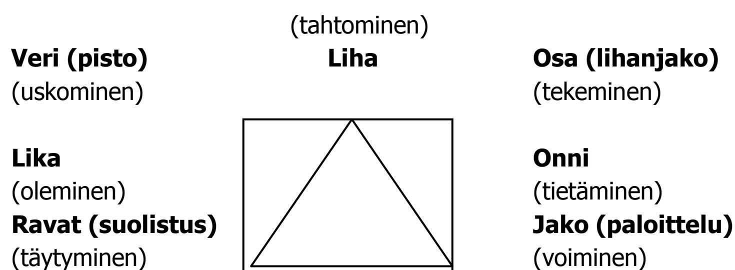

Kuvio 43. Ruhonkäsittelyn osatekijät.

Kun ruhonkäsittelyn osatekijät kiteytetään kolmikanta-ajatteluksi, triadiksi, jäävät kolme päätekijää jäljelle. Lian, veren ja ravan akti suoritetaan metsällä, likaiset puuhat ovat osa eränkäyntiä, mutta saaliin lopullinen käsittely suoritetaan kohtalaisen siististi hyvin varustetuissa lahtivajoissa, jossa miehet pääsevät osille jahtionnesta, huulta heitetään, naukkuja otetaan, liha jalostuu kotiviemisiksi. Erälle mennään, jotta lihaa saataisiin ja samalla osansa kullekin onnesta.

Edellä saatu jako voidaan sijoittaa vapaasti tulkiten vastaavuuksiksi seitsemään greimaslaiseen modaliteettiin, josta muodostuu paloittelun arvomaailma.

Kuvio 44. Paloittelun modaliteetit.

Porukan tyytyväisyys ja johdon onnistuminen saavat arvionsa viime kädessä saaliin määrässä ja siihen satsattujen voimavarojen yhtälössä. Modaliteetit eli arvottamiset kuviossa heijastavat kulttuurisia arkaaisia kuvastoja. Verensyönti-kielto on vanha sääntö, koska veressä uskottiin olevan elävän olennon sielun. Hirvimetsällä piston suorittaa kaatolaukauksen ampuja. Hirvenhiihdon aikoina tai peurapyynnissä kaato ja pisto olivat lähes sama asia, koska hirvi tapettiin joko kirveellä, keihäällä tai jopa puukolla. Veri luokitellaan liaksi, tahraksi. Liata kädet on samaa kuin veretä kädet, mutta sivumerkitys vihjaa myös pahanteosta, joihin laittomat hirventapotkin kuuluvat. Suolistus on sekin likaista ja pahanhajuista työtä, mutta se on pakko tehdä.

Paloittelun taito on vaativaa työtä osaavallekin, ja isossa hirven ruhossa on pilkkomista. Ruho on paloiteltava, jotta se voitaisiin jakaa. Jaossa voi sattua epäsuhtaisuuksia, jotkut voivat olla tyytyväisiä tai sitten jako onnistuu niin hyvin, että kaikki voivat olla tyytyväisiä. Onnen ja epäonnen vaaka on herkkä heiluri. Usein tyytymättömyys herää, jos joku on tietävinään toisen saaneen paremman osan kuin mitä itselle on osunut, tai arpa on langettanut jollain tavoin epäsuotuisan paketin. Moni on tietävinään ansainneensa parempaa. Tyytyväisyys, tyytyminen ja tyytymättömyys ovat onnen tunteen kääntöpuoli, suomalainen tietää ja tuntee nahoissaan, miten asiat ovat.

Lika on kulttuurinen tabu, mutta hirvikronikat eivät kaihda aihetta, karnevaalipilapuheet ja –pilat eivät nekään vieroksuneet lialla leikittelyä niin sanoissa kuin teoissakin. Seuraavassa esimerkkejä hirvirunojen ”saastaisista” teoista. Onni ja onnettomuus lyövät hirvirunoissa kättä toisilleen.

LIKA (ravat & veri)	ONNI (jako & osa)
Kylkilihoille runsaasti Tikulla ulos vietävää ainetta; Jokeen sukelsi hän hirveä pistämään; Molemmat ampujat kumartuvat ruhon puoleen, veret pois ja aletaanpa suolistaa; Miehet lampun valos aikaa suolistuksen; Katsojia ruhot ne jo häikäisi Ja lahtimiesten suutkin ne kostu; Saa yksin hirven suolistaa, saa yksin suolistaa, kun ei paikalle saavu porukkaa, ei ainutkaan tule auttamaan; omin neuvoin helposti uroksen on selvittänyt maksat suolet.	Vieressä kun seuraan lehmän teurastusta noin, vakuuttaa kai tässä reilusti mä voin, lihamiehiä nuo todellakin ovat; Tarkin puuha oli ruhon paloittelu, siinä kuului pulina ja melu; Kaikki Veljen jakoa nyt kiitti, Jokaiselle iso lihakasa riitti; Kasassaan on enemmän kuin missään muussa. Joku siinä lohduttelee muita Joo, sillä varmaan pelkkiä on luita; Väliin kulaus otettiin sitten lihat arvottiin; Se paloittelu, sehän varmaan hauskin juttu ois, mutt' siitä kertoa en taida, olin sieltä pois; Näin on täyttynyt tuo hyvä tapa ryypyin kunnioittaa kaatuvata; Loppupäivän duuniks riitti, kun pantiin se vasa jakosaan.

Taulukkoon on koottu muutama satunnaisesti valitun kronikoitsijan todistus suolistuksen ja lahtauksen hiljaisesta kokemustiedosta suomalaisessa hirvijahdissa. Lihoiksi pistäminen on ilmeinen tekijä lahtauksessa, joten lihasta erikseen ei kronikoissa juuri puhuta. Sen sijaan ruhon käsittelyn kuvaus voi olla hyvinkin tarkkaa ja yksityiskohtaista aivan kuten ne ovat kalliopiirroksissakin. Mutta tunnelma kronikoitsijoiden sanoista välittyy.

25.5 Likapyykki on pestävä

Ken piirtää ijäisen, käy veri läpi käsien. (arvoitus)

Raumalainen kronikoitsija on kertonut juhlayleisölle suolistus- ja pistotouhun sottaavasta vaikutuksesta. Aihe, saasta on puhtaasti karnevalistinen ja esiintyy ja kertojat väläyttävät tuon tuosta tuokiokuvia likaisista ulostekasassa kieriskelevästä jahtikoirasta tai hikeentyneestä miehestä, jolla on vähintään saappaat märät ja kurassa, ellei sitten suorasaan housut. Samaa aihelmaa on käsitellyt korkeakulttuurisesti myös Runeberg Hirvenhiihtäjissään. Lika kuuluu kiellettyyn alueeseen, likaiseksi tulemisen oikeus vapauttaa arkisen siisteyskurin taakasta ja tyydyttää samaa tarvetta kuin eteläisten maitten tomaattikarnevaalit tai muut roskaavat karnevaalitapahtumat.

> Viime syksystä tulee mieleen sellainen tilanne, kun passiketjusta oli monesta paikasta kuulunut kovaa pauketta ja kun sitten jonkun ajan päästä ajomiehet ehtivät ampujien luo niin eräs tunnettu hirvenkaataja oli päässyt jo työssään niin pitkälle, että hänellä oli molemmat paidan hihat jo suunnilleen hauislihaksen puolivälin korkeudella ihan veressä ja kukaties jossain muussakin, mitä niitä kaikkia tässä nyt niin tarkasti selostamaan. Se oli aika surkeannäköistä katsottavaa ja kun meitä sitten kokoontui siihen useampia miehiä operointia seuraamaan niin yleinen levottomuus valtasi vähitellen koko porukan kun ruvettiin miettimään, kuinka tuo mies lainkaan uskaltaa mennä kotiin tuollaisen paidan kanssa. Sitten tehtiin kuitenkin sellainen päätös, että kun kaveri pääsee kotiin niin hän pistää paidan ihan vaivihkaa likoamaan puhtaaksi tai parhaassa tapauksessa syväpuhtaaksi, riippuen tietenkin siitä, mitä ainetta sattuu kotona olemaan. Näin tästäkin tilanteesta selvittiin ja metsästystä voitiin jatkaa ihan rauhallisella mielellä. (Lauri Itämies, yk)

Pyykin laitto likoamaan on hienovireinen sanaleikki, sillä likosankko on likasankko eli jäteastia. Syvämerkitystasolla sanonta vihjaa vereentyneen paidan menneen pilalle, ellei sitä saataisi pestyä puhtaaksi. Kronikasta ilmenee, että puhtaudesta oltiin huolestuneita kotiväen reaktioiden vuoksi. Naisilla oli myös osuutensa niin Lönnrotin kuin Runebergin puhtauskuvauksissa. Lönnrot kertoo muistelmissaan ilahtuneena Kainulaisen talon vanhan emännän oma-aloitteisesta matkalaisen aluskerran ja kesähousujen pyykinpesusta, jota hän piti sekä hyväntahtoisuuden että älykkyyden osoituksena. (Matkat s. 62). Runebergin kuvaus kertoo maankiertäjä Aaronin paidanpesusta, minkä talon kukkea neito pikaisesti pyynnöstä toimitti Aaronin soitellessa suupelirautaa palkkioksi. (6. Laulu/11-15). Musiikin ja pyykinpesun poeettinen yhteys tulee sattumoisin kerronnassa esiin Lönnrotin retkikuvauksissa, sillä ensimmäisellä runomatkalla tuli Lönnrotin huilunsoittotaidolle käyttöä Potoskavaarassa. Häätalo otti kuokkavieraan ystävällisesti vastaan, koska kuten Lönnrot sanoo: "..., etenkin huilu teki minut vielä enemmän tervetulleeksi." Samaten on Runeberg sijoittanut karjalaisen maankiertäjä Aaronin taitoihin soittotaidon, jolla hän ilahdutti ei vain paitansa pesijää, vaan myös morsianta ja peijaisväkeä. Itämiehen kronikkanäytteessä on myös soitto yhdistetty paidanpesuun, vaikka mainittu soitto onkin toisenlaista, aseen pauketta ja tulisoittoa.

Seremoniallinen myyttisyys yhdistyy näissä tarinoissa peijaisten puhdistumisriitteihin. Arkitoimissa saatu saastaisuus, profaanius on poistettava ja hyvitettävä, jotta olisi kelvollinen astumaan juhlijoiden sakraaliin joukkoon ja pyhän, peijaisten tai hääjuhlan viettoon. Samaa ritualisointia edustaa myös arjen tointen vaihto soittoon, tanssiin, tarinoihin ja lauluun. Juhlassa on ripaus paluuta ajattomaan alkuaikaan, myytin, tanssin ja musiikin synkroniaan.

KERTOJAT:	Kronikoitsija	Runeberg	Lönnrot
	Hirvikronikka	Hirvenhiihtäjät	Matkamuistelmat
Sankari	Hirvestäjä	Aaron	Lönnrot
Objekti	Paita	Mekko	Aluskerta
Auttaja	Porukka	Vesisaavi	Sauna
Aktori	Pesuaine	Tytär	Emäntä
Merkitystaso	moderni	agraari	agraari
Soitin	ase	suupelirauta	huilu
Palkkio	kotirauha	tarina	rupla

Vertailun osoittaa, miten eri tyyppisissä teksteissä voi painottua samat myyttiset ainekset, puhdistautumisen ja ripittäytymisen riitit. Lika on Hirvenhiihtäjissä osa Aaronin kurjuuden syöksykierrettä, jossa onni oli ollut oikullinen ja menestystarina oli kääntynyt menetystarinaksi. Kronikassa kaverit liioittelevat kumppaninsa hädänalaista tilaa ja samalla kronikoitsija leikkii hätä -sanalla. Lönnrotilla tuskin oli mitään erityisempää hätää alusvaatekertansa kanssa, mutta epämukavuutta pesemätön alusasu tuo, lika ja hätä yhdistyy Runebergin tuotannossa riipaisevalla tavalla, kronikoitsijalla leikkisällä tavalla ja Lönnrotilla jännittävällä ja kaskuilevalla tavalla. Lönnrotilla ei ilmeisesti ollut hätäpäivää hyvän emännän hoivissa, Aaron oli hätää kärsimässä ja hirviporukka hädissään kaverin kotionnen puolesta. Likaisuutta ja tahraantumista hirvimiesten naiset sietävät kohtalaisen hyvin, pikemminkin kotijoukot hikeentyvät liiallisista kaatajaisista.

25.6 Sarveiset otetaan nylkyvajassa

Kaatajaisten mysteeri

Jos eksyt savolaiseen lahtivajaan syksyllä ja näet erityisen iloisen oloisen miesporukan, voit kaatajaissanastolla sulautua joukkoon huoletta. Suhkutat ja vinkkaat niin kyllä se siitä. Liian hienostunutta puheenpartta elä kehtoo käyttää, sillä sanasibbolismisi paljastaisi Sinut oitis. On hyvä opetella tilanteen vaatima käyttösanasto ja niiden merkitys. Seuraavia sanoja tiuhaan viljelemällä saat ystäviä, menestystä ja vaikutusvaltaa, mutta selviytymissanastoksi sitä ei ehkä kannata sanoa, pikemminkin kyseessä on huumaavan sanankäytön survival game -pelin sekoitus suomalaiseen malliin. Autolla käynti . Hiipijäiset . Järjen kirkastaminen . Kaatajaissoppa . Kaatoryyppy . Kaatosoppa . Kahvin tarat . Kermapullo . Korkin kiertäminen . Kuopiolainen . Kurkkusonta . Kärrivajan tarkastus . Lankkuviski . Lavan ottaminen . Lihanjakoilot . Lämmike . Löylykauhallinen . Maitopullo . Mukin kippaaminen . Nassakka . Nylkijäiset . Riihen katsastus. Sarveiset . Sininen sukka . Sinisuusukka . Taskukiikari . Tossun tyhjentäminen . Ulkoravintolassa käynti . Vajan katsastus. Vermutpullo . Votkapoika **.** Nämä ovat voimallisia ja tepsiviä sanoja tilanteeseen kuin tilanteeseen, mutta eivät kuitenkaan voimasanoja, vaikka kotiväen kuullen näitä sanoja tulee käyttää varoen ja erityisellä huolellisuudella.

Lisäksi on opittava vivahde-erot kaatosopan, sarveisten, nylkijäisten ja rääppiäisten välillä. Lyhyt oppikurssi peijaajien maailmaan sisältää minimivaatimuksena seuraavat syvät merkitykset.

Kaatosoppa.

Tyypillinen sydänsavolainen kaatajais- ja kaatosoppatilanne on tämä. Kun otus hiljalleen väännetään orteen, pihalle kääntyy tieltä pitkä auto muassaan kaatosoppa-ainekset ja kotiväen lepyttimenä kalaa Kuopion torilta. Kaveriporukka on ehtinyt kaivata nylkytyön raskautta pakoon kaupunkiin matkannutta seuruetta. Kaatajaiset on vajan nylkymiehille myös lappajaiset, jossa "lihat soppaan" merkitsevät kernaasti otettavaa antia. Ovi käy, lapa liikkuu. Joku pyytää lisääkin lapaa, joka ei tee liian janoiseksi ja jonka jäljiltä ei tunnu köyhältä eikä kipeältä, vaikka säästöön ei jää mitään. Savolaisilla on vanhaan sanontaan oma myytinen lisänsä annettavana.

Kaatajaisissa tunnelma on korkealla. Kerran jos toisenkin nousevat korkeana kaatojuhlalaineet, kun pöytään on katettu soppa- ja apteekkiaineet. Illan mittaan tunnelma kohoaa ja hirven elopaino saa mittavuutta. Päivän koitokset saavat uusia ulottuvuuksia vaikkapa käden väännössä. Sellaisina iltoina pääsee metsäsuomalainen metsien mies irti ja nauttii olostaan. Hirvi ammutaan kymmeniä kertoja, nautitaan perinteikästä kaatajaisssoppaa sekä ryypätään kahvit ja muut 1iemet. Ilo on aitoa ja kielen kannat irtoavat.

Sarveiset

Ennen kuin nylkyvajaan päästään kaatosopalle, on alkuliemi otettu jo metsällä, tavallaan kyläpeijaisiin päästyä hirviporukalla on peijaisjatkumossa menossa jo jälkiruokavaihe. Paloittelussa miehet katselevat kaadettua otusta ja samalla syrjäsilmällä vahtivat toistensa reppuja, josko sieltä jokunen eväspisara heltiäisi

porukan jakaa. Aina ei aukea yksikään reppu. Jokusen juhlatunnelma kohoaa suurpiirteisyyden tasolle: hirvestä viis kun sais 10 pyytä samalla, kun joku toinen voi harkita eroavansa porukasta yhden oluen tähden.

Kaikenlaisia tekosyitä keksitään saada pullot esiin, vaikka repussa olisi pelkkä maitopullo. Hirven verta ei raskita laskea maahan, joten sen kokoamiseksi on jonkun luovuttava pullostaan, kun hyvin käy, luovuttaja löytyy. Vaikka hirvipolku joskus on kivinen, niin illan hämy voi kangastella autuaan sinisenä ilman soppahöysteitäkin.

Nylkijäiset
Kaatajaisjuomatilanteet jakaantuvt kahtia. Metsällä otetaan kaadon juhlistamiseksi sarveiset ja sitten kun ruho on kiskottu nylkypaikalle, otetaan nylkijäisten kunniaksi kaatosoppa, jonka suussa sulavuutta kuvaa sattumien liukeneminen pois. Joskus liukuu tajunta kuin huomaamatta unten maille, ehtii vain todeta jotain ison hirven näkemisestä kun filmi päättyy siltä illalta.

Nylkypaikalla tunnelma tahtoo latistua ilman sinisen sukan seuraa, mutta usein onneksi löytyy joku, joka tietää, missä kaappi seisoo ja minne votkapoika on mennyt. Puukon kärkeä terotellessa ollaan jo hirven nylkijäisissä, joissa toiset katselevat ja ottavat ja antavat neuvoa antavaa ja saalista arvioidaan. Joku ehkä Hikkaa - on siinä sellaiinen jysky, ettei paremmasta väliä, kun ei se voi ravintolassakaan suuremmaksi enää tulla.

Hyvät pohjat vilkastuttavat veret ja liikehdintätahti ja tutkimusinto käy vilkkaana. Miehet tutkivat talon kalusteet, mitä vain rakennuksia sattuu paikalla olemaan, autovaja, paja, sauna, tutkitaan tarkasti ja tupa, jossa niin kahvi- kuin Jerrypannut tulevat tutuksi perusteellisemmin kuin työhönsä uppoutuneella kansatieteilijällä samalla kun joku kamraatti suhkaa nurkalta: Tule tänne, tämä tossu jo joutaisi juoda tyhjäksi, eipähän ainakaan sitten menisi maahan. Eikä ihme jos puukon viillot ja jalat hieman vippaavat, kun tarjolla on nassakallinen lämmikettä. Hyvin toimiva nassakkahuolto osaltaan tekee nahkojen vetelemisestä hauskemman työn..

Loputkin estot poistuvat urakan päätteeksi otettavissa löylyissä. Saunan lauteilla poistuvat murheet löylykauhan kierron myötä. Niin jatkuvat lihanjakoilot, kunnes jokunen on uinahtanut lihanvartioon tai onnistuneesta jakotilaisuudesta ilostuneena nyykähtänyt paikan päälle, josta sitten varkain hiipii kotiin. Kaatajaisten satunnaisesti tapahtuvaa loppuhuipentumaa kutsutaan hiipijäisiksi. Kaiken katsastelun, kahvinkeiton ja prosenttitestausten sekä löylyjen jälkeen aamutunnelmat saattavat olla vähemmän rusottavat ja autereiset.

Toisaalla reipas hirvijoukko jatkaa jahtia, etsii uutta riistaviljaa ja nyljettävää. Vain jokunen uupunut kotona istuu hieman kalpeana hiljaa ja...

Tuntee päässä takovan helkkarin rummun,
rinnassa epätahtia hyppivän pumpun.
Eikä ollenkaan kohene mieli,
pirun pistävä on eukon kieli.
Akka kun kaikki entiset kaivaa,
hyvän lisän antaa aamun vaivaan.
Suuhun paha maku jää, päätä kivistää,
sontaratas väärin päin on, niin yrjöttää. (A)

Rääppiäiset ja ryyppiäiset

Hirvijahtikausi on suhteellisen lyhyt verrattuna rauhoitusajan pituuteen. Hirviseurueen pitkä rauhoitusjakso täytetään muisteluilla ja muilla toimilla. Seuroilla on tapana pitää kesäjuhlia. Osallistujakaarti on yleensä runsas, vaikkakin useim-miten pienempi kuin hirvipeijaisissa. Kalja vai saunako vetänee, mutta pois ei jää kukaan kynnelle kykenevä. Kesäjuhlien ohjelma on perhekeskeinen kuten hirvipeijaisetkin ovat. Kesäyössä kierretään korkkia, hanuri soi ja laulu raikaa. Turistaan ja syödään joukolla kesäistä muikkukeitto. Kaljakorit tyhjenevät vilkkaasti.
Talvemmalla vietetyissä illanistujaisissa sytytetään jätkänkynttilät palamaan iloisesti kuin kelo. Tulen loisteessa unohtuvat hirvimiehen vaivat ja vastukset, joissa on suo siellä vetelä täällä. Jos metsässä rämpiessä kastuvat jalat, sitä ei kurkku kestä, mutta jos seuran grilli-illassa kurkku kastuu, sitä ei jalat kestä.

25.7 Kekrin sarveiset

Kansatieteilijä Ahti Rytkönen on tutkinut kekriolentoja ja hänen saamiensa kyselyvastausten perusteella hän hahmotteli kekriuskomusolennot erilaisiksi toimijoiksi, joihin kuuluvat viisitoista seuraavaa ryhmää:

juhlijat	pahantekijä	valittajat
karjanhaltija	palvelijat	varallisuudenkartuttajat
kasvunhaltija	pirulaiset	
kerjäläinen	suojeluhaltiat	viljanhaltija.
	tuonelanhaltijat	
käsityönhaltija		
metsänhaltija	vainajolennot	

Hirveä kutsutaan kronikoissa Tapion, metsänhaltijan karjaksi. Tapion lehmä on hirvi, joten kekriuskomusolennoista sekä karjan- että viljanhaltijauskomuksissa voi olla jäänteitä hirvielon turvaamistoimista kekrinä. Kekriolentoon liitettiin myös hiiden ja pahantekijän ominaisuuksia.

Viisitoistajakoinen ymmärtämislajijaottelu kekriuskomusolennoista paljastaa mielenkiintoisen struktuurin. Jo sekin sinänsä paljastaa jotain, että kekrikäsitykset on mallinnettavissa ymmärryslajeiksi. Kekrin vietossa isäntäväellä oli tapana juoda viinaa ja olutta runsaasti, koska rankka humala ja vankka kestipöytä takasivat vuoden tulon ja talon menestyksen. Kekri on muunnelma elojuhlista, joissa juopuivat niin piika kuin akka. Kekrinä oli isäntä- ja miesväen vuoro, siinä juopui renki sekä isäntä. Kekrin perintöjatkumossa hirvipeijaisissa viinan iloista nauttivat sekä ajomiehet että passimiehet muotoon katsomatta tasavertaisina. Kronikat sen todistavat, syksyinen hirvijahti kaatajaisseremonioineen on syksyinen lahtijuhla. Alustavat vertailevat kekriolentojen ja suomalaisten mytologisten hahmojen ryhmittelyt on jaettu viiteentoista ymmärtämislajiin kekrihahmon perusteella ja kyseessä olevalle olennolle ja ymmärryslajille on peilattu esiin vastaavuus suomalaisesta mytologiasta. Lopuksi vertailu on tulkinnan helpottamiseksi asiasanoitettu.

VIII palvelija
KEKRITÄR

IV Juhlija
JOULUPUKKI

Viina

V Tuonelanhaltija
TUONETAR

X Vainajolento
MANALAINEN

Vainaja

II metsänhaltija
HONGOTAR

I Karjanhaltija
KÖYRITÄR

Karja

III Kerjäläinen
MIEROLAINEN

V Valittaja
MARA
Yönitkettäjä

Pilaus

XV Varallisuudenkartuttaja
PARA

XI Pahantekijä
TIHULAINEN

Noita

VI Suojeluhaltija
KEIJUKAINEN

XII Käsityönhaltija
LINTUKOTOLAINEN

Haltija

VII Kasvunhaltija
PELLERVOINEN

XIII Viljanhaltija
VILJAEUKKO

Vilja

Focus: **XIV** Pirulainen = MÖRKÖ

Kuvio 45. Kekriuskomusolennot ja niitä vastaavat myytihahmot sekä tunnussana.

Kekri- eli käyriuskomusolentoja vastaavia uskomusolentoja ovat kekrittäret, joulupukki, tuonetar, manalainen, hongotar, köyritär, mierolainen, mara, yönitkettäjä, para, tihulainen, keijukainen, lintukotolainen, pellervoinen, viljaeukko sekä pirulainen. Kaksi-neljä mainituista voi tietyin edellytyksin sopia myös hirven nimitykseksi. Hiitenä hirvi on pirulainen, tihulaisena ns. vahinkohirvi eli peltohirvi, marana hevosensäikyttäjä, mierolaisena laajoja ravinnonhakumatkoja tekevä hirvi.

Kekritär ei suoranaisesti liity mitenkään hirveen, mutta sikäli kuin hirvi on viljaeukko aurinkomyyttisenä olentona, se liittyy pellervoisen kanssa samaan sarjaan. Joulupukki tarkoittaa tässä entisajan joulua, toisin sanoen kyseessä on köyripukki, lampaan nahkoihin kääriytynyt sarvipäinen olento. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että uhrieläintä, poroa ja peuraa sekä hirveä on kutsuttu oinaaksi sekä ounaaksi. Kekri oli paitsi vainajien juhla niin myöskin vuoden tulon turvaava hedelmällisyysriitti. Kun merkityt tunnussanat ryhmitetään greimaslaisiksi modaliteetteiksi saadaan seuraavat vastaavuudet:

Modaliteetti	**Tunnussana**
Uskominen	Karja
Tietäminen	Vainaja
Tahtominen	Noita
Voiminen	Pilaus
Täytyminen	Viina
Oleminen	Vilja
Tekeminen	Haltija

Saadut asiasanat nuo ns. tunnussanat voidaan edelleen ryhmittää merkityspareiksi, jolloin lähestytään rajatilaa triadisen ja kvartaalin välissä. Voi olla että myös tilaa, jossa totuus hämärtyy ja uskomus alkaa. Ja kas, niin pysyvät nämä kolme, usko toivo ja rakkaus, elämää kantavat voimat, jotka pyrkivät uskomusjärjestelmästä piittaamatta ilmentymään teksitssä kuin tekstissä.

Modaliteettivastaavuudet muodostavat keskenään aisaparit.
uskominen-karja + oleminen-vilja = > Rakkaus
tietäminen-vainaja + tekeminen-haltija = > Usko
tahtominen-noita(shamaani) + täytyminen-viina = > Toivo
Focus = voiminen-pilaus => Onni, terveys

Tämä esiin pyörähtänyt mallinnus antaa viitteen viinan syvämerkityksestä. Kaatajaisissa ei ryypätä syyttä suotta, vaan kaatuneen muistoksi ja kunniaksi sekä uuden toivon herättämiseksi kuoleman surun keskellä. Karnevaali-ilon alla sykkii syvällä sydämessä suru suuren eläimen surmasta, vaikkakin samalla mielen täyttää kiitollisuus luontoäitiä kohtaan hänen antimistaan, so. maaemon rakkaudesta, joka on hellinyt lapsiaa ruokkimalla ja sallimalla vintturan käydä vipuun.

Syvätasolle mentäessä kuvion voi edelleen tiivistää merkitysmaailmoiksi, isotopioiksi tai semiosfääreiksi, joita tarasti-aanisen jaon mukaan on kolme. Myteemien maailma on hahmoteltavissa sadun, tarun ja myytin isotopioiksi eli luonnon, kulttuurin ja niiden välisen rajankäynnin merkityksiksi. Miten kekrijohdannaiset tähän ajatukseen sopivat? Yhteisön isotopia on peijaistulkinnassa tarumainen ja kulminoituu viinaan ja hirveen sekä ns. sarveisiin. Siellä missä on hirviä on myös karhu. Toisen suomalaisen toteemieläimen, karhun isotopia on sadun mielikuvitusmaailmaa. Nallepuhit ovat osa kulttuurisen lastenkamarin ja metsäisen taistelukentän isotopiaa, metsäsadut edustavat myyttistä onnen tavoittelua.

Saadaan merkityskuvio:
MYYTTI-isotopia: KARJA-pilaus
TARU-isotopia: VAINAJA-viina
SATU-isotopia: HALTIA-noita
FOKUS : VILJA + Mörkö,

Kekriuskomukset ja hirvikronikat ovat säilyttäneet rippeitä myytistä sillä:

1. Folkloristiikan professori Matti Kuusen käsityksen mukaan missään muualla ei puhuta niin paljon pirusta kuin Savossa, hirveen on liitetty sekä hiiden että pirun käsitteet, nimitys on nykyisin

neutralisoitunut metsä- ja peltotuhoja tekeväksi vahinkohirveksi, ja kuolemaa tuottavaksi kolarihirveksi.

2.

Satu Apon ja et. al. tutkimusten mukaan suomalainen viinapää on sekä todellinen käytäntö että myyttinen käsitys. Hirvimetsällä viinaa otetaan kontrolloidusti ja rituaalisesti, jopa näennäisesti holtittomalta vaikuttava ryyppääminen voi olla vanhaa perua ukon vakkojen ja kekriukkojen juomingeista.

3.

Kalevalaa on pidetty myös ”viljaeepoksena”. Viina tehdään viljasta, ja hirvi on merkittävin metsänviljalaji, joka on nahkallaan saanut maksaa viljelyksille tekemänsä vahingot.

4.

Kekrin mainitsee jo Agricola Karjalaisten jumalana, mutta kekrihahmo on löydettävissä myös Varsinais-Suomesta Kalannista, joskin siellä on säilynyt vain uskomus marasta, joka idässä tarkoittaa lähinnä isoa vatsaa tiineellä lehmällä tai raskaana olevalla naisella. KÖYRITÄR on ollut Vermlannin metsäsuomalaisten hedelmällisyydenjumala, jota palvottiin erikoislaatuisin hedelmällisyysmenoin köyripuun alla metsässä ja saunassa.

Vaikuttaa siltä, että myytti muodostuu tulkintoina ja risteytyksenä tarun ja sadun maailmoista. Suomalaiskansalliset hirvimyyttiset perusjaot ovat:

Tarun/yhteisön isotopia		Sadun/kuvitelman isotopia
HENGET (vainaja)	vs.	TONTUT (haltija)
SARVEISET (hirvi)	vs.	PEIJAISET (karhu)
HEVONEN ja LEHMÄ	vs.	MARA ja PARA

Focus: ONNI = RAHA eli VILJA, RAKKAUS, TERVEYS ja MENESTYS.

Sen pituinen se.

25.8 Saaliin käsittelyn taito

Paloittelutoimista erottuvat erityistapauksena lahtaustoiminnot, joihin kuuluvat pisto, suolistus, nylky, paloittelu ja lihanjako sekä näihin toimiin kuuluvat kolminkertaiset kaatajaiset, joista ensimmäinen otetaan kaadon ja piston eli verenlaskun kunniaksi, jotkut vanhat metsämiehet ovat tehneet tässä tilanteessa hirvivalan juomalla hirven verta, mutta tapa on korvautunut jalompiin juomiin. Veren sijasta hörpätään viinaryyppy tai pari. Painotus paljastaa lisäksi peijaisten monikerroksisuuden. Virallinen peijainen on 1970 - 1980 luvuilla suomalaiskylissä ollut kyläjuhlan kaltainen, mutta tapa oli menettänyt uutuuden viehätyksensä ja enimmän hohtonsa jo vuosituhannen vaihteessa, joten kyseessä on noin 40 vuoden mittainen tähdenlento. Toisen vaiheen kaatajaiset vietetään lahtipaikalla, joka useimmiten on eri paikka kuin kaatopaikka, jossa eläin pistetään ja kaatoryypyt otetaan. Nylkypaikalla pörrätään suu messingillä ja kädet veressä erilaisten kaataissoppien merkeissä. Tässä vaiheessa viinakset korostavat touhun juhlallisuutta, karskiutta ja salamyhkäisyyttä, millä todennäköisesti on rituaaliset juuret maagisissa saalisonnen salauksissa. Varsinaisiin peijaisiin laaditaan virallinen raportti ja yhteenveto syksyn hirvijahdin tapahtumain kulusta ja siihen liittyvistä sivutoimista sekä ajankohtaisista yhteyksistä maailman menoon. Hirvipeijaisia vietetään jahtikauden päätyttyä tai hirvenkaatolupien loputtua. Tilaisuuteen laaditaan hirvikronikka, jos vain riittävän pätevä tekijä löytyy. Pätevyys edellyttää joko sukulaisuuden tai muun jahtitoiminnan kautta saavutettua sisäpiiriläisyyttä ja kykyä tulkita tuntoja.

Paloittelufunktion F25 sisältämät asiat ovat todellinen hirvikronikkain sydän, josta peijaisperinteen karnevalistisia salaisuuksia tulee etsiä, sillä nylkytyöllä on välittömin yhteys vereen, lihaan ja juhlinnan kuviin hirvijahdin keskeisen motiivin, lihan kautta. Lihasta on laskettava veret, jotta se kelpaisi hirvikeittoon.

Voimme aivan hyvin ajatella, että kyseessä on input ja output, liike ulos ja sisään jatkumolla VERI <- LIHA -> KEITTO. Keskeistä tässä merkitysketjussa on lihan laatu, koska vanha uskomus kieltää syömästä lihaa verinensä. Nylkytoimissa vaatteet ja kädet helposti tahraantuvat joten täysin tahratonta touhua hirven nylkeminen ei ole. Teurasporukka ei voi väittää olevansa puhdas pulmunen. Miesten keskinäistä yhteyttä korostetaan, jokainen mahdollisuuksiensa mukaan pyrkii osallistumaan nylkyyn. Kalliokuvilla lienee ollut tämä sama yhteisen ilon ja syyllisyyden purkamismotiivi takanaan ja peijaiset on vietetty kalliokuvien verensekaisten kuvien ääressä syöden, juoden ja juhlien. Hirvipeijaisten vietto edellyttää lainmukaisuutta ja yhteisöllisyyttä, ja erityisen tärkeänä peijaisohjelmiston osana on tanssi ja puhe hirvikeiton lisäksi. Ei pelkästään jahdinjohtajan tai kronikoitsijan puhe, vaan myös kaikki henkilökohtainen tapausten selostus ja arvotus.

Tarinassa, jossa Ville ja Kalle palailevat hirvipeijaisista aamutunneilla melkoisesti hoiperrellen, on tavan mukaisesti juotu viinaa. Kalle kertaa illan kulkua ja samalla paljastaa otetun sarveiset toiseenkin kertaan: Ne ensimmäiset ajot meni alkuillasta ihan hyvin, saatiin mullikka ja vasa, mutta sitten kaatui se kaksitoistapiikkinen ja silloin otettiin kaatoryyppy joka piikille. Siinä se tuiterin salaisuus ja tuhon tie.

Semiotisoidaan:

1. asteen peijaiset	kaatoryyppy (sarveiset)	hirvi pistetään, kaataja kruunataan (veri)
2. asteen peijaiset	kaataissoppa (kaataiset)	hirvi paloitellaan, teurastajaa kehutaan (liha)
3. asteen peijaiset	hirvikeitto (peijaiset)	hirvi syödään, hirviherraa muistetaan (kronikka)

Voisi sanoa, että kronikka on veren ja lihan ylistyslaulu, jossa ylpeänä kajahtaa kotiväen edessä: Me sen teimme! Kaikki vaiva on nähty, jotta miehet saisivat kuulla tuon heille niin armaan armaan tunnustuksen Good job! Hyvää työtä pojat! Vaikka suomalaisnaisen tunnustus on lakonisempi ja tunnustus joskus niukkaa, niin hyvässä tapauksessa tulee toteamus: On lihaa tullut aikamoiset läjät. Se on otettava kiitoksena.

25.9 Jahtiemootiot

> Pääkköniemellä, missä karhu vallattiin tulenteolla, omistettiin hirvi ja peura siten, että jompikumpi korva leikattiin ainakin puoleksi pitkittäin halki; toiset leikkasivat koko korvan, mutta saukkoa, näätää ja kettua ei ollut tapana vallata. (E.A.Virtanen)

Paloittelufunktio on satufunktiona satujen yksi suosituimmista elementeistä, tarinan huippukohta, jossa sankari saattaa joutua ratkaisemaan arvoituksen, voimia, taitoja tai sietokykyä koetellaan. Lisädramatiikka syntyy, jos tehtävässä sankari epäonnistuu ja seuraa uusi yritys.

Kaatoryyypyt eivät ole aivan harmittomia kotirauhan kannalta. Käytänteessä on karnevalistista Charivari-käytännettä, avioliiton parodisointia ja lempeää pilkkaamista, jossa ”naukujaiset” ikkunan alla ovat muuttuneet naukkajaisiksi vajan takana tai haukkujaisiksi tamburiinissa. Karnevaalissa ja peijaisissa on molemmissa kyse suhteesta aikaan ja tuonpuoleiseen sekä kuoleman kuviin, jossa ajasta tulee aito sankari, heros, joka ryöstää kruunun vanhalta hallitsijalta ja kruunaa uuden tilalle. Joka syksy hirvimetsällä tehdään vallankumouksellisia tekoja ja kruunupään kaato, kruunajaiset vietetään eriasteisina peijaismenoina, sarveisina tai kaatajaisina. Monet agraarijuhlat ovat säilöneet menoissaan karnevalististisia piirteitä. Häissä, kastajaisissa, hautajaisissa, ja erilaisissa agraarisissa juhlissa kuten elonkorjuujuhla, kekri tai teurastusjuhla, on narriperinne muuntuneena narraus- ja pilailuperinteeksi, makkaranmitan hauksi.

Rabelais´n tuotannon karnevaalisuus ilmenee myös sukukronikkana, matkoilla kohdattuina paikanniminä ja paradoksaalisina hahmoina. Tyypillinen keskiajan karnevaalihahmo myi tulusrautoja helvetissä, koska oli polttanut luostarin, mutta sai myöhemmin anteeksi koska hyvitti tekonsa rakentamalla luostarin ja toimi hyväntekijänä. Teko muistuttaa riistanhoitotyön motiiveja. Ruhon paloittelu on groteski tapahtuma, jonka keskushahmona toimii kuollut hirvi suu ammollaan, kieli ulos roikkuen. Hirvi on allegoriana tuhottu herra ja

kukistettu helvetin eli hiiden valtias. Metsästäjä saa anteeksi, koska hän on tehnyt hyvän työn, kun kaatoi pahan, metsiä pilaavan ja ihmishenkiä vaarantavan otuksen.

Karnevaalikulttuuriin ja samalla peijaiskulttuuriin kronikointeineen ja viinaksineen kuuluu monenlaista ainesta: Rehellisyyttä paljastuksina, huikentelevaisuutta viinasten määrässä, rivoutta ja kaksimielisyyksiä kokkapuheissa. Karnevaalipuhe tehdään kronikaksi, vallassa olevien pilkka näkyy johtohenkilöiden ja viranomaisten päätösten kritiikissä, seksuualiset uroteot ilmenevät potenssiviittauksina hirven kelleksistä ja niiden vaikutuksista. Hirvipeijainen on julkinen syöminki ja juominki, jota ryydittävät juhlapuheet tai ainakin juhlatunnelmissa pidettävät puheet, joissa hirvien koko illan mittaan suurentuu jättiläismäisiin mittoihin. Peijaisillan karnevaalikuningas on kaataja ja/tai hirviherra ja kuningatar naisseuralainen tai hirvisopan keittäjä. Kronikoitsija on tämän hovin viihdyttäjä, narri ja runoilija, jolle on suotu suorien sanojen mandaatti ketään pelkäämättä mitään salaamatta. Hirvipeijaiskronikoissa ja karnevaalipuheissa on käänteisarvot todellisuuteen nähden, herraviha-alueella hirviporukassa ollaan jahdin aikana veljet keskenään. Kronikan teossa tarvitaan runontekijän luovaa persoonallista panosta, vaikka itse kertomus toistaa samaa jahtimyyttiä vuodesta toiseen. Kieli on kansanomaista ja murteellista jos suinkin mahdollista.

Peijaiset paloitteluiloineen ovat ilottoman jäyhän kansan iloinen juhla syksyn pimeydessä. Kronikkarunojen elähdyttävä vaikutus syntyy vastakohtaisuuksista. Poikkeama arkeen luodaan vastakkainasettelulla

virallinen/kansanomainen
selkeä/elämyksellinen
käsitteellinen/syvällinen
legaalinen(konventionaalinen)/symbolinen(idiolektinen)
järjestelmällinen ja kontrolloitu/vapaus ja irrottelu
palvonta ja ylistys / ”nauru”, leikki
formaalisuus/paluu suureen aikaan
lineaarisuus/syklisyys ”ikuisen paluun myytti”.

Kaiken kaikkiaan karnevaalinauru on kulttuuriin uutta luova tekijä! Se on eetinen tapa suhtautua maailmaan, merkitys kokijalle on myyttinen ja elähdyttävä. Karnevaalinaurussa kuolema/erikoinen tapa tarttua tosiasioihin ja suhtautua luovasti elämään. Luovuus kyseenalaistaa arvot ja vapauttaa hetkeksi arjen ja järkevyyden ikeestä.
Syksyinen nylky on metsäseutujen anatominen teatteri paloittelun, nylkemisen, suolistuksen ja piston parissa. Näissä hirvimetsien näytöksissä käydään makkarasotia tyyliin minkäsorttista makkaraa tehtäisiin ja veneen kaatumiset vastaavat keskiajan karnevaalisia myrskyepisodeja. Ruumiin paloittelusymboloi yhteiskuntajakoa ja ryhmäjakoa jatkumona pala - jako - osa - kohtalo, jonka perikuva on kappaleiksi revitty ruumis.

26. TYÖ TEKIJÄÄNSÄ KIITTÄÄ – F26 Johto

Kerran oli eräs hieman korska ja kouhonoloinen ministeri tullut tulilla ollessa hieman ärtyiseksi, kun ei kaikki ollut mennyt herra ministerin suunnitelmien mukaisesti. Oli alkanut neuvoskelemaan käristyksen teossa puuhastelevaa Pekkaa, joka lumipaakun sulattamiseenkin oli puuttunut. Aikansa oli Nili-Pekka kuunnellut, mutta sitten tokaissut ykskantaan "Ole niin ministeri kuin haluat, mutta mie olen pääministeri täällä Pomokairassa." (Aapo-Matti Salmi)

Tehtävästä suoriutumisen funktiossa puhutaan erityisten taitojen osaajista, jota luonnehditaan tunnussanalla "johto" tai johtaminen. Karnevaalisuutta toiminnassa edustaa lihaosuuksien mittaaminen ja arpominen, sillä erilaiset luvut ja liioittelut yhdessä arpaonnen kanssa ovat karnevaalikieltä. Arpaonni on oikukas, todennäköisyys saada parhaat palat on arpajaossa minimoitu. Kyse on arvioinnista. Siitä miten hyvin tehtävän suorittamisessa on kaiken kaikkiaan onnistuttu, yhdessä tai erikseen ja kenen ansiosta. Oikeudenmukaisen jaon varmistamiseksi eri ruhon osille on luotu kertoimia, joilla lihan laatu-painosuhde saadaan kuta kuinkin tasapuolisesti jaettua. Kalliopiirrosten hirvikuvioiden ympyrät saattavat kuvata muinaista lihanpaloitteluohjetta ja/tai lihanjakoperusteita.

Funktion toiminnot on semantisoitu kronikka-aihelmien mukaisesti viiteen pääryhmään, joissa jahdin onnistumisen eri osatekijät määrittävät jahdin onnistumisen asteen.

HIRVIHERRA HUKKAREISSU
METSÄSTYSMUISTOT
LAHTIMESTARI SAALISMÄÄRÄ.

Turhat ajot saavat epäilemään joko hirvilaskennan oikeellisuutta tai hirviherran taitoja, kun on ensin monta kertaa turhaan yritetty.

Sitkeästi jahtijoukko
koki kontuja koluta
teki lenkin työsti toisen
vielä kolmannen kokeili. (A)

Tavoitteena on saalis ja lupamäärien täysimittainen hyödyntäminen. Saaliista otetaan muistoksi kuvia.

Kaks elukkaa on maassa heti nyt
on Ilmarikin aivan lämmennyt
hajareisin hirven selässä kuin kurvipimu poseeraa
kamerat kun kilvan surisee ja laukeaa. (A)

Paloittelu kuuluu osana peijaistapahtumaan, ja kun metsällä vilu ajaa hirvestäjän lämmikkeiden pariin, niin peijaistansseissa tilanne kääntyy vastakohdakseen. Liika lämmin saa miesporukan vähä väliä vilvoittelemaan nurkan taa. Vain välillä on hyvä ja sopivasti lämmikettä saatavilla.

En tässä rupea ihmettelemään noita teurastajien taitoja, ne menee yli ymmärrykseni.
Mutta Reinolta olen aikonut pyytää ylimääräisen oppitunnin siitä
miten elukan kurkkutorvi ja peräsuoli irrotetaan niin, ettei moskat tule lihaan.
Täytyy kuitenkin vielä kertoa, että tullessani tiistaina hakemaan paloiteltuja lihoja
Illalla, niin Villen ja Reinon naamat punottivat niin kuin ne olis ollut
Mallorcalla. Kysyn nyt´, olitteko te? (A)

Sarveisten jälkeen monet hirviporukat nauttivat jahtiporukan kesken pienen iltapalan, joka valmistetaan hartaudella ja perinteisellä taidolla ja tyylillä. Kronikkamalliksi käyköön runoilijan ohje lapinmiehen keittotaidosta. Käsitellyn ja paloitellun lihan jatkojalostus tapahtuu pannulla käristyksenä, rosvopaistina tai savustaen. Muut ruokalajit kuuluvat varsinaisten peijaisten ja hirvihippojen tarjontaan. Erärunoilija, suorastaan erätietäjä Oiva Arvola arvatenkin tietää, mistä puhuu, vaikka sanoitus on Arvolan, on tarina tuttu metsäkaskujen kertojille.

Lapin miehen mehtäkeitto

Otethan pyssy ja ammuthan hirvi.
Turpa suolathan ja karvat nypitähän.

Otethan 2 l vettä, jossa turpa keitethän.
Heitethän vesi pois.

Otetahan 2 l maitoa, keitethän turpa siinä.
Heitethän maito pois.

Otethan 2 l votkaa, kiehautethan turpa siinä.
Heitethän turpa pois.

Liemi juuhan kylmänä.

Juroudestaan tunnettu suomalainen metsästysjohtaja oli houkuteltu tulkiksi hirvijahtiin, jossa oli vieraana joukko saksalaisia teollisuusjohtajia. Huonosti sujuneen jahtipäivän jälkeen pidettiin perinteiset jahti-illalliset. Illan aluksi yksi saksalaisjohtajista nousi ja alkoi puhua kuulijoilleen, pysähtyi parin lauseen jälkeen, mutta kun tulkki ei virkkanut mitään, jatkoi puolituntia kestäneen puheensa loppuun saaakka. Tulkkina toiminut suomalainen katsoi hetken jahtiseuruetta ja sanoi: Puhuja sanoi, että Keski-Euroopassa on hieman erilaiset metsästystavat.

27. JAHDIN HURMAA – F27 Onni

Jostakin merkillisestä syystä olemme ovenpaiskaajakansaa. (Juha K. Kairikko)
Oikeastaan en toistaiseksi ole nähnyt juuri mitään.
(E.W. Suomalainen)

27.1 Aistit kohdallaan

Tunnistusfunktiossa sankari onnistuu tehtävässään ja tunnistetaan funktiossa 17 saadusta tuntomerkistä eli mies on kommellustensa ja tapojensa mukaan jahtiporukan tarinastoon merkitty, omaleimaisena yksilönä tarinoissa elävä ja tunnistettava erämiespersoona. Emotionaalisessa kaavassa pitkään toisistaan erossa olleet roolihenkilöt tunnistavat toisensa, luonnehtii Hiltunen tätä emootiofunktiota menetystarinakaavassa. Tunnistaminen tapahtuu vaikean tehtävän jälkeen tuntomerkin avulla. Hirvikronikoissa tunnistustoiminto vastaa varusteita, joiden merkittävin osa ovat eväät ja panokset. Hirvimetsälle lähtijän tulee tiedostaa ja tunnistaa oleellisimmat tarpeet, sillä tauko nälkäisin vatsoin voi pilata hirvimiehen koko päivän. Aseen tai panosten puuttuminen voi pilata koko porukan päivän, kun saalis jää saamatta ties mistä syystä. Päivän kohokohta voi tunnelmaltaan lässähtää, jos kaatoryyppy ei ole matkassa. Tunnelman luominen on herkkävireinen rituaali. Sukanvarressa on oltava varaa vaikka muillekin jakaa. Vaatteet ovat välttämättömät vilun torjujana eikä saalisonnen kannalta ole yhdentekevää millaiset vaatteet. Monet suosivat pehmeää kahisematonta fleeceä tai villasarkaa. Metsästysetikettiin kirjoittamattomat säännöt on tiedettävä hiljaisena tietona, esimerkiksi kahisevaa tuulipukua ei jahtiin suositella. Hirvi voi tunnistaa kulkijan äänen perusteella ja alkaa varoa liikkeitään.

Semanttinen viisiö hirvimiehen malliin:

VIINA		PANOKSET
	VAATTEET	
EVÄÄT		VÄLINEET

Kaikkeen inhimilliseen toimintaan vaikuttavat tunteet, mutta metsällä jännitys kohottaa tunteet aivan omalla tavallaan pintaan. Kiihtyneessä mielentilassa paukkuvat ovet olipa kyseessä suuttumus tai jännittynyt odotus. Kansanomainen aistijako sisältää viisi pääaistia.

Semanttinen viisiö aistimisen malliin ja vastaavuussuhteessa hirvimotiiveihin:

NÄKÖ		KUULO
	TUNTO	
MAKU		HAJU

Kronikoissa aistitoimintoja korostetaan, koska hirven ja koiran hajuaistit ovat ilmiömäisen hyvät verrattuna ihmisen hajuaistiin. Lisäksi haju on vastus ja vaiva monelle metsänmakurille, mutta koiran hajuvainu on verraton apu. Tupakoiville tilanne on ristiriitainen, koska varsinkin passissa odotellessa saattaa mieli pistää tupakaksi, mutta savuttelun seurauksena hirvet kiertävät kaukaa paikan. Saaliittomasta metsästyksestä on maku pois, tunnelma laantuu epäonnen myötä. Metsästystunteet sisältävät fyysisiä tuntemuksia runsain mitoin. Ajossa tulee hiki ja passissa tai vesisateessa vilu.

Tunnetta ovat myöskin odotteet ja odotus. Hirvimiehillä on tuska jahtiin, niin kova into että tuskin malttaa odottaa. Vaikka naakimisen perinne ja hirven kulkutavan tarkkailu ovatkin harjaannuttaneet metsästäjän arvostamaan hiljaista äänetöntä liikkumista metsällä, käytännössä jahti, varsinkin ajometsästy on varsin meluisa tapahtuma signaaleineen, pilleineen, paukkuineen. Sanonta, on niin nälkä että näköä haittaa koskettaa metsästäjää suuresti. Vaikka nykyään ei nälän vuoksi tarvitse metsästää, niin tilanne on ollut ennen toinen. Vatsan ja silmien suhde sanonnassa on kaksimielinen. Sanontaan on kiteytettynä sutkaus, jolla salametsästäjä puolustelee tekoaan. Nälkä edustaa tällöin motiivia teolle ja näkökyky erehtymistä sallitusta lajista.

Näköaistiin liittyvä asiasanaryhmittely ”viina” on taikavoimainen aine vanhassa tietäjätraditiossa. Turhaan ei sanota viinaa väkijuomaksi, varsinkin runsaasti juotuna aine voi näyttää ja vaikuttaa pienien kiusanhenkien kansoittamalta. Näkijät katsoivat viinasta mitä tuleman pitää ja Lönnrotkin joutui tuon tuosta tarjoamaan viinaksia runonlaulajille ennen kuin sanainen arkku aukesi. Viinalla on suora suhde ymmärryksen tasoon kuten vertauskuvallisesti näkökyvylläkin on.

On syytä tarkastella lähemmin, miten vastaavuudet saavat merkityksiä toinen toisiltaan. Varusteissa yksi tärkeimmistä on viina illanistujaista tai kaadon juhlistamista varten tai vilustumisen torjuntaan. Suhtautuminen viinaan on aina vaihdellut eikä aines ole jättänyt kylmäksi ketään, ei absolutisteja eikä pikkuryypyn nauttijoita. Viinan ja näön merkitysvastaavuus on olemassa, metsällä yhteys voi koitua kohtalokkaaksi, jos ampuja on rohkaistunut niin suuressa määrin, että maailma näyttäytyy hänen silmiinsä kahtena. Emmittäessä kumpi nähdyistä pitäisi ampua, tilanne on jo ohi ja muita harmittaa.

Semanttinen synteesi ovenpaiskaajakansan eräonnesta:

Edistää onnea		Karkottaa hirven
VAATETUS		**MELUISUUS**
VAATTEET/TUNTO		PANOKSET/KUULO
	EPÄVARMUUS	
	VIINA/NÄKÖ	
EVÄÄT/MAKU		VÄLINEET/HAJU
MAKOISUUS		**HAISTATUS.**

Runsaalla alkoholin nauttimisella ja näköhavainnoilla on yhteys. Iloon tarvitaan jännite, elämän nurjat ja valoisat puolet kohtaavat selkeästi alkoholin käytössä metsällä. Viina on paitsi jahtionnen välttämätön edellytys, myös riski metsällä. Metsällä ja liikenteessä humalassa liikkuminen voi koitua kohtalokkaaksi erilaisten virhearvioiden takia. Mutta ruokakin voi olla riski, ei vain botuliinia sisältävän pilaantuneen lihan muodossa, vaan nälkänä joka saa ärtymään, jos on niin nälkä että näköä haittaa. Kun elämä maittaa, maistuu ruokakin. Kun laukaus on ammuttu, harkitusti tai harkitsematta, pauke kuuluu. Pauketta ei kuitenkaan synny ilman panoksia, vaikka ase olisikin matkassa. Kronikka-aiheissa toistuu tilanne, jossa panokset ovat unohtuneet tai kadonneet jonnekin puhumattakaan muista tavaroista. Lämpimät vaatteet ovat metsällä tarpeen, kun ilma on kolea ja tuulinen tai passipaikalla vilu hiipii puseroon.

Osumatarkkuuteen alkoholin lisäksi vaikuttaa harjaantumattomuus, ja sen myötä jännitys ja epävrmuus onnistumiseseta. Riistahorkka ei synnyt vilusta eikä siihen voi vaatetuksella vaikuttaa, mutta metsästäjän omakuvaan ja minuuteen sekä itsetuntoon töppäilyt vaikuttavat. Kun pettymys oikein karvastelee, ei ruokakaan maista. Elämästä on kuin maku pois. Joskus mielipahan purkamiseen hyväksi koetut vanhat keinot ovat tarpeen. Aineistossa manailu ja kiroilu on nimetty kriisisanastoksi. Ajo hirvikoiralla on jälkien haistelua ja seurantaa. Koira on apulainen metsällä, joka luonnostaan haisee ulolta, mutta joskus myös vaatteiden ja muiden välineiden hajustaminen on tarpeen hirven epäluulojen hälventämiseksi.

Metsästystunteet kumuloituvat vellovat oman osaamisen aprikoinnissa. Meluisuus luo metsään karnevaalitunnelman, josta riehakkuus ja tunnelman kohoaminen syntyy. Tauot ovat tärkeitä ei vain fyysisen levähtämisen ja virkistymisen vuoksi. Siinä missä vaatteet antavat ulkoisen mukavuuden tunteen, antavat eväät voimia jaksaa. Viljaa on viinakin. Hikisyys ei ole pelkkä tuntoaistimus, se voi olla myös hajuaistimus itse kullekin. Sanotaan, että tunteet voi koira haistaa, pelonvarsinkin. Mutta olipa metsästäjä kuinka rohkealla tuulella tahansa, niin tuulen kantamoisena haju ja melu karkottavat herkkäkorvaiset isolihat pois metsästysalueelta. Evästauot pikkuisine neuvoa-antavineen ovat osa jahtitapahtumien nautittavuutta. Ryhmittelyssä epävarmuus kuuluu onnen varmistamiseen. Metsästäjät korostavat jahdin viehätyksen piilevän epävarmassa saaliissa riskeineen, koska vasta jäljitys ja saaliin ajo luovat aidon saavutuksen tunnun. Liialliselle jännittämiselle pikkuryyppy tekee hyvää. Riistahorkka on kiistanalainen ilmiö, mutta kyseessä on todellinen metsämiehen versio kahvikuppineuroosista. Kädet tärisevät kuin horkassa, vaikka vilusta ei olekaan kyse.

27.2 Hirvijahtielämys

Jahtikokemus karttuu metsästysretkien myötä ja täydentyy koulutuksella ja kokeneempien metsästäjien opastuksen avulla. Hirvestyksen keskeiset toiminnot metsällä ovat näkö- ja kuulokeskeisiä eli verranollisesti oppimiseen ja ymmärtämiseen liittyviä toimintoja. Korkeatasoisuutta ovat hyvin tehdyt, selkeät jahtisuunnitelmat ja onnistunut jahdin johtaminen. Inhimillinen kokemus voidaan semiotisoida toimintamuodoiksi seuraavalla tavalla. Ihmisen modaliteetit ovat tapoja, joilla yksilö vastaanottaa signaaleja ja merkkejä.

Modaliteetti	Kokemustaso
Oleminen	Operatiivinen toiminta
Tekeminen	Sosiaalinen toiminta
Tahtominen	Observatorinen toiminta
Täytyminen	Reaalinen toiminta
Tietäminen	Sensitiivinen toiminta
Uskominen	Intentionaalinen toiminta
Voiminen	Hedonistinen toiminta

Kertauksena aistien ja sensitiivisten toimintojen symbolisuussuhteet:

Aisti	**Toiminto**	**Symboli**	**Symbolifunktio**
näkö	visuaalinen	silmä	ymmärtäminen/sensitiivinen
kuulo	auditiivinen	korva	oppiminen/observatorinen
tunto	taktiilinen	iho	tunteminen/hedonistinen toiminta
keho/lihas	haptiininen	käsi	käsittäminen/intentionaalinen
haisti	olfaktorinen	nenä	haistaminen/reaalinen toiminta
maisti	gustatorinen	suu	maistaminen/operatiivinen
liike	vestibulaarinen	sisäkorva	liikkuminen/sosiaalinen toiminta.

Kuvio 46. Modaliteettien symbolifunktiot.

Viisiöinnin ydintulkinta perustuu havaintomaailmaan ja niihin aistipainotuksiin, joista ajattelumme ja käsitteemme ovat peräisin. Aistimme hankkivat meille ulkomaailmasta sisäänsyöttöjä, impulsseja, jotka aivot prosessoivat aistimuksina ja tuottavat samasta aineistosta eri tyyppisiä tulkintoja. Aistimme ovat yksilöllisesti erilaisia ja toinen toisiinsa kietotuneita kognitioita. Jako viiteen perusaistiin on karkea, ja se on muuttunut aikojen kuluessa milloin minkäkinlaiseksi. Noin sata vuotta sitten ihmisen psykologian oppikirja ei osannut paikallistaa makukeskusta aivoissa, mutta piti aistien harjaannuttamista suotavana. Metsästyksen parhaita anteja on keskittymiskyvyn ja havaintojen teon harjaannuttaminen. Haisti sijaitsee syvällä mielen sopukoissa. Haju puhuttelee primitiivisiä tunteita niin hyvässä kuin pahassa, joten ihmekös jos koiran ulo ja sukkahiki toistuvat jahtikertomuksissa samoin kuin ruuan tuoksut.

Kirjallisuuden tutkijat ovat huomanneet aistimisen erot. Elsa Erho on esseessään "Ihmisasumisesta johtuva tuoksu F.E. Sillanpään tuotannossa" (Sananjalka, 1960) tutkinut hajun merkityksiä. Myyttitutkija Saara Liljan havainnon mukaan nykyrunoilijoita ei kiinnosta niin paljon haju- kuin näköaistimukset. Hirvikronikoiden tekijöihin tämä väite ei päde. Kronikkateksteissä on runsaasti niin hyviin paistin hajuihin kuin pahoihin päästöihinkin viittaavia mainintoja. Antiikin kirjallisuus on länsimaisen kirjallisuuden esikuva ja hajut sisältyivät myös antiikin runouteen. Kotimaiset kansalliskirjailijat sen sijaan suhtautuivat häveliäästi hajuihin, eikä Kalevalasta, Kantelettaresta tai Hirvenhiintäjistä ole löydettävissä karnevalistiseen kielikuvastoon liittyviä hajuja tai toimintoja, ulostamisen, virtsaamisen, oksentamisen, pieremisen toimet puuttuvat tyystin näistä teksteistä, mutta kronikoissa kaikesta tästä kerrotaan osin peitetysti, mutta yleensä melko suorasukaisesti.

Lilja luonnehtii antiikinaikaista hajutietämystä ja hänen tulkintansa mukaan silloin tunnettiin neljä perusmakua (makea, karvas, suolainen, hapan) ja kolme pääväriä (punainen, sininen, keltainen). Perushajuiksi on luokiteltu kamferi, myski, kukkaistuoksu, piparminttu, eetteri, pistävä, mätä. Varsinaista

hajusanastoa ei ollut, tarkemmin erittelemättä sanottiin, että jokin muistuttaa kamferin hajua, jokin haisee pistävältä tai mädältä jne. Teurasuhrin paistinhajua, samoin kuin suitsukkeen tuoksua, pidettiin jumalalle otollisena ravintona. Vain haju oli kyllin hienoa jumalten ruoaksi, ja niinpä ambrosiakin kuviteltiin pelkäksi hajuksi. Uskottiin myös, että taivaan jumalat nauttivat hyvistä hajuista, joita ihmiset heidän kunniakseen uhrasivat. Hyvät hajut saatiin aikaan suitsukkeita polttamalla tai proosallisemmin uhrieläimiä paistamalla. Homeroksen eepoksessa kertosäe "Tuoksupa taivaaseen kera sauhun kiirien nousi" toistuu vähän väliä. Eepoksista nuoremmassa, Odysseiassa, paistin haju mainitaan jo pari kertaa tavallisen aterian yhteydessä. Mutta taustalla väikkyy silloinkin aterian pyhä luonne. Kodin suojelusjumalat olivat aina läsnä perheen kokoontuessa yhdessä syömään, toteaa Saara Lilja.

Hajulla on peijaisten tulkinnassa suuri merkitys. Paistin hajuaromi on voimakkaampi kuin keiton, mutta isolle joukolle keitto on käytännöllisempää valmistaa. Metsällä makkaranpaisto on tavanomainen rituaalinen taukoteko. Käristämisen into ehkä kantautuu muinaismetsästäjiltä, jotka paistoivat lihan yöpuulla tai hongalla ateriaksi. Ruuan maku liittyy kiinteästi sekä hajuun että ulkonäköön, mutta myös tuntoaistiin.

Maku on komplisoitunut aistimus, jonka tärkeitä osatekijöitä ovat paitsi lämpötila ja kosketusaisti ennen kaikkea haju. Vasta kun nämä osatekijät on eliminoitu, jäljelle jäävät neljä perusmakua eli makea, hapan, suolainen ja karvas. Ruuan maustamisessa haju ja maku kytkeytyvät erottamattomasti yhteen. Kreikkalaisessa komediassa kuvaukset ruuan hyvästä hajusta liittyvät melkein aina ruuanlaittoon eivätkä ateriaan. Kokin rooli on monessa näytelmässä tärkeä. Eräskin pitokokki esittää maustamisen taidosta pitkän luennon, joka huipentuu loppua kohti: "Kaikkia, jotka syövät minun valmistamaani ruokaa, tulee jumalia. Olen keksinyt kuolemattomuuden salaisuuden. Vieläpä vainaja, jos vain tuntee sieraimissaan minun laittamani ruoan hajun, palaa jälleen henkiin. .. Taustalla on myös uskomus, että ihmiset kuolemankin jälkeen säilyttävät hajuaistinsa ja että he sieluina vaeltaessaan nauttivat ravinnokseen juuri hajua. Kun Homeros kuvaa ruoan herkullista hajua, kyseessä on aina paistettu liha."(Lilja 1990:33-34)

Myyttitutkijan näkemyksen mukaan paistilihan hajut liittyvät sekä vainajien että jumalien kanssa seurusteluun ja yhteyden pitoon. Tämä viittaa suomalaisessa peijaisperinteessä vainajien eli edesmenneiden kestitykseen kekrinä sekä hirveen, toteemiseen emuun, juhlakaluun, peijakkaaseen sekä peijaamiseen, jota ennen vietettiin heimojuhlana ja nyt kyläpeijaisisna. Kaatajaiset juttutuokioineen yhdessä taukotulistelujen ja makkaranpaiston kanssa ovat jäänne seremoniallisesta peijaamisesta, tavoitteena on kautta aikojen ollut jumalten maku- ja nauruhermojen kutkuttaminen homeeriseen nauruun.

Kestit eri muodoissaan ovat juhlinnan kuviin liittyvä karnevaalitoiminto. Antiikin arvoja paistihajuista ja makutekijöistä kannattaa verrata hirvimiesten naurukulttuuriin sekä karnevaaliajan suhtautumiseen. Bahtinin Rabelais´n kirjalliseen tuotantoon perustuvassa karnevaalinaurututkielman hakemistossa ei ole mainittu ruokaa hakusanana, mutta virtsaamisen ja vatsan kohdalla on pitkä hakemisto. Bahtin oli tietoinen ruuan ja pyhien rituaalien yhteen kuuluvuudesta. Hän muun muassa toteaa:

> "Syömisen ja juomisen suuresta kyvystä vapauttaa sana todistaa suuri määrä kirkonmiesten ja opiskelijoiden puheeseen tunkeutuneita "puhekielisiä" parodioita ja ivamukaelmia syömiseen ja juomiseen liittyvistä pyhistä teksteistä. Tällaisia puhekielisiä ivamukaelmia käytettiin kaikissa arkisissa juhlissa."(Bahtin 2002:264)

Vielä selvemmin karnevaalin ja kekrijuhlan suhde vainajanpalvontaan esiintyy Bahtinin selostamassa Kaarle IX:nnen hovissa 1500-luvulla esitetyssä farssissa Elävät vainajat. Näytelmässä asianajaja tulee hulluksi ja kuvittelee olevansa kuollut. Ruoka ei maista, häneen iskee anorexia ennen kuin sanaa edes tunnettiin. Toisin sanoen asianajajaparka lakkaa syömästä ja juomasta sekä liikkumasta, vaipuu apatiaan. Neuvokas sukulaismies tahtoo auttaa ja ryhtyy näyttelemään kuollutta hänkin. Hänet nostetaan asianajajan pöydälle vainajan viereen, sukulaiset itkevät ja "vainaja" ilmehtii hullunkurisesti. Louksi sekä ilvehtivä vainaja että hautajaisväki puhkeavat nauruun. Valekuollut asianajaja närkästyy, jolloin hänelle selitetään, että kuolleiden kuuluukin nauraa, joten asianajaja pakottaa itsensä nauramaan. Tämän jälkeen pöydällä makaava sukulainen ryhtyy syömään ja juomaan, ja jälleen asianajajalle kerrotaan kuolleiden syövän ja juovan. Lopputulema jutussa on eksistentiaalinen, myyttinen. Nauru, syöminen ja juominen voittavat kuoleman, elämä jatkuu.

Hirvimetsällä tapahtuu lähes samoin kuin asianajajan kuolinvuoteen ääressä. Ensin kaikki ovat hiljaa passissa odotellen saalista menehtyväksi, hirvi on käytännöllisesti katsoen jo vainaa, vaikka kirmaileekin vielä elävien kirjoissa. Kuolettavan osuman jälkjeen kaatunut groteski ruumis, otus, elukka, ruho pistetään, suolistetaan ja hilataan puihin, nyljetään ja paloitellaan ja sen ääressä syödään ja juodaan, jolloin vainajakin pääsee osalliseksi kestityksestä. Pohjimmiltaan peijaiset ovat kronikoineen sovitusriitti, joka voittaa kuoleman.

Peijaispöydän antimia kuvataan erityisellä antaumuksella italialaisen karnevaaliperinteen makaronirunoissa. Makaronirunouden muusat ovat keittäjättäriä, nektari on rasvaista ja mausteista sianlihakeittoa. Bahtin toteaa näissä ruuanvalmistukseen liittyvissä kielikuvissa olevan kruununriistosymboliikkaa. Peijainen on kruunupään muistoksi pidetty ateria, jota aletaan juhlia jo nylkyvaiheessa sarveisina. Edelleen Bahtinin mukaan karnevaali-ilon juhlapöydän voitonriemu on rappeutunut eikä siinä ole jäljellä enää todellista universaalisuutta. Sen minkä eurooppalainen kansankulttuuri on aikaa sitten kadottanut, on vielä jäljellä suomalaisissa hirvipeijaisissa aitona ja hersyvänä, positiivisena, voitokkaana - riemua ja vapautta uhkuvana. Menoon sisältyy myös tanssia, laulua, soittoa, menuetteja - soittoa suupelirautain.

Peijaajat ovat gastrolatreja, nautiskelijoita ja mukana voi olla hiven ahmijaakin. Maku- ja hajuhermojen kutkutus kirvoittaa elämää uudistavan naurun, jossa maanomistaja Jussi voi hirvipeijaisissa työntää muhevaa olemustaan juhlapöydän ääreen jo kolmatta kertaa. Jussin kumartuessa ottamaan lisää hirvikeittoa pääsee takapäästä terävä turaus. Jussi oikaisee itensä, katsoo ympärilleen, kävelee takaisin pöytäänsä kohti ja sanoo mennessään: No - ei sitten!

27.3 Tunnolla yhtä ja toista

Kun hirvimies metsällä riistahorkan vaivaamana tuskaisasti puristaa pyssyään, hänen onnensa on vakavasti uhattuna, sillä hän näkee ja tuntee, että hirvi on nyt siinä, tuntee myös että pyssy on myös siinä, mutta ei pysty toimimaan järkevästi, koska tähtäin ei asetu tai sormi ei koukistu. Hän käsittää kyllä, että pitäisi ampua, mutta ase ei vain toimi kuin ajatus. Vapisevin käsin ammuttu hirvi usein karkaa joko haavakkona tai täysin haavoittumattonan. Toistuessaan tapahtuma verottaa itseluottamusta ja uskoa omaan suorituskykyyn. Jatkossa ei vain käsi tärise, vaan tutisee koko keho, viluttaa ja kuumottaa yhtä aikaa jahtiveeperin kourissa. Merkityksellistäminen ei tämän ihmeempää ole. Aseen käsittely on haptiininen toiminto eli välineen avulla tarkoitushakuista parhaan ymmärryksen mukaista toimintaa. Ihminen tekee välineillään sen minkä hyväksi käsittää ja suomalainen rinnastaa käsittämisen näkemiseen, mikä tämäkin viittaa jahtisanastoon ja atavistiseen käsitykseen siitä että onni on lihapala.

Monin tavoin tunnepitoinen ja tavoitteellinen tai tarkoitushakuinen toiminta ovat sidoksissa keskenään, mutta kuviossa x näkyy myös modaliteettien ja symbolisten toimintojen suhde suhteessa aistitoimintoihin ja niiden välisiin suhteisiin. Modaliteetit ja symboliset toimet ovat taustalla vaikuttavia ja arvottavia tekijöitä, jotka nimeävät jonkin joksikin mielessä ja kieliympärsitössä. Ryhmiä on viisi, joista fokus on käyttännöllinen, tosiasiallinen teko, joka on luokiteltavissa joksikin vastaavien aistien avulla. Tätä jakoa haittaa yleismaailmallinen tapa jakaa aistit yksinkertaisesti viiteen ryhmään, näköön, kuuloon, hajuun, makuun ja tuntoon. Esitellyssä ryhmässä sen sijaan aistimislajeja on seitsemän kuten modaliteettejakin.

Tämäkin on atavistinen vihje. Tunto koetaan joksikin jakamattomaksi ja kaikkialla olevaksi, joten yleisessä kielenkäytössä ei ole syytä eritellä tuntemuksia. Tuntoaisti mielletään useimmiten ihokosketukseksi tai sisäaistimukseksi, esimerkiksi viluksi tai kuumeeksi. Tuntoa on kosketus toiseen olioon, mutta se voi olla myös sisäinen sielunliike kuten omatunto. Ilon tunne tulee liikkumisesta ja liikunnan ilo endorfiineista. Tämä laji tuntemista on yleisemmin kinesteettistä, lihasaistimuksiin perustuvaa, mutta tässä jaottelussa sitä vastaa tasapaino eli vestibulaarinen toiminta. Puhumme tunnetasapainosta, siksi sekin kuuluu tuntoaistien piiriin, siihen mitä kutsutaan itsetunnoksi tai tasapainoisuudeksi.
Eniten tunteitamme kiihdyttävät haaveet, unelmat ja päämäärät, joihin pyrimme keinolla millä hyvänsä tai parhaan taitomme mukaan. Kyse on tunteenomaisesta päämäärän asettamisesta, jotkut puhuvat intuitiosta, jotkut päämäärästä, kolmannet tavoitteista, mutta kaikki nämä kumpuavat intentioista, siitä mihin pyrimme ja mitä haluamme. Käsittämisen ja oppimisen välinen ero on hiuksenhieno. Tajuaminen on syvempää

ymmärtämistä, käsittäminen on oivaltamista, saaliskielessä kiinni saamista, kun taas ymmärtäminen on tavallista asioiden oppimista ja omaksumista.

Kun edellä olevaa välillä summataan, niin keskeisin aisteistamme on tuntoaisti. Se on kaiken inhimillisyyden perusta. Ilman pystyasentoa ja sen mukaista liikkumista havaintomme maailmasta olisivat toisenlaiset ja niin olisivat aivommekin. Tuntoaisti on tehnyt meistä ihmisen. Tässä käytetyssä jaottelussa tuntoon liittyviä toimintoja ovat ihoon perustuva kosketus, kehon ja lihastenhallintaan liittyvä kädentaito sekä sulavaan tanssiin ja liikkumiseen tarvittava tasapainoaisti. Kaikilla näillä on oma merkityksensä tunne-elämän säätelyssä.

Voiminen	taktiilinen	ihokosketus	tunteminen/hedonistinen toiminta
Uskominen	haptiininen	käsiase	käsittäminen/intentionaalinen
Tekeminen	vestibulaarinen	tasapainoelin	liikkuminen/sosiaalinen toiminta

Tuntoaistin kolme perustekijää ovat nautinnonhakuisuus, tavoitteellisuus sekä yhteisöllisyys (hedonismi, intentionaalisuus, sosiaalisuus) eli kaikki pienen heimoyhteisön todennäköiset onnen tunteeseen tarvittavat tekijät. Hirvijahti takasi reippaasti liikuntaa ja yhteistoimintaa. Jos jahti onnistui, saalis mahdollisti juhla-aterian ja ruokaa pitkäksi aikaa, koitti nautintojen aika. Kyllä metsämies tämän käsitti, mutta vaikka ymmärrys olisi ollut kuinka hyvä, niin saalis oli sen verran vaikea juosta kiinni, että tarvittiin pyyntikeinoja hirven saamiseksi satimeen. Entisaikojen metsästäjällä ennen tuliaseiden keksimistä oli kolme tapaa käytössä a) ansoilla pyynti, b) houkuttelu ja väijyntä sekä c) hirvenhiihto. Kalevalassa metsä- ja kalarunot on Lönnrotin toimesta sulautettu osaksi muita tekstejä, joten joskus niistä on vaikea erottaa, mikä runosäe kuuluu mihinkin yhteyteen, mutta hirvenhiihdossa mainittujen hirvisuksien lisäksi kansallis-eepoksessa Kalevalassa mainitaan pyytömiehen välineistä myös puukko ja kirves. Lemminkäinen oli hirvenhiihtäjä, jolla oli monta nimeä. Toisille, kalastuspainotteisille muikunpyytäjille Lemminkäinen oli ahvenilla isoksi kasvatettu Ahti Saarelainen, toiset runonlaulajat pitivät häntä aina hirvijahdissa olevana Kaunis Kaukomielenä, jota toisinaan kutsuttiin lyhyesti Kaukamoiseksi.

Vanhojen uskomusten mukaan saalistaja sai osan saaliinsa voimasta itselleen, karhumiehet joivat karhun verta tai kantoivat kaulassaan siitinluuta tai raateluhammasta ja heistä tuli sillä tavoin ikään kuin karhuja. Hirvimiehet joivat hirvivalan ja ripustivat hirvensarvet tupaan tai peuransarvet päähän rituaalitanssissa, jotta saisivat hirviominaisuuksia, komeutta ja nopeutta kilpakumppaneihin nähden. Taitavana hirvimiehenä Lemminkäisellä oli onnea, ja lopulta kylässä ei enää ollut miestä, joka ei olisi kirvestä hionut Kauno Kaukamoisen pään menoksi. Tässä voi olla sekaannus, joka paljastaa hirven ja hirvenmetsästäjän merkitysten sekoittumisen, sillä maininta kylänmiesten yhteistuumaisista tappoaikeista voi viitata myös kademieleen, jolla onnekasta saamamiestä katseltiin kylällä.

Naisonneen tarvittiin kyky elättää perhe. Kun hirvenhiihtäjä Lemminkäinen oli ryöstänyt kauniin Kyllikin vaimoksi, nuorikko pilkkasi sankarin kotikontua ja karjattomuutta, johon Lemminkäinen sanoi omistavansa kaikki metsän lehmät ja hevoset. Toisaalta hirveä on saatettu nimittää "kauniiksi kaukamoiseksi" ja sen menestyksekkäin metsästäjä on saanut itselleen lisänimen vähän samaan tapaan kuin nykykielessä voidaan hirviherralla tarkoittaa sekä hirveä että jahdinjohtajaa. Toinen seikka, mikä viittaa hirven ja metsästäjän samankaltaiseen liikkumisen tapaan, on pitkämatkalaisuus. Hirven elintapoihin kuuluu säännöllinen kesä- ja talvilaitumen vaihto ja kun hirvikanta oli vähäinen, hirvet olivat niin arkoja, että saattoivat yhdessä vilauksessa kulkeutua kymmenien jopa satojen kilometrien päähän uhka-alueelta.

Hirvimetsällä tunteita nostattavimpia tapahtumia on epäonni, joksi saalittomuus poikkeuksetta lasketaan. Epäonni on jahdissa sisäinen tunnetila, ja esiintymänä harvinaisempi kuin fyysiset tuntemukset hiki ja vilu. Passissa odottelu saattaa pitkästyttää ja jahtivoutia voi suututtaa pieleen mennyt jahti. Perustunteet metsällä ovat joko onnistumiseen liittyviä tai fyysisiä tuntemuksia. Toisen epäonni voi olla toisen vahingonilon lähde, sillä hirvimies ei ole pyhimys. Kateus toisten koiraa tai asetta kohtaan ei ole tuntematon tunne. Omien kielteisten ja myönteisten tunteiden keskinäinen ymmärtäminen ja omakohtainen hallitseminen ovat seuruetoiminnassa välttämättömiä taitoja. Erityisesti jahdista vastuussa olevalla on oltava kokemusta ja näkemystä ihmisluonnon eri puolista, ettei aseen kanssa kukaan hurjistuisi saalistamaan vääriä

kohteita. Hyvä tilannetaju on jahtivoudilla oltava, onnistunut lopputulos edellyttää häneltä tunneälyä ja tunneherkkyyttä. Kovanamaamaa ei tasa-arvoisessa porukassa suvaita eikä vääpelimäinen komento ja karjunta auta, vaikka huutaisi niin että keuhkonkappaleet lentelevät.

Psyykkinen tunne	Fyysinen tunne
Onnistuminen	Kylmettyminen -> vrt tunteet kuumenevat, kylmenevät
Pitkästyminen	Hikoaminen -> vrt. toiminnan passiivisuus, aktiivisuus

Tiedostaminen
Älyllinen tunne.

Ei nähty liene iloisempaa joukkiota, porukkaa,
mi juttua noin leikkaa, jota naurattaa,
kuin riistamiehet Vekkulan on tuossa
luona komeaisen hirviparin, joka lakannut on juosta. (A)

27.4 Metsästyssignaalien sanoma

Eräretkillä lauletaan ja kerrotaan musiikkiaiheisia vitsejä. Saunakämpällä selvisi sekin tieto, miten joiku on syntynyt. Asiasta perillä olevien lähteiden mukaan lapin miehen tuli "iso tarve" metsässä, joten hän pyllisti paljaan peppunsa kanervikkoon. Siinä samassa ketunrauta laukesi ja ukon kellekset jäivät likistykseen. Silloin alkoi kuulua: Voi tuhannen perkeleen nunnun, nunnun, nuuuu!

Peijaisten tanssimusiikin säestykseen kuuluu yleensä haitari, joka on saanut oman selityksensä. Haitarin kerrotaan syntyneen suutarin opissa, soitin syntyi sutena. Köyhä suutari ompeli pienessä tupasessaan yökaudet ja akkansa makoili vaan ja piereksi yhtenään. Sekös suutaria lopulta rupesi suututtamaan ja hän pani pikilapun eukkonsa takalistoon. Eukko ryhtyi voivottamaan, kun ei kulkenut enää henki. Suutari pisti silloin naskalilla lappuun ilmareikiä. Ilma alkoi kulkea rei´istä ja viheltää eri äänin. Silloin suutari oivalsi soittopelin periaatteen ja teki nahasta hanurin. Ennen oli ollut vain kantele. Nyt syntyi ilmalla toimiva soittopeli suoraan perseestä. Näin syntyi harmoni ja muut hengellä soivat pelit. Suomalaisessa hirven metsästyksessä on houkuttelupyynnissä käytettynä apuna torvea ja ajopyynnissä pillejä. Vaskiset metsästystorvet ovat olleet vain vähäisessä määrin käytössä, mutta ns.Herraseurojen vierasjahdeissa tapaa on esiintynyt jonkin verran. Suurimmat vaihtelut jahtikulttuurin korkealentoisen ja matalamielisen maailman kohtaamisessa ovat ääniin liittyviä.

Kuulo on atavistinen aisti. Äänet värähtelevät, joten niillä on suora yhteys myös tuntoon. Ääni viestii ja varoittaa uhkaavasta vaarasta ja sen perusteella voimme kommunikoida sekä luonnon että lajitovereiden kanssa. Kaiku kallioista ja vaaroilta on metsän ääni, joka vaikuttaa varsin ihmisen kaltaiselta. Hirvi on ollut iso riista, jonka jahtaamisessa on kehittynyt vuosituhantinen yhteistyökokemus. Metsässä äänet hukkuvat tuuleen ja lehtien havinaan melko lyhyelläkin matkalla, joten ääniviestintään on tarvittu vahvistavia torvia ja räikkiä. Laukaukset ovat harhaan osuessaan harmittavia ja joskus jopa kuolettavia. Hyvin vakavan ja elämää vaarantavan toiminnan kanssa ollaan varovaisia ja viestinnälle asetetaan tavallistakin täsmällisemmät ja tarkat merkitykset.

Metsästyssignaaleja voidaan pitää yleismaailmallisena viestintänä, jossa keinot on monet. Suomalaiseen metsästykseen metsästystorvisignaalit eivät ole kovin kiinteästi kuuluneet, koska harvaan asutuilla seuduilla käytettiin yksilösuoritusta, hirvenhiihtoa tai naakimista eli väijymistä ensisijaisena keinona hirvenkaadossa. Tapa vaati taitoa eikä siihen ollut kenestä vain. Metsästystorven luikaukset ovat tarkkuutta ja taitoa vaativaa toimintaa. Ei voida ajatella, että sävelmä joko soitettaisiin tai tulkittaisiin jotain sinne päin olevaksi. Luritusten merkitys on tiedettävä, jotta sanoma saataisiin perille.

Jahtisävelmiin kiteytyvät kaikki seuruejahdin kannalta oleelliset tapahtumat ja koska ne on luotu myös hirven sekametsästykseen soveltuvaksi, on hirvijahdin kaava löydettävissä analysoimalla metsästyssignaalien perustana oleva hirvijahdin kaava. Tai kääntäen, hirvijahdin kulku on sopeutettavissa metsästyssignaalien repertuaariin. Metsästäjäin Keskusjärjestön julkaisemassa metsästyssanastossa on lueteltu 29

metsästyssignaalia. Määrä kattaa yleisimmät tunnetut ja käytössä olevat, joten luettelo käy pohjaksi aiheen mukaiselle ryhmitykselle.

Metsästyssignaalit ovat:

herätys 1.
tervehdys 2
syömään 3.
jahti alkaa 4.
jahti on päättynyt a) 5.
jahti on päättynyt b) 6.
halali -
jahti on päättynyt c) 7.
onnittelut 8.
näkemiin 9.
ajoketju liikkeelle 10.
ajoketju seis 11.
ampuminen ajoketjun suuntaan kielletty 12.
tuli seis 13.
kokoon a) 14.
kokoon b) 15.
oikea siipi 16.
vasen siipi 17.
nopeammin 18.
hitaammin 19.
jäljet löydetty 20.
ajettava nähty 21.
onko nähty koiria 22.
nähtypä on 23.
yleinen kaatosignaali 24.
- hirvi ks. 25.
- kettu ks. 26.
- jänis ks. 27.
- lintu ks. 28.
- metso ks. 29.

Tarkasteltavana on hirvenmetsästys, joten signaalien määrästä voimme ottaa pois lajikohtaiset kaatosignaalit lukuun ottamatta hirvenkaatosignaalia. Määräksi jää täten 25 signaalia, jotka voidaan ryhmittää 5 x 5 kuvioksi, jossa ryhmät ovat: ajaminen, passaaminen, jahdinkulku, valmistautuminen ja päätös. Ensimmäisiä toimia hirvijahdissa on jahtiin valmistautuminen, johon kuuluvat signaalit 1. Herätys, 3. Syömään, 4. Kokoontuminen, 2. Tervehdys sekä 20. Jäljet löydetty.

Jahdinkulku kuvaa yleistä ohjeistusta ja tapahtumien kulkua jahdin aikana. Siihen kuuluvia toimia on mm. metsästyksenjohtajan antamat määräykset ja ohjeet niin ajomiehille kuin passimiehillekin kuin koiranohjaajillekin. Jahdinkulun alitoimintoja ja samalla jahdin onnistumisen kannalta tärkeimpiä toimia ovat ajaminen ja passaaminen metsästyskoiraa unohtamatta, silloin kun hirvikoira on mukana jahdissa.

Tapahtumain kulussa on sitten vuorossa jahdin toteutus, joka alkaa passimiesten siirtymisestä paikoilleen sekä ajon alkamisesta. Metsässä kuuluvat luikkaukset 4. Jahti alkaa, 10. Ajoketju liikkuu, 20. Ajettava nähty ja koska koira on yksi kulkijoista metsällä niin ajamisen ryhmään kuuluvat myös signaalit 22. Onko nähty koiria ja 23. Nähtypä on.

Metsästyksenjohtaja on vastuullinen jahdin kulun laillisuudesta ja onnistuneesta lopputuloksesta, kaadosta. Hänen ohjeitaan on noudatettava. Metsällä liikkuumisen käskyt kuuluvat: 16. Oikea siipi, 17. Vasen siipi, 19. Hitaammin, 18. Nopeammin ja 11. Ajo seis. Passissa olevat, passaajat saavat kuulla tai lurittavat vuorostaan seuraavia sävelten siivittämiä ohjeita: 12. Ampuminen ajoketjun suuntaan kielletty, 25. Hirvi kaadettu, 24. Yleinen kaatosignaali, 8. Onnittelu sekä 13. Tuli seis.

Jahti lähenee loppuaan ja jäljellä on sum summarum. Jäljellä on eri tilanteisiin sopivat kokoavat signaalit ja jäähyväiset: 15. Kokoontuminen, 5. Jahti on päättynyt, 6. Jahti on päättynyt, 7. Halali jahdin päätös ja lopuksi soitetaan vielä fanfaari 9. Näkemiin.

Hirvijahti pähkinäkuoressa jahtisignaalien mukaan tulkittuna:

I ALKUTOIMET
1. Herätys, 3. Syömään, 4. Kokoontuminen, 2. Tervehdys, 20. Jäljet löydetty.

II AJOMIESTEN TOIMINTA KOIRINEEN
4. Jahti alkaa, 10. Ajoketju liikkuu, 20. Ajettava nähty, 22. Onko nähty koiria, 23. Nähtypä on.

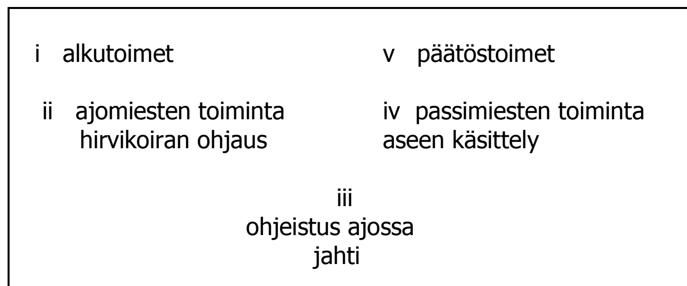
III OHJEISTUS AJOSSA

16. Oikea siipi, 17. Vasen siipi, 19. Hitaammin, 18. Nopeammin ja 11. Ajo seis

IV PASSIMIESTEN TOIMINTA ASEINEEN
12. Ampuminen ajoketjun suuntaan kielletty, 25. Hirvi kaadettu, 24. Yleinen kaatosignaali,
8. Onnittelu, 13. Tuli seis.

V PÄÄTÖSTOIMET
15. Kokoontuminen, 5. Jahti on päättynyt, 6. Jahti on päättynyt, 7. Halali jahdin päätös, 9. Näkemiin.

Hirvifunktioissa jahdin taikakalut ja pääapukeinot ovat ase ja koira. Kuvio vahvistaa tämän. Hyvä jahtikoira saattaa tehdä ajomiesten toiminnan aivan tarpeettomaksi. Tyhjäksi osoittautuvaa ajoketjua pidemmälle metsään mennyt ja hirvestä pitävän vainun saanut hirvikoira voi pelastaa porukan hukkareissulta. Ajomiehen merkittävin harmi on, jos hirviä ei alueella ole, mutta passimiestä harmittaa, jos hyvällä hollilla näyttäytyvä hirvi karkaa tai haavoittuu puhumattakaan siitä tilanteesta, jos ajavaan jahtitoveriin osuu, tai osuman uhri kuolee. Metsästyssignaalit ovat ohjesarjoja eri tilanteisiin, joissa alitoimintoina ovat aseen ja koirien käsittely.

Kuvio 47. Hirvijahdin osatekijät metsästyssignaalien perusteella.

Jahdin päätökselle on signaaliohjelmistossa kolme erilaista signaalia. Ajo pitää julistaa päättyneeksi, vaikka se olisi tulokseton. Normaalitapauksessa ajojahti päättyy kaatoon, jolloin ajo päättyy kaatosignaaliin, mutta sen jälkeen voidaan vielä ottaa uusi ajo. Päivän päätteeksi jahti päättyy kokonaan siltä erää, mikä toitotetaan hyvästeillä. Tämä riittäköön torvista ja niiden merkityksestä tällä erää.

Hirvijahdin metsästyssignaaleissa keskeinen tekijä on ajoketjun ohjeistaminen ja signaalit ajajille. Mihin tämä viittaa? Jos metsästys on atavistista vaistotoimintaa, niin vuosituhantisissa kalliokuvissa mitä todennäköisimmin on tästä käytän-teestä jotain kuvattuna. Luvun alussa mainittiin äänestä varoituksena, mutta varoitus on suomen kielessä jossain määrin rinnasteinen neuvon ja ohjeen tai kiellon kanssa. Ellei ennen osattu tehdä riittävän kimakkaäänistä torvea, niin mistä saatiin riittävän kirkasääniset ja kantavat äänijänteet? Eikö vain korkeasta naisäänestä? Miehen matalataajuuksinen ääni hukkuu metsässä honkain huminaan, naisen kirkuminen saattaa kuulua kilometrien päähän varsinkin vesistöä pitkin.

Mysteerion selvittämiseksi tulee etsiä merkkejä ohjeistuksen antamisesta hirvikronikoissa. Se tapa, jolla kotiväen jahtia ohjailevaan suhtautumiseen asennoidutaan, kertoo paljon menneiden sukupolvien arvoista. Kotiväen osuus jahtikertomuksissa on selkeästi kontrolloiva, vahtiva, mutta myös utelias. Ison hirven kaato on tiennyt paljon pataan pantavaa ja siksi jahdin tulos kiinnostaa naisia, samalla kun kotiväen ihailu ja kiitos ovat miehille kannustin metsälle. Tarina-aihe emäntien happamuudesta on enemmän keksitty ja myyttinen kuin arkisessa todellisuudessa esiintyvä, sillä ainakin paikoin emännät ovat vain iloisia saadessaan vapaahetkiä kotinurkilla alituiseen pyörivän turjakkeen häipyessä syksyiseen metsään.

27.5 Hajulla ollaan

Seppo Kuivakari pitää greimaslaisia modaliteetteja eettisinä, arvoihin palautuvina ohjeina, joita on mahdollista tarkastella myös historiapohjaisina narratiiveina. Hän käyttää tähän perustuen kolmijakoa, jossa toiminnot jakautuvat menneeseen, nykyiseen ja tulevaan toimintaan. Mennyttä Kuivakari nimittää virtualisoivaksi, nykyistä aktuaalistavaksi ja tulevaisuutta realisoivaksi modaliteetiksi. Nämä osatekijät voidaan rinnastaa useampaan kertaan mainittuun isotopiajakoon, taruun, satuun ja myyttiin, jolloin suhteutus tunnekaavaan ja hirvestyskaavaan tuottaa kiinnostavia tuloksi. Yhteisöllinen toiminta, hirvestys on taruisotopiaan kuuluvaa myyttistä kerrontaa. Mitä mielikuvituksellisimmat tarinat kerrotaan totena metsästyksen aikana, jahti aktuaalistaa peijaamisen puijaamisenkin tarkoituksessa. Mutta se minkä jokainen metsämies sielussaan todeksi ja aidoksi jahtitunteeksi kokee, on jatkuvassa tulemisen tilassa tapahtuva mielteiden virta, myytin isotopia. Mieleen juolahtaa tai tulee mieleen muistoja, menneitä, koettuja.

VIRTUAALINEN = > MENNYT (taruisotopia)
AKTUAALINEN = > OLEVA/VALLITSEVA/NYKYINEN (satuisotopia)
REAALINEN = > TULEVA. (myytti-isotopia).

Reaalinen jako on aistijaottelussa hajuaistiin, haistiin ja nenään liittyvää toimintaa. Käytännön tasolla ajatellen mitään yhtenevyyttä reaaliseen jahtitoimintaan ei tällaisella ryhmittelyllä ole, haistattelu rajoittunee tilapäisiin kohtauksiin. Metsästysmaat ovat reaalisia toiminnan kenttiä. Hyvällä johtajalla on visiota sekä hyvä vainu siitä, mitä tuleva tuo tullessaan. Aina ei tiedä, minkä eteen joutuu ja muutokset voivat tuoda tullessaan likapyykkiä ja jälkipuheita. Auktoriteettia ei yleensä uskalleta suoraan haistatella, vaan piikit ja pistelyt verhotaan "huumorin" ja vitsikkyyden taa. Suotta ei Freud ollut sitä mieltä, että vitsi on aggression ilmaisuväline. Jahtihaalareiden hankaluus ja todellisuudessa ehkä myös asenteellinen vastarinta ja vaatetuksen suhteellinen kalleus on kirvoittanut monta paskamaista tarinaa jahtikansan keskuudessa.

Metsästyshaalarit tulivat Suomessa muotiin 1980-luvun alussa. Asiaa ajoi mm. Suomen Metsästäjäliitto, joka myös markkinoi suuren määrän haalareita Eräkontin kautta Suomen markkinoille. Kun haalareiden mallia kehiteltiin, oli asialla varsin vaikutusvaltainen ja tunnettu erämiesjoukko. Näiden testien ja tutkimuksien perusteella tehtiin mm. kaksi haalareiden käyttöä merkitsevästi helpottavaa muunnosehdotusta. Ensimmäinen ongelma saatiin selville, kun testiryhmä oli kerran hirvijahdissa ja seurueen siirtyessä autolla uusille passipaikoille, havaitiin autossa varsin voimakas paskan haju. Aluksi seurue vain katseli toisiaan ja päivitteli, että onpa kaverilla mojovat pierut, mutta vähitelle alettiin olla varmoja että pelkistä pieruista ei tällaista hajua lähde. Tarkempi tutkimus paljasti yhden testaajista käyneen tarpeillaan edellisen ajon loputtua ja haalarin huppu oli jäänyt hieman toimituksen tielle. Nyt hupussa oli annos tuoreita tarpeita. Toimikunta ehdotti että haalareihin pitäisi valinnaisesti saada vetoketjulla irroitetava huppu vastaavien vahinkojen välttämiseksi. Toinen, lähinnä Metsästäjäliiton toimintaa läheltä seuraavien ystävien joukko ehdotti sellaista valinnan varaista rakennetta, jossa haalareiden persuksissa olisi kunnollinen napeilla varustettu luukku. Tarina ei kerro miksi tätä muunnosta kutsuttiin nimellä Kairikko.

27.6 Sydämen kyllyydestä suu puhuu

> Erämies ei kerro mitään korvakuulolta, kertoopahan vain sen mitä on nähnyt. (Valter Keltikangas)

Hirvikronikat puhuvat aistien sanomasta ja välittämästä tiedosta monimerkityksellisesti. Metsästäjä saavuttaa täyden jahtikompetenssin, kypsyy täydestä otettavaksi metsästäjäksi vasta kun hän ymmärtää jahtikielen, tavat ja uskomukset sekä osaa nauraa oikeille asioille. Tässä mielessä hirvijahdin kieli ja rakenne ovat eeppisiä, kalevalaista runoutta, vaikka runomuoto ei olisikaan nelipolvista trokeeta eli kalevalamittaa. Jotta kävisi toteen näytetyksi kronikoiden kertoma aistipainotus, seuraavaan on koettu viisijakoisen aistijaon alle kronikoiden kertomaa. Äänet metsällä kuuluvat hirven liikehdintänä, ajomeluna ja muuna hälynä.

Joitakin pieniä ripsauksia kuulin vuoren rinteestä, mutta en niitä hirviksi
luullut. Kun Veli-Jaakko myöhemmin kysy, kuulitko sen rytinän, kun ne meni
ohi, sanoin, en. En kehdannut sanoa sille, että mulla on huono kuulo vasemmassa
korvassani enkä ole ihan varma oikeastakaan. Sanon sen nyt tässä, kun muistin,
että Antti oli hyvä hirvimies, vaikka sillä oli huono kuulo molemmissa
korvissa. Mutta tilanne jatkui.
....hölmistyypi hirvilehmä, melua nyt moista seisahtaa. ...

Kaikui kalikat ja pillit,
aivan niinkuin Kongon villit.
...
Ensi päivän innostus on vallan huikee
Jälleen räjähtääpi Imman paukku muikee, ... (A)

Näköaistiin viittaukset ovat epäsuoria, ohilaukaukset liittyvät näköhavaintoihin, on arvioitu välimatka väärin. Metsällä nähdään myös paljon muuta ihmeellistä.

Äkkiä näkyikin mies metri verran
vesakon päällä,
Lakelander valmiiksi
tähdättynä. ... (A)

Kerran metsästäjä tapasi järven rannalla maalaustelineen ääressä ahertavan taiteilijan ja menee katsomaan tämän luonnoksia. - Olette kai huomannut miten upeasti luonnossa värit leikkivät, iltaruskon kajossa upeasti sädehtivät pilvet lipuvat kaukaisuuteen ja hiljainen hämärä laskeutuu kaiken ylle, hehkutti jahtimies. - Kyllä mä joskus nuorena, mutta en enää, kun lopetin ryyppäämisen, totesi siihen maalari.

Nauru ja vilu, kun
meitä puisti,
niin hirven ampuminenkin
vain aikomukseksi
luisti. (A)

Satunnaiset kohtaamiset tapahtuvat metsällä yllättäen tai kiusallisessa tilanteessaa, kohdattu voi olla pontikankeittäjä tai marjanpoimija. Rakkauden kaipuu, kosinta, rakkaus ja liitot ovat tunteista suurimmat ja oleellinen osa eeposten rakennetta. Kalevalatulkinnoissa ei juuri lainkaan ole pohdittu kielastuksen merkitystä. Ennen kuin Annikki valmistutti korut ja valmisti kylyn seppäveljelleen Ilmariselle, hän oli kalarannassa tavannut erämies Väinämöisen, joka oli todellisuudessa kosiomatkalla Pohjolaan, mutta kierteli ja kaarteli Annikin uteluihin olevansa jahtiretkellä. Ilmarisen sisko Annikki arvasi silti kulkijan valehtelevan ja nimitti Väinämöistä kielastajaksi. Hirvi on metafora morsiamelle, antilaalle tai naimaikäiselle neidolle. Koska sekä eeppisessä runoudessa että jahtirunoudessa kyseessä ovat pohjimmiltaan kosinnan kielikuvat, on syytä pohtia millaisesta toiminnasta on kyse. Erityisen selkeä vihje muinaisaikoihin kielastajassa on. Kiela on suopungin rengas. Poroerotuksessa tarvittava kiinni ottamisen väline. Kielan ja sormuksen ympyriäinen reijän muoto viittaa ikivanhaan yhdistymisen ja liittoutumisen symboliin.

Jos kosijaa sanotaan muinaisrunoissa sekä kielastajaksi että valehtelijaksi ja kyseessä on synonyymi, niin miten on totuuden laita? Merkitsemme Väinämöistä merkillä K1 ja vastaavasti toista saalistajaa hirvimies Leminkäistä koodilla K2, jota syytetään naisten naurattajaksi. Väinämöinen oli vanha metsälle, sukkihinsa suistuja. Joitain viitteitä valehteluun naurattimisella ja naruttamisella on, sillä nykypuheessakin kielto "elä naurata" tarkoittaa että toinen ei oikein usko toisen puheita tai muuten vain ylen katsoo niitä. Naruttaminen viittaa selvästi suopungin heittoon, poro tulee kiinni otetuksi, narratuksi kiinni kuin kala. Kiikkiin jäämisellä ja kielastamisellakin on yhteytensä.

K1 Väinämöinen	K2 Lemminkäinen
Valehtelija(valhe:erämies)	Naurattaja (valhe:kosija)
Kielastaja (totuus:kosija)	Hiihtäjä (totuus: erämies)

Lönnrotin sanakirjaväitteen mukaan Pohjolan isäntää on pidetty myös hirvien ja metsien hallitsijana, Tapiona. Kalevalassa hän on toistuvasti himoittujen hirvineitojen isä. Monet kerrat joutuivat kansalliset urhot palaamaan kosioreissulta tyhjin käsiin kotiin. Nykyajan hirvimiestäkään ei aina metsällä onnista hirvikannan kasvusta ja keinojen kehittymisestä huolimatta.

Kalevalan maailmassa Ilmarinen veti pisimmän korren kosijana, Lemminkäinen oli onnekkain metsällä. Ilmarinen ei eräveren vetoa lainkaan tuntenut, Väinämöisellä ja Lemminkäisellä sitä oli. Pienestä kosiovertailusta voi päätellä yhtä ja toista sattuvaa. Kosija K1 on faktisesti kosija, joka nolona kiemurtelee nuoren Annikin edessä kosioaikeitaan ja keksii tekosyitä erästyken eri muodoista, joihin Annikin naisen vaisto vastaa epäillen, koska hän arvaa miehen liikkuvan kosiomatkalla ja mistä sen tiesi, vaikka ruoja olisi iskenyt silmänsä häneen. Mutta se mikä on totta kosija K1:lle on valhetta kosija K2:n kohdalla. Totta oli että Lemminkäinen oli saamamies, kaikella tapaa eikä hän malttanut odottaa, mutta sitten kun hän kerrankin oli vakavin aikein kosimassa, retki johti kuolemaan, ei häihin ja sankarin oli palattava murtuneena miehenä kotiin äidin luo ilman himoittua saalista. Hän oli siten sekä naisten narraama että narraaja. Pilkka sattui omaan nilkkaan tai oikeastaan läpi lapalihojen. Kosija K2:lla oli maine, ei hän tosissaan kosinut, jahtasi vain. Jouti mennä joron jäljille sellainen mies ja katoaminen oli lähes täydellistä, edes äidillä ei aluksi ollut hajuakaan, pienintäkään aavistusta siitä, minne poika oli kadonnut.

27.7 Kokemusten arvo ja jahtimerkitys

Modaliteetit voidaan tulkita hirvikronikoissa korostuvien jahtitapahtumien ja niitä arvottavien tekijöiden vastaavuuksina aistien mukaan ryhmiksi. Metsästyssignaalit kuuluvat kuuloaistin kokemuskenttään, ja tärkeimmät, odotetuimmat äänet suomalaisjahdissa liittyvät koiran haukkuun ja aseiden paukkumiseen. Kullekin ryhmälle on annettu aistihavaintopareja luonnehtiva tunnussana. Situaatio syntyy siitä, mikä on tilanne, kun jahtikausi päättyy. Tunnelma on oleellisesti kiinni siitä, onko hirveä pataan pantavaksi. Juhlat tosin voivat syntyä sikanaudastakin, mutta peijaisiin ja peijaiskronikkaan tarvitaan kaato. Riistantutkimus on Suomessa korkeatasoista, ja hirvestäjät osallistuvat riistanhoitotyöhön ja riistatutkimukseen näytteiden ottajana ja havaintojen tekijänä. Riistan oirehdinta, taudit ja muut häiriökäyttäytyminen (symptomit) havaitaan nopeasti. Taljan merkitys korostuu salametsästystarinoissa ja metsästys- sekä taloushistoriassa. Nykykronikoissa taljaa ei edes mainita, koska taljan arvo on kokenut lähes täydellisen arvonalennuksen. Taljan tilalle metsästysmuistona ja kaadon merkkinä ovat hirvensarvitroffeet. Kaato on hirvijahdin perusmerkki, sign. On ollut, on ja tulee olemaan niin kauan kuin hirvikantaa riittää.

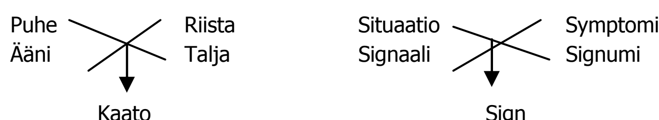
Fokus: ÄÄNI (signaali)
Ase/laukaus: observatorinen kokemus : Osuma -> ampuminen: laukauksen ääni, merkkilaukaukset
Koira: sensitiivinen kokemus: Haju -> ammuminen (hirvi): haukku, vikinä

Fokus: PUHE (situaatio)
Metsästäjä: sosiaalinen kokemus: Porukka -> ohjeet, määräykset, viestit, suunnitelmat
Peijaiset/Tarinat: hedonistinen kokemus: Kronikka -> vitsit, kaskut, muistelmat

Fokus: RIISTA (symptomi)
Saalis: Intentionaalinen kokemus: Liha -> taudit, lihantarkastus, jalostus, käyttö
Hirvi: Operatiivinen kokemus: Sarvet -> koko, ikä, sukupuoli, kunto, laji

Fokus: TALJA (signumi)
Kaato: Reaalinen kokemus: Nylky -> nahka, turkis, luut

HIRVIMYYTIN METAMERKKI

Kuvio48. Arvomaailman asiasanat suhteutettuna merkkitieteen termeihin.

28. KOTIVÄKI (SAA) TIETÄÄ KAIKEN – F28 Kiitos

28.1 Mielikuvia metsältä

Miehet kaskuilivat, kertoivat metsästysreissujaan, mutta varmasti ne "parhaat palat" jätettiin kertomatta ja toiseen kertaan. Syynkin arvasin: nyt oli naisia mukana. Lienevät olleet herrasmiehiä koko tämä hirviporukka, vai olivatko tehneet sanattoman sopimuksen, mutta mitään sopimattomia puheita ei kuulunut, vaikka miesporukassa oltiin. Jos joltakin sattui lipsahtamaan vähän terävämpi sana, vilkaisivat monen miehen silmät meihin, että eihän ne vain naiset kuulleet, tai eivät ainakaan huomanneet... (Aini Tahvanainen)

Naisen roolina hirvestyskuvioissa on useimmiten eväsrepun pakkaaminen ja peijaissopan keitto. Joitakin eräveri houkuttelee hankkimaan omatoimisesti pataan pantavat.

Kuva 11. Nainen metsällä. Tussipiirros Juhani Tikkanen

Naismetsästäjät eivät halua korostaa eroavuuttaan miesmetsästäjiin nähden. Miesten tavoin he korostavat harrastuksensa motiivina olevan eräverisyyden, jota joko on tai sitten ei. Nimrod on myyttinen "suuri metsästäjä" ja samalla kaikkien elämästä nautiskelijoiden ja kaupunkilaisten esikuva. Rabélais´n tekstin mukaan aika veitikka olikin, ei ainakaan kummempi ilmiö kuin nainen metsästäjänä tai metsällä. Nimrod oli jättiläisen jälkeläinen suoraan alenevassa polvessa viidentenä. Nimrodin isä oli Hurtali, maineikas leipävellin syöjä, joka hallitsi vedenpaisumuksen aikaan. Monen jättiläissukupolven jälkeen syntyi Gabbara, ensimmäinen, joka keksi että aina voi juoda vielä yhden. Gabbaran pojanpoika oli Offot, leveänenäinen. Nimi viittasi hirmuisen leveään nenään, joka oli muotoutunut siitä, että Offot oli aina juonut suoraan nassakasta. Jälleen kului aikaa miesmuisteja ja suuren Pantagruelin sukuun syntyi herkuttelija Isokita, joka keksi taidon savustaa häränkieliä uunissa, aiemmin kielet oli suolattu kinkun tapaan. Ennen kuin mestari Pantagruel saapui maanpäälliselle vaellukselleen, tunnettiin suvussa Tuulenhaistaja. Näin kuvailee gastrolatrien kronikkaa karnevaalinaurun taitaja Rabélais.

Kronikkatekstit on monin osin laadittu karnevalistiseen tyyliin, jossa kotiväen osuutta varsinkin peijaistapahtumiin korostetaan. Kronikassa paljastetaan metsästä poissa pysytelleille osapuolille, erityisesti kotiväelle, mitä jahdissa tapahtui. Myös Hirvenhiihtäjissä Henna tahtoi tietää Kurun Matilta, miten metsällä oli käynyt, kuka kaatoi ja minkä verran. Kronikan tämän funktion aihelmat jakautuvat aloitus- ja lopetussanoihin, ja itse teksti jahtikatsauksen lisäksi sisältää kiitokset. Vuosijuhlakronikat kertovat historiaa ja saattavat lähteä kaukaa taustatiedoista liikkeelle, joskaan ei ehkä ihan Nimrodista eikä Ledan munasta. Naiset eivät ainoastaan tartu aseisiin tai kameraan, osa metsällä käyvistä naisista on tarttunut myös kynään.

Olipa kyseessä mies tai nainen, rakkaus eri muodoissaan on kallis aihe, joka sopii paikkaan kuin paikkaan, vaikkapa kronikkaan.

Näinhän se on:
Kun ei turhan kauan hirviin perästä juoksentele
jiäp enemmän aikoo rakkauvele! (A)

ALKUSANAT LOPPUSANAT
KRONIKKA
JAHTIKATSAUS KIITOKSET

Kuvio 49. Kronikoinnin merkityskentät.

Emotionaalisena funktiona satukaavassa käsillä oleva funktio puhuu valesankarin paljastuksesta. Pääsääntöisesti paljastuminen mitataan kyvykkyyden avulla. Valesankari epäonnistuu kokeessa, jossa sankari onnistuu. Tapahtuu anagnorisis, totuus paljastuu. Bahtin liittää karnevaalinauruun tuhkakeskiviikon ja Pulcinella-ilveilyt runsaine lemmeniloineen ja naisviittauksineen. Miespuoliset kronikoitsijat rinnastavat koiran ja naisen haukut toisiinsa. Kotiin hiprakassa palailevaa miestä voi odottaa eteisessä hakkujen ryöppy liikkuvana seisontana, mikä tarkoittaa sitä, että hirviherraa seuraava vahtiva koira seuraa hirvimiestä ja haukkuu raikuvasti lakkaamatta. Välillä molemmat pysähtelevät.

Kerrotun kaltaiset kronikoissa esitetyt episodit ovat hyvin lähellä karnevaalinaurua ja charivari-huumoria, jonka elementtejä ovat avioliiton pilkkaaminen tai kiusoittelu, erilaiset serenadit, "naukujaiset" ikkunan alla jne. Ajasta tulee ajossa ja karnevaalissa aito sankari, joka riistää kruunun vanhalta metsien kuninkaalta ja kruunaa uudeksi metsien valtiaaksi kaatajan kruunaamalla hänet havulla. Kaatajaisissa ja etenkin sitä seuraavissa sarveisissa on juomatapoina ja juttuina paljon karnevalististisia piirteitä. Naurukulttuuri on säilynyt kansanhuumorin mielenä arkisissa juhlissa, häissä, kastajaisissa, hautajaisissa, ja erilaisissa agraarisissa juhlissa kuten elonkorjuujuhla, kekri tai teurastusjuhla. Peijaiset ovat lahtijuhla, jossa on vaikutteita hääjuhlarituaaleista ja karnevalistisuudesta. Muistikuvat metsältä voivat olla sekavia, monestakin syystä, mutta kylmäksi ne eivät jätä ketään asiaan osallista.

Seuraavassa pieni sikermä, miten kronikoitsijat aloittavat kronikan. Alkusanoina voi olla mm. a) Tämä syksy onnii historiallinen:, b) Linnut kun lähtee etelän teille, juohtuu jahti mieleen meille. c) Syksy taas koittaa, on metsässä ruska, d) Ku aika on tuas alottoo hirvijahti, meitä mehästä poikkeen ei pie mikkään mahti. Aloitus tapahtuu luontevasti toteamuksella alkutilanteesta. Maanomistajat kiitellään tai ilmoitetaan kronikoinnin aiheiden olevan loppuun käsitellyt ja usein loppulauseena on kehotus käydä ruokapöytään.

Siis metsänantimista kiitos nöyrä,
taas herkkuja täynnä on veikkojen pöytä!
...
Parhaimmat kiitokseni porukalle
lopuksi liitän.
...
Jahtimiehet, teitä ystävinä
tahdon minä kiittää,
parhaat onnen toivotukset
tähän loppuun liittää.
...
Saadaan kronikalle piste
Tälläkurin.
...
Vuosikymmenkin vaihtuu
tämänkerran perään,
kunnes taas jahtimuistoja
kronikaksi kerään. (A)

28.2 Kronikkapaljastukset

Suurimmat paljastukset tehdään yksityisesti, mutta kronikka paljastaa porukan mokailut ja ansioitumiset peijaisyleisölle ja kotiväelle. Ihan kaikkea ei kuitenkaan kerrota, ei ainakaan kaunistelematta tapahtumia. Kronikoitsijat kommentoivat omia valintojaan.

Kronikkaan se ainakin hiukan
puutteita toi,
kun aivan kaikkea ei
kertoa voi.
...
Vaatimattomuus, tietysti,
vaivasi vanhempaakin
kerhoa,
ei kukaan katsonut aiheelliseksi
vasasta
enempää kertoa. (A)

Kronikoitsijoissa on naisia kuten jo todettiin. Naiset ovat sanakeskeisempiä kuin miehet, jotka selostavat eräkerronnassa tapahtumia teonsanoja korostaen. Kronikka-aineiston suurin vaihtelu hirvinimissä on Rantasalmen Eräveikkojen vakiorunoilija Taru Juutilaisen s. 1959 tekemissä kronikoissa vuosina 1989-1996. Naiset ovat epävarmempia ja haluttomampia luovuttamaan peijaisrunojaan, joskin kronikoiden esiin saaminen on melko tiukassa muutoinkin. Juutilaisen tuotannossa korostuu ajoon, peijaisiin ja kaatoon liittyvät tapahtumat.

Taru Juutilaisen motiivipainotukset kronikoissa ovat seuraavat:

I ryhmä keskeiset funktiot: **21,31,18**
II ryhmä merkittävät funktiot: 8,13,12
III ryhmä tyypilliset funktiot: 11, 17, 28
IV ryhmä vähäiset funktiot: 14, 16, 29
V ryhmä mitättömät funktiot: kaikki muut

Kronikoitsija Taru kertoo kronikoissaan mieluiten vuodesta toiseen saalistusta koskevista aiheista, ajosta ja metsästyksen onnistumisesta. Naispuolisena kertojana häntä kiinnostavat peijaiset, pitojen laitto ja tanssit sekä saalis, joka on saatu. Lisäksi hän höystää juttujaan huumorilla, vitseillä, kaskuilla ja sattumuksilla, niin onnekkailla kuin onnettomillakin ja näiden sattumusten pääroolissa on hirvi, joka kaadetaan tai karkaa. Tyypilliset metsästäjän tunnot on tällä tavoin saatu kuvattua ytimekkäästi. Näitä edellä sanottuja aiheita Taru Juutilainen käyttää tiuhaan, mutta ohittaa tavanomaisina lähdön, varusteiden ja kotiväen tuntojen kuvaamisen eli toimet, jotka miespuolisille kronikoitsijoille ovat rakkaita aiheita. Ehkä naisten suorittamat toimet ohitetaan siksi, että jahtiin osallistuva ja kronikoiva on aktiivinen osapuoli tapahtumassa eikä näin ollen edusta toiseutta, metsästäjän vastapoolina kotiväkeen kuuluvaa.

Vähälle huomiolle jäävät naiskronikoitsijoiden tuotannossa myös miespuolisia kronikoitsijoita viehättävät aiheet eli aseisiin, osumiin ja hirvimiehiin kohdistuvat kommentit. Syynä voi olla arka aihe, jossa helposti nainen loukkaa miehistä itsetuntoa ja tämän tietäen kronikoitsija välttelee aihetta, joka on yleinen miesten laatimissa kronikoissa. Hirvijahti on monivivahteinen ja pitkä prosessi, joten yhteen juhlahetkeen ei voi aivan kaikkea sisällyttää. Poiskin on jotain jätettävä ja Juutilaisen repertuaarissa toistuvasti huomiotta on jätetty tavanomaisten tabuaiheiden lisäksi mahdolliset salakaadot ja haavakot, muu meno ja mekastus manailuineen. Voi toki olla, ettei niitä ole ollut, joten ei ole kerrottavaakaan, mutta ohjeita tai jahdinjohtoa ei ole millään tavoin arvioitu eikä kritiikkiä juuri näy. Jos näkyy, niin se on hyvin hienovaraista tyyliin: Niin sanansa piti, kun miesten mies, sitä jahdin alussa moni epäillä ties.

Myöskään jahtivieraista ei ole mainintoja. Syy voi olla sama kuin haavakoissakin. Jahtivieraita ei ole ollut niinä vuosina, jolloin kronikka on laadittu. Rantasalmen Eräveikot vaikuttaa tyypilliseltä pieneltä seuralta, jossa kaikki tuntevat toisensa vikoineen hyveineen ja jonka yhteistoiminta on saumatonta niin ettei edes saaliittomalla seuralaisella ole hätäpäivää, hänellekin lihaa riittää.

Tarun kronikoita on aineistossa yhteensä kahdeksan vuosilta 1989-1996. Aiheet on ilmeisesti onnistuttu valitsemaan yleisöä miellyttäviksi. Aineiston tutkijaa sen sijaan miellytti sanallinen anti, minkä ansiota osaltaan liitteenä oleva hirvisanasto on, sillä kimmokkeen kerätä hirven sanat sain hirvikronikoitsija Taru Juutilaisen tuotannosta. Kaikki hirven nimeämiset eivät ole Taru Juutilaisen kronikoista, mutta kronikka-aineistossa hänen hirvinimirepertuaarinsa on kaikkein uhkein. Miehistä jämsäläisellä Veikko Sopasella on myös värikäs kieli ja sitä myöten koko joukko vaihtelevia hirven nimiä. Eräkirjallisuudessa johtavaksi hirvinimiasiantuntijaksi osoittautui Erkki Timonen Kuopiosta. Uusia hirvisanoja kertyi Juutilaisen tuotannosta koko joukko.

Kronikat kertovat hirvistä seuraavaa: 1) ja sorkkaniekat tiesi, että jää jo kantaa!, 2) joutu hirviherra sarvistaan luopumaan! 3) Tekivät jommosesta körmikästä (249,5 kg) vainajan, 4) Tosin yks purakko luul: 5) hirvi jo saapuu, vaan sarvet on suuret! 6) Menetkös rontti siitä korpia kohti, 7) etteen viännätteli jommonen sonni, 8) passiin suatiin yks alamitta narttu, 9) Nurin on saatu valtion karjoo, 10) Sarvipää uljas, 11) pisti vasan kentturalleen! 12) matkansa päähän tuo metsien mahtisonni tullut on, 13) On nääs sen häkkipiän muistotillaisuus, 14) Sulon yhtä kutaletta puol päivee paimennettuu, 15) mut ei ryökäleitä löyvetty jne. Tässä ei ole kaikki, mutta eiköhän tämäkin riitä todistamaan hirven jahtikielessä edustavan paljon muutakin kuin vain saalista. Hirvi on tunteita nostattava eläin.

Toinen aineiston hirvinimivirtuoosi on jämsäläinen mestarikronikoitsija Veikko Sopanen**,** joka on tehnyt kronikoita eri tyylejä vaihdellen yhteensä 36 vuoden ajalta. Ensimmäinen näyteruno on vuodelta 1960 ja viimeinen vuodelta 1996. Kronikat ajoittuvat neljälle vuosikymmenelle, joten ne antavat hyvän kuvan koko 1900-luvun sodanjälkeisistä hirven-metsästystunnoista. Tuotanto on laaja. Aineisto jakaantuu näin:

1960-luku	4 kronikkaa	
1970-luku	6 kronikkaa	
1980-luku	2 kronikkaa	
1990-luku	6 kronikkaa	Yhteensä 18 kronikkaa.

Kronikoinnin pitkäjänteisyydessä kisaavat samassa sarjassa myös rauman murteella peijaispakinoita kirjoittanut Lauri Itämies, kuopiolainen riimimuotoa viljelevä Arvi Venäläinen, sekä myrskyläläinen karjalaista syntyperää oleva Jussi Kuosa niin ikään riimittelijä, mainioina verrokkeina ovat kuopiolainen pakinoitsija Pentti Tuovinen, jonka peijaistarinat seura on painattanut sekä kainuulainen anonyymi, joka kirjoittaa nimimerkillä Jaska.

Koko kronikka-aineistoa olen peilannut naiskronikoitsija Taru Juutilaisen tuotantoon, joka määrässä ja laadussa kilpailee hyvin parhaiden kronikoitsijoiden kovassa sarjassa. Tietopuolista antia aineistossa edustavat Toivaalan metsästysseuran Eero Eerolan pitämät jahtipäiväkirjat sekä maisteri Samuli Sillmanin työtään varten keräämä opinnäyteaineisto, johon kuului metsästäjähaastatteluita ja lehtileikkeitä. Valinta on tehty kattavuusperiaatteella mitenkään väheksymättä muuta aineistoon tullutta materiaalia, joka on ollut hyvänä apuna hirvestyksen salaista maailmankuvaa kartoitettaessa. Rajaamalla tutkimusaineistoni näin, voin saada erot ja yhtenevyydet paremmin esiin. Nimet olen päättänyt julkistaa, koska kronikat on vuodesta toiseen esitetty julkisesti ja ao. ei ole ollut mitään nimensä esiin tuomista vastaan. Toiseksi julkistamisella olen halunnut tuoda esiin heidän henkilökohtaisia ansiotaan ja antiaan metsästyskulttuurille, sillä saavutus ei ole aivan vähäinen.

Kansa ja ikiaikainen kansan jahtiperinne synnyttää jahtirunot, mutta erätunnot vaativat tulkin, kronikoitsijan kynän ja äänen. Hirvirunojen tekijöitä on Suomessa paljon enemmän kuin julkisuudessa tiedetään. Tiedossani on sekä miehiä että naisia, jotka ovat tiettävästi laatineet kronikoita jopa vuosikymmeniä, mutta he eivät halua korkeakulttuurin pilkan ja ivan pelossa luovuttaa niitä ulkopuolisten nähtäväksi. Henkilökohtaisesti uskon aineiston olevan arvokas, kronikoita pitäisi systemaattisesti alan järjestöjen kerätä ja median tulisi kasvattaa luottamusta niiden kulttuuriseen arvoon. Kyse on enemmästä kuin pilailuperinteestä – kyse on vapaudesta, sananvapaudesta ja sanomisen taidon ilosta sekä kansallisesta identiteetistä syvimmillään ja aidoimmillaan. Hirvirunot ovat kalevalaisen runouden esiaste ja sen jatkumo.

Olen verrannut kronikoiden kertomaa myös alan tietokirjallisuuteen ja Metsästäjälehden kautta tulleeseen muuhun aineistoon keskittyen erityisesti seuraavien henkilöiden tarina-aiheistoon. Pienenä otoksenakin lista kertoo, että kronikointi muodossa tai toisessa on maan tapa. Kaarlo Nygrenin suullisen todistuksen mukaan myös Pohjois-Karjalassa tapa tunnetaan, vaikka seudulta aineistoon ei ole tullut yhden yhtä kronikkaa.

Lapista, Etelä-Karjalasta sekä Uudeltamaalta sen sijaan on aineistoa. Lista ei täten ole kattava, vaan viitteellinen otos aineistosta. Se ei myöskään ole arvottava, paremmuusjärjestykseen pistävä. Parhaan kronikoitsijan arvioiminen olisikin vaikeaa, koska kyse on hyvin yksilöllisestä kerronnasta, jossa kertojan oma ääni ja luova pannos on tärkeä tekijä ja tunnelman nostatukseen on tarvittu myös esitys ja esittäjän persoona, jota kirjallinen teksti ei voi välittää.

Eero Eerola	Toivaala.	metsästyspäiväkirjat
Lauri Itämies	Rauma	kronikat
Taru Juutilainen	Savo	kronikat
Jussi Kuosa	Myrskylä	kronikat
Veikko Sopanen	Jämsä	kronikat
Pseudonyymi Jaska	Kainuu	kronikat
Samuli Sillman	Oulu	tutkimusaineisto, haastattelut
Arvi Venäläinen	Kuopio	kronikat.

Kaikki kertojat ovat todellisia henkilöitä, mutta milloin he syntyivät ja muut elämäkerralliset seikat ohitan, koska en pidä niitä tärkeänä tässä yhteydessä. He ovat yhteisön tunteiden tulkkeja. Ilman metsästystovereita ja kyläläisiä runot, haastattelut ja metsäraportit eivät olisi syntyneet. Aineistotarkastelussa on seitsemän miestä kuin otavan tähtiä tai Jukolan poikia, mutta kuten jatkossa tullaan huomaamaan, aineisto ryhmittyy arvottaviksi merkityspareiksi (modaliteeteiksi), joiden avulla tulkinta tapahtuu. Metsästysperinteessä on tapana heittää tittelit pois. Tekstiensä kautta kronikoitsijat ovat tulleet minulle tutuiksi, joten käytän heistä tässä etunimeä huvin vuoksi tapaan Taru, Eero, Jaska, Jussi, Lauri, Veikko ja Samuli. Vaihtoehtoisesti nimi myös kuvaa tapaa, jolla sanotaan kuten jaskamainen tyyli, tarumainen tapa, veikkoilun mukaan, laurimaisesti laadittu, samulisti sanottu ja eeromainen erittely sekä arvilliset arviot.

Valitussa aineistossa pohjoista tuntoa kuvaavat Samuli ja Jaska, savolaisuutta edustavat Taru ja Arvi, hämäläisyyttä Veikko ja Eero sekä karjalaisuutta Jussi . Heimoerot ovat täysin kuvitteellisia, mutta tämä kansanomainen raaka jakauma osoittaa kaikessa lyhykäisyydessään kronikoiden yleissuomalaisuuden. Hirvijuhlakronikat ovat yksi niitä harvoja kulttuurisia painotuksia, joka on myös suomenruotsalaisten omaksi kokemaa kulttuuria, joten ilmiö ei ole pelkästään yleissuomalainen vaan myöskin kielirajat rikkova täyssuomalainen ilmiö, josta on runoiltu myös kaunokirjallisesti, kuten Lönnrotin ja Runebergin runoelmat sen tekevät. Toisena ryhmittelyperusteena voidaan käyttää tehtävien ja sukupolen mukaista eroavuutta. Aineistonmukainen luokittelu lienee pätevin, joten tutkimusaineiston tekijät ryhmittyvät seuraavasti:

Taustatiedottajat	Samuli, Eero
Kronikoitsijat	Arvi, Jaska, Jussi, Veikko
Toisinsanojat	Lauri, Taru.

Toiseutta, toisinsanojia tekstissä edustavat Lauri ja Taru, kaksi vähemmistön edustajaa tavassa sanoa. Naismetsästäjät ovat pieni vähemmistö hirvimetsällä, joskaan nainen metsällä ei enää ole harvinaisuus. Sen sijaan Laurin viljelemä rauman murteen taito alkaa olla todella vähäistä. Arvin ja Jussin aineisto on kotoisin metsästysmuseon kokoelmista Riihimäeltä. Muu aineisto on opinnäytekyselyyni tullutta. Työpari Arvi+Jussi on se perusta, josta asiaa lähdin tarkemmin tutkimaan. Myyttisen tietoisuuden perusluku on yhdeksän, joten yhdeksäntenä perustekijänä on todistettavasti ikivanha kronikka-aines, kalliopiirrokset sekä sen vastapooli suomenruotsalainen hirvipaali "älgdans".

Kallioiden hirvikuva-aiheet ovat kerrostuneet toinen toistensa päälle ajan mittaan. Kronikoissa on myös vuodesta toiseen samoja motiiviaiheita, hirveen on pitänyt sattua ennen kuin se kaatuu. Sattumisen, satunnaisuuden, osuman ja kivun tunne ovat täysin syystä rinnastettuina teonsanassa sattua. Valittu aines on syytä lisätiedon saamiseksi tarkastella myös toisin. Näin muodostuu viiden miespuolisen mestarikronikoitsijan kopla (Arvi, Jussi, Jaska, Lauri, Veikko), joiden tuntoja voi verrata todenmukaisiin metsästystapahtumiin ja toisin nähtyyn tietoon. Taru edustaa sarjassa naisnäkökulmaa, Samuli tieteellistä näkökulmaa ja Eero kertoo faktoja metsästyspäiväkirjassa ja edustaa yhteisöllistä, vastuullista näkökulmaa metsästysseuran ja riistanhoidon kannalta. Lopettelen kronikka-aineiston yleiskatsaukseni Arvin äänellä.

Niinpä vua piästiin iltaan tähän,
kun kovasti touhuttiin ja revittiin tukkaa vähän.
Ei tarkotus ou ollu paenoo kettää,
aenahan sakissa leuvat vierästi vettää.
Ei kellää varmaa suussa ou makua pahhoo,
huumor jos puuttuu sitä paekalle lahhoo.
...
Oeskohan huumoria vastaa kellää,
aenakii se näissä piireissä ellää.
Päättyy polku, jälet häipyy pois.
Jospa polku se uusi myös tasainen ois.

Kiitoksia.

Tulkinta ei ole mitään ilman fokusta. Haminalahden metsästysseuran hovirunoilija Pentti Tuovinen edustaa julkisen sanan parissa kouliintunutta ilmaisua. Karnevaalikielellä ilmaisten pienen kokemuksen piirissä toimiva mies hakee kompensaatiota suuresta kokemuksesta jahdin parissa. Onnistuneesti hakeekin. Kronikkatutkimusaineistossa on vielä lisäksi monia muita, mutta olennaiseen keskittymisen takia kovin yksityiskohtainen vertailu on täytynyt jättää ja muut esiintyvät joukossa satunnaisina huomioina, kuten aineistossa suomenruotsalaisuutta urheasti puoltava Anders Borgström med sin tal till kvinnan. Skål för damerna!

29. ERÄVEREN PERINTÖ – F29 Metsämies

29.1 Panuttaret liikkeellä

VOGULIN KOHTALOLAULU
Heidän mentyään
astelen valkamaiselleni:
valkamaiseni on hirvenkarvoja, otuksenkarvoja täyteen
...
Reima nainen, kun sinne ilmestyn,
niin noeton pitkäjalkainen metsäeläinkulta kääntelehtii.
Tulisydämisen, panusydämisen pyssyni latasin.
Reima nainen, pitkäkoipisen metsäeläinkultasen
kaasin kyljelleen.
Reima nainen, kelpo nainen,
sen sorkat leikkasin, sen kaulan leikkasin.
Reima nainen, huonon miespahasen
minä kahteen kolmeen kertaan voitan.
(suom. Artturi Kannisto)

Eränkävijät korostavat saaneensa erävietin verenperintönä isältään tai joltain muulta metsästyksestä innostuneelta sukulaiseltaan. Yllä mainittu runo kertoo siperialaisen suomalaisugrilaisen naismetsästäjän uhosta, kun hän ylpeilee metsästystaidollaan. Itsenäinen nainen Siperian aroilla pärjää siinä missä mieskin. Sama tunne motivoi myös nykyään naisia hirvimetsälle, vaikka naisellisuus tulee esiin sanavuolautena ja myös runollisuutena kuten alun kohtalolaulussa tai Taru Juutilaisen runoissa. Runohirvi saa naisten kertomuksissa runollisia ilmaisuja, jotka ovat nekin kulkeneet eräperintönä sukupolvelta toiselle. Hirven hellittely- ja peitenimien säilömisen ja käyttämisen lisäksi menneen ajan metsästäjättärellä on toinenkin yhteinen ominaisuus, suurriistan kaatoon tarvittava aseen ja saaliin käsittelytaito. Metsästysperinteisiin kuuluu tinkimätön tasa-arvoisuus ja likaisen työn tekee kaataja sukupuoleen katsomatta. No, eroa on korkeintaan sen verran, että nainen näkee kelleksissä oivan pikku kolikkopussin tarveaineet, miehen mieleen juolahtaa jotain muuta hirvikultaa käännellessä.

On väärin ajatella, että metsästävä nainen olisi jotenkin epänaisellinen, vaikka metsällä ei ole suotavaa käyttää meikkejä, hiuslakkaa, hajuvettä tai edes voimakastuoksuista ihorasvaa. Poskiin puna tulee luonnollisesti liikunnan avulla. Aseen kantoon ja hirven kaatoon tarvittavann hirvitutkinnon suorittaa nainen hirviseuroissa siinä missä mieskin, jos niin tahtoo. Harvempi vain edelleenkään tahtoo, ja jos tahoo, niin innostus on yleensä isän tai puolison myötä tullut. Metsästystutkinnoista noin 10% on naisten suorittamia, mutta hirvimetsällä porukassa on naisia noin 3%.

Naismetsästäjät on pieni ja valikoitunut joukko, joka "tulisydämisen, panusydämisen" pyssynsä lataa ampuma-harjoituskentillä ja osuu sinne minne pitääkin. Vaikka reima nainen kykenee johtamaan metsällä hirviporukkaa ja tiettävästi ainakin yksi nainen on tällaiseen tehtävään yltänyt, niin naisen luontoon kuuluu miestä enemmän kaipuu haaveiluun, epärationaalisuuteen ja uskonnollisuuteen. Vogulilaisen metsästäjäsankarittaren pienessä runossa on viittaus panuun, tuleen. Karjalainen uskomusperinne on säilyttänyt Panun ja Panuttaren tulen jumalana. Metsällä kahvinkeittäjä laittaa Panun töihin, kun sytyttää kiehisillä tulen pannuun. Mutta turha luulla, että kaikki naiset tyytyvät metsällä kotamikoiksi ja kahvinkeittäjiksi. Sen sijaan nainenkin voi hanakasti panusydämisen pyssynsä poskelle nostaltaa esiäitien malliin. Tuliaseet ovat nykyään kohtalaisen turvallisia oikein käytettynä, mutta tuliaseiden alkuaikoina saattoi pyssynkäyttäjä saada lieskat silmilleen tai ase räjähti käsiin. Tuli tulenvihoja. Panun vihat eli tulenkivut parannettiin mm. ottamalla vanhaa talia ja hiilen höytyvää kolmesta kohdasta nuotiota, vaivattiin sitä käsissä ja luettiin:

”Mies kaukaa tulevi,
Pimiästä pohjolasta¨
Tarkasta takauksesta,
Rukiin jyvän kokoinen
Jolla paistan panuani jne… (SKVR),

minkä jälkeen palanutta kohtaa rasvattiin talituhkaseoksella. Pani/Panu on itse tuli, mutta Panun akka toimii tartunnaisten eli tautien levittäjänä sekä lievittäjänä. Panun tartunnaiset ovat pahoja tauteja, palohaavoista mielisairauteen. Jos tulen vihoista selvisi, oli entisaikaan vietävä lunnaat Panun rahvaalle. Lunnaat piti viedä uhri- eli lyylipaikalle, ja uhrit oli poltettava. Samalla piti sanoa:

Täss´on ennenkin eletty,
Tässä lehto lyylitelty,
Pyhäpaikka palvaeltu
Palkaksi Panun väelle,
Maanalalle mahtavalle;… (SKVR)

Kohtaus metsällä kronikoissa voi olla tauti, tai muu yhteen sattuminen. Kohta -sana on kronikkatulkintojen ydin, sillä se on kaikista suomen sanoista kronotooppisen, spatiaalis-temporaalisin eli aikapaikallisin ilmaus, jos kohta se on muutakin. Kun ihmisen on tutkisteltava persoonaansa, hänen on katsottava omaa kohtaansa. Kun kaikki menee elämässä ja jahdissa hyvin kaikki on kohdallaan. Kohta merkitsee myös odotetta, aikaa. Kohta se hirvi sieltä tulee, mutta tuleeko oikeaan kohtaan, hyvälle hollille, pohdiskelee passimietteissään niin metsästäjätär kuin metsästäjät. Aina ei kaikki suju nappiin, ei tule sydänosumaa, lapalaukasta. Erästäjä kokee kovan kohtalon. Kohtaaminen voi osoittautua epä-onnekkaaksi, ja haavakon tuottaminen saattaa tuottaa jonkinasteisen "hepulikohtauksen" jahdin johtajalle. Eikä ajajallakaan aina ole helppoa, jos sääriin sattuu suonenvetokohtaus. Kohtalokas retki on epäonninen retki. Hirvestäjän maine ja kunnia on kohtalon oikuista riippuvainen. Hehkukohtaaminen hirven kanssa lämmittää pitkään mieltä, kun taas haavakon tuottaminen tuottaa tuskaa. Pilepyssyn pahat voimat kirvelevät mielessä pitkään. Sopuisat sanat sen sijaan lievittävät harmin paikkaa.

Hirven metsästyksessä tuska on tulinen, niin tunnon vaivat kuin kuumeisen, haavoittuneen hirven haavasärkykin. Hoivavietti on yleensä naisilla voimakkaampi kuin miehillä ja eräveri sitä tuskin muuksi muuttaa. Tulisesti haukkuva, hirveä tykittävä koira on monen metsästäjän korvissa mitä kauneinta musiikkia, mutta jahtikoira tarvitsee ohjaajan. Suurin osa naismetsästäjistä metsästää koiraa apuna käyttäen ja koiranohjaajat, jotka haluavat metsälle mukaan ja hirvikokeeseen suorittavat metsästystutkinnon, mutta eivät välttämättä hirvikoetta tai aseenkantolupaa, vaan tyytyvät kulkemaan aseettomana koiranaisena metsällä. Karjalaisten muinaiserästäjien uskomusmaailmassa tulen mahtava halija oli Pani eli Panu, joka asui maan sisässä eli Manalassa (maanalassa). Panu oli ihmisen haltiahengistä mahtavin ja siksi panunvihat olivat vaikeimmat olivatpa ne Panun tai Panunakan tuottamat. Tuhkaksi raukenivat toiveet ja tuhkalla ne parannettiin, mutta joskus kun Panu oli riittävästi tulistunut, ei vaivaan auttanut kuin tulilappalaisen apu, jos sekään.

Kronikoiden mukaan nekin naiset, jotka eivät osallistu itse jahtitapahtumaan, ovat merkittävä taustatekijä metsäonnen saavuttamisessa. Peijaisissa naiset saavat monenmuotoisia kiitoksia jahtiporukalta. Voidaanpa intoutua niinkin paljon, että kaikkien kaatojen takana nähdään nainen.

Ja sitten
Jos täytätte mun lasini "kotimaisella" niin tahdon kiitellä
Koko kylän naisia ja myöskin miehiä.
Ilman teidän tukea ei olis meitäkään
Ja hirviä ei kaadettais, ei yhden yhtäkään. (A)

29.2 Mehtähöhlät poikineen

> Intohimoinen metsästäjä sitä oikeaa lajia on se, joka ei lamaannu huonosta onnesta, vaan nauttii liikkumisesta, luonnosta, riistan näkemisestä ja otuksen kaatumisesta onnistuneesta, vaikeasta laukauksesta. Hän tuntee otuksien tavat ja niiden elämän, oleskelupaikat, hän on harras ja kestävä, valmis vaikka minkälaisiin ponnistuksiin. Hänen seurassaan viihtyy, hänen tyyneyttään voi ihailla. (E.W. Suomalainen)

Kronikoissa on jaksotettavissa hirvestäjien tyypit iän ja sukupuolen mukaan, joista kokonaiskäsitys hirvimetsällä kävijöistä muodostuu. Metsästävät naiset ovat erityisen innokkaita painottamaan eräperinteen säilymistä ja pitävät tärkeänä nuorten saamista mukaan harrastukseen. Semanttinen kuvio muodostuu tällaiseksi:

MIEHET VANHAT
METSÄSTÄJÄPROFIILI
NAISET NUORET

Karnevalistinen akkavaltavitsailu on erityisen painotuksen kohde peijaiskronikoissa.

Nyt mistä löytyy syy, mistä valta,
että laillisesti
pois voit olla
eukon silmän alta
syksyisenä sunnuntaina. (A)

Naiset voivat tuoda onnea metsällä, toimivat ikään kuin opissa ja maskottina yhtä aikaa, kuten kronikan hirvestäjäisä, joka ampui passissa suuren romuluisen naaraan, ja tapahtumaa seurasi kaksi tyttöä. Ellei alaikäistä voida ottaa mukaan metsälle ja äiti tahtoo hirvestää, on turvauduttava isovanhempiin. Hoitopulmat voivat olla osaltaan este päivän mittaisiksi venyvien jahtiretkien toteuttamiselle.

Nuoret ja vanhat, miehet ja naiset ovat periaatteessa metsällä samanarvoiset, mutta kuten aiemmin on kerrottu, ei nuori mullimies pääse todella täysiarvoiseksi jäseneksi porukkaan ennen kuin hänet on testattu ja initioitu jokinlaisella miehuuskokeella ja roisilla huulenheitolla. Jos uusi tulokas ymmärtää yskän, kantaa vaikka asianmukaista kuudesti kirkastettu kaatotilanteiden varalle, suosio on varma ja taattu. Nöyryys, kuuliaisuus ja ahkeruus palkitaan myös, heti alussa ja aina myöhemminkin. Sanonta tekevälle töitä riittää pätee myös syksyisessä hirvimetsässä.

Teuvo, joka aluksi elukan yksin suolisti
ja aivan aiheellisesti siitä purnasi, kyllä purnasi,
hänet ahkeruudestaan Mielikki palkitsi.
Se Teuvon eteen uroksen toi, eteensä uroksen ajoi,
pyssy soi se soi, voi, voi, voi se sonni ei enää karkeloi.
Ei nytkään löytynyt suolistamaan miehiä,
tämä jahti oli näet Teuvon ja Matin heiniä
he ovat sitä tosi jahtijengiä, jotka töitä hakee, he kaiken aikaa tekevät töitä. (A)

Metsästäjäkunta pelkää harrastuksena ukkoutuvan, siksi nuorten ja naisten läsnäolo koetaan lohduttavana ja positiivisena. Naiset ja nuoret symboloivat miesten silmissä harrastuksen jatkuvuutta. Äideillä on suuri vaikutusvalta, ja jos kotona naisväki suhtautuu myönteisesti miehiseen harrastukseen, on jälkikasvun huomattavasti helpompi antaa erävietille periksi.

Oma joukkomme tänävuonna

nuorentui,
isät poikiaan kun hirvijahtiin
mukaan toi.
Jahti muu toki nuorista miehistä
joskus voiton vei,
siitä moitita heitä me
suinkaan ei.
Jahtimies uusi pillujahdista usein
on seuraus,
vai oliko kyseessä vain
kylmäharjoitus.
On suotavaa, että pojilla on
hommaan ytyä,
meiltä vanhoilta kun taitaa
puuttua jo kykyä. (A)

Uudet tulokkaat joutuvat syyniin: Isäänsäkin parempi lienee poika, kuka ties, ken ties, noin ne aprikoivat. Eräveri voi olla myös elämänhalua nostattava harrastus ja liikunnallisena urheilumuotona se antaa terveyttä ja kykenee houkuttamaan miehen metsään pois läsimästä, vaikka liikuntakaan ei aina ikääntyvää erästäjää suojele alati pahenevalta kansantaudilta, lihomiselta.

Sairaslomalla Urho joskus jopa
maata koitti
pian kuitenkin taas jahtiveri
miehen mielen voitti.
...

Liimataisen mielelläni hiukan
laihtuvan soisin,
tuota temppua sitten itsekin
kokeilla voisin.
Läskistä tullut on huoli meille
kesällä vasta,
muistutamme kumpikin kuulemma
sonninpuolikasta. (A)

Miehet testaavat uuden tulokkaan sopivuuden, mutta niin nuoret kuin vanhatkin saavat tottua kotiväen kontrolliin.

Sitten se meijän naesväk, vähän epäluulolla hyö
nuita miesten hommia seorael ja mielessään jahdin
lähestyessä aattel:
"Voe jestas senttiä, se tuasii alakaa,
ei sen kättee nyt koske, eikä kippeetä jalakaa.
Sinne se lähtöö joka syksy ja kerta,
lie penskana ryypännä hirven verta. (A)

Sairauden lisäksi metsältä pysyttävät poissa työvelvoitteet ja naismetsästäjällä syy voi olla jahtipolven konkreettisissa uusintamistehtävissä.

Tämän syksynen jahti jäi välliin multa,
ku synty meile se pikkunen kulta. (A)

Kronikoitsija oli kantanut kortensa kekoon perinteenkantajana ja siirtänyt omalta osaltaan eräveren perintöä sukupolvelta toiselle. Samuli Sillman on haastattelemien erämiesten käsitysten mukaan eräverisyys on jonkinasteinen hurahtaminen, kärpäsen purema. Siitä nimi metsähöhlä. Bahtin määrittelee karnevaaliset

menot gallialaiseksi perinteeksi, jossa vaihtelevat ja vuorottelevat miehisyyden ja naisellisuuden kudelmat. Eräkeskusteluissa vastaava perinne tulee esiin machous versus feminismi / isät ja pojat /vanhat ja nuoret vastakohta-asetelmissa. Karnevaalimenoihin kuuluivat myös mitätöinti ja arvon riisto, joilla viitattiin symbolisella tavalla uuden elämän syntymään. Metsästäjillä luonnollisen lajin uudistumisprosessin havainnoinin lisäksi uutta syntymää edustavat myös luonnonsuojelu ja riistanhoitotyö.

Kansanjuhlassa ovat keskieurooppaisessa folkloreperinteessä juhlijahahmoina sankarit ja jättiläiset. Suomalaisessa jahtikarnevaalissa, peijaisissa sankarin osaa näyttelee kaataja, kun hirvi on mahdottoman suuri ja illan mittaan aina vain suurempi hirvi. Ennen tarjolle joutumistaan hirvi paloitellaan. Karnevaalikuvastossa jumalten ruumiinosissa on nähty sosiaalisten ryhmien alku. Myös suomalaisessa mytologiassa Väinämöinen osallistuu kalahautojen valmistukseen ja muuhun maastonmuodostukseen ja Joukahaisen ajovälineistä reestä ruoskasta ynnä muusta tulee suohon uppoamisen myötä alku luomakunnan osille, mm. kaisloille. Ruoko ja ruokoton eivät sattumalta muistuta toisiaan, rannan kaatunut kaislikko on ruokoton näky. Kenen puheet putoilevat siivottomia sanoja, puhuu ruokottomia, joskaan ei ehkä niin ruokottomia kuin parodinen karnevaalikieli, jossa pelkkä solvaus on mitätön puhumattakaan mistään

kaunistelevasta ilmaisusta kuin kriisisanasto, alakerran valtakunta. Ei, karnevaalisolvaukset ovat toista maata ja muistuttavat metsänkävijöiden kaikkein ärräpäisimpiä manauksia. Karnevaalisen kriisisanan "Viedaze" aasinkulli, Bahtin määrittelee solvaukseksi, ja sitä astetta pahempi sanominen on solvaus kolmanteen potenssiin kuten vaikkapa "Kuolleen aasin takapuoli", mitä sanontaa on jo perin vaikea sulattaa. Erisnimet muodostavat karnevaalikielessä ylistäviä solvauksia, jolloin mehtähöhlä on lähes kunnianimi, jota kannetaan ylepydellä ja joksi ilomielin tunnustaudutaan, jos jahtiveeperi on verissä.

Samuli Sillman on haastatellut eräseutujen vanhoja erämiehiä, "mahottomia" kala- ja erämiehiä, joten heidän näkemyksensä ja sanontansa antanevat hyvän kuvan eräveren perinnöstä. Syrjäseuduilla perinteet säilyvät pisimpään muuttumattomina ja aitoina. Esitän aineistoista joitain hajahuomioita, jotka ovat mielestäni huomionarvoisia. Kainuulainen kalamies tiesi missä kalojen polut oli. Seudulla siis ei tehdä eroa reiteissä: kaloilla, nisäkkäillä ja miehillä on omat tietyt reittinsä. Houkutuspyynti on paras tehdä syyskuussa, sanoo asiasta perillä oleva Sillmanin haastateltava, mutta kieltäytyy matkimasta hirven ääntä, vaikka on haastattelijan mukaan seudulla taidostaan kuulu. Matkimis-kieltäytymiseen erästäjä sanoo olevansa flunssassa, johon sivumennen mainitsee parhaan lääkkeen olevan syömättömyyden. En tiedä, mutta epäilen matkimattomuuden olevan samaa perua kuin nimienkin lausumattomuus-periaatteen, jossa on jokin kunnioituksen pohjavire pyhää eläintä kohtaan. Älä turhaan lausu! Taitonsa houkutuspyytäjä hankki käytännössä hirven ääntä matkimalla, ja touhu alkoi harrasteena.

Haastateltu julmettu metsästäjä ei kuitenkaan ole lintumies, sillä 20 vuoteen hän ei ole raskinut ampua lintuja, koska se tuntuu niin synniltä. Sen sijaan hän on aloittanut pesäpönttöjen rakentelun. Toisen haastateltavan eräura alkoi varsin nuorena. Jahtikärpänen puri tätä kalastaja-metsonpyytäjää 5-6 vuotiaana, jolloin hän viritteli loukkuja ja kantoi saaliin isän kanssa kotiin tai otti jäniksiä kiinni pehkosta. Mikäs oli metsällä miehen käydessä kun mukana koira ja onnellinen kivääri eli kivääri, jolla ei ole ammuttu yhtään hukkalaakia, tai vahingonlaukausta. Sodan ja metsästyksen peijaisluonne tulee vanhojen muistelussa esiin leikinlaskuna. Kun Tampere saatiin valloitettua pidettiin tanssit, Pietari kun valloitettiin pidettiin taas tanssit. Leikkiä osaa laskea myös vanhapoikaerästäjä, joka toteaa naimattomuudestaan, että kaikkea hän osaa, mutta sitä mitä sinä teet silmät kiinni, sitä hän ei osaa!

Vanhat metsästäjät osaavat myös köllit, liika- ja haukkumanimitykset. Varsinkin salametsästäjät saivat kansan suussa lisänimiä, kuuluisimmat monta erilaista kuten salametsästäjän koiratkin saattoivat saada koko joukon erilaisia nimiä. Toisaalta koiran koulutus saattoi salametsästäjän kielessä olla erilaista, lajit vaihtuivat epäilyttävästi toisiksi. Valtakunnan viralliseksi salametsästäjäksi itsensä ristinyt Unto Ek usuttaa koiraansa salametsällä sanalla "Kissa". Pitäisi tepsiä, koira ja kissa kun ovat olleet vihoissa siitä päivästä kun kissa petti kontrahdin koiran kanssa. Köllivalikoimassa on mm. sellaisia nimiä kuin Kirkonmiehen Jussi = Pihlas-Jussi, Linkki-Kalle = Hirvi-Kalle tai Syys-Vihtor , Hakas-Juunas. Muodoltaan mainitut ovat muistelijan mukaan tanakoita, roimakokoisia, roimakoita ja vankkoja. Pirtti-Jussi ampui metsoja. Outoa sanastoa on myös pyydysten nimissä. Tarinoinnissa vilajavat luttoset, loukut ja permit. Eikä kertosäe "Voi maalima kuitennii!"

jää tarinan tehosteena jälkeen Kiven Taula-Matille, joka huudahteli eräkertomuksen lopuksi "Ja sitten me ryypättiin!"

Lopuksi yksi Sillmanin haastateltavista toteaa painokkaasti puheet ukkoutumisesta pötypuheeksi. Hänen mukaansa nimismiehet ehkä ovat ukkoutuneet, mutta muu metsästysväki on kasvanut niin paljon, että ikärakenne on laajentunut ja metsästäjät nuorentuneet.

29.3 Hirvestäjän ohjesääntö

Menestystarinan kaavassa satufunktio Sankarin muodonmuutos kertoo metamorfoosista, jossa sankari muuttuu komeaksi, tai hän rakentaa upean palatsin, vaihtaa ylleen upeat vaatteet jne. Oikeus ja kohtuus toteutuvat. Osa arvoista on tapaa ja osa niistä muotoutuu omien pohdintojen ja hekilökohtaisten arvostuste myötä ja mukaan.

Erilaiset persoonat, toimintatavat ja arvot voivat joutua törmäyskurssille. Asiat lutviutuvat paremmin jos yhteisistä pelisäännöistä on sovittu ja/tai jos asioista puhutaan. Seurojen toiminta hitsautuu vuosien mittaan sanattomiksi sopimuksiksi, mutta väärinkäsitysten välttämiseksi leikin varjolla, kautta, avulla joitain toiveita ja muutostarpeita hirvimiesprofiiliin hienovaraisesti vihjataan.

Ihannehirvimies
- Keittää kahvin ja vellin.
- Tekee omat eväänsä henkisiä arvoja unohtamatta.
- Osaa hävitä hiljaa metsään.
- Heti jahdin loputtua saapuu juoksujalkaa kotiin.
- Henki tuoksuu raikkaalle mäntymetsälle.
- Pussattuaan hillitysti korjaa pois vaatteensa ja henkevöityy.
- Ei kuorsaa illalla.
- Talven mittaan loihtii herkullisia iltahetkiä, eikä vain itsellensä.
- Näin tehden hänen kauneutensa säilyy pullistumatta vyötärön kohdalta, ja hänellä on henkisestikin, mistä ammentaa.

Ihannehirvimiehenvaimo
- Herättää hellästi jahtimiehen, mieluimmin tarjoilun kera.
- Laittaa eväät ja huolehtii taskumatista ja kokoontumispaikasta.
- Poistaa öljyt aseesta, huolehtii ammuksista ja koeammunnasta.
- Huolehtii huollosta jahtialueella ja mahd. kotiin kuljetuksesta.
- Kunnioittaa miehensä uhrautuvaa työtä Hämeen synkissä korvissa.
- Jatkuva puhelinpäivystys jahdin aikana.

(Toivaalan metsästysseuran naiset)

30. TARKASTI OTTAEN – F30 Paljastus

Ennen juhlan huipentumaa ja hirvipeijaisia, on vielä mahdollisuus tulla säröjä jahtikauden onneen. Tarinafunktio 30 kertoo rangaistuksista. Hirvi, jonka liha riiputtuu nylkyvajassa, voi osoittautua laittomaksi ja kun rikos paljastuu, lihat menevät poliisin haltuun, vaikkapa olisivat hyvin purkitettuja ja kotitarpeisiin tarkoitettuja. Myyntiin kotitekoisia hirvisäilykkeitä ei juuri tule, koska terveysviranomaiset suhtautuvat tuotteisiin epäillen. Ravintolatkin ostavat mieluiten lihat lihoina.

Tarinakaavassa konna tai valesankari karkotetaan, surmataan, hän tekee itsemurhan tai muuten vain poistuu tai poistetaan kunnon ihmisten rauhaa häiritsemästä. Funktio toteuttaa oikeudenmukaisuutta, jossa paha saa palkkansa. Hirvijahdissa konnaksi voi osoittautua verrattain ovelaksi osoittautuva hirvi, joka ei suostu saaliiksi, vaan poistuu jahtialueelta turva-alueille. Uskomustarinat kertovat, että hirvet tietävät turvalliset maa-alueet ja pyrkivät jahdin ajaksi turvaan maapalstoille, joita metsästyslupa ei koske. Monissa kronikoissa on hämmästynyt havainto hirvien kiertämisestä jahtimajan nurkille sen jälkeen kun ne ovat eksyttäneet jahtiporukan kannoiltaan.

Kireänä Ramstedtinkin hymy
taisi olla,
peijaisien lähetessä saaliina
on nolla.
Peijaishirvi metsässä, kun
kiireetönnä ravas',
Pentti liikkein hermostunein
allakkata tavas. (A)

Vaikka kulmakuntalaiset saattavat suhtautua salakaatoihin lähes hyväksyttävänä maan tapana, niin paljastumista on silti syytä varoa, jos on laittomuuksien parissa puuhailtu. Silmiä voi olla sielläkin, missä ei luulisi kuten kasku kertoo: Jahtiporukka kulkee kylän laidalla talon ohi ja yksi tervehtii taloon päin, vaikka ketään ei ole näkyvissä. Toinen kysyy: - Minkä takia sinä tuonne moikkasit, vaikka ketään ei ollut näkyvissä. - Tuon talon väki on niin uteliasta porukkaa, että sinnepäin voi moikata ihan summassa, vastaa toinen.

Rangaistus voi koittaa välittömästi liian innokkaasti nylkyhommissa sarveisia viettänyttä, sillä vastaanotto kotona voi olla kuivakiskoinen tai ärhentelevä, sillä ei niin pientä pilaa ettei totta toinen puoli.

"Paas ukko mielees ja paena partaas,
tae pietää uamulla kunnon uamuhartaas.
Jos lienet olevinas jottae sinä,
uamulla oun kyllä pappina minä."

Kronikat eivät kerro juuri lainkaan rangaistuksista, joskus on maininta seuran sisäisistä kurinpalautustoimenpiteistä tai sakoista, jotka on saatu tai toisten seurojen kanssa sopimisesta, jotta lupakiintiön ylittämisestä tai ohittamisesta koituvasta rangaistuksesta vältytään.

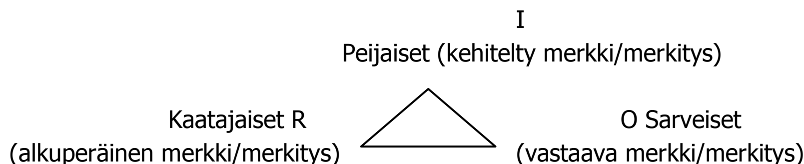
31. HILPEÄT HIRVIHIPAT – F31 Peijainen

Siinä lauloi Väinämöinen, pitkin iltoa iloitsi.
Naiset kaikki naurusuulla, miehet mielellä hyvällä
kuuntelivat, kummeksivat Väinämöisen väännätystä,
kun oli kumma kuulijanki, ime ilmankin olijan. (Uusi Kalevala)

31.1 Hirvipeijaisten kaava

Pitkin matkaa on ollut välähdyksiä kronikoinnin taidosta ja hirvijahdin syvemmästä olemuksesta. Kalevalainen runonlaulaja toteaa runoa lopetellessaan hevosenkin väsyvän pitkällä matkalla. Teksti on nyt tullut omaan hevosenjalan taittumakohtaansa. Paljon ei ole enää asiaan lisättävää. Kronikat puhukoot puolestaan. Tavat ovat hirvikannan kasvun myötä siistiytyneet ja saaneet seuroissa vakiintuneita muotoja. Arkaaisuus näkyy peijaismenoissa monin eri tavoin. Kaikilla seuroilla ei ole hirvikronikoitsijaa, joka kykenisi yhteisön tunnot sanoiksi pukemaan, mutta pohjoisten metsien erästäjä kokee voimakkaita elämyksiä sanoittakin. Yhteissaunominen riihisaunassa oljilla voi olla kronikan veroinen ohjelmanumero. Parempikin ellei runoudesta mitään perusta.

Hirvipeijainen ei ole samaa sarjaa tai perua kuin karhunpeijainen. Hirven peijaaminen on arvoitus, mutta mahdollista on, että vanha jouluporo-käytänne heijastuu syksyn hirvijuhliin. Peijaisten viettoon on sekoittunut syksyisiä vainajainpalvontamenoja, jotka pidettiin kekrinä. Myöhemmin kekriä, vanhaa joulua vietettiin lahtijuhlana syksyisen teurastuksen päätteeksi ja nautakarjan onneksi tarjoamalla ateria haltijahengille ja esi-isille. Juhlassa nautittiin viinaa, olutta ja ruokaa. Vietettiin mm. kekrin sarveisia. Sarveiset ovat nykyäänkin käytössä oleva nimitys joko kaato- tai lahtipaikalla otetuille viinaryypyille. Selvyyden vuoksi ja käytännön kirjavuuden takia on syytä selkeyttää hämmäännyttävää nimikäytännettä siten, että kaatotapahtumassa otetut ryypyt ovat kaatajaisia. Nylkytapahtumassa otetut ryypyt ovat sarveisia ja peijaisissa otetut ryypyt ovat peijaisia. Merkitys voidaan semiotisoida Peircen triadisen merkin mukaan niin että peijaisten merkitys muodostuu noista kolmesta osasta, peijaiskestityksestä, kaatoryypyistä ja sarveisten otosta. Osin voi epäillä, että näkäräisillä on jotain tekemistä sarveisten kanssa. Näkärä on lähellä itikkamaista hyönteisnimeä mäkärä. On syytä epäillä, että hirveä on kutsuttu itikaksi, samalla perusteella kuin kruunupäätä nykyään kutsutaan lehmäksi tai sonniksi.

Kuvio 50. Peijaisten merkitys, peijaismerkin osatekijät kronikoiden mukaan.

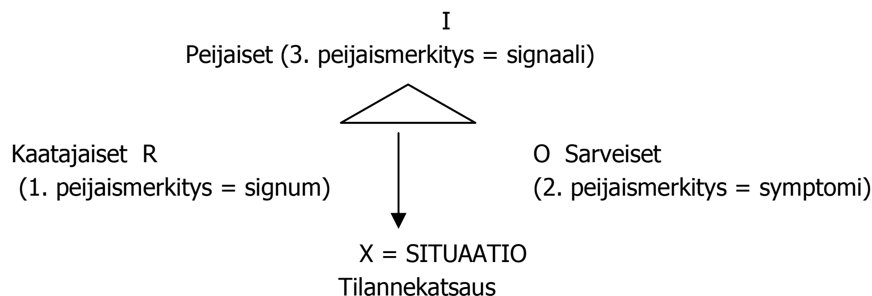
Petojen nimien merkitystä tarkastelleen Henni Ilomäen tutkimuksen mukaan saaliin ja pyytäjän välinen suhde rituaalissa muuttuu. Muuntelussa painottuu erityisesti viimeinen vaihe, joka käsittää 1) eläimen hyödyntämisen syömällä, 2) nahan muokkaamisen sekä 3) jäännösten tarkan hävittämisen. Peijaisvastaavuudessa syöminen korostuu varsinaisissa peijaisissa, jota vietetään tanssin, ohjelman ja kyläkunnan kanssa. Sarveiset ovat nahan muokkaamisvaihetta eli nylkytointa vastaava esipeijausmuoto, johon puijaaminen ja petkuhuiputukset kuuluvat ja jäännösten hävittäminen kuuluu sekin kaatajaistoimiin. Veret lasketaan ja joskus hirvivala tehdään veri-viinaryypyllä, mikä lienee vanha perinne sekin. Kaatajan kukittaminen havunoksalla sen sijaan saattaa olla alkuperästään laimentunut muistuma, jossa töllin, havupuita syöneen Tapion pöydän tekijän kaato palkitaan muiden töllistellessä tapahtumaa. Keyri on ollut vainajauskon pääjuhlia, johon on sekoittunut Tapion palvelusta, väittää Matti Waronen. Hirvipeijaiset ovat muuntunut jäänne keyrin eli köyrin vietosta, väitän minä. Waronen yhdistää myös Hipan ja Kalman, ja sanoo niiden edustavan manalan, tuonelan voimia. Ruotsalainen versio osuu täten peijaisnimityksessä varsin lähelle keyriä nimittäessään peijaisia hirvihipoiksi. Hirvi saatellaan nauraen ja tanssien tuonpuoleisille metsästysmaille. Kaatuneita hirviä ei surra eikä itketä, kaatumattomia kyllä.

Peijaaminen on myös puijaamista, mutta se ei rinnastu varsinaisten tanssillisten peijaisten viettoon, vaan sarveisten ottoon. Perinne on vanha, mutta ajan saatossa se on siirtynyt lapsiin kohdistuvaksi turhaan juoksuttamiseksi ja ohjelmanumeroksi syksyisessä teurastuksessa. Kronikoitsijat korostavat kertomusten olevan totta. Tämä totuus on suhteellinen, mutta väite todistaa kronikoinnin olevan juuriltaan yhtä syvältä arkkikuvista kumpuavaa ainesta kuin karnevaalinaurun atavistiset kuvat. Kronikka on kansankielinen myytti puettuna runomuotoon jahtikertomukseksi. Tosin monet jahtikertomukset ovat suorasanaista proosarunoutta, mutta muoto ei tee teksteistä vähemmän myyttistä. Vaikka karhunpeijaisilla ja hirvipeijaisilla ei suoraa yhteyttä olek toisiinsa, niin Matti Sarmelan konstruoima karhunpeijaisten seitsenosainen riittikaava tavallaan tulee esiin hirvikronikoissa, jos kaava suhteutetaan hirvimetsän tapahtumiin hirvifunktioiksi.

Karhunpeijaisriitissä jaksot ovat 1) valmistautuminen, 2) karhun löytäminen, 3) karhun herätys, 4) metsästysoikeustoimet, 5) saaliin kuljetus, 6) peijaisvalmistelut sekä lopuksi 7) peijaiset. Hirvestyksen rituaalisuus muodostuisi tämän kaavan mukaan seuraavasti.

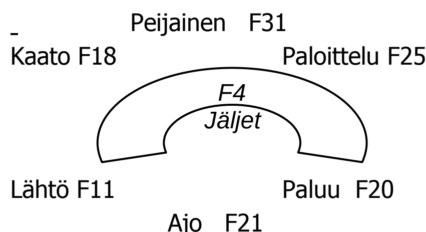
1) Valmistautuminen -> F11 Lähtö
2) Karhun löytäminen -> F4 Jäljet
3) Karhun herätys -> F21 Ajo
4) Metsästyoikeustoimet -> F18 Kaato
5) Saaliin kuljetus -> F20 Paluu
6) Peijaisten valmistelu -> F25 Paloittelu
7) Peijaiset -> F31 Hirvihipat.

Saatu tulos voidaan sijoittaa kahteen tasoon, meta- ja subtiedoksi. Peijaistanssit ovat tanssilattialla koettu ajotapahtuma, hirvihippa, jossa juopuminen ei ole pääasia eikä suotavaa. Juopuminen juhlistaa paluuta. Jäljet johtavat sylttytehtaalle. Jälki on perusmerkki, ja peijaamisen merkit paljastuvat signumin, signaalin ja symptomin kautta. Kun sarveisten jälkeen "sontaratas pyörii väärin päin" seuraavana aamuna, on kyseessä oire, symptomi, joka paljastaa esipeijaisia vietetyn. Kun kaataja saa havun hattuun ja porukka kaatoryypyn, on se merkki suoritetusta kaadosta. Hirvenkaato on hirvijahdin signum, peijaisten perusta lepää kaatajaisissa. Virallinen yhteinen juhlinta tapahtuu yhteisön juhlana, ja kyläpeijaisten pitoon tarvitaan kutsu, signaali, tanssiinkutsuna voi toimia kehoitus tai hanurin soitto.

Tilanne on tämä. Krtomukset ovat hirvipeijaisten viestinnän keskeisaihe. Mikäli jahti on onnistunut ja kiintiöt saatu täyteen, on syytä olla tyytyväisiä. Joskus peijaiset pidetään varalihan voimin, kun yhtään kaatoa ei ole tullut, tai joskus tyydytään tilanteeseen, jossa todetaan tyynesti yhden vasan/emän/ison juoksevan vielä vapaana.

Metataso (Kuvion yläpuoli): Peijaiskolmio

Subtaso (kuvion alapuoli): Metsästyskolmio

Kuvio 51. Peijaisrituaaliset elementit

Lähtöryypyt ovat olleet aiemmin maan tapa, mutta ovat vähenemään päin ajassamme. Runeberg todistaa:

Huomenryyppyä ei toki unhota mielevä Pekka
siemata itse ja langolleen myös tarjota, vaan he
riemuin ryyppäsivät, erätielleen lämpöä ottain.

Ja paluussa sama meno jatkuu, Hirvenhiihtäjät todistaa jälleen:

Käytyä vastakkain ilomielin virkkeli vanhus:
"Katsohan ett' olut on nyt tarjolla, Matti, ja ryyppy,
kun tänä iltana hirvet tuon ja on lämpöä tarvis,"
Virkki ja sälköä löi. Vaan Hennaa muistaen Matti
tarttui ohjakseen eik´ ennen päästänyt irti,
kuin isävanhukselt' aviokseen neitoa pyysi:
"Oltta ja viinaa saat tänä iltana, vaan, Sakariias,
ennen lähdentääs myös sult' anon yhtä mä tässä:
Suostu ja Hennasi suo, aviokseni tyttäres anna!"

Vielä peijaisissakin olut virtasi.

Arvokas Anna jo rauhoittui, kävi Pietari pöydän
Pintavan ääreen, mielissään lopun otti ja istui,
noin nimes, arvoisaa puhutellen Pyysalon äijää:
Juodaan yhtenä nyt, Sakar-ystävä, viel' ilon aikaan
rohkein mielin vain, kuten ammoin aikana huolten;
tääll´ ilomielipä näät vähän aikans´ ihminen olkoon,
kuin oravainen huoleti vain, varanaan pala kaarnaa,
aaltoja purjehtii, odotellen pääsyä rantaan."

Virkki ja joi, jopa myös Sakariias kannua nosti,
olven voimaa joi, halujuomaa, mielt' elähyttäin,…

Hirvenhiihtäjissä ei ole erikseen mainittu kaatotapahtumassa juodun, mutta eväitä jahtiporukka nautti hirven kaadon jälkeen. Viinan voimaa kuitenkin korostetaan Runebergin jahtikronikassa melko voimallisesti ja myöskin positiiviseen sävyyn sekä liitetään viina kaunopuheisuuteen, kun peijaisväki toivoo Pyysalon äijän puheen jälkeen, että hän olisi aina hieman humalassa. Pyysalon puhe kihlajaisparille vastaa peijaisten käytännettä pitää jahtia koskeva esitys tai kronikka.

Peijaiset ovat paitsi hääjuhlan tapainen rituaali, niin myös iloiset naurujuhlat, johon sopii Bahtinin kuvaama karnevaalirepliikki: Pitäisikö minun sietää, että juuri kun olen syömässä keittoani vertaisteni kanssa, vailla pahoja puheita tai ajatuksia, pääkoppaani tullaan raapimaan ja kopsuttamaan, ja korvaani lauletaan rekiviisun sanoin että:

Keittoa syöden jos juo ja ryyppää,
kuollessaan tiedä ei, kuka on syypää.

Samaan tapaan kuvaa myös Hirvenhiihtäjät peijaismenoja, joten osattiin sitä ennenkin iloa pitää.

Hiess´oli kaikkien päät, rahit ympäri leijui ja tuolit,
sinkosi pihdeistään pärevalkeat, kaatuvat oihki,
tahtia poljettiin, hohoteltiin, pilvinä sauhu
tuprusi mylläkän yllä, ja notkuin lattia ryskyi.

31.2 Kronikkasikermiä

Nykypeijaisten osatekijät peijaiskertoman mukaan ovat valmisteluun, ohjelmaan, muisteluun ja tarjoiluun liittyvät tapahtumat. Kronikka on pakollinen ohjelmanumero. Runoiluvelvoitteesta ei niin vain livetä, jos peijaisyleisö jahtikuvauksen haluaa. Peijaiskronikassa esitetään kiteytys jahtitapahtumasta ja sellaisena se on muistelukerrontaa.

…hirvitouhuista on aina väsätty runonpätkää ja kronikkaa.
Tehdään nyt vaihteeksi oikein kunnon raportti…
Nää riemun hetket muiston lokerossa säilyy,
Uudet jahdit, uudet kaatoryypyt riistamiesten mielessä jo päilyy. (A)

Semanttinen viisiö näyttää tältä:

VALMISTELU PEIJAISET
MUISTELU
OHJELMA TARJOILU

Peijaisateriaan ei kelpaa mikä tahansa hirven osa:

Peijaiskeittoon pannaan hyvät palat,
ei kelpaa jänteet eikä jalat.
Masa sanoo retevästi: Siihen pannaan pelkkää lihaa
Miks toi Masa perunoita vihaa, (A)

Kronikoissa kuvataan myös hirvestäjiä, mikä on saanut jotkut ajattelemaan tekemisiään.

Jotkut sanoivat vain,
ollaan alallaan,
silloin jouduta ei
mukaan kronikkaan.
Toki tasaisuudestakin
muutaman värssyn
sais´,
mutta pysytään,tänävuonna,
näissä jahtihommissa
vain.

Siis majalla jälleen on juhlat luvassa
ja hyörinä kova käy monessa tuvassa.
...
kyytipojaks otetaan vinkerporillinen kossua,
pari tangoa parketilla veivataan
uamuyöstä veikot ulos heivataan.
...
Näin syyven, juuven ja tanssahellen

iltoo vietämme jahtia lopetellen.
Tämmöset ol tämän syksyn jahin vaiheet
pojat eppäil siihen sisältyvän mafian aiheet.
...
Peijaiset vietettiin perinteisesti:
sisällä syötiin, ulukona kierti lesti.
...
Tällaset ol sempalot tällä kertaa,
hetkile näile ei liene vertaa.
...
Peijaisissa herkut oli monenlaiset,
niistä kiitokset ansaitsoo veikkoin naiset!
Keimit oli siitäi puolin lievän fiinit,
kun pystybaarissa tarjottiin aperitiivit. (A)

31.3 Pilailua ja huulenheittoa

Peijaiset ovat karnevalistinen juhla, sillä keskiajan karnevaaleissa jättiläishahmoilla oli repertuaari. Karnevaalijätit esittivät ”jättiläisten lauluja”, jotka keroivat kotiliedestä ja ruuanvalmsituksesta, millä on selvä yhteys peijaisrunoissa esitettyyn emäntien kiittelyyn peijajissopan valmistajina. Hirvipeijaishuumorissa on burleski puolensa kuten karnevaalissakin on. Teksteissä alennetaan ylevä, ja kuulijakunnan täytyy tietää taustat, jotta tekstit naurattaisivat. Karnevaalipuheen tapaan peijaiskronikoissa lukuisat pienet episodit ja huomautukset liittyvät aiheiltaan juhliin ja juhlintaan. Bahtinin toteamuksen mukaan karnevaali on suhteellisen hyvin säilynyt sirpale ikivanhan kansanjuhlinnan vapaudesta. Karnevaalissa ovat säilyneet kansanjuhlan peruspiirteet ja samaa voi sanoa hirvipeijaisistakin samalla kun peijaisilla on toisaalta juuret syvällä vainajainpalvonnassa ja hedelmällisyysriiteissä.

Karnevaali suppeassakin merkityksessä yhdistää saman käsitteen alle monia erilaisia paikallisia juhlia, joilla saattaa olla erilainen alkuperä ja joiden katsotaan kuuluvan eri aikakausille, vaikka niillä on yhteisiä kansanjuhlan iloon liittyviä piirteitä. Menneet juhlamenojen muodot luovuttivat karnevaaliin ainesta, juhlamenoja, esineistöä, kuvia, naamioita jne. Karnevaalista tuli todellisuudessa se säiliö, johon kertyi itsenäisyytensä menettäneiden kansanjuhlien muotoja. Karnevaali säilyi siellä, missä juhlaan siirtyi paikallisten juhlien alkuperäisiä muotoja ja ajan mittaan karnevalistisuus sai mitä moninaisimpia vivahteita näistä paikallisuuksista, toteaa Bahtin, naurukulttuurin tuntija.

Bahtin luokittelee Rabélais´n peijaiskuvat.

1) juhlinta ilman hartautta –> vrt peijaisten kolme eri lajia
2) vapautuminen totisuudesta, poikkeama arjesta -> vrt. huumori ja tanssi
3) tuttavallisuus ja samanarvoisuus –> vrt. miesporukka, tittelit pois - käytänne
4) säädyttömyyksien, vitsien yleistajuisuus -> vrt. julkinen kerronta, naiset ja lapset läsnä
5) arvonkielto ja hulluttelu (kruununriisto) -> vrt. kronikoitsijan itsevaltius
6) sanailut, irvailut, väittelyt -> vrt. henkilökronikat, kaskut, hutilaukaukset
7) puukkotappelun yhteys synnytykseen -> vrt. kaato, pisto ja suolistus, piirtäminen
sekä kaadon yhteys lisääntymiseen ja riistakantoihin(kannanvaihteluun)
8) voimasanojen käyttö -> vrt. kriisisanasto

Kun em. karnevalistiset ainekset ryhmitellään hirvikronikoiden maailmaa vastaavaksi, saadaan naurun taustalla vaikuttava merkitysketju esiin. Yhteys mielen ja kielen välillä on jahtikielen leikittelyn kohde. Käsite ja kohde ovat toisensa vastapari. Kielen sanat ilmenevät puheessa, mieliteot toteutetaan tapakulttuurin puitteissa. Bahtinin karnevaalikuvien lista jakaantuu kahtia kielen ja mielen kuvastoihin, jotka yhdistyvät karnevaali- ja jahtikielessä.

KIELI	MIELI
(puhe)	(tapa)
1) voimasanat	7) kaato
4) vitsit	5) arvostelu
3) sinuttelu	1) sarveiset
6) sanasota	2) peijaiset

SYNTEESI
jahtikieli

Peijaisjuhla on huipennus, joka kantaa uutta alkua, elämän voittoa kuolemassa. Ruualla on karnevaalissa erityinen suhde kuolemaan, sillä tulla nielaistuksi, syödyksi on kuoleman kuva. Peijaiskronikan tekijä vastaa karnevaalien tuhkakeskiviikon mietteiden tekijää, joka tuo jahtikuvat yhteisön saataville ja rakentelee runossaan arjen sanaston kautta kosmisiin mittoihinyltävää, kansojen kohtaloita ja yksilön elämää rakentavia myyttisiä kuvastoja, jotka elähdyttävät arkea seuraavaan hirvijahtiin saakka.

Kronikat kertovat karnevaaliperinteen tapaan paikalliset erikoispiirteet, harvinaisuudet, nähtävyydet, legendat. Juhlarunot nimeävät, nimittelevät, värittävät, mutta ensisijalla ovat silti talot, paikat, elävät tunnetut ihiset sekä nähdyt käsin-kosketeltavat esineet ja maisemat. Rikkana rokassa on kiinnostus kuriositeettin, harvinaisuuteen, kummalliseen, atavistiseen!

LOPPUSANAT

Päätelmät ovat kulkeneet omaa yksinkertaista rataansa, kahden tekijän mediana toimii kolmas, neljän tekijän mediana on aina viides, ja näistä muodostuu semanttisia viisiöitä ja tulkinnallisia kolmioita. Tulkinnnan semioottis-teoreettinen pohja on ollut jäsentämiskeino valtavalle tarina-aarteistolle, jota suomalaisissa hirvimetsissä eletään vielä 2000-luvulla. Päämääränä on ollut luoda erätrilogian toinen osa ja jatko kalamytologialle (Mulurautunen. Ruutanalliset säkeet 2006). Ensi alkuun haave nimipohjaisesta myteemien luomisesta tuntui sulalta mahdottomuudelta, koska hirvien toisintonimiä ei juurikaan tunnettu. Hieman peitenimien määritelmää laventaen hirven toisintonimityksiä on ollut ja on edelleen käytössä lukuisia.

Yhdistämällä kronikoiden mukaan jäsennetyt hirvenmetsästyksen funktiot hirvennimimyteemeihin (Ks. liite) syntyi erämyyttinen perusta, jossa semioottisin keinoin ja sanaston syvärakenteita hyödyntäen on päätelty totuuden sisältyvän tekoihin ja sanoihin yhdessä. Erästyksen eri lajeja on vain tiettyjen lajien osalta nimitetty erityisellä jahtinimellä. Vaikka linnustus nykyään kuulostaa yleistermiltä, se ennen oli lähinnä metsonsoitimella käymistä, sillä metsoa kutsuttiin arvonimellä lintu, vähän samaan tapaan kuin karhua on kutsuttu nimellä peto. Vaikka hirveä on peitenimellä kutsuttu jänikseksi, ja hirvi sanasta tulee hirvestys ja sorsa sanasta sorsastus, niin jäniksen metsästystä ei kutsuta jänistykseksi, vaan se on vain muodossa jäniksen metsästys. On makuasia sanotaanko hirvestys tai hirven metsästys. Merkitys ei muutu, jänistys ja jänismetsällä käynti taas ovat aivan eri asioita. Ero viittaa erästyksen olleen aina suurten tunteiden kohde, jota Bahtin kutsuu suuren kokemuksen kulttuuriksi.

Erätrilogiasarjassa on kolme osaa permiläisten jumalidolien tapaan. Perusta on kalastuksessa, särvin saadaan metsästyksestä ja linnustuksessa tulee pötyä pöytään. Nykysuomalaiselle erämiehelle nämä kolme mertsästysmuotoa näyttäytyvät lajikohtaisena, sillä kaikissa lajeissa on yksi tai kaksi lajia, joita metsästetään ylitse muiden ja joilla on erityisen merkitsevä asema kulttuurisesti. Suomalaisen kalastuskulttuurin keskiössä on lohi ja silakka, metsästyksen ytimen muodostavat jänis- ja hirvijahti, kun taas linnustus pyörii myyttisesti sorsastuksen ja metsonsoitimen ympärillä. Tästäkin heijastuu arkaaisen mielen taipumus luokitella käsitteitä asiapareittan. Kulttuurissa perusdikotomiat ylös-alas, eteen-taakse,oikealle-vasemmalle pyrkivät esiin monessa muodossa. Erätirologiassa on havaittavissa korkea-matalasuhdanteet. Erityisen korostunutta ylevän ja rahvaanomaisen kohtaaminen on hirvirunokerronnassa. Metsällä kohtaavat eri kansankerrokset, ylhäiset ja vähäväkiset tasa-arvoisina naurun merkeissä. Erämyyttisesti yleviä lajeja ovat lohi, metso, hirvi ja alempaa kastia ovat silakka, sorsa ja jänis. Kalevalassa mainittujen mytologisten hahmojen mukaan tulkiten hirvenhiihto on Lemminkäisen heiniä, sorsastusta hoitelee symbolisella tasolla kainalokanasen pyytäjänä Ilmarinen, joka on myös matkalaisten eli muuttolintujen suojelija, ja Väinämöinen on mestarikalastaja kuten Kantelettaren kalarunotkin sen todistavat. Kalasti tulenkin.

Erämerkitys piilee, elää ja voi hyvin kansanomaisissa erätermeissä sekä saaliseläimen nimityksissä ja saalistusta koskevassa elämystietämyksessä. Vanha säilynyt hirvitietous on ollut historiallisista syistä varsin niukkaa. Taitavat hirvestäjät pitävät tietonsa hallussaan kuin apajaansa suojelevat marjastajat tai kolme kovaa sanaa kätkevät tietäjät. Hirvimyyttisiin salaisuuksiin pääsy kävi päinsä vain työlästä kiertotietä käyttäen. Oli kaivettava kaikki hypoteettisetkin sanojen rippeet, jotka vain suinkin olivat löydettävissä ja tehtävä niistä päätelmiä, joiden paikkansa pitävyyttä saattoi testata vain nykytietämyksen valossa. Hirvielon viimeisintä ja luotettavinta tietoa edustaa Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos sekä metsästäjäkunnan kokemustieto. Tutkimuskohteiden valinta, kohdentuminen sekä painottuminen paljastavat kulttuurisen tason painotukset, jotka ovat taloudelliseen kestävän kannan periaatteeseen sitoutuneita. Periaate sinänsä on todennäköisesti hyvin vanha. Hirvellä on lajina ollut Pohjoismaissa suuri merkitys kansan toimeentulon kannalta. Aivan syystä havumetsien suurin riistaeläin on saanut nimekseen metsänkarja, jumalanvilja, iso eläin, elo.

Myyttisyys on koodattuna kiertonimiin, mutta totuuden esille tuominen tuosta aikojen kuluessa vyyhtiytyneestä merkkiverkosta on työlästä ja osin langat katkeilevat. Verkon selvitys ei ehkä ole onnistunut aivan vaurioitta, mutta vaikka verkosta ei aivan ehyttä levitettynä saakaan, voi siitä parhaimmillaan setviytyä esiin riittävä kudos ehyttä kokonaisuutta, jotta kokonaisuuden konstruoiminen on mahdollista asiantuntijalle. Funktionaalisen lingvistiikan periaatteena on tutkia mielen luomusten heijastumaa kielen tasolla. Olen pyrkinyt etenemään toisin päin, takaperoisesti. Suunta on ollut kielestä mieleen, sanoista tekoihin. Olen tehnyt näin tietoisena hukkumisvaarasta syväsemantiikan syövereihin. Toisaalta, jos jäät lähelle pintaa, et näe mitään erityistä mitä muut eivät jo tietäisi. Kyse on tulkinnasta, joten tieteelliselle täsmällisyydelle on väliin käynyt niin ja näin runollisuuden hyväksi, mikä minusta on ihan paikallaan. Onhan hirvi kuitenkin suomalaisten Pegasos, runo ja runoratsu. Sitä se on erityisellä tavalla nykyäänkin kronikoiden aiheena ja innoittajana.

Hirvipeijaisperinne on omaleimaista naurukulttuuria, jonka juuret johtavat eurooppalaiseen karnevaaliperinteeseen enemmän kuin loitsupohjaiseen karhuriittiin. Myös köyriperinteen ja hirvipeijaisten välillä on selvästi jotain yhteistä. Hirvi peijataan, jotta saataisiin hirvikanta pysymään. Karhu peijataan, jottei karhukanta kasvaisi liiaksi ja karhun kuolema siten kostautuisi kahta kauheammalla ja viljaa verottavalla tavalla.

Osa liitteistä on tutkimuksen oheistuotantoa, jolla ei sinänsä ole erityistä kosketuskohtaa kirjan tekstiin, mutta työ on tarvittu, jotta tulkinta oli mahdollista tehdä. Valitettavasti monet viisiöinnit ja muut luokittelut ovat nekin raakileita, jotka odottavat jatkokehittelyä. Osoittautui, että monet hirvifunktiot sisälsivät viisi keskeistä aihepiiriä, joista toistuvasti kaskuiltiin.

Hirvi on arvaamaton ja äänetön liikkeissään. Hirven liikkeitä verrataan tanssin sulavuuteen sanonnalla svengaa kuin hirvi, mutta Satumaa tangon säveltäjä Unto Mononen vaimonsa kertoman mukaan käytti hirveä viikatemiehen merkityksessä toteamalla toistuvasti, ettei ihminen tiedä josko jo huomenna on hirvi kartanolla. Sanonnalla tangosäveltäjä viittasi elämän katoavuuteen ja herkkään hengenlähtöön.

Ison jäljet on ollut muinaiselle ihmiselle merkittävä elämys kuten se on vieläkin. Suuria sorkanpainalluksia katsellessaan pieni suomaalainen kopukalla kulkija saattoi vain ihmetellä: Mikä tästä meni? Hiisi, ajakka, painajainen vai itse piru?

LÄHDELUETTELO

a) KIRJALLISUUS

Aava Aleksanteri: Musta lintu. Runoja, WSOY, Porvoo 1917
Ala-ajos Ilkka , Kairikko Juha K.:
Rakentamisopas metsästäjille ja riistanhoitajille. Gummerus Kustannus Oy, 2004
Christoffersson Sten:
Metsästyskoirat. Suom. Tuula Syvänperä. (at. Jaktuhundar 1996) 1997 Otava, Helisnki
Dubos René: Inhimillinen eläin: WSOY-Porvoo-Helsinki 1973
Bahtin Mihail:
François Rabelais. Keskiajan ja renessanssin nauru, Like Kustannus, Helsinki 2002
Brillat-Savarin: Maun fysiologia. Suuri ranskalainen gastronomian klassikko, Gummerus, Jyväskylä 2002
Ek Unto:
- *Hirventappopaikka, WSOY Helsinki-Porvoo-Juva, 1984*
- *Metsänmakuri, WSOY Porvoo-Helsinki-Juva 1990*

Haavio Martti, toim.:
- *Kansanrunojen maailmanselitys, WSOY. Porvoo 1955*
- *Kuolematonten lehdot, WSOY Porvoo 1961*
- *Kirjokansi, WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 1980*

Hakulinen Lauri:
Meteorologisten sanojen merkitysoppia, artikkeli Virittäjä
Hiltunen Ari: Aristoteles Hollywoodissa. Menestystarinan anatomia. Gaudeamus. Helsinki 1999
Hirvonen Sirkka, suom.
Riistaruutukokki. Jänis, kaniini, kauris, peura, hirvi, poro, karhu, villisika, mahava, riekko, fasaani, viiriäinen, kyyhky, peltopyy, pyy, metso, teeri, helmikana, sorsa, hanhi, , Helsinki at. ruots. Viltkokobok, WSOY 2006
Hyytinen Timo, toim.:
Hirvi vai muu. Eräkaskuja meiltä ja muualta; kuv. Martti Arkko, Arma Fennica, Jyväskylä 1993
Häkkinen Kaisa, Linnun nimi. Kustannusosakeyhtiö Teos. Helsinki 2004
Jormanainen Juha:
Suurriistan metsästäjän opas. Gummerus Kustannus Oy, 2005 Jyväskylä
Kairikko Juha K. Et al.:
Hirvijahti. Hirvieläinten metsästyksen käsikirja, Gummerus, Jyväskylä 1997
Karkama Pertti: Vapauden muunnelmat. J.L. Runebergin maailmankatsomus hänen epiikkansa pohjalta. SKS. Helsinki 1982
Korhonen Taro ja Nousiainen Miika. Paskakirja. Like Kustannus, Helsinki 2007
Kyong L. Kim:
Caged in Our Own Signs: A Book About Semiotics Volume LV;
Advances in discourse prosesses; Ablex Publishing Corporation Norwood New Jersey, 1996
Lagercrantz Eliel:
- *Kansanrunouden elämystausta, KSVK ?*
- *Laulava Lappi ?*

Larsson Hans:
Psykologia, suom. Emerik Olsoni, WSOY Helsinki 1916
Lehto Lasse J.: Suomalainen lintuopas. WSOY 2004
Leikola Anto: Kirjailija luonnossa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 119, Helsinki 1990
Lilja Saara: Antiikkia ja myyttejä, WSOY, Porvoo-Hki-Juva, 1990
Lönnrot Elias: Kalevala, 32. painos Uudesta Kalevalasta. at 1849, SKS, Helsinki 2005
Mallat Kaija: Naiset rajalla. Kyöpeli, nainen, naara(s), neitsyt, morsian, akka ja ämmä Suomen paikannimissä. SKS Helsinki 2007
Malinen Jere, toim. :
Hirvenmetsästyksen käsikirja, Otava Helsinki 2006
Melander K.R.: Hirvieläimiä Suomessa 16 ja 17 vuosisadalla, Historiallisen Arkiston julkaisuja XXVII, 2, Helsinki
Mello de, Anthony:
Havahtuminen. Toim. J. Francis Strud. Suom Vuokko Rissanen. Like. Helsinki 2003
Mortimer Lars.: Helge. Tuolla hirvi tallustaa! suom. Maiju Junko-Koskinen. Egmont Kustannus Oy Ab, Tampere 2002
Mäensyrjä Pentti: Lisenssikarhu, Karisto, Hämeenlinna 1983
Naryschkin D.: Hirvenampuminen kutsulta. Suom. Uusi hirvenmetsästystapa! Hämeenlinna 1909
Nygren Kaarlo: Hirvi. Tietosanakirja, kuv. Maija-Leena Wallén, Riistan- ja kalantutkimuslaitos, Helsinki 2002
Pekonen Osmo: Elämän puu, toim., WSOY Porvoo-Helsinki-Juva 1997
Penttala V. J.: Miesten matkaa, Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsini 1946
Rabelais Francois:
Pantagruel, Dipsodien kuningas. Kustannuskiila Oy 1989.
Råman Marita: Mulurautunen. Ruutanalliset säkeet. Tmi Semiopoli, Espoo 2006
Sarajas Annamari: väitös; Suomen Kansanrunouden tuntemus 1500-1700-lukujen kirjallisuudessa, Helsinki 1956

Satulehto Markku: Elämismaailma tieteiden perustana, Edmund Hussarlin tieteen filosofia, Suomen fenomenologinen instituutti, Tampere 1992
Sivula Jaakko: Lintu soidessa sokea: Suomen murteiden kiimatermistö SKS 1989 Helsinki
Streng, A. V.: Latinalais-suomalainen sanakirja SKS, Helsinki 1992

Tikkanen Pentti H.:
Erämiehiä hirvijahdissa, Karisto, Hämeenlinna 1996
Tahvanainen Aini:
- *Kuutamokettu ja muita erätarinoita, Karisto, Hämeenlinna 1988*
- *Sopulien yö ja muita erätarioita, Karisto Hämeenlinna 1990*

Tielaitos *Historiikkijulkaisu 1999*
Varonen Matti:
toim. Suomen kansan muinaisia taikoja. Osa I Metsästystaikoja, SKS Helsinki 1891
Virtanen Pekka:
Kynä käy. Aarno Liuksiala, taiteilija ja metsämies, Metsälehti Kustannus, 2003
Westermark Edvard:
Tapojen historiaa. Kuusi akadeemista esitelmää pitänyt Turussa syksyllä 1911,suom. Joel Lehtonen, Otava, Helsinki 1913
Ylinen Raimo: Sadetta ja aurinkoa, Karisto, Hämeenlinna 1974

b) MUUT LäHTEET:

http://www.media.hut.fi/~as75120/2005/luennot/mediasignaalit-2x2-v1.pdf#search=%22modaliteetti%22: mediasignaalit, luentosarja, TKK, taltioitu helmikuu 2007

Eerola Eero: *Eräpäiväkirjat 2 kpl, ja valokuvakansio sekä hirvijahti Toivaalan metsästysseurassa syksyllä 1999.*
Ervamaa M.: *Hirvipolku. Kertomus UMY:n Oulun alaosaston hirven metsästyksestä alkaen v:sta 1948. Erätulet 77 vastausaineistoa, SKS*
Gerevich-Kopteff, Éva:
Hirvi. Moniste. Suomentanut Pasi Koste kirjasta Jeképtar(Vertasukuvasto), toim. Jóppal, Jankovics, Nagy, Szemadam
Ilomäki Henni: *Eläinten nimittäminen ja luontosuhde. Petojen roolit pohjois- ja rajakarjalaisissa kalevalamittaisissa runoissa. Suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen lisensiaattityö Helmikuu. 1986 Helsingin yliopisto*
Issakainen Aatos ja Aili:
Kesällä 2007 luovutettu kaksi kronikkaa, jahtikronikka ja historiikkikronikka, jotka tehty Jyväskylän seudulla.
Jalkanen Risto:
Otteita maailmankuulun metsästysseuran Hyypiökivalon Pyyntömiehet ry:n ent. Siberian Pyyntömiehet r:tön y. Maineikkaalta 25-vuotistaipaleelta 1972-1997. Moniste Hyypiökivalon Pyyntömiehet ry. Rovaniemi, 15.4.1997
Nauha-aineistot:
Metsästäjälehden kyselyyn tulleet oheistuotteet, äänitenauhat yms., joista huomattavimmat ovat Jouni Jäkälän avustamana saadut ja tuotetut Jussi Tikkasen jahtipiirrokset sekä Keski-Suomen riistanhoitopiirin nauha-aineisto 1970-luvulta.
Opinnäyteaineisto:
Seminaari- ja opinnäytetöissä kertynyt sekalainen materiaali, joista osa on kirjallisuudesta, osa arkistoista (SKS, KOTUS) ja osa haastatteluista ja muista havainnoista peräisin.
Pääkkönen, Lauri W:
Murrearkiston (KOTUS) luokittelemattomat kyselyvastaukset ja Kansanrunousarkiston paikallistarinakortisto.
Råman Marita:
- *Hirvikronikkain semiopoetiikka. Pro gradu opinnäyte, folkloristiikka,*
- *seminaarityöt, tutkittu kaskuja, Helsingin yliopisto, 1999*
- *em. tutkimusta varten kertynyt muu materiaali ja artikkelit*
- *omakustanteinen mytologiatutkimussessio elokuusta 2002 toukokuuhun 2004*
- *kenttätyöretki Sallan maisemiin Unto Ekin kutsusta keväällä 2002*
- *eräkirja-arvostelut, 9 arviota antologiaan Kotimaisia eräkirjailijoita, BTJ 2003.*

Samuli Sillman:
Opinnäyte Kainuulainen hirvenmetsästys , haastattelu- ja lehtileikeainesto sekä puhelinkeskustelut.
Söderlin Salme:
Hirvisillä -leikki. Seminaariesitelmä 3.11.1952 Suomalainen ja vertaileva kansanrunoudentutkimus, HY
Tuovinen Pentti: *Luovutettu syksyllä 1999 yksi kronikka vuoden 1998 hirvijahdista.*

c) KUVAT:

Anonyymi, hirvivalakuva Itä-Suomesta (graduaineistoa)
Asko Hämäläinen, hirvivalokuvat kannessa, liitteessä ja tekstissä
Aarne Liuksiala, tekstin osana tussipiirros
Lars Mortimer. Strippi Helge-sarjakuvasta
Samuli Paulaharju/Kansanrunousarkisto, SKS, tussipiirrokset
Marita Råman, digivalokuvat
Juhani Tikkanen, tussipiirrokset (graduaineistoa)

III

LIITTEET

Lahmu

JAHTISANAT LIITE 1

Tämän jahtikielikoosteen hakusanat on poimittu hirvikronikoista ja täydennetty eräkirjallisuuden ja metsästystietokirjallisuuden sanastoilla.

Ahrinkainen.

Suden vanhentunut peitenimi. Johdos sanasta ahdistaa, ahdistella. Suden piirittämä hirvi, ihminen tai heikontunut eläin joutui "ahrinkoon" so. ahdistavaan tilanteeseen. Sudella on ehkä ollut runsaastikin käytössä peitenimiä, mutta niistä suurin osa on susirajan vetäytymisen ja susikannan pienenemisen myötä unohtunut. Muita suden peitenimiä ovat jouhiturpa, Viron hurtta, volonaama, vain joitain mainitakseni. Henni Ilomäki oon seminaarityössään eläinten nimittämisestä ja luontosuhteesta käsitellyt petojen roolia pohjois- ja rajakarjalaisissa kalevalamittaisissa runoissa ja tutkimuksessa on esitelty ketun, suden ja karhun nimeämiskäytännettä. Suden suuhun liittyviä "bahuvriihi-yhdyssanoja" hän esittelee syntyloitsuista kotoisin olevan jouhiturpa, karvasuu, tuulikulkku.

Suden jolkottelu saalismatkoilla ovat tuottaneet häntään liittyviä ilamisuja kuten tuulihäntä, villahäntä, viluhäntä. Villahäntä ja Karvajalka ovat tosin melko yleisiä lintujen ja nisäkkäiden yleispeitenimiä. Joissain loitsuissa "ukko Turjan maalta" merkitsee karhua Ja "Lapin akka" sutta. Sutta on kutsuttu myös sanoilla torvihäntä, turvehäntä, villahäntä ja koira, joista viime mainittu karvajalan tapaan on yleispeitenimi, joka sopii niin käärmeelle, karhulle kuin sudellekin, j.a tässä mielessä koira tarkoittaa lähinnä vahingollista pirun käskyläistä ja koiraa merkitseviä muitakin viittauksia on, mm. Ulvotar ja käärmeen toisintoja kuten keitulainen ja sykkä, maan kavala. Erikoista suden peitenimissä on sanat karjanhoitolotsuissa oleva siipulintu ja hiisi, lappalaisen lempilammas, jotka ehkä ovat sotkeutuneet räähkälintuun ja hirveen. Mutta on viitteitä siihenkin, että hiisi on yleisnimitys peitenimenä ja tarkoittaa lähinnä metsänelävää enemmän kuin yksittäistä lajia. Suteen ja karhuun on melko yhtäläisesti liitetty kaksi toisiinsa liittyvääominaisuutta, jäljet ja jukseminen. Koiraa pidetään suden sukulaisena, ja sen hellittely- ja peiteniminä on ollu mm. kutaleturkki, mustaturpa, huutikkapää, pitkänenä, kakarasilmä, suorakorva tai hitukorva, käpäläkynsi, kiekkohäntä. Sutta Kaarle Krohnin mukaan on kutsuttu nimillä vyyhtiturpa, irvihuuli, roukkohammas, kaihisilmä, korentoselkä,
vonkulasääri, höikköhäntä. Siis jonkin verran eri tavoin kuin Ilomäen kansanrunokeräelmässä.

Kansallisrunoilija J.L. Runeberg tunnetaan lähinnä Vänrikki Stoolin tarinoitsa ja Hirvenhiihtäjistä, mutta hänen ensimmäinen eeppinen runoelmansa aiheena oli susi (Wargen), jonka hän aloittu vuonna 1823, mutta työ keskeytyi ja Runeberg kirjoitti runoelman uudelleen Saarijärvellä bukoliseen eli maalaisromanttiseen tyyliin. Nuoruudessaan Runeberg oli innostunut parodiasta, mutta siirtyi sitten eklogiseen suuntaan idylliseen epiikkaan, joka Hirvenhihitäjissä on selväpiirteisesti esillä.

Ajokuningas

Vuosittaisen valtakunnallisen kilpaottelun voittanut suomeajokoira. Tällä ei tarkoiteta kunnostautunutta ajomiestä, vaikka hän olisi ollut vuosikymmenet taitava ajaja. Sen sijaan monta hirveä kaatanut, vaikka salaakin ja ehkä eniten juuri niin, on hirvikuningas. Ajokuningas on metsästyskoirien parhaimmiston kunnianimi.

Ajomies

Hirvimyyteissä on kertomus miehestä, joka ajoi juosten takaa nopsaa kuusijalkaista peuraa. Eihän siitä mitään tullut, ajomies jäi jälkeen pahan kerran. Pojasta polvi muuttui, hirvipeura menetti ajan saatossa kaksi jalkaansa ja hirvestys tuli mahdolliseksi ihmiselle. Pitkässä juoksussa ihminen voitti, ja juoksee nyt hirvipolkuja pitkin metsässä. Ajo- ja sekametsästysmuodoissa osa hirviporukasta on ajomiehiä. Ajomiehellä ei ole asetta mukanaan, ainoastaan erilaisia ralistimia ja pillejä, joilla hän kulkiessaan ajoketjussa pelottaa hirvet liikkeelle kohti passipaikalla odottavaa ampujaa. Ajomiehiä on porukassa yleensä useampia ja he muodostavat ajoketjun, vitjan, lenkin, jonka tehtävänä on toimittaa hirvet sovittuun suuntaan. Ks pyssymies

A**lio eli aljo**

Pohjoisten metsien kasvatti, sanaseppi Unto Ek on käyttää karhusta nimeä alio. Lemminkäinen on tunnettu myyttinen hirvenhiihtäjä, jolla on selvä yhteys rakopuumystiikkaan, pakkasen syntyyn, säihin ja puihin. Murrearkiston tietojen mukaan aliopuu on vanha pitämyspuun nimitys. Lapsillakin saattoi olla oma nimikkopuunsa l. aliopuunsa. Puulaji saattoi olla mikä tahansa. Pitämyspuun nimitys lienee lähtöisin käytänteestä, jossa karhunkalloa pidettiin hongan oksassa tai kiinnitettynä runkoon. Karhunnostatus oli vanha kostotaikuus ja joihinkin puihin tehtiin siinä tarkoituksessa mieskuvia. Koska karhun peitenimi on myös mies, voi asialla olla yhteyttä pitämyspuun merkityksen muodostumiseen, varsinkin kun seuduilla, joissa miehenkuvia vielä puista on löydetty on ollut elävänä myös muistikuva erityisistä köyripuista, puista joissa haltijat ja vainajahenget asustivat. Havu hatussa on kaatajan kunniamerkki, mutta alkujaan toimi on voinut olla osa suojaamistaikuutta, jolla luonnon tasapainoa horjuttanut on suojautunut metsän haltijan kostolta. Havupuita joka tapauksessa kunnioitettiin, eikä niitä annettu tyttölapsen aliopuuksi. Aljo on myös elätti, kesytetty villieläin, mikä ei ole kovin kummallista sillä monella kesämökkiläisellä on nykyaikanakin oma aljo, siili sillan alla. Alio on kasvatti eli suojatti esim. aljokettu, aljovaris, mutta myöskin aljopuu, aljokuusi, aljokoivu, joko istutettuna tai kaunistukseksi jätettynä. Väinämöinen jätti kaskeen käen kukuntapuun, suomalaispihoilla on ollut tapana jättää pihakoivu tai muu puu kuulijapuuksi. Karhuja ja hirviä on pidetty tarha- ja sirkuseläiminä vaihtelevalla menestyksellä.

Astuttaminen.

Naudan hedelmöittäminen sonnilla. Kun joka talossa ei ollut siitoshärkää, niin lehmän tullessa härilleen eli kiimaan, se oli käytävä sonnin luona astuttamassa. Monet karjataiat pohtivat ongelmaa, jossa lehmä on maho eikä poikiminen onnistu astutuksesta huolimatta, jolloin epäiltiin jonkun pilanneen karjaonnen. Toisinaan taas into, luonto ei osunut jommallakummalla astutusosapuolella kohdalleen. Joko sonnin luonto ei noussut tai lehmä ei suvainnut. Usein tämä vaiva selvitettiin suolan avulla, joskus olivat voimallisemmat taikakeinot tarpeen.

Asuntohirvi
Paikkauskollinen hirvi; yleensä vasallinen naaras, joka liikkuu pienehköllä alueella ravinnonhaussa, vaikkakin yölliset retket voivat ulottua kilometrien mittaisiksi. Näillä yöllisillä retkillä on yhteys käsitteeseen joron jäljet, jolloin hirvi tai ihminen on joutunut kaikessa hiljaisuudessa omilla teillä kulkiessaan hukkateille.

Ajokuningas
Vuosittaisen valtakunnallisen kilpaottelun voittanut suomeajokoira. Tällä ei tarkoiteta kunnostautunutta ajomiestä, vaikka hän olisi ollut vuosikymmenet taitava ajaja. Sen sijaan monta hirveä kaatanut, vaikka salaakin ja ehkä eniten juuri niin, on hirvikuningas. Ajokuningas on metsästyskoirien parhaimmiston kunnianimi.

Ajomies
Hirvimyyteissä on kertomus miehestä, joka ajoi juosten takaa nopsaa kuusijalkaista peuraa. Eihän siitä mitään tullut, ajomies jäi jälkeen pahan kerran. Pojasta polvi muuttui, hirvipeura menetti ajan saatossa kaksi jalkaansa ja hirvestys tuli mahdolliseksi ihmiselle. Pitkässä juoksussa ihminen voitti, ja juoksee nyt hirvipolkuja pitkin metsässä. Ajo- ja sekametsästysmuodoissa osa hirviporukasta on ajomiehiä. Ajomiehellä ei ole asetta mukanaan, ainoastaan erilaisia ralistimia ja pillejä, joilla hän kulkiessaan ajoketjussa pelottaa hirvet liikkeelle kohti passipaikalla odottavaa ampujaa. Ajomiehiä on porukassa yleensä useampia ja he muodostavat ajoketjun, vitjan, lenkin, jonka tehtävänä on toimittaa hirvet sovittuun suuntaan. Ks pyssymies
-

Erämieshenki
Sanaa käytetään jossain määrin erikoisesti, melkein kuin ne olisivat osa "henkimaailman juttuja". Sanonta ei viittaa mihinkään metsän henkeen tai haltiaan, vaikka Tapion ja Mielikin hahmot kansanrunoista elävät eräkirjallisuudessa. Erämieshengellä sisäsuomalaiset tarkoittavat erähenkisyyttä, innostusta ja harrastuneisuutta metsästystä ja kalastusta kohtaan. Arvi Venäläisen mukaan tällainen into esiintyy erityisesti jahtikauden ensimmäisenä aamuna, jolloin "on uamu tuo ollu touhua täännä, ja **erämieshenki** korkeena käänä." Toisin sanoen innostus on huipussaan jahtiaamuna.

Etusormi
Monella 1900-luvun maaseudun kasvatilla voi olla muistikuva kiellosta, ettei saa osoittaa sormella. Tällöin kyseessä on etusormi. Sormimerkeistä tunnetuimpia lienevät peukalon ja pikkurillen muodostama sarvipää ja keskisormimerkki, joka on lähinnä visuaalinen haistattelu. Metsästäjäperinteessä sormilla ja kädellä on erityinen merkitys, mutta metsästäjä ei puhu sormista lainkaan, on vain koukistajalihas ja liipasimen painanta. Kädet saattavat täristä riistahorkan kynsissä, tai ei kädet, ase tärisee. Kaikki käden sormet ovat kuitenkin olleet nimetyt, vasen käsi toisin ja oikea toisin. Lähes poikkeuksetta peukalon nimenä on peukaloputti ja etusormen suomensotti tai tuomentotti. Poikkeuksia on muiden sormien osalle tullut enemmän. Harvinainen, ilmeisesti vasemman käden tietoa edustava sormiloru kuuluu: Puomistukki, eppiikki, försmanni, herttajussi ja pikkuvilkkari. Koukistaja on saanut nimekseen eppiikki, mutta varsin veikeästi tunnemme päällysmiehen savolaisominaisuudesta.

Hevoslykky
Orin kiima. Hevonen oli arvokas kotieläin, joten vasominen oli varsin toivottava tapahtuma.

HeikkinenVäinö.
Lieksalainen maanviljelijä, joka tunnetaan 1900-luvun maineikkaampana karhunkaatajana ja Martti Kitusen (1747-1833) manttelinperijänä. Eräkirjailija Veikko Rissasen selvityksen mukaan Kitunen kaatoi 193 karhua, upseeri Berndt Höök 134, joka myös sai mestarikaatajan nimen. Heikkinen itse pohti naapuruston pitävän häntä "kaikenkaatavana". Suurimman karhun tiettävästi silti kaatoi erärunoilija Ignoi Vornanen, jonka kellistämällä karhulla oli 303 kiloa. Tosin punnitsemattoman käsityksen mukaan ennätys voi olla Kuusamossa, jossa kellistyi noin 340 kilon painoinen kuningaskarhu. Mutta kun sitä ei punnittu! Myöskin naiset ovat kaataneet karhuja. Karhunkaatajasuvun veri sattui Sverdlovskissa periytymään Anna Taskinalle, joka kaatoi 40 karhua, kun mies ja poika eivät halunneet moiseen touhuun ryhtyä. Väinö Heikkinen ampui ainakin 36 karhua - vai pitäisikö sanoa isommaisia. Kuuluisat hirvenkaatajat ja hirvikuninkaat ovat hekin saavuttanneet yli sadan hirven kaatomäärän.

Hiisi
Varhemmin ajateltu kalmistonhengiksi, jotka syntyivät rauhattomista sieluista ja kiusasivat ihmisiä joko nostatuksen tai muun syyn vuoksi. Oliot vaeltelivat rauhattomina ja kalevalainen säe, päätyi hiidet kuulemahan… viittaa tähän vaelteluun. Hiisi nimitystä käytettiin sekä yksikössä että monikossa ja joiden kalevalainen synonyymi on juuttaat. Nämä olennot olivat "kolisijoita" ja muita kiusanhenkiä, joita nykyaikana kutsutaan "poltergeisteiksi" eli räyhähengiksi.

Mikä Hiisi itse asiassa on? Hiisi on sekä metsä, korpikuusikko, pyhä lehto että myyttinen olento. Metsärunoissa sekä karhua että hirveä voidaan kutsua epiteetillä hiisi. Olentona hiisi rinnastetaan myös piruun ja paholaiseen. Emälempo on Hiiden epiteetti. Vähemmälle huomiolle on jätetty maininta hiidestä hirvenä. Hittawainen, joka jänikset pensaasta ajaa on synonyymi Hiidelle hirvineen. Hiiteen rinnastuvissa paikkojen lähinimien joukossa on useita naiseen viittaavia naara- ja kyöpelinimiä. Kyöpelinlukko muistuttaa melko paljon taikakalu Tapion lukkoa, ja koska Rautalammilta kotoisin olevat metsäsuomalaiset ovat säilyttäneet muistitietorippeitä metsänpeikon sitomisesta, lienee sillä yhteyttä hiisihahmoon. Toisaalta melko mystinen on merkitykseltään arvoitukselliseksi jäänyt arvoitus Suoniemeltä: Meirän pihassa on semmonen naara, jota ei sata miästä sarvista kaara. Mikä se on? - Kaivo ja yhtä outo on sutkaus: Kyllä Naaranvuoresta päiviä tulee!.

Hirvestys.
Hirvi on ikiajoista asti ollut tärkein ja merkittävin riistaeläin jäniksen ohella. Niinpä hirvenmetsästys on saanut oman nimityksenä kalastuksen ja linnustuksen rinnalle. Linnustuksessa vastaavasti sorsa on katsottu niin merkittäväksi riistaksi, että se on saanut oman nimityksen sorsastus. Kaloista vain lohi on saanut lajikalastuksen nimityksen. Puhutaan lohestamisesta. Joidenkin permiläisten idolien mukaan tietyillä lajeilla on yhteys. Hirven kuvan yhteyteen on kuvattu

vesilintu. Äänisen kallioissa hirvien joukossa lipuvat hanhet ja joutsenet, vesilintuja nekin. Metsästysterminologian valossa vaikuttaa siltä, että merkittävin eräanti on saatu lohesta, sorsasta ja hirvestä.

Hirvi (Alces alces) ;
Hirvellä on monenlaisia nimiä ja nimityksiä jahtikielessä. Koska monet hirven vaihtoehtoiset nimitykset ovat olleet käytössä vain paikallisilla murrealueilla eikä tieto ole aina siirtynyt sukupolvelta toiselle jahtiveren hiipuessa, ovat monet nimet kadonneet muistista ja käytöstä. Vanhasta kiertonimikäytänteestä yleisin on hirven muuttuminen nimettömäksi lihamassaksi, otukseksi, saaliiksi heti kaadon jälkeen. Jälkien etsimisvaiheessa kyseessä on pelkkä hirvi. Metsällä sen sijaan voidaan käyttää hyvinkin runollisia ilmaisuja kuten Mielikin lahjaviini tai Tapion oma. Lisäksi aatoluvat määrittävät hirven laadun ja sen onko kaato luvallinen vai ei. Tällöin kerronnassa vilahtelee sukupuolitetut nimet uros, emä, vasa, lehmä tai härkä. Kun saalis on lopulta paloiteltu, jaettu ja syöty, hirvi muuttuu ns. elopainoksi, esim. viisisatakiloiseksi. Vaikka hirvi on suurin riistaeläimemme ja sen kansantaloudellinne merkitys on huomattava, niin hirven peitenimiä ei monta tunneta, vaikka karhun peitenimiä on konstruoitu noin neljäsataa (400).

Kaarle Krohn on nimittänyt hirvieläintä nimellä cervus alces, jonka toisintoniminä hän ilmoittaa olleen mm. metsävilla (metsänkarvainen) laajapää mätäpää porkkasilmä (kuin tarvoinporkat) ryttyniska, netkaselkä, lapiakämmen, taahkiojalka, kaviojalka, ruuvihäntä, maamittari, honganpiiskari, hiiden poika, lemmon poika. Arkistoissa on kyselyissä tai muina mainintoina hirveen todennäköisesti liittyviä nimiä koru, kypsis ja romi. Hirven vanhat kansanomaiset nimet ovat monin osin sekoittuneet peuran nimeen. Moderni metsästyssanasto tuntee kaksi peuraa "Rangifer tarandusta", joista fennicus on metsäpeura ja tarandys on tunturipeura. Vanhassa kansanomaisessa jaottelussa jako on ollut samantapainen, perusnimi on ollut peura, josta erikseen on mainittu kesyyntynyt ja iso versio. Jalopuera so. "isopeura" on hirvi, metsäpeura on tavallinen peura ja tunturipeura on poro.

Hirvianomus
Metsästyslaina ja muiden lakisääteisten määräysten mukaan hirvi on rauhoitettu eläin,ota saa metsästää luvanvaraisesti erikseen laissa määrättynä ajanjaksona. Metsästyslaki puhuu pyyntiluvasta, hirvestä puhuen hirvieläimen pyyntilupa on saatava ennen metsälle lähtöä ja anomukset käsittelee riistanhoitopiiti ylemmältä taholta saatujen ohjeiden ja arvioidun hirvikannan suuruuden mukaan. Jollakin alueella hirviä voi olla niukasti, toisaalla runsaasti. Lupia ei näin ollen myönnetä rutiininomaisesti samaa määrää samalle porukalle joka vuosi. Hirvianomuksen teko ja sen toteutuma ovat osa hirvestyksen jännitystä. Aina ei hirvikansa ole tyytyväinen ja posket hehkuen saa viranomaistaho kuulla kunniansa. Hirvianomus on tunteita nostattava virallinen kaavake riistanhoitoviranomaisia varten ja siinä anotaan lupaa hirven kaatoon.

Hirvijahti
Kyseessä on metsästys, jonka saalistavoitteena on hirvieläin alces alces. Pienempiäkin hirvieläimiä jahdataan, peurajahti on tavallisin vaihtoehto hirvijahdille Suomessa. Hirvijahti on kokonaisuus, joka voidaan toteuttaa monella eri tavalla, ajometsätyksellä, vaanimalla, seuruemetsästyksellä, koiraa apuna käyttäen jne. Jahti alkaa jo ennen kuin se on alkanutkaan, lupahakemuksen lähettämisellä. Metsästyskautena jahdissa ollaan onnen ja kaatokiintiön mukaan tiiviisti, joskus väsyksiin asti. Jahti jakaantuu sekä kauteen, joka kestää noin 2 kuukautta lokakuusta joulukuulle ja kauden yksittäisiin jahtiretkiin, joiden pituutena on viikonloppu tai päivä pari. Päivän jahtia pidetään yleensä haavakko ja kauden hirvijahtuun pituutta kertyy, jos lupakiintiö ei ota täyttyäkseen. Kun onni potkii, on aika viettää peijaiset, pienet tai suuret sen mukaan kuin tapahtunut antaa aihetta.

Hirvijuhla -> hirvipeijainen, hirvihippa
Peijaisiksi sanottiin sellaisia perhepitoja kuten häitä läksiäisiä ja kuuliaisia, nykyään jollakulla paikkakunnalla näitä pitoja sanotaan PESSAKOIKSI (PESSAKKA). Myöskin karhunpeijaiset on tunnettu, peikko on paha henki, peijakas on ihmettelysana, peijooni on veitikka ja sepittäjä, juutas lievä kirosana. (KOTUS, pl: Oskar Lipsanen, Virtasalmi) 29.12.1929

Hirvikello
Kaavakuva, joka osoittaa tappavaa osuma-aluetta eri suunnista ammuttuna

Hirvikärpänen
Hirvikärpäsen purema saattaa kuullostaa jonkinasteiselta metsästykseen hurahtamiselta, mutta kyseessä on pieni hyönteinen nimeltä Lipoptena cervi. Työssä on esitetty totemismihypoteesi, jonka mukaan hirven mytologisia sukujuuria tulisi etsiä kasvimyyttien kautta. Vanhoissa kansanomaisissa kasvien toisintonimissä esiintyvät kirppu, kärpänen ja mehiläinen kärkisijoilla. Muita hyönteisiä kasvin nimissä ovat mm. koi, lutikka, täi ja ampiainen. Muista lajeista mm. mato, kastikainen ja toukka mainitaan. Hirvellä madot aiheuttavat sairauksia. Hirveen yhdistyviä kärpäslajeja on kahdenlaisia. Hirvikärpänen (Lipotena cervi) on niistä yleisesti tunnetumpi. Hirvenpistokärpänen (Haematoobosca alcis) on uusi tulokas Suomessa. Se havaittiin ensi kertaa vasta 2000 vuoden alussa. Kooltaan laji on hieman mäkärää suurempi ja elää vain hirvessä, hirvestä vaiko hirvellä. Kaansaomaisesti hirvenpistokärpästä voitaisiinkin kutsua kuvaavasti hirvelläeläjäksi. Uudistulokas sikiää runsain parvin jopa monta sukupolvea kesässä, sen jälkeen kun suvun alkunaaras on onnistunut munimaan tuoreisiin ulosteisiin heti alkukesästä. Molemmat hirven kiusakärpäslajit ovat verenimijöitä, jotka sankkoina laumoina piirittävät tai miehittävät .

Muista hirvilajeista poron kesäaikainen kiusa, räkkä, on hyönteisten aiheuttama, joten hyönteisten ja hirvieläimen välinen symbioosi on ollut tunnettu vuosituhansia, vaikka loislajit aikojen saatossa ovat ehkä vaihdelleetkin. Vaivat ovat pysyneet. Menemättä sen pidemmälle poronhoidon kiusallisiin puoliin, metsästäjä joutuu tutustumaan hirviloisten lisäksi koiran loisijoita. Metsästyssanastossa on näistä loisijoista mainittu mm. hakamato (anclylostama canina), koirankirppu (Ctenocephadilus canis) sekä koiran täi (Linognathus setosus). Lisäksi samaisessa metsästyssanakirjasessa on maininta kettusyyhystä, jonka aiheuttaa syyhypunkki (Sacropetes scabiei var. Vulpes). Loisen aiheuttamaa ihhotautia kutsutaan kapiksi, ja se voi koitua kettukuoman kuolemaksi. Itämaisessa kirjallisuudessa sanonta "kapinen koira" on herjauksista suurimpia. Syyhyä esiintyy koirassakin.

Paholaista nimitetään kärpästen herraksi, ja kun hirven toisintonimi hiisi viittaa samalla myös piruun, ja varsinkin kun syntytarinoiden mukaan hyönteiset ja matelijat ovat pirun synnyttämiä, niin hirven ja poron loiset ovat olleet kiusankappaleita, kiusaajan aikaan saannoksia sekä ihmisen että eläimen kannalta. Yrtit ja kasvit ovat olleet rohtokäytössä ikiajoista lähtien. Alkuperäinen kasvinnimen ja hyönteis- tai eläinnimen yhdistäminen on saattanut johtua toiminnallisesta yhteydestä ja ajatuskulku on voinut kulkea similaris similibus -periaatetta noudattaen. Samankaltaisuus on ajateltu samansukuisuudeksi, joten tehokas rohto on kenties ajateltu olevan samaa sukua.

Voikukka on pohjoismaissa yleinen luontokasvi. Suomessa tämä keltakukkainen laji on saanut aikanaan monia toisintonimiä, joista monet viittaavat eläimiin. Ruotsiksi kasvia on nimitetty mm. leijonanhampaaksi. Lisäksi ruotinkieliset toisintonimet ovat tätä kasvia kutsuneet myös nimellä "rävrumpa", mikä voitaisiin kauniisti suomentaa ketunpuoksi eli rumasti sanottuna revonperseeksi. Ketunpuo, rävrumpa on lisäksi muutaman muunkin kasvin nimi, joten oma arvoituksensa kätkeytyy useamman eri lajin tarkoitukselliseen nimeämiseen samalla kiertonimellä.

Lopuksi kerrattakoon vielä Lönnrotin kasvinnimitoisintojen hyönteismaininnat.

Koi 1
Lutikka 1
Täi 1
Ampiainen 2
Kirppu 3
Kärpänen 3
Mehiläinen 3.

Jahtikieli
Jahtikieleen tottumattoman on vaikeaa sisäistää erästäjän kielen vivahteita. Eräkieleen on sekoittunut vanhakantaista, osin agraaria mielenmaisemaa ja sitä viljellään aktiivisti erästysharrastajien puheissa ja kirjoituksissa, joskin yleiskielen normittava vaikutus tasapäistää tätä perinteisesti vivaihteikasta puheenpartta. Jotkin sanat ovat suorastaan hämääviä, sillä yleiskielessä sana "kaatopaikka" tarkoittaa jätteiden hautaamista, mutta hirvenmetsästyksessä kaatopaikka on paikka, johon eläin on sortunut eli kuollut.
Ks pisto ja suolistus

Jahtiporukka
Monien metsästysseurojen perus lepää hirviporukoiden muodostumisessa ja vaikka seuralla olisi paljon muutakin toimintaa, niin usein sen keskeisin toiminto on hirvenmetsästys, joka vaatii eniten yhteistyötä ja seuruetoimintaa. Porukkaan jäseneksi pääsy ei aina ole kitkatonta, koska hirvilupien määrä on rajallinen. Osille ei tahdota päästää liian monta, ja toisaalta porukan henki pyritään pitämään hyvänä, joten tuttuu piiriin ei aina olla halukkaita ottamaan uusia arvaamattomia jäseniä. Suurin syy rajoituksiin lienee kuitenkin saaliin ositus. Porukan suuruus vaihtelee parista miehestä noin sataan henkilöön. Maisteri Samuli Sillman on selvittänyt, kuinka suuri keskimääräinen lihaosuus per porukan jäsen on vuosien mittaan ollut. Saalismäärät olivat kasvaneet vuosikymmen vuosikymmeneltä kymmenkertaiseksi 1960-luvun saalismääristä. Yleisesti tätä kehitystä on kuvattus siten, että 1950-60 luvuilla saaliit olivat minimaalisia ja 1990-luvulle tultaessa porukan jäsentä kohden saatiin jo kokonainen hirvi. Seuraava kronikoitsijan runopurkaus lienee ajalta ennen lihakasoja.

Onpa porukkaa on, ei yksi hirvi syömättä kyllä jää.
Siinä tulee varmasti keiteltyä koivet ja isokin pää.

Pääsääntö on, että hirvijahdissa on mukana paljon miehiä, ja tähän porukkaan sopii monelaista persoonaa.

Jotos
Hirvenjäljet, hirvipolku; jotostaa on vaivalloinen kulku lumessa, joten jotos viittaa lähinnä talvisiin lumeen jääviin hirven jälkiin

Jälki
Jälki on jahtikielen merkillisin sana, joka ilmentää näkyvällä tavalla merkkioppia ja merkitysten tulkentaa. Klassisen oppikirjaesimerkin mukaan merkin olemukseen kuuluu kosketuspinta, jossa jälki on tyyppiä type/token. Eläimen jalka on se "type" malli, jonka mukaan jälki "token" on muodostunut, vai olisikohan päinvastoin. Jäljet kertovat kokeneelle metsänkävijälle paljon, ei tarvitse olla elokuvien intiaani, riittää kun on suomalainen metsästäjä peijaiskronikkaa kuulemassa, sillä niissä kuulijoille saatetaan valistaa, että löydetyt hirven jäljet olivat Nokia-merkkiset ja kokoa 44. Isoinen oli jättänyt jälkensä maan kamaralle. Jälki on myös yksi vanhakantaisimpia suomen kielen sanoja, sillä se on yhteinen mm. unkarin kielen kanssa. Sen sijaan joron jäljet on idiomi, jolla tarkoitetaan humalassa oloa tai epämääräisellä reissulla pitkään viipymistä. Näille kulkureiteille on tyypillistä, että mies häipyy jäljettömiin. Sorkanpainaumien lisäksi kookkaan hirven liikehdinnästä syntyy muitakin jälkiä, joita kutsutaan jätökskoi.

Jätöksiä syntyy kaikista eläimen olemassaolon luontoon aiheuttavista muutoksista. Hirvistä jää sorkanjälkien lisäksi merkkejä luontoon kelomisjälkinä, syöntijälkinä, ulostepapanoina, kiimakuoppina, makuuksina, verenä ja karvatupsuina sekä sarvina ja niiden kappaleina. Visuaalisten signumien lisäksi voi esiintyä auditiivisia merkkejä, siis ääntelyitä ja liikkumisen aiheuttamia ääniä sekä hajumerkkejä. **Jalanjäljet** kertovat eläimen kulkureitin ja -tavan. Paetessaankin hirvi yleensä ravaa ja vain vastahakoisesti hyppelee tai laukkaa. Laukka muistuttaa jäniksen kulkutapaa, mutta hirvi ei laukkaa pitkiä matkoja, vaan pikemminkin pelästyessään vain loikkaa pitkällä hypyllä tiehensä. Metsästyksessä syntyy myös haavakoita, jotka jättävät jälkeensä **verijälkiä**, jotka ovat jäljestyksessä merkittävä apu, jos koiraa ei ole käytettävissä.

Kaatajaiset
Kaatajaiset voidaan viettää erillisenä juhlana, mutta useimmiten kaatajaiset ovat vain kaatopaikalla otettu kaatoryyppy ja/tai lahtivajalla pidetyt epäviralliset tilanteen tuomat kaatojuhlat. Sisä-Suomessa on tapana erottaa nämä kaksi siten, että kaatoryyppyä kutsutaan sarveisten ottamiseksi ja nylyvajan kaatojuhlaa kaatajaisiksi. Kaatajaisissa heilutaan puukon ja viinan voimalla, joten nylkijänä ei voi olla kovin kuumaverinen mies. Kronikkakertoman mukaan tyypillinen tilanne lihanyyteiksi etenee kaatajaisissa näin:

Joku terottaa liipalla puukon kärkee.

Toiset sivummalla vähän jo kirkasti järkee.
Yksi tuolta nurkalta suhkaa: "Tule
tänne, tämä tossu jo joutaisi tyhjäksi saada.
Eipä sitten sitä kukaan enää maahan kaada."

Hyvin jakotehtävän miehet täytti,
kun välillä niille Kuopiota näytti.
Siinä nyt jonossa nököttää arvokkaat kilot,
joiden tiimoilta pidetty on pienet ilot.

Kaatopaikka
Hirvenmetsästyksen päätavoite on kaikkien lupien täysimääräinen ja oikea käyttö, luvalliset kaadot.
Tavoite saavutetaan jossakin paikassa, kun hirvi saa kuolettavan osuman. Tuosta tapahtumapaikasta ja
-hetkestä, johon hirvi kellahti, tulee ikimuistoinen, sillä sattuneesta otetaan kuva muistoksi. Jos verrataan sanaa "kaato" muihin merkityksiin ja yhdysanoihin, niin mieleen tulee kaatosade ja kaatopaikka jätehuoltona. Kaatopaikka on sanana niitä, jotka ovat modernisoituneet, mutta joiden juuret ovat atavistisia jahtisanoja. Hirvi on suolistettava ja pistettävä ennen kuljetusta, jotta lihat säilyvät mahdollisimman hyvänä. Paikka, johon hirvi kaatui tulee täten myös jätteiden säilytyspaikaksi. Isosta hirvestä verta tulee hulvattomasti ja se valuu pistettäessä maahan, ja vaikka jahtikoira joitain makupaloja saattaa hirven sisuksista syödä niin silti paljon rompetta jää maahan kaivettavaksi. Laiskimmat suolistaja-pistäjät eivät kaiva jätteitä maahan, vaan jättävät haaskalintujen ja petojen syötäväksi jätteet. Linnut, jyrsijät ja eläimet ovat metsän jätehuolto.

Kaatoryyppy
Kaatoryypyt ovat luonnollinen osa kaatojuhlaa, mutta tilanteesta puhutaan kronikassa hieman peitellen ja vertauksin. Viinaksien otto on järjen kirkastamista, tossun tyhjennystä, Kuopion näyttämistä, pieniä iloja. Maininta sellaisesta kaato-onnettomuuden uhasta, jossa kalliit aineet valuisivat loiskausuhrina maahan, juontanevat juurensa pelkoon kotiväen kontrollin puuttumisesta tapahtumain kulkuun. Toisaalta kyse on sanaleikistä, jossa keskeisenä on kaatotapahtuma. Kun hirvi kaatuu, se on ilon aihe, mutta jos viina kaatuu maahan, se on surun aihe. Selkeällä vastakohta-asettelulla kronikan kertoja vetäisee muutamalla sananvedolla hirviporukan tunnot tajuntaan. Kaatajaiset ja kronikkaperinne yhdessä lienevät osaltaan syynä suomen viinasanaston riemunkirjavuuteen ja runsauteen, hauskat ilmaisut ja sanat tarttuvat kuulijoihin ja kielen kantoihin kuin häkä. Myös metsällä kaatotilanteessa ryypystä kerrotaan kierrellen ja kaarrellen. Jotkut kronikoitsijat ilmaisevat asian suoremmin jotkut peitellymmin, mutta mainitsematta kunniaryyppyä ei jätetä eikä myöskään sen puuttumista - varsinkaan ei puuttumista. Toisaalta joillain hirviporukoilla on tapana, ettei ryyppyjä oteta ennen kuin saalis on saatu metsästä pois, jolloin kaatoryypyt jäävät väkisinkin lahtivaiheen tapahtumaksi. Seurojen lääkärituttavuudet johtavat siihen, että tunnelman viinatehosteen nimenä on "apteekkiaineet", mikä tarkoittaa puhdasta pirtua.

Kaatosoppa
Keitto, joka tehdään kaadetun hirven lihoista sen kunniaksi ja muistajaisiksi sekä tarjotaan peijaisissa pitoruokana tai juhla-ateriana tai kaatajaisissa rankan urakan palkaksi uutiskeittona. Peijaisissa soppaa ryyditetään ohjelmalla ja ruokaratolla, joka on kronikka tai muu jahdinjohtajan tai riistapäällikön esitelmä ajankohtaisista metsästysaiheista. Tunnelman kohottamiseksi muistellaan mennyttä jahtitapahtumaa kronikoitsijan kiteyttämällä tavalla. Kronkoitsija on arjen historioitsija, joka kertoo laulullaan, miten tähän päivään on tultu ja millaisten vaiheiden jälkeen. Kaatajaisissa soppa ja saunominen kuuluvat yhteen. Soppa on molemmissa yhteisöä vahvistava rituaalinen ruoka. Juhlahumussa soppa menee ja saattaa sattua muutakin.

Nousi kerran taas korkeana kaatojuhlalaineet,
oli pöydässä maukas soppa ja ihan apteekkiaineet.
Sauna se mukavaksi vasta hautoo mielen.
Ja kun aikuiset miehet, totta vie,
tosissaan löylyksi pistää.
Ihmekös tuo nyt sitten lie,
jos isännän housutkaan löydy ei mistään.
Menihän mukavasti ilta kierrellen nurkkia,
runsasta soppapöytää.

Kalma
Kalmankattila on astia, jossa peijaisateria syötiin vainajan muistoksi. 2) Se suuri paikka, maan sisäinen tuli, jossa kuolema keittää "voiteitaan" ja kärventää kelvottomia sieluja. Kalmanliha tarkoittaa tunnotonta, puutunutta, kuoleutunutta tai halvaantunutta kohta lihaksessa. Kalmanliekki on vihan tuli tai kuolemanuhka jonkun murhanhimoisen katseessa, nimitystä käytettiin erityisesti Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa. Härmän häjyillä kerrotaan jo lapsena palaneen kalmanliekki katseessa. Käsitteellä on yhtenevyyksiä paha silmä uskomukseen, sillä jos lapsi oli kalmanliekkinen silmiltään jo syntymästään, ehtyi äidiltä rinnasta maito. Erikoinen on myös uskomus kalmannoksesta. Kun kuolleita on jossain paikassa monta yhtä aikaa. Kuolleet kokoontuivat erityisinä juhlapyhinä kirkkoon sekä pyhäinmiesten päivänä kekriateriaan. Kummittelevat kuolleet saattoivat ilmestyä tiellä kulkijoille tai kotitanhuvilla ja kalmankäsiä keräilevät haudanryöstäjät saivat joskus peräänsä kalmannoksen, josta ei ilman tietäjän toimia eroon päässyt.

Kalmanlaina
Ilkeä ihminen tai suuri pahantekijä pystyi hankkimaan sellaisen, jos osasi määrätyllä tavalla itsensä siihen valmistaa. Taidon hankkimiseksi tuli olla kovaluontoinen mies ja ehdot olivat kovat. Ensin oli oltava täysin erossa naisista, jonka jälkeen tuli syödä syntymättömän varsan sydän ja vielä syntymättömän lehmän vasikan ja karitsan vasikan sydän. Ei tällä vielä hyvä! Lopuksi piti syödä kastamattoman kuolleen lapsen sydän, ja niin pikku hiljaa itsetehty magia alkoi

saada voimaa. Ensin saavutettiin tätä keinoa käyttäen näkymättömyys, (ja koska ihmiset kammoksuivat tällaisia taikoja harjoittavia, oli hän joka tapauksessa ennen pitkää kuin ilmaa kanssaihmisille), mutta taikavoima antoi kyvyn matkata silmänräpäyksessä paikasta toiseen ja kyvyn näkyä ja olla näkymättömissä miten vain mieli teki.

Kettu
Pinta, kiisseliin tai kermaan voi muodostua kuivahtanut kelmumainen pinta, jota kutsuttaan ketuksi, tässä kettu tarkoittaa karvanahkaa. Ketusta on puhuttu toisintonimillä. Krohnin keräämät toisintonimet ovat: Kettu (canis vulpes) supinturkki, pitkävilla, ruuviturpa, kärhäkehuuli, piikkihammas, neulasilmä, viuhkakorva, lapiahäntä ja Ilomäen keräelmän mukaan kettu on saalis, raha tuomi, jalka, käpälä, konstin/kuulun koiven kantava, kultanen otus, punakeräne, sinikeräne, musta muikova, nyhervä, villahäntä, karvaplali, piispan pitkä hiha, valtamiehen vaate. Erikoinen on maininta ketusta tuomena ja sinikeräsenä, sillä nimet viittaavat myyttisiin syvyyksiin ja tietäjyyteen, tietäjää kun on paikoin nimitetty sekä revoksi että tuoneksi, tuonelan ja revontulten mukaan. Toisaalta sinikeränen ja punakeränen kietoutuvat merkitykseltään tulensyntymyyttiin ja tulikettutarinastoon. Ristikettu sen sijaan realistinen ilmaus samaan tapaan kuin ihmisestä tai eläimestä voidaan puhua ristiverisenä. Ristiketun karvoitus on kaksivärinen. Kettu on myös metonymia, jolla viitataan ovelaan ihmiseen. Se on koko kettu! (se mies)

Koiramoilanen
Venkoilevat metsäkoiran isännät on tunnetaan kansanperinteessä koiramoilasina. Nimityksellä tarkoitetaan muitakin venkoilijoita eikä vain metsästysjuttujen kertojia. Koiruus mielessä ei liity mitenkään kenneltoimintaan, vaan eriasteiseen ilkikuriin viattomista kepposista tihutöihin. Koiramoilanen on savolainen ilmaus ja hankalasti käännettävissä, mutta lähinnä se on "practical joke" ja pikkupoikien leikkiperinnettä, jossa sähköpylväiden lasikukot rikotaan ja käydään kurkistelemassa ulkorakennusten alle.

Kommellus
Metsästäjäin Keskusjärjestön julkaiseman ja Matti Kinnusen laatiman metsästysanaston mukaan kommellus merkitsee karhun tekemää harhautusta, sivuhyppyä tms. liikettä. Kronikoitsijan sanastossa kommellus on hirvimiehelle metsällä tapahtunut ikävä tapaus, jossa tavaroita häviää ja rikkoutuu, tulee töpättyä tai eksyttyä ja jopa tehtyä noita karhumaisia syrjähyppyjä metsästysmajalla ja majalle. Varsinainen kommellus syntyy siitäkin, kun metsämiehen harhautusliikkeet eivät hämää kotiväen kontrollia.

Koskikara.
Lintua on käytetty taikojen teossa apuna, koska koskessa uskottiin olevan erityistä tietäjän tarvitsemaa voimaa, joten kaikki mikä läheisesti liittyi koskeen, kallioimarteet ja koskenkivet, olivat käyttökelpoisia taikavälineitä. Koskikara oleilee kesät talvet koskien kivikoissa, joten sen siiven pyyhkäisynkin uskottiin olevan niin täynnä vedenväen voimaa, ettei muuta tarvittu - pedot kyllä pysyisivät loitolla.

Kotus
Ampumasuoja, joka on varta vasten väijyntään valmistettu piilopaikka, tarkoitus on estää riistaa havaitsemasta metsästäjän liikkeitä. Myös luontovalokuvaajat kyhäävät kotusia suojarakennelmiksi, jotta pääsisivät kuvauetäisyydelle arkaa eläintä. KOTUS on myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lyhenne. Laitos on tehnyt mittavaa sanastustyötä myös eräkulttuurin alalta. Vanhat eräsanat ovat kuin nuolia sumusta, sukeltavat esiin jos ovat sukeltaakseen kuin hirvi usvasta. Vanha totuus sanoo sanojen olevan kaksiteräinen miekka.

Kyörääminen
Kiimatermistöä tutkinut Jaakko Sivula toteaan ihmisen väistäneen petoa ja hirveäkin, jos eläin on osunut kohdalle pariutumisaikaan. Kuten hirvennimilista osoittaa, naarashirvestä puhutaan lehmänä. Koska koirilla ja lehmillä on omat tyypilliset kiimaterminsä, osa lehmän kiimaa tarkoittavista ilmaisuista voi koskea myös Mielikin lehmiä.
Metsän karja on juoksullaan syksyisin. Ajella, kyörätä ja ajaa liittyvät nekin kiimaan, vaikka kyörääminen tai ajaminen ei ole varsinainen kiimatermi, vaan kuvaa uroksen käyttäytymistä. Tällainen ”kyörääminen” saattaa usein edeltää naaraan kiimaan tuloa tai pyrkiä edistämään sitä. Koska Ajatar on yksi arvoituksellisimmista myyttisistä hahmoista ja Kekritär liittyy vainajanpalvelukseen ja metsäsuomalaisten köyripuuperinteeseen ja on näihin molmepiin naijhaltijoihin ehkä liittynyt jotain metsän karja haltijuutta ennen navettaan siirtymistä. Kekritär liittyy vainaja- että hedelmällisyysriitteihin, josta hahmo on siirtyneet uskomustarinoihin. Ajatar on hiema hämrärämmin tulkittavissa oleva, mutta alun perin se lienee tarkoittanut aitojaa, aijatarta eikä aikaan tai ajamiseen liittyvää olentoa. Karjaa kiusaavana painajaisena Ajatar on tautidemoniksi tulkittu, mutta tulkinta lienee väärä, muussa kuin kyöräämisen merkityksessä, koska Ajattaren tekoset ovat samantapaisia tautidemoni maran kanssa.

Lehmänkello
Ajomiesten varusteisiin ja merkinantovälineisiin kuuluva esine, jota vo idaan sovitusti käyttää myös merkin antoon. Lypsykarjalla oli kesälaitumilla metsässä käydessään ensimmäisellä kulkua johtavalla lehmällä tavallista komeampi kello, johtava nauta oli kellokas. Tässä taas yksi sana, jonka juuret juontavat atavistisuuteen saakka. Nykyajan kellokas, vaikka nainenkin on yhteisönsä johtaja ja keulakuva, edustava henkilö. Lehmänkellolla on kaikuva ääni. Syksyisessä metsässä, jolloin ihmiskarja oleskelee navetoissa, metsässä kilkkava kello merkitsee: Hirvi tulossa nähty ja tulossa sinne päin. Supisuomalainen vastine keskieurooppalaiselle metsästystorvisignaaleille. Venäläinen sen kertoo: "Ajomiehillä lehmänkello merkkinä tuosta, jos alakaa ketjussa **hirvi** juosta. Kulu tovi ja passimiesten hermoja koetteloo Karhus-Jaska lehmänä hiljalleen kelloo soetteloo." Lehmänkello on myös sanaleikki, koska hirveä kutsutaan myös lehmäksi ja hirvikello on osuma-aluekartta, toisaalta hirven partaa myös kutsutaan kelloksi ja naaraillakin parta, hello on joskin pienempi kuin uroksella. Parran merkityksestä hirvelle ei olla tarkkaan selvillä

Lemminkäinen.

Tällä nimellä tunnetaan kalevalainen sankari ja hirvestäjä, joka joutui kosioimisensa aikana monta kertaa hirvimetsälle, ja pelastautui pakkaskuolemalta hirven nahkaan kääriytymällä. Lemminkäinen on myös seitsenpistepirkko eli leppäkerttu. Lemminkäinen on myös "suvipoika" joka pisti Pakkasen Puhurin pojan aisoihin ja suojautui kylmän vihoilta sammalilla. Lemminkäisellä on osuutta puiden ja kasvien synnyn kanssa ja alkujaan sama asia kuin Kalevan poika Liekkiö, josta Agricolan jumalluettelokin puhuu. Lemminkäisen sanotaan toisaalta olevan myös Lemmin poika, ja lepän Lemmeksen tekemä. Leppäpoika Lemminkäinen ei silti ole.

Lenkki
Ajoon kuuluva kierros, ajolenkki on lyhyesti lenkki tai kierros. Kun ensimmäinen ajo ei tuota tulosta otetaan uusi ajo eli lenkki, jostain toisesta suunnasta ja kohdasta. Ja aika usein käykin niin, että uusi lenkki kannattaa ja tuottaa tulokseksi toivotun kaadon. "Vuan annappas olla **lenkki** se toenen, Jopa syntyy tilanne ihan toesen moenen. Eipä ajomiehet Nopon korpee tyhjee kaahoo, jo selevään kuuluu **hirviä** siellä tulla paahoo", toteaa Arvidsuunkin. Toisellakin tapaa lenkki voisi olla jahtikieltä, puhutaan sukupolvien ketjusta, elämän jatkumossa yksi eräsukupolvi on lenkki pitkässä jatkumossa kaukaa aikain takaa.

Loitsut.
Suomalaisen kansanrunouden vanhin kerros on loitsupainotteista, vaikka Lönnrot ei tätä seikkaa Kalevalaa koostaessaan korostanut ja raastavimmat kohdat poisti teksteistä. Syntyloitsut ovat vanhaa perua ja hiiden hirven synty on kuvattu Kalevalassa. Loitsut tunnetaan myös sanoina tai runoina, siksi että loitsut olivat runomuotoisia ja loitsun teho taikatoimien lisäksi perustui tietoon tautiolennon tai muun kiusan syntyperästä, jolloin lausuttiin syntysanat, itseasiassa kansanomainen myyttinen käsitys elämän alkusynnyistä.

Lorvikatarri
Kansantiedon mukaan hyvin pahaksi äitynyt lorvikatarri voi kestää viikonkin yhtä soittoa. Taudin kulku etenee säännönmukaisesti ja päivä kerrallaan. Kun ensin on vapaamaanantai ja sitten on ylimenotiistai, ruvetaan keskiviikkona työkaluja katselemaan, missä mahtanevat olla ja kun kalut lopulta löydetään niitä torstaina kunnostellaan, perjantaina ei enää yhden päivän vuoksi kannata töihin ruveta, ja lauantaina, kun on pyhän aattokin, ei lauantaina enää tehdä mitään, jos ken pyhäpäivän oikein kunnolla tahtoo viettää. Porukasta poissaolo on tulkittava lorvikatarrikohtaukseksi ellei toisin todisteta eli aikana jolloin metsästys tapahtui, oli kastajaiset, hautajaiset, kihlajaiset, häät tai yhteiskunnallisiin toimiin, tai yleisurheilullisiin kisoihin osallistuminen.

Makuus
Hirvi on mittava eläin, eikä nuku jalat suorana honkaa vasten kuten aikanaan yleinen uskomus kertoo. Makuus syntyy hirven lepopaikkaan. Toisaalla saatetaan makuuksella tarkoittaa myös varsinaista kiimakuoppaa, jossa akti on tapahtunut tai tapahtuva. Hajusta hirvestäjä tunnistaa, onko kuopassa pariteltu vai levätty, koska hirvi merkkaa makuuksensa virtsallaan. Makuukset ovat kulku- ja ruokailujälkien ohella varma merkki hirvien oleilusta lähialueella.

Mara.
Mara, maara, ajajainen, painajainen, painainen ovat lähinnä hevosia vaivaavan karjataudin nimiä, mutta myös uskomusolentoja, joiden uskottiin ajavan hevosen väsyksiin ja hikeen yön aikana. Koska hirvi on yökulkija niin tämä ominaisuus on saattanut aiheuttaa uskomuksen hevosta säikyttävästä marasta. Ruotsalaisissa kansanuskomuksissa hevonen säikkyy tien yli kulkeneen hirven hajua, ja mikäli väite Pitää paikkaansa, se on melko varmasti aiheuttanut lukuisat tarinat hiiden eli pirunväen paikalla olosta, ja kun hiisi on lakannut merkitsemästä hirveä on merkitys muuttunut pelkiksi pirujen liikuskeluksi paikalla.

Metsännenä.
Metsästä saattoi karja saada tartuntatauteja, mutta myös metsähiiden vihoittaminen saattoi koitua karjan turmioksi. Metsännenänä tunnettu metsänviha saattoi ilmetä monenlaisina vaivoina, mutta vahingollisinta oli jos maito ehtyi kesäravinnosta huolimatta. Silloin epäiltiin käärmeen käyvän imemässä utareet tyhjiks lehmien laiduntamisen aikana.

Metsänpeitto.
Karjaa paimensivat metsässä paimenet, mutta toisinaan karja laskettiin vapaasti metsälaitumelle ja rantaniityille ilman paimenta, josta ne joko noudettiin tai muutoin houkuteltiin karjankutsuhuudoin lehmihakaan. Aina lehmät eivät palanneet, vaikka ilmeisiä pedon kitaan joutumisen jälkiä ei näkynyt. Lehmää ei metsänpeitosta nähty, vaikka vierestä olisi kuljettu. Usein tällainen metsänpeittoon joutunut eläin löytyi vasta, kun tietäjä neuvoi, missä kadonnut oli.

Metsästyskulttuurilainat
Suomalaisessa metsästykulttuuriin on lainautunut eurooppalaisesta perinteestä kaksi tapaa, toinen metsästyssignaalien tuntemuksensa ja toinen yleis-eurooppalaisina pyhimys- ja mytologiaolentoina. Kreikkalaisten erästysjumalatar Artemis, jota roomalaiset kutsuivat Dianaksi esiintyy suomalaisessa eräkirjallisuudessa kotoisen Mielikin rinnalla. Tapio on saanut kilpailijoiksi vieramaalaiset metsästyspyhimykset Hubertuksen ja Eustachiuksen, jonka päivää vieteään 20.9. Pyhimyksillä on ikäeroa, sillä Eustachiuksen arvellaan eläneen noin 100-luvulla jKr. ja Hubertus kuoli vuonna 727. JKr. merkkipäivää vietetään 3.11. Hirvijahtikauden alku Suomessa sijoittuu ja on sijoittunut näiden merkkipäivien väliin. Molempien pyhimysten symboli on saksanhirven pää, jonka sarvien välissä on

risti. Kaikkien metsästäjien pyhä juoma täten lienee merkki Jägermeister, sillä kyseisen yrttijuoman etiketissä tämä symboli komeilee. Vastineet jakautuvat seuraavasti.

MIELIKKI	TAPIO
Artemis	Eustachius
Diana	Hubertus.

Metsästysignaalit
Keski-Euroopasta hieman nihkeästi suomalaisiin seuroihin kantautunut metsästyskäytänne. Metsästystorvella soitetaan vakioita merkkisävelmiä, joilla on viestivät nimet ja numerot. Esim. Metsästysignaali 23. on vastaus kysymykseen, onko koiria näkynyt. Näkemiin toitotetaan signaalinumerolla 9, onnittelut kaadosta numerolla 8. Kysymys koirista, onko koiria näkynyt on no.22. Tervehyds on no.2 ja "tuli seis" ilmoitetaan metsästysignaalilla no.13. Muita: "ajettava nähty" no 21; "ajoketju liikkeelle" no. 10; "ajoketju seis" no. 11; "ampuminen ajoketjun suuntaan kielletty" no12; "jahti on päättynyt" tunnetaan signaalinumerosta 7 ja signaali on saanut myös nimen halali. Ja signaaleista ensimmäinen on heti aamusta soitettava metsästysignaali no. 1 "herätys".

Naakiminen
Naakiminen on metsästystapa, jossa metsästäjä kulkee jalkaisin ja metsästää yksin ilman koirien, ajomiesten tai houkutusten apua. Väijyminen ja lähestyminen suoritetaan mahdollisimman äänettömästi ja vaikka hirvestäjä yrittää päästä yllättämään saaliin makuulta, niin harvoin tavoite onnistuu. Äänetön liikkuminen tarvitaan, koska hirvellä on tarkka kuulo. Hirvi kavahtaa kaikenlaista sihinää, narinaan, kahinaa ja kilinää. Asussa eivät avainperät tai vetoketjut kilise, materiaali ei kahahtele, saappaat ei narsku eikä lotise.
Hajuaisti on kuuloakin parempi, joten naakijan tulee erityisen huolellisesti selvittää tuulen suunta ja sekin, ettei asu haise muulle kuin metsälle. Vaatteet voidaan hajustaa kuusenoksilla pitämällä metsästysasua vuorokausi kuusenoksien kanssa samassa säkissä. Naakija pyrkii yllättämään saaliin ja pääsemään ampumaetäisyydelle hirven huomaamatta.
Hirvenkaatajan kunnian koetuskivi on osuman laatu ja tarkkuus, joka määritetään kuolettavan laukauksen luodin ja luotien sijainnista. Sydänlaukausta pidetään onnistuneena, joskin perisattuma on paron Münchausenmainen monta saalista ja osumaa yhdellä laukauksella. Erityisen legendaarisuuden voi saavuttaa osumalla, joka menee epätavallista tietä suoraan sydämeen, esimerkiksi sydänosuma peräaukosta kautta suolien. Hyvä osuma on myös niskaosuma, jolloin eläin putoaa niille sijoilleen kuten sanotaan. Huono osuma sen sijaan ei joko osu ollenkaan, osuu vääriin kohteisiin kuten puihin tai muihin metsästäjiin. Pahin osuma on haavakko tai kuollut erätoveri. Molempia on vuosien mittaan tuupertunut metsään. Haavakkokin nimittäin kuolee saamiinsa vammoihin ja haavakuumeeseen jonkin ajan kuluttua karkuun pääsystä.

Nuolukivet.
Riistanhoidon näkyviä osia ovat riistapeltojen istuttaminen ja nuolukivien pystytys hirvien saataville.

Näkki.
Niin hevoset kuin hirvetkin uivat kesäkuumalla mielellään. Hevosten uittaminen ei ollut entisajan uskomuksissa aivan yksinkertainen toimenpide, sillä vesinäkki vaani uittamispuuhia. Joskus hevonen saatiin ylös jalat verille revittynä kuin karhun kämmenten jäljiltä. Vesihiittä torjuttiin kivittämällä vettä pienillä kivillä. Tästä muistona on lasten kesäinen tapa heittää näkinleipiä veteen pikkukivillä. Näkki
on myös hiiden ja tontun toisintonimi.

Osmo
Kalevalassa Osmotar tunnetaan lähinnä pitojen laatijana, joka valmisti proto-oluen, tai toisin sanoen attoman taarin laati, hyvin siitä humaltuivat niin esimaistajat kuin pitoväkikin. Osmoksi nimitetään sulhasta a osmo on myös ahman rinnakkaisnimi kuten kamppikin. Ruokokasvi osmankäämi on saanut
nimensä tästä olennosta.

Owre
Uno Harva mainitsee lappalaisten mytologiassa lappalaisilla olleen tapana uhrata joulun aikaan poro tai peura, jota nimitettiin owreksi, joka voi olla nykyisen Korvatunturin joulupukin poron, jouluporon kantamuoto.

Osuma
Hirvenkaatajan kunnian koetuskivi on osuman laatu ja tarkkuus, joka määritetään kuolettavan laukauksen luodin ja luotien sijainnista. Sydänlaukausta pidetään onnistuneena, joskin perisattuma on paron Münchausenmainen monta saalista ja osumaa yhdellä laukauksella. Erityisen legendaarisuuden voi saavuttaa osumalla, joka menee epätavallista tietä suoraan sydämeen, esimerkiksi sydänosuma peräaukosta kautta suolien. Hyvä osuma on myös niskaosuma, jolloin eläin putoaa niille sijoilleen kuten sanotaan. Huono osuma sen sijaan ei joko osu ollenkaan, osuu vääriin kohteisiin kuten puihin tai muihin metsästäjiin. Pahin osuma on haavakko tai kuollut erätoveri. Molempia on vuosien mittaan tuupertunut metsään. Haavakkokin nimittäin kuolee saamiinsa vammoihin ja haavakuumeeseen jonkin ajan kuluttua karkuun pääsystä.

Partaennakko
Osumatarkkuuteen liittyvä ohje, jossa tähtäys liikkuvaan maaliin kohdistetaan hirven partaan eli helloon. Vitseissä ohjeen suhteellista pätevyyttä naureskellaan, sivusuunnassa ohje ei aina päde.

Passi
Yleiskielessä passi on jahtikielen vastakohta. Hirvimetsällä passissa ollaan paikoillaan ja mieluiten vielä varsin hiljaa, mutta passi tarvitaan matkustamiseen ja liikkumiseen paikasta toiseen. Toisaalta tullimieskin on passissa matkalaisiin

nähden, ja kun epäilyttävä matkustaja havaitaan, hänet temmataan pois toisten joukosta ja kulun virrasta. Passi on nykyjahtimuunnelma naakimisesta, jossa yksin metsästävä jäljittää hirven vartoillen tai hiipimällä tuulen alta ampumaetäisyydelle hirvestä. Sekä tullimiehelle, passintarkastajalle, naakijalle että passissa olijalle on tärkeää, ettei saalis saa vihiä passissa olijan aikeista. Takapassin saanut ei aina saa vihiä ajoketjun aikeista, kun jää ajoketjun taa ajon edetessä. Hirvestäjän passipaikat ovat kolmenlaisia, tornipassissa hirvimies odottaa ajosaalista telineeltä käsin, pilttuupassissa hänet on varmuuden vuoksi aidattu odottamaan tietyllä alueella ajokohdetta ja paikkapassi sijaitsee avomaastossa, jossa ampumasuunta on määrätty, mutta liikkumavapaus periaatteessa on rajoittamaton, mutta ei suotava ajon aikana. Kaskut ja kronikat mainitsevat monia tapauksia, joissa kääntyminen passiapaikalta pusikon puoleen on vienyt saaliin ampumamatkan ulottumattomiin.

Passimies
Hirviporukan jäsenet jaetaan ajometsästyksessä tai sekametsästyksessä kahteen kastiin, pyssyttömiin ajomiehiin ja pyssyllisiin passimiehiin. Ennen vanhaan jako oli linjalla pyytömies ja saantomies. Passimies on tässä jatkumossa entinen saantomies ja ajomies on pyytömies. Passimies sijoittuu ajolinjalle ennalta määrättyyn ja passimiesten kesken arvottuun passiin, josta hänellä ei ole lupa poistua ennen jahdin päätöstä. Aina ei passimies jaksa tai pysty olemaan liikkumatta paikallaan vartiossa. Kylmä kohtalo tapaa tuntikausiksi venyvää odottelijan ja hän saattaa poiketa tarpeilleen, lämmittelyyn, helpotukselle tai evästelemään, mutta usein kohtalokkain seurauksin, kun selviää, miksi passimies ei ampunut, kun hirvi tuli hollille. Useammiten hirvi ei metsien passimiehen ohi maksutta mene, vaan joutuu maksamaan kulkuluvan ja rajan ylityksen hengellään.

Peijainen
Peijaisia on kahden kolmenlaisia. Joinakin hirvihuuman vuosina seuroilla oli tapana pitää esipeijaiset jahtikauden alussa. Niissä laulettiin, juteltiin, naurettiin ja juotiin viinaa ja vain harvoin naisilla oli asiaa näihin metsästysmajajuhliin. Melko miehinen peijaamisen muoto tapahtuu kaatajaisina joko metsässä tai lahtivajassa ja joskus kaatajaispeijaiset ovat jatkumo kaatopaikalta kotipetiin kapakkain kautta. Kaatajaisten muoto ja tapa vaihtelevat miestä myöten ja sen mukaan sattuuko olemaan puteli ja siinä sisältö vai ei. Varsinainen peijainen oli hirvihuuman kuumina vuosina 1970-80 luvuilla kylätapahtuma, johon otti osaa suuri osa kyläläisistä, kuka maanomistuksen, kuka sukulaisuuden, kuka naapuruuden tai muun osallisuuden kautta. Vakiovieraina olivat hirviporukan perheet ja maanomistajat, joilta hirvenmetsästysalue oli vuokrattu.

Joka pitäjäs se harrastus kukkii
Kanteleel ne juhlii Nuutti-pukkii
Askolas taas sitä Linnankoskee
mutt tääl pannaa paistii poskee. Kuosa A107

Pikipaska
Pikipaskaa käytetiin suojaustaikuudessa. Se oli iso saalis ja arvotavara, kun löysi ensimmäisen karhun pikipaskan, talvisen paskan, karhun tapin. Siksi mentiin karhun jälkiä etsimään keväällä, kun karhu oli pesästään lähtenyt ja ensimmäisen paskansa lykännyt. Sitä karhun paskaa, pikipaskaa, pantiin karjan kellon kantimen sisään, ommeltiin kaulapannan nahan väliin. Sitten ei karhu uskomuksen mukaan syönyt eläimiä eikä hätyyttänyt.

Punahattu = punamyssy
Lakisääteinen pukine. Hirvestäjän varusteina sääntöjen mukaan on oltava punainen päähine ja liivit. Tämä siksi, että hätäisimmät ja huononäköisimmät metsästäjät saattavat erehdyksessä lehvistössä varovasti liikkuvaa tummaa möhkälettä arvioida hirveksi ja pamauttavat suoraan pusikossa kykkijään, joka ei ehkä olekaan hirvi sanan varsinaisessa merkityksessä. Punaisessa myssymääräyksessä on myös symboliikkaa. Joulupukin maassa moni tietää, tontuilla on punainen päähine ja ennen oli sellainenkin käsitys, että nimenomaan metsätontuilla oli punainen päähine ja harmaa verkanuttu. Nämä totnut pitivät huolta riistasta.

Pussi
Pussiin joutunut hirvi metsässä on jotain samankaltaista kuin pattitilanteeseen joutunut pelaaja shakissa. Ei voi liikkua mihinkään, joten ansassa on. Parikymmentä miestä on riittävä määrä tekemään tällaisen pussituksen, sanotaan. Enemmän kronikoitsijat kuitenkin ovat kiinnostuneita eväspussista ja hölskävistä sukista. Hirviherra voi joutua viipyilemään aloillaan pussissa kuin herran kukkarossa tai hmm. kuten myös sanotaan kuin kusi sukassa. Kehitys on edennyt pussituksessakin, pussiin voi joutua saaliinjakolihakimpaleiden sijasta myös elävää lihaa, kun passissa istuja kääritytyy odottelutunnelmaan vonkamiehen passipussiin sillä välin liikkuva ajomies tepastelee metsänneitojen poluilla high tech -asussa. Joidenkin mielestä tällainen yletön vaatteilla leikittely vakavamielisessä jahdissa on jo lähes tekstiiliipornoa.

Pyssymies
Katso passimies. Pyssymies on se porukan jäsen, joka on oikeutettu passiin. Hänellä on aseenkantolupa ja hirvilupa kunnossa, pyssyä ei ole kanitettu panttilainaamoon tai poliisin hoiviin. Aiemmin metseällä liikuttiin yksin koiran kanssa tai toisen jahtitoverin kanssa, jolloin pyssymies oli pyyntömies. Erittäin saalisonnekas oli saantomies, joka nautti yleistä arvonantoa kyläläisten keskuudessa.

Raja

Keskeinen tekijä sekä hirvenmetsästyslainsäädännössä lupa-alueiden määrittelyssä sekä rauhoitusajoissa. Johonkin raja on vedettävä. Monet kaskut ja vitsit kertovat naapuriseuran alueelle menneestä saaliista ja virhepäätelmisä rajan määrityksissä. Aikarajaa harvoin rikotaan ja rauhoitusaikoja kunnioitetaan. Kansanperinne tuntee hahmon rajahuutaja, rajamies, rajaäijä. Osaltaan metsätontut eli metsänhaltijat vartioivat aikanaa näitä maanomistajien rajoja huutamalla rajaloukkaukset ilmi. Varsinkin väärin siirretyt rajapyykit saivat tämän olennon käräjöimään ja elämöimään toden teolla. Nykyajan rajahuutaja on kärttyyntynyt tapahtuneestas tietoinen porukan jäsen tai siitä vihiä saanut maanomistaja tai naapuriseuran jäsen, joka ilmiantaa tekosen käräjille. Yleensä tapaukset saavat taloudellisen käänteen, jossa availlaan kukkaronnyörejä ja sanotaan hyvästit aseille.

Rakotuli
Alkuperäinen nuotiomuoto ja rakotulen nimitys, joka on eri muodoissa tuttu koko Euroopan ja Siperian puoleisessa havumetsävyöhykkeessä. Rakotulisanasto on alkuperäisestä ja väistyvää metsänkävijäin kieltä, jota harva enää hallitsee, mutta moni uskoo hallitsevansa. Se mitä nykyisin kutsutaan nuotioksi ja joskus rompsuksikin on itse asiassa sekalaisista aineksista kokoon kyhätty sekanuotio tai nuotiotuli. Rakotulta tunnetaan kaksi eri tyyppiä, kolmipölkkyinen lappalaisen rakotuli ja kaksipölkkyinen rakotuli. Kummassakin on niksinsä ja perinteensä, joista tieto ulotuu kauas metsien kätköön ja aikain taa. Paikoin rakotulta ei ole lainkaan tunnettu, vaan sen sijaan tehtiin **valu (valkea),** johon pantiin paksuja kuivia puita. Periaatteessa tulia oli kahdenlaisia valkeita ja honkia, mutta Kiteellä tulta ei kuitenkaan sanottu valkeaksi vaan punaiseksi, ja myyttisemmin vielä punaiseksi kukoksi. Jotta punainen kukko pysyisi aisoissa, piti rakovalkean ympäristöstä kaapia puoli metriä maata kummaltakin puolelta maa aivan paljaaksi.

Honka on alkuperäisiä rakotulen nimityksiä samoin kuin yöpuu. Rinnakkaisilmaisuja on muitakin. Tulta kutsutaan rakovalkeaksi ja lapinvalkeaksi. Mytologisten hahmojen Hongatar ja Honkanen voisi kuvitella olevan tulenhaltijoita, mutta ne eivät ole. Sen sijana molemmat ovat karhun ja hongan haltijoita. Mutta koska kelottunutta puuta mielellään käytettiin asennolla metsäisissä majapaikoissa, on melko varmaa, että Hongattaren ja Honkaisen myyttiset hahmot liittyvät rakovalkean mystiikkaan. Pieni viittaus tähän on siinä, että pirun uskottiin istuvan valkean tulpuspäässä. -. Tavallisesti se alustpuu oli sen hongan latvaa sen saa lyötyy halki.

Punaisen kukon/revon/oravan synnyttämisessä tarvittiin tietoa eri osasten toimivuudesta. Nuotion sytyttämiseen piti olla **roitakkeet** eli tervalastut. Palikat, jotka tulivat pölkkyjen väliin tehtiin tuoreesta kuusesta ja niitä sanottiin **pihtikaljuksi.** Niiden välimatka riippui pölkkyjen pituudesta. Rakovalkean teossa tarvitaan paitsi honkapölkkyjä, niin myös **vippa, vaaja, karanilonen,** kaksi **kantapallukkaa** ja **kotkansulanen viuhka. Karanilonen** on nilan aikana kuorittu kuusinen keppi, sileäksi ja kovaksi kuivunut, jolla karhitaan palavaa paikkaa, jos se pyrkii jäämään koholle, siis kohennetaan tulta tasaiseksi. Kotkansulkainen viuhka on kotkan, ukkoslinnun sulista tehty. Kapineella lietsotaan tulta, jotta syttyminen tapahtuisi kauttaaltaan. Rakovalkeaa ei käännetty, ihmiset saattoivat tosin vaihtaa puolta, sillä makaajat joutuvat muuttamaan toiselle puolelle nuotiota, jos tulee savua omalle puolelle tuulen käännyttyä. Rakotuli pyritään rakentamaan tuulen suunta huomioiden.

Seisaalleen kuivanut puu on kelo, mutta kuusinen ja haapanen kelopuu rätisevät ja räiskävät palaessaan eivätkä pala niin hyvin kuin honka eli mäntykelo. Etenkin tervas kelopuu kaajettua katkoitiin miehen mittaiseksi, mitkä saimme juureltaan lahot. Tukipuiksi katsottiin tuore leppä elikkä haapa, joka on hitaampaa palamaan.

Riistaherra
Riistaherra on riistanhoitoviranomainen, joka myöntää metsästyslupia. Yleensä hän on riistapäällikkö. Metsästysjärjestöt ovat hierarkisia rakenteiltaan ja termillä herra ilmaistaan asteikon yläportaissa olevaa asemaa. Jonkintasoinen riistaherra on myös jahdinjohtaja, mutta tällaiseksi häntä harvoin sanotaan. Sen sijaan häntä voidaan kutsua hirviherraksi. Myös uroshirvi voidaan antropomorfisoida hirviherraksi.
.
Riistahorkka
Onnistumisen laadusta johtuva ampumapelko, joka esiintyy hikoiluna ja käsien vapinana ja havaintovirheinä sekä haittaa osumatarkkuutta ja nakertaa itsetuntoa. Riistahorkka syntyy yleensä hirvestysfunktiona F2 ja F3 aiheiden alla, eli asiasta ei kronikoissa puhuta ja monet metsästäjät kiihkeästi kieltävät ilmiön olemassaolon. Kahvikuppi voi täristä käsissä ja sen voi myöntää, mutta aseen vipajamista ei haluta myöntää, koska se tuottaisi ampumakiellon. Satufunktion perusteella tehty emotionaalinen funktiokaava määrittää Kiellon rikkomisen tuottavan kohtalokkaan erehdyksen, hamartian. Hirvestyksessä kohtalokas erehdys on ohilaukaus tai mikä vielä pahempaa haavakko, metsään paennut haavoittunut hirvi.

Riistahorkkaa on kahdenlaista: 1) aloittelijan ja epäonnisen pelko ja epävarmuus sekä 2) liiallinen saalistusinto ja itsevarmuus. Itseluottamuksen puute voi edellisessä tapauksessa jäädä pysyväksi riistahorkaksi, jos kaverit eivät anna unohtaa mokaa ja jälkimmäisessä katteettomasta kehuskelija, jota ei juuri kunnioiteta. Jälkimmäinen ei yleensä myöskään ammu ohi, vaan jättää yleensä ampumatta ja selittelee sitten tekoaan, mutta jos ampuu, huteja tulee enemmän kuin mestariampujalta uskoisikaan.

Tapa on vanha, sillä vatjalaisilla hirvisellä merkitsee samaa kuin irvistellä tai hampaat irvessä oloa. Ikenet on hirvillä eli irvissä, siis näkyvissä pilkkatarkoituksessa. Jonkinlainen suomalainen vastine tällä käsitteellä on hevosen naurussa, mutta alku on selvästi hirvimiesten keskinäisissä kompapuheissa. Sellaiset sanonnat kuin "rakkaudesta se hevonenkin potkii" viittaavat samaan aihepiiriin, eli irvailu voi tuntua hevosen/hirven potkulta, vaikka hirviseurue saattaa pitää tapaa hyvää tarkoittavana, opastavana ja huvittavana. Kohteena oleminen ei silti ole helppoa.

Riistapelto
Osana nykyaikaista metsästysharrastusta järjestöt tekevät riistanhoitotyötä, johon kuuluu hirven nuolukivien pystytystä ja riistapeltojen perustamista, viljelyä ja hoitoa. Pienemmille riistaeläimille laaditaan ruokintavajoja. Riistanhoitoa on myös viljelykasvien kasvatus riistan ravivnnoksi. Toisaalta myyttisen Tapion riistapellot ovat hirvimetsää, joissa metsästäjä käy hakemassa lisäravintoa. Riistanhoitotyössä korostuu luonnon ekokierto ja vastavuoroinen antaminen. Antaessaan saa.

Rompsu
Hongista tehty tuli eli nuotio. Ks. rakotuli

Ruhjatar

Hevosten herra. Tämä haltijaolento mainitaan suomalaisissa karjataikuusloitsuissa. Ruhjattarelle piti uhrata hopealastuja tai rahaa hevosta syksyllä talliin tuotaessa lausuttiin loitsusanat kolmeen kertaan samalla kun tuntuvasti läimäytettiin hevosta jorvakseen, lautasille. Tämä jumala kuuluu hirvijumaliin, sillä hirven kiertoilmauksissa on hirveä kutsutaan myös hevoseksi tai liinaharjaksi. Melko tavallista on, että alkuperäiset luonnonhaltijat ovat siirtyneet viime vaiheessaan kotieläinten haltijoiksi. Ruhjatar saattaa olla tästä ilmiöstä malliesimerkki, mutta harvinaisuutensa vuoksi todisteen saaminen on työlästä tai mahdotonta. Väitteen tueksi on vain yksi aihio. Mara, sillä myös hiidellä on tarkoitettu hirveä tai hirvikuvioista kalliota, ja hajamaininta muistaa vanhan kansan uskoneen yksisilmäisen metsänpeikon olleen nimeltään mara. Mara on Ruhjattaren tavoin siirtynyt talliin ja navettaan, jossa se ajaa öiseen aikaan karjaa hikeen. Yhteistä mara sekä Ruhjatar-uskomukselle on maininta hikeen ajamisesta. Hirven kyky hikoilla on rajallinen, joten se ei voi laukata uupumatta kovin pitkää matkaa. Se mikä hevoselle on vireyden merkki ja terveydeksi voi olla hirvelle kohtalokasta.

Ruhjatar, hevosten herra,
Harjan haltia, jumala,
Pitele tämä pirakka,
Tämä harja hallitse,
Juosten juomasta tulisi
Juosten juomahan menisi,
Päätä pystyssä pitäisi,
Jotta oisi ojolla selkä,
Lampi oisi vettä lautasilla!
(yleiskielistetty, SKKT, Törsimö)

Tapio on suomalaisugrilaisessa kielessä yksi vanhimpia yhteisiä sanoja ja oletettavasta ruhatar liittyy yhdessä palvanteen kanssa samaan palvoskerrostumaan. Jollain tavoin nimistö on yhdistänyt hiidenvuoren, kyöpelivuoren ja naaravuoren nimet samankaltaisiksi merkitykseltään ja mikäli suomalaista mytologiaa hartaasti tutkineeseen Onni Okkoseen on luottaminen voi listaan liittää vielä Ruhavaaran, johon Okkonen hakee tavoilleen uskollisena selitystä kaukaa. Hän tulkitsee merkitystä sumerilaisten uskomusten pohjalta. Sumerilaisten käsitysten mukaan oli maailmanvuoren sisällä alamaailman (maan-alan) seutu ja siellä aarreluola tai -onkalo. Saattaa olla, että hiiden ja sammon arvoitukset kiertyvät jollain vielä selvittämättömällä tavalla kalliokuvien merkityksiin. Hevonen oli talossa kallisarvoinen omaisuus.

Rypypaikka
Metsässä ryvettyy jos on ryvettyäkseen, harva tallustaa tahriintumatotmana taipaleensa. Joistain peijaisretkistä saattaa kotiväen edustajat esittää kysymyksiä missä sitä on taas ryvetty. ypypaikka ei ole lähin kapakka tai metsästysmajan peitenimi. Rypypaikka kuuluu jahtitermistöön riistanhoiton osatoimintona. Seuran koko kesätoiminta saattaa kulua kuokkiessa ja rypypaikkojen merkeissä. "Kesän aekana kovasti touhuttiin, **rypypaekat** linnuille kuokittiin."(AV)

Rämsykeli
Hirven käyttäytymisen muuttuu säiden mukaan, rämsykelillä eli matalapaineen alla hirvi on kesy ja lauhkea metsästettävä. Sää vaikuttaa ihmisiin ja eläimiin. Eniten sää huolettaa jahtikauden alkaessa, sillä metsästys hyvällä säällä on antoisampaa kuin rankkasateessa. Vastasatanut lumi on erityisen toivottava iliö, koska lumessa hirven jäljet ovat helpommin havaittavissa ja löydettävissä.

Saaliin ositus
Lihanjakotoimitus, joka voidaan suorittaa arpomalla tai muulla sovitulla tavalla. Pyrkimys on, että mahdollisimman moni saisi hyviä paloja lihoista ja rompelihoja myös. Ottaen huomioon, että hirvessä hyviä paikkoja on sangen vähän, suuri osa lihoista on sitkaampaa lajia, on lihanjakotapahtuma vaikea tehtävä, jossa oikeudenmukaisuus joutuu kovalle koetukselle. Tätä ikiongelmaa, että jokaisen pitäisi saada lihakasasta täsmälleen samanlainen paketti, on vaikea toteuttaa, jos porukkaa on paljon. Usein kronikoitsijat muistavat mainita, jos jako on ollut onnistunut. Tämä kertoo osaltaan saaliin olevan sittenkin tärkeä motiivi hirvimetsälle. Toinen ongelma jaossa on hirviporukaan kuuluvien, mutta jahdista livistäneiden osallisten lihaosuus. Heillekö luu käteen? Sitä eivät tarinat kerro.

Salametsästys
Hirvenmetsästyksessä on kahdenlaista salametsästystä, tahatonta ja tarkoituksellista. Edellisessä tapauksessa kyse on vahingosta, joka sattuu joko lajien tunnistamattomuuden tai metsästysalueen rajaepäselvyyksien vuoksi. Kun sattunutta vahinkoa yritetään salata ja/tai peitellä kyse on luvattomasta eli salametsästyksestä, josta joutuu käräjille siinä missä vakain tuumin harkitusta salametsästyksestäkin. Syrjäseuduilla salametsästykseen asennoituminen työttömyyden tai herravihan takia ei aina edes ole paheksuttavaa, vaan sekä uskonnollisten että maallisten moraalisäännösten vartioiden läpi sormien katsomaa menettelyä. Kokonaiset kyläkunnat voivat lyöttäytyä yhteen salametsästystä harjoittamaan, joskin tämä lienee poikkeuksellista. Toisaalta eräpoliisien vähyys ja saaliin saannin helppous vaikuttaa asenteiden ohella salametsästyksen kukoistukseen. Salametsästys voi lisäksi olla pelkkää kotitarvemetsästystä omiin tarpeisiin, mutta se voi olla myös järjestäytynyttä rikollisuutta ja tuottoisaa liiketoimintaa. Kaikkia salametsästyksen muotoja esiintyy jatkuvasti, vaikka salametsästys on vähentynyt ja asenteet ovat muuttuneet kielteisemmiksi. Puolivahingossa salametsästäjät olivat sellaisia, jotka yhden hirven luvalla saattoivat ampua niin monta hirveä kuin vain pystyivät ja toisaalta sattuma korjasi satoa. Pihapiiriin ilmestynyt hirvi saatettiin ampua kammarin ikkunasta.

Sattumasaalis
Vitsifunktio, jossa saatua saalista ei varsinaisesti olla metsästämässä. Usein saalis kerrotaan ekologisen ravintoketjun ketjusaaliina, joten sattumasaalis voidaan suomentaa myös satumaisena saaliina. Kun Lemminkäinen palasi Pohjolan isännän taposta kotiinsa, hän vastasi äitinsä uteluihin: Tuli työ satu tapahtu. Satu tässä tapauksessa oli onneton sattuma, kun tuli tapettua reissulla sukulaismies, mutta sattuma keitossa on lihapala, ja osuma tuohon lihapalan alkulähteeseen koetaan onnekkaana sattumana.

Saulakot
Poron kurkunpäässä loisivat kiiliäisen toukat, peräpohjolan tornionjokilaaksolaisesti sävyttynyttä murretta.

Sibbolismi
Nimitys perustuu raamatulliseen kertomukseen, jossa käytiin sanasotaa ja pelattiin kielipeliä hengenvaarallisin panoksin. Saarretusta vihollisjoukosta yritti toisen heimoiseksi tekeytymällä päästä läpi saarrettuja, mutta piirittävät sotilaat tiesivät, etteivät tietyn heimoiset osanneet lausua oikein sanaa sibbolet. Kaikkien leiriä ohittamaan pyrkivien tuli lausua tuo sana. He jotka väittivät olevansa jotain muuta kuin olivat, joutuivat kiinni kielestään ja pääsivät hengestään.

Tapiokuurna ja Tapiola
Ikaalisista on sanonta: Nyppeli hyppeli, Tapiainen tappeli, Kouko päältä katteli. Viittanneeko loru tapiokuurnaan vai ei, jää epäselväksi, mutta Kihniössä huonoa onnea tai terveyttä parannettiin veistämällä kolmesta tapionkuurnasta tervaisia tikkuja, jotka sidottiin erikseen nippuun tai kun paulavirka oli taikomalla pilattu tapionkuurnasta piti veistää yhdeksän lastua. Tapionkuurnalla tarkoitetaan mäntypuussa olevaa koroa.
Oma hyvä arvaukseni lorun tulkinnasta perustuu siihen, etteivät puut käytännössä eikä vertauskuvissa tappele, vaikka toisaalta metsänhoitajien salngissan ne taistelevat elintilasta metsässä. Pikemminkin loru on erärunon jäänne, joka on hauskalta kuulostavan jäänty elämään ja kyse on jäniksestä ja voitaisiin selkokielellä suomentaa seuraavasti. Pikkujänö hyppeli, tappisarvi tappeli, karhu sen kun katseli. Koska kouko on merkinnyt myös täitä, on loru ilmeisesti elänyt täitä hiuksista perattaessa lasten viihdyttämiseksi, mikä osaltaan on säilyttänyt lorun osana lastenperinnettä. Lorujen lisäksi paikannimet sisältävät myyttisiä kaikuja. Erä-Hämeen alueella Vesilahdella on Krääkkiö. Nimi tulle ruotsinkielisestä kräk -sanasta, joka tarkoittaa metsän eläviä hyönteisiä ja matelijoita myöten. Krääkkiö olisi siten jonkinlainen svetisistinen vastine käsitteelle Tapiolalle.

Taskumatti
Jahtikielen taskumatti on metsästysvaruste, jolla torjutaan vilua, sisäistä ja ulkoista. Taskumatissa on juomaa, joka virkistää, mutta viiniä taskumatista harvoin löytää. Tähän metsästysvirkistysvarusteeseen on sijoitettu kaatajan aineet, sillä taskumatista otetaan ryypyt kaatajan kunniaksi. Tarkoitukseen sopivat mm. jaloviina, pontikka, konjakki tai viski, joskus lantingiksi tarkoitettu punssi tms. hienompi juoma. Viiniä metsälle ei tuo muut kuin ehkä italialaiset jahtivieraat. Saksalaiset juovat Jägermaisteria ja samoin suomalaiset, mutta joskus hyvät ainekset ovat voineet pilaantua syystä tai toisesta ja vertautuvat lähinnä villiminkkien reviiriaineksiin.
Viinan kuljetukseen käytettyjä välineitä nimitetään mielellään peitenimin, mutta viinasta on silti enemmän kiertoilmaisuja: Selkeimmin puhutaan kaatoryypystä, mikä todistaa ryypyn julkisuudesta ja rituaalisuudesta. Kaatoryyppy on vakiintunut nimitys ja käytänne, sitä ei tarvitse hävetä eikä peitellä, pikemminkin päinvastoin ellei kukaan ole varautunut kaatoryyppyä tarjoamaan.
Viinaryyppy on mm. lauluputken huuhteluvesi, matokuuri jne.

Veto
Ajomiesketjun lähtölinjan ja passilinjan välinen matka on veto. Maasto vaikuttaa vedon kestoon, joten matkaa on syytä mitata ajan kanssa ei kilometrimitalla. Ihannevedon pituus on noin tunnin puolentoista matka. Pitkittynyt vetoaika turhauttaa ja vilustuttaa passimiestä, ja eksyttää ajomiestä suunnasta sekä antaa alueella olevalle hirvelle mahdollisuuden hipsiä vähin äänin pois paikalta. Hirvikronikoissa sanaa veto ei juuri esiinny muussa mielessä kuin kommellusten yhteydessä. Kun ojakanavasta alkaa kuulua vimmattu melske passimiehen ihmetellessä, miten kummassa hirvi potikossa kiroilee tutun jahtikaveri äänellä, kerrotaan jutuissa tapahtumasta maan vetovoiman kumouksena varsinkin, kun sama mies oli nähty ilmassa metrin verran vesakon päällä, minkä ilmaiskun seurauksena voitiin illalla kuoria hirvestä nahka. Tämä lennossa ampuminen ja maasta irtiotto oli ampujan kertoman mukaan tapahtunut kannolla seisten. Toinen vedon muoto kronikoissa on vetopeli ja vetokelit. Kuljetusvaiheessa voi ojan pohja kutsua ja koko komeus kuormineen kaatuu ojaan " kärryllä kun ojanpohjaan tuli kova veto." Veto on siten kaskuissa leikittelevä synonyymi houkuttelevuuden ja lankeemuksen välimaastossa. Maan vetovoiman lisäksi onnekasta hirvimiestä voidaan kuvailla veto -käsitteen avulla. "Hirvillä ja Untolla toisiinsa on veto, eikä sitä häiritse ees tulipuitten teko." Jahtiharrastuksen viehätys voidaan arvioida korkealle sanalla yliveto. Harrastus on yliveto -jos vaan sattuu kaatumaan peto, kuten hirvikronikoitsija sen on ilmaissut. Peto tarkoittaa jellonaa eli isokokoista hirviurosta. Pedosta tulee myös sanonta, että jokin peto menemään. Innokkaat vedonlyöjät lyövät myös metsästystapahtumista vetoa. Veto on siten kolmisuuntainen jahtitermi, jossa on toimiva ja pilaileva sekä arpajaistunnelmainen puoli.

- ➔ Vetoaika. vetokeli, vetoliina, vetovoima, vetopeli.

HELGE – SARJAKUVAMOTIIVIT LIITE 2

L. Mortimerin albumissa Helge on 186 strippiä (no. 62A on poistettu), 186:3 = 31 -> po. Ka. 6 motiivia per funktio.

Rinnakkain ja yhteen kuuluvat stripit eli samanaiheiset toisiinsa liittyvät aiheet numeroittain ovat:
2+3, 6+7, 8+9, 12+13, 18+19, 26+27, 30+31, 36+37, 56+57, 72+73, 76+77,79+82 = 4, 83+84, 91+94 = 4, 99-100, 101+102, 107+108, 133+134, 141+142, 145+146, 149+150, 152+153, 163+164, 169+170.

Ideana on ollut verrata kalliokuvastojen, hirvirunojen ja sarjakuvakerronnan aihevalintoja, koska avain kalliokuviin tullee sekä visuaalisen että verbaalisen hahmotuksen kautta. Tulkintaan tarvitaan silti mittava tietomäärä eri toiminnoista ja niiden myyttisistä yhteyksistä.

Motiiveittain funktioihin suhteutettuna stripit jakaantuvat seuraavasti:

1.	Metsästäjäprofiili F29
2.	Varusteet F17
3.	vierasmetsästäjä F23
4.	koiranmakkara F14
5.	varusteiden unohtaminen F17
6.	lähtö metsälle F11
7.	hirven ääntely F5
8+9	anomalia, nimi F12
10.	sää, varusteet F17
11.	sutkaus, nimi F8
12+13	passittaja F16
14.	korpit ja luontoäänet F27
15.	sää F4
16.	ekstys, koiran vainu F14
17.	Koira F17
18+19	hirvi F12
20	hirven huuto ja nahka F12
21	vitsialu, eväät F8
22	kommellus F22
23	hirvenpotku F22
24	hirvi vrt telttamoinen F24
25	hirvi, metsänem. käsivarsi F12
26	suo siellä vetelä täällä F12
27	empati, tunteet F27
28	kotiväki F28
29	vierasmetsästäjä F23
30	naismetsästäjä F24
31	myyttinen metsänpeikko F24
32	naismetsästäjä F1
33	naljailu kostautuu F22
34	hirven liha, kasvissyönti F12
35	passimiehet F16
36+37	luontokuvia, verkko F17
38	laukausääni F5
39	hirvi piiloutuu F21
40	kronikka F31
41	metsäseutu F24
42	petkuhuiputus F6
43	sumu hirviherran kätkee F4
44	jäljet F4
45	jättösarvi F12
46	passi F16
47	pullo shampoota F8
48	kirje F9
49	sensitiivisyys, riistaeläin F27
50	vaimoväki nakuna F28
51	suosittu riistaeläin F12
52	geenimutaatio F12
53	hirvimies F29
54	laukaus F18
55	ilman asetta F22
56+57	hirven terveys F12
58	hirven terveys F12
59	hirven terveys, jälkeläinen F12
60+61	haukotus,perhonen elämä+kuolema F12
62	jahtikauden alku F21
63	kannanotto F23
64	sunnuntailepo F8
65	hätäpaska, haju+ääni F5
66	voivottelu F30
67	ajojahti F21
68	osuma F16
69	hirven ääntely F5
70	sukupuutto F24
71	passi F16
72+73	pöllö, juurilaohottaja F24
74	muurahainen, ketjukolari F19
75	ruokavalio, puulajit F8
76+77	nuotiolla ruokailu F8
78	tulitus, puu suojana F18
79+82	postimyyntikuvastot F17
83+84	sää+varusteetu F11
85	sumuinen sää F11
86	pakastinhankina, lihat F17
87	nylky F225
88	juomalaulu F31
89	vilustuminen, nallelohtu F28
90	metsästäjäpofiili F29
91+94	metsien komistus F12
95	rääväsuun saippua F8
96	makuus F12
97	hirvimiehen vihkivala F29
98	kotiväki F28
99+100	ase katoaa ja löytyy F21
101	laukaus F16
102	vaimo vessassa, haju F28
103	hirvi + pöllö F12
104	jättösarvet F12
105	hirvikoiramielikuva F14
106	haavakko, "kädet" hukassa F13
107+108	autokyyti lahtauspaikalle F20
109	ulkomuoto F12
110	kiroilu F13
111	aseen varmistus F5
112	tauon paikka F8
113	koiran haukku F14
114	osuma F16
115	hirvimiesesittely F29
116	söö F11
117	jänis saaliina F21
118	koiran eksytys F21

119	typeryys, köllinimi Kumipää-Kauko F12
120	ajo, koira seuraa F21
121	käyttöohje F9
122	hirvihavainto F4
123	jahdin odotus F11
124	puu iskee F22
125	hirven lajinimi -> lehmä F12
126	kulkeminen F12
127	saalis nalkissa F21
128	kiima-aika F12
129	kotireviiri F12
130	hirvi kätkeytyy F4
131	passivihje F16
132	aseistautuminen, kranaatti F14
133+134	jättösarvet F12
135	alanvaihdos, ajo F21
136	kaato ja korppi F18
137	jäljet F4
138	passimietteet F16
139	salakaato F7
140	elämänfilosofia F27
141+142	metsän eläimet, allergia F22
143	tuhti varustus ja hätä F9
144	hirven uhkat F9
145+146	metsämies kotioloissa F29
147	hirven ääni + siili F12
148	siili repussa F9
149+150	paloittelu, lihan hinta F25
151	kiima-aika
151+153	hirven ravinto F12
154	ruuansulatus F12
155	aseen ääni ja laatu F14
156	stressiliha F25
157	jahdin odotus F11
158	lihakilot, uljas hirvi F25
159	vapaa hirvi F12
160	hirvet autokyydissä F25
161	salakaato kirveellä F7
162	paljastuminen + peittely F28
163+164	koira pelästyy F14
165	elintestamentti korpeille F18
166	koira karhunpesässä F14
167	jahtikausi alkaa, testamentti F21
168	ajojahti F21
169+170	ketsuppi: veri+eväät F8
171	hirvi valtatiellä F12
172	hirvihavainto F4
173	epäonni metsällä F22
174	aika loppuu F9
175	ruska, värit ja syys F27
176	passiliinja F16
177	kaatuminen veteen F18
178	nuotiolla kuivattelu F8
179	jahtitauko F8
180	lahjaesine, metsästyskello F29
181	muurahaiset passipaikalla F16
182	pissapassi, virtsaaminen F16
183	ikämies ja selkäkivut F29
184	vaimon villapaita F28
185	eläinsuojelu F28
186	tarve yllättää F16

Esimerkki. Strippi no 95 Helge- sarjakuva-albumista.

Kuva löytyy tekstistä luvusta 22.4 arvoituksellisen otsikon ”Sykkö ja häkkipää ajan hämärässä” kohdalta. Tietämättä hirvihuumorista mitään, on vaikea hahmottaa kuvasarjan syvällistä vitsikkyyttä. Naapurin pariskunta tarkkailee tuttua miestä, joka kulkee pihalla suu vaahdossa. Kyseessä ei silti ole satunnainen puheripuli tai juhlapuheen harjoittelu. Asioista hyvin perillä oleva mies toteaa kylmän rauhallisesti naapurin todennäköisesti puhuneen rumia tai muuten vain sanonut suunsa puhtaaksi, minkä seurauksena hän on saanut saippuapesun. Saippuapesu on vanha lastenkasvatuskeino, jolla saatiin lapset siistimään kielenkäyttöään. Sarjakuvan piirtäjä on ruotsalainen, mutta arvot ovat yhteispohjoismaiset ja perisuomalaiset.

Kiertoilmaisut eivät ulotu ainoastaan peitenimiin, monet sanonnat sisältävät informaatiota tavoista, joista osa saattaa olla paikallisia tai vain pienelle piirille tuttuja. Peittely luonnollisesti hankaloittaa tulkintaa ja ilman taustatietoja tulkinta harvoin on mahdollinen.

Listassa strippi on sijoitettu juttufunktioon F8 luonnehdinnalla rääväsuun saippua, mutta kuten yo. selostuksessa ilmeni, tekstissä strippi toimii kiertoilmausten kuvaajana. Sama ilmiö tai kuva voi asettua luontevasti yhtä aikaa useampaan toimintoon. Kuvat ja kielikuvat ovat moni-ilmeisiä paljastuksia.

KARNEVAALIFREKVENSSIT **LIITE 3**

Hirvestysfunktioiden ja Bahtinin karnevaalitulkintojen suhde

Karnevaalin fokusfunktio = F23/ Puhe on suurenmoinen parodia kaunopuheisuudesta, parodiasta ja latinan kielestä. Vrt jahtikieli + jutut F8

6 kpl hirvestysfunktioita, joissa ei ole selvästi havaittavaa karnevalistista piirrettä

F2 ei ole (puuttuu peijaismotiivitkin)
F3 ei ole (puuttuu peijaismotiivitkin)
F9 ei ole? (narrikuninkaan käskyt? peijaismotiiveja on)
F24 ei ole (puuttuu peijaismotiivitkin)
F26 ei ole (peijaismotiiveja on)
F30 ei ole (peijaismotiiveja on)

7 kpl hirvestysfunktioita, joissa on yksi selvästi karnevalistinen piirre

F1	1
F4	1
F5	1
F6	1
F11	1
F13	1
F20	1

7 kpl hirvestysfunktioita, joissa on 2-3 selvästi karnevalistista piirrettä

F7	2
F15	2
F16	3
F17	3
F19	2
F22	3
F27	3

7 kpl hirvestysfunktioita, joissa on 4-9 selvästi karnevalistista piirrettä

F10	7
F14	5
F18	7
F21	6
F25	8
F28	4
F29	6

3 kpl hirvestysfunktioita, joissa on enemmän kuin 10 karnevaalipiirrettä

F8	**12**
F12	**11**
F31	**23.**

Yhteen laskien 1+ 6 + 7 + 7 +7 = 28 + 3 = 31 funktiota, joista karnevalistisimmat teemat ovat hirveen, rompsuun ja peijaisiin liittyviä. Aiheiden jakauma on samankaltainen hirvikerronnan painotusten kanssa. Juhlinnan kuvat ovat keskeisiä, mutta ne kätkeytyvät toimintaan.

Tulkinta on tehty Mihail Bahtinin Rabélais´n tuotannosta tekemän keskiajan nauru -tutkielman perusteella. Karnevaali on myyttiperusteinen, kuten Bahtin väitti, ja koska se on myös paikallista kulttuuria, yhtä ja yhtäläistä karnevaali-muotoa tuskin on ollut aivan kuten hirvestyskin on joka syksy uusi ja erilainen, vaikkakin perusrakenteeltaan samanlaisena toistuva ilmiö. Jahtikausi, ei milloinkaan se sama tahi erilainen.

EMOTIONAALISET FUNKTIOT LIITE 4

Ari Hiltusen Propp-satukaavan sovellus menestystarinan kaavana, jota hän kutsuu myös emotionaaliseksi kaavaksi j. Emootiokaava edustaa isotopiajaossa tarun eli yhteisön merkitysmaailmaa. Hirvestysfunktiot edustavat luonto-myyttisyyttä ja alkuperäinen satukaava sadun ja kirjallisuuden isotopioita. Hiltusen määrittelyn mukaan satumainen emootiokaava sisältää funktioittain seuraavia aihelmia.

F1. Poissaolo.
Joku perheenjäsen lähtee kotoa: vanhemmat lähtevät työhön ja jättävät lapset keskenään; prinssi joutuu lähtemään kaukaiselle matkalle ja jättää vaimonsa muukalaisten käsiin. Tyypillisä poissaolon muotoja ovat lähteminen työhön, metsään, kauppamatkalle tai sotaan. Alkutilanne joka toimii esittelynä. Luo tarinaan selkeän tavoitteen, jonka saavuttaminen on epävarmaa, kyse on yhdestä, kokonaisesta ja loppuun suoritetusta toiminnasta, joka tuottaa pelkoa.
F2 Kielto.
"Et saa katsoa tähän kaappiin". "Älkää lähtekö pihasta"
F3 Kiellon rikkominen.
(Virta vie) Tässä vaiheessa tarinaan ilmestyy konna. Hänen funktionsa on tuottaa onnettomuus onnelliselle perheelle (ihmiskunnalle). Konna tuo tarinaan jännitteen ja kärsimyksen. Konna on lähestyvä vaara. Kiellon rikkominen tuottaa kohtalokkaan erehdyksen, hamartian.
F4. Tiedustelu.
Konna yrittää selvittää lasten tai kallisarvoisen esineen olinpaikan. Karhu kysyy: "Kuka kertoisi minulle, mitä tsaarin lapsista on tullut? Minne he oikein katosivat?" Prinsessa kysyy: "Kerro minulle, Ivan kauppiaan poika, missä on viisautesi? Käänteisessä tiedustelun muodossa aiottu uhri tekee kysymyksiä konnalle: "Missä on kuolemasi, Koscej?"
F5. Tiedon saaminen.
Konna saa vastauksen tiedusteluunsa. Äiti kutsuu poikaansa kotiin ja samalla paljastaa konnalle poikansa olinpaikan. Mies saa ihmeellisen laukun; hän paljastaa laukun (taikakalun) salaisuuden kummitädille. Merkitty reitti johdattaa veljekset takaisin kotiin, mutta samalla antavat tietoa neidon olinpaikasta. vrt. hamartia = kohtalokas erehdys.
F6. Petos.
Konna yrittää pettää uhrinsa saadakseen hänet tai hänen taikaesineensä haltuunsa. Konna saattaa pukeutua valeasuun esim. noita teeskentelee olevansa hurmaava vanha rouva. Saatetaan käyttää suostuttelua tai oveluutta tarkoitusperien toteuttamiseen. Vasta näiden esivaiheiden jälkeen seuraa funktio. Muutetaan ja annetaan vääriä neuvoja, merkkejä ja vihjeitä, johdetaan tahallaan harhaan. Vaara lähestyy.
F7 Petoksen uhriksi joutuminen.
Konna onnistuu ja uhri tietämättään auttaa vihollistaan. Saduissa kiellot aina rikotaan ja petollisiin ehdotuksiin suostutaan.
F8. Konnuus.
Konna tuottaa vahinkoa jollekin perheenjäsenelle.
Proppin mukaan? tärkeä funktio, koska sen avulla tarinan varsinainen liike ja suunta saadaan aikaan. Kaikki edellä mainitut funktiot ovat itse asiassa olleet ttämän funktion esivalmistelua. Propp nimittääkin Pahimman odotus on sanut täyttymyksen, pelo on muuttunut kauhuksi ja suruksi. Ollaan tilanteessa, jossa tarinan hyvä on joutunut onnettomuuteen ja paha puolestaan on noussut onneen. Vallitsee moraalinen epäoikeudenmukaisuus. On luotu kärsimyksen tilanne ja motiivi sankarin toiminnalle.
F9. Onnettomuudesta tiedottaminen. Juutilainen.
Kaikki saavat kuulla tapahtuneesta onnettomuudesta. Tämä funktio tuo sankarin tarinaan. Proppin mukaan sankareita on kahta tyyppiä: jos tyttö pelastaa itsensä, hän on uhriksi joutunut sankaritar, jos taas poika, hän on etsijäsankari. Molemmat sankarityypit eivät esiinnyt samassa sadussa. Saduissa on vain yksi sankari! Tässä funktiossa esitellään sankari ja hänen sankarilliset ominaisuutensa. Etsijäsankari etsii kadonnutta, uhrisankari löytää tien kotiin.
10. Päätös vastatoimiin ryhtymisestä.
Sankari päättää pelastusretken aloittamisen. Luo toivon mutta myös huolen. Katsojien epätoivo muuttuu peloksi: epäoikeudenmukaisen kärsimyksen poistamisesta on ainakin pientä toivoa, mutta sankari vaikuttaa kuitenkin heiveröiseltä mahtavaan velhoon verrattuna. Onnistumisen mahdollisuus on pieni. Juonellisesti (F1-F9) sadun 1. vaihe aiheuttaa jännitystä konnan toimien johdosta. 2. vaiheessa (10. funktiosta alkaen) jännitys muuttaa muotoaan. Ykkösvaiheessa pelätään konnan toiminnan onnistumista, kakksovaiheessa pelätään sankaritoimien epäonnistumisesta. Sankari aikeineen on samastumiskohde. **Vaikeudet** ovat jännityksen edellytys. Ilman vastuksia ei synny seikkailua. Jännitys aikaan saadaan rajallisella ajalla. Uhri on pelastettava tietyn ajan kuluessa tai muutoin sen käy huonosti.

- vaikeudet ja esteet synnyttävät viivytyksen
- viivytys luo epävarmuutta tavoitteesta
- jännitys syntyy tavoitteen ja saavutuksen välisestä odotteesta
- onnistumisen on oltava epävarmaa

F11. Lähtö.
Etsijäsankari lähtee pelastusretkelle tai uhrisankari saa tilaisuuden paeta ja lähtee paluumatkalle epätietoisena päämäärästä. Matkalla sankari tapaa lahjoittajan, jolta hän saa auttavan esineen, taikaesineen, jonka avulla sankarin lopulta onnistuu poistaa onnettomuus. Sitä ennen sankaria koetellaan. Tarinan roolisuoriutujat ovat: lahjoittaja eli auttaja; sankari; konna; etsitty henkilö; lähettäjä; valesankari

Näiden roolihahmojen myötä syntyy juoni. Sankari etsii pelastettavaa. Hänellä on intentio, tavoite toiminnassaan, kun taas konna yrittää estää sankaria suoriutumasta tehtävästään ja aiheuttaa jatkuvia konflikteja, vastuksia toiminnalle. Valesankari on konnan alter ego, joka tuo tarinaan moraalista vääryyttä. On se niin väärin! Auttaja luo sankarin toimintaan uskottavuutta ja toivoa siitä, että konna on voitettavissa. Samalla auttaja saattaa testata sankaria ja siten varmistutaan sankarin vilpittömyydestä ja aitoudesta, kun hän selviää auttajan antamista haasteista.
F12. Lahjoittajan antaman haaste.
Sankarin on selviydyttävä erilaisista vaativista tehtävistä, jotta hän saa taikaesineen haltuunsa. Noita antaa tytölle kotiaskareita, metsän ritarit vaativat sankaria palvelemaan heitä kolmen vuoden ajan: sankarin on iuunnletava guslan soittoa nukahtamatta. Emotionaaliselta kannalta funktio tuottaa jännitystä: Selviääkö sankari kokeesta? Pääseekö hän jatkamaan matkaansa neidon pelastamiseksi?

F13 Sankarin reaktio.
Sankari vapauttaa vangin, selvittää tehtävän, osoittaa armeliaisuutta, nokkeluutta ja älykkyyttä. (Asutus, musiikki, tuli) Sankari saattaa turvautua taistelussa oveluuteen ja käyttää samaa taktiikkaa kuin vihollisensa. Osat vaihtuvat petkutuksen (uneen vaivuttamisen) kautta, esim. sankarittaret vaihtavat noidan tyttärien kanssa vaatteita, jolloin noita tappaakin tyttärensä. (menettää sampon)
F14. Taikaesineen saaminen.
Kokeesta selviytyminen tuo ratkaisun ja saatu palkinto auttaa ratkaisevalla tavalla itse päämäärän saavuttamisessa. Lahjoittajan antaman haasteen voittaminen ja taikaesineen saaminen tekee itse konnan voittamisen mahdolliseksi ja yleisön kannalta uskottavaksi.
F15. Siirtyminen määräpaikkaan.
Sankari saapuu sinne, missä etsitty henkilö tai esine on. Kohde voi olla kaukana, vaikkapa merten takana. Sankarille avautuu tie ja keinot matkan saavuttamiseksi. Matkataan linnun selässä, kettu johdattaa, portaat vievät taivaaseen. Sankari lähestyy kohdettaan, mutta konnan aiheuttama uhka suurenee myös. Kuulija täyttyy toivolla ja huolella. Tullaan määränpäähän.
F16. Taistelu.
Sankari ja konna ottavat yhteen. Taistelutantereena on avoin kenttä, kilpailu tai esimerkiksi korttipeli.
F17. Tuntomerkillä varustaminen.
Taistelun melskeessä saatu vamma voi olla tunnistin jatkossa, tai prinsessa painaa sinettisormuksellaan merkin sankarin otsaan, sankari saa sormuksen tms. Uskottavuuden kannalta **merkittävä** funktio, koska sillä on merkitystä sadun lopussa, missä se tekee tunnistamisen äkilliseksi, uskottavaksi ja liikuttavaksi.
F18. Voitto. Sankari kukistaa konnan.
F19. Onnettomuuden poistaminen sisältää **peripeteian**: toiminta saa taistelun tuloksena äkkikäänteen. Ongelma muuttuu, ongelmana ei enää ole löytää prinsessa, vaan miten saada prinsessa turvaan.
F20. Paluu.
Kotimatka alkaa (? mieti miten uhrisankarilla)
F21. Takaa-ajo.
Konna, jota ei ole vielä täysin nujerrettu, alkaa takaa-ajon. Noita lentää perään, lohikäärme seuraa, neito viettelee ja yrittää surmata jne. Menetyksen vaara luo jännitteen kerrontaan. Katoaako prinsessa vai taikasormus?
F22. Pelastuminen.
Sankari ja kohde pelastuvat takaa-ajosta. Tämä on viimeinen koettelemus, josta täytyy selviytyä.
Se on linkki ulos kertomuksesta, happy end tai tai tarina saa jatkoa: Konna ilmestyy jälleen ja vie sankarilta sen, minkä hän juuri on pelastanut. Tapahtuu jällee peripeteia eli odottamaton käänne. Ansaittu kadotetaan. Tapahtuu käänne tai paluu alkuun ja kaikki toistuu kuten alussa. Miten sankarin käy tällä kertaa?
F23. Saapuminen tuntemattomana.
Sankari toimii valeasussa ja vaatimattomassa roolissa. On vain ajan kysymys, jolloin sankarin todellinen arvo paljastuu ja hän saa prinsessan ja puoli valtakuntaa.
F24 Valesankarin vaatimukset.
Jos sankari saapuu kotiin, veljet voivat olla valesankareita tai hovissa sotilas väittää voittaneensa lohikäärmeen ja vaatii prinsessaa omakseen. Sankarin epätoivo lisääntyy, jännitys tihenee. (Rumat ne vaatteilla koreilee!)
F25. Vaikea tehtävä.
Satujen yksi suosituimmista elementeistä. Tarinan huippukohta. Sankari saattaa joutua ratkaisemaan arvoituksen, voimia, taitoja tai sietokykyä koetellaan. Lisädramatiikka syntyy, jos tehtävässä sankari epäonnistuu ja seuraa uusi karkotus.
F26. Tehtävän suorittaminen.
F27. Tunnistaminen.
Sankari onnistuu tehtävässään. Sankari tunnistetaan funktiossa 17 saadusta tuntomerkistä. Erossa pitkään olleet roolihenkilöt tunnistavat toisensa. Tunnistaminen tapahtuu aina vaikean tehtävän jälkeen.
F28. Valesankarin paljastus.
Valesankari epäonnistuu kokeessa, jossa taas sankari onnistuu. Tapahtuu anagnorisis?
F29. Sankarin muodonmuutos.
Sankari muuttuu komeaksi, hän rakentaa upean palatsin, vaihtaa ylleen upeat vaatteet jne. Oikeus toteutuu.
F30. Rangaistus.
Konna tai valesankari karkotetaan, surmataan, tekee itsemurhan jne. Tämäkin funktio toteuttaa oikeudenmukaisuutta. Paha saa palkkansa.
F31. Häät. Sankari saa palkaksi prinsessan ja puoli valtakuntaa.

Huomautus no1.
Proppin väitteen mukaan kukin funktio muodostuu aina sitä edeltäneestä funktiosta noudattaen loogista välttämättömyyttä. Tarinassa on kausaalinen suhde ja keskeistä toiminnassa on intentio, tavoitteellisuus. Kausaalisuus voi saduissa olla, mutta sovelluksissa sitä ei useinkaan ole. Funktiotoiminnot ovat tapa ryhmitellä toimintoja, niillä ei aina ole suoraa yhteyttä edelliseen funktioon. Funktiot esiintyvät usein pareina. Väite on moneen kertaan vuoron perään kumottu ja todettu oikeaksi. Ihmesadun rakenteesta väitellyt Satu Apo on väitöksessään parifunktioiden kiistäjien kannalla. Minä olen asiaa hieman setvittyäni kannattajien kannalla.

Huomautus no 2.
Sankari joutuu erilaisiin kokeisiin, joissa taito testautuu. 1) Kvalifioiva koe antaa pätevyyden suorittaa pelastusretki. Pelastusretken tai paluuretken onnistuminen riippuu ratkaisevasti kokeesta suoriutumisesta. Kvalifioivassa kokeessa koetellaan sankarin rakkautta tai tunteiden ja aikomusten vilpittömyyttä sekä kykyä tehtävään.

Tätä tarkoitusta varten kohdataan haaste, esim. isä pyytää poikaansa viettämään kolme yötä haudallaan, lampun henki pyytää vapautusta, vanki pyytää armahdusta, sankari kalastaa hauen, saaliseläin pyytää armahdusta. Koe tehostaa samaistumisprosessia, jännitystä ja uskottavuutta, noita aristoteelisianautinnon elementtejä.
Muita kokeita ovat: 2) pääkoe ja 3) kunniaa tuottava koe.

HIRVEN NIMET **LIITE 5**

Motto1:
Nimet ovat kieltä. koskennimistö, laskumiehen mieltä ja kieltä. Kuukas on koskityyppinä harvinaisuus. Iso ja pieni kuukas peräkkäin, yhteisnimenä kuukkanen. (Valter Keltikangas*)*

Motto 2:
Toisilla taas kasvoivat sääret, ja heidät nähdessään olisi helposti luullut, että siinä menee kurkia tai flamingoja tai puujaloilla kävelijöitä, ja pienet koulupojat nimittävät heitä jambeiksi eli runojaloiksi. (François Rabelais)

Eräkirjallisuudessa, arkistotiedoissa, suomen kansan vanhoissa runoissa ja kronikoissa esiintyviä hirven nimityksiä on runsaasti, osa unohtuneita, osa tilapääilmauksia, osa aito vanhaa jahtikieltä.

1. 15-piikkinen hirviuros
2. aikuinen
3. airojalka
4. alamitta(inen)
5. elikko
6. elo
7. elukka
8. elukkainen
9. eläin
10. emo emohirvi
11. emä emähirvi
12. emälehmä
13. haavakko
14. hahmo
15. halliparta
16. hatanpää
17. hatasarvi
18. hello
19. hellohirvi
20. hepenäkaula
21. hepo
22. herasilmä
23. hevonen
24. hieho
25. hiiden poika
26. hiien laukki
27. hiitolan hevonen
28. hiitten hirvi
29. hirvas
30. hirven kompura
31. hirven piru
32. hirvenkolso
33. hirvensorkka
34. hirvi
35. hirvielo
36. hirviemo
37. hirviherra
38. hirvihoppa
39. hirvihärkä
40. hirvilehmä
41. hirvimulli
42. hirvinaaras
43. hirvinauta
44. hirvinuorukainen
45. hirviohjus
46. hirvisonni
47. hirviuros
48. hirvivarsa
49. hirvivasikka
50. hirviveljes
51. hirviuroo
52. hongankolistaja
53. honganpiiskari
54. huoranhantija
55. hyväselkä
56. häkkipää
57. hääisäntä (kiimassa)
58. ijäinen hirvi
59. iso
60. iso elukka
61. iso eläin
62. iso härkä
63. iso itikka
64. iso jänis
65. iso lehmä
66. iso liha
67. iso naaras
68. iso norsu
69. iso otus
70. iso poro
71. iso riista
72. iso ruipelo
73. iso uros
74. iso vilja
75. isoelukka
76. isomus
77. isä-hirvi
78. itikka
79. iäinen hirvi
80. jalkapuoli
81. jalo riista
82. jalohirvi
83. jaloin petra
84. jalopeura
85. jaloriista
86. jauhokuono
87. jommonen
88. jumalan vilja
89. juoksija
90. juoksuhirvi
91. juole
92. juoni
93. juoni(go)
94. juonitar
95. juutas
96. jänis
97. jäsmäjuoksu
98. kaatohirvi
99. kaharasarvi
100. kaksoisvasa
101. kalasarvi
102. kameeli
103. kaneeli
104. kani
105. kanttura
106. karipoika
107. karkeaturkki
108. kaunis elävä
109. kaveri ja poika
110. kaviojalka
111. kenraalihirvi
112. keskara
113. koippurasarvi
114. kolarihirvi
115. koljo
116. komea sarvipää
117. komee metsän otus
118. konna
119. kontturainen
120. koppaturpa
121. kopsaturpa
122. kopukka
123. kornikka
124. kortto
125. koru
126. kruunupäinen
127. kruunupää (300-400 kg)
128. kuha
129. kulko
130. kulo
131. kuloharja
132. kulokas
133. kulokka
134. kulopainainen
135. kuoma

136. kuseva-kustaa
137. kutale
138. kuvioelukka
139. kynsi
140. kypsis
141. kämmensarvi
142. köndös
143. körmikkä
144. körmikäs = kookas sarvipäinen
145. lahmu
146. laajapää
147. lapasarvi
148. lapiakämmen
149. lapin huaran hantija
150. lehmykäinen
151. lehmä
152. lehmähirvi
153. lehmänpuoli
154. lekopää
155. lemmon poika
156. leveä otsa
157. liha
158. lihakasa
159. liinaharja
160. lippukorva
161. lumikki
162. luontokappale
163. luppopää
164. luuppi
165. luupussi
166. luusarvi
167. maamittari
168. maanmittari
169. mahtisonni
170. metsien kruunupää
171. metsien uros
172. metsän kruunu
173. metsän kyyttö
174. metsän lehmykäinen
175. metsän lehmä
176. metsän mielikin lahjaviini
177. metsän tyttö
178. metsänelävä
179. metsänkarvainen
180. metsänriista
181. metsävilla
182. mokoma
183. mulli
184. mullikka
185. musta hevonen
186. musta lehmä
187. musta tamma
188. mäkiliha
189. mäkilihanen
190. mäkilihava
191. märssäri
192. mätäpää
193. mätäspää
194. naaras
195. naarashirvi
196. naavaparta(uros)
197. nakku
198. narttu (alamittainen)
199. natuhirvi
200. nauta
201. nelihaarauros
202. netkaselkä
203. nuijapää
204. nuorukka
205. nupo
206. nutipää emo
207. otus
208. ovela mamma
209. pallopää
210. papanatehtailija
211. paskapaita
212. peltohirvi
213. peto;
214. petra
215. peura
216. pieni vasa
217. pikkuvasa
218. pitkäjalka
219. pitkäkoipi
220. pitkäsääri
221. poikavasa
222. pollen poropeura
223. porkkasilmä
224. poroba petra
225. poropeura
226. pukki (hirvi)
227. punatukka
228. purakko (nuori hirvi)
229. pyyrä
230. pyöräsilmä
231. ratahirvi
232. ritola
233. roima ruho
234. rojokoipi
235. romi
236. romuluinen naaras
237. rontti
238. rosvo-roope
239. ruho
240. runo
241. ruuvihäntä
242. ryttyniska
243. rytössarvinen
244. ryönikkä
245. saatanan rumilus
246. sarvekas
247. sarvinen eläjä
248. sarviniekka
249. sarvipäinen
250. sarvipää
251. sarvipääjänis
252. sarvisonni
253. sassinmäen iso kaihari
254. sonni
255. sonninpura
256. sorkkaniekka
257. sukkajalaka
258. suuri lapasarvinen
259. suuri lehmä
260. suuri liha
261. suuri sarvipää
262. suuri tummataljainen härkä
263. suurisarvinen
264. suurisarvinen sonni
265. taahkiojalka
266. tapioisen kasvannainen
267. tapion lehmä
268. tapion oma
269. tappisarvinen
270. tappisonni
271. tarvoinporkka
272. tarvus
273. tasakäpälä
274. teva
275. tevana
276. tietty yksilö
277. tievapihvi
278. töpöhäntä
279. ukko
280. ulpukkasilmä
281. uroinen
282. uros
283. uroshirvi
284. vaahtileuka
285. valkosukka
286. valtasonni (isosarvinen)
287. valtava uroksen kolossi
288. valtion lehmä
289. vasa
290. vasikka
291. viissatakilonen
292. vilja
293. villa
294. vinttura
295. virpus
296. virri
297. virunen
298. virunen juoksija
299. visukinttu
300. vuoren varsa

KOLME HIRVIJAHTITYYPPIÄ **LIITE 6**

Hirvikronikat (Kronikoitsijat) Yhteisökronikaatti Tarun isotopia	**Hirvenhiihtäjät (Runeberg)** Kaunok. runo Sadun isotopia	**Hiiden hirven hiihd. (Lönnrot/Kalevala)** Eeposruno Myytin isotopia	**Hirvestysunktiot**
Motiivit	**Motiivit**	**Motiivit**	
-porukka	-porukka -vedonlyönti	-yksilösuoritus	F1
			F2
			F3
-luvat -tiedustelu	-luvat, vastuu -luvat, johto	-varoitus -toiveet, anelu	F4
-jahdinjohto	-johto		F5
-eksyminen -epäonni -poissaolo		-epäonni	F6
-salakaato -taimituhot		-sukset -konnuus	F7
-eväät -humala -jutut -kaatoryyppy -kahvi -laulu -nuotio -puheet -ryyppy -tauko -viina -vitsi	-eväät -ryyppy -sotajuttu -vedonlyönti -eräkerronta -lepotauko -jutut -ryyppy	-tauko -harkinta	F8
-jahtisuunnitelma -käskynjako -odotteet	-luvat, vastuu -käsky -odotteet -lähtökäsky	-kehotus metsälle -kehotus -toiveet, anelu -ajo-ohje	F9
-metsästysmaja -perinne -riistamaat -seuratoiminta -talkoot-yhteistyö	-torpparit	-riistan saatavuus -metsälle uhraus	F10
-aamu -aika -innokkuus -lähtö -odotteet -sää -valmistautuminen	-valmistautuminen -jahtisuunnitelma -lähtö-herätys -lähtö-odotteet -odotteet -kokoontuminen -lähtöodotteet	-valmistautuminen -lähtö -uusi yritys -uusi yritys -onnen anelu	F11
-hirven liikkeet -hirvi -hirvi karkaa	-hirvihavainto -talja	-virhehavainto -hirven juoksu -talja	F12

-hirvihavainto -hirvi-luonnehdinta -jäljet -laukka -saalis -sarvet			
-hirvihavainto -juoksu -manaus -saalis-tavoittelu			F13
-aseet -haukku -koira -vainu	-pyssy -koirat	-suksien käsittely -koira -melu-haukku -uudet sukset	F14
-maisema -odotus -paikka -passi	-passi	-luonto köyhtyy	F15
-ammunta -ampuja -ampumamatka -ampumataito -ase -laukaukset -merkkilaukaus -osuma -pyssy -tarkka-ampuja	-hyvät ampujat -ampujat -harhalaukaus -mestarilaukaus		F16
-asu -eväät -vaatetus -varusteet -välineet	-varusteet	-varusteet-hinta	F17
-kaato -kaatoryyppy -onni -saalis -veri -epäonni	-saaliin koko	-saalis kiinni	F18
-harmi -pullo rikki		-sukset rikki	F19
-kuljetus -saaliin nouto	-paluu-ilo -paluu		F20
-aika -ajo -ajoketju -ajomiehet -epäonni -harmi -hukkareissu -jahti -ilta -jahtionni -jäljitys -mieliala -onni -pettymys	-aika -sää -ajajat -ajomiehet -onnistunut jahti -jahtikerronta	-takaa-ajo -takaa-ajo, jäljitys -hirvi karkaa -jäljitys -vastatoimet -ajo-ohje -metsästys	F21

-sää -turha ajo -uusi yritys -väsymys -äänet			
-eksyminen -vene kaatuu	-mierolaisuus	-hirvivahinko -luonto köyhtyy	F22
-jahtivieras	-vierasmetsästys		F23
			F24
-kaatajaiset -kuljetus -lahti -lihanjako -nylky -paloittelu -pisto -suolistus			F25
-jahdinjohto -saalis -valokuvat -verenjuonti			F26
-haju -hiki -muistot -nimet -onni -uni -vesi -äänet	-jäljet, hirvihavainto -tunnelma -jäljet -ajomelu	-melu-haukku -vihastus	F27
aiheet -aika -aloitus -huumori -kiitos -lopetus -muistelot -tervetulotoivotus	-jahtikuvaus	-tapahtumakuvaus -kiitos	F28
-emäntä -hirvimies -jälkipolvet -kotiväki -metsästysmaja -naismetsästäjä -vanha metsästäjä	-kotiväki-nuhteet -hyvät ampujat -vaatimattomuus -ampujat	-itseluottamus	F29
-nuhteet	-rangaistus		F30
-emännät -hirvitanssiaiset -juhlaperinne -keitto -kiitos -peijaiset	-kihlajaiset -peijaiset	- "Hautajaiset"	F31

Taulukkoon on koottu kunkin hirvestysfunktioryhmän keskeisiä kerronnan aiheita analogiaperusteella. Analyysi on luonnosteltu vuonna 1999 opinnäytettä varten.

KASVI-ELÄINESIINTYMÄ KASVIEN TOISINTONIMISSÄ LIITE 7

Lähde: Elias Lönnrot, Flora

Plystivhum filix-mas: **hiiri, kana, kettu, korppi, kotka, käärme, sammakko, varis**
Plystiyhum viviparum: **hevosmuurahainen (älgmyra=jokileinikka), sika**
Geum rivale j.m.: **pässinmuna**
Calla palustris: **lahna, lehmä, lohi, sammakko, sorsa, vasikka**
Lemna trisulva j.m.: **sorsa**
Scirpus lacustris**: kaakkuri, sorsa**
Nymphaea alba **hanhi, harakka, näkinkenkä, sika, sorsa, varsa**
Nardus stricta **hirvi, jänis, sika**
Matricaria chamomilla; **kameli**
Aqvilegia vulgaris; leijona
Meyanthes trifliata: **peuranvehka**
C. rotundifolia; **poronkello**
Angelica sylvestris: **karhu**
Heracleum sibiricum **karhu**
Hyoscyamus niger **karhu**
Paris quadrifolia (sudenmarja): **karhu, käärme,** kärnä, **mato, sika, susi**
P. umbellata **karhu**
Brassiva campestris **koira, narsku**, **varpunen**
Capsella bursa pastoris (shephards purse) **hiiri, koira, lehmä, repo, narsku**
Convallaria majalis (kielo): **koira,** vilkka
Polygonum convolvulus **hevonen, koira, rotta, sika**
Polygonum hydropiper **hanhi, koira, kukko, sika, varsa**
Polygonum persivaria **kirppu, koira, lehmä, varsa**
Tripleurospermum inodorum **harakka, koira, vuohi**
Polygonum viviparum: **kärmeenjuuri (ängsvädd, knäfva)**

Yllä oleva lista on poimittu Elias Lönnrotin laatimasta kasviosta, jossa on puolitoistasataa vuotta sitten tunnettuja kansanomaisia kasvien toisintonimiä. Valintaperusteena on ollut samasta kasvista useamman eri eläimen maininta toisintonmissä, erikoisen tai mytologisesti merkittävän eläimen esiintyminen. Ylivoimainen toteemiykkönen on Plystiyhum filix-mas, jonka niminä on käytetty jyrsijöitä, lintuja, nisäkkäitä, matelijoita sekä sammakkoa, siis koko ketju maasta taivaaseen, ilmiö joka esiintyy mm. permiläisten idoleiden kuva-aiheissa. Osa yrttiparannuksen ihmeitä tekevän vaikutuksen uskomisperinteestä voi juontaa juurensa tästä jo tiedostamattomaan painuneesta käsityksestä esiaikaisesta yhteenkuuluvuudesta jonkin lajin haltijuuden kanssa. Leijona listassa tarkoittaa jalopeuraa eli hirveä samoin kuin kameli. C.F:Norlundin sanakirjassa 1800-luvun lopulta on maininta, jonka mukaan elgoxe on tewa ja elgko on tewana. Elg on käännetty sanalla hirwi, hirwo. Lisäksi sanastaja ilmoittaa kaksi kasvia, joiden nimessä on hirvi. Elggräs on mesiangervo ja elgmyra jokileinikka. Lönnrot mainitsee kasvin Plystiyhum vivi parum, jonka toisintonimissä on eläinnimi hevosmuurahainen, mutta vaikka nimet saattavatkin viitata samaan niin kasvit eivät välttämättä ole samoja. Tämä on outoa! Lisäksi kasvin toisintonimen säilyminen sukunimenä (kuten listan vilkka ja kärnä) viittaa myös jonkinlaiseen heimoaatteeseen, joka ulottuu kauas tietoisen muistin tuolle puolen. Samoin tietynlainen nimen kääntymättömyys toiselle kielelle viittaa ns. salattuun tietoon, jolla on sisäinen salattu merkitys.

Totemistisia eläimiä tällä perusteella oletettavasti ovat olleet muun muassa:

Linnut	Nisäkkäät	Kalat, matelijat	Muut
hanhi, harakka, kana, korppi, kotka, kukko, narsku, sorsa, varis	hevonen, lahna, hiiri, hirvi, jänis, kameli, karhu, kettu, koira, lehmä, leijona, peura, poro, pässi, repo, rotta, sika, susi, varsa, vasikka, vuohi	käärme, lohi	hevosmuurahainen, kirppu, mato, näkinkenkä, sammakko

Ryhmittelystä nelijalkaiset juoksevat nisäkkäät ovat edustetuimpia kasvien nimissä, mutta yllättävän paljon niissä on myös lintujen ja muiden ei kasvisravinnolla elävien nimiä. Pikaotos kasvien peitenimiin, osoittaa nimeämisen käytänteen olleen läheisessä suhteessa eläinkuntaan. Seuraavassa liitteessä on vertailun vuoksi esitetty karhun peite- ja tosintonimiä.

KARHUN TOISINTONIMET /BONUS LIITE 8

Karhu ja susi ovat hirven pahimmat viholliset. Hirven ohella karhu on suurimpia riistaeläimiämme. Sulkeissa (VR) on vertailun vuoksi eräkirjailija Veikko Rissasen aktiivikarhusanasto 1980-luvulla, joka käsittää yhteensä 50 nimeä, joista hänen omaa metsästäjäsanastoaan on noin 20 nimeä. Tämä antaa viitteen siitä, että karhun nimiä luovasti varioidaan vielä nykyäänkin. Yhteensä karhun toisinto- ja peitenimiä tunnetaan noin neljäsataa. Ikä ja käyttöfunktio, olemus, elintavat ja karhuun liitetyt uskomukset, tavat ja tabut luovat nimistöön ajoitukseltaan eri-ikäisiä kerrostumia. Osa nimistä on löydettävissä vain arkistosta tai kansanrunoista, mutta uusia syntyy jatkuvasti kuten grillikarhu tai tappajakarhu. Ennen pidettiin aljokarhuja elätteinä ja jopa renkeinä. Karhun varsinainen alkuperäinen syntymänimi **hiidenhonka** ja samaan merkitysryppääseen liittyvä **kouko** ovat jo tiedon piiristä lähes poistuneet ja unohtuneet. Karhusanastokin uudistuu kuten muukin kieli. Lista ei ole täydellinen, vaan suuntaa antava.

1. aika poika
2. aikamies
3. aljokarhu
4. ampulintu
5. autuas
6. elandeja
7. eläin
8. eläintensurma
9. eno
10. erraus
11. erä
12. grillikarhu (VR)
13. hallaparta
14. hallavanahka
15. halliparta
16. halpakarva
17. haltia
18. harsokarva
19. harvahammas
20. harvakarva
21. havuhippa
22. heinätär
23. hepotiera
24. herra (VR)
25. **hiidenhonka (karhun syntymänimi)**
26. hiien honka
27. hiisi
28. hilliukko
29. hippuhattu
30. hongatar
31. hongattaren poika
32. honkonen
33. honkotar
34. hopii
35. hurtta
36. hyvä
37. häkkö(nen)
38. hän
39. ihmistenpelko
40. iso eläjä (VR)
41. iso elävä (VR)
42. iso kurki
43. iso metsä
44. iso poika
45. isojalka
46. isokullanen
47. isommainen (VR)
48. isompi, isombi
49. isoomettä
50. isäntä
51. itse
52. jalkakyntylä
53. jalokarva
54. jumala
55. jumalan vilja
56. jummi
57. junni
58. junnu
59. jurmu (VR)
60. kaima
61. kainupoika
62. karhu (VR)
63. karhukuoma (VR)
64. karhunkunttura (VR)
65. karhuvaari (VR)
66. karjan vihollinen
67. karri
68. karu
69. karvahalli
70. karvahilli
71. karvahousu
72. karvajalka
73. karvakainen
74. karvalallu (VR)
75. karvaryökäinen
76. karvaröllös
77. karvarössi
78. karvavurrikka (VR)
79. kauniskarva
80. kaunoinen
81. kaunoseni
82. kelmi
83. kiskosilmä
84. koira
85. koltso
86. kondii (VR)
87. kondio
88. kontiainen
89. kontian
90. kontii
91. kontija
92. kontio (VR)
93. kontto
94. kooki
95. koranus
96. korpien kuningas
97. kortto (VR)
98. korvenherra
99. korvenukko (VR)
100. korvenäijä (VR)
101. koukii
102. kouko
103. kouku
104. kouvo (VR)
105. koverokynsi
106. kulkia
107. kulleroinen
108. kulta
109. kultahammas
110. kultaherra
111. kultainen kuningas
112. kultakämmen
113. kultarinta
114. kummutar
115. kuningas (VR)
116. kuntsa
117. kurki
118. kurko
119. kusialaistennuolija
120. kuulu
121. källervöinen
122. källeröinen
123. källönen
124. kälmys
125. kämmenimijä
126. kämmenen imiä
127. kändö
128. käpälä
129. käyretyinen
130. käyränpoika
131. käyrönpoika

132. kääretyinen
133. käärönen
134. köndö
135. könnijäinen
136. könnikäinen
137. köntiäinen
138. köntiö
139. körri
140. köyryselkä (VR)
141. lallamoinen
142. lallanen
143. lalleroinen
144. lalli
145. lallokki
146. lanttupää
147. lastupää
148. lehmän syöjä
149. lehmänpelko
150. leilipäämies
151. leveä mies
152. leviäkämmen
153. lieho
154. lillanen
155. lilleröinen
156. linkkupolvi
157. lintunen
158. lullamoinen
159. lullo
160. lullokki
161. lullunen
162. luomatar
163. luukyrpä
164. luusaparo
165. lyhytkagla
166. lylleröinen
167. lynkämöinen
168. lysmäpolvi
169. lälleröinen
170. maakarhu (VR)
171. maan kavala
172. maan varpa verkahousu
173. maankarva
174. maankatala
175. maitiainen (VR)
176. maitopoika
177. maitosuu
178. matti
179. maurihinen
180. medenimijä
181. mehtainen
182. mehtä
183. mehtäläinen
184. menninkäinen
185. mesikki
186. mesikynsi
187. mesikämmen (VR)
188. mesikäpälä
189. mesiloappa
190. mesiä
191. metsolainen
192. metsonen
193. metsä
194. metsähinen
195. metsähippa
196. metsäinen
197. metsällinen (VR)
198. metsäläinen
199. metsämies
200. metsämies
201. metsän hevonen
202. metsän hiisi
203. metsän härkä
204. metsän isoisä
205. metsän kirjava
206. metsän kissa
207. metsän kuningas
208. metsän kyrmyniska (VR)
209. metsän lieko
210. metsän musta
211. metsän mälli karvaturpa
212. metsän omena (VR)
213. metsän onni
214. metsän otus
215. metsän rikka
216. metsän ruhtinas (VR)
217. metsän ukko
218. metsän vanhimmainen (VR)
219. metsän vanhin
220. metsän vihko
221. metsän vilja
222. metsän väri
223. metsäneläjä (VR)
224. metsänelävä
225. metsänisäntä (VR)
226. metsänkulta (VR)
227. metsänkumma (VR)
228. metsänkuningas
229. metsänmies
230. metsänmyyrtäjä
231. metsänmörkö
232. metsännurinkääntäjä,
233. metsänotus
234. metsänpekko
235. metsänpeto, metämpeto
236. metsänpitäjä
237. metsänriista
238. metsänukko (VR)
239. metsänvanhin (VR)
240. metsänvanhus
241. metsänvieri
242. metsänvilja, metzänvilja
243. metsänäijä, mettänäijä (VR)
244. metshän ykki
245. metshän äkki
246. mettä
247. mettän jalo kuningas
248. mettänmyrö
249. metzä
250. metzähinen
251. metzäläinen
252. metällinen
253. metän elukka
254. metän emäntä
255. metän isommainen (VR)
256. metän mies
257. metän mälvi
258. metänkäyvä
259. metänmyrö
260. metänpekko
261. metänpeto
262. metävvoari
263. mezikäbälä
264. mies
265. moan kumma
266. mulleroinen
267. mummukoinen
268. murri
269. mustapoika
270. musta mulkku
271. musta muuri
272. musta rinta
273. muuri
274. mässi
275. mömmerö
276. mömmö
277. mönni
278. mönnikäinen
279. mönningäinen, monningäinen
280. mönnö
281. möntti
282. mönttö
283. mörkö
284. mörri
285. mörö
286. mössi
287. mössikkä
288. mötti
289. möttö
290. nalle ä
291. nallepoika
292. nallervoinen
293. nalli
294. nallukka
295. napakatti
296. nokiatar
297. nokinen mies
298. nokinen neiti
299. nokinen poika
300. nyrkkihäntä
301. ohto, ohtonen
302. ohtopoika (VR)
303. osmo
304. otava
305. otso (VR), otsonen
306. otto
307. paha
308. paha karsi
309. pahakaari
310. pahennus
311. palleroinen
312. petkelsääri
313. peto
314. pienempi
315. pihkakinttu

316. piihkasilmä
317. pikkusilmäinen
318. pitkäkarvainen
319. pitkävilla
320. poikais
321. pottinaama
322. puhas elävä
323. puhas metsä
324. puhdas metsä
325. putkinen
326. putkitar
327. pystykorva
328. pyylypoika
329. pöppö
330. pöpö
331. pöykäre
332. pöykäri
333. rahakarva
334. rakki
335. rieskasuu
336. riista
337. rommakoura
338. ruhtinas (VR)
339. rusko
340. ryöhkötär
341. ryökämöinen
342. röyhetyinen
343. röyhkötär
344. röyhykäinen
345. röyhyläinen
346. röyhytyinen
347. röyhökarvainen
348. saalis
349. saatanan sinisaparo
350. sala-auvo
351. salojen kasvatti (VR)
352. salon auvo
353. salosaaren kaunis vaimo
354. sammaloinen
355. se
356. selkosten kuningas (VR)
357. sepelikaula
358. sinervä
359. sinipiipari
360. sinisara
361. soini
362. suuremmainen (VR)
363. suuri herra
364. suuri jalka
365. suuripää
366. sykkä
367. sätintä
368. taalo
369. talleroinen
370. tapio
371. tappajakarhu (VR) - tappaa
372. tapparakämmen
373. tasakärsä
374. teyrityinen
375. tummaturkki (VR)
376. tätini poika
377. töötötöö
378. ukko (VR)
379. ummi
380. uuhi
381. uuho
382. vaari (VR)
383. vanha
384. vanha antti
385. vanhamies
386. vanhus
387. vieras
388. vieri
389. vierryn poika
390. viholainen
391. vihtahousu
392. vihurilas
393. vilja
394. viljakontti
395. viljaneukko
396. villalintu
397. villapää
398. villasuu
399. villatar
400. villuri
401. villussi
402. vilman peura
403. vurri (VR)
404. ylkä (VR)
405. yrkä
406. ysömpi
407. äijä (VR).

Tämä jako toimii hirveä koskevan tiedon jäsentäjänä ns. riistafunktioina, joiden perusteella on tehty semioottisina operaatioina 15 ymmärtämislajia yhdistämällä kaksi funktiota samaan myteemin. Myteemijaossa on 17 myteemiä, joten kaksi niistä jää tällä jaottelulla ulkopuolelle. Nämä kaksi myteemiä ovat satumaisuus ja luontomaisuus. Koska tutkimuksen kohteena on hirven toisintonimistä esiin suodatettuva hirvimyyttisyys, jako osoittaa toiminnallisen metsästykseen kohdistuvan painotuksen olevan metsästystutkinnossa, kun taas hirvimyytti on luontomyytti, jota hirven monet toisinto- ja peitenimet heijastavat.

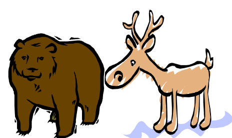
RIISTAFUNKTIO	MYTEEMI
F1 HIRVI	Eksoottisuus
F2 RAUHOITUS	Pastoraalisuus
F3 METSÄSTYS (SALA)	Balladimaisuus
F4 RIISTALASKENTA	Folkloristisuus
F5 TILASTOT	Primitiivisyys
F6 VIRHEARVIOT	Fantastisuus
F7 SALAKAATO	Traagisuus
F8 RIISTANHOITO	Ylevyys
F9 **METSäSTYSTUTKINTO**	-> **fokus**
F10 LAINSÄÄDÄNTÖ	Mystisyys
F11 REVIIRIT	Folkloristisuus
F12 TALVI	Balladimaisuus
F13 PARIUTUMINEN	Maagisuus
F14 SORKAT	Eksoottisuus
F15 PEDOT	Traagisuus
F16 KAMPPAILU	Sankaruus
F17 SARVET	Ylevyys
F18 ELINEHDOT	Sakraalisuus
F19 TAUDIT	Demonisuus
F20 KEVÄTLAIDUN	Pastoraalisuus
F21 SAALIS	Primitiivisyys
F22 HIRVIVAHINGOT	Eksoottisuus
F23 LIIKKUMINEN	Fantastisuus
F25 RAVINTO	Sakraalisuus
F26 YKSILÖ	Legendamaisuus
F27 TERVEYSRISKI	Demonisuus
F28 HIRVIVITSIT	Maagisuus
F29 KALLIOKUVAT	Mystisyys
F30 SUKUPUUTTO	Legendamaisuus
F31 KIIMA	Eksoottisuus

Ylijäämämyteemit
Satumaisuus = hellittelynimet
Luontomaisuus = peitenimet

Funktiot on työstetty Riista- ja kalataloudentutkimuslaitoksen julkaiseman Hirvi- tietosanakirjan hakusanoituksen perusteella niin että ko. sanat on ryhmitelty ensin funktioita koskevaksi, josta on arvioitu myteemilaji. Seuraavassa liitteessä on luonnos siitä, miten hirven lukuisat toisintonimet ja nimitykset voitaisiin ryhmitellä yritettäessä etsiä hirvimyyttiä. Sama jako pätee myös karhun nimiin.

HIRVI- JA KARHUMYTEEMILUONNOS LIITE 10

Metaluokat:
1. TÄHTITAIVAS (sakraali-ylevä)
2. METSÄLUONTO (pastoraali-sankari)
3. HIISIHALTIJA (balladi-legenda)
4. MYYTTIOLENTO (eksotia-fantasia)
5. ELÄINLAJI (luonto-tragedia)
6. LELLITTELY (satu-folklore)
7. KALMAHALTIJA (demoni-primitivia)
8. VOIMAELÄIN (magia-eleellisyys)

9. MIEHUUS (mystisyys)

Metateksti – Subteksti:

TÄHTI	MYYTTI	HIISI	METSÄ
KALMA	VOIMA	LALLI	ELÄIN

VIISIÖINTI

Seuraavassa listassa on myteemeittäin mainittu karhulle ominaisia nimityksiä ja sen jälkeen riistafunktioiden perusteella ryhmitellyt vastaavat hirven toisintonimet. Myyttisyysperuste on siten eri karhulla ja hirvellä, eksotiassa karhun eksoottiset nimet kertovat karhun arvoituksellisuudesta.

Eksoottisuusmyteemi 11:
karhu = körri, luomatar, putkinen, putkitar, röyhkötär, ryöhkötär, ummi, mulleroinen, villatar,
vilman petra.
hirvi = kulko, kulo, kulokka, mätäspää, kulokas /
MOTTO: JUOKSU - KIIMA

Legendamyteemi 6:
karhu = lalli, lallamoinen, lallanen, lalleroinen, lillanen, lilleröinen, lullo, lullokki, lylleröinen, lälleröinen.
hirvi = virri, kypsis, romi, iso härkä, virpus /
MOTTO: PUOLUSTUS - HYÖKKÄYS

Luontomyteemi 1:
karhu = metsonen, metsähinen, metsämies, metzihinen, metsolainen, metsän musta, metsänriista, metsänvilja,
mehtoinen, mehtäläinen.
hirvi = hevonen, jänis, poropeura, jalohirvi, peura /
MOTTO: METSÄ - TAPIO

Eleellisyysmyteemi 15:
karhu = mettän myrö, metsän rikka, vieri, murri, köndö, könnijäinen, kontio, tasakärsä, koverokynsi, metsänkäyvä.
hirvi = ruuvihäntä, netkaselkä, leveä otsa, lapiakämmen, laajapää /
MOTTO: JÄLKI – VAINU

Demonisuusmyteemi 8:
karhu = pahakaari, pahennus, koranus, taalo, kooki, saatanan sinisaparo, nokiatar, maankatala, kurko, koukii
hirvi = hiitten hirvi, kulopainainen, lapin huaran hantija, tevana, huoranhaltija /
MOTTO: PAHA - VOIMA

Sankaruusmyteemi 2:
karhu = luusaparo, lyhykagla, lysmäpolvi, villapää, villasuu, villuri, villussi, yrkä, napakatti, lynkämöinen.
hirvi = honganpiiskari, karipoika, sukkajalaka, ryttyniska, valkosukka /
MOTTO: KOMEUS - KOITOS

Traagisuusmyteemi 17:
karhu = Musta muuri, Muuri, Mönnö, Hepotiera, Havuhattu, Hippuhattu, Karri, Korpien kuningas, Käärönen, Kääretyinen.
hirvi = Hyväselkä, Kynsi, Mäkilihava, Mäkiliha, Mäkilihanen /
MOTTO: TALVIUNI - KARHUNKAATO

Maagisuusmyteemi 3:
karhu = sykkä, vanhamies, metsänpeto, metsän vihko, mönnikäinen, pöykäri, pöykäre, kälmys, karu, kelmi.
hirvi = hiiden poika, huoranhaltija, juonitar, kuha, lapin huaran hantija /
MOTTO: NOSTOKARHU - KOSTO

Ylevyysmyteemi 16:
karhu = Sammaloinen, Suuremmainen, Ysömpi, Osto, Elandeja, Heinätär, Kauniskarva, Pyylypoika, Teyrityinen, Lieho.
hirvi = Jalopeura, Hellohirvi, Jaloin petra , Koru, Jumalan vilja /
MOTTO: PESÄ - RUOKA

Fantastisuusmyteemi 9:
karhu = Ota, Maan kumma, Havuhippa, Häkkö(nen), Kulleroinen, Kummutar, Källönen, Käyretyinen, Käyrän poika. Mummukkoinen.
hirvi = Jäsmäjuoksu, Taahkiojalka, Maanmittari, Ritola, Kaviojalka /
MOTTO: SYNTY - PENNUT

Pastoraalisuusmyteemi 14:
karhu = Mömmerö, Halpakarva, Harsokarva, Harvakarva, Vihurilas, Viljaneukko, Viljakontti,
hirvi = Hirvihärkä, Poroba petra, hirvilehmä, Villa, hirvivasikka
MOTTO: KARJA - PAIMEN

Mystisyysmyteemi 10:
karhu = kainupoika, isopoika, mettän vanhus, metänpekko, vanha antti, metsänisoisä, eno, ohtopoika, leveä mies, metän mies.
hirvi = iso, iso itikka, iso jänis, iso vilja, isomus. /
MOTTO: VANHA ISÄ – NUORI POIKA

Satumyteemi 4:
karhu = Palleroinen, Nallervoinen, Möttö, Mesikki, Pöpö, Mesikynsi, Mesiä, Maitosuu, Rieskasuu, Mörö.
hirvi = Lumikki, Hepenäkaula, Metsävilla, Petra, Kaharasarvi /
MOTTO: MESI - SAPPI

Balladimyteemi 5:
karhu = Salosaaren kaunis vaimo, Sinisara, Sinervä, Rahakarva, Maankarva, Isokullanen, Villalintu, Ampulintu, Halliparta, Kuulu.
hirvi = Halliparta, Metsänelävä, Liinaharja, Virunen juoksija, Metsänkarvainen /
MOTTO: VIHELTÄJÄ - LEPPONEN

Sakraalisuusmyteemi 7:
karhu = honkonen, hongatar, honkotar, jummi, junni, junnu, soini, hiisi, hiidenhonka, hiien honka.
hirvi = köndös, porkkasilmä, tarvoinporkka, kanttura, herasilmä /
MOTTO: PEIJAINEN - SAALIS

Primitiivisyysmyteemi 12:
karhu = kontija, kontto, talleroinen, kiskosilmä, kouku, kulkia, medenimijä, pienempi, lanttupää, hilliukko.
hirvi = paskapaita, ulpukkasilmä, koppaturpa, karkeaturkki, jauhokuono /
MOTTO: REVIIRI - REITTI

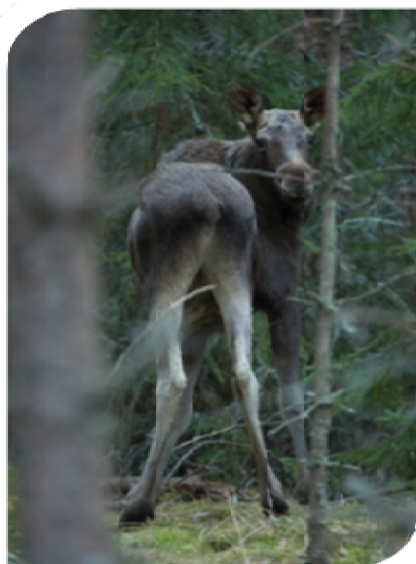
Folkloristisuusmyteemi 13:
karhu = isäntä, karvakainen, jalokarva, karvaryökäinen, karvarössi, röyhytyinen, röyhökarva, röyhetyinen, röyhyläinen, räyhykäinen
hirvi = peltohirvi, juoni(go), kolarihirvi, kameeli, juole /
MOTTO: TALJA - PETO.

Lihavoitu fokusmotiivi, muut yleiset on merkitty kursiivilla. Loput täydentävät kuvaa, ja antavat vihjeen funktion toimintaan liitetyistä aiheista. Listaus selventää esipuheessa olevaa jakoa. Runokohtaiset motiivilistaukset ovat erillisessä exceltaulukossa kirjan loppuliitteenä.

F1 **porukka**
F2 ---
F3 ---
F4 hirvihavainnot, *jäljet*, **lupa**, nimet, tiedustelu
F5 haju, jahdinjohto, silmät, ilmoitus, **äänet**
F6 eksyminen, **hirvi karkaa**, poissaolo
F7 **salakaato,**
F8 alkoholi, erästys, **eväät**, humala, kerronta, makkara, sauna, nuotio, ryyppy
F9 käskynjako, **ohjeet,** vaatteet, vitsi
F10 toiminta, luontokuvaus, **metsästysmaja**, riista, perinne, yhteistyö
F11 aamu, into, *kokoontuminen*, **lähtö**, sää
F12 **hirvi**, koko, käytös, liike, jäljet, uros, *sarvet*
F13 hirvihavainnot, *välimatka*, **haavakko**, manaus (kiroilu)
F14 *ase*, haukku, **koira**
F15 maisema, **passi**, *paikka*
F16 ammunta, **laukaus**, osuma
F17 eväät, **varusteet**
F18 veri, **kaato**, onnittelut, *saalis*, tunnistus
F19 **ajomies**, epäonni
F20 auto, **kuljetus**, liha
F21 **saalis**, aika, *ajo*, jahti, määrä, epäonni
F22 eksyminen, **metsä**?
F23 **jahtivieraat**, lehtimies media
F24 --- (MYYTTISYYS)
F25 arvonta, lahti, nylky, **paloittelu**, ryyppy, suolistus, veri, viina
F26 **jahdinjohto**
F27 elämykset, **haju**, harmi, *hiki*, muistot
F28 kronikan aloitus, arviointi, *henkilöt*, kiitos, huumori, jälkipolvi, **kotiväki**
F29 harrastus, **hirvimies**
F30 j**äljitys**, krapula, kritiikki, *nuhteet*
F31 Kronikka, *ateria*, *emännät*, eräkerronta, tanssi, historia, juhlapaikka, keitto, **peijaiset**

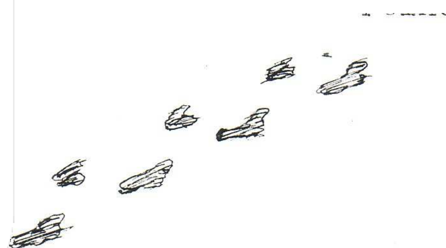
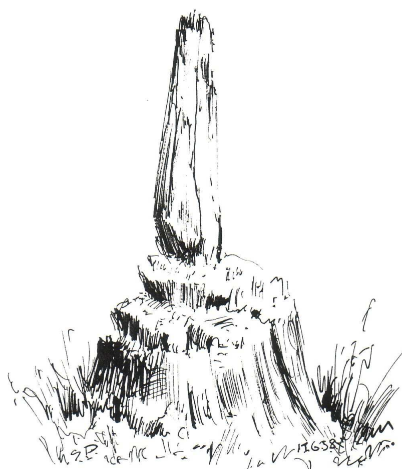
MYSTEERIÄ KERRAKSEEN

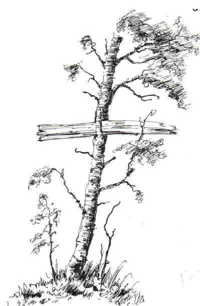

Kuvat:
valokuvat Asko Hämälinen,
tussipiirrokset Samuli Paulaharju/SKS/KRA

Satukaavan funktio: tunnusverbi	Kalevalan funktiot: tunnussana	Hirvestyksen funktiot: tunnussana
	TASO I PRIMITIIVI	
F4 Tiedustelu: säilyttää	Tuonela: henki	Lupa: ase
F8 Puute: pilailla	Vaimoa vailla: tositarkoitus	Jutut: eräkaskut
F12 Kokeen määräys: tavoitella	Uroteko: neito	Hirvi: saalis
F14 Taikaesine: vaikuttaa	Kantele, ussakka: tunteet, uni	Haukku: aistit, havainto
F16 Taistelu: epäillä	Kilpalaulanta: tietotaito	Osuma: taito
F18 Voitto: onnistua	Pohjan neito: kosinta	Kaato: kaato
F21 Takaa-ajo: havaita	Jäljet, eläinmetafora: merkki	Saalistus: kohde
F29 Sankarin muutos: tajuta	Apeutuminen: tilanne	Metsästäjä: totuus
F 31 Häät: paljastaa	Naimakansan runot, olut: avioliiton koettelemukset	Peijaiset: hirvimetsän tapahtumat
	TASO II KOMMUUNI	
F1 Poissaolo: hakea	Pesänsija: paikka	Porukka: toveri
F5 Tiedon luovutus: toimittaa	Vipunen: sana	Viestit: tieto
F10 Vastatoimet: edetä	Kosinta: puhemies	Seura: puheenjohtaja
F11 Lähtö: aloittaa	Lähtötapa: runo, sotaretki	Lähtö: kronikka, jahtiretki
F15 Siirtymä: taitaa	Muodonmuutos: keino	Passi: maltti
F20 Paluu: suoriutua	Pako Pohjolasta: vesistö, ilmatie	Kulku: maasto
F27 Tunnistaminen: selviytyä	Väinämöinen, kielastaja: tenttaus	Onni , voitto: tunnistus
F28 Paljastus: auttaa	Vahtikoira: kotiväki, huomio	Kiitos: kotiväki, ansiot
F22 Pelastuminen: kadota	Kuolema, turma: hukkuminen, pudotus	Metsä: eksyminen

	TASO III KULTTUURI	
F6 Petos: mitätöidä	Valat: lupaus	Hukkareissu, poissaolo: odote
F7 Konnuus: kätkeä	Kostotoimet: ruumis	Salakaato: saalis
F9 Kehotus vastaiskuun: sitoutua	Kosiomatka: liitto	Ohjeet: sopimus
F13 Koetilanne: synnyttää	Uroteon suoritus: myötämieli	Haavakko: nyreys
F17 Tuntomerkit: muistaa	Hahmot, epiteetit: tyypillisyys	Varusteet: oleellisuus
F19 Puutteen poisto: asennoitua	Vaimonryöstö: omavaltaisuus	Ajo: yhteistyö
F23 Yllätystekijä: rajoittaa	Päivänvalo, pakkanen: toiminta	Jahtivieras: toiminta
F26 Suoriutuminen: selvittää	Ilmarinen, sammon taonta: osaaminen	Johto: tavoite
F30 Rangaistus: huomata	Menetetty mytologia: hahmotus, rakenne	Paljastus: tapahtumaketju
	METATASO	

F2 Kielto: väristää/oikaista	Elkätte: käsky, määräys, laki, tapa	-
F3 Kieltorikkomus: selittää/ymmärtää	Teot ja jälkiviisaus: puolustelu	-
F24 Valesankari: torjua/suosia	Kullervo: pettymys	-
	FOKUS	
F25 Vaikea tehtävä: hyväksyä/tyytyä	Sampo: rikkaus, osille pääsy	Paloittelu: lihaosuus, osa onnesta

Kuvat: Samuli Paulaharju/SKS/Kansanrunousarkisto (arkiston luvalla)

Taulukkoon on sijoitettu samaan lähtöruutuun keskeisiä Kalevalan kertoma-aiheita, jotka on suhteutettu hirvikronikoiden keskeisiin aiheisiin. Tasoryhmät primitiivi, kommuuni ja kulttuuri ovat intensiivisyysasteeltaan järjestyksessä siten että I ryhmässä on hirvimotiiveja (aiheita) eniten . II ryhmässä ovat tavanomaiset kerronta-ainekset ja III ryhmässä ovat hajamainintoina olevat tai kokonaan vaietut aiheet. Hirvimotiivijaon perusteella on tehty taulukko funktioittain ja vastaavat funktiot on tunnussanoitettu, jonka avulla funktioiden vastaavuutta ja yleispätevää soveltuvuutta on arvioitu. Satukaavaa luonnehtiva alkuverbi on testeri, joka on tarkoitusta varten luotu erillinen funktioiden affirmaatioiden ja negaatioiden listaus.

Tämän listauksen etuna on sen yleispätevyys ja sovellettavuus eri systeemien funktiointiin. Menettely on tarvittu siksiksin, että tyn kuluessa olen tehnyt järjestelmästä liikkeenjohdon työkalun ja monitoimijärjestelmän. Siksi menetelmän monipolvisuus. Samuli Paulaharjun kuvat kertovat tuhansin vivahtein, miten monipuolinen suomalaisen mytologian puu- ja metsäsuhde on. Tämä on aito ja alkuperäinen kalevalaisen epiikan tekstuuri, jota aikain saatossa erilaisin taidoin varustetut runonlaulajat ovat varioineet ja tutkijat tekstualisoineet mielin määrin, mielivaltaisesti ja mielensä mukaan.

Tämä on kymmenen vuoden työn lopputulema. Vaikuttaa siltä, että Kalevala todella on eräeepos, joka on saanut runonsa ja rakenteensa runoilta metsästä. Tämä liite on alfa ja omega ja tulee tarkemmin selitetyksi erätrilogian kolmannessa osassa Kielastaja, supisuomalainen mytologia, joka kertoo lintujen myyttistruktuurista kansallisessa mielenmaisemassa. Trilogian 1. osa Mulurautunen, ruutanalliset säkeet leikitteli myteemien ja kalojen parissa.

Tämä työ, vaikka olenkin sanonut sitä tutkielmaksi, on ensisijaisesti tulkinta – ei välttämättä totuus, mutta ei ehkä väärinkään. Lukija päättäköön.

Suomi elää metsissänsä ja nauraa
partaansa, helloa.

Hirvirunojen eeppinen rakenne valottuu.
Tutkielma hirvenmetsästyksestä
hirvikronikoiden eli suomalaisten
hirvipeijaisrunojen näkökulmasta.

Taivasalla, kulkusalla
taivaan alla
miehet menee erään
onnen riistan perään.

ISBN 978-952-92-6055-3